Міністерство освіти і науки України
Луцький національний технічний університет
Факультет цифрових, освітніх та соціальних технологій
Черкаський державний технологічний університет
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка
Академія рекреаційних технологій і права
Національний університет водного господарства та природокористування
Волинська обласна державна адміністрація
Головне управління Національної соціальної сервісної служби України у Волинській області
Головне управління Пенсійного фонду України у Волинській області
Волинський обласний центр соціальних служб
Головне управління держпраці у Волинській області
Волинський обласний центр зайнятості
Луцька міська рада

VI ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ «СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА І СОЦІАЛЬНА РОБОТА: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ»

(ЗА МІЖНАРОДНОЇ УЧАСТІ)

10–11 квітня 2025 року

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

Луцьк 2025

УДК 364 (477) (082)
С 34

Соціально-психологічна допомога і соціальна робота: виклики сучасності : матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 10–11 квітня 2025 р.). Луцьк: відділ іміджу та промоції ЛНТУ, 2025. 519 с.

До збірника увійшли матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої проблемам соціально-психологічної допомоги і соціальної роботи, соціального захисту та безпеки населення в умовах воєнного стану, державної соціальної політики в контексті євроінтеграції України, психологічної допомоги та ментального здоров'я в умовах сучасних викликів, соціальних послуг та цифрової трансформації у соціальній сфері, психолого-педагогічних основ освітньої та соціальної інклюзії.

Рекомендовано науково-педагогічним працівникам, аспірантам, магістрам, усім зацікавленим у цій тематиці.

Розглянуто та схвалено вченою радою факультету Луцького національного технічного університету
Протокол №11 від 23 квітня 2025 року

Друкується в авторській редакції

© Луцький національний технічний університет, 2025
© Автори статей

ЗМІСТ 3

СЕКЦІЯ 1. СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ТА БЕЗПЕКА НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 12

Ігор Андрощук, Олена Андрощук. Аналіз екстремальних стресових чинників в умовах воєнного стану 12

Валентина Гриценя. Особливості соціального захисту учасників бойових дій в умовах воєнного стану 14

Оксана Жук, Ольга Остапчук. Специфіка діяльності фахівця супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб 17

Богдана Козловська. Роль ментального здоров'я та психологічної допомоги в умовах сучасних викликів 19

Тетяна Корецька. Особливості реалізації ветеранської політики держави у громадах на прикладі Луцької міської територіальної громади 22

Анастасія Курачицька, Олена Педченко. Аналіз законодавчих ініціатив щодо правового захисту психологів в Україні. 26

Наталія Кучер. Принципи та напрями реалізації ветеранської політики в Україні. 29

Є. Мкртичян, Олександр Якушев. Роль волонтерських організацій у реабілітації осіб з інвалідністю: нові форми та підходи 32

Поліна Надуховська, Анастасія Остапчук. Проблеми працевлаштування молоді в Україні в умовах війни та економічної нестабільності основні проблеми молоді на ринку праці 35

Аліна Остимчук. Особливості соціальної роботи з молоддю в умовах війни (на прикладі Волинської області) 36

Юлія Пашко. Соціальна підтримка людей похилого віку в Україні та світі 41

Оксана Пацюк. Порівняльна характеристика соціальної допомоги ВПО до та після повномасштабного вторгнення 47

Роман Романюк. Особливості розвитку соціальної сфери у Волинській області в умовах воєнного стану 49

Микола Рудинець. Вплив соціальних медіа на психічне здоров'я населення під час війни 53

Дана Синявська, Юрій Криворучко. Соціальний захист населення в умовах воєнного стану: механізми впровадження на території України 56
Яна Хівук. Особливості соціального захисту та безпеки населення в умовах воєнного стану 62
Уляна Шкабура. Роль громадських організацій у наданні соціальних послуг у Волинській області: виклики та перспективи 66
Ігор Петрович, Тетяна Мартинюк. Соціальний захист дітей – вимушено переміщених осіб як складова попередження виникнення соціальних ризиків 69
Надія Чудик-Білоусова. Правові засади здійснення заходів соціального консультування 74
Вікторія Шиленкова, Ольга Боковець. Профілактика емоційного вигорання фахівців соціальної роботи в умовах війни 78

СЕКЦІЯ 2. ДЕРЖАВНА СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ 83

Богдана Козловська. Нормативний метод обчислення прожиткового мінумуму в Україні 83
Роман Кошелюк. Ювенальна превенція в Україні: зміст та напрями діяльності 84
Ірина Кравець. Євроінтеграційні аспекти формування державної соціальної політики України 89
Ольга Матвійчук. Міжнародні правові акти у сфері соціального забезпечення ратифіковані Україною 93
Єлизавета Савлук. Етичні стандарти в роботі соціального працівника 95
Олександр Ситник. Соціальний захист населення в контексті соціальної політики в умовах воєнного стану 98
Оксана Сільвестрова. Діяльність європейської соціальної мережі в системі надання соціальних послуг: можливості для України 102
Анастасія Теребейчик. Діяльність закладів та установ соціального захисту Затурцівської сільської ради 105
Андрій Тимощук. Історичний огляд соціальної роботи у громадах 109
Єлизавета Федоришина. Оцінка ефективності державної політики щодо соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні 112

Яна Хівук. Основні державні соціальні стандарти і нормативи: відмінність та значення 115
Світлана Чернета. Молодь як важливий інструмент розвитку спроможності громади 120

СЕКЦІЯ 3. МЕНТАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я ТА ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ 123

Микола Бабій. Альтруїстичні та егоїстичні тенденції в умовах воєного часу 123
Ольга Байдарова, ***Оксана Клименко.*** Розвиток резильєнтності дружин загиблих військовослужбовців у групах підтримки: результати емпіричного дослідження 126
Ірина Березна. Основні проблеми ментального здоров'я та шляхи їх подолання 129
Марія Боднар. Когнітивні та ірраціональні форми прогнозування майбутнього студентською молоддю в реаліях війни 132
Ольга Боковець. Розвиток емоційного інтелекту як попередження девіантної поведінки 138
Вікторія Ващук. Концептуальні основи гендерного насильства: сутність та специфіка 141
Валентина Вітюк. Психолого-педагогічна підтримка учасників освітнього процесу 145
Анастасія Гузовата. Вплив індивідуальної поведінки на психологічний клімат у групі юнаків 149
Зарина Дацик. Ментальне здоров'я та спілкування 152
Олена Вісин. Психосоціальна підтримка працівників та профілактика стресу на робочому місці: сучасні практики та інноваційні підходи 156
Оксана Кихтюк. Особливості психосоматичних реакцій та розладів підлітків у час війни 160
Тетяна Климчук, ***Ольга Піменова.*** Психологічна резильєнтність у процесі становлення майбутніх фахівців професійної освіти 163
Юлія Кожедуб. Психічне здоров'я персоналу в органах місцевого самоврядування в умовах сучасних викликів 165

Кристіна Левичева. Актуальність дослідження соціально-психологічних умов налагодження позитивних взаємин у родинах військових 168
Ірина Литвинюк. Комунікативна взаємодія у старших класах 170
Галина Луциків. Історія дослідження формування самооцінки молодших школярів 174
Наталія Мандрук. Арттерапія як метод роботи з емоціями дітей в умовах війни 176
Оксана Мацелік. Особливості процесу адаптації студентів першокурсників 183
Ганна Моклиця. Експериментальний метод в психологічному консультуванні як необхідність в сучасних реаліях 186
Олена Мороль. Інтеграція концепцій психологічної самозарадності, салютогенезу та антикрихкості як відповідь на виклики сьогодення 189
Катерина Ничипорук. Мігрень та емоційна сфера особистості 192
Софія Ничипорук. Модель майбутньої сім'ї в уявленні старшокласника 195
Марина Оксютович, Валерія Коршак. Психологічне благополуччя в умовах війни: значення емоційної компетентності 199
Софія Осіпчук. Перцептивні прояви у спілкуванні 203
Сергій Павлишин. Самооцінка як регулятор почуттів старшокласника 206
Богдана Парадовська. Особливості формування ціннісно-смислової сфери в юнацькому віці 208
Анна Романюк. Психологічна освіта населення як профілактика розладів ментального здоров'я 212
Надія Савчук. Конфліктологічна компетентність як складова професійної компетентності психолога 214
Надія Савчук, Яна Зінгель. Особливості самореалізації особистості у сучасних умовах 217
Надія Савчук, Єва Ковальчук. Проблеми соціалізації військовослужбовців 219
Надія Савчук, Анна Мацелик. Емоційна готовність дитини до школи в умовах інклюзії 221
Людмила Стасюк. Виховання дітей з інтелектуальними порушеннями в закладах освіти з інклюзивним навчанням 223

Марія Світозенська. Основи психологічної допомоги дітям, які опинилися в складних життєвих ситуаціях та копінг-стратегії 226
Дарина-Олександрина Север'янова. Особливості психологічної адаптації студентської молоді в умовах війни 229
Костянтин Тихий. Особливості уваги у дітей з порушенням мовлення 232
Valentyna Fedorchuk-Moroz, Olha Bukareva, Viktoriia Komarchuk. Mental Health of the Population in the Volyn Region During Wartime 234
Тетяна Федотова. Ресурсний потенціал та резильєнтність батьків паліативно хворих дітей 238
Богдан Форманюк. Ментальне здоров'я та психологічна допомога в умовах сучасних викликів 242
Ірина Циганюк. Сутність і структура лідерських якостей студентів закладів вищої освіти 244
Оксана Черниш. Theoretical Debates and Cultural Dimensions of Basic Emotions 247
Анна Шиц. Колективне мислення та групова динаміка в умовах кризових ситуацій 253
Олена Школьник. Психологічна допомога в кризових ситуаціях: ефективні способи психологічної підтримки 255
Катерина Шкарлатюк. Психологічна допомога батькам загиблих військовослужбовців 260
Яна Шупінська. Особливості адаптації студентів перших курсів до навчання у внз 263

СЕКЦІЯ 4. СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ ТА ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ 266

Галина Герасимчук. Оцінка ефективності цифрових платформ соціального обслуговування в територіальних громадах 266
Наталія Герасимчук. Деякі аспекти правового регулювання сімейних форм виховання в Україні 269
Леся Герасимюк, Людмила Тарасюк. Віддалені соціальні послуги в умовах воєнного стану в Україні: цифрова трансформація соціальної допомоги 273
Я. Загребельний, Світлана Архипова. Психологічна підтримка через цифрові платформи: досвід використання в реабілітації комбатантів 277

Мирослава Занюк. Правові аспекти соціального консультування сімей з дітьми в Україні 281
Валентин Малиновський. Розвиток цифрових соціальних сервісів в умовах російсько-української війни 284
Валентин Малиновський, Анна Цвід. Запровадження та розвиток Єдиної інформаційної системи соціальної сфери 290
Людмила Неїжпапа. Роль інформаційно-комунікаційних технологій у модернізації соціальних послуг 295
Надія Орищин, Оксана Жук. Напрями соціальної реабілітації ветеранів з інвалідністю 299
Валерія Присяжнюк. Цифровізація надання соціальних послуг населенню 301
Анастасія Шокун. Електронний освітній ресурс як інструмент підвищення культури академічної доброчесності та якості освіти у школі 305
Наталія Щербюк, Анастасія Яконюк. Правове регулювання статусу центрів соціально - психологічної допомоги в Україні 308
Ольга Ярощук. Розбудова мережі інституцій надавачів соціальних послуг для роботи з сім'ями з дітьми та молоддю у Волинській області 311

СЕКЦІЯ 5
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ОСВІТНЬОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ІНКЛЮЗІЇ 316

Діана Андрійчук. Вікові особливості, особистісний та емоційний розвиток дітей старшого дошкільного віку 316
Яна Бартко. Інноваційні технології соціальної допомоги вразливим сім'ям із дітьми 323
Лілія Вибранець. Толерантність як важлива умова створення сприятливого інклюзивного освітнього середовища 327
Каріна Власенко, Уляна Жугунісова. Роль професійної документації у діяльності соціального працівника: сучасні виклики та перспективи 329
Каріна Власенко, Софія Расенчук. Булінг як соціально-педагогічна проблема сучасного студентського середовища 332
Іванна Глушко. Ефективність сімейної медіації в умовах воєнного стану 335

Ірина Гринюк. Підготовка студентів педагогічних спеціальностей до професійної діяльності в інклюзивному навчальному середовищі 338
Сергій Гринюк, Валентина Гринюк. Використання інтерактивних методів у процесі інклюзивного навчання 342
Аліна Гриценко. Соціально-психологічні умови формування стресостійкості студентської молоді 346
Ольга Гулай, Віталій Кабак, Павло Саварин. Асистивні технології в інклюзивній освіті 351
Микола Дарнопук. Соціальне забезпечення учасників бойових дій в україні: проблеми, ефективність та напрями вдосконалення 355
Ірина Дейнека. Особливості пізнавальної діяльності дітей з порушеннями інтелектуального розвитку 358
Ірина Демченко, Тетяна Григоренко. Комунікативна культура фахівця в умовах соціальної інклюзії 360
Анастасія Дендак. Сучасний стан розвитку інклюзивної освіти в Україні 365
Олеся Дишко. Особливості професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до роботи в інклюзивному освітньому середовищі 369
Ірина Дубчук. Забезпечення індивідуального підходу до кожної дитини з особливими освітніми потребами у закладі дошкільної освіти 372
Олена Жданова-Неділько, Дмитро Білай. Індивідуалізація навчання як психолого педагогічна умова успішної інклюзії в закладах професійної освіти сфери обслуговування 376
Марія Кандиба. Розвиток фонетико-фонематичних процесів у дітей із порушенням мовлення засобами логоритміки 378
Вікторія Качуєвська. Скаутський метод як психолого-педагогічний інструмент 381
Юлія Каян. Гендерна соціалізація як провідний фактор впливу на становлення особистості 384
Оксана Ковальчук. Труднощі викладання іноземної мови в інклюзивному середовищі 389
Галина Корчова. Значення педагогічної системи Марії Монтессорі щодо навчання дітей з особливими потребами 392
Алла Кригіна. Теоретичні основи дослідження проблеми соціалізації дітей з рас в умовах інклюзивного навчання 395

Богдана Лінник. Теоретичні підходи до формування індивідуального педагогічного стилю майбутнього викладача у процесі фахової підготовки 402
Катерина Литвинчук. Здоров'язбережувальні технології в освіті дітей з особливими освітніми потребами 406
Наталія Лях. Корекція мовлення дітей на заняттях з логоритміки 409
Оксана Майборода. Особливості етичних аспектів у бізнес-медіації 411
Христина Максимюк. Формування інклюзивної культури як соціальної основи інклюзивного середовища 414
Алла Мартинюк, Ірина Забіяка. Розвиток soft skills на заняттях з іноземної мови для здобувачів з особливим освітніми потребами 418
Ірина Мартинюк. Психологічні аспекти соціалізації дітей з розладом аутистичного спектру в умовах закладу дошкільної освіти 422
Галина Мельник, Віктор Кошелюк. Формування культури здоров'я молодших школярів в умовах інклюзивного навчання 425
Наталія Мрочко, Наталія Гмитрук. Діагностична і корекційна робота практичного психолога із дітьми дошкільного віку в умовах ІРЦ 428
Юрій Невзгляденко. Соціальна програма формування стресостійкості учнів старших класів 433
Інна Осадченко, Александр Сідоров. Основні аспекти соціально-психологічної реабілітації осіб із наркотичною залежністю засобами музикотерапії 437
Наталія Павлишина. Особливості організації підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища 442
Владислав Пантєлєєв. Анімалотерапія як засіб соціалізації дітей з ДЦП 445
Тетяна Полухтович. Логоневроз і логоритміка у вирішенні проблеми 447
Лілія Потапюк. Особливості професійної взаємодії педагога з батьками дітей, які мають особливі освітні потреби 449
Дарина П'явка. Інноваційні технології у роботі з дітьми із загальним недорозвитком мовлення 452

Микола Руденко. Формування інклюзивної компетентності у майбутніх інженерів-педагогів в умовах освітнього процесу КНУБА 454
Анастасія Рудчик. Ефективність логопедичної ритміки 459
Лариса Садова. Медіаобраз інклюзії як чинник формування соціальної толерантності: психолого-педагогічний аспект 461
Софія Самчук, Оксана Жук. Впровадження принципів універсального дизайну як складова забезпечення доступності для людей з інвалідністю 468
Світлана Сидорчук. Інклюзивні технології для осіб з обмеженими можливостями: інтеграція в сучасне суспільство 471
Ірина Стасюк. Методи логоритмічної корекції у дітей з ФФПМ 473
Ірина Сулік. Розвиток мовлення за допомогою логоритміки та активних рухів 477
Володимир Терпелюк, Наталія Кирилюк. Арт-технології в сучасній практиці соціальної роботи 479
Юрій Тулашвілі, Оксана Димарчук. Специфіка навчального процесу осіб з порушеннями зору 481
Тетяна Федончук. Діяльність соціальних служб у соціальній підтримці дезадаптованих дітей та підлітків 483
Оксана Хомік, Володимир Сворень. Психолого-педагогічна підготовленість педагогів до взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання 486
Ірина Цвяк. Адаптація здобувачів вищої освіти до умов інклюзивного освітнього середовища 494
Світлана Цісарук. Корекція мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку засобами нейростимуляційних технологій 497
Ольга Чубай. Фактори розвитку креативності учнів в інклюзивній освіті 500
Анастасія Шишковська. Особливості волонтерської діяльності в системі соціального захисту населення в умовах воєнного стану 503
Анастасія Шевчук. Особливості взаємодії в інклюзивному освітньому середовищі 507
Наталія Шкляєва, Ірина Шкляєва. Значення українського фольклорного казкового матеріалу в інклюзивному просторі 511
Наталія Якимець. Соціальна реабілітація ветеранів у територіальних громадах 514

СЕКЦІЯ 1. СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ТА БЕЗПЕКА НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

***Ігор Андрощук**, к. с.г. н., доцент,*
доцент кафедри цивільної безпеки
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
***Олена Андрощук,** заввідділення,*
КЗВО «Волинський медичний інститут» м.Луцьк

АНАЛІЗ ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СТРЕСОВИХ ЧИННИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початку повномасштабного військового вторгнення, Україна зіткнулася з однією із найбільших надзвичайних ситуацій у Європі після Другої світової війни. Три роки агресії росії проти країни призвели до значних людських втрат, величезної кількості поранених та масової міграції цивільного населення як у межах України, так і за кордоном.

Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ ООН) підтвердило вбивство щонайменше 12 910 цивільних осіб, зокрема 682 дітей, по всій Україні з 24 лютого 2022 року до 31 березня 2025 року. Із 43,7 мільйонів українців, за даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), 7,9 мільйонів осіб попросили прихисток у сусідніх країн, тоді як Міжнародна організація з міграції (ІОМ) повідомляє про 6,5 мільйонів внутрішньо переміщених осіб. За оцінками Управління ООН з координації гуманітарних справ 17,7 мільйонів осіб потребують гуманітарної допомоги. Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні (ММПЛУ) задокументувала понад 6000 випадків катувань та жорстокого поводження із затриманими внаслідок конфлікту. Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) повідомляє про те, що станом на 1 червня три мільйони дітей у межах України та понад 2,2 мільйони дітей у країнах, які прийняли біженців, потребували гуманітарної допомоги. Майже двоє із кожних трьох дітей були переміщені через бойові дії [1, с1].

Жодна людина в Україні не залишиться незачепленою нинішньою кризою. Війна зруйнувала сільськогосподарський і підприємницький сектори країни та завдала значної шкоди її економіці. Спостерігається повномасштабне руйнування та пошкодження житлової та іншої інфраструктури, в тому числі закладів охорони здоров’я.

З початку надзвичайної ситуації люди в Україні, а також українські біженці зазнали впливу багатьох екстремальних стресових чинників. До них належать раптові зміни в повсякденному житті та планах, насильство, фізичні травми і хвороби, переїзд і розлука або втрата близьких, втрата домівок, речей і доходу, порушення режиму навчання, а в деяких регіонах — відсутність доступу до достатньої кількості їжі та води, а також до критичних послуг, таких як послуги з охорони здоров'я, соціального забезпечення, безпеки та правового захисту.

У випадку дітей несприятливі умови в надзвичайних ситуаціях, такі як випадки насильства і переміщення, а також втрата звичної діяльності вдома і в школі, можуть порушувати когнітивний, емоційний, соціальний і фізичний розвиток.

Люди з раніше існуючими психічними розладами, які залежать від державних закладів охорони психічного здоров'я та соціальних служб і мереж підтримки, стикаються з додатковим ризиком залишитися без догляду через переїзд медичних та соціальних працівників. Ба більше, окрім триваючого стресового середовища та травматичних подій, із якими стикається загальне населення, повідомлялося про дефіцит психотропних препаратів, що може призвести до підвищеного ризику рецидиву у людей із хронічними психічними захворюваннями. Особливо вразливі ті, хто живе в закладах тривалого перебування. Деякі з таких закладів були пошкоджені або зруйновані обстрілами, і людям, які там проживали, довелося переїхати до інших установ всередині країни чи за її межами. Міністерство охорони здоров'я (МОЗ) збирає інформацію про потреби таких закладів в Україні за підтримки ВООЗ і було виявлено, що деякі з них стикаються з критичною нестачею чистої води, їжі та лікарських засобів, а також персоналу. Національна статистика свідчить про те, що станом на травень 2022 року в Україні майже 44 000 дорослих і дітей проживали в інтернатах (закладах тривалого перебування) і майже 12 500 осіб отримували стаціонарні послуги в психіатричних лікарнях [2, с 5].

Отриманий досвід в інших надзвичайних ситуаціях вказує на те, що війна проти України матиме як безпосередній, так і опосередкований вплив на психічне здоров'я та добробуту населення. Згідно з глобальними оцінками ВООЗ, кожна п'ята людина (22%), яка проживає в районі, що постраждав від конфлікту в будь-який час впродовж останніх 10 років, має певну форму психічного захворювання, починаючи від легкої депресії або тривожності до психозу, і майже кожна 10 людина (9%) живе з помірним або тяжким психічним розладом. Застосування цих оцінок до

населення України (43,7 мільйони) означало б, що 9,6 мільйонів людей можуть мати психічні розлади, а 3,9 мільйони осіб можуть мати середні або тяжкі розлади.

Список використаної літератури

1.Корреспондент.net URL: https://surl.li/jfkcnt (дата звернення: 15.03.2025).

2.Кузнєцов В.М. Бізнес — візія. Платформа Територіальних Агломерацій Інноваційної Еко Системи (Платформа ТАІЕС) 2023. (84). С. 5-6.

***Валентина Гриценя**, ст. гр. СЗм–11*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
***Науковий керівник:** Оксана Сільвестрова, к.філос.н.,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Для кожної людини важливим є відчуття захищеності, тому актуальність теми соціальних послуг, особливо в теперішніх складних умовах, посідає пріоритетне місце в соціальному захисті населення. Надання соціальних послуг є важливою функцією держави, адже вона реалізує право населення на соціальну захищеність, зокрема, через надання широкого спектру соціальних послуг з метою задоволення потреб людини.

Однією із категорій, яка в умовах війни потребує посиленої уваги та соціального захисту, є учасники бойових дій та члени їх сімей. Основні засади державної політики у сфері соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей, визначає Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» які встановлюють єдину систему їх соціального та правового захисту, гарантують військовослужбовцям, УБД та членам їх сімей в економічній, соціальній, політичній сферах сприятливі умови для реалізації їх конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни та регулюють відносини у цій галузі [4].

Соціальний захист військовослужбовців – діяльність (функція) держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців

відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі. Це право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, передбачених законом [2].

Налагодження адекватних умов забезпечення ефективного ринку надання соціальних послуг в Україні на усіх рівнях управлінської політики держави має стати ключовим завданням як для відповідних органів виконавчої влади (державної служби), так і органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства. Проте, слід зазначити, що наразі в умовах воєнних дій та незавершеного реформування соціальної сфери існує й нагальна потреба в економії, раціональному використанні бюджетних коштів, розробленні та впровадженні ефективної та дієвої системи надання соціальних послуг в умовах децентралізації [3].

Система соціальних послуг повинна адекватно реагувати на потреби суспільства, а самі послуги бути спрямовані на кожну людину з урахуванням її індивідуального стану та потреб. Для цього, перш за все необхідно проаналізувати розвиток соціальних послуг на території України, поза її межами.

Сьогодні відбувається етап основних перетворень, який можна охарактеризувати як принциповий перехід від соціального забезпечення радянського зразку до соціального захисту, від забезпечення всіх до адресної допомоги, від універсальності до індивідуальності, що відповідає вимогам сучасного часу [1].

Спираючись на це, можна виділити такі основні напрями соціального захисту учасників бойових дій:

– пенсійне забезпечення УБД

– медична реабілітація та психологічна підтримка

– забезпечення житлом та матеріальна допомога

– освітні та професійні пільги

– юридична допомога та особливий правовий статус суб’єктів

– специфічний суб’єктний склад правовідносин, які виникають під час цього процесу

–охоплення фактично всіх сфер суспільного життя УБД

–зв’язок із процесом реформування державної системи соціального захисту УБД

Розгалужена система нормативно-правового забезпечення з цього питання, яка включає як загальне законодавство про соціальне забезпечення громадян, так і спеціальне [5].

Проте, в системі соціального захисту все ж є ряд недоліків, що можуть призвести до ускладнення надання соціальної допомоги та соціальних послуг для учасників бойових дій та їх родин, що викликає сумніви щодо дійсної ефективності системи соціального захисту цієї категорії населення. До основних проблем можна віднести:

1. Недостатнє фінансування програм соціального захисту.

2. Бюрократичні перешкоди в отриманні пільг.

3. Необхідність адаптації системи соціального захисту до потреб ветеранів.

4. Важливість соціально-психологічної реабілітації УБД.

5.Питання, які стосуються осіб, зниклих безвісти, та військовополонених – учасників бойових дій.

6. Питання придбання житла шляхом інвестування в об'єкти житлового будівництва.

7. Питання щодо покращення якості надання соціальних послуг, удосконалення нормативно-правової бази у сфері соціального захисту УБД відповідно до потреб УБД, державних і міжнародних стандартів [5].

Сьогодні учасники бойових дій та їхні сім'ї потребують гідної підтримки та оборони від держави, яка може забезпечити їм прийняті умови існування, можливість отримувати якісну медичну допомогу, соціальну підтримку та інші види допомоги. Для цього необхідно вдосконалити систему соціального захисту, а саме:

– спрощення процедур отримання пільг.

– залучення громадських організацій до програм соціального захисту.

– розвиток програм професійної перекваліфікації та працевлаштування.

– покращення медичного обслуговування.

Підсумовуючи, варто зазначити, що постає велика необхідність постійного розвитку соціальної сфери для забезпечення ефективності надання соціальних послуг учасникам бойових дій та членам їх сімей, що забезпечить стабільність суспільства.

Список використаних джерел

1. Кравченко О.О., Молоченко І. А. Становлення системи надання соціальних послуг в Україні. *Соціологія та соціальна робота в умовах національних та регіональних викликів* : матеріали доповідей та повідомлень міжнародної науково-практичної конференції / за ред. І. В. Козубовської, Ф. Ф. Шандора. Ужгород : ТОВ «РІК-У», 2019. С. 53-54.

2. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 року № 2011-XII. Дата оновлення:

09.02.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text (дата звернення 30.03.2025) (дата звернення: 19.02.2025).

3. Сергєєва Я. С. Соціальні послуги в Україні: структура надання та особливості державної політики. *Економічний простір.* 2022. № 182. С. 116-119.

4. Соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей. *Департамент соціального забезпечення міністерства оборони України. Головне управління соціальної підтримки,* 2025. URL: https://surl.li/xisgen (дата звернення 30.03.2025)

5. Митько Я. В. Поняття та особливості соціального захисту учасників бойових дій. Науковий вісник Ужгородського національного університету. «*Право*». 2016. № 40. Том 3. С. 39–43. URL: https://is.gd/SORKwR (дата звернення 31.03.2025).

***Оксана Жук**, к. іст. н., доцент,*
завідувачка кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк,
***Ольга Остапчук**, ст. гр. СЗмз-11,*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

СПЕЦИФІКА ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦЯ СУПРОВОДУ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ ТА ДЕМОБІЛІЗОВАНИХ ОСІБ

В умовах тривалої війни Україні проти росії постійно зростає кількість ветеранів та демобілізованих осіб. Ця категорія населення потребує надзичайної уваги з боку всього населення України, а також підтримки та допомоги у процесі їх повернення до цивільного життя. Важливими є допомога у набутті статусів та пільг ветеранам, демобілізованим особам та членам їх сімей; сприяння у медичній та психологічній реебілітації, працевлаштуванні або додатковому професійному навчанні, започаткуванні чи розвитку бізнесу.

Всі ці питання лягають на плечі органів місцевого самоврядування. Тому Кабінетом Міністрів було прийнято рішення про запровадження посади – фахівець із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб. В грудні 2024 року наказом Міністерства у справах ветеранів України затверджено професійний стандарт, та внесено зміни до Класифікатора професій [1].

Кабінетом Міністрів було здійснено розподіл обсягу субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на забезпечення діяльності фахівців супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб у громадах [2].

Як наголошують у Міністерстві у справах ветеранів України «фахівець із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб у громадах виконує важливу роль, яка виходить за рамки звичайної діяльності соціальних працівників. Після родини – він перший, хто почне послідовну взаємодію з ветеранами, демобілізованими Захисниками/Захисницями після їхнього повернення з фронту [3]. Передбачається, один фахівець із супроводу ветеранів та демобілізованих осіб опрацьовуватиме 35 кейсів (випадків), до одного кейсу входить ветеран/ ветеранка та члени їхніх сімей (дружина/чоловік, діти, батьки) [3].

Основні складові роботи фахівця із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб: індивідуальний супровід, первинне консультування та сприяння інтеграції у цивільне життя. Передусім, це супровід за напрямами можливої допомоги та послуг, які належать ветеранам відповідно до законодавства, інформування щодо отримання статусів, послуг та соціальних гарантій, отримання житла, реабілітації, працевлаштування. Важливою складовою є перенаправлення до фахівців для юридичної чи психологічної допомоги.

Фахівець має стати інформаційним радником для ветеранів війни та демобілізованих осіб, членів їхніх родин та сімей загиблих захисників і захисниць. Він допомагає, заповнює документи, координує ветерана, спрямовує, представляє інтереси, роз'яснює права.

Завданням фахівця у громаді вести облік усіх ветеранів війни та демобілізованих осіб, перш за все, через доступ до Єдиного державного реєстру ветеранів війни (ЄДРВВ) в рамках своєї громади, завдяки взаємодії з органами місцевого самоврядування. В подальшому варто робити аналіз потреб ветеранів/ветеранок та членів їх родин, збирати аналітику.

Для ветеранів війни та демобілізованих осіб повинно здійснюватись інформування про діяльність таких фахівців через органи виконавчої влади та місцевого самоврядування, електронні ресурси, соціальні мережі, а також всеукраїнське інформування. Якщо у громаді за місцем реєстарації чи проживання ветеранів/ветеранок не забезпечено діяльність такого фахівця, то вони можуть звертатись до фахівців у сусідніх громадах.

Відповідно до Професійного стандарту основними трудові функції фахівців із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб:

– організація і планування роботи,

– облік ветеранів війни та членів їх сімей у територіальній громаді та проведення оцінювання їх потреб;

– «інформування з питань: правової, психологічної допомоги; забезпечення протезними виробами та допоміжними засобами реабілітації; медичної реабілітації; соціальної, професійної адаптації; сприяння зайнятості; отримання житла; забезпечення розвитку спорту ветеранів війни та членів їх сімей; вшанування пам'яті ветеранів війни;

– здійснення посередництва, представництв а інтересів ветеранів війни та членів їх сімей;

– проведення інформаційно-просвітницької роботи, спрямованої на профілактику та призупинення розвитку психічних та поведінкових розладів, формування умінь» [1];

Фахівців також заповнюватимуть відповідну документацію та звітуватимуть про результати наданих послуг, а також надаватимуть кризову психологічну допомогу, та формуватимуть пропозиції щодо удосконалення діяльності територіальної громади в задоволенні потреб ветеранів війни та членів їх сімей.

Список використаних джерел

1. Професійний стандарт «Фахівець із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб» : наказ Міністерства у справах ветеранів України від 31.12.2024 р. № 508. URL: https://is.gd/Iuc0aq (дата звернення 01.03. 2025).

2. Деякі питання забезпечення діяльності фахівців із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб : постанова Кабінету Міністрів України від 24.01.2025 р. № 67. URL: https://is.gd/mCHVJt (дата звернення 01.03. 2025).

3. Відповіді на ключові питання щодо впровадження у громадах фахівців із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб. Міністерство у справах ветеранів України. URL: https://is.gd/kJ5pTy

***Богдана Козловська**, ст. гр. СЗ-11,*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
***Науковий керівник**: Оксана Жук, к. іст. н., доцент,*
завідувачка кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

РОЛЬ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ТА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

У сучасному світі питання ментального здоров'я набуває особливої актуальності. Постійні зміни, які відбуваються в суспільстві, технологічний прогрес, соціальні та економічні кризи, а також глобальні катастрофи, такі як пандемія COVID-19, значно впливають на психологічний стан людей. Ментальне здоров'я стало важливим аспектом загального благополуччя, і його підтримка є необхідною умовою для нормального функціонування суспільства.

На початку XXI століття ментальне здоров'я почали розглядати не лише як відсутність психічних розладів, а й як стан добробуту, що включає емоційне, психологічне та соціальне благополуччя. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, приблизно один з чотирьох людей у світі стикається з психічними розладами протягом свого життя [1]. Це свідчить про те, що проблема ментального здоров'я є широко поширеною і потребує серйозної уваги.

Пандемія COVID-19 стала справжнім випробуванням для психічного здоров'я людей. Соціальна ізоляція, страх зараження, економічна нестабільність і втрата близьких стали значними стресорами для багатьох. Дослідження показують, що рівень тривожності та депресії зріс вдвічі під час пандемії [2]. Люди почали відчувати відчуження, безвихідь і невизначеність. Ці фактори призвели до збільшення запитів на психологічну допомогу та терапію.

Психологічна допомога в умовах сучасних викликів повинна бути доступною та різноманітною. Традиційні методи терапії, такі як індивідуальні або групові консультації з психологом, залишаються важливими. Однак розвиток технологій відкрив нові можливості для надання психологічної допомоги. Онлайн-терапія стала популярною альтернативою, яка дозволяє людям отримувати підтримку, не виходячи з дому. Дослідження показують, що онлайн-терапія може бути такою ж ефективною, як і традиційна терапія. Це особливо важливо для тих, хто живе в віддалених районах або має обмежений доступ до спеціалістів.

Крім того, важливо звертати увагу на профілактику психічних розладів. Освіта про ментальне здоров'я у школах і на робочих місцях може суттєво покращити загальний стан населення. Знання про те, як розпізнати ознаки стресу або тривоги, можуть допомогти людям вчасно звернутися за допомогою. Програми підтримки на робочих місцях також можуть відігравати важливу роль у зменшенні стресу та підвищенні продуктивності праці. Згідно з дослідженнями, компанії, які впроваджують програми підтримки ментального здоров'я, спостерігають зниження рівня стресу серед працівників та підвищення їхньої продуктивності.

Соціальна підтримка є ще одним важливим аспектом ментального здоров'я. Люди, які мають сильні соціальні зв'язки, зазвичай мають кращий психічний стан. В умовах ізоляції важливо підтримувати зв'язок з близькими та друзями. Соціальні мережі можуть стати корисним інструментом для підтримки комунікації, проте важливо пам'ятати про їх негативний вплив на психічне здоров'я. Надмірне використання соціальних мереж може призвести до почуття самотності та порівняння себе з іншими [3]. Тому важливо знайти баланс між використанням технологій і живим спілкуванням.

Необхідно також враховувати культурні аспекти при наданні психологічної допомоги. У різних культурах можуть бути різні уявлення про ментальне здоров'я та шляхи його підтримки. Психологи повинні бути чутливими до цих відмінностей і адаптувати свої методи роботи відповідно до культурного контексту клієнта. Це може включати використання традиційних практик або залучення сім'ї до процесу лікування. Важливо враховувати, що у деяких культурах існує стигматизація психічних розладів, що може заважати людям звертатися за допомогою.

Суспільство також відіграє важливу роль у формуванні ставлення до ментального здоров'я. Стигматизація психічних розладів заважає людям звертатися за допомогою. Освітні кампанії можуть допомогти змінити уявлення про ментальне здоров'я та показати, що звернення за допомогою – це нормально необхідно. Важливо створити середовище, де люди можуть відкрито говорити про свої проблеми без страху осуду.

Важливим аспектом є також роль медіа у формуванні ставлення до ментального здоров'я. Медіа можуть як позитивно впливати на обізнаність про проблеми психічного здоров'я, так і сприяти їх стигматизації. Важливо, щоб журналісти та медіа-професіонали дотримувалися етичних стандартів при висвітленні теми ментального здоров'я і не використовували стереотипи чи упередження.

У сучасному світі ментальне здоров'я не є статичним станом; воно змінюється протягом життя під впливом різних факторів. Стресові ситуації можуть призвести до загострення існуючих проблем або виникнення нових. Тому важливо забезпечити доступ до психологічної допомоги не лише в кризові моменти, але й у повсякденному житті. Регулярні сеанси терапії можуть допомогти людям підтримувати своє ментальне здоров'я на належному рівні.

Слід також зазначити, що під час війни та конфліктів ментальне здоров'я населення страждає ще більше. Люди переживають травми, втрати і постійний стрес через небезпеку. Дослідження показують, що рівень PTSD

(посттравматичного стресового розладу) серед людей, які пережили війну або насильство, значно вищий [2]. У таких випадках важливо забезпечити доступ до спеціалізованої психологічної допомоги та реабілітації.

На завершення можна сказати, що ментальне здоров'я є важливою складовою загального благополуччя людини, особливо в умовах сучасних викликів. Психологічна допомога повинна бути доступною і різноманітною, щоб відповідати потребам населення. Профілактика психічних розладів, соціальна підтримка та освітні кампанії можуть суттєво покращити ситуацію з ментальним здоров'ям у суспільстві. Важливо пам'ятати, що піклування про своє психічне здоров'я — це не лише особисте питання, а й соціальна відповідальність.

Список використаних джерел

1. Всесвітня організація охорони здоров'я. Психічне здоров'я: посилення відповіді на пандемічні загрози. Женева: ВООЗ, 2022. URL: https://www.who.int/publications/i/item/9789240064407 (дата звернення: 29.04.2025).

2. Гриньова М., Дяченко Л. Онлайн-психотерапія в умовах COVID-19: ефективність та виклики. *Актуальні проблеми психології*. 2021. Т. 2, Вип. 14. С. 43–49.

3. Кисельова Н. Психологічне здоров'я особистості в умовах пандемії: виклики та ресурси. *Практична психологія та соціальна робота*. 2020. № 10. С. 12–16.

***Тетяна Корецька**, к.н. з держ. упр.*

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ВЕТЕРАНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ У ГРОМАДАХ НА ПРИКЛАДІ ЛУЦЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

На сьогоднішній день особливої уваги заслуговує ветеранська політика, яка є головним пріоритетом держави. Українські воїни заслуговують на найвищий рівень визнання та підтримки в суспільстві. Державна політика щодо ветеранів війни та членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України повинна гарантувати гідний та безпечний життєвий рівень, надавати перевагу на всіх етапах соціальної підтримки.

29 листопада 2024 року розпорядженням Кабінету Міністрів України було затверджено "Стратегію ветеранської політики на період до 2030 року" і План заходів з її втілення до 2027 року. Це перший системний документ,

що має забезпечити комплексні зміни та розвиток державної ветеранської політики в Україні, всебічну підтримку сімей ветеранів і ветеранок. Стратегія ветеранської політики на період до 2030 року – це фундаментальний документ, що визначає основні стратегічні та оперативні цілі у сфері підтримки ветеранів. Він охоплює всі аспекти взаємодії держави з ветеранами – від етапу проходження служби до моменту звільнення, а також подальших можливостей для інтеграції, зміцнення громад та розвитку держави. Основні стратегічні цілі, які закладені в Стратегії ветеранської політики:

1. Відновлення людського капіталу та добробуту ветеранів та ветеранок, членів їхніх сімей. Охоплює координацію зусиль у сферах фізичного та ментального здоров'я ветеранів, підтримку та розвиток родин, забезпечення державних гарантій, а також сприяння працевлаштуванню, економічній незалежності та підприємництву серед ветеранів.

2. Повага та вшанування. Охоплює заходи, спрямовані на підкреслення важливості ролі Захисників та Захисниць у суспільстві, що впливають на обороноздатність держави та мобілізаційний ресурс. У рамках вшанування передбачається меморіалізація, впорядкування питання поховань, збереження пам'яті, створення музеїв та інших елементів, які допоможуть увіковічнити пам'ять про Захисників на багато років.

3. Забезпечення національної безпеки та обороноздатності. Це широкий спектр заходів, зокрема, запровадження початкової військової підготовки в школах із залученням ветеранів, як викладачів. Також передбачено захист прав ветеранів і ветеранок під час їхньої служби у військовому резерві, що сприятиме зміцненню оборонного потенціалу країни.

Стратегія покладає зобов'язання на всі органи влади, дотичні до роботи з ветеранами, зокрема на органи місцевого самоврядування у громадах. Також у Стратегії зафіксовано такий важливий для громад інструмент, як ветеранські простори.

Уже зараз територіальні громади розбудовують ветеранську інфраструктуру, створюють ветеранські простори, центри ветеранського розвитку, мережі надавачів психологічної допомоги, нові послуги. Самі громади в першу чергу прагнуть опікуватись ветеранами, допомагати адаптуватися до звичайного життя. Адже саме громада перша зустрічає своїх ветеранів і допомагає пристосуватись до цивільного життя.

До прикладу, у Луцькій міській територіальній громаді ми можемо спостерігати, як реалізовується ветеранська інфраструктура, тощо.

18 грудня 2024 року Луцькою міською радою було прийняте рішення про створення Департаменту з питань ветеранської політики та затверджено Положення про департамент з питань ветеранської політики. Це стало важливим кроком для життєдіяльності громади. Метою діяльності Департаменту є реалізація державної ветеранської політики на території Луцької міської територіальної громади шляхом створення єдиного ветеранського простору для надання підтримки та забезпечення гідного життя, створення умов для фізичного, психічного, соціального та економічного відновлення ветеранів/ветеранок війни та членів їх сімей; постраждалих учасників Революції Гідності; членів сімей загиблих (померлих) ветеранів/ветеранок війни/Захисників та Захисниць України, членів сімей військовослужбовців, які вважаються зниклими безвісти або перебувають у полоні, формування в суспільстві культури поваги, вдячності зв їх службу, подвиг та жертовність.

На сьогоднішній день згідно Єдиного державного реєстру ветеранів війни на обліку в Луцькій міській територіальній громаді перебувають 20000 учасників бойових дій. Враховуючи те, що Департамент почав здійснювати прийом громадян з 22 січня 2025 року, статистика за лютий місяць 2025 року свідчить про 736 звернень по різним послугам. І кількість послуг буде лише зростати, так лише за 13 днів березня було понад 1448 звернень (за інформацією Департамену), що ще раз свідчить про важливість створення окремого підрозділу як Департамент з питань ветеранської політики. Варто зауважити, що спеціалістами прийом здійснюється у трьох місцях: Центр надання адміністративних послуг (Лесі Українки, 35), Департамент з питань ветеранської політики (Тимошенка,2), Ветеранський простір "Твій шлях додому" (пр-т Волі 23). І надалі в планах Департаменту розширити місця прийому.

Говорячи про ветеранську інфраструктуру варто згадати про комунальну установу "ХАБ ВЕТЕРАН", яка була створена рішенням міської ради від 31.07.2024 № 61/130 "Про створення комунальної установи "ХАБ ВЕТЕРАН" та затвердження її Статуту". Також рішенням міської ради від 30.10 2024 № 64/112 було затверджено Програму забезпечення функціонування КУ "ХАБ ВЕТЕРАН" Луцької міської територіальної громади на 2024-2027 роки. Метою Програми є забезпечення дотримання прав ветеранів війни, підтримка, розвиток та підвищення рівня соціального захисту, психологічної реабілітації, медичного забезпечення, професійної та соціальної адаптації, підтримання їх належного морально-психологічного стану, поліпшення ефективності взаємодії місцевої влади з громадськими організаціями, створення у громаді атмосфери підтримки та поважного

ставлення до членів сімей загиблих військовослужбовців, а також гідного вшанування та формування образу ветерана у суспільстві. Варто зазначити, що важливим є те, що передбачено організацію робочого місця фахівця із супроводу ветеранів.

Також в громаді здійснює роботу Центр життєстійкості "FOX HOUSE" за адресою вул. Винниченка, 67 щодо надання психологічної допомоги та підтримки ментального здоров'я, який був відкритий 16 травня 2024 року. Тут спеціалісти надають професійну психологічну підтримку мешканцям міста, в тому числі Захисникам та Захисницям та членів їх сімей. Відкриття центрів життєстійкості це пріоритетний проєкт Міністерства соціальної політики України і є складовою Всеукраїнської програми ментального здоров'я Ти як? Першої леді Олени Зеленської.

Хочеться згадати ще і про центр ветеранського розвитку "LNTU VETERAN HUB", який офіційно був відкритий в листопаді 2024 року за адресою вул. Львівська, 75. У цьому просторі можна отримати такі послуги: соціальну, юридичну, психологічну підтримки, навчальні курси, тренінгові програми, платформи для проведення заходів, спортивну терапію, застосування військового досвіду в інструкторській діяльності. Центр підтримки це місце, де ветерани відновлюють свої сили, отримують нові знання та діляться власним досвідом. Адже повернення наших військових до цивільного життя – одна з головних речей, що має забезпечувати наше суспільство.

Підводячи підсумки, варто відзначити що реалізація ветеранської політики та розвиток ветеранської інфраструктури в громадах є надзвичайно важливими аспектами, що дозволяє забезпечити підтримку ветеранів війни та їх інтеграцію в суспільство. Це включає низку ініціатив, спрямованих на поліпшення якості життя ветеранів, а також на створення ефективних механізмів підтримки на місцевому рівні. У Луцькій міській територіальній громаді створені центри підтримки ветеранів та їх родин, спеціалізовані організації, установи, які надають широкий спектр послуг ветеранам, включаючи правову допомогу, психологічну підтримку, консультації з реабілітації та адаптації до цивільного життя.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024-2027 роках: розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.11.2024 р. № 1209-р.

2.Про затвердження Положення про департамент з питань ветеранської політики Луцької міської ради: рішення Луцької міської ради від 18.12.2024 №66/65.

3.Про затвердження Програми забезпечення функціонування КУ "ХАБ ВЕТЕРАН" Луцької міської територіальної громади на 2024-2027 роки: рішення Луцької міської ради від 30.10.2024 №64/112.

***Анастасія Курачицька**, ст. гр. ПП-М24,*
Маріупольський державний університет,
***Олена Педченко**, к.філол.н.,*
завідувач кафедри прикладної філології
Маріупольський державний університет

АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧИХ ІНІЦІАТИВ ЩОДО ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПСИХОЛОГІВ В УКРАЇНІ

Правові аспекти професійного захисту психологів є важливим елементом забезпечення ефективності їхньої праці. Нормативно-правове регулювання їхньої діяльності на теперішній час забезпечена Конституцією України, Європейською конвенцією з прав людини [1], Концепцією розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року [2], Етичним кодексом психолога [3], тощо.

У свою чергу діяльність психологів навчальних закладів України також скерована Законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Положення про психологічну службу в системі освіти України», «Положенням про психологічний кабінет дошкільних, загальноосвітніх та інших навчальних закладів системи загальної середньої освіти». Також практичний психолог дотримується Конвенції ООН про права дитини. Ці документи забезпечують і регламентують роботу практичних психологів у закладах освіти та є важливою основою для забезпечення захисту фахівців, про що йдеться мова у статті Вікторії Лобенок «На захист роботи практичних психологів закладів освіти» [4].

Збільшення потреби в психологічній допомозі в умовах воєнного стану в Україні відповідно збільшило навантаження на фахівців, тому необхідність посилення правового захисту психологів та контролю за дотриманням їхніх прав стає на часі. Результатом важливої законодавчої ініціативи для створення умов безпечної практики фахівців, що включає визначення прав та обов'язків практикуючих психологів, став ухвалений Верховною радою України у січні 2025 року Закон №12030 «Про систему

охорони психічного здоров'я в Україні» (набуває чинності з 01.01.2026) [5], який передбачає з одного боку додатковий контроль (Стаття 39 про обов'язкову сертифікацію для психологів, зокрема психотерапевтів, що передбачає підтвердження компетентності, Стаття 42 про покарання за порушення законодавства у сфері психічного здоров'я), а з іншого створює умови для розвитку і захисту професійної діяльності психологів:

– у Статті 3 визначено ключові напрями розвитку сфери психічного здоров'я, зокрема підготовку кадрів та їхній професійний розвиток, фінансування наукових досліджень та впровадження міжнародних стандартів допомоги (наприклад, адаптацію протоколів ВООЗ). Також передбачено підтримку професійного саморегулювання фахівців і сприяння діяльності їхніх організацій;

– у Статті 9 регламентуються механізми міжнародної співпраці у сфері психічного здоров'я. Серед основних заходів: обмін професійним досвідом та найкращими практиками, підвищення кваліфікації та перепідготовка фахівців, участь у спільних проєктах, а також залучення до міжнародних конференцій та наукових заходів, що сприяє впровадженню сучасних методів і підходів у систему психічного здоров'я;

– за Статтею 21 саморегулюванні організації стають новим інструментом професійного захисту психологів. Вони:

– встановлюють процедури контролю за дотриманням правил і стандартів підприємницької та професійної діяльності, норм професійної етики, зокрема кодексу професійної етики; (п. 2.3);

– беруть участь у сертифікації фахівців у сфері психічного здоров'я відповідно до цього Закону та порядку сертифікації, затвердженого Кабінетом Міністрів України; (п. 2.5);

– мають право подавати до Національної комісії пропозиції щодо нормативно-правових актів у сфері психічного здоров'я; (п. 2.8), тощо.

За Статями 34, 35 психологи мають право на безперервний професійний розвиток і підвищення кваліфікації та освітні установи та наукові організації підтримують професійне зростання фахівців у сфері психічного здоров'я.

За Статтею 38 передбачено механізм професійної підтримки психологів через супервізію для покращення якості роботи, етичної відповідності, запобігання професійному вигоранню (п. 3).

Стаття 41 передбачає ведення Реєстру надавачів послуг у сфері психічного здоров'я, що дозволяє офіційно визнати статус психологів. Інформація про сертифікованих фахівців є відкритою, що гарантує прозорість діяльності та визнання професійного статусу [5].

Розглянуті аспекти особливо актуальні в умовах воєнного стану, коли зростає навантаження на психологів та з'являється потреба в додаткових механізмах їхньої підтримки.

Важливо зазначити, що крім згаданих законів, діяльність психологів також регулюється етичними кодексами, такими як «Етичний кодекс психолога» Товариства психологів України [3], що встановлює стандарти професійної поведінки та відповідальності. Новий Закон «Про систему охорони психічного здоров'я» (ст. 21) розвиває ці принципи через механізми саморегулювання. Зокрема, саморегулюванні організації мають право розробляти власні кодекси етики (п. 2.2) [5], які можуть бути більш спеціалізованими для роботи в умовах війни, ніж загальнодержавні стандарти.

Таким чином, новий Закон «Про систему охорони психічного здоров'я В Україні» створює правову основу не лише для надання психологічної допомоги населенню, але й для захисту самих психологів як професійної групи ризику. Його положення передбачають комплексний підхід до профілактики професійного вигорання та тривожних станів у психологів через:

1. науково обґрунтовані програми підтримки;
2. міжнародний обмін досвідом;
3.системну підготовку фахівців для роботи в кризових умовах.

Ці законодавчі ініціативи спрямовані на створення чіткої правової бази, яка б регулювала діяльність психологів, сприяла якісному наданню психологічної допомоги населенню, але забезпечення правову захисту психологів ще потребує, на наш погляд, додаткового забезпечення.

Список використаних джерел

1. Європейська конвенція з прав людини / Редакція від 01.08.2021. URL: https://is.gd/vgb4G5 (дата звернення 30.03.2025)

2. Концепція розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року від 27.12. 2017. URL: https://is.gd/vattyH (дата звернення 30.03.2025)

3.Етичний кодекс психолога. URL: https://surl.li/vtsgwm (дата звернення 30.03.2025)

4. Лобенок В. На захист роботи практичних психологів закладів освіти. Правові аспекти. *Всеосвіта: Блоги* URL: https://is.gd/WzindP (дата звернення 30.03.2025)

5. Закон України № №12030 від 15.01.2025 «Про систему охорони психічного здоров'я в Україні» URL: https://is.gd/XZLMXL (дата звернення 03.04.2025)

***Наталія Кучер**, ст. гр. СЗм-11,*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
***Науковий керівник**: Оксана Жук, к. іст. н., доцент,*
завідувачка кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ПРИНЦИПИ ТА НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ВЕТЕРАНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

З 2014 року Україна відстоює свою територіальну цілісність у боротьбі з агресією росії. Впродовж останнього десятиріччя, понад мільйон українських воїнів стоять на захисті України у розв'язаній Росією війні та забезпечують наше існування своєю щоденною звитягою. Щодня вони здобувають бойовий досвід, професіоналізуються та виборюють право України на незалежність та суверенітет. Щороку кількість ветеранів / ветеранок збільшувалася, а з часу повномасштабного вторгнення 2022 року ця цифра суттєво зростає.

У розробленій Кабінетом Міністрів України (далі – КМУ) Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року йдеться: «Українські воїни заслуговують на найвищий рівень визнання та підтримки в українському суспільстві. Державна політика щодо ветеранів війни та членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України повинна гарантувати гідний та безпечний життєвий шлях, враховувати та рівномірно пріоритизовувати підтримку на всіх етапах» [1].

Формування та реалізація державної ветеранської політики впливатиме на всі аспекти життя сучасних українських ветеранів / ветеранок та членів сімей. Водночас, ця політика формується за безпрецедентних умов: під час війни, для аудиторії, яка щодня зазнає впливу цієї війни, з обмеженими ресурсами.

Мета дослідження полягає у висвітленні основних принципів та напрямів реалізації ветеранської політики в Україні.

Питання ветеранської політики мають загальнонаціональне, загальнодержавне значення, а до розв'язання проблем ветеранів слід залучати всі державні ресурси. Саме тому 29 листопада 2018 року КМУ було прийнято рішення про утворення Міністерства у справах ветеранів України, натомість ліквідувавши Державну службу України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції [2]. Варто відзначити, що на регіональному та місцевому рівнях стало хорошою практикою створення окремих підрозділів –управлінь з питань ветеранської політики (Волинська,

Тернопільська, Хмельницька обласні військові адміністрації) та департаментів з ветеранської політики на рівні органів місцевого самоврядування (Запорізька міська рада, Луцька міська рада).

Основні напрями реалізації ветеранської політики в Україні закріплені у Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року як дві Стратегічні цілі:

1. Відновлення людського капіталу та добробуту ветеранів/ветеранок, членів їх сімей; забезпечення працевлаштування та освіти;

2. Повага та вшанування пам'яті [1].

Перша стратегічна ціль передбачає конкретні складові: координація державної ветеранської політики, діяльності надавачів послуг для ветерана/ветеранки, забезпечення доступності послуг для цільової аудиторії.відновлення та підтримка фізичного і психічного здоров'я ветеранів/ветеранок; економічна незалежність, державні гарантії.

Ці напрями детально представлені на сайті Міністерства у справах ветеранів у вкладці «Ветеранам» [4].

Відповідно, завданням Міністерства у справах ветеранів України є, а також:

«1) формування і реалізація державної ветеранської політики у сфері: соціального захисту ветеранів та членів їх сімей, зокрема, забезпечення психологічної реабілітації, соціальної та професійної адаптації, зайнятості, підвищення конкурентоспроможності на ринку праці, а також санаторно-курортним лікуванням, житлом;

– надання довічних державних стипендій, щорічної виплати до Дня Незалежності України разової грошової виплати;

– надання, позбавлення статусу та видачі посвідчень ветеранам та членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членам сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України;

– вшанування пам'яті ветеранів;

– залучення ветеранів до утвердження української національної та громадянської ідентичності, зокрема через реалізацію заходів національно-патріотичного та військово-патріотичного виховання

2) забезпечення прав і свобод ветеранів та членів їх сімей;

3) забезпечення формування і ведення Єдиного державного реєстру ветеранів війни;

4) забезпечення розвитку спорту ветеранів війни» [3].

Основні принципи формування та реалізації ветеранської політики в Україні визначено у Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року:

– «кроссекторальність - ветерани/ветеранки та члени їх сімей як громадяни повинні бути представлені в усіх сферах, мати доступ до всіх програм та послуг, які впроваджуються (надаються) державою, бізнесом, територіальними громадами;

– об'єктивність та обґрунтованість;

– людиноцентричність - державна політика повинна визначати пріоритетами життя і добробут людини, забезпечення реалізації її прав і свобод, а не її статус;

– превентивність;

– довготривалість - державна політика щодо ветеранів/ветеранок та їх сімей повинна враховувати та рівномірно пріоритезувати підтримку на всіх етапах їх життя, включно з підтримкою наприкінці життя.

– реалістичність - державна підтримка повинна спираючись на реальні ресурси держави;

– повага - подвиг ветеранів/ветеранок повинен стати частиною оновленої сучасної концепції української нації» [1].

На нашу думку, варто також ще додати такі принципи у здійсненні ветеранської політики органами державної влади та відповідними підрозділами органів місцевого самоврядування: адресність, системність, комплексність.

Важливим напрямом роботи Міністерства у справах ветеранів разом з Міністерством соціальної політики, Міністерство цифрової трансформації, Міністерством охорони здоров'я формування електронних реєстрів, запровадження електронних цифрових сервісів для доступності та швидкості оформлення та отримання соціальної підтримки, надання соціальних послуг.

Отже, актуальним є вивчення та інформування громадськості про підходи та процеси формування ветеранської політики на рівні вищих органів державної влади, а також напрями та інструменти її реалізації на регіональному та місцевому рівнях.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024-2027 роках : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.11.2024 р. № 1209-р. URL: https://is.gd/Hd1Klo (дата звернення 01.04.2025 р.)

2. Питання діяльності Міністерства у справах ветеранів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2018 р. № 986. URL: https://is.gd/vvb9PW (дата звернення 03.04.2025 р.)

3. Положення про Міністерство у справах ветеранів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2018 р. № 1175. URL: https://is.gd/9lbJwo (дата звернення 01.04.2025 р.)

4. Ветеранам. Міністерство у справах ветеранів : офіційний веб-сайт. URL: https://mva.gov.ua/veteranam (дата звернення 04.04.2025 р.)

***Є. Мкртичян**, ст. гр. СЗ-2110*
Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси,
***Олександр Якушев**, кандидат економічних наук, доцент,*
доцент кафедри соціального забезпечення
Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси

РОЛЬ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ: НОВІ ФОРМИ ТА ПІДХОДИ

Зміни, що відбулися в соціальному житті в останні десятиліття, значно вплинули на інклюзивну політику та підходи до реабілітації осіб з інвалідністю, особливо в умовах повномасштабної війни. Відповідно, зростає потреба в нових методах і формах допомоги, серед яких важливу роль відіграють волонтерські організації. Ці організації є ключовими на шляху досягнення соціальної інтеграції осіб з обмеженими можливостями, адже вони активно сприяють покращенню якості життя таких осіб, створюють умови для їхнього самовизначення, розвитку та адаптації в суспільстві.

Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах швидких технологічних змін, коли інноваційні підходи, зокрема використання цифрових технологій, надають нових можливостей для реабілітації осіб з інвалідністю. Онлайн-платформи, відеоконференції та інші цифрові сервіси дозволяють забезпечити доступ до реабілітаційних послуг навіть у віддалених регіонах або для осіб, які мають фізичні обмеження, що ускладнюють фізичне пересування.

Дослідження ролі волонтерських організацій у цьому процесі дозволяє виявити нові тенденції, а також окреслити перспективи розвитку та можливі труднощі, з якими стикаються ці організації у своїй діяльності. Це дає змогу не лише покращити реабілітаційний процес, а й сприяти змінам у загальнодержавній політиці щодо осіб з інвалідністю, а також сприяти створенню більш інклюзивного середовища на всіх рівнях [1].

Волонтерські організації активно залучаються до різноманітних аспектів реабілітації осіб з інвалідністю. Вони не тільки забезпечують

фізичну допомогу, але й сприяють психологічній підтримці, розвитку соціальних навичок та інтеграції в суспільство. Однією з основних задач є подолання соціальної ізоляції та стереотипів щодо осіб з інвалідністю. Важливим аспектом є створення інклюзивного середовища, яке дозволяє особам з обмеженими можливостями активно брати участь у суспільному житті [2].

Із розвитком технологій, волонтерські організації змогли запропонувати нові формати допомоги. Зокрема, онлайн-платформи, соціальні мережі та відеоконференції дозволяють проводити реабілітаційні заходи, тренінги та консультації для осіб з інвалідністю в зручному для них форматі. Це особливо важливо для осіб з обмеженими фізичними можливостями, які можуть мати труднощі з пересуванням або доступом до реабілітаційних центрів.

Застосування цифрових технологій також дозволяє знизити психологічний бар'єр, пов'язаний з присутністю інших людей. Віртуальні консультації та онлайн-підтримка можуть стати першим кроком до реальної допомоги, що включає тренінги з самовизначення, розвиток навичок користування комп'ютером та адаптацію до нового середовища.

Психологічна допомога є важливою складовою реабілітаційного процесу для осіб з інвалідністю. Волонтери, які працюють в таких організаціях, часто проходять спеціальну підготовку, яка дозволяє їм надавати необхідну емоційну та психологічну підтримку. Вони проводять групові та індивідуальні зустрічі, допомагаючи подолати стрес, депресію та відчуття ізоляції, що можуть виникати у осіб з інвалідністю [3].

Особливу роль відіграють волонтери, які надають консультації з адаптації до нових обставин, допомагаючи людям знайти сенс і цілі в житті. Вони також сприяють розвитку у осіб з інвалідністю самостійності та самоповаги, надаючи підтримку у вирішенні особистих проблем.

Інклюзивні волонтерські ініціативи сприяють не тільки допомозі особам з інвалідністю, але й розвитку толерантності та взаємоповаги в суспільстві. Участь у таких ініціативах дозволяє волонтерам отримати унікальний досвід, а також розвивати почуття відповідальності та емпатії до людей, які мають обмежені можливості.

Забезпечення доступу до реабілітаційних послуг через такі ініціативи допомагає не лише фізично покращити стан осіб з інвалідністю, але й створює культурні та соціальні зв’язки між різними групами населення [3].

Не зважаючи на позитивні результати, існує низка викликів, які потребують уваги. Це, зокрема, недостатнє фінансування програм, відсутність кваліфікованих фахівців в деяких регіонах, а також обмежений

доступ до цифрових технологій для частини осіб з інвалідністю. Проте, з розвитком інклюзивної освіти та підвищенням обізнаності про важливість підтримки осіб з інвалідністю, є можливість покращити ситуацію.

Перспективи розвитку волонтерських ініціатив включають розширення співпраці між державними та недержавними структурами, залучення міжнародних грантів та підтримку інноваційних підходів до роботи з особами з інвалідністю [1].

Волонтерські організації займають важливу роль у реабілітації осіб з інвалідністю, сприяючи їхній соціальній інтеграції, розвитку фізичних і психологічних навичок, а також подоланню соціальних бар'єрів.

Нові форми волонтерської діяльності, зокрема використання цифрових технологій, значно покращують доступ до реабілітаційних послуг та дозволяють людям з інвалідністю отримувати підтримку, не виходячи з дому. Ці інновації особливо важливі для тих, хто має обмежені можливості для фізичного пересування. Психологічна підтримка, яку надають волонтери, сприяє людям з інвалідністю подолати емоційні труднощі та зміцнити свою самоповагу і соціальні навички. Волонтери стають важливими емоційними підтримками, які допомагають людям відновлювати внутрішню силу [1].

Інклюзивні ініціативи, спрямовані на взаємодію з особами з інвалідністю, допомагають створити толерантне і взаємоповажне середовище, що є основою для соціальної гармонії в суспільстві.

Для подальшого розвитку волонтерських організацій необхідно вирішити низку проблем, зокрема фінансування програм та забезпечення рівного доступу до цифрових технологій для всіх категорій осіб з інвалідністю. Водночас, існують великі перспективи для розширення співпраці між державними і громадськими організаціями, що дозволить досягти більшого соціального ефекту.

Список використаних джерел

1. Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження : монографія / П. Горінов, Р. Драпушко. Київ: Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. 240 с.

2. Лях Т. Л. Методика організації волонтерських груп : навч. посіб. / Т. Л. Лях. Київ : Київський ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. 149 с.

3. Титаренко Т. М. Як подолати наслідки травматизації: контури соціально-психологічної реабілітації. URL: https://is.gd/PazJRc (дата звернення 01.04.2025 р.)

***Поліна Надуховська**, ст. гр. СП -21*
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ
***Анастасія Остапчук,** ст. гр. СП -21*
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ
***Науковий керівник:** Ольга Байдарова, к. психол. н.,*
доцент кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ПРОБЛЕМИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ МОЛОДІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ МОЛОДІ НА РИНКУ ПРАЦІ

Ринок праці для молоді в Україні переживає складний період, позначений високим рівнем безробіття, невідповідністю освіти потребам ринку праці, нестабільністю зайнятості та низьким рівнем оплати праці. Війна та економічна криза поглибили ці проблеми, створюючи додаткові виклики для молодих людей, які прагнуть знайти гідну роботу.

Молоді спеціалісти часто стикаються з труднощами при пошуку першого місця роботи через відсутність досвіду та високі вимоги роботодавців [4, с. 182 -184]. Освітні програми не завжди відповідають актуальним вимогам роботодавців, що призводить до дефіциту необхідних навичок у молодих працівників [2, с. 31-34]. Поширення тимчасових контрактів, фрілансу та неформальної зайнятості створює нестабільність та відсутність соціальних гарантій для молоді [3]. Молоді працівники часто отримують нижчу заробітну плату порівняно з більш досвідченими колегами, що може демотивувати та спричиняти відтік кадрів за кордон. Високі очікування, конкуренція та нестабільність можуть призводити до стресу та вигорання серед молодих працівників.

Економічна криза та війна призвели до скорочення робочих місць та зниження інвестицій. Освітні програми не завжди відповідають сучасним вимогам ринку праці, що створює дисбаланс між попитом та пропозицією на робочу силу. Стереотипи щодо молодих працівників, відсутність досвіду та недостатня мотивація можуть впливати на рівень зайнятості молоді. Через війну значна частина працездатного населення була мобілізована, що спричинило дефіцит робочої сили в певних галузях. Підприємства почали активно залучати жінок та підлітків на позиції, які традиційно займали чоловіки, щоб компенсувати нестачу кадрів [1]. Війна призвела до закриття багатьох підприємств, зниження інвестицій та загального погіршення економічної ситуації, що ускладнило працевлаштування молоді [3].

Дослідження, проведене лабораторією «Rating Lab», свідчить, що значна частка опитаних в Україні молодих людей віддають перевагу самозайнятості та власному бізнесу (73%) порівняно з найманою працею (19%) [5]. Це підтверджує гіпотезу про те, що українська молодь дедалі частіше уникає традиційної найманої праці через низькі зарплати, нестабільність ринку праці, обмежені кар'єрні перспективи та прагнення до гнучкості й свободи.

Ринок праці для молоді в Україні потребує комплексних реформ, спрямованих на подолання безробіття, підвищення якості освіти, забезпечення стабільності зайнятості та гідної оплати праці. Важливо також враховувати вплив війни та економічної нестабільності на ринок праці, а також підтримувати підприємницькі ініціативи молоді.

Список використаних джерел

1. Reuters. URL: https://is.gd/UBDbV3 (дата звернення 03.03.2025).

2. Білик К.В.. Молодіжне безробіття в Україні: стан та перспективи. Східна європа: економіка, бізнес та управління. Випуск 1 (12) 2018. с. 31-34. URL: https://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/12_2018/07.pdf?utm_source (дата звернення 03.03.2025).

3. Молодіжний сегмент ринку праці України в період повномасштабної війни. URL: https://is.gd/Q40Xm3 (дата звернення 03.03.2025).

4. Луцай В.В. Проблема безробіття в Україні. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство» с. 182 -184. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/12/35.pdf?utm_source (дата звернення 03.03.2025).

5. Rating Lab. URL: https://is.gd/tHURiy(дата звернення 03.03.2025).

***Аліна Остимчук**, ст. гр. СЗ-41,*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
***Науковий керівник:** Оксана Сільвестрова, к.філос.н.,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З МОЛОДДЮ В УМОВАХ ВІЙНИ (НА ПРИКЛАДІ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Війна суттєво впливає на всі аспекти життя суспільства, зокрема на молодь, яка є ключовою соціальною групою для майбутнього розвитку країни. Молоді люди стикаються з численними викликами, серед яких: психологічна нестабільність, вимушене переселення, проблеми з освітою,

працевлаштуванням та соціальною інтеграцією. У таких умовах особливого значення набуває соціальна робота, спрямована на підтримку молоді, її адаптацію до змін та створення сприятливих умов для подальшого розвитку. Волинська область є регіоном, що приймає значну кількість внутрішньо переміщених осіб та активно впроваджує соціальні ініціативи для підтримки молоді, що робить її показовим прикладом для аналізу.

Молодь є рушійною силою суспільства, тому її розвиток, підтримка та залучення до соціально-економічних процесів мають велике значення. У Волинській області реалізується низка програм, спрямованих на підвищення активності молоді, розвиток її навичок, освіти, працевлаштування та громадянської участі [4]. Однак, не всі молоді люди знають про можливості, які пропонують ці ініціативи, що зменшує їхню ефективність. Дослідження цього питання допоможе зрозуміти, наскільки молодь Волині залучена до програм розвитку та які аспекти можна покращити.

Завдяки цьому ми з можемо проаналізувати існуючі програми для молоді у Волинській області, визначити рівень їхньої ефективності та популярності серед молодих людей, а також окреслити перспективи вдосконалення цих ініціатив для підвищення їхньої доступності та результативності [5]. Також дослідити особливості соціальної роботи з молоддю в умовах війни на прикладі Волинської області, визначити основні проблеми, з якими стикається молодь, та оцінити ефективність заходів, що вживаються для її підтримки.

У Волинській області функціонують різноманітні молодіжні центри та установи, які забезпечують підтримку молоді. Одним із таких є Волинський обласний молодіжний центр. КУ «Волинський обласний молодіжний центр» YouthCфера – це простір для розвитку та співпраці, простір розвитку, неформальної освіти, творчості та друзів [2]. В YouthCфері відпочиває молодь, відбуваються різні творчі і розвиваючі заходи, а ще студенти можуть зробити там домашні завдання, провести свій вільний час з друзями, та просто почитати книжку. Ціль простору полягає в тому, аби молодь Волині розвивалась та реалізовувала свій потенціал в Україні. Тут організовують освітні заходи, тренінги з саморозвитку, лідерства та кар'єрного зростання [2].

Також одним з поширених центрів для молоді є Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Він надає психологічну допомогу, підтримку для соціально незахищених категорій молоді [6]. Основними завданнями Управління соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді Луцької міської ради є:

– проведення соціально-профілактичної роботи, спрямованої на запобігання потраплянню в складні життєві обставини сімей, дітей та молоді;

– виявлення сімей, дітей та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги;

– здійснення соціального супроводу сімей, дітей та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги, надання їм соціальних послуг за результатами проведеної оцінки потреб їх у таких послугах;

– забезпечення взаємодії із структурними підрозділами місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також залучення потенціалу територіальної громади до проведення соціальної роботи із сім'ями, дітьми та молоддю [6].

Молодіжний центр «Місто ідей» – комунальна установа, створена в Ковелі в січні 2019 року з ініціативи місцевої молоді та за підтримки громадських організацій і Ковельської міської ради. Місія центру полягає у сприянні соціалізації та самореалізації молоді, розвитку її інтелектуального, морального та духовного потенціалу, а також у національно-патріотичному вихованні. Серед напрямків діяльності – організація тренінгів, форумів, культурних заходів, надання простору для спілкування та творчості [3].

Молодіжний центр «Нові крила» – простір у місті Нововолинськ, створений для підтримки та розвитку молоді. Основні напрями діяльності центру включають:

– сприяння соціальній та політичній активності молоді;

– підвищення національної свідомості;

– проведення освітніх заходів, таких як лекції, тренінги та мовні клуби;

– організація культурних подій: кіноперегляди, музичні вечори, майстер-класи;

– надання простору для репетицій та творчих зустрічей.

У центрі є лекційна зона, міні-бібліотека, настільні ігри, музичне обладнання та доступ до Wi-Fi [3].

Молодіжний центр Луцького національного технічного університету (ЛНТУ), відомий як Youth Centre LNTU, є сучасним простором для розвитку, дозвілля та натхнення студентів та молоді Волині. Відкритий у жовтні 2024 року, центр став осередком для проведення освітніх, консультаційних та розважальних заходів, спрямованих на особистісний та професійний розвиток молоді.

Простір площею понад 400 м² поділено на зони коворкінгу, вільного простору та освітню. Особливістю центру є мобільна аудіовізуальна студія «KONTENTA», яка надає можливість записувати подкасти, відеоблоги, музику та проводити прямі ефіри.

Місія Youth Centre LNTU полягає в підтримці молоді через освітні програми, консультації та організацію дозвілля, сприяючи активній інтеграції студентів у громадське життя та реалізації їхніх ідей [3].

Громадська організація «Школа безпеки та виживання дітей «Тивер» є першим і єдиним в Україні молодіжним центром, присвяченим питанням безпеки. Заснована 30 травня 2016 року, організація має на меті об'єднання зусиль суспільства для вирішення проблем безпеки дітей, підлітків, дітей з особливими потребами та соціально незахищених груп населення в умовах дії різних небезпечних факторів природного, техногенного, соціально-економічного та військового характеру [3]. Центри кар'єрного розвитку при університетах допомагають студентам і випускникам знайти роботу, проводять курси професійного розвитку та адаптації до ринку праці.

Війна спричинила серйозні психологічні травми серед молоді. Для подолання таких негативних наслідків важливими напрямами соціальної роботи в цій сфері є:

– організація центрів психологічної допомоги для молоді;

– проведення тренінгів з управління стресом та подолання травматичного досвіду;

– індивідуальне та групове консультування молодих людей, які пережили втрату близьких [5].

Молодь, яка вимушено переїхала до Волинської області, стикається з труднощами інтеграції [1]. Для їхньої підтримки реалізуються різного роду програми наставництва та підтримки молодих переселенців, інформаційні кампанії щодо можливостей навчання, працевлаштування та соціальної допомоги та спортивні, культурні і волонтерські заходи для швидкої адаптації в нових громадах.

Важливим інструментом не лише допомоги іншим, а й самореалізації молоді стало волонтерство. У Волинській області активно працюють молодіжні волонтерські організації, які допомагають переселенцям, військовим та пораненим. Також поширеними є програми залучення молоді до гуманітарних ініціатив та соціальних проєктів. Освітні ініціативи щодо розвитку лідерських навичок та громадської активності також є важливими для залучення молоді до різних волонтерських та інших ініціатив та й в загальному для розвитку молоді.

Програми для молоді у Волинській області відіграють важливу роль у соціальній адаптації, професійному зростанні та активному залученні молоді до суспільного життя. В умовах війни особливого значення набуває розвиток ініціатив, спрямованих на психологічну підтримку, інтеграцію ВПО, а також стимулювання підприємницької активності серед молоді [1].

Соціальна робота з молоддю в умовах війни потребує гнучких підходів та комплексних рішень. Волинська область демонструє ефективні практики підтримки молоді через молодіжні центри, психологічну допомогу, освітні програми, сприяння працевлаштуванню та соціальній інтеграції. Подальший розвиток соціальних ініціатив має включати посилення міжсекторальної співпраці, залучення міжнародних ресурсів та впровадження нових методів підтримки молоді в кризових умовах. Це сприятиме створенню стійкої соціальної системи, здатної адаптуватися до викликів сьогодення та забезпечити молоді гідне майбутнє.

Проте в регіоні варто залучати більше ресурсів для підтримки молодіжного підприємництва та зміцнювати систему психологічної допомоги. Інноваційний підхід до реалізації молодіжних програм сприятиме зміцненню громади та створенню перспектив для молодих людей, які прагнуть будувати майбутнє України.

Список використаних джерел

1. Програми соціальної підтримки молоді. *Волинська обласна державна адміністрація:* офіційний вебсайт. URL: https://www.voladm.gov.ua/ (дата звернення: (28.03.2025 р.)

2. Волинський обласний молодіжний центр. *Facebook*: вебсайт. URL: https://www.facebook.com/youthsphere/ (дата звернення: 28.03.2025 р.)

3. Молодіжні центри та простори Волині. *Волинська обласна державна адміністрація:* офіційний вебсайт. URL: https://voladm.gov.ua/article/spisok-gromadskih-organizaci-ta-molodizhnih-centriv/ (дата звернення: 01.04.2025 р.)

4. Програма «Молодь Волині» – підтримка молодіжних ініціатив. *Волинська обласна державна адміністрація:* офіційний вебсайт. URL: https://voladm.gov.ua/article/programa-molod-volini/ (дата звернення: 28.03.2025 р.)

5. Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 р. № 1414-IX. Дата оновлення: 31.03.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20 (дата звернення: 28.03.2025 р.)

6. Управління соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. *Луцька міська рада*: офіційний сайт. URL: https://is.gd/gQ3qGy (дата звернення: 28.03.2025 р.)

***Юлія Пашко**, ст. гр. СЗм-11*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
***Науковий керівник:** Валентин Малиновський, д. політ. н.,*
професор кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

До громадян похилого віку належать «особи, які досягли пенсійного віку, встановленого ст. 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», а також особи, яким до досягнення зазначеного пенсійного віку залишилося не більш як півтора року [6]. За класифікацією Всесвітньої організації охорони здоров'я, до категорії людей похилого віку належать особи віком старше 60 років. Однак слід зазначити, що в останні десятиріччя зарубіжні країни значно підвищили пенсійний вік. Так, середній пенсійний вік в Австрії, Бельгії, Великій Британії, Греції, Іспанії, Канаді, Португалії, Швеції, Швейцарії становить для чоловіків 65 років і для жінок 55-57 років, у Франції – 60 років, у США – 70 років [2].

Відповідно до вікової класифікації Всесвітньої організації охорони здоров'я:

1) 25-44 років – молодий вік;
2) 44-60 років – середній вік;
3) 60-75 років – похилий вік;
4) 75-90 років – старечий вік;
5) особи які досягли 90 років – довгожителі [4].

Старіння населення є одним із ключових демографічних трендів XXI ст. і Україна не є винятком у цьому процесі. Частка громадян старших за 60 років постійно зростає, що створює серйозні виклики для системи соціального захисту. У демографії старіння розглядається як результат тривалих змін у способі відтворення населення. Тут старіння стосовно суспільства розглядається з двох боків – знизу, через постійне скорочення чисельності дітей унаслідок зниження рівня народжуваності та згори, викликане збільшенням кількості літніх і старих людей, чому сприяє скорочення смертності людей [5, с. 58].

Як зазначає О. Балдинюк особи похилого віку є неоднорідною соціальною групою, яка включає:

– осіб, які не потребують допомоги;
– осіб, які частково втратили працездатність;

– осіб, які потребують обслуговування;

– осіб, які потребують постійного догляду [1, с.109].

Літні люди є однією з найбільш вразливих груп населення, які потребують стабільного пенсійного забезпечення, доступу до медичних послуг, соціальної підтримки та можливості активного життя. Водночас сучасні економічні реалії, включаючи інфляцію, нестабільність фінансових ринків та недостатність бюджетного фінансування, значно ускладнюють забезпечення гідного рівня життя для цієї категорії громадян.

До переліку соціально-психологічних проблем, які виникають у зв'язку з переходом особи до категорії похилого віку можна віднести такі:

– переживання, викликані різноманітними психологічними та фізіологічними втратами, зокрема: погіршенням фізичної активності, смерті близьких людей, втратою зору та слуху, віковою кризою;

– різноманітні сексуальні проблеми такі як: пізнє кохання, вдівство чи другий шлюб, імпотенція, клімакс;

– порушення психіки в результаті розчарування чи відторгнення;

– наслідки зловживання алкоголю у вигляді порушень здоров'я, розумової відсталості, розладів нервової системи, деградації особистості;

– зниження психологічних та фізіологічних можливостей через захворювання; гіпертрофований прояв почуттів заощадливості;

– погане зі сторони близьких чи суспільства поводження з людьми похилого віку у вигляді фізичного чи психологічного насильства, зневаги чи занедбаності, агресивної поведінки, позбавлення комфорту, фінансових зловживань, соціальної ізоляції тощо;

– низька матеріальна забезпеченість: злидні, жебрацтво, кривди, зневіра, приниження, почуття незатребуваності, спроби відновлення трудової активності [3, с. 161].

Проблему ефективної організації соціальної підтримки та допомоги людей похилого необхідно вирішувати із залученням інших спеціалістів (юристів, лікарів, психологів та ін.), які потім складають мультидисциплінарну команду. Соціальна робота з цією категорією населення має будуватися виходячи з властивих їй особливостей і соціальних проблем, з якими вони стикаються в процесі свого соціального і особистісного функціонування.

Серед ключових труднощів, що супроводжують літній вік, можна виділити такі:

– зменшення рівня активності та обмеження можливостей у повсякденному житті;

– поступове відсторонення людини похилого віку від суспільної діяльності та зміна характеру спілкування з оточенням;

– суттєве пониження соціального статусу в очах суспільства;

– наявність надмірної кількості вільного часу, що часто не має цілеспрямованого використання.

Значний вплив на становище літніх людей має зростання вартості життя та послуг, зокрема медичних і комунальних. Багато пенсіонерів стикаються з труднощами у доступі до якісного медичного обслуговування через брак коштів або нерозвинену інфраструктуру соціальної допомоги. Крім того, технологічний розвиток і цифровізація суспільства можуть посилювати проблему соціальної ізоляції серед людей похилого віку, якщо вони не мають відповідних навичок для користування сучасними технологіями. Тому важливим напрямом є впровадження навчальних програм та ініціатив, спрямованих на цифрову адаптацію літніх людей.

Система заходів соціального захисту та наявні програми соціального спрямування не є ефективними засобами зниження рівня чи подолання бідності в Україні. Відповідно до ст. 46 Конституції пенсії, інші види соціальних виплат і допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Практика зарубіжних країн демонструє, що застосування різних форм концепції «мінімального рівня життя» – зокрема таких, як «прожитковий мінімум» або «мінімальний дохід» – є важливим інструментом у реалізації соціально-економічної політики. У багатьох державах ці механізми слугують основою для забезпечення належного рівня добробуту населення та підтримання соціально прийнятних умов життя [7].

Водночас варто зауважити, що універсальної та оптимальної методики визначення прожиткового мінімуму, яка була б придатною для всіх країн, не існує. Такий підхід здебільшого формується залежно від економічного потенціалу конкретної держави, який, у свою чергу, визначається рівнем соціально-економічного розвитку та ефективністю державного управління у сфері добробуту населення.

Так, у таких країнах, як Канада та США, відсутнє офіційне поняття «прожитковий мінімум». Натомість уряди цих країн орієнтуються на показник «welfare rate» – розміру щомісячної соціальної допомоги для непрацездатних осіб, яка дозволяє забезпечити базові потреби, зокрема харчування, однак не гарантує повноцінного та тривалого забезпечення гідного рівня життя [7].

На відміну від цього підходу, більшість країн Європи активно використовують концепцію прожиткового мінімуму, і його розмір у багатьох випадках є доволі високим. При цьому в 22 із 28 європейських країн основний акцент робиться на припущенні, що кожна людина має змогу самостійно забезпечити собі гідний рівень життя. У зв'язку з цим функцію гарантованого прожиткового мінімуму в Європі виконує мінімальна заробітна плата. Її розмір розрахований так, щоб людина могла задовольнити базові потреби і водночас не відчувати соціальної ізоляції [7].

Слід також зазначити, що в більшості країн Європейського Союзу прожитковий мінімум не прив'язаний до споживчого кошика. Соціальні стандарти мають національну специфіку, а сам споживчий кошик у європейських країнах здебільшого використовується як інструмент моніторингу інфляційних процесів. Спостереження за змінами цін на товари та послуги, що входять до кошика, дозволяє вчасно коригувати соціальні виплати відповідно до реального зростання вартості життя [7].

Таким чином, чинна система соціального захисту не виконує функцію ефективного подолання та запобігання соціальним ризикам. Вона не здатна суттєво покращити матеріальне і соціальне становище малозабезпечених осіб та сімей. Це відбувається через те, що державна політика соціального захисту не є узгодженою з іншими важливими напрямами, такими як трудова, податкова, сімейна та демографічна політика.

Досвід розвинених країн показує, що ефективна система соціального захисту для громадян похилого віку базується на комплексному підході, який включає державні пенсійні програми, страхові механізми догляду, розвиток соціальної інфраструктури та активне залучення громадських організацій. Наприклад, у скандинавських країнах функціонує система соціального житла для людей похилого віку, яка дає можливість їм жити самостійно, але з доступом до медичних і соціальних послуг. У Німеччині та Франції запроваджено обов'язкове соціальне страхування для покриття витрат на догляд, а в Японії широко застосовуються технологічні рішення, включаючи роботизований догляд та мобільні сервіси для літніх людей. В Україні певні кроки у цьому напрямі вже робляться, однак рівень доступності та ефективності цих послуг поки що не відповідає сучасним вимогам.

У Німеччині передбачено широкий спектр соціальних виплат та пільг для підтримки сімей з дітьми. Серед них – допомога у зв'язку з материнством, виплати на утримання дітей (дитячі допомоги), фінансова підтримка на виховання й освіту, а також податкові пільги для сімей, діти яких навчаються. Крім того, існують податкові знижки на майно при

обчисленні прибуткового податку, пільги для батьків у сфері пенсійного страхування, можливість отримання підтримки при забезпеченні житлом, дотації на будівництво житла та податкові переваги на заощадження в банках. Окремо передбачено матеріальну допомогу матерям на час перерви у професійній підготовці або при зміні професії – з розрахунку на кожну дитину до п’яти років.

В Україні соціальна підтримка громадян похилого віку регулюється низкою законодавчих актів, серед яких закони «Про соціальні послуги» та «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію». Державна система забезпечення включає пенсійні виплати, соціальну допомогу, пільги на оплату комунальних послуг та медичне страхування. Однак через обмеженість бюджетних ресурсів ці механізми часто не відповідають реальним потребам людей похилого віку, що змушує багатьох звертатися до додаткових джерел підтримки, таких як благодійні організації чи родичі.

Важливим аспектом соціального захисту є надання соціальних послуг через інституційні механізми, такі як територіальні центри соціального обслуговування, геріатричні пансіонати, приватні будинки престарілих та мобільні соціальні служби. У той же час, більшість українських громадян похилого віку віддають перевагу проживанню вдома, що вимагає розвитку альтернативних форм підтримки, зокрема патронажного догляду та програм допомоги на дому. В умовах воєнного стану значення цих механізмів лише зростає, адже багато людей літнього віку опинилися у складних обставинах, втративши житло, доступ до медичних послуг та можливість отримувати необхідну допомогу.

В умовах кризи важливо забезпечити ефективну координацію між інституціями соціального захисту, міжнародними організаціями та волонтерськими рухами. Значну роль у підтримці літніх людей відіграють гуманітарні програми, які забезпечують харчуванням, ліками та житлом найбільш уразливі категорії населення. Залучення міжнародних практик, таких як система ваучерної допомоги, може стати одним із ефективних способів розширення доступу до соціальних послуг.

Для покращення якості соціальних послуг необхідно впроваджувати інноваційні технології, серед яких цифровізація соціальної допомоги, розвиток онлайн-платформ для отримання консультацій та запровадження мобільних соціальних служб. Особливе значення має розробка програм навчання цифровій грамотності, щоб літні люди могли самостійно користуватися електронними сервісами, записуватися до лікаря та отримувати дистанційні консультації.

Підвищення якості соціальних послуг передбачає реформування стандартів догляду, запровадження системи контролю якості та сертифікації соціальних працівників. Потрібно також розширювати можливості для професійної підготовки працівників, які працюють у державних та приватних соціальних установах. Важливою складовою реформування системи соціального захисту є розширення державно-приватного партнерства, розвиток соціального підприємництва та залучення громадських ініціатив.

Забезпечення гідного рівня життя для громадян похилого віку є стратегічним завданням держави. Для досягнення цієї мети необхідно впроваджувати комплексний підхід, що поєднує сучасні технологічні рішення, міжнародний досвід та активну співпрацю між державою, бізнесом і громадянським суспільством. Реалізація запропонованих заходів дасть можливість покращити якість життя літніх людей та забезпечити їхню соціальну інтеграцію.

Список використаних джерел

1. Балдинюк О. Д. До питання соціального обслуговування людей похилого віку в Україні. *Інноваційна педагогіка.* 2021. №31. С. 108-114.

2. Визначення віку, з якого особа може вважатися особою похилого віку: огляд міжнародного досвіду та національні практики. USAID. URL: https://is.gd/07BYZw (дата звернення: 05.04.2025)

3. Житинська М. О. Психолого-педагогічна та соціальна характеристика людей похилого віку як об'єкта соціально-педагогічної підтримки. *Наук. часопис Нац. педагогічного ун-ту ім. М. П. Драгоманова.* Серія 11 : Соціальна робота. Соціальна педагогіка. 2017. Вип. 23. С. 158-164.

4. Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів провів круглий стіл на тему «Захист прав людей похилого віку». Верховна рада України – офіційний вебпортал. 2020. 8 лип. URL: https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/195491.html (дата звернення: 05.04.2025)

5. Кухта М. П. Соціальний потенціал людей старшого віку в Україні: монографія. Київ: КНУКіМ, 2018. 304 с.

6. Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні : Закон України від 16.12.1993 р. № 3721-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3721-12#Text (дата звернення 02.04.2025).

7. Про рекомендації парламентських слухань на тему: «Проблеми формування прожиткового мінімуму в Україні». Голос України. 2020. 2

черв. URL: https://www.golos.com.ua/article/331434 (дата звернення 05.04.2025).

***Оксана Пацюк**, ст. гр. СЗ-41*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
***Науковий керівник:** Валентин Малиновський, д. політ. н.,*
професор кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ВПО ДО ТА ПІСЛЯ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

В Україні чисельність ВПО значно зросла після анексії Криму в 2014 р. та початку бойових дій на сході країни. Однак повномасштабне вторгнення РФ в Україну в лютому 2022 р. стало вирішальним фактором, що спричинив нову хвилю внутрішньої міграції, яка призвела до виникнення ще більш значних потреб серед цієї категорії осіб. Зміни в умовах війни призвели до необхідності коригування політики соціальної допомоги та розвитку нових програм підтримки для ВПО.

З початком війни в Україні в 2014 р. внутрішньо переміщені особи (далі – ВПО) стали однією з найбільш уразливих груп населення. Після анексії Криму та початку бойових дій на сході України кількість ВПО сягнула 1,5 млн осіб. В цей час соціальна допомога для цієї категорії осіб була обмежена, але вже тоді держава почала впроваджувати основні механізми підтримки: тимчасові грошові виплати, надання житла, медичних послуг та реабілітації для осіб, які втратили свої домівки через конфлікт. Ці заходи в основному мали обмежений характер, оскільки на той момент країна ще не стикалася з таким масштабом гуманітарної кризи. Однак з початком повномасштабного вторгнення рашистів ситуація змінилася кардинально. Кількість ВПО зросла до понад 8 млн осіб, що є безпрецедентною кількістю для України. У зв’язку з таким різким збільшенням потреб і розширенням масштабу гуманітарної кризи, соціальна допомога була адаптована та значно розширена. Вже на початкових етапах війни, Уряд України за підтримки міжнародних організацій почав впроваджувати нові форми допомоги для ВПО, включаючи не лише фінансову підтримку, але й соціальні програми, що включали доступ до медичних, психологічних, правових послуг, а також організацію тимчасового житла та інтеграції в нові громади [1].

Також, найбільших змін зазнали програми фінансової підтримки, житлового забезпечення та медичної допомоги, що значно вплинули на умови життя ВПО та на їх здатність адаптуватися до нових умов. Розглянемо ці зміни докладніше.

Фінансова допомога, яка до початку війни включала переважно тимчасові грошові виплати для покриття базових потреб, з початком повномасштабного вторгнення була значно розширена. Відтепер програми фінансової підтримки стали більш гнучкими, охоплюючи не лише допомогу на основні потреби, такі як харчування, одяг, транспорт, але й допомогу на евакуацію, а також спеціальні грошові виплати для забезпечення укриттів. Це дало можливість надати більш оперативну підтримку особам, які змушені були залишити свої домівки у зв'язку з бойовими діями та загрозою безпеці.

Що стосується житлового забезпечення, то в період до війни основними формами підтримки були тимчасові притулки та можливість оренди житла через органи місцевого самоврядування. Однак, після 2022 р. в умовах масштабної внутрішньої міграції державними органами та органами місцевого самоврядування запроваджені більш масштабні програми з надання тимчасового житла. Це включало як забезпечення тимчасовим житлом у нових регіонах, так і створення системи житлових містечок для евакуйованих, де люди могли знайти тимчасовий притулок до того, як відновляться умови для повернення до їхніх попередніх місць проживання.

Також одна з важливих сфер соціальної допомоги – це юридична допомога, психологічна підтримка та процеси соціальної інтеграції, які суттєво змінилися після початку війни. Юридична допомога до початку повномасштабної війни в Україні включала переважно консультації з правових питань і реєстрацію документів для ВПО. Основним завданням було забезпечення правової підтримки у зв'язку з переїздом на нові місця проживання, реєстрація як ВПО, а також консультування з правових аспектів, що стосуються житла та інших питань. Однак після 2022 р., з огляду на нові виклики, що з'явилися внаслідок війни, необхідність у юридичній допомозі значно зросла. Тепер велику увагу було приділено масовому відновленню втрачених документів, таких як паспорти та свідоцтва про народження, що є критичними для відновлення правового статусу особи. Крім того, юридичні консультації стали включати захист від дискримінації, пов'язаної з переміщенням, а також допомогу у вирішенні спорів щодо житла та інших важливих питань [2].

Соціальна інтеграція та адаптація ВПО також стала більш масштабною та системною після 2022 року. До війни соціальна підтримка була орієнтована на допомогу в адаптації до нових умов життя та забезпечення базових потреб. Проте після початку війни основним завданням стало інтегрування ВПО в нові територіальні громади, що включало не тільки надання житла та роботи, але й можливість навчання та доступ до соціальних послуг, що дозволяли особам знайти себе в нових умовах. За рахунок державних і місцевих програм підтримки з'явилися нові можливості для працевлаштування, навчання та соціальної інтеграції у нові територіальні громади. Це також передбачало забезпечення ВПО можливістю отримати освіту для дорослих та дітей, доступ до професійної підготовки, а також допомогу в адаптації до нових соціальних умов [3, с.186].

Отже, соціальна допомога після повномасштабного вторгнення стала більш комплексною і включає як національні, так і міжнародні програми підтримки. Це свідчить про еволюцію підходів до соціальної допомоги, що відповідає масштабам і характеру нових викликів, з якими стикаються внутрішньо переміщені особи в Україні.

Список використаних джерел

1. Кількість внутрішньо переміщених осіб в Україні знову зростає. URL: https://is.gd/WzKbKe (дата звернення 05.04.2025).

2. Хаустова М. Г. Правова інтеграція: теоретичний аспект. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2018. URL: https://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/%D0%92%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%BD%D0%B8%D0%BA_1_2018-192-203.pdf (дата звернення 05.04.2025).

3. Хомишин І. Реалізація права на освіту внутрішньо переміщеними особами. *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*. 2017. № 884. С. 186-192.

***Роман Романюк**, к. е. н.,*
заступник голови Волинської обласної військової адміністрації, м. Луцьк

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення російської федерації стало викликом для нашої держави. Життя мільйонів українців докорінно змінилось.

Значна частина громадян опинились у складному й невизначеному становищі і потребують підтримки з боку держави.

Волинська область стала прихистком для тисяч українців. І водночас – продовжила турботу про вразливі категорії населення: людей похилого віку, осіб з інвалідністю, багатодітні родини, малозабезпечених, переселенців.

Базовими елементами соціального захисту населення є надання соціальних послуг, спрямованих на подолання чи мінімізацію складних життєвих обставин.

Війна вплинула на систему надання соціальних послуг. Адже, для підтримки найуразливіших груп населення місцеві органи влади змушені діяти оперативно.

Задля цього внесені відповідні зміни до чинного законодавства, зокрема, спрощено процедуру ухвалення рішення про надання соціальних послуг до однієї доби та порядок їх отримання: місцеві органи влади, за потреби, можуть делегувати ухвалення рішення про надання соціальних послуг безпосередньо надавачам. На законодавчому рівні визначено перелік соціальних послуг, які можуть надаватися екстренно (кризово) особам чи сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах, внаслідок ситуацій, що загрожують їхньому життю.

До таких послуг належать: інформування; консультування; надання притулку; короткотермінове проживання; екстренне (кризове) втручання; представництво інтересів; підтримання проживання осіб похилого віку, осіб з інвалідністю, бездомних осіб; соціальний супровід сімей/осіб, які перебувають у СЖО; соціальний супровід сімей, в яких виховуються діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування; догляд вдома; догляд стаціонарний; денний догляд дітей з інвалідністю; паліативний догляд; соціально-психологічна реабілітація; натуральна допомога; переклад жестовою мовою; транспортні послуги.

Варто зауважити, що визначений перелік соціальних послуг, які можуть надаватись екстренно (кризово) не є вичерпним. Крім того, під час воєнного або надзвичайного стану надавачі соціальних послуг можуть залучати до своєї діяльності та надання соціальних послуг не лише фахівців, а й волонтерів. Це дозволяє охопити ширше коло людей.

Здійснюючи свою діяльність, волонтери можуть виявляти осіб, які потребують допомоги, долучатися до роботи гуманітарних штабів, безпосередньо бути залученими до надання деяких соціальних послуг. Зокрема, поширена практика залучення волонтерів до інформування населення з різних питань за допомогою сучасних каналів комунікації

(наприклад, Мобільні додатки, чат-боти, соціальні мережі, смс-інформування, друкована продукція), консультувати на гарячих лініях тощо.

Окремо зупинюсь на реалізації в області експериментального проекту Міністерства соціальної політики України як складової Всеукраїнської програми ментального здоров'я: Ти як? Першої леді Олени Зеленської із запровадження комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості.

22 громади Волині відібрані як учасники експериментального проекту.

Із 54 територіальних громад області у шести вже працюють центри життєстійкості (Луцьк, Нововолинськ, Володимир (с. Заріччя), Зимне, Устилуг, Вишнів). У Луцькій ТГ надавачем соціальних послуг в центрі життєстійкості є громадська організація «Фокс Хаус», в усіх інших – Волинський обласний благодійний фонд «Карітас - Волинь».

Центри життєстійкості – це місце, де спеціалісти навчають бути емоційно та ментально-стабільним, навіть, у кризових умовах, а також: консультують які соціальні послуги можна отримати в громаді; надають професійну психологічну підтримку, допомагають зміцнити сіменйніі родинні зв'язки; сприяють підвищенню соціальної згуртованості мешканців територіальної громади.

Фахівцями центрів життєстійкості проводиться як індивідуальна, так і групова робота з військовими та їх родинами, з внутрішньо переміщеними особами, сім'ями, які опинилися в складних життєвих обставинах.

Водночас робота органів соціального захисту населення Волині спрямовується на забезпечення в умовах воєнного стану реалізації державної політики щодо надання соціальної підтримки цивільному населенню, зокрема: особам похилого віку; з інвалідністю; громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; сім'ям з дітьми: малозабезпеченим, багатодітним, внутрішньо переміщеним особам.

Впроваджуються нові види підтримки населення та нові сервіси щодо державних виплат цивільному населенню та вимушено переміщеним українцям.

В області забезпечено виплату державних соціальних допомог за програми: «Соціальний захист дітей та сім'ї», «Підтримка малозабезпечених сімей», «Соціальний захист громадян, які потрапили в складні життєві обставини».

Із державного бюджету у 2024 році для Волинської області виділено та профінансовано понад 3 272, 8 млд грн. Фінансову підтримку отримали майже 70000 волинських родин, на І квартал 2025 року виділено майже 826 млн грн., профінансовано майже 768 млн грн.

Забезпечено виплату допомоги «гроші ходять за дитиною» на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховуються у 46 будинках сімейного типу, 58 прийомних сім'ях та у 5 сім'ях патронатних вихователів.

Із квітня 2024 року запроваджено новий вид тимчасової допомоги на дітей щодо яких встановлено факт відсутності батьківського піклування та які тимчасово влаштовані в сім'ю родичів, знайомих, прийомну сім'ю або дитячий будинок сімейного типу – «Дитина не одна». Підтримку від держави вже отримали сім'ї на 16 дітей.

На виконання рішення Уряду для проходження зимового періоду 2024/2025 року «Тепла зима» протягом грудня 2024 року родини, які є малозабезпеченими сім'ями з дітьми або сім'ями – ВПО з дітьми, отримали на кожну дитину до 18 років одноразову грошову допомогу у розмірі 6 500,00 грн. Зокрема: 7 062 малозабезпечені сім'ї на 20 538 дітей та на 2 753 дитини з числа внутрішньо переміщених осіб.

Також реалізуються заходи щодо додаткової підтримки та захисту сімей з дітьми, зокрема програма «муніципальна няня» та «пакунок малюка».

Згідно Єдиною інформаційною базою даних про внутрішньо переміщених осіб наразі обліковано 42930 осіб, що становить 31156 сімей.

Здійснюється системна періодична оцінка потреб внутрішньо переміщених осіб на рівні громад на всіх етапах внутрішнього переміщення, формування потреб у міжнародній гуманітарній допомозі.

Вживаються заходи щодо забезпечення надання внутрішньо переміщеним особам державних виплат, зокрема: забезпечено надання допомоги на проживання допомоги внутрішньо переміщеним особам як у 2024 році, так і в 2025 році для 6,3 тис. сімей.

Окрім виплат на проживання ВПО, вимушено переміщені українці, отримують соціальну допомогу як малозабезпечені сім'ї (близько 350), допомогу при народженні дитини (близько 300), допомогу на дітей одиноким матерям (до 100) та державну соціальну допомогу особам з інвалідністю, в тому числі з дитинства (майже 600 осіб).

Тож, війна стала справжнім викликом для соціальної сфери. У час війни професійна соціальна робота розширює напрями, методи і форми роботи, які, з одного боку, грунтуються на багаторічному досвіді, в тому

числі міжнародному, з іншого – формується феномен української соціальної роботи на засадах морального обов'язку, взаємопідтримки, відданості кожного громадянина у поєднанні з професійною діяльністю фахівців соціальної роботи.

***Микола Рудинець**, к. т. н, доцент,*
доцент кафедри цивільної безпеки,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ

В умовах сучасного інформаційного суспільства соціальні медіа стали невід'ємною частиною повсякденного життя. Вони забезпечують швидкий доступ до новин, можливість спілкування та обміну думками, але водночас створюють нові виклики для психічного здоров'я. Особливо це стало актуальним під час війни в Україні, коли інформаційний потік суттєво зріс, а емоційний стан населення зазнав значних змін.

Війна принесла з собою одночасно фізичні та психологічні травми, які можуть загострюватись під впливом інформації, що розповсюджується через соціальні мережі. Стрес, тривога та депресивні симптоми стали поширеними явищами серед населення, яке постійно піддається впливу новин про війну, насильство та гуманітарні катастрофи.

Поняття психічного здоров'я охоплює широкий спектр аспектів, що включають емоційне, психологічне та соціальне благополуччя. Воно визначає, як люди думають, відчувають і діють, а також те, як вони справляються зі стресом, взаємодіють з іншими та приймають рішення. В умовах війни, коли населення стикається з постійним стресом і травмою, важливо враховувати, як ці фактори впливають на психічне здоров'я людей [1, с. 22].

Війна, як один з найбільш екстремальних стресових факторів, може викликати широкий спектр психічних розладів, включаючи тривожні розлади, депресію та посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Дослідження показують, що люди, які пережили військові конфлікти, є більш вразливими до психічних захворювань, що підкреслює необхідність вивчення впливу зовнішніх чинників, таких як соціальні медіа, на їхній емоційний стан [2, с. 58].

Соціальні медіа стали потужним інструментом для обміну інформацією, особливо в кризових ситуаціях. Вони дозволяють людям

залишатися на зв'язку, отримувати новини та підтримку, але водночас можуть створювати інформаційне перевантаження. Дослідження показують, що надмірне споживання новин, особливо негативних, може погіршувати психічне здоров'я, викликаючи тривогу та депресивні симптоми [3, с. 75].

В умовах війни, коли соціальні медіа заповнені новинами про насильство та гуманітарні катастрофи, важливо дослідити, як вони впливають на емоційний стан населення. Дослідження вказують на те, що люди можуть відчувати посилення стресу та тривоги внаслідок постійного потоку негативної інформації, що може призвести до погіршення психічного здоров'я [4, с. 39].

Дослідження впливу соціальних медіа на психічне здоров'я під час війни є важливим кроком до розуміння механізму, масштабу і можливих наслідків впливу інформаційних потоків на емоційний стан людей. Дані знання можуть стати основою для розробки стратегій підтримки психічного здоров'я в умовах кризових ситуацій, а також підвищити обізнаність про ризики, пов'язані з використанням соціальних медіа.

Психічне здоров’я є важливою складовою загального благополуччя людини. Визначення та складові психічного здоров'я включають емоційний, психологічний та соціальний аспекти, де взаємодія з навколишнім середовищем та стресовими факторами може суттєво впливати на загальний стан особистості. Під час війни, коли стресові ситуації стають звичайними, ці фактори можуть спричиняти загострення психологічних розладів [5, с. 45].

Соціальні медіа виступають важливим елементом у сучасному суспільстві, забезпечуючи комунікацію та обмін інформацією. Однак вони також можуть бути джерелом стресу та емоційного виснаження через надмірне споживання інформації. Роль соціальних мереж у таких умовах двояка: з одного боку, вони забезпечують необхідну інформацію, а з іншого – сприяють поширенню тривожних новин, що збільшують рівень стресу серед населення [6, с. 38].

О. М. Іванов для дослідження впливу соціальних медіа на психічне здоров’я використав змішану методологію. Вибірка складалась із 500 учасників, серед яких 60% становили жінки, а 40% — чоловіки, віком від 18 до 60 років. Інструментами збору даних стали анкети, які включали питання про кількість часу, витраченого на соціальні медіа, типи контенту, які споживаються, а також емоційний стан респондентів. Крім того, проводились інтерв'ю з психологами, щоб визначити вплив соціальних медіа на психічне здоров’я під час війни [7, с. 72].

Дослідження показало, що 65% респондентів відзначили збільшення рівня стресу через негативні новини, що надходять через соціальні медіа. Крім того, 30% учасників зазначили, що часте споживання новин про війну сприяє розвитку депресивних симптомів. Однак 25% респондентів вказали на позитивний ефект від використання соціальних мереж для отримання підтримки та інформації від близьких та спільнот [8, с. 58].

Отримані результати підтверджують існуючі теорії щодо подвійного впливу соціальних медіа на психічне здоров'я. Використання соціальних мереж може бути корисним для отримання емоційної підтримки, проте надмірне споживання негативної інформації може призводити до стресу та тривожності. Необхідно враховувати ці фактори при формуванні стратегій підтримки психічного здоров'я в умовах криз [9, с. 92].

Соціальні медіа мають значний вплив на психічне здоров’я, особливо в умовах війни. Для мінімізації негативних наслідків необхідно обмежити час, витрачений на перегляд новин, а також критично ставитись до джерел інформації. В майбутньому слід зосередитися на дослідженні впливу конкретних типів контенту на емоційний стан населення [10, с. 75].

Отже з одного боку, соціальні медіа виявляються важливим інструментом для підтримки зв'язків і соціальної підтримки, що має позитивний вплив на психічне здоров'я в умовах війни. Люди можуть знаходити групи підтримки, обмінюватися досвідом і отримувати моральну допомогу від близьких або навіть незнайомих людей. З іншого боку, інформаційне перевантаження, особливо в кризових ситуаціях, коли новини часто містять трагедійні й шокуючі елементи, може призводити до посилення тривожних розладів, стресу та емоційного вигорання. Це підкреслює важливість вдосконалення комунікаційних технічних засобів і розробки інтелектуального програмного забезпечення для вибору достовірних джерел інформації та контролю часу, витраченого на медіа-контент, особливо під час конфліктів та війни.

Враховуючи значний вплив соціальних медіа на психічне здоров'я, особливо в умовах війни, приходимо до висновку про важливість створення і розвитку програм психоедукації для широкої аудиторії. Програми психоедукації мають включати в себе набуття навичок критичного сприйняття медіа-контенту, саморегуляції емоцій, розвитку корисних звичок для покращення емоційного благополуччя та відновлення після стресових подій, а також інструменти для зниження стресу та тривоги, викликаних надмірним споживанням інформації. Важливим аспектом є формування здатності оцінювати емоційний вплив новин і контенту в соціальних мережах, щоб зменшити ризик виникнення

депресивних і тривожних симптомів, а також загострення психологічних травм у часи війни.

Список використаних джерел

1. World Health Organization. (2021). Mental health and psychosocial support in emergencies.

2. Hobfoll, S. E., et al. (2007). Five Essential Elements of Immediate and Mid–Term Mass Trauma Intervention: Empirical Evidence.

3. Valkenburg, P. M., & Peter, J. (2011). Online Communication among Adolescents: An Integrated Model of Its Attraction, Opportunities, and Risks.

4. Besser, A., & Neria, Y. (2020). The impact of media consumption on mental health during the COVID-19 pandemic.

5. ВООЗ. Психічне здоров'я. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.who.int/mental_health/en/ (дата звернення: 09.04.2025).

6. Петрова, Н. О. Роль соціальних мереж у формуванні громадської думки в умовах інформаційних криз / Н. О. Петрова. – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2021. – 256 с.

7. Іванов, О. М. Соціальні медіа як новітній чинник комунікації: дослідження сучасних тенденцій / О. М. Іванов. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2019. – 180 с.

8. Шевченко, А. П. Психічне здоров'я в умовах війни: вплив соціальних мереж / А. П. Шевченко. – Одеса : Одеський національний університет, 2022. – 172 с.

9. Березанська, Т. В. Стрес і його вплив на психічне здоров'я людини: монографія / Т. В. Березанська. – К. : Наукова думка, 2020. – 208 с.

10. Коваленко, В. І. Вплив соціальних мереж на психічний стан молоді в умовах війни / В. І. Коваленко. – Київ : Академія управлінських наук, 2023. – 150 с.

Дана Синявська,
студентка 3 курсу денної форми навчання
спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»
ЗВО «Академія рекреаційних технологій і права», м. Луцьк
Юрій Криворучко
к. філос. н., доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності
ЗВО «Академія рекреаційних технологій і права», м. Луцьк

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: МЕХАНІЗМИ ВПРОВАДЖЕННЯ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Політика соціального захисту завжди відігравала важливу роль у суспільному і державному розвитку. У сучасних умовах воєнного конфлікту ця сфера має велике значення, оскільки вимагає уваги та підтримки вразливих груп населення.

Україна, знаходячись у військовому конфлікті, стикається зі зростанням безробіття серед населення, оскільки багато підприємств припинили свою діяльність, а інші переживають скрутне економічне становище. Це призвело до зменшення доходів значної частини населення та втрати ними накопичень.

У таких обставинах державі необхідно приділити значну увагу та надати допомогу, оскільки проблематика реалізації соціальної політики на територіях України, які перебувають у воєнних умовах, стає особливо актуальною.

Сучасний стан соціального захисту населення досліджували такі науковці як В.В. Головко, О.І. Кадикало, К.П. Комар-Стаховська, С.М. Миколюк, О.В. Стащук та інші.

На сьогоднішній день проблема, пов’язана з реалізацією політики соціального захисту на територіях у сучасних умовах воєнного конфлікту, є актуальною. Соціальний захист – це система заходів, спрямованих на матеріальне забезпечення населення від різних соціальних ризиків, таких як хвороби, інвалідність, старість, втрата годувальника, безробіття, нещасні випадки на роботі тощо.

Після аналізу різних джерел можна зробити висновок, що під терміном «соціальний захист» розуміється комплекс суспільно-економічних заходів, які спрямовані на забезпечення матеріального захисту суспільства від наслідків соціальних ризиків, таких як захворювання, непрацездатність, старість, втрата роботи та годувальника, нещасні випадки на виробництві і так далі. Також, при серйозному погіршенні фінансово-економічного становища або введенні воєнного стану, країна може змінити свої видатки для збереження рівноваги між особистими та суспільними інтересами. Проте держава повинна уникати будь-яких обмежень, які порушують конституційні права людини, оскільки вона має обов'язок забезпечити достатній рівень добробуту населення у будь-яких обставинах.

Сьогоднішнє становище установ соціального захисту населення на територіях України, які перебувають під впливом бойових дій, можна охарактеризувати як критичне. Загалом, під поняттям «надання соціальних послуг» ми розуміємо професійну діяльність, що потребує використання обдуманих стратегій прийняття рішень щодо послуг та детального аналізу ситуації кожної особи. Це також передбачає активну комунікацію з кожним клієнтом з метою максимального залучення його до вирішення особистих проблем.

Надання соціальних послуг регулюється законодавством України у сфері «Про соціальні послуги», де встановлені різні етапи цього процесу, включаючи аналіз заяви, оцінювання потреб, визначення доходу заявника, ухвалення рішення, розроблення індивідуального плану, укладення договору, виконання його та моніторинг. Цей процес зазвичай займає до 10 робочих днів в мирний час.

Право на соціальний захист віднесено до основних прав і свобод та гарантується через загальнообов'язкове державне соціальне страхування, яке здійснюється за рахунок внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також із бюджетних і інших джерел. Закріплюючи на конституційному рівні право на соціальний захист кожного громадянина без винятку, держава здійснює положення статті 24 Конституції України. Ця стаття гарантує рівність конституційних прав для всіх громадян, забороняючи будь-які обмеження з огляду на расу, колір шкіри, політичні, релігійні та інші переконання, стать, етнічне або соціальне походження, майновий статус, місце проживання, мовність або інші ознаки [4, с. 12].

На сьогоднішній день, в сучасних воєнних умовах, Кабінет Міністрів України прийняв чималу кількість нормативно-правових актів в сфері соціального захисту населення, наприклад:

1.Постанова Кабінету Міністрів України «Про особливості виплати та доставки пенсій, грошових допомог на період введення воєнного стану» від 26.02.2022 р. № 162 [9] розкриває порядок виплати і доставки пенсій при утрудненні виплати банківськими установами пенсійного забезпечення та інших грошових допомог їхнім одержувачам або при технічному обмеженні роботи АТ «Укрпошта» в сфері виплати і доставки пенсій.

2. Постанова Кабінету Міністрів України «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану». від 28.02.2022 р. № 168 [6] розкриває механізм і обсяг одержання додаткової виплати або

фінансової допомоги певним категоріям населення на час воєнного стану і при інших ситуаціях.

3. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам» від 20.03.2022 р. № 332 у якому визначений механізм надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам [3].

4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку компенсації витрат за тимчасове розміщення (перебування) внутрішньо переміщених осіб» від 19.03.2022 р. № 333 визначає механізм компенсації витрат, що пов'язані з безоплатним тимчасовим розміщенням (перебуванням) внутрішньо переміщених осіб, які перемістилися з територій, на яких ведуться бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією, а також житло яких зруйноване або непридатне для проживання внаслідок пошкодження [8].

Важливо відзначити, що насамперед існує значна кількість нормативно-правових актів, які регулюють впровадження політики соціального захисту територій у сучасних умовах війни. Більше того, відповідні міністерства, відповідно до їхніх повноважень, детально визначають особливості застосування права в галузі соціального захисту населення.

Президентом України 26 квітня 2022 року було підписано прийнятий Верховною Радою України 14 квітня 2022 року Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях» [7], яким вносяться зміни до законів України «Про соціальні послуги», «Про правовий режим воєнного стану», зокрема: – визначається середньомісячний сукупний дохід громадян з урахуванням попереднього кварталу, що передує місяцю, який передує місяцю звернення, а не шести останніх місяців, як це було передбачено раніше; – розширюються повноваження обласних, Київської міської державних адміністрацій, виконавчих органів сільських, селищних, міських рад шляхом надання їм можливості визначати особливості прийняття рішення про надання соціальних послуг у разі введення на території України надзвичайного або воєнного стану; – надається право приймати рішення про надання соціальних послуг екстрено (кризово) безпосередньо надавачам соціальних послуг, що забезпечить негайне надання допомоги людям; – встановлюється, що соціальні послуги, надані під час дії воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях надавачами соціальних послуг державної / комунальної форми власності (надання притулку, догляд,

підтримане проживання, натуральна допомога, транспортні послуги тощо), особам із числа внутрішньо переміщених осіб за новим місцем їх проживання / перебування, які опинилися у складних життєвих обставинах через шкоду, завдану бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією, фінансуються у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України [1].

Прийняття даного Закону має велике значення, оскільки сприяє більш ефективному та оперативному наданню усіх соціальних послуг населенню, що постраждало внаслідок воєнних дій в Україні. Важливо зауважити, що незважаючи на активні бойові дії, усі види соціальної допомоги безперервно виплачуються, відповідно до законодавства, що передбачає їх надання під час тривання воєнного стану і ще протягом 1 місяця після його закінчення. Серед них такі види допомоги, як допомога малозабезпеченим сім'ям, допомога одиноким матерям на дітей, допомога на дітей, які перебувають під опікою або піклуванням, а також інші соціальні виплати, які забезпечують допомогу потребуючим особам та гарантують їхнє соціальне забезпечення в умовах воєнного конфлікту [5].

Крім того, соціальний захист є важливим не лише для військовослужбовців та працівників правоохоронних органів, а й для забезпечення функціонування суспільства в цілому під час воєнного конфлікту. У таких умовах державна соціальна політика спрямована на залучення міжнародної допомоги та підтримку переміщених осіб, які є додатковим джерелом доходів для бюджету.

Важливо відзначити, що соціальний захист військовослужбовців, працівників правоохоронних органів та їхніх родин не залежить від розміру їх доходів або наявності бюджетного фінансування і є обов'язковим. Ці гарантії не можуть бути змінені або скасовані без адекватної компенсації. Громадяни України, які захищають країну та її цілісність, виконують важливі функції, тому держава має забезпечувати їм та їхнім родинам особливий статус і додаткові гарантії соціального захисту. Конституційне закріплення обов'язку держави забезпечувати соціальний захист громадян, які захищають країну, є запорукою реалізації цього обов'язку і недопущення зниження рівня соціального захисту цих осіб та їхніх родин. [4, с. 13].

Враховуючи зазначене , можна прийти до висновку, що в Україні існує потреба у впровадженні сучасної моделі соціального захисту, яка ґрунтуватиметься на основних принципах діяльності Європейського Союзу. Наша країна повинна акцентувати увагу на таких аспектах, як підвищення рівня пенсійних виплат, удосконалення соціальної сфери на

основі цифровізації, надання соціальної допомоги малозабезпеченим громадянам та забезпечення рівноправної участі усіх членів суспільства у життєдіяльності громад.

Така модель соціальної політики, що враховує як європейські, так і вітчизняні принципи та стандарти, дозволить покращити рівень соціального захисту та якості суспільного життя, протистояти демографічним трансформаціям, зменшити бідність, зміцнити соціальну єдність, подолати усі форми дискримінації і збільшити довіру громадян до влади. Таким чином, на сучасному етапі головною метою держави є забезпечення ефективної реалізації політики соціального захисту територій в умовах сучасної війни та підтримка постраждалих від неї.

Однією з найважливіших функцій цієї політики є забезпечення доступної та якісної соціальної допомоги для всього суспільства та розробка механізмів надання соціальних послуг, які відповідають досвіду європейських країн у післявоєнний період.

Таким чином, збройний напад з боку Росії призвів до серйозних руйнувань промислових об'єктів і значних збитків для вітчизняної економіки, що призвело до скорочення обсягів ВВП. Це означає необхідність внесення змін до бюджету та збільшення витрат на підтримку економічної активності. Хоча логічно було б скоротити витрати на соціальний захист, у сучасних воєнних умовах потрібно розглянути інші підходи до цього питання.

На сьогоднішній день видатки на соціальний захист населення значно зросли. Прогнозується, що вони продовжать зростати, оскільки кількість людей, які потребують державного захисту, збільшилася внаслідок війни між Україною і Росією.

Отже, головним завданням держави наразі є забезпечення соціального захисту населення у період воєнного стану незалежно від обмежень бюджетного фінансування даної сфери витрат.

Список використаних джерел

1. Головко В.В. особливості державної політики соціального захисту населення в умовах воєнного стану в Україні. URL: https://is.gd/3uLr7R (дата звернення 03.04. 2025)

2. Деякі питання використання коштів для задоволення потреб евакуйованих осіб та осіб, які проживають в деокупованих населених пунктах: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.2022 р. № 1195. URL: https://is.gd/FKx89N (дата звернення 03.04. 2025)

3. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам: Постанова Кабінету Міністрів України від

20.03.2022 р. № 332. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#Text (дата звернення 03.04. 2025)

4. Кадикало О.І. Актуальні питання соціального захисту населення України в умовах воєнного стану. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського.* 2022. № 2. С. 10–14.

5. Миколюк С.М. Соціальна допомога та виплати в умовах воєнного стану.URL:http://nauksgf.wunu. edu.ua/index.php/npsgf/article/view/126/122 (дата звернення 03.04. 2025)

6. Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р. № 168. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-%D0%BF#Text (дата звернення 03.04. 2025)

7. Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях: Закон України від 14.04.2022 року № 2193-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2193-20#Text (дата звернення 03.04. 2025)

8. Про затвердження Порядку компенсації витрат за тимчасове розміщення (перебування) внутрішньо переміщених осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.03.2022 р. № 333. URL: https://ips.ligazakon.net/document/kp220333 (дата звернення 03.04. 2025)

9. Про особливості виплати та доставки пенсій, грошових допомог на період введення воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.02.2022 р. № 162. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/162-2022-%D0%BF#Text (дата звернення 03.04. 2025)

10. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/2671-19#Text (дата звернення 03.04. 2025)

***Яна Хівук**, студентка гр. СЗ-11*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
***Науковий керівник:** Оксана Жук, к. іст. н.,*
завідувач кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА БЕЗПЕКИ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Умови воєнного стану є серйозним викликом для державних інституцій та суспільства в цілому. Війна призводить до масштабних руйнувань інфраструктури, значного погіршення економічної ситуації, демографічних змін і загострення соціальних проблем. Мирне населення стикається з втратою житла, робочих місць, стабільного доходу, а також з фізичними та психологічними травмами.

В умовах таких випробувань особливої актуальності набуває питання соціального захисту громадян, яке охоплює гуманітарну, фінансову, медичну, правову та психологічну підтримку. Ефективна система соціального захисту сприяє збереженню соціальної стабільності, допомагає уникнути маргіналізації вразливих груп населення і забезпечує базові права громадян. Безпека населення під час воєнного стану є не менш важливим аспектом, що охоплює як фізичний захист громадян від воєнних загроз, так і заходи інформаційної безпеки, запобігання паніці та підтримку громадського порядку.

Сучасні умови вимагають активної співпраці між державними органами, міжнародними організаціями, волонтерськими рухами та самим населенням задля забезпечення ефективної системи захисту. В Україні видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення традиційно відіграють вагоме місце і єдиним з основних джерел забезпечення матеріальних потреб таких груп населення, як пенсіонери, інваліди, малозабезпечені сім'ї та інші.

Однак, через обмежені можливості економіки країни та постійний дефіцит фінансових ресурсів, збільшення бюджетних видатків на соціальні потреби часто не призводить до позитивних змін у вирішенні ключових соціальних викликів. Умови воєнного стану в Україні створили значний виклик для державної системи соціального захисту та соціальних інститутів.

Війна призвела до пошкоджень та руйнувань багатьох закладів соціального захисту населення. У таких умовах одним із основних завдань державної політики є забезпечення громадян своєчасною, доступною та якісною соціальною підтримкою.

Відтак, показники видатків зведеного бюджету на соціальний захист впродовж 2004—2022 рр. свідчать про значне зростання їх номінальних значень, що було значною мірою зумовлено інфляційними процесами. Аналізуючи систему бюджетного фінансування соціальної сфери в Україні, можна виявити ряд проблем, що вимагають вирішення. Видатки на соціальну сферу здійснюються як з державного, так і з місцевих бюджетів, розподіляються за різними напрямами, та цільовими

програмами, що робить процес фінансування складним, зменшує координацію між різними інституційними ланками та рівнями влади, а також збільшує витрати на адміністрування.

З іншого боку, багато існуючих соціальних програм та пільг є неефективними, що призводить до надмірного навантаження на державні фінанси. Фінансові ресурси часто розподіляються без належної уваги до ключових завдань соціального захисту, таких як подолання бідності, скорочення розриву в доходах між громадянами та поліпшення їхнього життєвого рівня. Міністерство фінансів України відіграє ключову роль у формуванні та реалізації політики соціального захисту та соціального забезпечення в країні.

Основні внески Міністерства фінансів у цю сферу можна узагальнити наступним чином: по-перше, Міністерство фінансів відповідає за розробку та виконання державного бюджету, що включає видатки на соціальний захист. Це передбачає визначення обсягів фінансування соціальних програм, які спрямовані на підтримку вразливих груп населення, таких як пенсіонери, інваліди та малозабезпечені сім'ї. По-друге, Міністерство працює над оптимізацією видатків на соціальний захист, щоб забезпечити ефективне використання бюджетних коштів. Це може включати перегляд існуючих програм, скасування неефективних пільг та перенаправлення ресурсів на більш пріоритетні напрямки. По-третє, Міністерство фінансів забезпечує фінансову підтримку місцевим бюджетам для реалізації соціальних програм, що важливо для забезпечення доступності соціальних послуг на регіональному рівні. По-четверте, Міністерство здійснює моніторинг виконання бюджетних програм у сфері соціального захисту, аналізує їх ефективність і вносить пропозиції щодо покращення. Це дозволяє виявляти проблеми та своєчасно реагувати на зміни в соціально-економічній ситуації. По-п'яте, Міністерство фінансів активно співпрацює з міжнародними фінансовими установами (такими як Світовий банк, Міжнародний валютний фонд) для отримання технічної допомоги та консультацій щодо реформ у сфері соціального захисту. І нарешті, Міністерство ініціює нові програми та проекти, спрямовані на підвищення рівня соціального захисту населення, включаючи програми підтримки внутрішньо переміщених осіб, а також ініціативи щодо покращення умов життя людей з інвалідністю.

У цьому контексті важливу роль у відновленні та розвитку соціального захисту в умовах війни грає також підтримка міжнародних партнерів. Міжнародні організації, такі як ООН, Червоний Хрест та інші гуманітарні структури, надають технічну і фінансову підтримку, а також

допомагають організовувати заходи щодо психологічної реабілітації постраждалих.

Співпраця з міжнародними фінансовими установами, зокрема з Міжнародним валютним фондом і Світовим банком, сприяє залученню інвестицій для стабілізації соціальної сфери в Україні та розвитку нових програм, які допомагають покращити умови життя постраждалих від війни. Необхідно підкреслити, що важливим завданням є інтеграція програм соціального захисту до нових соціально-економічних умов, що виникають внаслідок війни. Це включає адаптацію до змін, таких як нові форми працевлаштування, підтримка підприємництва та малого бізнесу, що може стати основним джерелом відновлення економіки в регіонах, де проводяться бойові дії або спостерігається масова міграція.

Тому доцільно впроваджувати програми підтримки мікробізнесу, зокрема для тих, хто був змушений залишити свої домівки, а також для ветеранів війни та інших вразливих категорій громадян. Підвищення ефективності соціального захисту в умовах війни потребує не тільки державних зусиль, а й активної участі громадянського суспільства. Волонтерські організації, місцеві громади та інші ініціативи можуть сприяти розширенню доступу до необхідних послуг, розповсюдженню інформації про доступні програми та ініціативи, а також здійснювати безпосередню допомогу тим, хто її потребує.

Тому важливим є розвиток співпраці між різними секторами суспільства, аби забезпечити всебічну підтримку в цей важкий період. З огляду на ці фактори, можна стверджувати, що основним завданням на майбутнє є створення системи, яка буде стійкою до зовнішніх і внутрішніх кризових факторів. Це включає не лише безпосереднє забезпечення матеріальних потреб населення, але й інтеграцію програм, які сприятимуть соціальній адаптації, розвитку людського капіталу та відновленню соціальних інститутів у післявоєнний період.

Зважаючи на виклики, які ставить воєнний стан перед Україною, необхідно підкреслити важливість формування стійкої та ефективної системи соціального захисту. В умовах війни, коли зростає навантаження на державний бюджет, а соціальні інститути піддаються серйозним випробуванням, ключовими аспектами є оптимізація використання фінансових ресурсів, адаптація соціальних програм до змінних умов та активна співпраця з міжнародними партнерами. Для забезпечення підтримки вразливих груп населення та збереження соціальної стабільності важливо також включати ініціативи громадянського суспільства, волонтерських організацій і місцевих громад. Тільки за умови

координації зусиль держави, суспільства та міжнародних організацій можна забезпечити належний рівень соціального захисту та створити основу для відновлення країни після війни.

Список використаних джерел

1. Городовенко В. Соціальний захист людини в умовах воєнного стану: підходи Конституційного Суду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://is.gd/IDIWqB (дата звернення 03.04. 2025)

2. Федорович І. М., Шевчук Я. О. Соціальний захист населення в умовах воєнного стану: сучасний стан та перспективи розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://is.gd/IDTNvN (дата звернення 03.04. 2025)

***Уляна Шкабура**, ст. гр. СЗз-31*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
***Науковий керівник:** Оксана Жук, к. іст. н.,*
завідувач кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У НАДАННІ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Громадські організації (ГО) відіграють важливу роль у наданні соціальних послуг, особливо в умовах економічної нестабільності та соціальних трансформацій. Волинська область є одним із регіонів, де діяльність таких організацій має значний вплив на соціальне забезпечення населення.

У 2023 році ГО в Україні активно залучалися до надання соціальних послуг, особливо в умовах війни. Основними викликами були нерівномірне залучення ГО у різних регіонах та недостатнє фінансування.

“Згідно даних Державної служби статистики України, станом на 1 січня 2023 року в Україні було зареєстровано 102 087 громадських організацій та 29 246 благодійних організацій” [1]. Відповідно, всього 0,3% ГО та 0,6% БО зареєстровані в Реєстрі як надавачі соціальних послуг.

Варто зазначити, що у 2025 році ситуація з громадськими організаціями в Україні значно покращилася.

Держава збільшила фінансування громадських організацій. Це дозволило їм розширити спектр наданих послуг та підвищити їх якість. Завдяки додатковим коштам, ГО змогли забезпечити більш ефективну

підтримку найуразливіших категорій населення, зокрема осіб з інвалідністю, ВПО, ветеранів війни. “Метою прийняття акта є удосконалення окремих аспектів надання соціальних послуг в Україні, врегулювання наявних нормативних прогалин та оновлення окремих норм відповідно до останніх законодавчих змін” [2].

Після законодавчих змін було проведено численні тренінги та навчальні програми для працівників ГО. Ці заходи сприяли підвищенню їх професійної спроможності, що, в свою чергу, позитивно вплинуло на якість наданих соціальних послуг. Працівники ГО отримали нові знання та навички, які допомогли їм краще реагувати на потреби населення.

Окрім держави своє фінансування для ГО та органів місцевого самоврядування бути надавачами соціальних послуг посильно почали спрямовувати міжнародні донори. Це ще більше почало стимулювати до реєстрації та вивчати важливі аспекти управління, моніторингу та оцінки ефективності надання соціальних послуг [3].

Організації громадського сектору активно впроваджують нові методи та технології для надання соціальних послуг. Це дозволяє більш ефективно реагувати на потреби населення та забезпечувати високий рівень підтримки. Інноваційні підходи включають використання сучасних технологій, нових методик роботи та інтеграцію кращих світових практик.

Згідно з дослідженням Лабораторії законодавчих ініціатив, кількість громадських організацій (ГО) та благодійних організацій, зареєстрованих як надавачі соціальних послуг, значно зросла протягом останніх років. Це дослідження також підкреслює, що зростання кількості надавачів соціальних послуг сприяє більшій прозорості та доступності послуг для населення [4].

Завдяки активній підтримці держави та міжнародних донорів, кількість ГО, які надають соціальні послуги, зросла. Це сприяло більш рівномірному розподілу соціальних послуг по всій країні, включаючи Волинську область.

Але разом із тим, “деякі представники ГО вказували, що іноді конкурси на надання соціальних послуг коштом ОМС включали в себе умову внеску 15% вартості робіт від самої неприбуткової організації, що значно ускладнює підготовку заявки. Додатковим бар’єром для ГО є те, що надані послуги в рамках соціального замовлення оплачуються місцевими бюджетами вже за фактом виконання, тобто певний (достатньо довгий) час ГО мають надавати послуги, по суті, власним коштом. Відсутність механізму авансування на надання соціальних послуг від місцевої влади стримує ГО від участі в конкурсах соціального замовлення” [5,ст 68].

Набагато привабливіше виглядає надання соціальних послуг коштом донорів, ніж до роботи за бюджетні кошти ОМС чи держави. Недоліком надання соціальних послуг коштом донорів є лише те, шо це – проєктна діяльність, фінансування якої закінчується через певний час, що загрожує стабільності надання послуг.

Процес реєстрації та отримання статусу надавача соціальних послуг є також складним і тривалим. ГО повинні відповідати численним державним стандартам та критеріям, мати належну інфраструктуру для надання соціальних послуг, включаючи офіси, обладнання та транспортні засоби.

Через ці численні виклики не всі ГО можуть стати надавачами соціальних послуг. Високі вимоги до кваліфікації, складні регуляторні процедури та обмежені ресурси роблять цей процес доступним лише для тих організацій, які мають достатньо ресурсів та підтримки для подолання цих бар'єрів. Це означає, що багато невеликих або новостворених ГО можуть не мати можливості стати надавачами соціальних послуг, навіть якщо вони мають бажання та потенціал для цього.

У Волинській області надавачами соціальних послуг з числа громадського сектору є Волинський обласний благодійний фонд "Карітас-Волинь", Громадська організація "Перспектива", ГО “Fox House”, БФ “Синергія Дії” та інші.

Незважаючи на перепони, громадські організації є важливим інструментом для громад у залученні молодих спеціалістів до соціальної підтримки населення. Вони є рушійною силою у розвитку соціальних послуг, забезпечуючи інноваційні підходи та додаткові ресурси для підтримки найуразливіших категорій населення. Завдяки активній підтримці держави та міжнародних донорів, ГО матимуть потенціал для подолання існуючих бар'єрів та підвищення якості соціальних послуг на Волині та в Україні в цілому.

Список використаних джерел:

1. Благодійний бум: кількість благодійних організацій зросла майже удвічі від початку повномасштабної війни. Опендатабот: офіційний веб-сайт.URL: https://opendatabot.ua/analytics/non-profit-2023 (дата звернення 7.04.2025р)

2. Про удосконалення порядку надання соціальних послуг: Закон України «Про соціальні послуги» (реєстр. №12124). URL: https://www.rada.gov.ua/news/razom/260491.html

3. Волинські громади можуть отримати гранти на надання соціальних послуг сім’ям з дітьми. ОВА: офіційний веб-сайт. URL:

https://voladm.gov.ua/new/volinski-gromadi-mozhut-otrimati-granti-na-nadannya-socialnih-poslug-simyam-z-ditmi/

4. Згідно з дослідженням Лабораторії законодавчих ініціатив. «Соціальні послуги в Україні: сучасний стан, проблеми, обмеження». Лабораторія законодавчих ініціатив: офіційний веб-сайт URL: https://parlament.org.ua/analytics/social-services/

5. Зацікавленність і спроможність організацій громадсянського суспільства бути надавачами соціальних послуг. Звіт соціологічного дослідження, квітень 2024р. URL: https://is.gd/cMTOS1 (дата звернення 7.04.2025р).

***Ігор Петрович**, аспірант*
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м.Луцьк
***Тетяна Мартинюк**, д. пед. н.,*
професор кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м.Луцьк

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ДІТЕЙ – ВИМУШЕНО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ЯК СКЛАДОВА ПОПЕРЕДЖЕННЯ ВИНИКНЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ РИЗИКІВ

Через повномасштабне вторгнення рф в Україну багато сімей із дітьми були змушені покинути свої домівки та стати внутрішньо переміщеними особами. Надання соціальної підтримки і допомоги дітям, які стали вимушено переміщеними особами (ВПО), є необхідним та має важливі гуманітарні, етичні, правові підстави і розглядається як попередження виникнення соціальних ризиків.

Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» визначено, що внутрішньо переміщеною особою є «особа, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру» [7].

Внутрішньо переміщені особи належать до спеціальних суб’єктів соціального ризику, оскільки внаслідок воєнних дій та окупації певних територій вони опинились у складних життєвих обставинах, не маючи можливості реалізувати належні їм права. Соціальні ризики у цьому випадку, згідно з думкою дослідниці Н. Болотіної, є підставою набуття

людиною права на додатковий соціальний захист з боку держави з метою усунення нових негативних наслідків, створення справедливих умов та можливостей для гідного рівня життя, мінімізації соціальних небезпек та викликів, спричинених внутрішнім переміщенням [1, с. 39].

На переконання науковців, соціальний ризик є соціально значимою обставиною об'єктивного характеру. Настання соціальних ризиків є потенційно можливим для кожної людини. Вітчизняні дослідники П. Пилипенко та Л. Потабенко до подій, у випадку настання яких передбачається соціальний захист і забезпечення, і які є соціальними ризиками, відносять: матеріальну незабезпеченість внаслідок втрати заробітку; матеріальне обтяження особи в певних життєвих ситуаціях, зокрема й воєнних дій та окупації певних територій [5, с. 174; 6].

Україна має низку нормативних-правових актів, що регулюють соціальний захист дітей, які стали вимушено переміщеними особами внаслідок військових дій та конфліктів. Внутрішнє переміщення як попередження соціального ризику та юридичний факт, який може зумовити складну життєву обставину вичерпно передбачені у Законі України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо перемішених осіб» [7].

Спеціальний статус «внутрішньо переміщеної особи» офіційно підтверджується відповідною довідкою, що оформлюється згідно Постанови Кабінету Міністрів України «Порядок оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи». Довідку малолітньої дитини (до 14 років) оформлюють батьки або родичі дитини, у яких вона тимчасово проживає. Якщо дитина прибула без родичів, то заяву подає представник органу опіки та піклування за місцем знаходження дитини. Діти старші 14 років мають самостійно звернутися із заявою до структурного підрозділу з питань соціального захисту населення за місцем фактичного проживання [4].

Інформація про внутрішніх переселенців, які оформили свій статус, міститься у Єдиній інформаційній базі даних про внутрішньо переміщених осіб, створення, ведення та доступ до якої регулюється Постановою Кабінету Міністрів України «Порядок створення, ведення та доступу до відомостей Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб» [8]. Відповідальні за формування та ведення Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб – центральний орган виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері соціального захисту населення.

За даними Міністерства соціальної політики України станом на 15 березня 2025 року на обліку внутрішньо переміщених осіб в Україні перебуває 4 601 676 тис. людей, з них 873 492 тис. дітей віком до 18 років [2]. Проте наведені дані стосуються тих дітей, хто має офіційно оформлений статус і відомості про яких вміщено до Єдиної інформаційної бази даних. Ймовірно, кількість дітей, які були вимушені покинути місце свого постійного проживання і переїхати до інших регіонів України суттєво перевищує офіційні дані.

Законом України «Про охорону дитинства» та рядом нормативних документів у сфері соціального захисту передбачено держані гарантії щодо соціальної підтримки категорії дітей, які стали вимушено переміщеними особами внаслідок військових дій та конфліктів [9]. Серед державних соціальних гарантій для таких дітей, як попередження виникнення соціальних ризиків, дослідники виділяють:

– допомога на проживання;

– безкоштовне харчування: забезпечення дитячим харчуванням дітей грудного віку та дітей другого року життя за рахунок держави; безкоштовне харчування дітей ВПО, які навчаються у дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладах незалежно від підпорядкування, типів і форми власності;

– позачергове влаштування у дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади;

– безкоштовне оздоровлення та відпочинок;

– державна цільова підтримка на здобуття вищої освіти: повна або часткова оплата навчання; пільгові довгострокові кредити для освіти; соціальна стипендія; безоплатне забезпечення підручниками; безоплатний доступ до мережі інтернет; безоплатне проживання в гуртожитку [3, с. 283–284].

Відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» соціальний захист та організацію надання соціальних послуг дітям з числа ВПО забезпечують органи місцевої влади і місцевого самоврядування в межах своїх повноважень. Згідно з Законом за місцем тимчасового проживання цих дітей передбачено:

– влаштування дітей у дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади державної форми власності;

– організацію роботи з виявлення дітей, переміщених без супроводження батьків, інших законних представників, здійснення заходів щодо встановлення особи дитини, пошуку її батьків, влаштування таких

дітей у сім'ї родичів, патронатних вихователів, до закладів соціального захисту дітей з урахуванням потреб дитини;

– здійснення соціального захисту внутрішньо переміщених дітей, сімей, в яких виховуються такі діти, соціального супроводження таких сімей і дітей [7].

Діти, враховуючи специфіку соціального ризику – перебування у правовому статусі внутрішньо переміщеної особи, зазвичай стикаються з рядом проблем і потреб, які вимагають уваги та соціальної підтримки. Задля попередження виникнення соціальних ризиків соціальна/соціально-педагогічна робота з вимушено переміщеними дітьми реалізується за такими напрямами:

1) гуманітарна допомога: забезпечення дітей та їх сімей речами першої необхідності, такими як їжа, одяг, спальні мішки, покривала тощо.

2) психологічна підтримка: надання психологічної допомоги та консультування для дітей та їх сімей для подолання стресу і травм;

3) освіта: забезпечення доступу до освіти, включаючи організацію занять в тимчасових школах або навчання за допомогою дистанційних технологій;

4) медична допомога: забезпечення доступу до медичної допомоги та лікування;

5) соціальна інтеграція: надання послуг для підтримки дітей у процесі інтеграції у нове оточення та спільноту;

6) підтримка сімейних зв'язків: заходи для забезпечення контакту та зв'язків дітей з членами сімей, близькими людьми;

7) забезпечення житлом: надання тимчасового житла або житлової підтримки для сімей та дітей, які втратили свої домівки, або були вимушені їх залишити через військові дії [3, с. 280–281].

Для успішної соціальної адаптації дітей з числа ВПО, та попередження виникнення соціальних ризиків соціальними педагогами, фахівцями з соціальної роботи територіальних громад спільно з співробітниками міжнародних та національних гуманітарних організацій, громадських організацій і волонтерських спільнот важливо навчати та інформувати про шляхи розв'язання проблем, роз'яснювати алгоритм дій, переконувати, показувати зразки дій, наводити приклади, ілюстрації, демонстрації, аналізувати ситуації, виконувати вправи, перевіряти і корегувати дії. Це вимагає в соціальному супроводі застосування таких форм як лекції, індивідуальні просвітницькі бесіди для формування знань та переконань, мотивації до розв'язання своїх проблем, а також для формування умінь – тренінги, групи підтримки тощо [10, с. 337].

Отже, війна в Україні призвела до значного зростання кількості дітей –внутрішніх переселенців, які потребують допомоги та підтримки. Одним із напрямів роботи з такими дітьми, що реалізується через низку нормативно-правових актів, є оформлення необхідних документів, що надають їм статус внутрішньо переміщеної особи внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів. Соціальна робота з дітьми ВПО має широкий спектр методів, форм та підходів. Але головним призначенням такої діяльності постають соціалізація й інтеграція цих дітей, зміст яких реалізується у комплексі заходів, спрямованих на відновлення фізичного, психічного, соціального та економічного статусу дітей задля попередження виникнення соціальних ризиків та деструктивних поведінкових проявів.

Список використаних джерел

1. Болотіна Н. Б. Право людини на соціальне забезпечення в Україні: проблема термінів і понять. *Право України*. 2000. № 4. С. 35–39.

2. Міністерство соціальної політики України. Внутрішньо переміщені особи. Офіційний вебсайт. URL: https://www.ioc.gov.ua/analytics/dashboard-vpo (дата звернення 16.03.2025).

3. Пєша І. В., Сопівник І. В., Галайдюк В. В., Кошук О. Б. Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю: навч. посіб. Київ: Компринт, 2023. 449 с.

4. Порядок оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи : Постанова Кабінету Міністрів України від 01 жовтня 2014 р. № 509 (Редакція від 116.01.2025). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF#Text (дата звернення 16.03.2025).

5. Потабенко Л. В. Соціальні ризики як підстава набуття права на соціальний захист і соціальне страхування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2019. Вип. 58. Т. 1. С. 173–176.

6. Право соціального забезпечення : підруч. / за ред. П. Д. Пилипенка. Київ : Ін Юре, 2008. 504 с.

7. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII (Редакція від 05.03.2025). Відомості Верховної Ради (ВВР). 2015. № 1. Ст. 1.

8. Про затвердження Порядку створення, ведення та доступу до відомостей Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2016 р. № 646 ((Редакція від 27.02.2024). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/646-2016-%D0%BF#n8 (дата звернення 16.03.2025).

9. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-III (Редакція від 01.01.2025). Відомості Верховної Ради (ВВР). 2001. № 30. Ст. 142.

10. Трубавіна І. М. Проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні як основа ведення випадку в соціальній роботі з ними. URL: https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8a338e50-a725-4397-b169-15f24fe6f832/content (дата звернення 18.03.2025).

***Надія Чудик-Білоусова**, канд. юрид. наук, доцент,*
завідувачка кафедри соціального забезпечення,
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький,

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ЗАХОДІВ СОЦІАЛЬНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ

З часу впровадження механізмів організації та надання відповідних видів соціального забезпечення особі, котра вступила у відносини з реалізації її гарантованого права, Україна як держава, на виконання соціальних зобов'язань намагається створити ефективну систему закладів та установ, здатних на належному рівні забезпечити права та реалізувати наявні чи найбільш доступні можливості для соціально вразливих категорій. Хоча слід визнати, що за умов дії воєнного стану здійснення заходів з соціального консультування фактично припинено на певних територіях, з причин, котрі є тими об'єктивними чинниками, наявність яких забороняє здійснювати надані законодавством повноваження працівниками закладів та установ на певній території через загрозу для їх життя і здоров'я, високі ризики для життя і здоров'я потенційного суб'єкта отримання консультації та відсутність безпекових гарантій в окремих населених пунктах, у приміщеннях, де відсутні укриття. Не проводяться заходи з консультування на територіях ведення бойових дій та на тимчасово окупованих територіях.

Соціальне консультування є сукупністю заходів, що здійснюються за процедурою, не завжди чітко визначеною переважно після особистого звернення соціально незахищеної особи шляхом вчинення нею активних дій у конкретній ситуації уповноваженою на консультування особою, що включає в себе визначені законодавством дії, спрямовані на надання необхідної інформації, перевірку документів, організацію надання соціальних послуг, задоволення соціальних потреб, забезпечення чи

створення умов для нормальної життєдіяльності особи із використанням необхідних чи допустимих методик, які дозволять забезпечити якісну матеріальну чи нематеріальну підтримку. Його метою є здійснення заходів із роз'яснення механізмів реалізації особою права на отримання нею гарантованих законодавством видів соціального забезпечення, проведення оцінки потреб чи психологічного стану особи, котра потребує негайного отримання соціальних послуг, зокрема тимчасового притулку, засобів пересування, поміщення у спеціалізовану установу, зокрема і отримання невідкладної медичної допомоги, зокрема і в спеціалізованих медичних установах задля попередження, пом'якшення, усунення несприятливих наслідків для її життя і здоров'я.

З часу проголошення незалежності в Україні її система соціального консультування розвивається завдяки створенню та функціонуванню закладів та установ соціальної сфери, уповноважених на здійснення чітко визначеної система заходів, що спрямовані на забезпечення прав і свобод конкретної особи у соціальній сфері шляхом подолання чи мінімізації чинників, які спричинили необхідність її звернення за підтримкою чи допомогою, навіть у випадку, якщо особа не в стані самостійно подолати чи уникнути з причин, які не залежать від її волі та спричиняють її перебування у стані власної соціальної незахищеності.

Принципами управління даною системою виступають відповідні керівні засади, які відображають зміст соціального законодавства з призначення гарантованих законодавством видів соціального забезпечення та використовуватися у практичній діяльності уповноваженими фахівцями закладів та установ соціальної сфери, зокрема і представниками системи недержавного соціального забезпечення (волонтерами, працівниками благодійного фонду). До її основних принципів у сучасний період можна віднести:

– нормативне визначення функцій та порядку діяльності уповноважених на консультування закладів, установ, органів, їх посадових осіб щодо встановлення можливостей соціально незахищеної особи в отриманні нею гарантованого законодавством виду соціального забезпечення, визначення в індивідуальному порядку способів його отримання чи подолання або мінімізації чинників, які спричинили виникнення в неї складної життєвої ситуації, яку неможливо самостійно подолати чи уникнути з причин, які не залежать від її волі;

– обов'язковість виконання нормативних приписів уповноваженим закладом, установою, органом чи посадовою особою комплексу дій, спрямованих на надання консультації щодо отримання гарантованого

особі виду соціального забезпечення, організація негайного надання осіб щодо подолання чи мінімізації чинників, які спричинили виникнення в особи чи сімї складної життєвої ситуації, яку особа не в стані самостійно подолати чи уникнути з причин, які не залежать від її волі;

– чітке та своєчасне виконання повноважень уповноваженою посадовою особою чи соціальним працівником щодо проведення заходів із соціального консультування;

– організація надання соціальної підтримки, послуг чи допомоги у визначених законодавством формах та обсягах з урахуванням діючих державних соціальних стандартів;

– розширення системи соціального консультування за рахунок недержавного сектору соціальної сфери.

Функціями соціального консультування на даний час слід визнати самостійні складові управлінської діяльності, які відображають зміст соціальної політики держави в умовах дії воєнного стану. Їх реалізовують уповноважені органи, заклади, установи та їх посадові особи для забезпечення цілей і завдань соціальної сфери щодо організації заходів із соціального консультування для окремих соціально незахищених категорій.

Задля забезпечення ефективності здійснення заходів із соціального консультування за наявності передумов чи викликів, уповноважені органи держави здійснюють комплекс дій, спрямованих на удосконалення чи зміну чинного законодавства, закріплення нових нормативних підстав, що гарантують можливість отримання послуг та консультацій для визначення передумов чи підстав для отримання соціально незахищеною особою окремих видів соціального забезпечення, для визначення способів подолання нею складної життєвої ситуації чи пом’якшення її наслідків. Зважаючи на виклики, зумовлені запровадженням воєнного стану, у законодавстві поступово розширюється перелік осіб, які потребують консультування, перелік соціальних ризиків, які можуть спричинити соціальну незахищеність особи, запроваджуються нові вимоги до суб’єктів, які здійснюють заходи з консультування, розширюється перелік тих суб’єктів, які можуть здійснювати заходи із консультування, розширюються можливості щодо отримання консультації через електронні засоби зв’язку чи відповідні онлайн-платформи та телефони гарячих ліній.

Джерелами фінансування заходів із соціального консультування переважно є кошти державного чи місцевого бюджетів, кошти благодійних чи міжнародних організацій. Доволі часто їх недостатність сприяє згортанню соціальних програм та ускладненню процедур у цій сфері,

особливо на деокупованих територіях, територіях зі значною загрозою обстрілів та територіях ведення бойових дій.

Надто важливою для системи соціального консультування залишається інфраструктура, котра включає в себе мережу установ і закладів з надання соціального забезпечення чи соціальних послуг, здійснення соціального супроводу, заходів з соціальної адаптації та соціальної профілактики, організації соціальної реабілітації для окремих соціально незахищених категорій. Викликом для територіальних громад в окремих регіонах залишається відсутність інфраструктури в цілому чи її пошкодження зокрема, що унеможливлює чи перешкоджає своєчасному здійсненню заходів із консультування. Через динаміку зростання кількості маломобільних соціально незахищених осіб, внутрішньо переміщених осіб, осіб, котрі втратили житло. Тому зростає потреба у спеціальному облаштуванні закладів та установ даної сфери та у розширенні штатного розпису задля працевлаштування фахівців, здатних своєчасно та якісно проводити необхідні заходи із консультування в телефонному режимі чи дистанційно.

Відповідно слід звернути увагу на необхідність оновлення законодавства щодо організації соціальної роботи, так як за сучасних важко визначити потенційному отримувачу коло тих суб'єктів, котрі можуть провести фахову консультацію чи забезпечити за результатами її проведення якісну соціальну підтримку. У законодавстві відсутній єдиний перелік потенційних отримувачів консультацій, котрі мають необхідність у отриманні інформації від відповідного фахівця, потребують вжиття щодо них відповідних заходів протягом тривалого періоду чи короткостроково задля покрашення їх соціального становища чи зобов'язують посадову особу уповноваженого органу соціальної сфери до прийняття щодо них рішення невідкладно за наявності загрози для їх життя чи здоров'я (неповнолітні особи, діти з інвалідністю, особи з інвалідністю, особи похилого віку).

На даний в законодавстві чітко не визначено поняття, принципи та порядку здійснення заходів із консультування, так як з урахування вимог щодо організації та надання різних видів соціального забезпечення воно відбуватиметься у різних формах та у різний спосіб при настанні відповідних соціальних ризиків за наявності яких особа має можливість отримати консультацію та соціальну підтримку за визначеною процедурою і порядком, залежно від повноважень суб'єкта до якого звернулася за консультацією (сервісний центр Пенсійного Фонду України, центр зайнятості, управління соціального захисту в територіальній

громаді, центр надання соціальних послуг, центр соціальних служб, центр протидії насильству, ветеранський простір, кризовий центр, інклюзивно-ресурсний центр, центр соціальної адаптації та ін.).

Тому пріоритетними заходами з удосконалення існуючої системи соціального консультування можна вважати: оновлення законодавства у сфері соціального забезпечення в цілому та соціального консультування зокрема щодо організації ефективних та своєчасних форм і методів соціальної роботи задля соціальної підтримки визначеної категорії осіб; розширення сфери застосування заходів соціального супроводу (задля застосування превентивних заходів впливу щодо особи, котра потрапила в кризову ситуацію чи набула статусу соціально незахищеної особи), здійснення контролю за окремими категоріями осіб, формування та забезпечення виконання заходів профілактики для подолання чи пом'якшення чинників, які спричинили виникнення в особи чи сім'ї складної життєвої ситуації щодо конкретної фізичної особи чи родини); захист прав неповнолітніх чи осіб з інвалідністю у процесі здійснення заходів з соціального консультування.

***Вікторія Шиленкова**, ст. гр. СР-11*
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,
м. Київ,
***Ольга Боковець**, д. ф. з психології,*
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,
м. Київ

ПРОФІЛАКТИКА ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Феномен емоційного вигорання полягає у негативному впливі на психоемоційний стан і продуктивність кожної людини. Особливо вразливою категорією цього явища є фахівці соціальної роботи, оскільки їхня діяльність пов'язана з постійною взаємодією з людьми, які перебувають у кризових ситуаціях. До того ж умови професійної діяльності соціальних працівників супроводжуються високим рівнем психологічного навантаження, необхідністю взаємодії з різними групами населення та вирішенням складних життєвих ситуацій клієнтів. Постійний контакт із проблемами інших людей, необхідність швидкого прийняття

рішень та відсутність чітких меж між професійними та особистими обов'язками, створюють значний ризик вигорання. Емоційне вигорання негативно позначається як на моральному та фізичному стані самого працівника, так і на ефективності його професійної діяльності. У зв'язку з цим дослідження профілактики емоційного вигорання фахівців соціальної роботи в умовах війни є надзвичайно важливим завданням сучасності.

Соціальна робота як професійна діяльність спрямована на підтримку та надання кваліфікованої допомоги будь-якій людині, а особливо особам, які знаходяться у складних життєвих обставинах. У зв'язку з тим, значна кількість емоційно складних і когнітивно-насичених, професійних, міжособистісних контактів впливає на психологічний стан соціальних працівників, зумовлює виникнення емоційного напруження, знижує його здатність до саморегуляції поведінки та призводить до розвитку синдрому емоційного вигорання [4, с. 41]. Емоційне вигорання – це стан наростаючого емоційного, мотиваційного, а також фізичного виснаження, яке супроводжується почуттям спустошення та безпорадності, цинічним ставленням до роботи та оточуючих людей [5, с. 282]. Це захисна психологічна реакція, за якої «виключаються» прояви емоцій. Такий стан – це захист від надмірного перевантаження, який створює особистості «дозування праці» та економить енергетичні ресурси [1, с. 120].

Проблемою вигорання дослідники займаються впродовж останніх тридцяти років. Аналіз джерел свідчить, що проблема емоційного вигорання знайшла своє відображення у роботах іноземних і українських вчених, присвячених змісту та структурі синдрому емоційного вигорання, а також методам його діагностики [7, с. 1]. Г. Фрейденбергер вважається першим дослідником синдрому вигорання. Саме він у 1974 році опублікував статтю «Вигорання персоналу» («Staff burnout»), що ґрунтувався на його спостереженнях за волонтерами (включаючи самого себе) у безкоштовній клініці для наркозалежних [9, с. 3]. К. Маслах описала вигорання з погляду емоційного виснаження, знеособлення (цинічне поводження з клієнтами, студентами та/або колегами) та зменшенням почуття особистого успіху в роботі [10, с. 103].

У даний час існує декілька теорій, що виділяють стадії емоційного вигорання. Дж. Грінберг пропонує розглядати емоційне вигорання як п'ятиступеневий прогресуючий процес [7, с. 4-5]:

- перша стадія – «медовий місяць» – працівник зазвичай задоволений роботою й завданнями, проявляє ентузіазм;
- друга стадія емоційного вигорання – «нестача палива» – з'являються втома, апатія, можуть виникнути проблеми зі сном;

- третя стадія емоційного вигорання – «хронічні симптоми» – надмірна робота без відпочинку, що приводить до таких фізичних явищ, як виснаження і схильність до захворювань;

- четверта стадія емоційного вигорання – «криза» – як правило, розвиваються хронічні захворювання, у результаті чого людина частково або повністю втрачає працездатність;

- п'ята стадія емоційного вигорання – «пробиття стіни» – фізичні та психологічні проблеми переходять у гостру форму та можуть спровокувати розвиток небезпечних захворювань [7, с. 4-5].

Існує значна кількість чинників, які сприяють виникненню синдрому емоційного вигорання. Серед них − надмірне навантаження на працівників (у тому числі поза межами робочого часу), відсутність кар'єрного росту й подальших перспектив, неякісні умови праці, тиск із боку керівництва, завищені вимоги до оцінки проробленої роботи, відсутність поваги в колективі. Також причиною вигорання можуть стати й індивідуально-психологічні особливості самого працівника (найчастіше емоційне вигорання трапляється у тих фахівців, які звикли працювати у швидких темпах) [2, с. 117]. Усі характерні для емоційного вигорання симптоми можна умовно поділити на п'ять груп: 1) фізичні; 2) емоційні; 3) поведінкові; 4) інтелектуальні; 5) соціальні.

Слід зауважити, що соціальні працівники з високим рівнем емоційного вигорання мають найнижчі показники особистісного адаптаційного потенціалу, поведінкової регуляції та нервово-психічної стійкості, а також використовують обережні стратегії поведінки, уникають проблемних ситуацій, імпульсивних дій у порівнянні зі своїми колегами, що володіють низьким рівнем емоційного вигорання. Ця закономірність простежується незалежно від віку та стажу роботи соціального працівника [1, с. 123].

До методів, що надають змогу попередити стрес і запобігти синдрому емоційного вигорання у соціальних працівників на індивідуальному рівні належать такі: планування часу за межами роботи, що включає заняття спортом, збалансове харчування, відпочинок і розваги, неструктуровані проміжки часу, хоббі, стосунки з родичами та друзями та ін. До популярних психологічних підходів, які рекомендують використовувати належать такі: система принципів «вісім сходинок», аутотренінги, техніка боротьби з негативними думками, вправи на регуляцію емоційного стану, способи зняття стресу тощо [3, с. 29].

Одним із ефективних засобів регуляції такого стану та підвищення професійності працівників є супервізія. Супервізія – це форма збереження

якості професійної діяльності фахівців підтримуючих професій. Дослівно з англійської мови поняття «супервізія» тлумачиться як «нагляд», хоча саме таке трактування не розкриває всієї глибини змісту. Найбільш детальним у семантичному плані, синонімічним відповідником в українській мові є поняття «наставництво», що означає «давати поради, навчати, направляти, націлювати, скеровувати, спрямовувати». У професійній лексиці логічним є використання поняття «куратор» [8, с. 224-227].

Ще одним із методів подолання синдрому емоційного вигорання є релаксаційні техніки, які допомагають розслабитися, зняти нервове напруження, відновити емоційну рівновагу. За видом релаксація буває мимовільна та довільна, що з'являється після прийняття зручної пози в результаті уявлень, які спричиняють стан спокою. У процесі релаксації людина знімає напруження, занурюється у приємні відчуття та уявлення, наповнюється лише позитивними емоціями [6, с. 33].

Таким чином, профілактика емоційного вигорання вимагає системного підходу, що охоплює індивідуальні, групові та організаційні заходи. Комплексна підтримка соціальних працівників, особливо в умовах війни, надає змогу не лише знизити рівень емоційного вигорання, а й підвищити ефективність їхньої роботи та забезпечити більш якісне надання соціальних послуг.

Отже, проблема емоційного вигорання соціальних працівників в умовах війни набуває особливої гостроти через постійне емоційне навантаження, тиск та роботу з людьми у кризових ситуаціях. Такий стан негативно впливає не лише на психічне та фізичне здоров'я працівників, а й на ефективність їхньої професійної діяльності. З огляду на це, профілактика емоційного вигорання має бути системною та багаторівневою, включати індивідуальні стратегії (фізичну активність, хобі, емоційну саморегуляцію), психологічні техніки (аутотренінг, позитивне мислення, релаксацію), а також організаційні заходи (супервізія, підтримка з боку керівництва, поліпшення умов праці).

Лише за умови комплексного підходу можна зменшити ризики вигорання, зберегти ресурсність працівників і підвищити якість надання соціальних послуг у складних умовах сучасної реальності.

Список використаних джерел

1. Вовченко О. А. Особливості психологічної допомоги освітянам за умов емоційного вигорання у воєнний період. Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Conference «Science, Education,

Innovation: Topical Issues and Modern Aspects» (September 26–28, 2022). Tallinn, Estonia. 2022. С. 119–123.

2. Дергалюк М. О., Дорошенко О. С. Синдром емоційного вигорання у працівників: причини, прояви, наслідки та профілактика. Управління персоналом в інституційній економіці: матеріали ІІ Всеукр. наук. практ. конф. студ., аспір. і мол. вчених з міжнародною участю (28 квітня 2021 р.). Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. С. 117–119.

3. Дударьов В.В. Форми попередження професійного вигорання соціальних працівників. *Соціологія та соціальна робота в умовах національних та регіональних викликів:* матеріали доповідей та повідомлень міжнародної науково-практичної конференції. 2019. С. 29–30.

4. Главацька О.Л. Попередження та подолання професійного вигорання соціальних працівників. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота».* 2019. Вип. 2 (45). С. 41–45.

5. Карамушка Л. Технології роботи організаційних психологів: навчальний посібник. К.: Фірма «ІНКОС», 2005. 366 с.

6. Карпенко М.С. Програмно-цільовий метод соціальної профілактики синдрому професійного вигорання у соціальних працівників. Збірник наукових праць: Сумський державний університет, 2021. 60 с. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/84646/1/Karpenko_bac_rob.pdf .

7. Міщенко М. С. Феномен емоційного вигорання особистості – теоретичний аналіз проблеми. Проблеми сучасної педагогічної освіти: зб. наук. праць. Вип. 36, ч. 2: Серія: Педагогіка і психологія. Ялта: РВВ КГУ, 2012. С. 212–216.

8. Івженко І. Супервізія як інструмент профілактики емоційного вигорання соціальних працівників. Збірник наукових праць: Zeszyty naukowe wyższej szkoły technicznej w katowicach. 2020, nr. 12. С. 91-98.

9. Hlavatska O. Особливості професійного вигорання соціальних працівників. Social Work and Education. 20217. Vol. 4, No. 2. pp. 46–62.

10. Karvinen-Niinikoski S. Social work supervision contributing to innovative knowledge production and open expertise. In: Gould, N. & Baldwin, J. (eds.) Social Work, Critical Reflection and the Learning Organisation. 2004. pp. 23–39.

СЕКЦІЯ 2. ДЕРЖАВНА СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

***Богдана Козловська**, ст. гр. СЗ-11*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
***Науковий керівник:** Ярослава Мартинюк, к. іст. н., доцент,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

НОРМАТИВНИЙ МЕТОД ОБЧИСЛЕННЯ ПРОЖИТКОВОГО МІНУМУМУ В УКРАЇНІ

Нормативний метод обчислення прожиткового мінімуму в Україні є важливим економічним показником, що визначає рівень доходів, необхідний для забезпечення базових потреб людини. Його розрахунок здійснюється за нормативним методом, який охоплює кілька ключових етапів і принципів. Прожитковий мінімум регулюється Законом України "Про прожитковий мінімум", який визначає порядок його встановлення, періодичність перегляду та складові частини, що входять до його обчислення.

Основою для розрахунку прожиткового мінімуму є споживчий кошик, який включає продукти харчування, непродовольчі товари та послуги. Набір продуктів забезпечує фізіологічні потреби людини в харчуванні і визначається на основі норм споживання. Витрати на непродовольчі товари охоплюють одяг, взуття, побутову техніку та предмети домашнього вжитку, тоді як витрати на послуги включають житло, медичне обслуговування, транспорт, освіту та інші послуги.

Для визначення вартості споживчого кошика використовуються статистичні дані про середні ціни на товари та послуги, динаміку споживчих витрат населення та зміни в інфляції. Цей етап передбачає регулярний моніторинг цін у різних регіонах країни, щоб відобразити реальні витрати населення. Обчислення прожиткового мінімуму включає кілька етапів: визначення структури витрат, оцінка вартості кожної складової та аналіз результатів. Установлюються пропорції між витратами на харчування, непродовольчі товари та послуги, а на основі даних про ціни формується загальна вартість споживчого кошика. Після розрахунків проводиться аналіз отриманих даних для виявлення можливих коригувань.

Згідно з законодавством, прожитковий мінімум переглядається не рідше ніж один раз на рік. Уряд може ініціювати позачерговий перегляд у

випадках значних змін у соціально-економічній ситуації, зростання інфляції або зміни споживчих цін. Прожитковий мінімум є основою для розрахунку соціальних виплат, таких як допомога малозабезпеченим та аліменти, а також визначення розміру пенсій і інших соціальних гарантій. Він також відіграє важливу роль у формуванні бюджетних витрат на соціальні програми.

Нормативний метод обчислення прожиткового мінімуму в Україні ґрунтується на комплексному підході, який враховує потреби населення та реалії економічної ситуації. Це дозволяє забезпечити актуальність і справедливість соціальних виплат і допомог, а також сприяє поліпшенню рівня життя громадян.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про прожитковий мінімум». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2044-17 (дата звернення 02.023.2025).

2. Державна служба статистики України. (2023). «Споживчий кошик в Україні: структура та динаміка». URL: http://www.ukrstat.gov.ua (дата звернення 02.023.2025).

3. Міністерство соціальної політики України. (2023). «Методика розрахунку прожиткового мінімуму». URL: https://www.msp.gov.ua (дата звернення 02.023.2025).

4. Національний банк України. (2023). «Інфляція та споживчі ціни в Україні». URL: https://bank.gov.ua (дата звернення 02.023.2025).

Роман Кошелюк, *ст. гр. СЗм-11,*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Науковий керівник*: Ірина Сушик, к. іст. н., доцент,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ЮВЕНАЛЬНА ПРЕВЕНЦІЯ В УКРАЇНІ: ЗМІСТ ТА НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ

У системі соціального захисту неповнолітніх ключовим механізмом є ювенальна превенція, яка успішно працює у багатьох країнах світу. Цей підхід ґрунтується на ідеї батьківської турботи, де держава виступає як опікун і забезпечує захист неповнолітнього від негативного впливу. В Україні такі інструменти, як ювенальна превенція та ювенальна пробація, поступово впроваджуються для відповідної роботи з молодими людьми.

Родина, оточення, освітні та культурні установи, ЗМІ, включаючи Інтернет, грають значну роль у формуванні світогляду неповнолітніх.

Загалом, термін «ювенальна превенція» відноситься до системи заходів, спрямованих на попередження та запобігання дитячої злочинності. Потреба у створенні спеціалізованих органів ювенальної превенції виникла через особливості часу та переорієнтацію діяльності підрозділів, які раніше зосереджувалися на боротьбі зі злочинністю серед неповнолітніх. Акцент було зроблено на виховну діяльність, спрямовану на роботу з дітьми, які потенційно могли стати об'єктами кримінальних дій, а також на запобігання будь-яким загрозам безпеці дітей [1, с.130-134].

Сьогодні, превенція злочинності серед дітей і підлітків є важливим завданням для Національної поліції України, що визнається пріоритетом. Наказом Міністерства внутрішніх справ (МВС) України в грудні 2017 року були створені спеціальні підрозділи для цієї мети, згідно з вимогами законодавства та положенням про Національну поліцію [2]. Одним із завдань названих підрозділів є здійснення обліку дітей, з якими поліцейські мають проводити профілактичну роботу. Інформація про цей облік вноситься до спеціальної інформаційної підсистеми бази даних, що входить до загальної інформаційної системи МВС. Крім цього, розробляються необхідні організаційно-управлінські документи, а також здійснюється внесення відповідних тематичних модулів у навчальні програми та плани для всіх форм навчання в установах вищої освіти.

Важливим аспектом діяльності органів ювенальної превенції є співпраця з громадськістю та навчальними закладами. Зокрема, проект «Шкільний офіцер поліції», започаткований у 2016 році. Шляхом плідної взаємодії з населенням, поліцейські проводять виховні бесіди з учнями на різноманітні теми, включаючи адміністративну та кримінальну відповідальність за порушення закону, боротьбу з булінгом, запобігання домашньому насильству тощо.

Представники органів ювенальної превенції повинні активно співпрацювати з волонтерами, педагогами та центрами проживання тимчасово переміщених осіб для виявлення дітей, які можуть бути схильні до неправомірної поведінки або потребують особливої соціально-психологічної адаптації. Важливим є спільна діяльність та підтримка всіх громадян. У часи війни поширеним негативним явищем у суспільстві є незаконне залучення дітей до праці. Це можуть бути несвідомі дії батьків або родичів, які у критичних умовах можуть не розуміти, що такі дії можуть бути шкідливими для здоров'я дитини, а також умисні дії третіх осіб, спрямовані на трудову експлуатацію дітей [3].

Органи ювенальної превенції повинні бути готові реагувати на нові ситуацій, коли дитина знаходиться у складних умовах, особливо під час воєнного конфлікту. Умови, які раніше вважалися безпечними для дитини, можуть стати психологічно і фізично травматичними через бомбардування, переселення в незнайомі місця та інші стресові ситуації. Наприклад, дитина, яка раніше жила в повноцінній сім'ї, може зазнавати стресу внаслідок бомбардувань або переселення в невідомі місця, що може призвести до спротиву та незгоди з обставинами, особливо в підлітковому віці. Тому необхідно вчасно реагувати на такі ситуації шляхом застосування профілактичних та превентивних заходів.

У Законі України «Про охорону дитинства» [4] визначено, що дитина, яка опиняється у складних життєвих умовах, це дитина, на яку негативно впливають різні фактори, такі як інвалідність, серйозні захворювання, безпритульність, порушення закону, працевлаштування в найважчих умовах, залежність від наркотиків або інших речовин, жорстоке поводження, у тому числі домашнє насильство, недбалість батьків або тих, хто їх замінює, у виконанні своїх обов'язків, а також випадки стихійних лих, техногенних аварій, катастроф, воєнних дій або збройних конфліктів, що підтверджено результатами оцінки потреб дитини [4].

В Україні була розроблена та ухвалена Інструкція щодо організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України, яка визначає основні напрямки їхньої діяльності:

1) надання поліцейського піклування дітям є запобіжним заходом, який застосовується до осіб віком до 16 років, що опинилися без догляду, з метою захисту їхніх прав та свобод шляхом передачі їх батькам, законним представникам чи органам опіки і піклування;

2) профілактика правопорушень серед дітей – це діяльність підрозділів Національної поліції, спрямована на виявлення і усунення причин та умов, що призводять до вчинення дітьми адміністративних та кримінальних правопорушень;

3) профілактичний облік дітей – це комплекс заходів, спрямованих на реєстрацію, наповнення та підтримання актуальних даних про дітей у єдиній інформаційній системі Міністерства внутрішніх справ, які перебувають під профілактичним наглядом [3].

Наразі особлива увага приділяється проблемі переселення дітей, які змінюють місце проживання, зокрема, тих, хто перебуває на обліку в органах ювенальної превенції за попереднім місцем проживання. Ця проблема стає актуальною через велику кількість таких дітей, які повинні перенести свій облік за фактичним місцем проживання. Якщо переселення

відбувається в межах неокупованої території, то немає проблем із базами даних. Однак, при переселенні з окупованої території можуть виникнути складнощі з втратою відповідних даних про таких дітей. Тому важливо, щоб представники органів ювенальної превенції співпрацювали з волонтерами, педагогами, та центрами проживання тимчасово переміщених осіб для виявлення таких дітей та надання їм необхідної підтримки і адаптації.

Стаття 34 Закону України «Про охорону дитинства» розглядає питання про захист прав дітей, які перебувають у спеціальних навчально-виховних закладах для неповнолітніх і вимагають особливих умов для виховання.

Неповнолітні, які вчинили правопорушення і потребують спеціального виховання, будуть направлені в загальноосвітні школи або професійні училища соціальної реабілітації згідно з встановленими законом процедурами.

Молоді, які зловживають алкоголем або наркотиками, а також ті, хто через стан здоров'я не може навчатися в загальноосвітніх школах або професійних училищах соціальної реабілітації, будуть направлені до центрів медико-соціальної реабілітації для неповнолітніх у відповідності з встановленими законом процедурами.

Діти, що перебувають у таких закладах, мають право на гідне та людяне ставлення, на збереження здоров'я, отримання освіти і професійної підготовки, можливість бачитися з батьками або опікунами, відпочинок, кореспонденцію, отримання посилок від рідних, а також на допомогу від гуманітарних, благодійних та інших громадських організацій у відповідності з вимогами законодавства України [4].

У найширшому розумінні, протидія та запобігання ювенальній девіації включає в себе різноманітні заходи, що охоплюють різні аспекти соціальних відносин. Це включає у себе правову освіту, профілактичне виховання та заходи на рівні основних соціальних інститутів, таких як сім'я, освітні заклади та громадські організації. Також важливими є заходи кримінально-правового реагування та реабілітація молодих правопорушників, а також їх реінтеграція в суспільство. Запобігання дитячим правопорушенням повинно бути загальним соціальним завданням, що вимагає уваги до причин, що спричиняють девіаційну поведінку. Таким чином, одним із пріоритетних завдань Національної стратегії реформування системи юстиції відносно дітей до 2023 року є саме профілактика таких правопорушень.

Завданнями ювенальної превенції є ряд заходів, спрямованих на соціально-правовий захист та соціально-психологічну реабілітацію

найбільш уразливих категорій дітей. Це включає у себе запобігання бездоглядності дітей, виконання поліцейського піклування, ведення обліку дітей у складних життєвих ситуаціях, забезпечення нормального фізичного і психічного розвитку дітей, профілактику агресивної поведінки та сприяння позитивним змінам у особистості. Крім того, важливими завданнями є запобігання кримінальним та адміністративним правопорушенням серед дітей, проведення профілактичного обліку дітей, схильних до правопорушень, і участь у встановленні місцезнаходження зниклих безвісти дітей. Також важливо захищати дітей від шкідливого впливу мас-медіа та ризикованих звичок, таких як споживання алкоголю, куріння та участь у азартних іграх. Ювенальна превенція в багатьох випадках має спільні риси з профілактикою, і часто виступає як форма соціально-управлінської діяльності [5, с. 102].

Залежно від підходу до організації та спрямування діяльності, ювенальна превенція може бути розділена на кілька видів:

– з урахуванням функційної спрямованості – ювенально-девіантну, спрямовану на запобігання відхилень, та ювенально-протекційну, орієнтовану на захист прав та інтересів неповнолітніх;

– з урахуванням характеру спрямованості та об'єкта впливу – загальну, спрямовану на всіх неповнолітніх, та спеціальну, орієнтовану на конкретні групи дітей з особливими потребами;

– з урахуванням масштабів та території здійснення – загальнодержавну, регіональну, місцеву, муніципальну та локальну, які охоплюють відповідно всю країну, регіони, міста, райони, або конкретні організаційні одиниці [5, с. 103].

Таким чином, ювенальна превенція є дієвим механізмом соціалізації неповнолітніх та складовою соціального захисту та соціальної політики, орієнтованої на молодь. У часи війни важливо вирішувати проблеми дитячої бездоглядності та безпритульності, вивезення дітей без згоди батьків, проблеми біженців, проституції та суїциду серед молодих людей. Особливої уваги і роботи з представниками ювенальної превенції потребують діти, котрі виховуються у сім’ях зі статусом СЖО (складні життєві обставини).

Список використаних джерел

1. Блінова Г. О., Прокопов С. О. Інформаційне забезпечення підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України: науково-практичні рекомендації. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 64 с.

2. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України: Наказ міністерства

Внутрішніх справ України від 19.12.2017 № 1044 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text (дата звернення 12.02.2024)

3. Романова А.С. Ювенальна превенція під час війни: особливості реалізації повноважень. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/11/75.pdf (дата звернення 12.03.2025)

4. Про охорону дитинства: Закон України від 14.07.2023 р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/T012402?an=778531 (дата звернення 12.02.2024)

5. Веселов М. Ю. Ювенальна превенція в системі ювенальної юстиції. *Правовий часопис Донбасу*. 2020. № 1 (70). С. 98–104.

***Ірина Кравець**, к.е.н., доцент*
доцент кафедри соціального забезпечення
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова,
м. Хмельницький

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Соціальна політика є важливою складовою загальної політики держави, яка реалізовується через соціальні програми та різноманітні заходи, спрямовані на задоволення суспільних потреб та інтересів з метою формування сприятливого життєвого середовища. Основним суб'єктом соціальної політики в сучасному світі є держава, яка визначає її загальні засади, мету, завдання, пріоритети, нормативно-правову базу й проводить безпосередню практичну роботу з її реалізації.

В умовах орієнтації України на інтеграцію у європейський простір перед державою постають серйозні виклики щодо удосконалення соціально-економічного простору на засадах загально цивілізаційних цінностей. Це стосується усіх сфер життєдіяльності людей. Пришвидшенню реалізації прагнення України стати складовою Європейської спільноти сприятиме імплементація європейських соціальних орієнтирів в державну соціальну політику. Йдеться про рівень добробуту населення, соціального захисту, соціальних гарантій та стандартів життя, а також забезпечення сталого розвитку.

Декларуючи єдину соціальну модель, європейські уряди мають на меті досягти суттєвого покращення добробуту і підвищення економічного розвитку Союзу загалом і кожної держави-члена зокрема, сприяти зайнятості, поліпшенню умов життя і праці, забезпечити високий рівень соціальної захищеності, освіти та соціального діалогу [1].

При цьому варто розуміти, що ідеальним підходом до формування соціальної політики є використання тільки найкращого, найефективнішого серед досягнень європейського та світового досвіду, оскільки національна модель соціальної політики вже має свої позитивні досягнення, які варто і надалі розвивати. Зокрема в Україні досить прогресивне національне законодавство у сфері соціальної політики, яке покликане регулювати суспільні відносини щодо захисту населення в складних життєвих обставинах та сприяти забезпеченню прав і свобод кожної людини. Серед таких законодавчих актів Конституція України, а також Закони України: "Про освіту", "Основи законодавства України про охорону здоров'я", "Про пенсійне забезпечення", "Про соціальні послуги", "Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям", "Про державну допомогу сім'ям з дітьми", "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту", "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування", "Про запобігання та протидію домашньому насильству", "Про протидію торгівлі людьми", "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб", "Про недержавне пенсійне забезпечення", "Про зайнятість населення", "Про оплату праці", "Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування", "Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю", "Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні", "Про охорону дитинства", "Про соціальну роботу з сім′ями, дітьми та молоддю", "Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю", "Про гуманітарну допомогу", "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей" тощо [2].

Метою соціальної політики держави має стати боротьба з бідністю, забезпечення соціальної захищеності усіх верств населення, збереження людського капіталу та його розвиток відповідно до потреб ринкової економіки, сприяння економічному зростанню, забезпечення соціальної справедливості та політичної стабільності.

Вагомим кроком на шляху підготовки України до членства в Європейському Союзі, є робота представників України з Європейською Комісією, яка відбувається в межах офіційного скринінгу відповідності

законодавства України праву ЄС за переговорним Розділом 19 «Соціальна політика та зайнятість». Обговорюються питання галузей соціального захисту, трудових відносин та зайнятості, охорони та гігієни праці, охорони здоров'я, а також протидії дискримінації та забезпеченню гендерної рівності тощо. Основною метою співпраці є створення гідної системи підтримки, яка відповідає визначеним критеріям на засадах рівності та соціальної справедливості. Основні положення актів права ЄС, що стосуються зазначеного переговорного розділу, вже частково імплементовані в українське законодавство. Україна має сьогодні досягнення у соціальній сфері, зокрема, щодо функціонування системи соціального захисту в умовах війни, розвитку нових соціальних послуг, захисту прав осіб з інвалідністю, забезпечення рівного доступу до соціального захисту, а також посилення гарантій захисту прав дітей та пенсійного забезпечення [3].

Євроінтеграційні процеси вимагають нового підходу до розуміння сутності та змісту соціальної політики держави. Особливо це актуалізується в умовах війни та післявоєнного відновлення України. Сучасна соціальна політика має бути спрямована на: соціальне інвестування; розвиток людського капіталу; сприяння зайнятості представників усіх груп та прошарків населення, які можуть та хочуть працювати, шляхом навчання та перенавчання новим професіям, затребуваним на ринку праці; зростання рівня та якості життя на основі підвищення соціальних стандартів; якнайшвидше подолання скрутних життєвих обставин тими, хто в них перебуває; реабілітацію та адаптацію до мирного життя військовослужбовців, які захищали батьківщину та зазнали фізичних і психічних порушень здоров’я; підвищення ефективності системи соціального захисту дітей та молоді, соціального обслуговування громадян, переважно похилого віку та людей з інвалідністю тощо.

Погоджуємось з думкою, що незважаючи на реформування законодавчої бази щодо соціальної політики у відповідь на економічні, військові та соціальні виклики, подальшого вдосконалення потребує система соціального захисту населення шляхом: підвищення системної грамотності громадян України з питань особистої безпеки; подолання різкого розшарування суспільства через соціальну нерівність; збереження та розвитку демографічного потенціалу; створення умов для запобігання відтоку за межі країни людського та інтелектуального капіталу; зміцнення та розвиток соціальної взаємодії, співробітництва, соціального капіталу тощо [4].

Важливу роль у підтримці євроінтеграційних процесів виконують регіональні органи виконавчої влади та місцевого самоврядування,

забезпечуючи регіоналізацію соціальної політики. Це передбачає поступове перенесення центру тяжіння соціальних реформ у регіони, оскільки кожен з них має свої особливості, свій соціально-економічний простір, свою ресурсну базу. Орієнтиром в реалізації регіональної соціальної політики має стати задоволення специфічних потреб кожної окремої людини на основі принципу адресності.

Не менш ефективною у забезпеченні соціальної захищеності та соціальних гарантій держави є корпоративна соціальна політика. Саме на рівні окремого підприємства, установи, організації завдяки ефективним управлінським рішенням та взаємодії з суспільством, державними та місцевими органами влади можливо реалізовувати соціальні програми, які спрямовані на захист та підтримку працюючого населення та їх сімей. При цьому корпоративна соціальна відповідальність є вагомим інструментом щодо імплементації європейських соціальних стандартів та соціальних гарантій, що формують основу соціальної політики держави на мікрорівні.

Отже, формування соціальної політики держави на шляху до вступу в Євпопейську спільноту потребує узгодження з нормативно-правовими актами ЄС та практичною діяльністю щодо її реалізації. Водночас, слід зберегти та розвивати вже існуючі національні досягнення у цій царині. Однією з складових успішного поступу у напрямі прискорення євроінтеграційних процесів є налагодження ефективної взаємодії між органами державної влади та громадянським суспільством на засадах соціального партнерства. Це сприятиме ефективним реформам у напрямах, які охоплюються соціальною політикою держави, основною метою якої є забезпечення зростання добробуту населення, зростання соціальних стандартів життя та сталого людського розвитку.

Список використаних джерел

1.Шимко О. В., Кваша О. П. Моделі соціальної політики в контексті євроінтеграційного вибору України. *Регіональні студії*. 2021. № 25. С. 72-76

2.Міністерство соціальної політики України. Нормативно-правова база.
URL:https://www.msp.gov.ua/timeline/?t=6&from=&till=&g=0&cat=1&dn=&words=#tagpanel

3.Соціальна політика та зайнятість: Україна презентує прогрес у гармонізації національного законодавства з правом ЄС. Міністерство соціальної політики України. URL: https://www.msp.gov.ua/news/24607.html

4.Новікова О. Ф. Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки: монографія / О.Ф. Новікова, О.Г. Сидорчук, О.В. Панькова та ін.. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. 184 с.

***Ольга Матвійчук**, ст. гр. СЗ-11*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
***Науковий керівник**: Ярослава Мартинюк, к. іст. н., доцент,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

МІЖНАРОДНІ ПРАВОВІ АКТИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РАТИФІКОВАНІ УКРАЇНОЮ

Соціальне забезпечення є ключовою складовою державної політики України, особливо в умовах кризових ситуацій та війни. Україна, як частина міжнародної спільноти, взяла на себе зобов'язання щодо дотримання міжнародних стандартів у сфері соціального захисту, ратифікувавши низку міжнародних правових актів. Це сприяє посиленню соціального захисту населення, забезпеченню рівних прав та інтеграції національної системи соціального забезпечення в європейський і світовий простір.

Основу міжнародного правового регулювання у сфері соціального забезпечення становлять документи, прийняті ООН, Міжнародною організацією праці (МОП), Радою Європи та Європейським Союзом. Ці акти визначають стандарти соціального захисту, які країни-учасниці мають дотримуватися та впроваджувати в національне законодавство.

Серед основних міжнародних документів, які ратифікувала Україна, є:

1. Загальна декларація прав людини (1948 р.) – закріплює право кожної людини на соціальне забезпечення та рівний доступ до соціальних послуг.

2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.) – гарантує право на соціальне забезпечення, захист сім'ї, материнства та дитинства.

3. Європейська соціальна хартія (переглянута, 1996 р.) – встановлює соціальні стандарти у сферах зайнятості, соціального захисту, охорони здоров'я, пенсійного забезпечення та соціальної інтеграції.

4. Конвенція МОП №102 про мінімальні норми соціального забезпечення (1952 р.) – визначає основні принципи соціального страхування, включаючи допомогу по безробіттю, інвалідності, материнству, пенсійне забезпечення.

5. Конвенція МОП №117 про основні цілі та норми соціальної політики (1962 р.) – підкреслює важливість соціального розвитку та забезпечення гідного рівня життя.

6. Конвенція МОП №118 про рівноправність у сфері соціального забезпечення (1962 р.) – гарантує рівність прав громадян на соціальне забезпечення незалежно від їхнього громадянства.

7. Угода між Україною та ЄС про асоціацію (2014 р.) – зобов'язує Україну гармонізувати свою систему соціального захисту з європейськими стандартами.

Ратифікація міжнародних актів вимагає не лише формального визнання їхніх положень, а й впровадження відповідних змін у національне законодавство та механізми соціального захисту. В Україні здійснюється активна робота над імплементацією міжнародних стандартів у сфері соціального забезпечення. Одним із важливих кроків стало створення Єдиної інформаційної системи соціальної сфери (ЄІССС), яка покращує координацію між органами соціального захисту, спрощує доступ громадян до послуг та підвищує ефективність їх надання. Завдяки цифровізації процесів, українці можуть отримувати соціальні виплати та пільги без зайвих бюрократичних процедур, що відповідає міжнародним рекомендаціям. Також важливу роль відіграє система соціального страхування, яка реформується відповідно до вимог Конвенції МОП №102. Впроваджується єдина електронна база даних про застрахованих осіб, що дозволяє автоматизувати процес призначення та виплати допомог. Для забезпечення рівноправного доступу до соціальних виплат для українців, які працюють за кордоном, укладено двосторонні угоди про соціальне забезпечення з низкою країн, серед яких Польща, Німеччина, Італія, Іспанія, Португалія. Це дозволяє громадянам України зберігати трудовий стаж та отримувати соціальні гарантії незалежно від місця проживання. Значну увагу приділено питанню пенсійного забезпечення, оскільки міжнародні норми передбачають створення стійкої та справедливої пенсійної системи. В Україні здійснюється перехід до накопичувальної системи пенсійного страхування, що відповідає рекомендаціям МОП та ЄС. Крім того, особлива увага приділяється соціальному захисту вразливих категорій населення. Програми допомоги внутрішньо переміщеним особам (ВПО), ветеранам війни, людям з інвалідністю реалізуються відповідно до міжнародних стандартів, що сприяє інтеграції цих груп у суспільство. Попри значні досягнення у сфері впровадження міжнародних стандартів соціального забезпечення, існують виклики, які потребують подальшого вирішення. Серед них:

– недостатнє фінансування соціальних програм у зв'язку з війною та економічними труднощами;

– необхідність модернізації законодавчої бази відповідно до європейських стандартів;

– цифровізація всіх аспектів соціального забезпечення для забезпечення прозорості та ефективності.

Україна продовжує адаптувати свою систему соціального забезпечення до міжнародних вимог, забезпечуючи високий рівень соціального захисту для всіх громадян, особливо в умовах військового конфлікту. Інтеграція у європейський соціальний простір залишається одним із стратегічних пріоритетів державної політики, що сприятиме покращенню якості життя та добробуту українців.

Список використаних джерел

1.Конвенція №102 МОП (1952) – Мінімальні норми соціального забезпечення. URL: https://is.gd/GamSz8 (дата звернення 05.03. 2025).

2.Європейська соціальна хартія (переглянута, 1996). URL: https://is.gd/tNXtzZ (дата звернення 05.03. 2025).

3.Європейський кодекс соціального забезпечення. URL: https://is.gd/WNTEFR (дата звернення 05.03. 2025).

4.Угода між Україною та Польщею про соціальне забезпечення (2012). URL: https://is.gd/eSETMy (дата звернення 05.03. 2025).

5.Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю (2006). URL: https://is.gd/BxsVRS (дата звернення 05.03. 2025).

***Єлизавета Савлук**, ст. гр. СЗ-11,*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
***Науковий керівник**: Ірина Сушик, к. іст. н., доцент,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ЕТИЧНІ СТАНДАРТИ В РОБОТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

У міжнародній практиці відбувається динамічний процес перегляду і напрацювання нових етико-деонтологічних стандартів діяльності працівників соціальної сфери. Зміст етичних концепцій трансформується, змінюється, набуває нових значень. Нормативними регуляторами діяльності працівників соціальної сфери є законодавство України (закони, положення, кодекси етики та моралі), професійна етика і мораль.

До етичних стандартів роботи соціального працівника слід віднести систему моральних принципів, які визначають поведінку фахівця в процесі взаємодії з клієнтами та суспільством. Принципи (стандарти) етики допомагають соціальним працівникам приймати правильні рішення, забезпечуючи високу якість наданих послуг. Вони сприяють формуванню довіри між клієнтом і працівником, що є основою ефективної роботи.

Головний зміст принципів і стандартів соціального працівника викладено у двох документах: «Міжнародна декларація етичних принципів соціальної роботи» і «Міжнародні етичні стандарти соціальних працівників». Перший документ визначає головні принципи соціальної роботи, сфери етичних проблем у практичній роботі соціального працівника (проблемні сфери), формує основні настанови для вибору методів розв'язання етичних проблем. Так, як у другому визначено загальні стандарти етичної поведінки соціального працівника, а також стандарти поведінки стосовно клієнтів, колег, професії, установ й організацій, з якими він співпрацює [1, с. 78].

Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України було затверджено у 2005 р. наказом Міністерства України у справах молоді та спорту. Кодекс містить рекомендації щодо поведінки фахівця соціальної сфери, серед них:

«1. Повага до гідності кожної людини. Кожна людина є неповторною та унікальною, що необхідно враховувати соціальним працівникам, не допускаючи жодного прояву зневаги до особистості.

Кожна людина має право на самореалізацію, яка не призводить до порушення подібних прав інших людей. Соціальна робота є несумісною з прямим чи опосередкованим примусом клієнтів до будь-яких дій, навіть на користь клієнта або його близького соціального оточення.

2. Пріоритетність інтересів клієнтів. Спеціалісти із соціальної роботи спрямовують усі свої зусилля, знання та навички на допомогу окремим громадянам, сім'ям, групам, спільнотам та громадам для їх удосконалення, а також з метою розв'язання конфліктів та подолання їх наслідків.

3. Толерантність. Спеціалісти із соціальної роботи є толерантними до різних емоційних проявів клієнтів, мають належний рівень професійної підготовки, за будь-яких обставин зберігають рівновагу, терпимість. Спеціалісти із соціальної роботи приймають проблеми й обставини клієнтів незалежно від їхнього способу життя, поведінки, соціального і національного походження, статі тощо.

4. Довіра та взаємодія у вирішенні проблем клієнта. Спеціалісти із соціальної роботи співпрацюють з клієнтами, намагаючись якнайкраще

розв’язувати будь-які завдання, з якими вони стикаються, з метою задоволення інтересів клієнтів. Спеціалісти із соціальної роботи сприяють добровільній участі клієнтів у процесі надання соціальної послуги. Спеціалісти із соціальної роботи мають сприяти максимальній самостійності клієнтів у розв’язанні їхніх соціальних проблем та в діях у відповідних соціальних ситуаціях. Спеціалісти із соціальної роботи створюють доброзичливу атмосферу спілкування з клієнтом. Довіра до спеціаліста із соціальної роботи є необхідною умовою результативної соціальної діяльності.

5. Доступність послуг. Спеціалісти із соціальної роботи надають допомогу кожному, хто звертається до них за захистом, підтримкою, консультацією або порадою, без будь-якої дискримінації щодо статі, віку, фізичних або розумових обмежень, соціальної чи расової приналежності, віросповідання, мови, політичних поглядів, сексуальної орієнтації.

6. Конфіденційність. Спеціалісти із соціальної роботи в будь-якій соціальній ситуації інформують клієнтів про те, як забезпечується конфіденційність, для чого вона необхідна, а також про обмеження в її дотриманні. Обов’язок спеціалістів із соціальної роботи – бути конфіденційними, що виключає можливість розголошення будь-яких відомостей про клієнтів за винятком тих випадків, коли це робиться з їхньої згоди чи в установленому законом порядку.

7. Дотримання норм професійної етики. Спеціалісти із соціальної роботи сприяють формуванню та реалізації заходів соціальної політики, забезпеченню благополуччя людини, спільноти, громади, несуть відповідальність за розвиток та дотримання професійних норм у розв'язанні практичних завдань соціальної роботи» [2].

Разом з основними етичними принципами можуть також виникати етичні дилеми у роботі соціального працівника. Це ситуація, в якій людина стикається з двома варіантами вибору, при цьому вибір одного з них порушує один набір моральних приписів, а вибір іншого порушує інший набір. У таких ситуаціях соціальний працівник має знайти збалансоване рішення, яке максимізує вигоди для клієнта та суспільства загалом, одночасно дотримуючись етичних стандартів.

Етичні дилеми соціальної роботи не є однаковими через соціокультурні та світоглядні відмінності у різних країнах. Попри це можна виокремити етичні дилеми, які виникають у практичній соціальній роботі, тому соціальний працівник має бути обізнаний із ними і готовий до їх подолання: маніпулювання, приватна конфіденційність та інтереси суспільства, самовизначення та незалежність клієнта, необхідність говорити

правду та інтереси отримувача соціальних послуг, особисті та професійні цінності соціального працівника тощо.

Наприклад, соціальний працівник може опинитися в ситуації, де необхідно вибирати між конфіденційністю клієнта та необхідністю інформувати владу про можливу загрозу для здоров'я чи безпеки іншої особи. У таких випадках потрібно застосовувати етичні принципи для прийняття збалансованого рішення, яке задовольняє потреби і інтереси обох сторін. [3, с. 225, 228]

Отже, етичні стандарти в роботі соціального працівника є основою професійної діяльності, адже вони сприяють встановленню довіри та підтримці позитивних взаємин між працівником та клієнтом. Дотримання етичних принципів забезпечує ефективність соціальної роботи, дозволяючи працівникам не лише надавати кваліфіковану допомогу, але й сприяти розвитку особистості та соціальних зв'язків клієнтів. У загальному контексті, етичні стандарти не лише сприяють підвищенню якості соціальних послуг, але й допомагають соціальному працівнику виступати гарантом справедливості та рівноправ'я в соціальних відносинах.

Список використаних джерел

1. Хлєбік С. Р. Етика соціальної роботи: навчально методичний посібник. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2023. 221 с. URL: http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream (дата звернення 1.04.2025)

2. Про затвердження Етичного кодексу спеціалістів із соціальної роботи України: Наказ міністерства України у справах молоді та спорту від 09.09.2005 N 1965 URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1965643-05#Text (дата звернення 1.04.2025)

3. Лещук Г. В. Етичні дилеми у теорії та практиці соціальної роботи. Соціальна робота і соціальна освіта в умовах сьогодення: проблеми та перспективи розвитку : колективна монографія. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2023. С. 225-254.

***Олександр Ситник**, к. політ. н., доцент,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Введення воєнного стану та війна в Україні порушила звичний порядок речей, населення держави стало особливо уразливим. Воєнний

стан, введений Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» [1] та затверджений Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» [2], створює низку складних соціальних проблем, пов'язаних зі збільшенням кількості людей, які потребують допомоги та обмеженням доступу до неї через обмеження прав і свобод громадян. З іншого боку, воєнний стан може сприяти збільшенню потреб у соціальному захисті, оскільки громадяни стають вразливими внаслідок порушення прав і свобод, зниження рівня життя та підвищення ризику критичних ситуацій.

Україна декларується як соціальна держава, а людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються як найвища соціальна цінність. Увага до людини, її прав і свобод та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Враховуючи, що людина є основою державної політики, це не може не відбитися на формуванні сучасної моделі соціальної політики.

У цих умовах важливим є формування актуальної соціальної політики держави з пріоритетом на систему соціального захисту та забезпечення. Важливою метою соціальної політики є створення сприятливих умов для кожної людини, незалежно від її соціального статусу, релігії, раси чи національності, щоб вона могла розвивати свій потенціал та жити гідно. Однією з основних цілей соціальної політики є досягнення соціальної справедливості, що означає рівні можливості та розподіл соціальних благ у суспільстві.

Соціальна справедливість – це одна з ключових ідей та цінностей, яка лежить в основі будь-якого суспільства.

Отже, справедливість передбачає, що всі мають однаковий доступ до основних послуг і можливостей, і що ніхто не повинен бути позбавлений цього доступу через дискримінацію чи обмеження.

В пріоритеті адекватної соціальної політики визначальне місце завжди займає система соціального захисту.

Соціальний захист – це система заходів та програм, спрямованих на забезпечення гарантованого рівня життя громадян у сфері соціального забезпечення. Його сутність полягає в забезпеченні основних соціальних потреб населення, таких як доступ до медичної допомоги, освіти, житла, пенсійних виплат, допомоги малозабезпеченим громадянам тощо. Соціальний захист спрямований на зменшення соціальних нерівностей, підтримку уразливих категорій населення та забезпечення соціальної справедливості.

В умовах соціально-ринкової трансформації держава має виступити соціальним амортизатором перетворень і одночасно проводити активну соціальну політику на нових, адекватних ринковим вимогам засадах. Соціальні амортизатори – це механізми соціального захисту. Їх призначенням є:

– нівелювання дестабілізуючих наслідків ринкової економіки;

− пом'якшення соціальної напруги;

− забезпечення м'якої адаптації суспільних структур.

Управління в системі соціального захисту постає як триєдина складова:

−соціальна допомога;

−соціальне забезпечення;

−соціальні послуги.

Соціальна допомога – це система державної підтримки малозабезпечених верств населення, що надається у вигляді грошових виплат, матеріальної допомоги або соціальних послуг. Вона спрямована на забезпечення мінімального рівня життя осіб, які оцінилися у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно забезпечити свої базові потреби. Соціальна допомога може надаватися як постійно, так і одноразово, залежно від потреб отримувача та умов її призначення. Її дія регулюється Законом України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям».

Соціальне забезпечення є важливою складовою соціальної політики та спрямоване на забезпечення гідного рівня життя, зменшення соціальної нерівності та підтримку різнорідних категорій населення. Її функціонування регулюється низкою законів. Анонсована робота над Соціальним кодексом України, який охоплюватиме всі соціальні компоненти з урахуванням філософії адресності та подолання складних життєвих обставин громадян.

Соціальні послуги – це дії, спрямовані на подолання або мінімізацію життєвих труднощів осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах. В Україні соціальні послуги регулюються рядом законів та нормативно-правових актів, основним із яких є Закон України "Про соціальні послуги" (від 17 січня 2019 року № 2671-VIII).

Основні положення Закону "Про соціальні послуги":

–Категорії отримувачів – особи похилого віку, люди з інвалідністю, бездомні, малозабезпечені, особи, які постраждали від насильства, та інші вразливі категорії населення.

–Види соціальних послуг – догляд удома, підтримане проживання, соціальний супровід, кризове втручання, екстрене (кризове) втручання

тощо.

–Організація надання – соціальні послуги надаються державними, комунальними та недержавними (громадськими, благодійними) організаціями.

–Фінансування – за рахунок державного, місцевого бюджетів, міжнародної допомоги та інших джерел.

–Контроль та стандартизація – передбачена система моніторингу якості соціальних послуг [3].

Також важливі нормативні документи, що регулюють сферу соціальних послуг:

− Постанова КМУ № 587 від 01.06.2020 – "Про організацію надання соціальних послуг"

− Державні стандарти соціальних послуг – затверджуються відповідними наказами Міністерства соціальної політики

Теоретичними засадами та основою соціального захисту є принципи справедливості, рівності та гуманізму. Вони визначають право кожної людини на достатній рівень життя, соціальну допомогу у важких життєвих обставинах, доступ до медичної допомоги та освіти. У воєнний час ці принципи набувають особливого значення, оскільки населення потребує захисту від наслідків воєнних дій, економічної невпевненості та соціальної дезорганізації.

Таким чином, соціальний захист населення в умовах воєнного стану є складною, але невід'ємною частиною державної соціальної політики.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні. Указ Президента України. 24.02.2022р. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022 (дата звернення: 12.03.2025).

2.Про правовий режим воєнного стану. Закон України.12.05.2015р. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#n29 (дата звернення: (12.03.2025).

3.Про соціальні послуги. Закон України.17.01.2019р. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text(дата звернення: (12.03.2025).

***Оксана Сільвестрова**, к.філос.н.,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ДІЯЛЬНІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СОЦІАЛЬНОЇ МЕРЕЖІ В СИСТЕМІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ: МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ

Європейська соціальна мережа (ESN) – це професійна мережа місцевих державних соціальних служб у Європі, метою діяльності якої є покращення соціальних послуг у Європі. Вона об'єднує місцеві, регіональні та національні державні органи та організації, які займаються наданням соціальних послуг, з метою покращення їх якості, доступності та стабільності. До її складу входять 163 організації-члени у 36 країнах – національні асоціації директорів, урядові департаменти соціального забезпечення, регіони, округи та муніципалітети, фінансові та регуляторні установи, університети та інші науково-дослідні організації, які працюють із різними вразливими групами населення, зокрема, з молоддю, особами з інвалідністю, людьми похилого віку.

Створена у 1999 році, спочатку вона мала на меті задовольнити потребу в менеджерах державних соціальних служб. За відсутності спільної європейської структури для підтримки обміну знаннями з метою покращення якості та ефективності соціальних послуг, а також спільних викликів (насамперед, фінансових та демографічної кризи), потреба у такій мережі стала очевидною. Впродовж багатьох років ESN відіграє важливу роль, представляючи громадські місцеві соціальні служби. Вона є осередком співпраці осіб, які приймають рішення у сфері соціальних послуг у всій Європі та міжнародним форумом передового досвіду.

ESN є некомерційною благодійною організацією, яка підтримується Програмою Європейського Союзу з працевлаштування та соціальних інновацій «EaSI» (2022-2025). Діяльність ESN охоплює адвокацію, обмін досвідом, навчання та співпрацю з метою впливу на соціальну політику та практику як на національному, так і на європейському рівнях.

Цілями та завданнями ESN є:

1. Просування високоякісних соціальних послуг. ESN прагне покращити якість та ефективність соціальних послуг у країнах Європі через обмін досвідом та інноваційними підходами до надання соціальних послуг, гарантуючи, що ці послуги задовольняють різноманітні потреби всіх людей, особливо вразливих груп. ESN займається адвокацією як на європейському,

так і на національному рівнях, надаючи експертні поради та рекомендації щодо соціальної політики, зокрема, з питань надання соціальних послуг. Європейська соціальна мережа співпрацює з Європейською комісією та іншими інституціями ЄС, роблячи внесок у розробку політики та стратегій, таких як Європейський стовп соціальних прав, Європейський соціальний фонд та інші відповідні рамки ЄС. Мережа також прагне підкреслити важливість соціальних послуг для досягнення ширших цілей ЄС, таких як економічне зростання, соціальна інтеграція та стійкість.

2. Вплив на європейську та національну політику. Однією з ключових цілей ESN є адвокація кращих зразків соціальної політики на рівні Європейського Союзу та в країнах-членах. Це включає внесок у розвиток рамок соціальної політики ЄС, співпрацю з політичними інституціями з метою покращення надання соціальних послуг та досягнення ширших соціальних та економічних цілей.

3. Підтримка професійного розвитку. Мережа прагне покращити навички та знання професіоналів, які працюють у соціальних службах. Щоб зміцнити соціальні служби в Європі, ESN пропонує можливості навчання для спеціалістів, які працюють у цьому секторі. Це включає в себе тематичні семінари, навчальні онлайн-програми та семінари, присвячені питанням інновацій у наданні послуг, соціальної допомоги людям похилого віку та особам з інвалідністю, а також інтеграції мігрантів і біженців. ESN також допомагає членам розвивати практичні навички в таких сферах, як менеджмент, оцінка та забезпечення якості соціальних послуг.

ESN надає організаціям-членам платформу для обміну знаннями, дослідженнями та досвідом. Це включає в себе проведення регулярних конференцій, вебінарів і робочих груп, які дозволяють професіоналам обмінюватися ідеями, відкривати нові методології та вчитися на досвіді один одного. Завдяки цій співпраці ESN допомагає покращити надання соціальних послуг і гарантує, що учасники озброєні найновішими знаннями та інструментами.

ESN проводить дослідження та випускає публікації з ключових питань, що стосуються соціальних послуг: звіти, аналітичні документи та тематичні дослідження, які висвітлюють нові тенденції, виклики та рішення в секторі соціальних послуг. Вони також пропонують практичні рекомендації щодо покращення надання послуг і досягнення кращих результатів для окремих осіб і громад.

ESN організовує різноманітні заходи, включаючи щорічні конференції, тематичні семінари та засідання робочих груп. Ці заходи є форумом для спілкування, обміну знаннями та обговорення майбутнього

соціальних послуг у Європі. Вони об'єднують політиків, постачальників послуг і практиків з усієї Європи для сприяння співпраці та навчанню.

1. Сприяння міжнародній співпраці. ESN створює можливості для співпраці між державними органами, професіоналами та зацікавленими сторонами в різних європейських країнах, дозволяючи країнам переймати успішні моделі та практики.

2. Сприяння соціальній інтеграції. ESN працює над тим, щоб соціальні послуги були інклюзивними та доступними для всіх людей, особливо для людей з інвалідністю, похилого віку, дітей, біженців та люди, які перебувають у стані бідності чи соціальної ізоляції. Основним напрямом діяльності є забезпечення доступності соціальних послуг для всіх громадян, особливо для вразливих і маргіналізованих груп з метою їх соціальної інтеграції та зменшення нерівності.

3. Підтримка інновацій у сфері надання соціальних послуг. Мережа відіграє важливу роль у сприянні інноваціям у секторі соціальних послуг, заохочуючи розробку та тестування нових моделей, технологій і підходів. ESN підтримує членів у впровадженні цифрових інструментів, модернізації надання послуг і підвищенні ефективності систем соціального догляду та підтримки.

У жовтні 2024 р. до Європейської соціальної мережі приєдналося Міністерство соціальної політики України. Співпраця з ESN відкриє доступ до кращих практик та інноваційних підходів європейських країн, що дозволить підвищити ефективність і якість надання соціальних послуг в Україні, а також дозволить швидше здійснити реформи в соціальній сфері та адаптувати вітчизняне законодавство у сфері соціального захисту населення до законодавства ЄС.

Приєднання до ESN є важливим кроком для інтеграції України в європейську соціальну спільноту. Ще до приєднання, у 2023 р., ESN відзначила Мінсоцполітики нагородою «Переможець цифрової трансформації» за успішну автоматизацію системи соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні, як найкращий інноваційний проєкт у сфері соціальних послуг в Європі. Адже через російське вторгнення в Україну перед Міністерством постала гостра проблема щодо забезпечення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб.

Проєкт «Автоматизація соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні» став важливим кроком у напрямі покращення державного управління та соціального захисту в Україні. Він дозволяє підвищити ефективність і доступність соціальних послуг для ВПО, забезпечити прозорість і контроль за наданням допомоги. В результаті, цей проєкт має

потенціал значно полегшити життя людей, які постраждали від конфлікту та вимушено переміщуються по країні. Завдяки запровадженню автоматизованого обліку в перші місяці повномасштабного вторгнення, верифікована допомога була своєчасно та якісно надана майже 2,5 млн. внутрішньо переміщених осіб. Тому досвід України у сфері цифровізації соціальних послуг є корисним для країн Європи з огляду зростання чисельності мігрантів та біженців не тільки з України, а й з інших країн.

Таким чином, ESN є осередком для навчання та обміну інноваційними та науково обґрунтованими практиками, платформою для зміцнення співпраці між соціальною політикою, практикою надання соціальних послуг та дослідженнями. В центрі уваги мережі – інклюзивні послуги, орієнтовані на особистість, сприяння її соціальному та економічному добробуту. Європейська соціальна мережа відіграє важливу роль у розвитку та вдосконаленні соціальних послуг в Європі, сприяючи обміну досвідом, розвитку інновацій та забезпеченню рівного доступу до соціальних послуг для всіх громадян Європи.

Список використаних джерел

1.Нові перспективи для розвитку соціальних послуг: Мінсоцполітики приєднається до Європейської соціальної мережі. *Міністерство соціальної політики України*: офіційний веб-сайт. 8 жовтня 2024 р. URL: https://www.msp.gov.ua/news/24100.html (дата звернення 30.03.2025)

2.European Social Network. *European Commission. EU Funding & Tenders Portal* : web-site. URL: https://is.gd/k4cfNI (дата звернення 30.03.2025)

3.European Social Network: web-site. URL: https://www.esn-eu.org/ (дата звернення 30.03.2025)

***Анастасія Теребейчик**, ст. гр. СЗ–41 ,*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
***Науковий керівник**: Ірина Сушик, к. іст. н., доцент,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАКЛАДІВ ТА УСТАНОВ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЗАТУРЦІВСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ РАДИ

У життєдіяльності будь-якої громади важливу роль відіграє система соціального захисту, яка зорієнтована на забезпечення соціальних гарантій та соціальних прав жителів громади. Соціальний захист, що ефективно

вибудуваний в громаді стає запорукою стабільності та добробуту її жителів, сприяє зниженню соціальної напруги та забезпечує гідні умови життя для усіх мешканців і, особливо, для соціально-вразливих верств населення.

Затурцівська сільська рада Володимирського району Волинської області, яка нині об'єднує 26 територіальних громад і налічує (дані станом на 2021 р.) близько 9 тис. мешканців з часу її створення працює над покращенням соціального добробуту громади, приділяє особливу увагу діяльності закладів та установ, які забезпечують підтримку та допомогу вразливих категорій громадян, а особливо дітей.

На сьогоднішній час на території Затурцівської сільської ради діяльність закладів соціального захисту здійснюється через спеціалізовані організації, основа яких формується на підтримці громадян, надаючи необхідні послуги та ресурси вразливим верствам населення, забезпечуючи безпеку для тих, хто зіткнувся з тимчасовими труднощами.

Відділ «Служба у справах дітей» Затурцівської сільської ради було створено у січні 2021 р. Робота відділу «спрямована на здійснення соціального захисту дітей, профілактику злочинності та дитячої бездоглядності в Затурцівській громаді, вирішення питань опіки та піклування»[1]. У положенні про створення відділу зазначено, що основними її завданнями є: «забезпечення реалізації на території сільської ради державної політики з питань соціального захисту дітей і запобігання дитячої бездоглядності та безпритульності, вчиненню дітьми правопорушень; координація діяльності підприємств, установ, організацій усіх форм власності, розташованих на території сільської ради, у вирішені питань соціального захисту дітей та організації роботи, спрямованої на запобігання дитячій бездоглядності тощо» [1].

Відповідно до покладених завдань основними функціями, які виконує служба у справах дітей є: організація спільно з іншими структурними підрозділами сільської ради заходів, спрямованих на поліпшення становища дітей, запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, вчиненню дітьми правопорушень. Відділ здійснює облік дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах, дітей залишених без батьківського піклування та дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування; подає пропозиції до обласних, районних та місцевих програм і планів, заходів щодо соціального захисту, забезпечення прав, свобод і законних інтересів дітей; забезпечує у межах своєї компетенції контроль за виконанням законодавства щодо соціального захисту дітей, попередження дитячої бездоглядності та безпритульності, запобігання вчиненню дітьми правопорушень; а також формує, відповідно до повноважень визначених

чинним законодавством, електронний бланк даних ЄІАС «Діти», готує акт обстеження умов проживання дитини та опис її майна та інші [1].

КУ «Центр надання соціальних послуг» (ЦНСП) Затурцівської сільської ради є установою, яка надає соціальні послуги та проводить соціальну роботу з особами або сім'ями, які належать до вразливих груп населення та/або перебувають у складних життєвих обставинах. Основними завданнями Центру є: «проведення соціально-профілактичної роботи, спрямованої на запобігання потраплянню в складні життєві обставини осіб/сімей, які належать до вразливих груп населення; надання особам/сім'ям комплексу соціальних послуг, яких вони потребують, відповідно до переліку послуг, затвердженого Мінсоцполітики, з метою мінімізації або подолання таких обставин» [2].

Також ЦНСП Затурцівської сільської ради «виявляє осіб/сім'ї і веде їх облік; проводить оцінювання потреб осіб/сімей у соціальних послугах; надає соціальні послуги відповідно до державних стандартів соціальних послуг; надає допомогу особам/сім'ям у розв'язанні їх соціально-побутових проблем; забезпечує соціальне супроводження прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу, сімей опікунів, піклувальників; вносить відомості до реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг; проводить моніторинг та оцінювання якості наданих ним соціальних послуг; взаємодіє з іншими суб'єктами системи надання соціальних послуг, а також з органами, установами, закладами, фізичними особами – підприємцями, які в межах компетенції у відповідній територіальній громаді надають допомогу особам/сім'ям та/або здійснюють їх захист; готує статистичні та інформаційно-аналітичні матеріали стосовно наданих соціальних послуг і проведеної соціальної роботи, які подає відповідному структурному підрозділу з питань соціального захисту населення місцевого органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування а також бере участь у визначенні потреб населення територіальної громади у соціальних послугах, а також у підготовці та виконанні програм надання соціальних послуг, розроблених за результатами визначення потреб населення територіальної громади у соціальних послугах» [2].

Структурним підрозділом Затурцівської сільської ради є «Центр надання адміністративних послуг» (ЦНАП) [3]. У своїй діяльності Центр виконує такі основні завдання: «організацію надання адміністративних послуг у найкоротший строк та за мінімальної кількості відвідувань; спрощення процедури отримання адміністративних послуг і поліпшення якості їх надання; забезпечення інформування суб'єктів звернень про вимоги та порядок надання послуг у Центрі та ін.» [3]. Також Центр

забезпечує надання адміністративних послуг шляхом взаємодії адміністратора із суб'єктами надання адміністративних послуг та у випадках передбачених законодавством, безпосередньо суб'єктами надання адміністративних послуг [3].

Робота КУ «Інклюзивно-ресурсний центр» (ІРЦ) Затурцівської сільської ради націлена на «забезпечення права дітей з особливими освітніми потребами віком від 2 до 18 років на отримання дошкільну освіту та загальну середню освіту, у тому числі в професійних (професійно-технічних) навчальних закладах та інших навчальних закладах, що також забезпечують здобуття загальної середньої освіти, шляхом проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини, надання психоосвітніх, корекційно-розвиткових послуг та надання системної та кваліфікованої підтримки»[4];

Основна робота Затурцівської спеціальної школи «Центр освіти» Волинської обласної ради «спрямована на реалізацію права дитини на здобуття певного рівня освіти, в тому числі позашкільної та дошкільної, професійної орієнтації, проведення корекційно-розвиткової роботи, здійснення заходів з реабілітації та реалізація державних програм щодо розвитку здібностей дітей з особливими освітніми потребами а також створення оптимальних умов для соціально-психологічного супроводу усіх учасників освітнього процесу та підтримка в освітньому просторі шляхом забезпечення спектру якісних додаткових послуг відповідно до потреб дитини»[5].

Отже, наведена мережа закладів соціального захисту Затурцівської сільської ради здійснює системну роботу щодо забезпечення соціального захисту і задоволення соціальних потреб і підтримки мешканців громади.

Список використаних джерел

1. Рішення та Положення про створення відділу «Служба у справах дітей» Затурцівської сільської ради : затв. рішенням сесії Затурцівської сільської ради № 4/17 від 18.01.2021 р. URL: https://is.gd/TKnn5o (дата звернення: 25.03.2025).

2. Положення про Центр надання соціальних послуг Затурцівської сільської ради Володимирського району (нова редакція) : затв. рішенням сесії сільської ради № 35/9 від 12 квітня 2023 р. URL: https://is.gd/A8cyqb (дата звернення: 25.03.2025)

3. Центр надання адміністративних послуг» Затурцівської сільської ради URL: https://is.gd/MUa300 (дата звернення: 25.03.2025).

4. Статут комунальної установи «Інклюзивно-ресурсний центр» Затурцівської сільської ради Волинської області : затв. рішенням сесії

Затурцівської сільської ради Локачинського району Волинської області № 23/3 від 21.09.2018 р. URL: https://is.gd/7crGYi (дата звернення: 25.03.2025).

5. Статут Затурцівської спеціальної школи «Центр освіти» Волинської обласної ради (нова редакція) : затв. 05 липня 2023 р. № 333. URL: https://is.gd/zqmeJ6 (дата звернення: 25.03.2025).

***Андрій Тимощук**, ст. гр. СЗм-11*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
***Науковий керівник**: Ярослава Мартинюк, к. іст. н., доцент,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ІСТОРИЧНИЙ ОГЛЯД СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У ГРОМАДАХ

Такий термін як «громада» використовується для позначення певної соціальної групи. Ще за часів Київської Русі були створені так звані «первісні» громади. Тереном їх розповсюдження були південноукраїнські землі. Ці об'єднання характеризувались тим, що в них поєднувалися воля та бажання людей (принцип «особистої свободи»). А у історичних джерелах збереглися відомості про те, що в часи Київської Русі існували землеробські громади. У давньоруських писемних джерелах вони згадуються під назвами «верв», «мир», «село».

Використовуючи досвід, набутий у той час, коли поєднувались сили для розв'язання різних проблем, що існував у сільських громадах та цехових ремісничих групах, православні мешканці таких українських міст як Львів, Луцьк у 1530-1540-х роках створюють національно-релігійні організації міщан, духовенства та селян, які з часом отримали назву братств. Формувались організаційно вони, як і всі подібні утворення, на основі вільного волевиявлення окремих осіб, що дає підстави говорити про них, як своєрідні громади.

Релігійна та просвітницька діяльність «братчиків» не була єдиною сферою їх роботи соціального характеру з дітьми та дорослими. Значну увагу братства приділяли доброчинній діяльності, соціальній підтримці найменш захищених представників громади – старих, інвалідів, бездомних, сиріт. Братства допомагали вдовам і сиротам своїх померлих членів, фінансово підтримували шпиталі, надавали членам братств безпроцентні позички.

Те, що братства залучали до своєї діяльності широкі верстви населення, перетворило їх на загальнонаціональне утворення – православну

релігійну громаду, що брала активну участь у суспільно-політичному і культурно-національному житті України наприкінці XVI початку XVII століття.

У XVI-XVII ст. громада, зберігаючи певну спадкоємність із давньоруською общиною, відігравала роль станової організації селянства, охоплюючи всі аспекти його життєдіяльності. Слід відмітити, що при цьому, вона була, з одного боку, пережитком середньовіччя, а з другого – демократичною організацією, яка об'єднувала селян у боротьбі за свої права, за соціальний захист. Саме за такої формі самоуправління важливу роль відігравали громадські ради, сходи, суди тощо. Поряд з цим, діяло традиційне усне звичаєве право, включаючи такі прості процесуальні норми як обрання і призначення посадових осіб.

До завдань, що виконували громади входив також розгляд соціальних питань. Чітко контролювались питання охорони власності, громадського порядку, покарання за порушення правових і моральних норм. Громада відповідала за кожного свого члена, особливо за тих, хто потребував особливої уваги: за убогих, жебраків, волоцюг. Статутом громада зобов'язувалась утримувати убогих. Поряд з цим двір феодала повинен був дбати про забезпечення їх певних заробітком, видачу готівки для придбання найнеобхіднішого.

Найбільш часто в українських письмових джерелах XV-XIX ст. згадується така громада як селянська. Її звичаєве право, своєрідні традиції допомоги нужденним, підтримка бідних і знедолених. Її характерною рисою була взаємодопомога, яка виявлялася у численних формах та обрядах життєвого циклу від народження людини до її поховання.

У багатьох історичних писемних джерелах зазначається, що опікувалася сільська громада і школою також. Громада відповідала за всіх її членів, особливо тих, котрі потребували особливої підтримки: сиріт, вдів, старців, хворих та немічних. Так, у більшості сіл створювалися сирітські ради чи призначався сирітський суддя, які мали дбати про сиріт та вдів. В окремих громадах навіть створювався фонд убогих та сиріт, з якого виділялися кошти на допомогу нужденним. Важливим критерієм для визначення опікунства вважалися не лише родинні зв'язки, а й вміння вести господарство, щоб зберігати і примножувати спадок сиріт. Наприклад, якщо, на думку громади, опікун не справлявся зі своїми обов'язками, сирітська рада порушувала питання про заміну опікуна.

З кінця 50-х років XIX століття в Україні набуває розмаху національно-визвольний рух. Яскравим проявом цього стала поява напівлегальних культурно-освітніх організацій, так званих «Громад». Вони

об'єднували активних та свідомих представників української інтелігенції. Діяльність громад була найвиразнішою у видавничій, просвітницькій роботі серед народу. Наприклад в читанні лекцій, організації курсів, гуртків. Ще однією важливою формою просвітницької роботи соціального характеру, якою займались громадівці, було проведення благодійних спектаклів. Кошти, зібрані за квитки на ці спектаклі, витрачалися на допомогу дітям з малозабезпечених родин, сиротам у недільних школах, розвиток громадівських ініціатив.

Діяльність «Громади» у другій половині XIX століття як організації, що діяла в багатьох містах України, стала своєрідним запалювальним підґрунтям для створення наприкінці XIX початку XX століття інших громадських організацій, діяльність яких була спрямована на соціальну підтримку різних категорій населення в межах територіальних громад».

В незалежній Україні на початку 90-х років XX ст. відбулись важливі соціально-економічні зміни. Незалежна держава розбудовується в напрямку громадянського суспільства. Це сприяє переосмисленню та реформуванню соціально-педагогічної роботи. Так, у 1993 році було започатковано формування соціальних служб різноманітного спрямування, як то для молоді. На сьогодні вони стали тими інституціями, що здійснюють соціальну політику через надання різних видів та форм допомоги, а також соціальних послуг дітям, молоді та сім'ям саме на рівні територіальних громад.

Для налагодження соціальної роботи з населенням різних форм та напрямів створюються спеціалізовані соціальні служби. Наприклад кризові центри, служби із соціальної реабілітації для дітей та молоді з обмеженими функціональними можливостями, реабілітаційні центри сімейного спрямування, клубні об'єднання за місцем проживання, за інтересами тощо.

Сучасний період, початок XXI ст. є новітнім етапом у розвитку соціальної роботи в громаді. Такі процеси як децентралізація, а саме створення територіальних громад (ТГ) покладають вирішення багатьох питань, в тому числі і у царині захисту соціального спрямування на громаду. «У зв'язку із цим формуються нові базові підходи до розуміння сутності самого поняття «соціальна робота в громаді», розширюється функціональне поле та рольовий репертуар фахівця, саме коло обов'язків працівників, що працюють у сфері надання соціальних послуг «на місцях».

У новітніх умовах особлива увага концентрується на розвитку соціальної роботи в ТГ. Це передбачає створення та ефективне функціонування різноманітних соціальних служб з метою: «надання передбачених законодавством соціальних послуг цільовим категоріям

населення на рівні громади, в межах географічно визначених кордонів громади; активізації населення задля розвитку громади та покращення умов життєдіяльності в ній».

Сьогодні в Україні відбувається процес децентралізації системи соціального захисту населення, що передбачає впровадження нових форм надання соціальних послуг на локальному рівні в рамках реалізації механізму соціального партнерства «держава – громада – центри надання соціальних послуг».

Список використаних джерел

1. Горілий А. Г. Історія соціальної роботи: навч. посіб. Тернопіль: Астон, 2004. 174 с.

2. Дідух О. А. Моделі, функції та стратегії діяльності соціального працівника в громаді. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/1293 (дата звернення 02.04. 2025)

3. Побірченко Н. С. Педагогічна і просвітницька діяльність українських громад у другій половині XIX – на початку XX століття: підручник. Київ: Науковий світ, 2000. 185 с.

4. Семигіна Т. В., Мигович І. І. Теорії і методи соціальної роботи: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Академвидав, 2005. 328 с.

5. Слозанська Г. І. Соціальна робота в територіальній громаді: теорії, моделі та методи: монографія. Тернопіль: ТНПУ імені В. Гнатюка, 2018. 382 с.

***Єлизавета Федоришина**, ст. гр. СЗз–41 ,*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
***Науковий керівник**: Ірина Сушик, к. іст. н., доцент,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ

Соціально-економічні та політичні перетворення в будь-якому суспільстві безпосередньо відбиваються на умовах життя і діяльності широких верств населення. За сприятливих умов такого роду зміни можуть створювати додаткові можливості для самореалізації та росту різного роду ініціатив. Однак на сучасному етапі в умовах війни в Україні вказані чинники призводять до різкого зниження життєвого рівня значної частини

населення, особливо людей, які перебувають у складних життєвих обставинах і мають статус особи з інвалідністю.

Центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері захисту прав осіб з інвалідністю є Міністерство соціальної політики (Мінсоцполітики). Дана інституція опікується забезпеченням і дотриманням прав та свобод, гарантованих особам з інвалідністю законодавством України та міжнародно-правовими актами. Головним завданням Мінсоцполітики щодо осіб з інвалідністю є створення суспільного середовища рівних можливостей та інтеграції їх у суспільне життя.

За оцінками Всесвітньої організації охорони здоров'я, більше одного мільярду людей (а це приблизно 15% населення світу) живуть з певною формою інвалідності, з яких приблизно 5% мають інвалідність вроджену [1]. Інвалідність є частиною існування людини, адже стикнутися з проблемою інвалідності ми можемо будь-коли, наприклад, через похилий вік, нещасний випадок, захворювання чи бідність.

«Станом на 01 січня 2020 року, в Україні 2,7 млн осіб мають інвалідність, у тому числі 222,3 тис. осіб з I групою інвалідності, 900,8 тис. осіб з II групою інвалідності, 1416,0 тис. осіб з III групою інвалідності та 163,9 тис. дітей з інвалідністю» [2].

З метою оцінки ефективності державної політики щодо соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні проаналізуємо окремі нормативно-правові акти і закони. Відповідно до Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» [3]. Згідно закону, особою з інвалідністю є особа зі стійким розладом функцій організму, які при взаємодії із зовнішнім середовищем можуть призводити до обмеження її життєдіяльності, що в свою чергу вимагає від Держави створення належних умов для повноцінної реалізації такою особою своїх прав та гарантій, визначених чинним законодавством та забезпечення її соціального захисту шляхом створення правових, економічних, політичних, соціальних, психологічних та інших умов.

Соціальний захист осіб з інвалідністю полягає у пенсійному забезпеченні, нарахуванні компенсаційних та державних допомог, отриманні пільг та відповідних соціальних послуг, санаторно-курортному лікуванню тощо, у тому числі встановлення опіки (піклування) або стороннього догляду, наданні реабілітаційних заходів, забезпеченні технічними та іншими засобами реабілітації, автотранспортом.

Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» визначає хто такі особи з інвалідністю та діти з інвалідністю, соціальна

реабілітація та загальне поняття реабілітації осіб з інвалідністю, закріплює типи реабілітаційних закладів, головні права осіб з інвалідністю при проведенні реабілітації та що ця послуга передбачає. Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» розкриває основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в нашій державі, може гарантувати те, що в них рівні права та можливості, щоб брати участь в різних сферах суспільного життя (соціальній, політичній, економічній), створює умови, що можуть дати можливість для осіб з інвалідністю реалізувати свої права, ідеї та вести такий спосіб життя, що вважається повноцінним. Також складена індивідуальна програма реабілітації особи з інвалідністю та Державна типова програма реабілітація осіб з інвалідністю [4].

Законом визначено типологію реабілітаційних закладів, в яких можуть проходити лікування та оздоровлення особи з інвалідністю, зокрема, «реабілітації у сфері охорони здоров'я; медико-соціальної реабілітації; соціальної реабілітації; психолого-педагогічної реабілітації; професійної реабілітації; трудової реабілітації; фізкультурно-спортивної реабілітації» [4]. Згадані заклади можуть бути змішаного типу.

Названий Закон України у статті 31 зазначає права осіб з інвалідністю: «поважливе і гуманне ставлення з боку працівників реабілітаційних закладів; вибір виду реабілітації і реабілітаційного закладу; отримання інформації про свої права, обов'язки, умови та форми здійснення реабілітаційних заходів; відмову від реабілітаційних заходів; конфіденційність інформації особистого характеру, в тому числі стосовно особливостей і характеру ураження здоров'я; захист своїх прав і законних інтересів, у тому числі в судовому порядку» [4]. В статті 37 цього ж Закону описується, що соціальна реабілітація спрямована на те, щоб оптимізувати та коригувати ставлення дітей з інвалідністю та осіб з інвалідністю до своїх вад, статусу в сім'ї та серед суспільства, виховання навиків самообслуговування, адаптацію в навколишньому середовищі [4].

Попри позитивні зрушення у сфері освіти щодо молоді з інвалідністю залишаються проблеми, що ускладнюють навчальний процес. На жаль, діти з особливими освітніми потребами часто не можуть повною мірою скористатися своїм гарантованим правом на навчання нарівні з іншими учнями через низку об'єктивних причин. Це створює значні труднощі для їхньої інтеграції в суспільство. Особливої уваги заслуговують люди, які набули цього статусу (особи з інвалідністю) захищаючи суверенітет та територіальну цілісність України. Для повноцінної інтеграції в соціум цим громадянам слід створити всі умови для здобуття освіти, перенавчання,

підвищення кваліфікації тощо. Впроваджуються певні точкові механізми підтримки осіб з інвалідністю, такі як пенсійна підтримка, протезування, реабілітація тощо.

В умовах триваючої війни виникає необхідність у розширенні гарантій прав осіб з інвалідністю в системі соціального захисту. Це потребує комплексного підходу та скоординованих дій державних органів, громадських організацій і представників бізнесу для забезпечення належного соціального захисту людей з інвалідністю в цілому.

Список використаних джерел

1. Інвалідність і стигматизація у зв'язку з інвалідністю. Council of Europe. URL: https://is.gd/X1l6WM (дата звернення 13.01.2025).

2. Офіційний веб-сайт Міністерства соціальної політики https://www.msp.gov.ua/timeline/invalidnist.html (дата звернення 11.03.2025).

3. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21 березня 1991 року № 875-XII https://is.gd/kL7wc5 (дата звернення 7.02.2025).

4. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 06.10.2005 р. № 2961-IV, чинний, ред. від 01.05.2023 р. URL: https://is.gd/y7uaXN (12.01.2025)

***Яна Хівук**, ст. гр. СЗ-11*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
***Науковий керівник**: Ярослава Мартинюк, к. іст. н., доцент,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ОСНОВНІ ДЕРЖАВНІ СОЦІАЛЬНІ СТАНДАРТИ І НОРМАТИВИ: ВІДМІННІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ

Соціальні стандарти та нормативи є важливим механізмом реалізації соціальних прав громадян, закріплених у Конституції України. Вони визначають мінімальні гарантії щодо рівня життя населення, забезпечують державний контроль за рівнем соціального забезпечення та визначають пріоритети соціальної політики держави. Метою встановлення державних соціальних стандартів і нормативів є реалізація соціальних прав громадян, передбачених Конституцією України, забезпечення потреб людини в матеріальних благах і послугах, а також обґрунтування розмірів видатків бюджетних коштів та коштів соціальних фондів на соціальний захист і

утримання соціальної сфери. Державні соціальні стандарти обов'язково враховуються при розробці програм економічного і соціального розвитку.

Основні соціальні стандарти включають такі ключові фінансові показники, як прожитковий мінімум, мінімальна заробітна плата, мінімальна пенсія та соціальні допомоги й пільги. Прожитковий мінімум визначає мінімальний рівень доходів, необхідний для забезпечення основних потреб людини, таких як харчування, одяг, медичне обслуговування, житло та транспорт. Він є основою для розрахунку соціальних виплат і мінімальної заробітної плати. Мінімальна заробітна плата є гарантованим рівнем доходу, який впливає на розмір пенсій та соціальних виплат. Вона визначає нижню межу оплати праці та є важливим інструментом боротьби з бідністю. Мінімальна пенсія забезпечує фінансову підтримку осіб, які не мають додаткових джерел доходу, і встановлюється відповідно до прожиткового мінімуму. Крім того, важливу роль відіграють державні соціальні допомоги та пільги, які включають підтримку малозабезпечених сімей, допомогу особам з інвалідністю та соціальний захист сімей із дітьми.

Окрім соціальних стандартів, важливе значення мають державні соціальні нормативи, які визначають мінімальні показники у різних сферах життєдіяльності громадян. Вони встановлюють рівень споживання житлово-комунальних послуг, мінімальні норми забезпечення продуктами харчування, медичним обслуговуванням, освітніми послугами та іншими соціально значущими ресурсами. До таких нормативів належать норми споживання житлово-комунальних послуг, які регламентують допустимі обсяги використання газу, води, електроенергії та тепла за пільговими тарифами, що забезпечує громадянам доступ до базових комунальних послуг. Важливими є також норми споживання продуктів харчування, які визначають рекомендовану калорійність та склад раціону для різних соціально-демографічних груп населення, що дозволяє забезпечити мінімально необхідний рівень харчування. Норми медичного обслуговування передбачають мінімальний набір безкоштовних медичних послуг, гарантуючи всім громадянам доступ до необхідної медичної допомоги. Освітні нормативи регламентують кількість навчальних годин у школах, безкоштовне забезпечення підручниками та стандарти якості освіти.

Соціальні нормативи можна класифікувати за двома основними критеріями: за характером задоволення соціальних потреб та за рівнем їх задоволення. За першим критерієм виділяють нормативи споживання, які визначають обсяг споживання товарів і послуг у натуральному вираженні за

певний період (рік, місяць, день), наприклад, споживання хліба, молока, електроенергії чи медичних послуг. До цієї категорії також належать нормативи забезпечення, які встановлюють мінімальну кількість предметів довгострокового користування, таких як побутова техніка та меблі, а також необхідну кількість установ охорони здоров'я, освіти, соціально-культурних та комунальних підприємств на певній території. Ще однією важливою категорією є нормативи доходу, які визначають мінімальний розмір доходу, що гарантує задоволення основних потреб громадян, і розраховуються на основі вартості нормативів споживання та забезпечення.

За рівнем задоволення потреб соціальні нормативи поділяються на нормативи раціонального споживання, які відповідають оптимальному рівню задоволення соціальних потреб громадян та формуються на основі наукових досліджень із врахуванням економічних можливостей держави, нормативи мінімального споживання, що визначають соціально прийнятний рівень споживання товарів і послуг, необхідних для життєзабезпечення, а також статистичні нормативи, які встановлюються на основі фактичних даних про рівень споживання чи забезпеченості населення певними товарами та послугами. Соціальні стандарти також включають нормативи витрат, які визначають обсяги державного фінансування соціальних сфер. Вони використовуються для розрахунку бюджетних витрат на охорону здоров'я, освіту, житлово-комунальні послуги, соціальне страхування та інші види соціального забезпечення. Держава, визначаючи соціальні стандарти, має враховувати не лише економічні можливості, а й рівень інфляції, демографічні зміни та соціальні потреби населення.

Значення соціальних стандартів і нормативів важко переоцінити, оскільки вони відіграють надзвичайно важливу роль у забезпеченні гідного рівня життя та ефективного соціального захисту населення. Вони є основою для створення справедливого суспільства, де кожна людина має доступ до необхідних ресурсів для підтримки своїх основних потреб. Соціальні стандарти і нормативи надають чіткі орієнтири щодо мінімальних рівнів доходів, соціальних виплат, а також рівня якості послуг, які повинні бути доступні кожному громадянину.

Вони допомагають забезпечити стабільність та гармонійний розвиток суспільства, оскільки знижують рівень соціальної нерівності, сприяють рівним можливостям для всіх членів суспільства, незалежно від їхнього соціального статусу чи економічного становища.

Соціальні стандарти вкрай важливі для регулювання економічної політики держави, оскільки вони визначають, як і скільки ресурсів повинно бути спрямовано на соціальні потреби населення. За їх допомогою держава

має змогу здійснювати ефективний розподіл бюджетних коштів на соціальну сферу та гарантовані соціальні послуги. Зокрема, соціальні стандарти регулюють розміри мінімальних доходів, допомоги та пільг, що надаються громадянам, а також забезпечують доступ до необхідних соціальних послуг. Це важливо для гарантування гідного рівня життя всіх громадян, адже завдяки соціальним стандартам з'являється можливість забезпечити найнеобхідніше для кожної особи, зокрема, для найбільш вразливих категорій населення, таких як малозабезпечені сім'ї, пенсіонери, особи з інвалідністю або діти.

Крім того, соціальні стандарти та нормативи допомагають у визначенні рівня бідності в країні. За допомогою встановлених мінімальних рівнів, можна точно виміряти, чи здатні громадяни досягти мінімальних життєвих стандартів, чи є в них доступ до необхідних базових ресурсів, таких як їжа, житло, медичне обслуговування та освіта. Це дозволяє державі вчасно виявити соціальні проблеми та вжити заходів для їх вирішення. Також, соціальні стандарти і нормативи забезпечують об'єктивність і справедливість у процесах розподілу державної допомоги та фінансування соціальних програм.

Особливе значення соціальні стандарти мають для вразливих груп населення. Це важливий інструмент для підтримки пенсіонерів, осіб з інвалідністю, багатодітних сімей, малозабезпечених родин і всіх тих, хто з різних причин не може забезпечити себе самостійно. Визначення чітких мінімальних рівнів у соціальних виплатах та допомогах дозволяє державі надавати ефективну допомогу саме тим, хто цього потребує, не залишаючи без уваги найбільш вразливі категорії.

Важливим аспектом соціальної політики є контроль за дотриманням встановлених стандартів та нормативів. Органи державної влади мають проводити регулярний моніторинг рівня життя населення, здійснювати коригування соціальних стандартів відповідно до економічних змін та забезпечувати їхнє належне фінансування. Для ефективного впровадження соціальних стандартів необхідно підвищувати прозорість розподілу державних ресурсів та забезпечувати адресну допомогу тим, хто її найбільше потребує. Крім того, важливу роль відіграє міжнародний досвід у сфері соціальних стандартів. У країнах Європейського Союзу існують єдині соціальні стандарти, які гарантують високий рівень соціального захисту та доступ до якісних послуг. Україна може використовувати цей досвід для вдосконалення власної системи соціального забезпечення, враховуючи специфіку національної економіки та соціальної структури населення.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що соціальні стандарти та нормативи є важливим фундаментом для добробуту громадян і соціальної стабільності в суспільстві. Завдяки цим стандартам кожен громадянин отримує певний рівень соціального забезпечення, що сприяє зменшенню соціальної нерівності та створенню умов для гармонійного розвитку суспільства в цілому. У сучасних умовах, коли світ зазнає постійних змін, соціальні стандарти потребують регулярного оновлення та адаптації до нових економічних реалій, рівня інфляції, технологічного прогресу та демографічних тенденцій. Ці зміни вимагають постійної уваги з боку урядів і відповідних органів влади, які повинні оперативно реагувати на нові економічні та соціальні виклики, що виникають у суспільстві. Наприклад, швидкий розвиток технологій може вимагати коригування стандартів у сфері освіти та працевлаштування, а зміни в демографічній ситуації можуть потребувати перегляду норм в охороні здоров'я та пенсійному забезпеченні. Також важливо враховувати міжнародний досвід та рекомендації провідних організацій, таких як ООН, ЄС та інші. Вивчення передового досвіду дозволяє Україні вдосконалювати власну соціальну політику, адоптуючи найкращі практики для покращення умов життя своїх громадян. Міжнародні стандарти допомагають підвищити ефективність соціальних програм і забезпечити рівний доступ до необхідних послуг для всіх категорій населення, що є важливим для розвитку справедливого суспільства. Таким чином, соціальні стандарти та нормативи є важливим інструментом для розвитку та підтримки соціальної справедливості в країні, що забезпечує достойний рівень життя для всіх громадян. У разі їх належного виконання та постійного оновлення можна створити умови для стабільного та прогресивного розвитку суспільства, сприяючи зменшенню нерівності та підвищенню якості життя в країні.

Список використаних джерел

1.Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, В.П. Колісник та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.

2.Мокрицька Н.П. Право соціального забезпечення: навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 536 с.

3.Ярошенко О.М., Середа О.Г., Луценко О.Є. Трудове право та право соціального забезпечення. К., 2021. 258 с.

4.Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ (дата звернення 01.02.2025).

5.Урядовий портал. URL: https://www.kmu.gov.ua/(дата звернення 01.02.2025).

6.Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України. URL: https://www.msp.gov.ua/(дата звернення 01.02.2025).

***Світлана Чернета**, доктор пед. наук,*
професор, завідувач кафедри
соціальної роботи та педагогіки вищої школи,
Волинський національний університет
імені Лесі Українки, м. Луцьк

МОЛОДЬ ЯК ВАЖЛИВИЙ ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ СПРОМОЖНОСТІ ГРОМАДИ

Головним завданням реформи децентралізації було створення спроможних громад. Очікуваними результатами реалізації цієї реформи є «утворення об'єднаних територіальних громад, спроможних самостійно або через органи місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення» [3]. Потреба у впровадженні реформи виникла у зв'язку з: погіршенням якості та доступності публічних послуг, нездатністю більшості органів місцевого самоврядування здійснювати власні і делеговані повноваження, низької громадської участі при вирішенні питань місцевого значення.

З початку повномасштабного вторгнення росії в Україну саме громади взяли на себе обов'язок підтримки внутрішньо переміщених осіб, ветеранів війни, Збройних сил України тощо, тому саме від рівня їх спроможності залежить ефективність розвитку і функціонування українського суспільства під час війни та повоєнне відновлення.

Існують різні підходи до розуміння сутності спроможності територіальної громади та методики її визначення.

Спроможна територіальна громада розглядається як територіальні громади сіл (селищ, міст), які в результаті добровільного об'єднання здатні самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень надання послуг, зокрема у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства, з урахуванням кадрових ресурсів, фінансового забезпечення та розвитку інфраструктури відповідної адміністративно-територіальної одиниці» [2]. Тобто спроможною територіальною громадою є така громада, яка здатна себе забезпечити та задовільнити інтересах жителів громади фінаносово, організаційно, соціально, кадрово відповідно до чинного законодавством.

Вцілому, спроможність прозглядається як властивість суб'єкта щодо «наявності здатностей, здібностей, можливостей виконувати, здійснювати, робити що-небудь" [1]. В організаційній площині спроможність тлумачиться як «процес, в якому індивіди, групи, організації, інституції та суспільства розвивають свої можливості: виконувати функції, вирішувати проблеми та досягати цілей; розуміти та реалізовувати свої потреби розвитку в ширшому контексті і на постійних засадах» [1].

Відповідно до Методики формування спроможних територіальних громад, оцінка рівня спроможності проводиться на основі критеріїв, що характеризують основні соціально-економічні показники, які впливають на розвиток відповідної спроможної територіальної громади (далі - критерії оцінки рівня спроможності) [2].

Відповідно до критеріїв оцінки рівня спроможності відносять: чисельність населення, що постійно проживає на території спроможної територіальної громади; чисельність учнів, що здобувають освіту в закладах загальної середньої освіти, розташованих на території спроможної територіальної громади; площа території спроможної територіальної громади; індекс податкоспроможності бюджету спроможної територіальної громади; частка місцевих податків та зборів у доходах бюджету спроможної територіальної громади [2].

На нашу думку, до критерію «чисельність учнів, що здобувають освіту в закладах загальної середньої освіти, розташованих на території спроможної територіальної громади», варто віднести молодь, яка здобуває освіту у закладах професійної (професійно-технічної), передвищої та вищої освіти та постійно проживають у громаді, яка після завершення навчання зможе якісно посилити кадровий потенціал цієї ж громади. Це стане можливим за умови формування комфортного середовища для життя, розвитку, зайнятості молоді в громадах, а саме такого середовища, яке сприятиме розвитку та самореалізації себе в громадах, які є для них знайомими та рідними, оскільки молоді люди тут народились, проживають та планують залишатись. Адже, молодь – це особлива група, що має свої соціально-демографічні, морально-етичні, культурні, політичні та інші характеристики, знаходиться на стадії трудового й соціального самовизначення, прагне до самореалізації, самоствердження та розвитку своїх особистісних можливостей [4]. Отже, завдання ж громади створити такі умови, щоб ця молодь після завершення навчання, у якості фахівців різних галузей залишилася жити та працювати, а також стати привабливою для молоді з інших громад.

Молодіжна політика громади є одним з основних елементів подальшого стратегічного планування та довготривалого розвитку. Тому кожна територіальна громада повинна реалізовувати таку молодіжну політику, яка позитивно позитивно впливатиме на розвиток молоді, зокрема, на їх мотивацію, змінить мислення та сприйняття власної значимості у громаді, сформує відповідальність за прийняття рішень та змін.

Основні проблеми громад, які негативно впливають на реалізацію молодіжної політики:

– безробіття – відсутність можливості реалізувати свій професійний потенціал спричиняє неможливість побачити перспективи свої в громаді. Залучення молоді до планування розвитку громади сприятиме формуванню бачення себе в ній;

– міграція за кордон - пошук кращих можливостей для самореалізації та безпеки в період війни спричиняє зменшення молоді в громаді. Бачення молоддю себе в громаді, підвищення безпекової ситуації сприятиме поверненню молоді з-за кордону;

– коуч підтримка – відсутність досвіду професійної діяльності, навичок просування ініціатив та прийняття рішень може спричинити зниження активності та мотивації молоді після перших невдач. Коуч допомагатиме найти власні рішення та набути необхідні навички для досягнення поставлених цілей.

Кожна громада для реалізації успішної молодіжної політики повинна розробляти стратегію розвитку громади, складовою якої має бути молодіжна політика, створити структурний підрозділ, який безпосередньо реалізовуватиме цю політику, створити молодіжну раду, вести кадрову молодіжну політику щодо підтримки молоді тощо.

Отже, розвиток спроможності громади залежить від ефективної молодіжної політики, від залученості освітченої, мотивованої молоді до прийняття рішень, можливості працевлаштування та самореалізації, саморозвитку.

Список використаних джерел

1. Василюк О. Формування спроможності об’єднаних територіальних громад: кадровий аспект. *Ефективність державного управління.* 2017. Вип. 2 (51). Ч. 1. С. 197-205.

2. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад : постанова Кабінету Міністрів України від 08 квіт. 2015 року № 214 . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF#Text.

3. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. №333-р. Законодавство України: сайт. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-р

4. Чернета С. Ю. Сучасні характеристики молоді як об'єкта та суб'єкта в системі соціальних послуг. *Соціальна робота та соціальна освіта.* 2021. № 1(6). С. 192-204.

СЕКЦІЯ 3. МЕНТАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я ТА ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

***Микола Бабій**, к. психол. н., доцент,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

АЛЬТРУЇСТИЧНІ ТА ЕГОЇСТИЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ В УМОВАХ ВОЄНОГО ЧАСУ

Під альтруїзмом розуміється низка ціннісних орієнтирів особистості, при якій центральним стимулом й показником моральності є безкорисна, скерована на запити інших людей особливість, що супроводжується специфічними альтруїстичними переживаннями.

Проблема безкорисливості ніколи не втрачала значний теоретичний і практичний інтерес. Виховання схильності до безкорисної допомоги завжди означало активізацію відповідної мотивації. До альтруїстичних дій людини суспільство завжди ставилося з певною повагою, оскільки надана підтримка не лише демонструє людське ставлення, а й демонструє для решти суспільства приклад для наслідування. Вони теж мають моральну позитивну вагу та активно використовуються у виховному процесі. В основі альтруїзму лежить принцип гуманізму - турбота про інтереси інших, а інколи на шкоду власному інтересу. При цьому суб'єкт, який здійснює такий вчинок на благо іншого, не думає про особисту вигоду на найближчу чи далеку перспективу.

Схильність прийти на допомогу розглядається, як особлива етична якість особистості Вона містить у своїй структурі когнітивну, мотиваційну й поведінкову складову. При цьому когнітивний елемент характеризує розуміння змісту норми альтруїзму, його виразу та його оцінку.

Мотиваційна складова має вираз у чіткому визначені вектору дій, в усвідомленні відповідальності за наслідки такого поводження. Його межами

є усвідомлення наслідків такого вибору дій: зменшення внутрішньої напруги («якщо не я, тоді хто»), орієнтація на адекватну відповідь (« у разі потрапляння в несприятливу ситуацію, сторонні теж відгукнуться на мої проблеми»), орієнтація людини на вищі етичні поняття добра, справедливості, чесності, честі. Взаємозв'язок когнітивної й мотиваційної складової визначає зміст альтруїзму на поведінковому рівні. Поведінковий компонент характеризує зовнішню сторону альтруїзму, його реалізацію у сфері міжособистісних взаємин. Причому прояви альтруїзму різносторонні [2].

Проблема стимулу до безкорисних дій зіштовхується з проблемою зниження рівня егоїзму. Інколи у науковій літературі можна зустріти тлумачення альтруїзму як «егоїзм навпаки». На відміну від безкорисливості себелюбство отримує осуд у суспільстві, оскільки така позиція не сприяє єднанню суспільства.

Повномасштабне російське вторгнення на територію України підняло рівень патріотизму у населення до небаченого рівня. Детермінанти цього беззаперечного факту різноманітні, але мета одна – зберегти територіальну цілісність нашої держави. Велика частина записалася до війська, інша зголосилася надавати допомогу фронту у різний альтруїстичний спосіб.

Стимулом до безкорисливої допомоги для однієї групи було полегшити страждання інших осіб, які зазнали поранення, втрату житла, родичів. Бачачи страждання цих людей українці надавали безкорисливу допомогу, тим самим зменшуючи свій внутрішній дискомфорт та неприємні внутрішні відчуття (модель полегшення негативного стану).

Мотивація такої поведінки не потребувала агітації та пропаганди. Достатньо було короткого повідомлення-заклику, який включав емпатію та механізми альтруїстичного поводження. У певних випадках спрацювала теорія соціальних норм, або «норма взаємності» – на добро відповідаємо добром. «норма соціальної відповідальності» стимулює надавати допомогу людям навіть, якщо за це вони не в змозі віддячити нам.

В інших випадках безкорисливих дій прослідковується «Еволюційна теорія альтруїзму» Вона ґрунтується на ідеї, що альтруїзм необхідний для «збереження свого роду» [3]. Такі факти відомі, коли родичі вимушено об’єднувалися з тими, кого війна вигнала із рідних домівок. Інших до таких дій штовхала думка, що допомагаючи незнайомій людині, можливо і мені допоможуть, коли я опинюсь у схожій ситуації, або наддадуть допомогу моєму родичу на чужині. Такі думки у стилі теорії «Соціального обміну», яка й вбачає основний мотив альтруїстичної поведінки у прагненні на кшталт «я тобі, а ти мені».

Відомі також випадки, коли певна частина населення отримала певну користь у вигляді само піару, соціального схвалення, привернула увагу і, можливо, якийсь для себе матеріальний зиск. В основі таких випадків лежать прагматичні розрахунки діяти у такому ж руслі[1].

Підсумовуючи розгляд теорій альтруїзму ми прийшли до узагальнення того, що дуже важко провести межу проявом егоїзму і безкорисності, оскільки вони ніколи не бувають у чистому вигляді. Хоча альтруїзм виступає як специфічна етична якість, що направляє пізнання особистості на себе й на своє оточення в гуманному прояві по відношенню до іншої людини, вносячи до свідомості оцінювальні критерії добра і справедливості. В той же час не дивлячи на існування доволі тонкої межі між цими соціальними явищами вони проявляються з різною силою. Так, повномасштабна війна спонукає до масового альтруїстичного поводження заради себе та спасіння інших , але такий сплеск триває певний час, а згодом затухає й на перший план починають проступати егоїстичні міркування «а чому я, чому можновладці стоять осторонь», або бачачи обман, коли зібрані гроші йдуть не за призначенням. Не надихають до безкорисливих дій і викриття корупційних схем з величезними фінансовими порушеннями.

Список використаних джерел

1. Пантюк, Т. І., Пантюк, Ю. М. Сутність альтруїзму та методи його виховання у дітей та молоді. *Педагогічні науки*, 2011, 97, С 167–171

2. Trivers, R.L. The evolution of reciprocal altruism. Quarterly Review of Biology : journal. University of Chicago Press, 1971.

***Ольга Байдарова**, к. психол. н., доцентка,*
доцентка кафедри соціальної реабілітації
та соціальної педагогіки,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м.Київ
***Оксана Клименко** здобувачка освіти*
другого освітнього рівня,
ОНП «Соціальна реабілітація»
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м.Київ

РОЗВИТОК РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ДРУЖИН ЗАГИБЛИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У ГРУПАХ ПІДТРИМКИ: РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Втрата – це один з найсерйозніших психологічних викликів, з яким може зіткнутися людина, особливо в умовах війни. Для жінок, які втратили своїх партнерів, цей досвід часто призводить до тривалого горя, психологічної травми та соціальної ізоляції. Останніми роками концепція резильєнтності – здатності відновлюватися та адаптуватися після пережитих випробувань – стала центральною в інтервенціях з психосоціальної підтримки. Групи підтримки виявилися важливим інструментом у цьому процесі, забезпечуючи безпечний простір для обміну емоціями, взаєморозуміння та відновлення.

Ця публікація має на меті проаналізувати функції та принципи роботи груп підтримки для жінок, які пережили трагічну втрату супутника життя, та співвіднести їх з теоретичними компонентами резильєнтності. Крім того, вона порівнює ці теоретичні конструкції з результатами емпіричного дослідження, проведеного серед учасниць восьмикрокової програми підтримки [1].

Групи підтримки побудовані на кількох фундаментальних принципах, серед яких конфіденційність, добровільність, рівність, взаємоповага та неупереджене прийняття. Основними їхніми функціями є:

– емоційна підтримка – забезпечення безпечного простору для вираження горя, смутку, гніву та страху;

– нормалізація досвіду – допомога учасникам усвідомити, що їхні почуття і реакції є дійсними і розділяються іншими;

– обмін стратегіями подолання – надання можливості учасникам поділитися особистими методами подолання горя та адаптації до нових реалій;

– сприяння налагодженню соціальних зв'язків – зменшення ізоляції шляхом налагодження стосунків з іншими людьми, які пережили подібну втрату;

– розширення можливостей – заохочення учасників відновити контроль над своїм життям і сформувати нове відчуття мети.

Ці функції відповідають компонентам резильєнтності, визначеним у психологічних дослідженнях. Згідно з Ширальді [2] та Староверським [3], резильєнтність включає емоційну стабільність, оптимізм, соціальну підтримку, самоефективність, рефлексію та здатність знаходити сенс життя після травми.

Аналіз емпіричних даних показав, що структура і динаміка групи підтримки безпосередньо стимулювали розвиток цих компонент.

Емпіричне дослідження проходило з січня по березень 2025 року. З метою виявлення змін в структурі компонент резильєнтності було

використано метод вторинного аналізу даних 12 учасниць – дружин загиблих військовослужбовців з групи підтримки, яка вже завершила роботу. Учасниці відвідали вісім онлайн-сесій підтримки з серпня по листопад 2024 року. До і після втручання учасниці заповнювали опитувальник «Шкала життєстійкості Глена Р. Ширальді» (слід зауважити, що термін «resilience» – «резильєнтність» в українській літературі перекладається за допомогою термінів «стійкість», «життєстійкість», «життєздатність», «еластичність», «пружність» та ін.). Іншим методом дослідження було глибинне напівструктуроване інтерв'ю, на яке погодились дві учасниці та дві ведучі груп підтримки.

Основні висновки включають:

– порівняння показників рівня життєстійкості учасниць до та після проходження сесій груп підпримки засвідчує підвищення останнього на 25% (різниця середніх показників становить 27 балів);

– відзначається значне покращення соціальної активності та відкритості учасниць;

– учасниці підкреслили, що група допомогла їм відчути, що їх розуміють, зменшила відчуття ізоляції та запропонувала практичні стратегії для щоденного подолання труднощів.

Аналіз показує чіткі паралелі між теоретичними компонентами резильєнтності та функціями групи підтримки. Емоційній регуляції та рефлексії сприяли наративні вправи, а створення безпечного та прийнятного групового простору стимулювало соціальну підтримку та підвищило самовизначеність. Ці висновки відповідають моделі подвійного процесу подолання важкої втрати, яка підкреслює коливання між орієнтованим на втрату і орієнтованим на відновлення подоланням [4].

Проведене дослідження підтверджує, що групи підтримки є ресурсним інструментом для зміцнення резильєнтності жінок, які переживають важку втрату. Ці групи забезпечують можливість жінкам висловити свій біль та прийняти його у колі тих, хто здатний зрозуміти. Одна з респонденток так описала свій досвід перших зустрічей групи: *«Я відчула якусь підтримку, що я не одна; тому що суспільство ще не готове ні до військових, ні до їхніх партнерок і сімей, які проживають це все. Мені було складно в суспільстві. А от там така своя атмосфера була хороша, мені було добре там»*.

Обмежність соціальних контактів і бар'єри у комунікації з оточенням є однією з яскравих характеристик якості комунікації жінок, які переживають втрату. Як зазначила однак з ведучих груп: *«Жінки, які втратили чоловіків на війні [...] дуже потребують [...] соціальних*

контактів, але їм дуже важко будувати ці контакти з людьми, які не зіткнулися з тим, з чим вони зіткнулися». Групи допомагають не лише налагодити спілкування з іншими, але й побудувати нові стосунки з тими, хто зіткнувся з подібним досвідом. Надзвичайно важливою складовою у роботі групи є психоедукація, яка допомагає учасницям зрозуміти власні стани і їх причини, подолати стереотипи щодо горювання. Створюючи структуроване та емпатійне середовище, ці групи полегшують емоційну регуляцію, посилюють соціальну підтримку, сприяють розвитку навичок подолання труднощів та відновленню відчуття життєвої мети.

В ході дослідження також з'ясувалося, що одним з обмежень програми є відсутність продовження та довготривалої дії таких груп підтримки. Було помічено, що, незважаючи на позитивну динаміку під час групових занять, учасниці демонстрували низьку мотивацію регулярно практикувати та застосовувати вправи і техніки, запропоновані фасилітаторами, поза межами формальних зустрічей. Ведучі груп припускають, що за умови функціонування довготривалої групи такі навички практикування рефлексії, саморегуляції та самопідтримки могли б з більшою вірогідністю закріпитися.

На основі отриманих результатів можна зробити наступні практичні рекомендації:

– забезпечити початкову психопросвітницьку роботу щодо горя та резильєнтності;

– наголошувати на важливості емоційного вираження в безпечному просторі;

– сприяти виконанню вправ, спрямованих на саморефлексію та осмислення;

– заохочувати неформальні зв'язки між учасницями після завершення групи.

Виходячи з отриманих результатів, можемо стверджувати, що програми підтримки жінок, які втратили своїх чоловіків на війні, є надзвичайно потенційним ресурсом у роботі фахівців зі збереження ментального здоров'я. Важливо, що подібні групові програми повинні включати механізми підтримки довготривалого контакту між учасницями, передбачати додаткові сесії або неформальні зустрічі за принципом «рівний – рівному». Це створило б умови для поступового засвоєння набутих навичок і допомогло б жінкам інтегрувати ці практики у своє повсякденне життя. Така безперервність має важливе значення для забезпечення стійкості, сформованої під час структурованих сесій, та її подальшого зміцнення з часом.

Список використаних джерел

1.Сантандер Х., Кьокхольт Е.Г., Селнес А. Групи психологічної підтримки дорослих, які втратили близьких людей внаслідок різних обставин: методичний посібник. Mission Eurasia. 2018. 152 с. https://tinyurl.com/mpm6vvce

2. Schiraldi G. R. The Resilience Workbook: Essential Skills to Recover from Stress, Trauma, and Adversity. *New Harbinger*, 2017. 288 p.

3.Staroversky I. *What is resilience? 10 critical characteristics of resilience.* StarOverSky Counseling & Psychotherapy, 2012, October 1. Quoted for: https://positivepsychology.com/3-resilience-scales/

4. Schut M. S. H. The dual process model of coping with bereavement: Rationale and description. *Death studies*. 1999. №23(3). P. 197-224.

Ірина Березна, *асистент*
асистент кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м.Луцьк

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

У сучасному світі, де темп життя постійно зростає, а стрес, на жаль, стає невід'ємною частиною нашого буття, ментальне здоров'я набуває особливого значення. Постійні інформаційні навантаження, високі вимоги суспільства та необхідність швидкої адаптації до змін створюють додаткові виклики для психічного благополуччя людини. У таких умовах здатність зберігати внутрішню рівновагу, управляти емоціями та ефективно долати труднощі стає не просто бажаною навичкою, а життєвою необхідністю.

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) визначає психічне здоров'я як «стан благополуччя, в якому людина може реалізувати свій власний потенціал, справлятися зі звичайними життєвими стресами, може продуктивно і плідно працювати та мати можливості робити внесок у життя своєї спільноти»[1]. Воно є основою нашого добробуту, впливаючи на всі сфери життєдіяльності – від особистих стосунків до професійних досягнень.

Проблеми з ментальним здоров'ям стають все більш поширеними в Україні. Особливо це спостерігається в умовах війни, яка спричиняє величезний психологічний тиск не тільки на уразливі соціальні верстви, але й на все населення, що призводить до зростання різного роду психологічних проблем: тривожних розладів різного ступеня, вигорання, дезадаптації, депресії, посттравматичного стресового розладу (ПТСР) та ін.

Травмуючі ситуації (переживання втрати близької людини або майна, повітряна тривога, новини про обстріли тощо) спричиняють неабиякий стрес для організму людини, і реакцію на них іноді досить складно передбачити, а з наслідками доведеться справлятись достатньо довго, а можливо, й впродовж усього життя. Тому збереження психічного здоров'я є надзвичайно актуальним питанням в умовах сьогодення [2,с.63].

Варто зазначити, що в нашому суспільстві не є поширеним практика звернення за допомогою до психолога чи психіатра. Основною причиною цього є стигматизація ментальних проблем. У суспільстві часто існує упередження, що звернення до психолога, психотерапевта або психіатра є ознакою слабкості, а також страх осуду з боку оточення. Це призводить до того, що люди соромляться власних проблем і намагаються впоратися з ними самостійно, що часто лише погіршує ситуацію і призводить до загострення проблеми. Також симптоми накопичуються, ускладнюючи загальну картину здоров'я, людина поступово втрачає здатність раціонально оцінювати свій стан і шукати ефективні способи розв'язання проблем. Відсутність своєчасної підтримки посилює почуття ізольованості, що може спричинити ще більший страх перед зверненням по допомогу.

Як і у випадку з фізичним здоров'ям, раннє виявлення та лікування ментальних проблем є ключовими для успішного одужання та налагодженню свого благополуччя. Чим раніше людина звернеться по допомогу, тим більше шансів на одужання, а для забезпечення такої можливості надзвичайно важливими стають ініціативи з психологічної підтримки, які впроваджують урядові та громадські організації.

Для ефективного відновлення та зміцнення ментального здоров'я слід не лише своєчасно звертатися по допомогу, але й враховувати ключові фактори, які сприяють психологічному добробуту.

Варто виділити такі основні чинники, що сприяють покращенню стану ментального здоров'я:

1. Активність. Основними різновидами якої є: фізична та професійна активність. Зміст першої - передбачає фізичні вправи, заняття спортом, прогулянки. Фізична активність відіграє важливу роль не лише у підтримці фізичного здоров'я, а й у зміцненні ментального благополуччя. Регулярні фізичні навантаження сприяють зниженню рівня стресу, покращують настрій і підвищують рівень енергії та ресурсу організму. Крім того, рухова активність покращує когнітивні функції та підвищує загальну стресостійкість. Прогулянки на свіжому повітрі, різні види спорту чи навіть легкі вправи здатні позитивно впливати на якість сну та загальне самопочуття людини.

Зміст професійної діяльності в контексті підтримки ментального здоров'я полягає в тому, що реалізована особистість, яка приносить користь суспільству, займається улюбленою справою, саморозвитком відчуває задоволення від своєї роботи, що сприяє емоційному благополуччю та знижує рівень стресу. Окрім цього, професійна активність формує соціальні зв'язки, забезпечує відчуття значущості та стабільності, а також стимулює інтелектуальну діяльність, що позитивно впливає на когнітивне здоров'я також. Таким чином, гармонійне поєднання фізичної та професійної активності є запорукою не лише фізичного, а й психоемоційного благополуччя людини.

2. Соціальні зв'язки. Родина та друзі - це важливий ресурс у розв'язанні психологічних проблем. Створення атмосфери довіри та відкритості, дозволить особистості вільно говорити про свої почуття та переживання і відчувати себе в безпеці, знаючи, що її розуміють і підтримують. Важливо пам'ятати, що ментальне здоров'я – це спільна відповідальність, і кожен з нас може зробити внесок у створення здорового та підтримуючого середовища.

3. Психоедукація. Вона передбачає підвищення обізнаності про психологічне благополуччя, розуміння власних емоцій та механізмів їх регуляції. Психоедукація допомагає людям навчитися розпізнавати перші ознаки ментальних проблем (наприклад: стресу, тривожності чи депресії) та вчасно вживати заходів для їх подолання. Завдяки цим знанням знижується рівень стигматизації психічних розладів, люди набувають навичок самодопомоги та розуміння, коли варто звернутися до фахівців. Психоедукація не обмежується лише розпізнаванням проблем. Вона також сприяє розвитку навичок ефективного спілкування, розв'язання конфліктів та побудови здорових міжособистісних відносин. Ці навички є важливими для підтримки психологічного благополуччя як в особистому, так і в професійному житті. Крім того, психоедукація сприяє формуванню культури відкритого діалогу про ментальне здоров'я, що в довгостроковій перспективі може значно покращити якість життя суспільства в цілому.

4. Професійна допомога та підтримка. Існують ситуації, коли тільки звернення до фахівця може допомогти у розв'язанні конкретних проблем. Необхідно враховувати той факт, що для однієї людини достатньо підтримки близького оточення, тоді як для іншої необхідна кваліфікована допомога спеціаліста. Це зумовлено унікальністю кожної особистості та її проблеми, бо не існує універсального рішення чи алгоритму дій, який гарантував однакову ефективність у всіх випадках.

Також важливо зазначити, що процес розв'язання проблеми значною мірою залежить від внутрішніх ресурсів людини, її рівня стресостійкості, особистісних характеристик, життєвих обставин і того, як вони сприймаються. Саме тому важливо вчасно оцінити свої можливості та, за необхідності, звернутися по професійну підтримку. Також необхідно наголосити на важливості піклування про ментальне здоров'я та пояснити, чому звернення по допомогу є ключовим кроком до здорового й щасливого життя.

Отже, ментальне здоров'я є невіддільною частиною нашого загального благополуччя. Звернення по допомогу є не ознакою слабкості, а навпаки, свідченням сили та відповідальності за власне здоров'я. Піклування про ментальне здоров'я має перетворитися для кожного з нас на щоденну звичку, яка формуватиме стійкість до життєвих труднощів та підвищуватиме якість життя.

Список використаних джерел

1. World Health Organization (WHO). Mental-health. 2025. URL: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-strengthening-our-response (дата звернення 21.03.2025).

2. Котлова Л.О., Долінчук І.О., Ілющенко І.О. Психічне здоров'я молоді в умовах воєнного стану. Габітус. 2023. №53. С.63-68.

***Марія Боднар**, к.психол.н., доцент,*
доцент кафедри психології і соціальної роботи,
Кременецька обласна гуманітарно- педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка, м. Кременець

КОГНІТИВНІ ТА ІРРАЦІОНАЛЬНІ ФОРМИ ПРОГНОЗУВАННЯ МАЙБУТНЬОГО СТУДЕНТСЬКОЮ МОЛОДДЮ В РЕАЛІЯХ ВІЙНИ

Мистецтво життєтворчості особистості значною мірою зумовлюється способами керівництва часом життя. Проблема пошуку оптимальних форм прогнозування, планування, передбачення майбутнього залишається доволі актуальною у царині психологічної науки. Особливої домінанти вона набуває при прогнозуванні життєвих перспектив під час воєнного стану в Україні, коли проєктування майбутнього часто залежить від конкретної ситуації чи випадкових речей.

У сучасних психологічних дослідженнях акцентується увага на залежності прогнозування майбутнього від його наповнення життя

сенсами, можливого звуження життєвих перспектив під час кризових ситуацій чи переживання депресивних станів. Проєктування майбутнього сучасною студентською молоддю значною мірою залежать від антиципаційного потенціалу особистості, адже «… чим менше можливостей ми маємо у значущій для нас ситуації, тим більше ми вдаємось до прогнозування» (Б.Беттельхейм).

Ця проблема видається нам особливо актуальною для студентської молоді, яка на порозі самостійного життя, здобуваючи відповідний фах, намагається будувати життєві плани, прогнозувати життєві перспективи, розробляти життєві програми, проєктувати власне майбутнє хоча б на декілька років. Упродовж останнього періоду в ситуації жахливої ситуації, пов'язаної з повномасштабним вторгненням росії на територію нашої країни, планування та окреслення власного майбутнього зазнало суттєвої трансформації як на раціональному (когнітивному), так і на ірраціональному (емоційному) рівнях [4].

У попередні роки за результатами проведених нами досліджень лише кожен шостий студент не пов'язував свого майбутнього з Україною. На сьогодні цей показник зріс у рази, що значною мірою зумовлено воєнним станом у країні. Проте це аж ніяк не трактується як нівелювання механізмів формування національної ідентичності, зниження рівня патріотизму молодих людей. Навпаки, студентська молодь нарешті поступово позбувається комплексу меншовартості, неповноцінності (комплексу Йони), нав'язаного нам упродовж століть насамперед російським імперським режимом. Простежується гармонізація самооцінки молодих людей, підвищення їх рівня домагань. Значна частина студентства залишається в своїй країні, оволодіває певною професією, прагне докласти значних зусиль для відбудови і відновлення України, долучається до волонтерської діяльності, захищає свою Батьківщину на фронті. Однак можемо констатувати той факт, що окремі студенти, враховуючи реалії часу, керуючись різними мотивами, виїжджають за кордон. Зауважимо, що ця проблема потребує окремої психологічної розвідки.

Сприймання часу життя вибудовується молодою людиною на соціально-історичному підґрунті, враховуючи особливості культури, релігії, свого покоління і навіть генеалогічного дерева власної родини. Якщо до цього додаються екстремальні особливості, до прикладу, воєнні дії, катастрофи, хвороби, то гармонійне сприймання теперішнього, минулого і майбутнього набуває викривленого характеру. Втрачаючи перспективу життя, молода людина може зациклитись на подіях сьогодення або поринути у минуле, заглибитись у ретроспективу свого життя, навіть не

намагаючись прогнозувати майбутнє. У таких ситуаціях психологічний час немов зливається, ідентифікується з часом біологічним. Зазначене вище певним чином пояснює факти руйнування перспектив у сучасної студентської молоді, її недостатня спроможність спрогнозувати життєву перспективу на тривалий час, що потребує психологічної корекції та стабілізації.

Проєктування свого майбутнього студентською молоддю значною мірою зумовлюється співвідношенням рівня домагань та рівня досягнень, які «вмикають довгогранну мотивацію наполегливості, терпіння, стійкості духу» [2, с.134], що так важливо у сучасних кризових і непередбачуваних умовах. Разом із тим, життя кожної особистості, за Л.Сохань, залишається творчим процесом, який пов'язаний із опануванням мистецтва самопроєктування. Тому кожна молода людина має шанс на оптимістичні перспективи свого життя.

У яких основних формах може здійснюватись проєктування майбутнього молодою людиною? Відповідаючи на це риторичне питання, сучасні вітчизняні психологи скеровують нас до вибору форм прогнозування майбутнього залежно від раціонального чи емоційного начал. Можемо погодитись, що вагомою складовою у прогнозуванні майбутнього є когнітивний компонент, іншими словами – раціональний або структурований. Виокремлюють таких основних чотири когнітивних форми самопрогнозування майбутнього: життєва перспектива, життєва ціль, життєвий план та життєва програма.

Життєва перспектива лише конспективно окреслює картину майбутнього молодих людей. При цьому вона може бути як позитивною, так і негативною. Часто її обриси є доволі розмитими, нечіткими.

Особистість приблизно бачить життєві перспективи, але практично нічого не робить для їх реалізації, вольових зусиль при цьому не затрачає. Така ситуація може спостерігатися, коли молода людина заздалегідь не запланувала досягнення відповідного результату життєдіяльності, не окреслила мету та шляхи її реалізації. Причину ж можемо вбачати в тому, що «в юнацькому віці самоздійснення вперше стає усвідомленою й бажаною активністю, до якої молода людина не завжди готова» [2, с.132]. Таким чином, формою прогнозування майбутнього може бути життєва ціль. Простуючи до своєї мети, яка окреслена у життєвій перспективі, окремі молоді люди готові докласти максимальних зусиль для її досягнення. Деякі ж обирають легкодоступну «планку життя», «тупцюючи» на місці, тому для них можливість отримання складнішого

позитивного результату видається практично неможливим внаслідок великої невпевненості у своїх можливостях.

Більш чітка конкретизація цілей молодої людини у хронологічному і змістовому аспектах знаходить своє відображення у життєвому плані. Особистість при цьому приблизно бачить основні етапи досягнення своєї мети. Індивідуальні когнітивні та афективні особливості знаходять втілення у конативній компоненті, тобто у певних вчинках і діях особистості. Окреслене нами якраз і реалізується у життєвих планах молодої людини, які вибудовуються із врахуванням взаємозв'язків між окремими подіями та перспективами майбутнього. Втрата здатності конструювати життєвий план часто трактується як наслідок життєвої кризи, втрати сенсу життя.

Цілісною моделлю життєвого шляху, найбільш узагальненою формою самопрогнозування вважають життєву програму, яка трактується як своєрідна матриця життєвих цілей. Важливо зазначити, що ця форма самопрогнозування є завжди позитивною, вимагаючи для її реалізації застосування значних вольових зусиль, долання труднощів і перешкод.

Для окремих молодих людей більш характерними є не когнітивні, а емоційні форми прогнозування, які функціонують на рівні підсвідомого, ірраціонального. Серед них можемо назвати такі, як мрія, надія, фантазія, бажання, передчуття. Молоді люди часто поринають у майбутнє шляхом мрії як надзвичайно інтимного образу бажаного майбутнього. У такій ситуації часова перспектива окреслюється як короткотривала або довготривала. Мрії можуть бути як реальними, так й ілюзорними, недосяжними, виконуючи переважно функцію зняття емоційного напруження, способом переживання катарсису, очищення та звільнення від страждань.

Інколи могутнім емоційним мотивом прогнозування майбутнього постає надія, супроводжуючи людину на невеличкому життєвому відтинку або впродовж всього життя. За Е.Фроммом, одне з визначень людини – це людина, яка сподівається [3, с.16]. Можемо продовжити думку – це людина, яка не впадає у відчай. Поняття «надія» розуміється нами як стійке емоційне передбачення, що передбачає самонавіювання. Якщо ж вона не справджуються, то молода людина переживає крах своїх очікувань, що істотно загострює психологічні життєві кризи. Крім мрії та надії можуть бути обрані й інші ірраціональні форми самопрогнозування.

Так, коли особистістю керують неусвідомлені бажання, то в цій ситуації йдеться про фантазію, спрямовану у майбутнє. Інколи на рівні ірраціонального особистістю можуть керувати передчуття ймовірності

позитивних чи негативних подій у майбутньому, які виникають на рівні інтуїції.

Варто зазначити, що проєктування майбутнього молодим людьми має й індивідуальні особливості. У процесі дослідження ми спостерігали різноманітні життєві хронотипи людей, які вибудовували своєрідні часові особистісні типології. Можемо припустити, що такі типології проєктування майбутнього значною мірою зумовлювались життєвим досвідом, особливостями індивідуальної історії, автобіографічної пам'яті, своєрідністю життєвих наративів. Таким чином, кожна особистість залежно від низки чинників може істотно відрегулювати свій внутрішній годинник, у тому числі й форми прогнозування майбутнього. За Т. Титаренко, особистість «себе здійснює, будуючи, моделюючи, передбачаючи та переінтерпретовуючи своє життя, наповнюючи його минуле, теперішнє і майбутнє відповідним сенсом» [2, с.134].

У деяких ситуаціях молода людина не може подолати перешкоди на шляху прогнозування майбутнього, бо переживає сформований внутрішній супротив і не здатна затрачати необхідні вольові зусилля. Вона відчуває, що доля і фатум сильніші за неї, а спроєктоване майбутнє скоріш за все не буде зреалізоване навіть попри намагання контролювати ситуацію. Чи треба враховувати можливий вплив непередбачених ситуацій, подій на власну життєву перспективу? Вважаємо, що варто, але все ж не потрібно впадати в апатію, потрапляти під владу страху, що все пропало і безповоротно втрачено. Важливо враховувати власний потенціал, не переоцінити свої можливості, адже надмірні енергетичні затрати можуть бути неоправданими.

Прогнозування майбутнього – складний процес, адже «жити майбутнім – значить здійснювати стрибок у невідоме, а це потребує ревної мужності, на яку зважаться небагато людей» (Р. Мей). Психологи радять спроєктовані події майбутнього сприймати через призму відповідних психологічних захистів. У 60-их роках минулого століття американськими вченими введено у науковий обіг поняття «копінг» (подолання, давання собі ради). Трактуючи це поняття більш розлого, можемо зауважити, що молода людина здатна не лише шукати шляхи психологічних захистів під час екстремальних ситуацій, а й активно справлятися із життєвими труднощами. Структура копінгу передбачає не лише поведінкову складову, адже мобілізація зусиль особистості спрямовується й на переживання яскраво виражених емоцій та побудову когнітивних стратегій долання перешкод. Варто зауважити, що стиль копінгу закладається ще з підліткового віку, а вже в юнацькому він може допомагати долати життєві

перипетії, стимулює до переборення труднощів, страхів та стресових ситуацій. Тому дослідження виявів копінгу в студентському середовищі видається нам доволі актуальним.

Як вже зазначено нами, особистісне зростання студентської молоді корелює зі ставленням до часу життя, зокрема до минулого, теперішнього та майбутнього. У наших дослідженнях, застосовуючи модифіковану методику Т.Коттла, ми отримали графічне зображення часових вимірів.

Студенти за допомогою зображення величини кругів, їх розміщення, кольорової гами проілюстрували ставлення до ретроспективи свого життя, екзистенційної цінності сьогодення та проєктування майбутнього [1, С.114–123]. До повномасштабного вторгнення росії в Україну ми простежували «рожево-помаранчеве» проєктування майбутнього студентською молоддю з акцентом на активний компонент, який виражався у мріях, надіях, бажаннях. Зараз результати маємо інші, що знайшло відображення у поєднанні кругів, певній відірваності майбутнього від теперішнього, «застряганні» в минулому, зміні палітри кольорів із тяглістю до холодних, темних, сірих.

Безумовно, що така ситуація потребує психологічної корекції та гармонізації ставлення до часу життя, що буде розкрито в інших наших розвідках.

Узагальнюючи сказане, можемо стверджувати, що форми прогнозування майбутнього дуже різноманітні і обираються молодими людьми як на когнітивному, так і на афективному рівнях. Разом з тим, процес проєктування може поєднувати цих два рівні, що залежить як від емоційного ставлення до часів життя, так і від критичного осмислення минулого й оптимістичного передбачення майбутнього.

Список використаних джерел

1. Боднар М. Б. Етнопсихологічні особливості самоактуалізації студентської молоді: монографія. Кременець: ВЦ КОГПІ ім. Тараса Шевченка, 2007. 196с.

2. Титаренко Т. М. Сучасна психологія особистості : навч. посіб. 2-е вид. Київ : Каравела, 2013. 372.

3. Особистісний вибір : психологія відчаю та надії / за ред. Т. М. Титаренко. Київ : Міленіум, 2005. 336 с.

4. Психолого-педагогічні особливості становлення особистості в умовах трансформації сучасного суспільства / за ред. А. Заблоцького, Т. Новак, М. Боднар. Луцьк : Мажула Ю.М., 2024. 448 с.

***Ольга Боковець**, докторка філософії з психології,*
викладачка кафедри філософії,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря
Сікорського», м. Київ,

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК ПОПЕРЕДЖЕННЯ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

Вивчення емоційного інтелекту (надалі – EQ) у контексті попередження девіантної поведінки є надзвичайно актуальним у сучасному контексті, коли економічні, соціальні та психологічні виклики суттєво впливають на емоційну стабільність особистості. Девіантна поведінка, зокрема агресія, залежності та суїцидальні настрої, часто є деструктивною реакцією на стресові ситуації, які особа може не подолати конструктивним шляхом через брак внутрішніх ресурсів і навичок емоційної регуляції. Дослідження взаємозв'язку між EQ та девіантною поведінкою є важливим як у психології, так і в соціальній роботі, адже сприяє розробці ефективних профілактичних програм, спрямованих на зниження рівня соціальних відхилень.

EQ є здатністю особистості управляти власними емоціями та емоціями інших суб'єктів під час міжособистісної взаємодії [1].

Під девіантною поведінкою заведено розуміти відхилення (девіації) від загальноприйнятих у суспільні норм і стандартів, тобто таку поведінку, яка не відповідає соціальним очікування. Такі девіації можуть суперечити правовим, моральним, культурним нормам, завдаючи шкоди як самій особистості, так і суспільству загалом. Девіантна поведінка часто супроводжується соціальною дезадаптацією, що ускладнює інтеграцію особистості в суспільство [5].

Є. В. Змановська виокремила три основні види девіантної поведінки:

1) антисоціальна – включає делінквентну (дрібні крадіжки, бешкетування вандалізм тощо) та кримінальну (шахрайство, хуліганство, розбій, тероризм тощо);

2) асоціальна (аморальна) – поведінка, що суперечить моральним нормам (сексуальні девіації, бродяжництво тощо);

3) аутодеструктивна (саморуйнуюча) – включає адиктивну (наркотична, алкогольна, ігрова залежність тощо), суїцидальну (спроби, думки, самогубство) та віктимну (перебування у токсичних стосунках, аутоагресія тощо) [5].

Як зазначає Ю. Я. Мединська, «здатність розпізнавати власні емоції, керувати ними, розуміти емоційний стан інших, а також мати стійку самооцінку може бути серйозною перешкодою на шляху негативних емоційних впливів і позасвідомо мотивованої антисоціальної поведінки». Дослідниця наголошує, що високий рівень EQ знижує потенціал віктимності особистості та сприяє об'єктивному розпізнаванню загрози [3]. З цього можна зробити висновок, що низький рівень EQ може бути пов'язаний з розвитком девіантних форм поведінки, переважно адиктивних, як часто є способом звільнення від емоційної напруги. Водночас високий рівень EQ може виступати захисним чинником, що запобігає формуванню такої поведінки.

Дослідниці Е. Л. Носенко та Н. В. Коврига емпірично встановили, що EQ має негативний кореляційний зв'язок з емоційно орієнтованими стратегіями подолання стресу [4]. Це означає, що особи з високим рівнем EQ ймовірно менш схильні використовувати такі стратегії подолання стресу, як уникання або придушення негативних емоцій. Окрім того, цей зв'язок може вказувати на здатність осіб з високим рівнем EQ сприймати стресові ситуації як можливість для особистісного розвитку та зростання саме завдяки сформованій навичці управляти емоціями.

Низький рівень EQ асоціюється з негативними емоційними станами, зокрема агресією [6]. Так, неконтрольована агресія є однією з форм прояву девіантної поведінки, яка спрямована на заподіяння психологічної, моральної, матеріальної та/або фізичної шкоди іншим, що порушує норми соціальної взаємодії й може призвести до конфліктів, насильства тощо. Агресія як форма девіантної поведінки проявляється через агресивність, яка має стабільний характер у різних ситуаціях, та деструктивні дії, спрямовані на завдання шкоди чи образи іншим [5]. Виходячи з цього, можна припустити, що недостатній розвиток EQ підвищує схильність особистості до агресивної поведінки.

Дослідники N. Tageja, V. Chaturvedi, N. Rajput переконані, що девіантну поведінку особистості може детермінувати емоційне виснаження: чим вищий рівень емоційного виснаження, то вища ймовірність схильності особистості до девіантної поведінки [9]. Це вказує на те, що розвиток EQ може знижувати ризик емоційного виснаження, оскільки особа володіючи навичками емоційної регуляції, здатна ефективніше справлятися зі стресовими ситуаціями, контролювати власні емоції та підтримувати емоційну стабільність у складних умовах. До того ж M. Biswas і R. Md. Sahidur емпірично виявили, що особи з вищим рівнем EQ, які займаються професійною діяльністю, менш схильні до девіантної поведінки [7].

У дослідженні [1] нами з'ясовано, що високий рівень розвитку EQ є важливим чинником попередження девіантної поведінки особистості. Невміння керувати своїми емоціями може призвести до деструктивних форм поведінки. Низький рівень EQ тісно пов'язаний з ризиком розвитку різноманітних адикцій (вживання алкоголю, наркотиків, трудоголізм тощо), що є спробою втечі від емоційних труднощів, як-от страху, тривоги тощо. Натомість високий рівень EQ сприяє ефективному подоланню життєвих негараздів через пошук соціальної підтримки в оточенні та усвідомлене протистояння зовнішньому тиску, що в цілому знижує ймовірність прояву девіантної поведінки.

Дослідники О.А. Грицик і Г. Ш. Коваль, вивчаючи EQ у підлітковому віці, переконані, що «навіть невелике зростання емоційної стабільності та моральної нормативності може вберегти підлітка від девіантної чи делінквентної поведінки, стати тригером психологічного балансу у міжособистісних стосунках із батьками, вчителями, однокласниками тощо» [2]. З цього слідує, що розвиток EQ і моральних цінностей, як у підлітків, так й інших вікових категорій, може бути важливим чинником превенції девіантної поведінки.

D. Sekar і M. Bhuvaneswari також вважають, що EQ є важливим фактором, який може впливати на ризик формування девіантної поведінки серед підлітків. Низький рівень EQ підвищує ймовірність того, що підлітки будуть схильні до девіантної поведінки, зокрема, правопорушень, наркотичної залежності та інших шкідливих звичок. Дослідниками емпірично виявлено, що відсутність емоційної компетентності ускладнює здатність підлітків ефективно справлятися з емоціями та стресом, що може призводити до формування шкідливих звичок [8].

Безперечно, високий рівень EQ пов'язаний з зниженням проявів девіантної поведінки. Однак варто враховувати й інші детермінанти, які можуть впливати на її формування (наприклад, дисфункційна сім'я, негативний приклад батьків, психотравми тощо), оскільки вони в сукупності здійснюють комплексний вплив. Тобто, розвиток EQ є лише одним з важливих напрямів системи заходів щодо попередження девіантної поведінки.

Таким чином, розвиток EQ є важливим напрямом попередження девіантної поведінки, оскільки сприяє покращенню здатності осіб розпізнавати та контролювати свої емоції, а також конструктивно реагувати на стресові ситуації без шкоди для себе та інших. Високий рівень EQ знижує ймовірність формування девіантних форм поведінки завдяки підвищенню емоційної стабільності, самоконтролю та соціальної адаптації. Розвинений

EQ сприяє психологічному благополуччю та здатності протистояти деструктивним впливам і ризикованій поведінці.

Список використаних джерел

1. Боковець О. І. Емоційний інтелект як ресурс психічного здоров'я. *Габітус*. 2022. Вип. 37. С. 68–75. https://doi.org/10.32843/2663-5208.

2. Коваль Г.Ш., Грицик О.А. Корекція емоційного інтелекту підлітків у період соціальних потрясінь. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса.* Серія Психологічні науки. 2022. Випуск 3. С. 102–108. https://doi.org/10.31558/2786-8745.2022.1(1).14.

3. Мединська Ю. Я. Рівень емоційного інтелекту як детермінанта психологічної безпеки особистості. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справа*. 2012. № 2. С. 354–360.

4. Носенко Е.Л., Четверик-Бурчак А.Г. Курс лекцій з дисципліни «Теорія емоційного інтелекту» із завданнями для самоконтролю. Дніпропетровськ, 2016. 113 с.

5. Онуфрієва Л.А., Чайковська О.М. Психологія девіантної поведінки: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: Ковальчук О.В., 2024. 172 с.

6. Сучасні здоров'язбережувальні технології: монографія / за загальною редакцією проф. Ю. Д. Бойчука. Харків: Оригінал, 2018. 724 с.

7. Biswas M., & Rahman Md. S. Emotional intelligence and counterproductive work behavior: An empirical investigation for Asia. *Journal of Management and Technology in the Public Sector*. 2023. 4 (1). 2716–7089. https://doi.org/10.37231/jmtp.2023.4.1.273.

8. Sekar D., & Bhuvaneswari M. Drug dependency due to traumatic childhood experiences and low emotional intelligence of juvenile felons in India. *Deviant Behavior*. 2024. 45 (8). 1144–1154. https://doi/org/10.1080/01639625.2023.2273904.

9. Tageja N., Chaturvedi V., & Rajput N. Emotional Exhaustion and Deviant Misbehaviours: Effects of Job Stressors and Emotional Intelligence Among Insurance Salespersons. *Academy of Accounting and Financial Studies Journal*. 2021. Vol 25. Issue 5. URL: https://shorturl.at/oouDL.

***Вікторія Ващук**, ст. гр ПСз -41*
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка, м. Кременець
***Науковий керівник**: PhD Андрій Заблоцький*
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка, м. Кременець

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ГЕНДЕРНОГО НАСИЛЬСТВА: СУТНІСТЬ ТА СПЕЦИФІКА

Насильство, де і коли б воно не відбувалося, не є ґендерно нейтральним явищем, тому важливо відділяти його гендерний аспект та здійснювати ґендерний аналіз на різних рівнях, зокрема і на психологічному. Самі ґендерні стосунки потребують пильної уваги в аспекті насильства, оскільки вони пронизують усі сфери нашого життя і є напруженими за природою.

Ґендерне насильство являє собою величезну психологічну, психіатричну, медичну та юридичну проблему нашого суспільства. Насильство не завжди позбавляє життя, але майже завжди підриває здоров'я, порушує безпеку та незалежність постраждалих. При цьому ґендерно насильство часто приховується через звинувачення жертви та безкарність злочинців. Як наслідок – набуває системного характеру.

Також гендерна нерівність виступає одним із головних порушень прав людини, що виявляється в нерівних можливостях жінок і чоловіків у різних сферах. Причини нерівного розподілу повноважень жінок і чоловіків закріплюють за представниками різних статей певні соціальні ролі та моделі поведінки, прийнятні для суспільства. У минулому визнання цих проблем та просування ґендерної рівності сприймалося переважно як «жіноче питання», а ґендерні програми зосереджувалися на покращенні становища жінок. Разом із тим, просування ґендерної нерівності уможливлюється лише за умови зміни світоглядних настанов усіх громадян, тому протягом останніх десятиліть все ширше визнається необхідність залучення чоловіків до просування ґендерної рівності, також все більшої уваги потребує і розгляд такої проблеми як збільшення актів насильства стосовно самих чоловіків.

Проблематика насильства привертає увагу вже не одне покоління вчених. Ґендерне насильство вирізняється з-поміж інших форм тим, що його мішенню є людина як представник певної гендерної групи. В основу нашої роботи покладено вивчення насильства чоловіків стосовно жінок, а також насильство жінок проти чоловіків.

До недавнього часу фактично не існувало центрів надання психологічної та правової допомоги. Дуже мало проводилося досліджень для кращого розуміння проблеми ґендерно зумовленого насильства та пошуку шляхів його подолання. А невірні уявлення про ґендерне насильство сприяли існуванню дискримінаційних законів, які приводили до нелюдського поводження з жертвою в правоохоронних органах та судах. Більшість жертв у цих умовах як серед жінок так і серед чоловіків замовчували, та не

зверталися за допомогою, якої відчайдушно потребували.

Наслідки насильства, не будучи скорегованими, відбиваються на майбутньому жертв насильства серед чоловіків і жінок, їх життєвому сценарії, характері взаємин та процесі соціалізації. Саме тому більшість жертв потребують специфічної психологічної допомоги, навіть якщо ситуації насильства залишилися в минулому.

В той же час й досі залишаються відкритими багато запитань щодо захисту, надання коректної психологічної допомоги та проведення профілактичних та ознайомчих робіт у рамках цієї проблематики.

У вітчизняній науці не склався повноцінний термінологічний апарат у сфері ґендерно зумовленого насильства. В англомовній літературі основні узагальнюючі терміни в цій сфері – це «violence», «abuse» та «neglect». Перше позначає крайню форму жорстокості стосовно іншого, «abuse» позначає форми насильства, що пов'язані із зловживанням людиною, використанням людини проти її волі та нанесенням їй різноманітної шкоди (тобто образа, зневаження, картання, лайка, експлуатація, розбещення, жорстоке поводження), а «neglect» – більш приховані форми насильства: занедбання, нехтування, зневаження, ігнорування, забування, відсутність турботи [1].

Американський психоаналітик Р.Столлер у своєму дослідженні «Стать і ґендер: про розвиток маскулінності та фемінності» (1968р.) запропонував використовувати поняття «ґендер» і «стать».

Ґендер - це соціально сконструйовані ролі, поведінка, діяльність і характеристики, які дане суспільство вважає підходящими для жінок і чоловіків. Ґендер є основою, на якій будуються соціальні відносини між групами «чоловіки» і «жінки». Відносини між групами «чоловіки» і «жінки» будуються за схемою «панування / підпорядкування» [5].

Компоненти поняття ґендеру:

– гендерні стереотипи;

– гендерні норми;

– гендерні ролі;

– гендерна ідентичність.

Маскулінність — набір характерних рис, ознак, способів поведінки та ролей, що широко визнаються притаманними чоловічому гендеру у межах певного суспільства у визначений історичний період. Модель маскулінності формується на підставі характеру соціальних відносин, особистих самодентинтифікацій та орієнтацій, а також біологічних характеристик. Кожному суспільству притаманна своя модель маскулінності, яка набуває нормативну функцію й стає орієнтиром у процесі соціалізації індивідів, що

ідентифікують себе чоловіками.

Фемінність – це характеристики, пов'язані із жіночою статтю, або характерні форми поведінки, яких очікують від жінки у даному суспільстві.

Термін насильство належить до категорії оціночних понять – те, що в одних випадках розцінюється як насильство (наприклад, напад озброєного злочинця на беззбройну особу), в інших таким не вважається (наприклад, завдання шкоди здоров'ю нападника у ситуації самозахисту).

Насильство – це застосування силових методів, або психологічного тиску за допомогою погроз, свідомо спрямованих на слабких або тих, хто не може чинити опір, результатом якого є (або є висока вірогідність цього) тілесні ушкодження, смерть, психологічна травма, відхилення в розвитку або різного роду збиток (ВООЗ) [3].

З психологічного погляду, насильство – це не просто знищення іншого чи нанесення йому фізичної або психологічної шкоди, а особливий тип стосунків між людьми. Він характеризується тим, одна людина ставиться до іншої як до засобу задоволення власних потреб. Вона знецінює, нехтує потребами іншої людини аж до зловживання нею, тобто діє всупереч з волею людини.

Насильству притаманна властивість самовідтворення. Насильство, що було скоєно один раз, або мовчазна пасивна причетність до нього здатні залишати тяжкий слід розбурханих інстинктів і непевного відчуття провини, звільнитися від яких можна спробувавши, тільки відігравши насильство назовні. На перший погляд здається, що, переживши насильство, вже неможливо здійснити його. Але досвід говорить про протилежне: пережите насильство найчастіше спонукає до насильства [4].

У психологічній літературі насильство класифікується за декількома параметрами:

– явне чи приховане – у залежності від стратегії поведінки кривдника (гендерне насильство переважно набуває прихованих форм «приватного» насильства, є непомітним для загалу);

– таке, що відбувається тепер або є фактом минулого (оскільки факт насильства жінками часто замовчується, то психологи мають справу з ним як фактом минулого, який знижує якість життя жінки у теперішньому);

– одиничне чи множинне, що триває роками (зазвичай гендерне насильство є тривалим, оскільки вплетене в певний характер стосунків);

– за місцем спричинення насильства та оточенням: дома з боку родичів, на роботі з боку колег чи керівника, на вулиці – з боку незнайомих;

– за соціальним статусом постраждалих: насильство над дітьми, жінками, літніми людьми, як найбільш незахищеними групами [1].

Ґендерно зумовлене насильство (ҐЗН) – ценасильство, яке вчиняється до осіб через їхню стать або стосується переважно осіб певної статі. Це крайній вияв дискримінації за ознакою статі, жертвами якого найчастіше стають як жінки так чоловіки [2].

Ґендерне насильство – це насильство, яке стосується чоловіків і жінок, і жертвами якого переважно є жінки. Воно виникає як наслідок нерівних владних стосунків між жінками і чоловіками та стосується (але не обмежується) фізичної, сексуальної і психологічної шкоди включно із залякуванням, стражданнями, примусом та/або позбавленням свободи в сім'ї чи в суспільстві загалом [1].

До напрямків ґендерно зумовленого насильства відносимо:

«Публічне» або «загальне», тобто таке насильство, що відбувається у громадському житті, на роботі, навчанні, в будь-якій установі. У даному випадку агресор не пов'язаний із потерпілою особою родинними чи сімейними зв'язками;

«Приватне» або «родинне», тобто таке насильство, яке трапляється із потерпілим в особистісному, приватному житті, членами своєї родини, тощо [37].

Список використаних джерел

1. Навчально-методичний тренінг «Особливості надання допомоги постраждалим від домашнього та ґендерно зумовленого насильства». URL: https://la-strada.org.ua/category/events/page/2 (дата звернення: 06.03.2025).

2. Зозуля О. В. Причини виникнення гендерно зумовленого насильства серед населення України в умовах збройного конфлікту. *Актуальні проблеми психології*.2018. №1(50). С. 57-64.

3. Мателега М. М., Азізов С. С. (2015). Психологічні особливості залежності як девіантної поведінки особистості. *Психологічні науки: проблеми і здобутки.* 2015. Вип.7. С. 146-160.

4. Світ без насильства. Методичний посібник для фахівців з питань попередження насильства в сім'ї / І. Є. Куратченко, Н. В. Заїка, А. М. Гришина, В. М. Дуднік. Запоріжжя, 2010. 42 с.

Валентина Вітюк, *к. пед. н, доцент,*
заступник директора з науково-методичної
та навчальної діяльності Волинського інституту
післядипломної педагогічної освіти, м. Луцьк
e-mail: vvvituk3@gmail.com

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Сучасний етап розвитку освітньої галузі зумовлює необхідність психолого-педагогічної підтримки особистості, яка досягається шляхом створення сприятливих умов для навчання, виховання та розвитку дитини, атмосфери довіри та розуміння, формування спільних цінностей, надання можливості самостійно розв'язувати питання, ухвалювати рішення, формує здатність адаптуватися до життєвих труднощів тощо. Разом із тим це психологічна та педагогічна допомога, спрямована на вирішення проблем, пов'язаних із навчанням, поведінкою, емоційним станом та соціальною адаптацією.

Основні напрями психолого-педагогічної підтримки:

– *психологічна підтримка* (консультування та психотерапія; допомога у вирішенні емоційних проблем, стресів, тривожності, конфліктів; діагностика: оцінка психологічного стану, виявлення індивідуальних особливостей та потреб; розвиток навичок: спілкування, саморегуляції, управління емоціями);

– *педагогічна підтримка* (консультування з питань навчання: допомога у виборі навчальних програм, методів навчання, адаптація до навчального процесу; корекційно-розвивальна робота: допомога дітям з особливими освітніми потребами, розвиток когнітивних функцій; профорієнтаційна допомога у виборі майбутньої професії);

– *соціальна підтримка* (допомога в адаптації: налагодження стосунків з однолітками та дорослими; допомога у соціальній адаптації; соціальний супровід: допомога сім'ям, які опинилися в складних життєвих обставинах).

Виходячи із цього, необхідно змінювати підходи до організації освітнього процесу у закладах освіти, враховуючи сучасні умови, вікові та індивідуальні особливості учнів. Здатність ефективно здійснювати професійну діяльність в умовах війни передбачає можливість педагогів налагоджувати взаємовідносини з учасниками освітнього процесу, якісно спілкуватися, справлятися із стресами. В умовах постійних змін, педагогам важливо зберігати емоційну стабільність, яка передбачає властивість швидко орієнтуватися, знаходити оптимальне рішення в складних нестандартних ситуаціях, зберігати при цьому витримку і самоконтроль.

Інноваційні процеси в освіті передбачають пошук ефективних шляхів забезпечення якісної освіти. Важливим стає орієнтація на особистість, забезпечення комфортних умов отримання освіти, підготовка конкурентоздатної особистості. Це вимагає реалізації принципово нових

інструментів – педагогічних, методичних, які ґрунтуються на компетентнісному та інтегрованому підходах до навчання.

Психолого-педагогічна підтримка учасників освітнього процесу базується на гуманістичному, особистісно-орієнтованому підході, тісно пов'язана з реалізацією права дитини на повноцінний розвиток і, як наслідок, якісною модернізацією системи освіти. Особливістю психолого-педагогічної підтримки є необхідність вирішення завдань особистісного розвитку і виховання в умовах війни, змін в структурі та змісті сучасної освіти. Відповідно, сфера відповідальності психолого-педагогічного підтримки включає в себе завдання створення в освітньому закладі умов для розвитку, соціалізації дитини, її самореалізацію, оскільки повноцінний розвиток особистості є гарантом суспільного благополуччя. Завдання формування самостійної, відповідальної та соціально мобільної особистості, здатної до соціалізації в суспільстві та активної адаптації на ринку праці, визначає необхідність широкого використання різноманітних програм розвитку соціальних навичок, здатності до особистісного самовизначення і саморозвитку.

За такого підходу завдання психолого-педагогічної підтримки передбачають попередження виникнення проблем особистісного розвитку і виховання дитини; допомогу (сприяння) дитині у вирішенні актуальних для неї питань; налагодження взаємин з однолітками, вчителями, батьками; розвиток емоційно-вольової сфери дітей; подолання стресів; пошук ресурсів для емоційної стабільності; розвиток психолого-педагогічної компетентності (культури) педагогів, батьків.

Основними аспектами психологічної підтримки є емоційна підтримка (вміння слухати та співпереживати; висловлювати розуміння і підтримку, створення безпечного простору для вираження емоцій); інформаційна підтримка (надання достовірної інформації про психологічні стани та способи їх подолання, пояснення можливих реакцій на стрес та травматичні події); практична підтримка (допомога у вирішенні конкретних проблем, надання ресурсів та контактів фахівців, організація груп підтримки та взаємодопомоги); підтримка самооцінки (визнання сильних сторін та досягнень, заохочення до саморозвитку та самопізнання, допомога у формуванні реалістичних цілей).

В сучасних умовах важливим стає соціально-емоційне навчання (СЕН), що є інструментом розвитку м'яких навичок, процесом, за допомогою якого учні набувають і застосовують знання, навички та ставлення, щоб залишатися здоровим, керувати емоціями, досягати особистих і колективних цілей, відчувати та виявляти емпатію до інших,

встановлювати та підтримувати стосунки і приймати відповідальні та зважені рішення. На основі соціально-емоційного навчання формуються певні компетентності, зокрема самоусвідомлення, самоорганізація, прийняття відповідальних рішень, соціальна свідомість та побудова стосунків.

Соціально-емоційне навчання враховує індивідуальні потреби здобувачів освіти, їх можливості та особливості, сприяє розвитку їхньої емоційної сфери, соціальних навичок та міжособистісної взаємодії. Розвиток соціально-емоційних навичок допомагає вибудовувати ефективні комунікативні стратегії, вільно виражати думки та емоції, а також розвиває самооцінку та віру у власні можливості. Опанування соціально-емоційними навичками сприяє академічній успішності учнівства.

Зважаючи на сучасні вимоги суспільства до особистості, виникає необхідність використання ефективних та інноваційних підходів до навчання, які б враховували не лише когнітивні аспекти, але й соціально-емоційну сферу здобувачів освіти. Використання соціально-емоційного навчання стає актуальним і перспективним для підвищення якості освіти та розвитку відповідних компетентностей здобувачів на всіх рівнях здобуття освіти.

Соціально-емоційне навчання є важливим елементом, що сприяє загальному розвитку дитини, її успіху в житті та академічних досягненнях. Впровадження соціально-емоційного навчання у закладах освіти не лише допомагає покращити соціальні навички учнів, але й робить навчальний процес більш ефективним та гармонійним. У результаті, соціально-емоційне навчання сприяє створенню більш здорового, безпечного та підтримуючого шкільного середовища, яке сприяє всебічному розвитку дітей та молоді.

В умовах реалізації Концепції «Нова українська школа» важливого значення набуває інноваційна діяльність закладів освіти, яка характеризується системним експериментуванням, апробацією та застосуванням інновацій в освітньому процесі. Сьогодні необхідно навчити людину системно, послідовно та оперативно опановувати нові знання, інформацію, тобто забезпечити освіту впродовж життя, яка повинна стати способом і стилем суспільно-індивідуального буття людини в інформаційному суспільстві. Ключовим питанням поліпшення якості освіти є впровадження ефективних змін у навчальних закладах, формування відповідного освітнього середовища, створення умов для розвитку особистості.

Ефективність функціонування системи освіти значною мірою залежить від забезпечення сприятливого психологічного середовища для

усіх учасників освітнього процесу. А одним з найважливіших стратегічних завдань в сучасних умовах є ефективна психолого-педагогічна підтримка особистості.

Список використаних джерел

1.Безпечний простір. Корекційно-розвиткова програма формування стійкості до стресу в дітей дошкільного віку та школярів : навч.-метод. посіб. Вид. 3-тє, доп., виправ. / Богданов С. О., Гніда Т. Б., Залеська О. В., Лунченко Н. В., Панок В. Г., Соловйова В. В. / Заг. ред. : Чернобровкін В. М., Панок В. Г. Київ : Унів. Вид-во ПУЛЬСАРИ, 2021. 368 с.

2.Вітюк В. В. Психолого-педагогічна підтримка особистості в умовах сучасного освітнього середовища. Безпечне освітнє середовище як умова навчання, соціалізації та самореалізації дитини : зб. ст. наук.-практ. конф. (29 березня 2024 р, м. Луцьк) / упоряд. Н. А. Поліщук. Луцьк : Волинський ІППО, 2024. С. 7-12.

3.Вітюк В. В. Розвиток особистісних навичок учасників освітнього процесу в умовах реформування. Педагогічний пошук. 2024. № 3. С. 10–12.

4.Державний стандарт базової середньої освіти URL: https://is.gd/65dd2T (дата звернення 05.03.2025).

5.Нова українська школа. URL: https://is.gd/raMOY7 (дата звернення 05.03.2025).

6.Олешко П. С., Вітюк В. В. Післядипломна педагогічна освіта Волині в умовах воєнного часу. Педагогічний пошук. 2023. № 1. С. 13–18. URL: https://is.gd/pHVebf (дата звернення 05.03.2025).

***Анастасія Гузовата**, ст. гр. ПСз-31*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
***Науковий керівник:** Микола Бабій, к. психол. н.,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ВПЛИВ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ НА ПСИХОЛОГІЧНИЙ КЛІМАТ У ГРУПІ ЮНАКІВ

Юнацький період – це час активного формування особистості, її соціальної ідентичності та комунікативних навичок. Саме в цей період молодь особливо гостро реагує на міжособистісні стосунки, а група стає важливим чинником розвитку. Відповідно до досліджень Беха , якісний психологічний клімат у юнацьких групах сприяє формуванню впевненості

в собі, розвитку навичок ефективної комунікації та підвищенню рівня відповідальності [3].

Формування індивідуальної поведінки є складним процесом, що залежить від багатьох чинників: біологічних, соціальних, психологічних, культурних та ситуаційних. Поведінка кожної людини – це унікальне поєднання внутрішніх характеристик особистості та зовнішнього впливу середовища. Дослідження цих факторів допомагає психологам краще розуміти людську поведінку, прогнозувати її зміни та коригувати у разі необхідності. Дослідження показують, що негативний клімат може призводити до підвищеного рівня тривожності, соціальної ізоляції та навіть конфліктів, що ускладнює як навчальний процес, так і особистісний розвиток молоді. Саме тому важливо розуміти чинники, що впливають на атмосферу в юнацьких колективах, і своєчасно коригувати їх для створення комфортного середовища.

Поведінка – це сукупність дій, реакцій та моделей взаємодії організму з навколишнім середовищем. Це те, як ми діємо, реагуємо на подразники, взаємодіємо з іншими людьми та світом навколо нас. Поведінка може бути як свідомою, так і несвідомою, простою або складною.

Індивідуальна поведінка – це сукупність дій, реакцій та моделей взаємодії окремої особистості з навколишнім світом, що визначаються її біологічними, психологічними та соціальними особливостями. Це унікальний «відбиток пальця» кожної людини, який формується протягом усього життя під впливом безлічі факторів. Як зазначають науковці , індивідуальна поведінка формується під впливом таких факторів, як інтелектуальні здібності, емоційна чутливість, соціальний досвід, а також через механізми соціальної адаптації. Вона може мати різні форми: вербальну (словесні висловлювання), невербальну (жести, міміка), фізичну (рухи тіла, поза), а також когнітивну (оцінки, уявлення). [1]

З особливою увагою варто розглядати індивідуальну поведінку юнаків, оскільки на цьому етапі життя відбувається формування самосвідомості, пошук соціальних ролей і розвитку соціальних навичок.

Юнацький вік є періодом активних пошуків, експериментів, вивчення своїх можливостей у соціальних контекстах, тому поведінка в цей час може змінюватися в залежності від ситуацій і середовища. Під індивідуальною поведінкою розуміють сукупність зовнішніх і внутрішніх реакцій особистості на навколишнє середовище, що відображають її соціальні, емоційні та когнітивні стани.

На думку дослідників, сприятливий психологічний клімат підвищує рівень згуртованості групи, що сприяє продуктивній роботі, розвитку

взаємної підтримки та формуванню емоційної стійкості її членів [4]. У той же час, несприятлива атмосфера може викликати зниження мотивації, виникнення міжособистісних конфліктів і навіть призвести до дезінтеграції групи.

Несприятливий (негативний) клімат породжує високу конфліктність, напруженість між членами групи, недовіру, відчуження, ізоляція окремих учасників, появу агресії або психологічного тиску (булінгу), відсутність взаємної підтримки та співпраці, відчуття тривожності, стресу та дискомфорту.

Нейтральний клімат породжує відсутність яскраво вираженої позитивної або негативної атмосфери, що не сприяє ані згуртованості, ані розколу групи.

Для покращення психологічного клімату у юнацькій групі необхідно використати наступні психологічні прийоми:

– сформувати культуру довіри та поваги – це, допоможе створити безпечний простір для самовираження;

– розвивати емоційний інтелект для розпізнавання власних емоцій й розумінню почуттів інших.

– організовувати спільні активності – заходи, які сприяють згуртованості (ігри, командні завдання, волонтерські проєкти).

– забезпечувати психологічну підтримку – можливість звертатися до психолога для вирішення особистих проблем.

– попереджати появу конфліктів – своєчасне розв'язання суперечок і робота над взаєморозумінням[2].

Таким чином, психологічний клімат у юнацькій групі є визначальним чинником для гармонійного розвитку її учасників. Він впливає на емоційний стан, успішність комунікації та рівень соціальної адаптації. Сприятливий клімат сприяє згуртованості, розвитку та позитивному самовідчуттю молоді, тоді як негативний може стати причиною конфліктів, стресу та ізоляції. Важливо своєчасно діагностувати стан групового середовища та застосовувати методи його покращення, щоб забезпечити здоровий соціально-психологічний розвиток молоді.

Список використаних джерел

1.Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2012. 256 с..

2. Бондаренко О.Ф. Психологічні особливості сучасної студенської молоді. Практична психологія та соціальна робота. 2003. № 4. С. 8-11.

3. Бурда В. Психологічні особливості формування соціально-психологічного клімату у колективі старшокласників. Євроінтеграції : Результати і перспективи. Вип. 41. Т. 2. 2021. С. 72.

4.Григоренко О. І. Формування позитивного психологічного клімату в студентських групах: теорія та практика. Київ : Педагогічна думка, 2017. 138 с.

***Зарина Дацик**, начальник відділу*
молодіжної політики департаменту
молоді та спорту Луцької міської ради, м. Луцьк

МЕНТАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я ТА СПІЛКУВАННЯ

Ментальне здоров'я – поняття достатньо широке. Так, у різних інформаційних джерелах ми можемо натрапляти на інші, дещо синонімічні трактування, які характеризують ментальне здоров'я, а саме: психічне здоров'я, психологічне здоров'я, душевне здоров'я тощо.

Згідно з визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я, ментальне здоров'я – це стан щастя та добробуту, в якому людина реалізує свої творчі здібності, може протистояти життєвим стресам, продуктивно працювати та робити внесок у суспільне життя.

Таким чином, ментальне здоров'я є невід'ємною частиною щасливого життя людини. Стан ментального здоров'я залежить від багатьох чинників: соціальних, екологічних та навіть економічних. Проте саме соціальні чинники виконують одну з найважливіших ролей.

В умовах війни та у післявоєнний час ментальне здоров'я людей набуває все більш важливого значення. Адже війна торкнулася нас усіх, незалежно від рівня безпеки території, на якій ми живемо.Тривоги, обстріли, стреси, втрати близьких, переживання за родичів, які знаходяться на передовій та багато інших впливів роблять людину вразливою та спричиняють погіршення ментального здоров'я. Через ці причини в Україні частіше почали говорити про ментальне здоров'я. Хоч, звісно, варто враховувати й те, що на таку увагу до ментального здоров'я впливає і загальний рівень прогресу та широкі дослідження у цій тематиці. Тож ментальному здоров'ю присвячують дедалі більше наукових праць. Особливу увагу на нього звертають також психологи, які мають клієнтів з відповідними проблемами.

Чи пов'язані ментальне здоров'я та спілкування? Говорячи про соціальні чинники, які впливають на стан ментального здоров'я, звісно,

насамперед мають на увазі соціум та взаємини між людьми. А однією з основ таких взаємин і є спілкування.

Спілкування – складний процес взаємодії між людьми, що полягає в обміні інформацією, а також у сприйнятті й розумінні партнерами один одного. У характеристиці спілкування важливими є його функції. Багато науковців виділяють три основні функції спілкування: комунікативну (формування, передача та приймання інформації), інтерактивну (вплив, взаємодія, регуляція поведінки) та перцептивну (взаємне сприйняття та пізнання партнерів, взаєморозуміння). Саме ці три функції показують важливість спілкування та його багатогранність у житті людини, адже спілкування визначають потребою, а потреба – це гостра нестача чогось.

Дефіцит або низька якість спілкування можуть призводити до почуття самотності, депресії, викликати тривожність. І, навпаки – відкрите та асертивне спілкування сприяє психологічному благополуччю, а відтак – покращенню ментального здоров'я.

Якими є психологічні переваги здорового, екологічного (асертивного) спілкування? Спілкування допомагає людині виражати свої думки, переживання та емоції. Обговорення власних труднощів, проблем, переживань із друзями, рідними або фахівцями (психологами) може полегшувати емоційні навантаження, знижувати рівень стресу та тривожності. Люди, які мають міцні соціальні зв'язки, рідше страждають від депресії та інших психічних розладів.

Окрім цього, якщо ми говоримо про соціальний аспект ментального здоров'я, то варто зазначити, що якісне спілкування формує відчуття підтримки та приналежності. Коли людина знає, що її думки цінують, що вона не самотня у своїх переживаннях – це зміцнює її психологічну стійкість та, відтак, ментальне здоров'я.

Є й інший бік «медалі». Ментальне здоров'я погіршує / знижує ізоляція та токсичне спілкування. Відсутність асертивного спілкування або соціальна ізоляція можуть мати серйозні наслідки для ментального здоров'я. Люди, які відчувають самотність, частіше стикаються з депресивними станами, хронічним стресом і проблемами не тільки з ментальним, а й з фізичним здоров'ям. Самотність може призвести до значного зниження самооцінки, депресій та навіть появи суїцидальних думок.

Не менш загрозливим може бути й токсичне спілкування – коли взаємодія супроводжується постійною неконструктивною критикою, знеціненням, агресією тощо. Таке спілкування може спричинити емоційне вигорання, підвищену тривожність і навіть розвиток психосоматичних захворювань. Тому, дуже важливо навчитися розпізнавати шкідливі

взаємини та обмежувати їхній вплив, а то й повністю позбутися спілкування з такими токсичними людьми.

Як же покращити якість свого спілкування з іншими людьми? Щоб спілкування сприяло ментальному здоров'ю, важливо розвивати навички емпатії та активного слухання. Це допомагає краще розуміти інших людей і тим самим зміцнює соціальні зв'язки. Варто обирати коло спілкування свідомо та відповідально. Спілкування повинно приносити радість і підтримку, а не виснажувати або травмувати. Важливо навчитися говорити про свої почуття відкрито та не боятися звертатися по допомогу, якщо виникають труднощі. Важливо також навчитися казати «ні» без докорів сумління та намагань виправдовуватися, вчитися відстоювати свої кордони. Важливо дозволяти собі побути на самоті, якщо відчуваєте таку потребу, адже спілкування теж може достатньо виснажувати, особливо, якщо ви працюєте у сфері професій «людина-людина».

Тут, до речі, варто нагадати наступне. Звісно, усі люди мають унікальні індивідуальні особливості, тож їх потреба у спілкуванні теж є різною. На характер цієї потреби також впливає й «тип особистості», наприклад належність до одного з двох типів дихотомії «екстраверсія-інтроверсія». Вважається, що інтровертовані особистості меншою мірою потребують спілкування (інтенсивності, частоти тощо), і навпаки – люди з вираженою ектравертованістю надають посилену увагу спілкуванню, оскільки вони більшою мірою зорієнтовані на зовнішній світ та оточення, тоді як інтроверти – люди більше орієнтовані «всередину себе».

Звісно, дружнє спілкування – важливе. Але часом ніщо не може замінити саме професійного спілкування (звернення до психолога). У цьому контексті варто зазначити, що важливим компонентом дбайливого ставлення до свого ментального здоров'я є саме формування культури звернення до психологів. Довгий час у нашому менталітеті звернення до психологів вважалося чимось табуйованим, сороміцьким, незручним тощо.

Останніми роками ця тенденція, на щастя, змінюється. Усе більше людей звертаються за допомогою до фахівця, часто не приховують цього, формуючи, таким чином, здорове відношення суспільства до відповідних ситуацій. У контексті збереження ментального здоров'я та звернення до психологів варто зазначити, що дуже важливою є можливість людини обрати вид допомоги, який їй більше підходить, приміром – групові заняття чи індивідуальні. На цей вибір може впливати багато факторів, як і описана вище дихотомія «екстра-інтроверсії», так і інші чинники. Важливо також мати вибір щодо платних та безоплатних груп / занять / звернень і

можливість скористатися сервісами онлайн та конфіденційним (анонімним) режимом.

В Україні існує декілька «гарячих ліній», які спеціалізуються на психологічній допомозі, працюють в умовах анонімності та на безоплатній основі. Є навіть окремі «гарячі лінії» для молоді, підлітків. Зокрема, Національна гаряча лінія для дітей та молоді від ЛаСтради, Лінія від благодійного фонду «Голоси дітей», Міжнародна гуманітарна організація «Людина в біді». Сервіси для підлітків та молоді: «ПОРУЧ» (онлайн група підтримки), «Не дрібниці» (телеграм-бот), «Teenergizer» (консультації). Для всіх охочих, незалежно від віку, які відчувають емоційну кризу чи суїцидальні думки, працює «гаряча лінія» LifeLineUkraine. Посилання на джерело: https://lifelineukraine.com/activities.Тут є різні послуги: від підтримки через дзвінок чи телеграм чат, до можливості пройти освітні курси з питань ментального здоров'я та інші опції.

Коли точно варто звернутися саме до спеціаліста? Фахівці радять відвідати спеціаліста, якщо спостерігаєте порушення сну і харчової поведінки, відчуваєте тривалу апатію та відсутність енергії. Психотерапевт / психолог – це також не єдиний, хто може опікуватися ментальним здоров'ям та допомагати вам. Це завдання стосується багатьох: батьків, родичів, друзів, вчителів та педагогів. Стосується це завдання і роботодавців. Деякі організації впроваджують навчальні тренінгові програми для своїх працівників або ж відкриті навчання для вільного запису всіх охочих. Навчання мають назву на кшталт «Базовий курс самодопомоги та первинної підтримки у кризових ситуаціях». Звісно, людина, яка пройшла такий тренінг чи інший вид навчання, буде більш підготовленою як для надання самодопомоги, так і базової допомоги іншій людині, якщо така опиниться в надзвичайних обставинах, або коли цього буде потребувати ситуація. Також деякі компанії роблять доступними для своїх працівників звернення до психолога (оплачуване компанією повністю або, принаймні, певну кількість оплачуваних годин на рік).

Але, які б люди та організації не мали можливості надавати свої послуги з покращення нашого ментального здоров'я, насамперед сама людина повинна дбати про його збереження. Має людина й дбати про якість, інтенсивність та характер свого спілкування з людьми, уникати токсичного спілкування. Нам усім варто не забувати, що ментальне здоров'я надзвичайно важливий компонент здоров'я людини, невід'ємна частина щасливого життя, тож дбати про нього – наш привілей та зобов'язання.

***Олена Вісин**, канд. іст. наук,*
доцент кафедри цивільної безпеки
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ПРАЦІВНИКІВ ТА ПРОФІЛАКТИКА СТРЕСУ НА РОБОЧОМУ МІСЦІ: СУЧАСНІ ПРАКТИКИ ТА ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ

Анотація. У статті розглядається роль психосоціальної підтримки в забезпеченні психологічного благополуччя працівників, особливо в умовах війни та соціальної нестабільності. Проаналізовано сучасні підходи до профілактики стресу на робочому місці, наведено приклади ефективних практик з різних регіонів України. Особливу увагу приділено адаптації внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та впровадженню міжнародного досвіду, зокрема ізраїльських методик першої психологічної допомоги.

Ключові слова: психосоціальна підтримка, профілактика стресу, ментальне здоров'я, внутрішньо переміщені особи, трудовий колектив, емоційне вигорання, перша психологічна допомога.

В умовах повномасштабної війни в Україні питання збереження ментального здоров'я працівників набуває особливої актуальності. Соціальні, економічні та безпекові виклики змінюють підходи до організації праці, акцентуючи увагу на необхідності надання психосоціальної підтримки на всіх рівнях управління. Психологічний клімат у колективі, стресостійкість та взаємна підтримка працівників визначають не лише продуктивність, а й загальну стабільність підприємства в кризовий період.

Згідно з даними Держпраці [4], основним завданням психосоціальної підтримки є створення умов, за яких працівники можуть справлятися зі стресом, конфліктами, невизначеністю та іншими факторами, що впливають на психічне здоров'я. Роботодавець, який дбає про ментальне благополуччя колективу, отримує не лише лояльність персоналу, а й стабільну продуктивність у складних умовах.

Підтримка може включати консультації психологів, гарячі лінії, тренінги з психічного здоров'я, формування безпечного середовища для діалогу та висловлення емоцій.

Профілактика стресу повинна бути багаторівневою, тобто методи профілактики стресу повинні бути від базових технік до тренінгів [2].

У практиці ефективно застосовуються:

– дихальні техніки (глибоке, діафрагмальне дихання);

– прогресивна м'язова релаксація;

– візуалізація ресурсних образів;

– індивідуальні та групові зустрічі з психологами;

– психоедукація — навчання працівників основам самодопомоги [1].

Ці інструменти допомагають не лише зняти напругу, але й розвинути стресостійкість на майбутнє.

Окрім організаційної підтримки, важливим є розвиток індивідуальних навичок подолання стресу серед працівників. В умовах тривалої війни ключовими стають методи швидкого відновлення, які не потребують багато часу: мікропрактики усвідомленості – 2-3-хвилинні вправи на дихання, сканування тіла або фокусування на відчуттях; ритуали заземлення – чашка чаю, улюблена музика, ароматерапія або проста прогулянка; письмова рефлексія – ведення щоденника допомагає впорядкувати думки та зменшити рівень тривоги; практика вдячності – щоденна фіксація трьох позитивних подій чи фактів допомагає зміцнити емоційний фон [9].

Приклади впровадження комплексних програм для працівників з-поміж ВПО демонструють ефективність персоналізованого підходу. Так, деякі компанії пропонують: адаптаційні зустрічі; підтримку з боку HR-менеджерів і психологів; матеріальну допомогу; можливість проходження курсів перекваліфікації.

Такі заходи сприяють інтеграції ВПО в колектив, зниженню тривожності та формуванню мотивації до праці [5].

Успішна реалізація програм психосоціальної підтримки неможлива без активної участі керівництва організації та відділів з управління персоналом. Саме лідери задають тон комунікації, формують культуру підтримки та є прикладом у дотриманні принципів ментального здоров’я.

Ключовими елементами ефективної підтримки з боку HR-служб є: моніторинг стану працівників через регулярні опитування або інтерв’ю; розробка політик ментального здоров’я, що включають механізми реагування на стрес та кризові ситуації; підвищення обізнаності керівників середньої ланки, які мають безпосередній контакт із персоналом, через навчальні семінари; створення “точок доступу” до допомоги – наприклад, внутрішніх чатів з психологом, онлайн-платформ для самодіагностики або мобільних застосунків для відновлення ресурсів [6].

Досвід провідних українських компаній засвідчує, що працівники, які знають про наявність допомоги та відчувають підтримку керівництва, демонструють вищу продуктивність та менше звертаються до лікарняних [7].

Багато українських компаній розробили власні системи підтримки ментального здоров’я. Нижче наведено кілька практичних прикладів:

1. IT-компанія зі Львова впровадила гнучкий графік, обов'язкову годину цифрової тиші (без листів і дзвінків), а також щомісячні "ресурсні дні" для персонального відновлення.

2. Логістична компанія з Києва організувала серію вебінарів за участі психотерапевтів, а також відкрила кімнату емоційного розвантаження на складі.

3. Освітній стартап створив програму «Тиждень без нарад», яка дозволяє знизити інформаційне навантаження, а також впровадив регулярні групові сесії з арт-терапії [8].

Успіх подібних програм пояснюється їхньою адаптивністю до конкретного середовища, а також прозорою комунікацією з боку керівництва щодо цілей та результатів впровадження.

Значний внесок у розбудову системи психосоціальної підтримки в Україні зроблено шляхом адаптації міжнародного досвіду. Наприклад, ізраїльська модель першої психологічної допомоги була впроваджена під час тренінгів у Запорізькій області [3]. Модель ґрунтується на принципах швидкої підтримки, стабілізації емоційного стану та відновлення базових ресурсів людини. Після проходження навчання учасники отримали знання про надання самодопомоги та допомоги колегам у кризовій ситуації.

Пандемія COVID-19, а згодом і повномасштабна війна, сприяли перегляду підходів до охорони праці та ментального добробуту працівників. На державному рівні вже розпочато інтеграцію психосоціальної підтримки в політику охорони праці. Зокрема:

– розроблено рекомендації Держпраці щодо обов'язкової оцінки психосоціальних ризиків;

– проводяться національні кампанії з підвищення обізнаності, зокрема в державних установах;

– ведеться діалог про включення модулів з ментального здоров'я в навчання з охорони праці;

– розглядається можливість надання державної підтримки підприємствам, які впроваджують відповідні програми [10].

Інституційна підтримка дозволить не лише підвищити якість життя працівників, а й запобігти масовим психологічним травмам, що можуть мати довготривалі наслідки для економіки країни.

Інституціоналізація програм психосоціальної підтримки дозволяє досягнути таких результатів, а саме:

– покращення емоційного клімату;

– зменшення випадків професійного вигорання;

– підвищення залученості персоналу;

– зміцнення довіри між працівниками та керівництвом;

зниження рівня конфліктів і плинності кадрів.

Таким чином, психосоціальна підтримка стає інвестицією в стабільність і розвиток підприємства.

Висновки. Психосоціальна підтримка на робочому місці це не додатковий бонус, а необхідна складова ефективного управління персоналом у кризовий період. В умовах війни вона стає інструментом виживання як для окремих працівників, так і для організацій в цілому. Розбудова системи такої підтримки потребує стратегічного підходу, кадрових ресурсів та міжсекторальної співпраці.

Список використаних джерел

1. Держпраці. (25.02.2025). Профілактика стресу: покращення психологічного клімату в колективі. https://oppb.com.ua/news/profilaktyka-stresu-pokrashhennya-psyhologichnogo-klimatu-v-kolektyvi

2. Держпраці. (19.03.2025). Психосоціальна підтримка працівників: поради Держпраці. https://oppb.com.ua/news/psyhosotsialna-pidtrymka-pratsivnykiv-porady-derzhpratsi

3. Держпраці. (10.01.2025). Інноваційні підходи до психосоціальної підтримки працівників. https://oppb.com.ua/news/innovatsijni-pidhody-do-psyhosotsialnoyi-pidtrymky-pratsivnykiv

4. Держпраці. (06.02.2025). Чому важливо запроваджувати психосоціальну підтримку на робочому місці. https://oppb.com.ua/news/chomu-vazhlyvo-zaprovadzhuvaty-psyhosotsialnu-pidtrymku-na-robochomu-mistsi

5. Держпраці. (25.12.2024). Приклад впровадження позитивних практик психосоціальної підтримки працівників. https://oppb.com.ua/news/innovatsijni-pidhody-do-psyhosotsialnoyi-pidtrymky-pratsivnykiv

6. Міністерство економіки України. (2023). Настанови для бізнесу: підтримка ментального здоров'я працівників. https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=mental-health-guide

7. Центр громадського здоров'я МОЗ. (2023). Ментальне здоров'я в умовах війни. https://phc.org.ua/news/mental-health-war

8. Кейс компанії "Prometheus". (2024). Практики зниження стресу серед освітян. https://prometheus.org.ua/blog/mentalhealth-education

9. ВООЗ. (2022). Mental health and psychosocial support in emergencies. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-in-emergencies

10. Державна служба України з питань праці. (2025). Рекомендації щодо інтеграції психосоціальної підтримки у політику охорони праці. https://oppb.com.ua/news/rekomendatsii-psyhosotsialna-pidtrymka

***Оксана Кихтюк**, к. психол. наук, доцент*
доцент кафедри загальної та клінічної психології
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОСОМАТИЧНИХ РЕАКЦІЙ ТА РОЗЛАДІВ ПІДЛІТКІВ У ЧАС ВІЙНИ

Військові конфлікти є не лише деструктивним фактором фізичного середовища, але й потужним джерелом психотравматизації, особливо для осіб юнацького віку. Підліткова популяція, що характеризується незавершеним формуванням психоемоційної сфери, демонструє підвищену вразливість до стресових чинників, обумовлених воєнними діями.

Психологічний дистрес, викликаний воєнним досвідом, проявляється не лише у вигляді емоційних розладів, але й у соматичних симптомах, що підпадають під визначення психосоматичних реакцій. У підлітків, які переживають воєнний конфлікт, спостерігається поліморфізм психосоматичних проявів, що відображають внутрішню конфліктність між прагненням до нормативного функціонування та неможливістю його реалізації в умовах екстремальної ситуації.

Війна завдає нищівного удару по психіці дітей та підлітків, спричиняючи широкий спектр психологічних розладів. Вони значно частіше, ніж їхні ровесники в мирних країнах, стикаються з: тривожними розладами (постійне відчуття напруги, страху та неспокою, яке заважає нормальному функціонуванню); посттравматичним стресовим розладом (ПТСР) для кого характерні повторні переживання травматичних подій, нічні кошмари, гіперзбудження та уникнення всього, що нагадує про травму; різними формами депресії, частий прояв стійкого стану пригніченості, втрати інтересу до життя, порушення сну та апетиту. Дисоціативними розладами: відчуття відсторонення від реальності, втрата відчуття власного «я», відчуття нереальності навколишнього світу, заціпеніння або навіть кататонія. Розладами поведінки: агресія, асоціальна поведінка, схильність до насильства, що є відображенням внутрішнього болю та безсилля. Зловживанням психоактивними речовинами: спроба заглушити біль та тривогу за допомогою алкоголю або наркотиків, що лише погіршує ситуацію [2; 6; 7].

У час війни психосоматичні реакції стають особливо поширеними, оскільки постійний стрес, тривога та страх глибоко впливають на організм. Ці реакції можуть проявлятися у різноманітних формах, від легких нездужань до серйозних хронічних захворювань. Хронічний стрес призводить до зниження імунітету, що робить організм більш вразливим до інфекцій. Це може проявлятися частими застудами, герпесом та іншими захворюваннями. Війна може спричинити гормональний дисбаланс, що призводить до порушень та проблем зі щитоподібною залозою та інших ендокринних розладів. Можливі неврологічні порушення із симптоматикою тремору, запаморочення, порушення координації, головного болю, напруги, панічних атак, а також загострення неврологічних захворювань. Хронічна напруга м'язів може призвести до болю в спині, шиї, суглобах, а також до розвитку артритів та інших захворювань опорно-рухового апарату. Стрес може спричинити або загострити шкірні захворювання, такі як екзема, псоріаз, акне та кропив'янка. Дихальна система людини може проявлятися спазмами дихальних м'язів, гіпервентиляційного синдрому, бронхіальної астми [4].

Науковці підкреслюють, що ці реакції не є ознакою слабкості, а скоріше «нормальною реакцією на аномальні події». Тривалий вплив насильства призводить до «ризику розвитку множинних та затяжних форм біопсихосоціальної дезадаптації», тобто порушення фізичного, психологічного та соціального функціонування [1; 2; 5].

Дослідження показують, що воєнна травма має довготривалі наслідки для психіки дітей, і чим довше триває конфлікт, тим важчими стають симптоми. За даними ЮНІСЕФ, діти, які пережили травматичні події, мають значно вищий ризик розвитку ПТСР, депресії та тривожних розладів [7].

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), 20% людей, які пережили травматичні події, страждають від психічних розладів, що заважають їм жити повноцінним життям. Це означає, що кожен п'ятий підліток, який пережив війну, потребує кваліфікованої психологічної допомоги [4; 5; 6; 7].

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) є патологічним станом, що виникає внаслідок переживання травматичної події, і не обмежується дорослою популяцією. Дитячий та підлітковий вік характеризується підвищеною вразливістю до психотравмуючих факторів, що зумовлює специфіку клінічної картини ПТСР у цій віковій групі [4].

Підлітки, котрі зазнали травматичного впливу, демонструють симптоматику, що корелює з дорослими проявами ПТСР, проте має ряд диференційних особливостей. Симптоми можуть проявлятися у вигляді

поведінкових порушень, емоційної лабільності, регресивних реакцій, а також соматичних скарг. Прояви ПТСР залежать від віку дитини. У молодшому віці переважають регресивні реакції та відтворення травматичної події в ігровій діяльності, тоді як у підлітків домінують поведінкові розлади та емоційна дезадаптація. ПТСР у дітей та підлітків часто супроводжується іншими психічними розладами, такими як депресія, тривожні розлади, розлади поведінки, тобто наявна коморбідність. Несвоєчасна діагностика та відсутність адекватного лікування можуть призвести до хронізації процесу та негативно вплинути на подальший психосоціальний розвиток дитини, що загрожує довготривалими наслідками [3; 4].

Психосоматичні реакції можуть бути індивідуальними та залежать від особливостей нервової системи підлітків, генетичної схильності та попереднього досвіду. Тривалий вплив стресу може призвести до хронізації психосоматичних розладів, що значно ускладнює їх лікування. Важливо вчасно звертатися за медичною та психологічною допомогою, щоб запобігти розвитку серйозних ускладнень. У воєнний час особливо важливо приділяти увагу не лише фізичному, а й психологічному здоров'ю підлітків, оскільки вони тісно пов'язані.

Терапевтичний підхід не повинен обмежуватися індивідуальною психотерапією дитини, а передбачає інтегровану модель, що включає систематичні консультації з батьками. Встановлено, що сімейне мікросередовище відіграє ключову роль у формуванні емоційного досвіду та психосоматичного благополуччя дитини. Отже, терапевтичні інтервенції повинні ґрунтуватися на індивідуалізованій діагностиці, що враховує специфіку сімейної динаміки та соціальної підтримки середовища у якому перебуває індивід. Перспектикою подальших наукових пошуків вбачаємо у розробці та апробації клінічно ефективних програм корекції психосоматичних розладів, що включають індивідуальну та сімейну терапію; проведення лонгітюдних досліджень для оцінки довгострокових наслідків психосоматичних розладів та ефективності терапевтичних інтервенцій; створення валідних та надійних методів оцінки психосоматичних порушень у підлітків.

Список використаних джерел

1. Вознюк О. Деякі особливості психологічної підтримки дітей із травмою війни. Психосоціальна підтримка осіб з травмою війни: міжнародний досвід та українські реалії. Донецький державний університет управління; 2018: 95-98. Вплив війни на психічне здоров’я дітей.

URL: https://warchildhood.org/impact-of-war-on-childrens-mental-health/ (дата звернення 04.02.2025).

2. Коен Д., Маннаріна Е., Дебліндже Е. Психотерапія з дітьми та підлітками, які пережили травму та втрату. Львів. Свічадо.2016. 264 с.

3. Овчаренко О. Ю. Психологія стресу та стресових розладів К. 2023. 266 с.

4. Пережити війну: Психічне здоров'я дітей та молоді в районах, які постраждали від конфлікту. URL: https://international-review.icrc.org/articles/living-through-war-mental-health-children-and-youth-conflict-affected-areas (дата звернення 04.02.2025).

5. Христенко В, Овсяннікова Я. Основні психологічні стани, які спостерігались у мешканців міста, на околицях якого відбуваються воєнні дії (на прикладі міста Харків). Disaster Crisis Psychol Probl. 2022;(3): 109-130.

6. Khan A. R., Altalbe A. Potential impacts of Russo-Ukraine conflict and its psychological consequences among Ukrainian adults: the post-COVID-19 era. Frontiers in Public Health. 2023. Vol. 11. URL: https://doi.org/10.3389/fpubh.2023.1280423 (дата звернення 04.02.2025).

7. UNICEF: Violence in the lives of children and adolescents URL: https://www.unicef.org/media/48671/file/Violence_in_the_lives_of_children_and_adolescents.pdf (дата звернення 04.02.2025).

***Тетяна Климчук**, ст. гр. ПС–12*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
***Ольга Піменова**, к.соц.н. доцент,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ПСИХОЛОГІЧНА РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ У ПРОЦЕСІ СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Психологічна резильєнтність є важливим аспектом професійного становлення, оскільки вона визначає здатність особистості ефективно справлятися з труднощами, долати стресові ситуації та адаптуватися до змін. У контексті професійної освіти це особливо актуально, оскільки студентів часто чекають не лише академічні труднощі, але й стресові ситуації, що виникають під час адаптації до нового соціального середовища, а також підвищеного навчального навантаження. Психологічна резильєнтність сприяє розвитку таких якостей, як емоційна стійкість, здатність до

саморегуляції та ефективне вирішення проблем, що є критичними для професійного становлення майбутніх фахівців.

Одним з основних аспектів розвитку психологічної резильєнтності є навчальне середовище, в якому студентам надається підтримка для подолання труднощів. Резильєнтні студенти мають більшу здатність до адаптації та саморегуляції, що дозволяє їм краще справлятися з академічним навантаженням, соціальними викликами та професійними випробуваннями. Психологічна підтримка, яку надають викладачі та наставники, створює умови для розвитку стійкості у студентів, а також надає можливості для формування важливих професійних якостей, таких як комунікація, командна робота та стійкість до стресу. Дослідження показують, що студентам, які розвивають психологічну резильєнтність, легше адаптуватися до професійних вимог, що знижує ризик вигорання та тривалих стресових станів у майбутній професійній діяльності [2].

З розвитком психологічної резильєнтності у студентів професійної освіти важливу роль відіграє і особистісний фактор. Внутрішні ресурси особистості, такі як самооцінка, мотивація, рівень самоконтролю, впливають на здатність індивіда долати стрес і психологічно адаптуватися до труднощів. Крім того, важливе значення має взаємодія з оточенням, зокрема взаємини з викладачами та однокурсниками, що також формують стійкість до стресу. Науковці відзначають, що високий рівень психологічної резильєнтності допомагає студентам не лише ефективно долати стресові ситуації, але й уникати емоційного вигорання, що є суттєвим для професійної діяльності в майбутньому [1].

Психологічна резильєнтність також має прямий зв'язок з розвитком професійної компетентності. Це пов'язано з тим, що адаптація до професійної діяльності передбачає не лише набуття практичних навичок, але й здатність швидко реагувати на зміни в робочому середовищі, зберігати ефективність у стресових умовах і зберігати мотивацію до досягнення поставлених цілей. Резильєнтні особистості можуть більш ефективно управляти своїм часом, контролювати емоційний стан і приймати обґрунтовані рішення, що є необхідними для успіху в професійній сфері

Важливо також зазначити, що розвивати психологічну резильєнтність у студентів можна за допомогою спеціалізованих методів. Одним із таких є впровадження тренінгів та психологічних практик, які допомагають студентам краще усвідомлювати свої емоції, покращувати стресостійкість і розвивати соціальні навички. Це може включати в себе тренінги на розвиток емоційного інтелекту, методи когнітивно-поведінкової терапії та різноманітні практики саморегуляції. Використання таких методик дозволяє

формувати у студентів стійкість до стресу, покращувати їхні адаптаційні здібності та позитивно впливати на їхнє професійне становлення (Семенюк, 2016).

Таким чином, психологічна резильєнтність є важливим чинником професійного становлення майбутніх фахівців професійної освіти. Вона сприяє не лише подоланню стресових ситуацій та труднощів, а й формуванню важливих професійних якостей, таких як адаптація, емоційна стійкість та ефективне вирішення проблем. Розвиток психологічної резильєнтності у студентів має стратегічне значення для успішної інтеграції у професійну діяльність і зниження ризику вигорання в майбутньому.

Список використаних джерел

1.Іванова Л. М. Психологічна резильєнтність у студентів педагогічних вищих навчальних закладів. *Журнал педагогічних наук.* Київ, 2019. Вип. 12. С. 99–112.

2.Рудь І. А. Психологічна резильєнтність як фактор професійної адаптації майбутніх фахівців. *Психологія в освіті та практиці*. Київ, 2021. Вип. 14. С. 45–58.

***Юлія Кожедуб**, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня за освітньо-професійною програмою «Публічне управління та адміністрування» НУОЗ України імені Н.Л. Шупика*

ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ПЕРСОНАЛУ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

На жаль, надзвичайні ситуації є частиною нашого повсякденного життя. У світі відбуваються різні трагічні події: війни, стихійні лиха, аварії, пожежі і міжособистісне насильство. Переміщеними можуть бути окремі люди, сім'ї і цілі спільноти. Люди втрачають будинки, близьких, виявляються відірваними від сім'ї і звичного оточення або стають свідками насильства, руйнувань і смерті. Українська статистика на сьогодні відсутня – можна собі лише уявити, скільки подій, що носили «масово травматичний характер», випало на історію України бодай за останнє століття та спричинені ним психосоціальні травми: голодомор, війна, репресії, Чорнобиль, Майдан, збройні конфлікти, переміщення населення. Такі події у тій чи іншій мірі впливають на кожного, проте спектр можливих реакцій і

емоцій вельми широкий. Багато хто відчуває себе враженим, вибитим з колії або не розуміє, що відбувається. Люди відчувають страх або тривогу, можуть впасти в заціпеніння або апатію. Деякі проявляють слабкі реакції, інші – важчі [1, с. 1].

Не виключенням є і державні службовці, для яких важливо не просто знизити вплив травматичного досвіду на якість життя і роботи, а й постійно підвищувати індивідуальну продуктивність на робочому місці, а також ефективність державного органу в цілому [2, с. 2]. Тому ключовим завданням управління організаціями та персоналом в умовах війни є розуміння змісту психічного здоров'я працівників та організації в цілому. Турбота про ментальне здоров'я персоналу – це складова безпеки і здоров'я на роботі, вона сприяє сталості та ефективній діяльності підприємств, організацій, установ незалежно від форм власності. Відповідно до Національного плану спільних заходів щодо зниження рівня незадекларованої праці та виробничого травматизму на 2024 рік, одним із основних завдань Державної служби України з питань праці та її територіальних органів є надання безпосередньої допомоги суб'єктам господарювання у впровадженні на підприємствах політики психосоціальної підтримки на робочому місці (далі – Політика ПСП). Психосоціальна підтримка на робочому місці має ґрунтуватися на політиці, яка включає чіткі й зрозумілі для кожного працівника повідомлення про те, що вплив війни на людину і сферу праці визнається, а психологічний добробут кожного працівника й працівниці має пріоритетне значення. Метою Політики ПСП є створення сприятливих умов для підвищення продуктивності праці та укріплення ментального здоров'я працівників у період воєнного часу та відновлювального періоду [3, с. 1].

Враховуючи загальні підходи ВООЗ можна говорити про те, що психічне здоров'я персоналу організацій в умовах війни включає такі основні компоненти:

1) здатність справлятися з повсякденними стресами життя в умовах війни;

2) здатність налагоджувати стосунки з людьми в умовах війни;

3) здатність ефективно здійснювати свою професійну діяльність та працювати на

користь своєї організації й суспільства, реалізувати свої здібності в умовах війни.

На основі аналізу літератури можна говорити про «загальні» та «специфічні» ризики психічного здоров'я персоналу організацій. До «загальних» ризиків психічного здоров'я персоналу організацій у

«звичайних умовах» (не екстремальних, зокрема в умовах відсутності війни) належать: бідність, безробіття, погані умови роботи, низький рівень освіти, високі або некеровані робочі навантаження; нереальні очікування тощо. Також не можна не згадати про одну із загальних проблем у забезпеченні психологічного здоров'я в організації як обмаль у керівників знань, умінь та навичок, відсутність необхідної підготовки з питань психічного здоров'я підлеглих.

Поряд із «загальними» ризиками психічного здоров'я персоналу організацій у період війни існують «специфічні» ризики, які в свою чергу діляться на соціально - економічні (закриття організації або злиття кількох організацій в силу погіршення економічної ситуації, необхідність організовувати роботу в умовах blackout, ймовірність втрати роботи, скасування надбавок до заробітної плати та ін.) та психосоціальні (робота організації в умовах невизначеності, необхідність переїзду організації на нове місце, переживання персоналом хронічного стресу, наявність страху за життя під час повітряної тривоги та ракетних обстрілів, песимізм та зневіра персоналу у завтрашньому дні тощо), які можуть змінювати (посилювати або нівелювати) ризики, існуючі у «звичайних» умовах [4, с. 24].

Отже, психічне здоров'я персоналу органів місцевого самоврядування є критично важливим ресурсом для забезпечення їхньої ефективної діяльності та сталого розвитку громад в умовах безпрецедентних сучасних викликів. Війна, економічна нестабільність, реформи, пандемії та інформаційне перевантаження створюють значний тиск на працівників органів місцевого самоврядування, що може призводити до погіршення їхнього психічного стану та негативно впливати на якість надання послуг населенню.

Враховуючи це, забезпечення та підтримка психічного здоров'я персоналу має стати одним із ключових пріоритетів державної та місцевої політики. Впровадження комплексних заходів, спрямованих на створення сприятливого робочого середовища, надання доступу до психологічної допомоги, підвищення обізнаності про психічне здоров'я та навчання керівників, є необхідною умовою для збереження працездатності, мотивації та благополуччя працівників.

Інвестиції в психічне здоров'я персоналу органів місцевого самоврядування є не лише гуманітарним, але й стратегічно важливим кроком для забезпечення стійкості, ефективності та здатності місцевого самоврядування адекватно реагувати на сучасні виклики та задовольняти потреби громад. Лише за умови збереження психічного здоров'я своїх працівників органи місцевого самоврядування зможуть повноцінно

виконувати свою важливу роль у розбудові сильної та процвітаючої України.

Список використаних джерел

1. Надання першої психологічної допомоги сім'ям з дітьми, дітям, які перебувають/перебували у зоні збройного конфлікту: метод. рекомендації / за заг. ред. Іванової О.Л.; упоряд. д. мед. н. Пінчук І.Я. та ін. Івано-Франківськ: УОР, 2014. 12с.

2. Про затвердження типової загальної короткострокової програми підвищення кваліфікації «Психологічна підтримка та адаптація персоналу у період воєнного стану та повоєнний час»: Наказ НАЗК від 30 липня 2024 р. № 112-24 С.1-17

3. Мачухівської територіальна громада. Оголошення: щодо впровадження політики психосоціальної підтримки на робочому місці. URL: https://machtg.gov.ua/news/1721286744/ (дата публікації 18.07.2024).

4. Карамушка Л. М. Психічне здоров'я персоналу організацій в умовах війни : навч. - методичний посібник. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2023. 124 с.

***Кристіна Левичева**, здобувач*
вищої освіти ступеня «Бакалавр»
спеціальності «Соціальна робота» 4-го року навчання,
НУБіП України, м. Київ
***Науковий керівник**: Інна Осадченко, д. пед. н., професор,*
професор кафедри соціальної роботи та реабілітації
НУБіП України, м. Київ

АКТУАЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ УМОВ НАЛАГОДЖЕННЯ ПОЗИТИВНИХ ВЗАЄМИН У РОДИНАХ ВІЙСЬКОВИХ

Родина є основним джерелом підтримки та психологічної стійкості військовослужбовців, однак сучасні виклики, пов'язані з військовим станом у нашій державі, суттєво впливають на психологічний клімат у таких родинах. У цьому контексті соціальна робота відіграє ключову роль у налагодженні позитивних стосунків у родинах військовослужбовців, забезпеченні їхньої емоційної стабільності та адаптації до мінливих соціальних умов.

Важливість вивчення соціально-психологічних умов для налагодження позитивних стосунків у родинах військовослужбовців стає

все більш актуальною темою в практиці соціальної роботи. Узагальнюючи погляди вчених (Н. Дідик [1], В. Доценко [2], Т. Титаренко [3] та ін.), можна виокремити основні підходи до вирішення цієї проблеми. Соціальна робота із сім'ями військовослужбовців охоплює низку проблем, пов'язаних з адаптацією до мирного життя після війни, реабілітацією та підтримкою емоційно-психологічного стану членів сім'ї.

Важливим аспектом є створення структур підтримки сімей із труднощами в умовах посттравматичного стресу та зміни соціальних ролей. Кожен підхід вивчає соціальні, психологічні та сімейні аспекти адаптації, акцентуючи увагу на важливості сім'ї як основного джерела підтримки. В умовах сучасної соціальної роботи використовуються інтегровані моделі, що поєднують психологічну, соціальну та правову допомогу, спрямовану на забезпечення ефективної підтримки сімей військовослужбовців у процесі їхньої реабілітації та відновлення [4].

До основних проблем, які впливають на функціонування таких сімей, науковці основних: психологічний стрес, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), що впливає на якість спілкування та взаєморозуміння в сім'ї; тривала розлука, що призводить до емоційного віддалення між членами сім'ї; соціально-економічні труднощі, зокрема нестабільність доходів і необхідність працевлаштування після демобілізації; проблеми адаптації військовослужбовців до цивільного життя, що може супроводжуватися агресією, ізоляцією чи відчуженням.

Стресові фактори та досвід військової служби можуть суттєво вплинути на родину в різних аспектах, таких як адаптація до і після служби, управління фінансами, виховання дітей і подолання тривалої розлуки. У зв'язку з цим однією з найактуальніших проблем є налагодження позитивних стосунків у родинах військовослужбовців, що є важливим напрямом соціально-психологічної роботи. Соціальна робота має сприяти створенню комплексних програм підтримки, які включають соціально-психологічне консультування, соціально-економічну допомогу та реабілітаційні заходи, спрямовані на гармонізацію родинних стосунків та ефективну адаптацію до цивільного життя.

Отже, родина військовослужбовця, як основна соціальна одиниця, є ключовим фактором у процесі відновлення та реабілітації, тому підтримка позитивних стосунків у родині має бути пріоритетом соціальної роботи. Інтеграція психологічних, соціальних та правових підходів у супроводі родин військовослужбовців сприяє ефективному вирішенню проблем адаптації, подолання стресу та відновленню гармонії у сімейних стосунках. Розробка та реалізація комплексних програм підтримки сімей

військовослужбовців є необхідною умовою забезпечення їхнього успішного повернення до мирного життя та стабільного соціального функціонування.

Список використаних джерел

1. Дідик Н. Ф. Роль сім'ї у підтримці психологічного стану військовослужбовця на різних етапах виконання службово-бойового завдання. *Робота з травмами війни. Український досвід: матеріали Першої всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 28–31 березня 2018 р.).* Золоті ворота, м. Київ, Україна. С. 48–51.

2. Доценко В. Стратегії підтримки сімей учасників бойових дій та ліквідації наслідків війни. *Problems of Emergency Situations*: матер. Міжнар. науково-практ. конф., м. Харків, 19 трав. 2023 р. 2023. С. 229–231.

3. Соціальна робота: становлення, перспективи, розвиток. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, курсантів та молодих вчених, 9 листопада 2022 р.* Львів: ЛДУ БЖД, 2022. 222 с.

4. Як допомогти особистості в період переходу від війни до миру: соціально-психологічний супровід: практичний посібник / за наук. ред. Т. М. Титаренко, М. С. Дворник. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2022. 154 с.

***Ірина Литвинюк**, ст. гр. ПСз-31*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
***Науковий керівник:** Микола Бабій, к. психол. н.,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

КОМУНІКАТИВНА ВЗАЄМОДІЯ У СТАРШИХ КЛАСАХ

Комунікативна взаємодія однією з головних потреб активної особистості. Пізнання і взаємний вплив людей один на одного - обов'язковий елемент будь-якої спільної діяльності. Головними видами діяльності, в яких люди виступають суб'єктами пізнання інших людей, є спілкування і праця. Особливою і головною характеристикою спілкування як діяльності є те, що через нього людина будує свої відносини з іншими людьми. Спілкування, яке є обов'язковим компонентом праці, навчання, гри і всіх інших видів діяльності, виявляється умовою, без якої неможливе пізнання дійсності, формування емоційних відповідей на неї і ґрунтованої на цьому пізнанні і емоційному відношенні поведінки.

На будь-якому рівні і при будь-якій складності поведінки особистості існує взаємозалежність між інформацією про людей і міжособистісними відносинами, комунікацією і саморегуляцією вчинків людини в процесі спілкування, перетвореннями внутрішнього світу самої особистості[4].

Комунікативні властивості особистості, які виражають її відношення до інших людей є центральними особливостями, що визначають всі інші риси характеру. Комунікативні особливості особистості, що розглядаються в єдності мотиваційних, когнітивних, емоційних і поведінкових компонентів, можуть виступати не тільки продуктом індивідуального розвитку, але і одним з його факторів. Такі моральні цінності, як чесність, гуманність, принциповість, відвертість, мають цілком визначений комунікативний смисл, передбачають розуміння інших людей, способи і мотиви спілкування з ними [4].

Особливо значимою є проблема налагодження комунікативних відносин молодих людей раннього юнацького віку. Процес життєвого самовизначення, характерний для цього вікового періоду, передбачає не тільки професійну реалізацію навчання, але й розвиток самоусвідомлення. Потреби пошуку сенсу життя, емоційного тепла і контакту з іншими людьми, самоствердження - все це акумулюється в комунікативних відносинах юнаків та допомагає краще зрозуміти власне Я. Але налагодження контактів не завжди відбувається гладко. Важкість й складність долання комунікативних бар'єрів та налагодження взаємин особливо помітний у ранній юності. Відсутність позитиву у цьому процесі, негативно позначається на у сьому процесі розвитку особистості у ранньому юнацькому віці [3].

Найбільшу свою активність учні старших класів виявляють у міжособистісній комунікації. На цьому щаблі вікового розвитку такий різновид налагодження й підтримка контактів вирізняється вибірковістю, скритістю (інтимністю), застосовується у разі потреби для самоутвердження й самовиразу себе в якості окремої та незалежної персони.

Для комунікування з однолітками використовуються наступні стратегії: збільшення радіуса спілкувального кола як у часовому та просторовому вимірах. Молоді люди роблять спроби зробити ширшим, у першу чергу, соціальний простір, за рахунок нових знайомств та налагодження нових стосунків. У цьому стають у нагоді відвідування різноманітних клубів, секцій, гуртків за інтересами. Все це стимулює розширення кола знайомих спілкування; формується уміння спілкуватись, відвертість й вибірковість у контактах та готовність до них.

Молоде покоління уже визначає переліг вимог до комунікування, а особливо до таких його форм як дружба і романтизм. Визначальними мірилами у цьому випадку рівень взаєморозуміння, готовність підтримати, надійність, віра, щирість.

Не зважаючи на такі серйозні вимоги у ході спілкування можна натрапити на ознаки егоцентричності. Причина у непереборному бажанні довести візаві унікальність свого Я. При цьому такі ж прагнення співрозмовника залишаються не поміченими, або проігнорованими. Так, це може породити певний рівень напруги у стосунках, адже молода людина вчиться комунікувати й не застрахована від погрішностей у цьому контексті [2].

Учень старших класів шанобливо ставить до контактів з представниками дорослого світу, проте відчуває більш гостру необхідність у спілкуванні з однолітками. У науковій спадщині Ніколенка Д.Ф. та Долинської Л.В. наводяться приклади про непоборне бажання учнів старших класів товаришувати з ровесниками, менше старшими за віком, а ще менше молодшим поколінням. Стосовно контактів зі старшими то в ранній юності надають перевагу спілкуванню з представниками родини старшими за віком. До їхніх порад дослуховуються і дещо беруть за приклад. А от до контактів з педколективом проявляють байдужість. Чого не скажеш про бажання порозмовляти з однолітками [1].

Спектр тем, які обговорюються у молодіжному доволі широкий, це і питання професійного самовизначення, шкільна успішність, проблеми молодіжного середовища, взаємини з родичами, норми поводження, спільно пережите, та плани на перспективу. Втручання дорослих у справи молодших викликає в останніх неприємні відчуття, особливо, коли у формі диктату вказується що і в якій послідовності має робити молода людина. У пошані, коли родичі демонструють довіру, впевненість, такт та повагу.

Особливе місце у стосунках займає інтимне спілкування як серед юнаків так й юнок. Учні старших класів значно серйозніше відносяться до такого типу романтизму ніж попередники. Загалом прояв зацікавленості до протилежної статі є одним із новоутворень цього періоду життя. У дівчат у таких контактах виникає значно раніше в силу їх прискореного фізіологічного розвитку. Це цілком логічно, оскільки контактуючи з особою протилежної статі можна знайти відповідь на широке розмаїття питань.

Базовими стимулами побачень для представників старших класів є пошук людини-друга, який вислухає й зрозуміє, а також можливого претендента на майбутнє спільне сімейне життя. Для цього домовляються і організовуються побачення, на яких стають очевидними відповіді на

питання: Як себе подоводити?, що сказати й відповісти?, наскільки я цікавий? і т. п. У такого роду комунікацій юнки більше мотивовані на задоволені глибинних персональних потреб, юнаків такі побачення стимулюють до фізіологічної втіхи. Такого роду антагонізм у поглядах породжує різного роду і різної сили суперечки між ними, які можуть завершуватися і розчаруванням у протилежній статті, яке може зберігатися доволі тривалий час [2].

Такого роду проблеми й інші за своєю глибиною й силою можуть породити бажання усамітнитись. Так, це виглядає парадоксально, коли паралельно з розумінням своєї індивідуальності може виникнути бажання самоізоляції. Причина цього криється у тому, що раннє юнацьке «Я» ще доволі розмите, нечітке, непостійне. Бувають випадки, коли цей образ переживається у вигляді внутрішньої пустоти, яку варто чимось заповнити. Це вчить бути обережним у виборі комунікатора, тем які не варто йому довіряти. Відповідно зростає відповідний досвід.

Комунікування з однолітками дуже корисний інформаційний канал. Завдячуючи йому підростаюче покоління отримує необхідні повідомлення, про існування яких воно й не здогадувалося

Постійні розмови запускають механізми вироблення важливих умінь: взаємодіяти, співвідносити власні наміри з намірами свого оточення, відстоювати свою позицію у разі необхідності.

Спілкуючи у своєму колі молода людина отримує не лише досвід, а й емоційну підтримку, особливо це актуально у випадку наявності певних проблем із розряду непорозуміння[2].

Комунікування у ранньому юнацькому віці ґрунтується на базі двох суперечливих: продемонструвати як окрему персону та необхідність в приналежності до групового об'єднання (афіліація).

Друга спонукає до пошуку однодумців в середовищі ровесників з різних причин. Одні мають намір продемонструвати власну унікальність, яку мають визнати й підтвердити оточення. Інші мають потребу в емоційному комфорті, який забезпечує наявний соціум. Ще інші відчувають брак інформації з певних питань, або відсутність комунікативних вмінь. Існують і такі, які прагнуть вказувати іншим. Загалом усі перехована вище стимули виступають у єдності.

Таким чином, міжособисте комунікування на цьому етапі вікового розвитку є важливою рушійною силою генезису молодої людини.

Список використаних джерел

1. Бондаренко О.Ф. Психологічна допомога особистості. Харків : Фоліо, 1996. 237 с.

2. Киричук О.В. Формування в учнів активної життєвої позиції. Київ: Рад. Школа, 1983. 136 с.

3. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ : Рад.школа, 1989. 480 с.

***Галина Луциків**, ст. гр. ПС-41*
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка, м. Кременець
***Науковий керівник:** Тетяна Новак, к. пед. н., доцент доцент кафедри психології і соціальної роботи Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка, м. Кременець*

ІСТОРІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ САМООЦІНКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Самооцінка, як свідчать дослідження К. Левіна, А. Маслоу, К. Роджерса та інших учених, є складним і багатоаспектним феноменом, що вивчається у філософії, соціології, психології та педагогіці, тобто має міждисциплінарний характер. Особливої уваги потребує процес формування самооцінки у молодшому шкільному віці, що охоплює період від шести до одинадцяти років. Це надзвичайно важливий етап у житті дитини, оскільки саме в цей час відбувається її вступ до школи — подія, що суттєво змінює соціальний статус дитини та визначає нову провідну діяльність — навчання.

У цей період організм дитини зазнає інтенсивних змін: активно розвиваються центральна і вегетативна нервові системи, кістково-м’язова система, внутрішні органи. Спостерігається зростання активності нервових процесів, із переважанням процесів збудження, що зумовлює характерні для цього віку особливості — підвищену емоційну збудливість, активність, непосидючість.

Навчання стає для дитини новим і серйозним видом діяльності, який вимагає організованості, дисципліни та сили волі. Дитина входить до нового колективу, в якому буде не лише навчатися, а й соціалізуватися та розвиватися.

Проблемі розвитку самооцінки в молодшому шкільному віці приділяли увагу й українські вчені, серед яких О. В. Гірчук, І. С. Булах, Р. С. Зозуляк-Случик, С. Л. Мельничук та інші.

Формування самооцінки було предметом уваги не лише вітчизняних, а й закордонних науковців. Першими дослідниками цього феномену були американські психологи та філософи В. Джеймс і К. Роджерс. Саме В. Джеймс увів поняття «самооцінка», визначаючи її як ключовий компонент «образу Я» у структурі особистості. Згідно з його теорією, структура особистості включає три елементи: складові «Я», емоційне ставлення до цих елементів (самооцінка) та відповідну поведінку [5, с. 139].

Важливий внесок у розвиток теорії самооцінки зробив К. Роджерс, представник феноменологічного підходу. Він вважав, що основним мотивом людської поведінки є прагнення до самореалізації. Розвиток власного «Я» забезпечує становлення самодостатності, соціальної відповідальності та компетентності. Вчений розглядав самооцінку як результат взаємозв'язку між «Я-ідеальним» та «Я-реальним». Конгруентність — відповідність між самосприйняттям і реальним досвідом — є, на його думку, важливою умовою психологічного здоров’я.

У межах психоаналітичного підходу К. Хорні звертала увагу на «Я-концепцію», відзначаючи, що її повноцінна реалізація можлива лише за сприятливих умов для розвитку справжнього «Я» [4, с. 211].

Визначення поняття «самооцінка» в психології є водночас широко дослідженим і неоднозначним. Частина науковців (В. Джеймс, І. Кон, К. Роджерс) трактують Я-концепцію та самооцінку як самостійні новоутворення самосвідомості, інші — розглядають самооцінку як її домінантну складову. Наприклад, Р. Бернс вважає самооцінку компонентом Я-концепції, а О. В. Гірчук, І. С. Булах, Р. С. Зозуляк-Случик та С. Л. Мельничук — як процес, результатом якого формується «образ-Я» [3, с. 116].

Згідно з підходом В. А. Гінецинського, самооцінка — це вроджена риса особистості, тоді як самосвідомість розглядається як її властивість [2, с. 145]. П. Р. Чамат визначив два етапи розвитку самооцінки: на першому етапі діти спираються на оцінки з боку інших, а з підліткового віку — починають самостійно аналізувати власний досвід і знання.

Згідно з дослідженнями, самооцінка проходить через дві основні стадії: першу — стадію самоусвідомлення, коли дитина лише накопичує знання про себе, та другу — часткову самооцінку, яка ґрунтується на аналізі цих знань. Т. І. Криворучко вважала, що самооцінка відіграє ключову роль у саморегуляції поведінки, допомагаючи людині співвідносити себе з певним еталоном.

Самооцінка не є стабільною характеристикою — вона змінюється залежно від ситуації. Виділяють три етапи її реалізації: прогностичний

(оцінка можливостей перед діяльністю), процедурний (корекція в процесі виконання) та ретроспективний (оцінка результату). Високий рівень самооцінки сприяє впевненості, саморозвитку та здатності до регуляції власної поведінки. Натомість неадекватна самооцінка, як завищена, так і занижена, може свідчити про психологічні труднощі або деформацію особистості.

Цікавими у контексті проблематики самооцінки є погляди Еріха Фромма. Він підкреслював, що «людина — єдина істота, для якої власне існування є проблемою, яку вона повинна вирішити і якої вона не може уникнути. Вона не може повернутися до стану гармонії з природою, тому змушена розвивати свій розум доти, доки не стане господарем природи й самої себе» [4, с. 25]. Ця думка яскраво ілюструє сутнісну потребу людини у самопізнанні, саморефлексії та формуванні власної самооцінки як невід'ємної частини особистісного зростання.

Отже, проблематика формування самооцінки в молодшому шкільному віці є предметом пильної уваги як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Молодший шкільний вік справедливо вважається одним із найбільш переломних і значущих періодів у житті дитини. Саме в цей час відбувається її входження у нову соціальну ситуацію розвитку — шкільне середовище, у якому формуються основи особистісної ідентичності, розвивається самосвідомість і закладаються перші уявлення про себе, що є базою для формування самооцінки.

Список використаних джерел

1. Булах І. С. Самооцінка як психолого-педагогічна проблема. – К.: Науковий світ, 2006. – 204 с.

2. Гірчук О. В. Формування адекватної самооцінки учнів початкової школи. Педагогіка і психологія. – 2011. № 4. С. 78–82.

3. Зозуляк-Случик Р. С. Вікові особливості розвитку самооцінки в учнів початкової школи. Тернопіль: ТНПУ, 2013. 198 с.

4. Криворучко Т. І. Самооцінка як механізм саморегуляції особистості. Наукові записки НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2015. Вип. 27. С. 201–208.

5. Чамат П. Р. Психологічні основи розвитку самооцінки у дітей. Психологічний журнал. 2012. № 3. С. 41–49.

***Наталія Мандрук**, викладач циклової комісії психолого-педагогічних дисциплін та дошкільних методик, фаховий коледж Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка, м. Кременець*

АРТТЕРАПІЯ ЯК МЕТОД РОБОТИ З ЕМОЦІЯМИ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна приносить не лише фізичні загрози, а й глибокі емоційні потрясіння, які особливо сильно впливають на дітей. У такі складні часи арттерапія стає дієвим інструментом для зниження рівня стресу, перемикання уваги на позитив і створення відчуття безпеки. Це більше, ніж просто малювання чи ліплення – це спосіб висловити свої почуття, впоратися з емоціями та знайти внутрішню рівновагу.

Арттерапія, або ж «лікування мистецтвом», є порівняно новим, але ефективним методом психотерапії. Вона особливо важлива для підтримки емоційного стану дітей в умовах воєнного часу. Ця техніка допомагає подолати широкий спектр проблем: від внутрішніх і міжособистісних конфліктів до кризових ситуацій, травм, втрат, психосоматичних розладів, а також сприяє розвитку творчих здібностей і особистісної цілісності.

Методи арттерапії досліджували такі науковці, як А. Бойко, М. Власюк, О. Вознесенська, О. Колпакчи та інші. Вплив мистецтва на психічне здоров'я особистості вивчали Е. Крамер, М. Наумбург, А. Хілл та інші дослідники. На їхню думку, творчий процес допомагає людині розвивати спонтанність, покращувати пам'ять, мислення, увагу, осмислювати життєвий досвід, самовиражатися, удосконалювати соціальні навички, адаптуватися до нових ролей у суспільстві, підвищувати самооцінку, а також екологічно виражати свої емоції та розкривати творчий потенціал.

Як зазначає О. Вознесенська, мистецтво – це унікальна можливість для дитини відкритись, поділитися своїми переживаннями й страхами, а також знайти душевну рівновагу [3].

Арттерапія – це один із найбільш м'яких і безпечних методів психотерапії, що дає змогу заглибитися у внутрішній світ дитини та сприяти відновленню її емоційного стану. Малювання, як частина цього підходу, є ефективним інструментом для подолання дитячого стресу. Воно допомагає впоратися з тривогою, занепокоєнням, відволікти від негативних ситуацій і джерел стресу, а також сприяє швидкому переживанню негативних емоцій, розв'язанню внутрішніх конфліктів і подоланню страхів.

Методи арттерапії застосовуються для роботи з широким спектром проблем: психологічними травмами, кризовими станами, втратою, постстресовими, невротичними й психосоматичними розладами, віковими кризами. Дослідження науковців та арттерапевтів підтверджують

взаємозв'язок між регулярними творчими заняттями та розвитком дітей. Дитяча психіка має величезний потенціал до відновлення – потрібно лише створити відповідні умови.

Чим же відрізняється арттерапія від звичайних занять із малювання? У класичному малюванні важливий кінцевий результат, тоді як в арттерапії головне – сам процес. Через гру та творчість дитина висловлює свої внутрішні переживання, вибираючи певні кольори, матеріали та сюжети. Вона створює спонтанно, і саме цей процес має терапевтичний ефект, допомагаючи вивільняти емоції, які раніше могли бути прихованими або незрозумілими – наприклад, страх, агресію, безпорадність чи сум.

Діти не завжди можуть словами передати свої страхи та переживання, але через малюнки, аплікації чи ліплення вони можуть виразити те, що відчувають. Це дає їм змогу позбутися емоційного напруження, не тримаючи його в собі.

У процесі творчості дитина занурюється в діяльність, відволікаючись від тривожних подій навколо. Малювання природи, створення глиняних фігурок або вирізання виробів із паперу сприяє зосередженню на позитивних емоціях і зниженню рівня стресу.

Окрім того, творчість дає дітям можливість створювати щось власне, що допомагає їм відчути контроль над оточенням. У часи війни, коли події зовні розгортаються хаотично, це особливо важливо для формування відчуття безпеки. В умовах тривалої пандемії та війни в Україні цей метод набуває ще більшої актуальності. Використання мистецтва як інструменту допомагає дорослим дослідити емоційний стан дитини та підтримати її в комфортний і захопливий для неї спосіб.

Методи арттерапії мають широкий спектр застосування та враховують особливості кожного вікового періоду. У цій публікації розглянемо основні арттерапевтичні підходи, які використовуються в роботі з дітьми.

Одним із найпоширеніших методів у роботі з дітьми молодшого шкільного віку є ізотерапія. Це арттерапевтична техніка, що передбачає спонтанне або тематичне малювання, яке допомагає виразити внутрішні переживання у символічній формі. Малювання є творчим процесом, що дає змогу людині вільно передавати свої почуття та емоції, знижувати рівень стресу та опрацьовувати сильні переживання.

Цей метод сприяє активізації ключових психічних функцій, таких як мовлення, мислення, увага, пам'ять, зосередженість і сприйняття. За класифікацією С. Кратохвіла, існують кілька видів малювання в арттерапії: Вільне малювання – створення малюнка на довільну тему, що дозволяє

максимально розкрити внутрішній стан дитини. Комунікативне малювання – малювання в парах на одному аркуші паперу, де спілкування відбувається виключно через образи та символи. Спільне малювання – створення колективного малюнка групою дітей на великому ватмані, що сприяє взаємодії та згуртованості. Додаткове малювання – малюнок по колу, де кожен учасник доповнює зображення власними символами й змістами, що сприяє розвитку уяви та кооперації.

Завдяки таким методам арттерапія допомагає дітям виражати свої емоції, взаємодіяти з іншими та поступово відновлювати емоційний баланс [5]. Важливим аспектом у роботі з дитячими малюнками є їхня інтерпретація, яка здійснюється поступово – від загального до глибинного аналізу. Особлива увага приділяється символам, змісту, формам, кольорам, композиції, розташуванню малюнка на аркуші, розміру фігур, повторюваності елементів, а також відсутності певних деталей.

Під час використання ізотерапії у психокорекційній роботі з дітьми психологу важливо дотримуватися недирективного підходу. Він має проявляти емпатію, створювати атмосферу психологічної безпеки, забезпечувати емоційну підтримку та безумовне прийняття дитини. Крім того, фахівець допомагає дитині знаходити форми для вираження своїх почуттів, сприяє вербалізації емоцій і спрямовує процес творчого самовираження в комфортному для дитини руслі [5; 6]. Серед найпоширеніших технік малювання можна виділити малювання олівцями, по воді, по склі, краплетерапію, створення відбитків листя та овочів, малювання мильними бульбашками, щіткою та інші. За допомогою малюнка дитина передає свої емоції, почуття, ставлення до навколишнього світу, предметів і людей у символічній формі, що іноді важко висловити словами.

Казкотерапія є одним із методів психотерапії, що використовує казку як інструмент для роботи з емоційними станами, почуттями та поведінковими проявами особистості [4; 7]. Казкотерапія сприяє емоційному самовираженню та глибшому розумінню себе через ідентифікацію з героями казок. Вона допомагає опрацьовувати психологічні травми та внутрішні конфлікти, використовуючи символіку та метафори, закладені в сюжетах.

Окрім цього, методика сприяє розвитку соціальних навичок та емпатії, адже аналізуючи вчинки персонажів, дитина вчиться співпереживати та розуміти інших. Також казкотерапія розвиває творче мислення та уяву, активізує спонтанність і креативність.

Наслідуючи позитивні риси казкових героїв, дитина зміцнює самооцінку, а щасливі завершення історій дарують відчуття надії та віру у власні сили. Крім того, через досвід персонажів діти вчаться долати страхи та тривоги, а процес ідентифікації допомагає краще пізнати себе [7]. Казкотерапія є ефективним методом у роботі з дітьми, оскільки сприяє розвитку творчих здібностей та інтелекту, допомагає знизити рівень агресії та спрямувати енергію гіперактивних дітей у конструктивне русло. Вона сприяє досягненню емоційної рівноваги та внутрішнього спокою.

Основні методи казкотерапії включають: Розповідь та обговорення казок – аналіз емоцій, які викликає казка, оцінка вчинків персонажів і ставлення дитини до ситуацій, описаних у сюжеті. Створення власних казок – допомагає дитині досліджувати свої переживання, страхи, мрії та почуття через власну творчість. Малювання за мотивами казок – ілюстрування сюжетів сприяє візуалізації емоцій та опрацюванню внутрішніх переживань через символи та образи. Переписування казок – зміна сюжету дозволяє дитині позбутися внутрішньої напруги та знайти прийнятний спосіб вирішення ситуацій відповідно до власних потреб. Програвання епізодів казки – виконання ролей казкових персонажів допомагає пережити та усвідомити різні емоційні стани. Ігрова терапія з елементами казки – включає використання ігрових методів для глибшого занурення у казковий світ. Використання казки як притчі-моралі – застосування казкових метафор для пошуку можливих рішень життєвих ситуацій.

Ці методи допомагають дітям краще розуміти себе, виражати свої емоції та знаходити шляхи подолання труднощів [7]. Форми використання казкотерапії можуть змінюватися в процесі психокорекційної роботи відповідно до індивідуальних потреб дитини.

Музикотерапія – це метод корекції, що використовує музику для покращення емоційного стану та розвитку особистості. Вона ефективна у роботі зі страхами, емоційними блоками, розладами мовлення і рухової активності, відхиленнями у поведінці та психосоматичними захворюваннями.

Основні завдання музикотерапії включають: емоційне розвантаження – допомагає виразити почуття та емоції; когнітивний розвиток – покращує увагу, пам’ять і мислення; розвиток фізичної координації та моторики. Покращення комунікативних навичок, релаксація та зниження рівня тривожності. Саморефлексія – допомагає глибше зрозуміти власні емоції. Робота з наслідками психологічних травм.

У науковій літературі виділяють два основних види музикотерапії:

Активна – включає гру на музичних інструментах, спів, вокалотерапію, імпровізацію та створення музичних композицій.

Пасивна – передбачає прослуховування музики, медитацію, релаксацію та рефлексію.

Музикотерапію в роботі з дітьми застосовують як в індивідуальній, так і в груповій формах. Вона сприяє розвитку моторних навичок, стимуляції імунної системи, покращенню настрою, емоційного стану, зниженню тривожності, заспокоєнню, а також зміцненню соціальних контактів і комунікативних здібностей [8]. Методи пластилінотерапії, глинотерапії та тістопластики ґрунтуються на використанні ліплення як творчого процесу. Ліпка передбачає створення різноманітних фігур, скульптур та об'єктів із глини, пластиліну чи тіста. У процесі ліплення людина може передати свої емоції, візуалізувати думки, бажання та переживання, що сприяє емоційному вираженню та самопізнанню. Особливо цінним цей метод є для роботи з людьми, які мають особливі освітні потреби, оскільки він полегшує вираження емоцій і допомагає опрацювати внутрішні конфлікти через метафоричні образи.

Пластилінотерапія – це напрямок арттерапії, який стимулює розвиток важливих когнітивних функцій, таких як мовлення, мислення, увага та сприйняття. Вона сприяє гармонізації внутрішнього стану особистості, допомагає виявити й опрацювати внутрішні конфлікти через творчість.

Глинотерапія є близькою до пластилінотерапії, але має глибший психотерапевтичний вплив. Цей метод допомагає дослідити й актуалізувати внутрішній світ дитини, використовується для роботи з емоційними труднощами, страхами, тривожністю, стресовими станами, а також у випадках низького самоконтролю, імпульсивності, психосоматичних розладів, втрати та переживання горя [7]. Глинотерапія у роботі з дітьми сприяє розвитку дрібної моторики, творчих здібностей, інтелектуального потенціалу, мотивації, сенсорної стимуляції та формуванню впевненості в собі.

Тістопластика – це арттерапевтичний метод, який допомагає на символічному рівні розкрити внутрішній світ людини, опрацювати травматичний досвід і виразити емоції через творчість. Цей підхід виконує кілька функцій: корекційно-розвивальну (розвиток моторики, мовлення), навчальну, комунікативну (сприяє спільній діяльності в групі), виховну (формування навичок роботи з матеріалами), релаксаційну (зниження емоційного напруження).

У дитячій роботі тістопластика є безпечним методом, що дозволяє використовувати кольорові барвники або розфарбовувати готові вироби. Діти створюють аплікації, відбитки фігурок, тематичні поробки, ліплять казкових персонажів, картини та деталізовані фігури. Процес творчості є захоплюючим і вже на етапі створення виробів сприяє психокорекційному ефекту.

Лялькотерапія – це арттерапевтичний метод, заснований на ідентифікації дитини з іграшкою або персонажем із казки, фільму, мультфільму. Його застосовують для діагностики, усвідомлення поведінкових патернів, розвитку саморегуляції, покращення соціальних навичок, корекції страхів, стимулювання мислення, мовлення та формування статево-рольової ідентичності [7]. Метод лялькотерапії передбачає використання як готових ляльок і іграшок, так і виготовлення ляльок самою дитиною. Для цієї терапії можна використовувати різні види ляльок: пальчикові, тіньові, маріонетки, мотузкові, площинні, перчаточні, об'ємні тощо. Основними методами роботи з ляльками є програвання звуків, виконання казкових сюжетів, та інші прийоми.

У роботі з дітьми лялькотерапія допомагає коригувати страхи, порушення поведінки, мовні вади, працювати з психологічними травмами, виражати емоції через ляльку, а також знижувати емоційну напругу та нервово-психічне напруження.

Арттерапія в цілому допомагає дітям краще розуміти свої емоції та навчатися працювати з ними. Діти розуміють, що в складні моменти можна не лише відчувати страх чи тривогу, а й створювати щось красиве.

Групові арттерапевтичні заняття сприяють розвитку комунікації між дітьми, дозволяючи їм обмінюватися ідеями, обговорювати роботи та підтримувати одне одного. Це створює відчуття спільноти, що є особливо важливим у стресові періоди. Тому арттерапевтичні методи є ефективними для стабілізації психоемоційного стану дітей, полегшення адаптації, покращення комунікації з однолітками та батьками, зменшення тривожності й страхів, а також підвищення самооцінки. Вони допомагають подолати захисні механізми психіки, вивільнити емоції та переживання, зрозуміти причини внутрішніх проблем і знайти шляхи до конструктивної взаємодії з оточенням.

Список використаних джерел

1. Бойко А. Використання артпедагогічних технологій як засобу творчого самовираження молодших школярів у позашкільних навчальних закладах. *Наукові записки*. Серія «Психолого-педагогічні науки», 2014. № 5. С. 68–73.

2. Вікова та педагогічна психологія : навчальний посібник / О.В. Скрипченко та ін. Київ : Просвіта, 2001. 416 с.

3. Власюк М. Арттерапія: лікування мистецтвом. *Відкритий урок: розробки, технології, досвід*, 2008. № 7(8). 90 с.

4. Вознесеньська О., Мова Л. Арттерапія у роботі практичного психолога : використання арттехнологій в освіті. Київ : Шкільний світ, 2007. 120 с.

5. Вознесенська О. І. Особливості арттерапії як методу. *Психолог*. 2005. № 10. С. 5–8

6. Герасимова Ю.А. Методичний посібник: Арттерапевтичні технології. Ізотерапія у роботі з дітьми дошкільного віку. Кривий Ріг, 2020. 32 с.

7. Ілійчук Л. Педагогічні умови використання арттерапії в освітньо-виховному просторі початкової школи. *Наукові записки*. *Психолого-педагогічні науки*, 2016. № 2. С. 114–118.

8. Колпакчи О. Арттерапія : курс лекцій. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 288 с.

9. Побережна Г. І. Музикотерапія як інноваційна технологія особистісного розвитку. *Вища освіта України*, 2010. № 3. С. 87–97.

***Оксана Мацелік**, ст. гр. ПС-41*
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка, м. Кременець
***Науковий керівник:** Маріанна Ярощук, к. психол. н., доцент*
доцент кафедри психології і соціальної роботи
Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка, м. Кременець

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ПЕРШОКУРСНИКІВ

Студентська адаптація - складний, динамічний, багатосторонній та багаторівневий процес. Він включає перебудову мотиваційної сфери, комплексу знань, умінь та навиків, перспектив та умов реалізації.

Особливість студентства як соціальної групи не у безпосередній участі у матеріальному та духовому світі, а підготовці до праці у цих сферах, а основна функція студентства - придбання професійних знань та умінь.

Дослідники виділяють три основні форми студентської адаптації:

Формальна адаптація. Включає в себе пристосування першокурсників до нового оточення, до системи навчання у ЗВО та її структури, до своїх обов'язків.

Соціальна адаптація. Складається із пристосуванням першокурсника до своєї навчальної групи, та до студентського оточення в цілому.

Дидактична адаптація. Включає в себе пристосування до нових методів, форм та умов навчальної діяльності у ЗВО, пристосування до нових форм контролю. Адаптація студентів-першокурсників тісно пов'язана з їх навчальними успіхами. Ціллю дидактичної адаптації виступає розробка оптимальних методів організації навчальної діяльності студентів-першокурсників з урахуванням специфіки умов навчання та особливостей пізнавальної діяльності в юності. [3].

Студентська адаптація має свої особливості, які намагаються охопити психологи з усіх ЗВО країни. ЇЇ розглядають як процес, який дозволяє студентам знайти своє місце у новій соціальній групі, та розпочати своє професійне самозростання. Завдяки поширенню проблематики адаптації, педагогічні колективи розуміють важливість даного процесу для комфортнішого пристосування молоді, кращого засвоєння навчального матеріалу та професійного становлення.

Велика кількість факторів впливають на швидкість та успішність процесу адаптації.

У наш час найпопулярнішим є вирішення «дидактичного бар'єру» - переходу зі шкільної позиції навчання на більш усвідомлену студентську. Більшість студентів-першокурсників стикаються з одними й тими самими труднощами у процесі адаптації. Довша тривалість навчання, ретельна підготовка до семінарів та лекцій, велика кількість конспектів та підготовка рефератів, написання контрольних та курсових робіт - усе це дезадаптує колишніх абітурієнтів. Також труднощі можуть виникати із орієнтацією у студентському містечку, пристосуванням до самостійної роботи, аналізуванням великих об’ємів інформації, налагодженням контактів з одногрупниками та викладачами, формуванням своїх думок.

Дослідження доводять, що причиною неуспішності першокурсників не завжди виступає слабка підготовка у школі. За результатами ряду досліджень, не сформованість готовності до навчання, до самостійного засвоєння знань, нездатність до контролю та оцінки себе, а також невміння правильно розподіляти свій вільний час та пріоритети виступають основними перешкодами до успішності. Тому перший час показники успішності навчання будуть показувати не найрозумніших студентів, а скоріше найбільш адаптованіших. [4].

У процесі адаптації відбувається перебудова психофізіологічних та психологічних якостей студента. Специфіка адаптації студентів ЗВО визначається умовами навчання, їх індивідуальними та віковими особливостями. На період юності припадає один з важливих етапів соціалізації. Якщо особистість не встигає пристосуватися до нових ситуацій - виникає небезпека дезадаптації.

Соціальна адаптація першокурсників поділяється на професійну та соціально-психологічну. Професійна адаптація включає в себе пристосування до умов та характеру навчального процесу, а також розвиток самостійності до наукового та навчального процесу. А соціально-психологічна включає в себе пристосування студента до групи, вибудовування контактів із нею та формування власного поведінкового стилю.

Професійний вибір та освіта - основне завдання юнацького віку. Професійна підготовка стає провідною діяльністю студентів, а його соціально-професійна адаптація - стає одною з проблем навчання. У студентів поглиблюються та диференціюються пізнавальні процеси, розвивається пізнавальна самостійність, формується професіональне самовизначення, життєві плани та здібності до самореалізації. [3].

Показником адаптації виступає адаптованість. Виділяють основні показники адаптованості студента: сформованість пізнавальної самостійності, ціннісних орієнтацій та комунікативних здібностей.

У процесі спілкування проходить особистісна адаптація до певних образів поведінки, які присутні у оточенні студента. Спілкування - складова частина спільної навчальної діяльності, а потреба у неформальному спілкуванні - характерна особливість юнацького віку.

Професійна адаптація залежить від важливості професії, роботи, успіху для студента, адже ефективність процесу оволодівання професією залежить як від засвоєння особистісно-професійними знаннями, так і мотивами, установками, ціннісними орієнтаціями. У процесі адаптації відбувається перебудування ціннісно-смислової сфери студентів і задача викладача у формуванні стійких професійних цінностей у студента[3].

Для побудови стратегії оптимізації адаптації слід дізнатися домінуючі мотиви першокурсника, його інтереси та життєві плани, рівень домагань, самооцінку та рівень поведінкової регуляції. В більшості ЗВО практикують соціальні заходи, направлені на оптимізацію адаптації першокурсників. Посвята у студенти, вступ до спеціальності, виступи старшокурсників та викладачів на урочистих вступних заходах

допомагають студентам відчути єдність, дізнатися історію та традиції університету, відчути себе частиною великої організації.

Таким чином, забезпечення успішної адаптації студентів до майбутньої професійної діяльності можливе в умовах особистісно-орієнтованого навчального процесу, під час якого формується певна взаємодія між педагогом і студентом, при якій створюються необхідні умови розвитку здібностей до саморозвитку, самостійності та самореалізації студентів. Пріоритетом виступає професійний розвиток особистості, завдяки становленню особистості студента, його пізнавальних здібностей та формуванню способів навчально-професійних знань на основі його життєвого досвіду.

Список використаних джерел

1. Батюх О. В. Важливість дослідження тривожності у студентів першого курсу. 2011. №4. С.22–23.

2. Вербицький В. Корекція тривожності у студентів вищих навчальних закладів. Ідеї, реалії і перспективи освітніх інновацій: філософія, психологія, методика : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 2006 р. Суми, 2006. Ч.2. С. 23–26.

3. Пилипенко Н. М. Мотиваційні механізми адаптації особистості сучасного студента до навчальних змін. Практична психологія та соціальна робота. 2008. №8 (113). С. 46–54.

4. Скрипник В. Особливості перебігу та самосприйняття соціально-психологічної адаптації студентів-першокурсників. Психологія і суспільство. 2005. № 2. С. 87–93.

***Ганна Моклиця**, к. філ. н.,*
ст. викл. кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м.Луцьк

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИЙ МЕТОД В ПСИХОЛОГІЧНОМУ КОНСУЛЬТУВАННІ ЯК НЕОБХІДНІСТЬ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

Експериментальна психологія сьогодні поступається іншим психологічним дисциплінам, таким, як психологічне консультування, педагогічна психологія, психологія реклами, управління і т.п. Актуальність певної дисципліни зумовлена суспільним попитом. Експериментальна психологія стрімко розвивалась в кінці XIX ст., коли В.Вундт відкрив свою першу лабораторію і зробив можливим розвиток психології як експериментальної науки. Вчений дав можливість психологам науковцям

досліджувати психічні явища, вимірювати їх [1]. Причиною такого попиту на цю дисципліну було невизнання психології як науки в суспільстві. Початок експериментальних досліджень підніс психологію на новий рівень, науковий. У сучасних умовах немає ніякого сумніву в дієвості і потрібності психології, вона стала провідною дисципліною. Проте саме експериментальний метод відійшов на задній план, бо першочерговим запитом стало психологічне консультування. Сьогодні стрімко розвиваються різні напрямки психотерапії. Людям не цікаво дивитись на математичні статистики, вимірювання чи кореляції між психічними явищами, бо їм цікаво досліджувати самих себе. Завдання, яке повинні перед собою ставити науковці, це адаптовувати психологічний метод під сучасні реалії, запити.

Вперше експеримент в лікуванні психічних захворювань використав З. Фройд, який досліджував істерію, її походження та способи лікування. Його науковий підхід відрізнявся тим, що він не боявся висувати нові гіпотези, припускати нові причинно-наслідкові зв'язки, спростовувати свої ж теорії та використовувати нові техніки. В XIX ст. психічні захворювання лікували жорстокими методами, особливо істерію. Саме З. Фройд шукав нові пояснення і пробував нові методи лікування, які були дієвими. Він замінив шокову терапію розмовою і це мало успіх. Саме так був винайдений катарсичний метод. Вчений пробував нові способи подолання психічного опору, коли пацієнти намагались загадати витіснений несвідомий матеріал. Він винайшов метод надавлювання на лоб, як спосіб сугестії. Згодом вчений зрозумів, що на одних це працює, на інших ні [4]. Кожна історія унікальна, і психологічне консультування має в свій інструментарій додати творчий підхід і психологічний експеримент, для пошуку оптимального саме для цієї людини способу лікування.

Сьогодні ж психологи намагаються знайти універсальний спосіб, техніку, яка зробить людей “щасливими”. Проте як і сам термін має суб'єктивний характер, так і підхід в психологічному консультуванні має бути різним. Особливо в сучасних умовах, де психіка людей потребує особливого ставлення, адже абсолютно нові обставини мають провокувати науковий інтерес до психічних реакцій на ці умови. Світ змінюється, в Україні війна, ми ще так багато не знаємо про те, як себе поводить себе психіка в таких реаліях. Психологи досліджували воєнні неврози після, але тоді був інший час, інший запит і інший рівень наукового знання. Тому сучасне психологічне консультування повинне адаптовуватись, а це означає шукати нові техніки і підходи, тобто експериментувати.

Суть експериментального методу полягає в тому, що це науковий пошук. Це перевірка припущень, наукових гіпотез. Цей метод відрізняється від інших емпі-ричних методів активним втручанням у ситуацію до-слідника, якиŭ планомірно маніпулює однією або кіль-кома змінними (факторами) і реєструє супутні зміни у поведінці досліджуваного об'єкта. Експеримент дає можливість пе-ревіряти гіпотези в причинно-наслідкових казуальних відношеннях [1]. У будь-якому психічному симптомі наявний закономірний причинно-наслідковий зв'язок. Ми можемо його шукати шляхом спостереження, після чого будувати ймовірну гіпотезу про можливість застосування певної техніки. Більшість нових технік в психологічному консультуванні були винайдені шляхом експериментального дослідження. Проте зараз ці дві сфери розділились. Психологічне консультування використовує методи спостереження, аналізу даних, анкетування, психодіагностики, проективних методик і т.п. [3]. В той же час, експеримент, як психологічний метод, став суто науковою діяльністю, або перевіркою соціальних теорій. “Поступово розуміння експериментального методу було звужене до спеціально організованої діяльності психолога-дослідника з перевірки наукових гіпотез каузального характеру” [2, с. 383]. Якщо заглибитись в суть експерименту та відійти від формул та складних обчислень, то цей метод відкриває багато можливостей. Сьогодні будується багато нових теорій і концепцій, люди вивчають психологію, досліджують себе, регресують в травми, проходять психотерапію. Кожну з цих теорій можна перевіряти, беручи маленьку вибірку, одного клієнта чи групу в університеті. Але засади експериментальної психології декларують валідність експерименту, вибірки, забираючи таким чином у психологів бажання використовувати цей метод в цілях наукового дослідження через неможливість його реалізації. Експеримент – це метод, який допомагає перевірити причинно-наслідковий зв'язок між явищами. Наше завдання - довести, що один фактор справді впливає на інший. Нехай ці досліди будуть мати не валідну вибірку, але вони будуть проводитись. Коли ці експерименти будуть повторюватись різними вченими, публікуватись, таким чином і вибірка розшириться. Суть розвитку будь-якої науки – це викликати науковий інтерес. Якщо психологи консультанти будуть його мати, то і сама сфера психологічної корекції буде розширюватись і розвиватись. Особливо сьогодні, коли психологія користується таким запитом і актуальністю. Психологічне консультування потребує свого розвитку, пошуку нових ідей і технік. Саме експериментальний метод найбільш оптимальний і навіть необхідний для цього.

Список використаних джерел

1. Галян О.І., Галян І.М. Експериментальна психологія: навч. посіб. Київ : "Академвидав", 2012. 400 с.

2. Горбунова В.В. До проблеми методологічних засад експерименту в психології: Наукові записки Інституту психології ім.. Г.С. Костюка АПН України / За ред. Академіка С.Д. Максименка. Київ : Главник, 2005. Вип. 26, в 4-х томах, том 1. С.383-386.

3. Цимбалюк І.М. Психологічне консультування та корекція: навч. посіб. Київ: ВД "Професіонал", 2005. 656 с.

4. Freud S., Breuer J. Studien über Hysterie. Frankfurt am Main: Fischen Tachenbuch Verlag.,2011. 332 s.

***Олена Мороль**, практичний психолог*
ДРУЦКРДІ «Пролісок», Луцьк
Центр життєстійкості
«FOX HOUSE», Луцьк

ІНТЕГРАЦІЯ КОНЦЕПЦІЙ ПСИХОЛОГІЧНОЇ САМОЗАРАДНОСТІ, САЛЮТОГЕНЕЗУ ТА АНТИКРИХКОСТІ ЯК ВІДПОВІДЬ НА ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

В сучасних реаліях усі ми змушені жити в умовах тотальної невизначеності та перманентного стресу. Немає жодного цілком вцілілого... Працюючи в Центрі життєстійкості з різними категоріями осіб, в своїй практиці зіштовхуюсь з такими скаргами: відчуття апатії, втрата контролю, постійна тривога, безнадія, відчуття ізоляції і нерозуміння іншими, втрата мотивації та сенсу життя, нездатність планувати, зосередженість на смерті, важке проживання втрати, втрата ідентичності, невпевненість в теперішньому і страх перед майбутнім. Спостерігаю недостатню поінформованість клієнтів щодо особливостей психічних процесів та змін у стресових умовах, виникнення маладативних думок і як наслідок вкорінення маладативних поведінкових реакцій.

Вбачаю важливість психоедукації та ознайомлення клієнтів з різними підходами, як полегшити свої переживання, розвинути психологічну самозарадність для самопідтримки та відновлення відчуття сенсовності та змістовності власного життя. Адже сила особистості полягає в тому, щоб не уникати дискомфорту від невизначеності, заповнюючи порожнечу негативними чи позитивними наративами, а віднайти свою здорову частку та працювати над її розвитком, вчитися триматися за

порожнечу невизначеності та зміцнювати опору в собі, розвиваючи психологічну самозарадність. «Здорова частка особистості, яка є завжди, незважаючи на ступінь травмованості», — це часто є рятівним усвідомленням клієнта.

Концепція салютогенезу базується на вірі в те, що цю частку можна відродити навіть після найболючих моментів. А концепція психологічної самозарадності базується на здатності особистості зберігати психологічну рівновагу та здоров'я навіть у складних ситуаціях, що в свою чергу опирається на здатність психіки до самовідновлення, адаптації та розвитку. Це перегукується з третім принципом позитивної транскультуральної психотерапії Носрата Пезешкіана — принципом самодопомоги, який «стимулюється психологом і полягає в опорі на ресурси клієнта, в довірі до його досвіду, вірі у виняткову компетентність клієнта у власному житті. Реалізація цього принципу сприяє зростанню самостійності й відповідальності клієнта, здатності самотужки долати власні проблеми».

Психологічна самозарадність включає в себе такі аспекти: самоусвідомлення, саморегуляція, знання наявних ресурсів та готовність до пошуку нових, віра в свої сили. Робота над цими аспектами дозволяє клієнту змінити фокус з проблеми на вирішення, з поганого самопочуття на одужання, з розгубленості на зцілення. Важливим також є роз’яснення правильного розуміння часу (час для горювання і час для відновлення), та необхідність терпеливого ставлення до себе (самоспівчуття) та оточуючих.

Салютогенез та психологічна самозарадність — ці два підходи до психологічного здоров'я чудово доповнюють один одного. Салютогенез — це теорія, яка фокусується на процесах, що допомагають людині зберігати здоров’я, незважаючи на стреси і труднощі. Засновник Аарон Антоновський вважав, що людина може бути психологічно здоровою, якщо здатна бачити сенс у складних ситуаціях і розуміє, що вона має ресурси для подолання труднощів. Також він наголошував, що важливо формувати у клієнтів розуміння здоров'я як процесу, а не як статичного стану.

Обидві концепції підкреслюють важливість сили внутрішнього сенсу для подолання труднощів, застосування усіх можливих ресурсів (як внутрішніх, так і зовнішніх), які допомагають людині підтримувати здоров'я, щоб налаштуватися на ефективну взаємодію з навколишнім світом. Також вони акцентують увагу на відчутті впливу на ситуацію, розвитку резильєнтності та алаптивності. Віра в себе та свої ресурси є ключовими як для салютогенезу, так і для психологічної самозарадності. Таким чином, об'єднуючи ці два підходи, можна створити сильний інструмент для збереження психологічного здоров'я.

Варто також поєднати поняття психологічної самозарадності з концепцією антикрихкості. Антикрихкість — це концепція, введена Нассімом Талебом, яка описує здатність системи або індивіда ставати сильнішими і стійкішими після переживання стресів, труднощів і хаосу.

Психологічна самозарадність зосереджена на саморегуляції емоцій та ефективному використанні внутрішніх ресурсів для подолання стресу. Це створює фундамент для антикрихкості, оскільки людина, яка вміє зберігати внутрішній баланс під час труднощів, може використовувати стрес як джерело для покращення своїх навичок і збільшення внутрішньої стійкості. Звісно, що це потребує саморефлексії, готовності змінювати стратегії і застосовувати нові підходи, що також є частиною психологічної самозарадності.

Загалом, поєднуючи психологічну самозарадність з антикрихкістю, людина створює внутрішній ресурс, який дозволяє не просто виживати в умовах стресу, а й ставати сильнішою, стійкішою та більш адаптивною до будь-яких змін чи випробувань, що сприяють розвитку адаптивних навичок, допомагають будувати внутрішню стійкість, зміцнюють психологічне здоров'я і сприяють загальному розвитку особистості.

Описані концепції орієнтовані на розвиток здорової, ресурсної частини особистості. Однак, важливо також враховувати й інші аспекти, які формують цілісну картину психічного благополуччя клієнта. В процесі пошуку і розвитку здорової частки не варто забувати про те, що самоприйняття та здорове ставлення до своїх слабкостей теж є важливими для психологічної самозарадності. Тому, додатково до методів розвитку здорової частки, варто також звертати увагу на методики прийняття своїх емоцій, пов’язаних зі стресом, своїх слабкостей. Коли людина сприймає свої слабкі сторони або невдачі не як щось ганебне, а як частину свого досвіду, вона може використовувати їх як ресурс для росту. Адже в такому випадку вони її не зупиняють, а допомагають їй зрозуміти себе глибше. Людина, яка дає собі право на емоції, не намагаючись їх «причесати» для себе ж, а також дає собі час на проживання кризи — стає сильнішою.

Якщо розглядати ці підходи в контексті антикрихкості і салютогенезу, то вони допомагають створити внутрішній простір для розуміння, де важливе не лише зростання і розвиток, але й можливість залишатися людиною з усіма її складними аспектами. Вміння сприймати проблеми як можливості — це ознака гнучкості мислення і відкритості до змін. Такий погляд дозволяє не зациклюватися на труднощах і не піддаватися відчуттю безпорадності. А прийняття своїх слабкостей значно зменшує внутрішню напругу і допомагає розвиватися в гармонії з собою.

Цей баланс між прийняттям дійсності і бажанням розвитку — насправді дуже важливий, тому що дозволяє зберігати внутрішній спокій, навіть якщо обставини цьому не сприяють. Клієнт вчиться не ігнорувати свої труднощі, але й не давати їм затьмарити все інше, що в нього є.

Отже, позитивна динаміка моїх клієнтів показує, що психоедукація та інтеграція концепцій психологічної самозарадності, салютогенезу та антикрихкості допомагають створити більш стійку особистість, здатну до ефективної адаптації та розвитку навіть в умовах невизначеності.

Список використаних джерел

1. Карпенко Є. Методи сучасної психотерапії: навч. посібник. –. Дрогобич : Посвіт, 2015.

2. Корнбіхлер Т. Носсрат Пезешкіан. Схід — Захід: позитивна психотерапія в діалозі культур. За участі М. Пезешкіан та Х. Пезешкіана. Пер. з нім., 2-е вид. доп. Полтава : Астрая, 2024. 197 с.

3. Бьоссманн У., Реммерс А. (ред.) (2024) Позитивна психодинамічна психотерапія: підручник. Вісбаден: WAPP Press 2025. 358 с.

4. Талеб Н. Антикрихкість Про (не)вразливе у реальному житті. Молдова, Кишенів : Apgads Mantojums, 2016. 400 с.

***Катерина Ничипорук**, ст. гр. ПСз-31*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
***Науковий керівник:** Микола Бабій, к. психол. н.,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

МІГРЕНЬ ТА ЕМОЦІЙНА СФЕРА ОСОБИСТОСТІ

Мігрень одна з найбільш розповсюджених форм пароксизмальних цефалгії. Саме вона посідає перший щабель у світовій класифікації недуг голови за 2025 р. Керуючись науковою статистикою, на мігрень скаржаться від 16% до 30% населення. Часті приступи впливають на емоційний стан особи будь-якого віку, а більш складні варіанти розглядають як загрозу для існування людини [1].

У медичні науці міститься достатньо інформації про природу та перебіг цієї недуги. Завдячуючи дослідам у галузі генетики, патогенезу подолання цього типу хвороби уявлення про неї значно розширилося. Відомі факти про роль сильних емоційних потрясінь у появі симптомів мігрені. Патогенез цієї недуги є багатофакторним[5].

Станом на сьогодні залишаються відкритими про її вплив на перебіг емоційних процесів особистості зрілого віку. Вони грають важливу роль у нашому житті не тільки в якості індикаторів внутрішнього стану, а й виконують регулюючу функцію. Від того як емоційно налаштована людина, позитивно чи негативно, залежить її продуктивність та активність. Знаходячись у пригніченому стані індивід навряд чи буде готовий демонструвати високе бажання якісно діяти та ефективно комунікувати, а особливо, коли її допікають сильні головні болі[4].

Найбільш частою причиною, що провокує хворобливий напад, є стрес на емоційному рівні, або перевантаження психічного чи фізичного штибу. При цьому неприємні симптоми виникають, найчастіше, не під час стресу, а у період ревіталізації (до прикладу, під час спокою, або коли людина спить). Метаморфози режиму сну можуть виступити причинами нападу мігрені[3].

Ознайомлення з клінічною практикою дало змогу сформулювати умовиводи про те, що широкий спектр негативних впливів, що провокують появу стресового стану, доволі часто викликають гіпертонію й виразку шлунку, а також різноманітні випадки порушення судинного функціоналу з широкими, або локальними проявами, на кшталт інфаркту, інсульту, мігрені, стенокардії, серцевої аритмії тощо. Існують незаперечні докази, що у людини, яка постійно переживає спалаху гніву, мають місце різноманітні негативні психосоматичні порушення. При цьому цей емоційний стан не є єдиним фактором цих органічних проблем, хоча він приймає безпосередню участь у появі різного роду проблем зі здоров'ям[2].

Науковці оперують доведеним фактом, що пусковим механізмом мігрені є також порушення у вегетативній системі, у першу чергу в постгангліонарній ланці, яка має місце практично в усіх клінічних пацієнтів, хоча погляди про значення симпатичного і парасимпатичного відділу вказаної системи доволі суперечливі. Гіпотетично припускають, що порушення функціоналу симпатичного відділу, що відповідає за судинну іннервацію, може впливати на появу неприємних відчуттів у патофізіології мігрені[5].

Метою нашого емпіричного дослідження було - вивчення впливу мігрені на перебіг емоційних станів людини. Для цього була розроблена програма емпіричного дослідження, до складу якої увійшли наступні діагностичні інструментарії: психологічне тестування (методики САН і ЛОБІ), нейрофізіологічні методи (електроенцефалографія, реоенцефалографія) й кількісної та якісної інтерпретація отриманих результатів. У нашому дослідження взяли участь 40 осіб зрілого віку, ми їх розділили на дві рівні частини: група А та група Б. До складу першої

увійшли досліджувані з діагнозом мігрень, до другої – з відсутніми ознаками цієї недуги. Дослідження відбувалося у КНП «Нововолинській центральній міській лікарні» м. Нововолинськ Волинська область. Потреба в такій диференціації викликана необхідністю співставити отримані результати людей, що страждають від мігрені в тих не відчуває больових симптомів подібного роду. Отримані показники підтвердити негативний вплив мігрені на емоційний стан особистості.

Для здійснення дослідження було використано психологічні методики та клінічні методи функціональної діагностики. Досліджено особливості внутрішньої картини недуги. Так, за допомого спеціального обладнання була проведена реонцефалографія та енцефалографія для дослідженя стану електричної активності головного мозку та особливостей церебрального кровотоку у хворих на мігрень, що входили до складу групи А.

Було зібрано результати за методикою опитувальник ЛОБІ та виявлено домінування неврастенічного і тривожного типів відношень у хворих на цю недугу. Здійснено аналіз даних за методикою «Самооцінка емоційних станів». Він вказав на наявність низького емоційного стану хворих на мігрень. У досліджуваних групи Б домінує середній та високий емоційний стан.

Також, методами дослідження були якісний аналіз даних, системний підхід, математико-статистичні методи обробки інформації.

Для підвищення швидкості обробки та достовірності результатів інформації дослідником було застосовано статистичні пакети типу SPSS – програма для обробки статистичної інформації. Крім обрахунку кореляційних коефіцієнтів комп'юторним методом, визначено та проінтерпретовано параметри описової статистики, що необхідні при визначенні валідності, надійності та достовірності результатів дослідження. Отримані дані дослідження визначені як валідні. Визначення частоти зустрічання показників підтверджує виявлений кореляційний зв'язок.

Отримавши результати, після апробації відповідної програми ми спробували встановити кореляційний зв'язок між апатичним і неврастенічним типом відношень до хвороби та низьким рівнем емоційного стану у людей, хворих на мігрень. Для цього було використано програму SPSS та застосовано три математико-статистичних методи для визначення коефіцієнта кореляції. Згідно нашого аналізу було встановлено, що існує кореляційний зв'язок між неврастенічним типом відношень до хвороби та низьким рівнем емоційного стану у людей, хворих на мігрень. Найвища кореляція виявлена за методом лінійної кореляції Пірсона. Також, у ході дослідження було виявлено кореляційний зв'язок між тривожним типом

відношень до хвороби та низьким рівнем емоційного стану хворих. Отриманий результат потребує подальшого, більш глибокого наукового дослідження.

Враховуючи отримані результати, ми подали низку основних порад для профілактики мігрені, яких необхідно дотримуватись. Було розроблено корекційну програму емоційної сфери особистості, хворої на мігрень. Її базисною є техніки прогресивної м'язової релаксація Е. Джекобсона, методика діафрагмального глибокого дихання, раціональна терапія Поля Дюбуа, способи локалізації тривоги та візуалізації позитивних образів, десенсибілізація, аутогенне тренування.

Список використаних джерел

1. Боженко Н. Л., Боженко М. І.. Мігрень. Прості відповіді на складні запитання. Київ : Доктор-Медіа-Груп, 2021. 44 с.

2. Міщенко Т. С. Мігрень: епідеміологія, діагностика, лікування, профілактика. *Здоров'я України*. 2010. № 2 С.13-17.

3. Орос М.М., Главацьких Х.С. Особливості епідеміології мігрені та її вплив на тактику лікування. *Український медичний часопис*. 2018. № 1. С. 59-63.

4. Diener H.-C., Limmroth V. Prevention migraine: betablockers and amine agonists: efficacy. In: Preventive pharmacotherapy of headache disorders. – Oxford University Press, 2004. P. 59–67.

5. Lance J.W. Fifty years of migraine research. Ast. NZ J. Med. 1988. Vol. 18. P. 311–317.

***Софія Ничипорук**, ст. гр. ПС-31*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
***Науковий керівник:** Микола Бабій, к. психол. н.,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

МОДЕЛЬ МАЙБУТНЬОЇ СІМЇ В УЯВЛЕННІ СТАРШОКЛАСНИКА

Кожне нове покоління має виконати свою місію залишити після себе потомство, яке прийде на заміну більш старшому. Тому у випускних класах доволі активно розглядаються питання професійного самовизначення та влаштування особистого життя. З останнім фактором пов'язаний високий інтерес до протилежної статті. Молоді люди вчаться комунікувати один з одним та відкривати й звертати увагу на ті риси особистості, які викликають

симпатію один до одного. Цей процес тривалий й багатовекторний, оскільки доводиться встановлювати зв'язки не лише з учнями з одного класу, а й знайомитися із більш широким загалом ровесників. Комунікування не лише вчить як потрібно знайомитись, а прогнозувати модель поведінки своєї симпатії: як вона міркує, наскільки вона надійна, які у неї погляди на подружнє життя. Воно має двосторонній рух, бо протилежну стать теж цікавлять такого штибу питання. Цілком логічно, що у кожного прийдешнього покоління бачення своєї майбутньої родини містить інноваційні елементи, які диктує час. Так, на даний час доволі поширена практика у сучасної молоді пожити разом певний час та краще пізнати один одного, до набуття цих стосунків юридичного статусу. І ніхто з них не застрахований у тому, що їхні взаємини триватимуть у майбутньому довго[5].

Сімейні стосунки постійно були у полі зору науковців різного спрямування, це стосувалося типології родини, зародження й формування прогресивних сімейно – шлюбних стосунків, врівноваження шлюбних взаємин. З цього приводу організовувалися різного роду наукові дослідження як на теренах України так й закордоном, їхні результати були опубліковані знайшли найбільш повне відображення у різних наукових трактатах [2].

Важливість цього моменту очевидна, оскільки від градуса цього типу взаємин напряму залежить такий важливий соціальний механізм впливу на поводження як виховання. Кожна родина вважається неповною, якщо у ній відсутні діти, які виступають базисом її існування, а також і ціллю. Виховуючи зростаюче покоління старше демонструє не лише своє ставлення до нього, а й моделі поведінки чоловіка до жінки й навпаки [1].

На межі особистості батьківство розуміється як складова особистісної сфери персоналії, яка містить власну онтогенетичну історію в якості соціально-психологічне конструкту, презентує соціальними на лаштунками різнопланового штибу узагальнення й конкретики [3].

Генезис батьківства розпочинається в родинному колі й задовго до народження власних нащадків. Специфіка батьківства напряму залежать від індивідуальних типових персональних особливостей старшого покоління, а також, що дуже важливо, від соціально психологічної типології батьківства. Звідси й беруть свій початок різного роду проблеми батьківського виховання.

Кожен із випускників школи є вихідцем із певної родини та носієм їх цінностей. Якщо соціум, у якому вони народились й виросли до вподоби, то існує висока ймовірність того, що певні елементи з неї будуть долучені при

побудові своєї. Наскільки ми праві у цьому твердженні мають продемонструвати результати нашого дослідження.

Для досягнення поставленої мети та реалізації визначених завдань нами була складена програма емпіричного дослідження.

1. Опитування «Сім'я» виявляє інформацію про функції сім'ї, організацію сімейного життя, уявлення про якості ідеального члена сім'ї, сімейні ролі.

2. Для вивчення емоційно-оцінної складової уявлень про сім'ю ми використали методику дослідження Сакса і Леві «Незакінчені речення».

3. Вивчаємо поведінковий компонент за методикою PARI Е. Шеффера та Р. Белла «Батьківсько-дитячі стосунки».

Опитування проводилось серед учнів 11 класу комунального закладу загальної середньої освіти «Луцький ліцей № 14 імені Василя Сухомлинського Луцької міської ради». Кількість предметів 60 старшокласників. Вік 16-17 років

Дослідження ми проводили у березні 2025 року. Допомогу в організації та проведенні надав психолог цього навчального закладу.

Отримані результати засвідчили, що провідним механізмом у формуванні уявлень юнаків і дівчат про майбутнє батьківство є процес ідентифікації гендерної ролі в сім'ї, який проявляється у прагненні повторити модель батьківства в майбутній сім'ї.

Уявлення старшокласників про сімейне життя характеризується індивідуальним змістом, структурою та рівнями розвитку. Складова уявлень молоді про майбутнє батьківство включає наступні елементи: когнітивну (система інформації про сімейне життя та себе як майбутнього члена сім'ї), емоційно-оціночну (ставлення до майбутньої сім'ї, ролі батьків та сімейного життя та їх оцінка) та поведінкову ідентифікаційну поведінку в сім'ї.

Когнітивний компонент уявлень молоді про майбутнє батьківство показав, що більшість юнаків (55,2%) та дівчат (64,8%) переважно погоджуються з тим, що сім'я дає можливість жити з коханою людиною, мати дітей (44,3%/30,2%), наповнює життя сенсом (44,1%/23,4%) і організовує близькі стосунки (37,8%/30,9%). Юнаки також менше впевнені, що сім'я допомагає вирішити матеріальні проблеми (44,2%/28,4%), надає людині впевненості в собі (37,1%/25,5%), сприяє кар'єрі (31,4%/28,3%).

Емоційно-оцінна частина роздумів старшокласників про майбутнє батьківство відзначається тим, що більшість юнаків (96%) і дівчат (97%) відповіли, що позитивно ставляться до сімейного життя та шлюбу. Деякі юнаки (10%) висловили негативне ставлення до майбутнього сімейного життя, тоді як серед дівчат ця тенденція не спостерігалася.

Відносно високий відсоток відповідей (48%) старшокласників щодо бажання, щоб їх майбутня сім'я була схожою на сім'ю їхніх батьків, свідчить про їхнє несвідоме бажання копіювати модель справжньої батьківської сім'ї. Протилежними є думки дівчат і юнаків щодо бажання майбутнього чоловіка бути схожим на їхнього рідного батька. Так, 60% юнаків згодні з тим, що майбутня дружина має бути схожою на їх матір, а 48% дівчат не згодні з тим, що майбутній чоловік має бути схожим на їхнього тата.

У багатьох юнаків (54%) більш чітке бажання бути схожим на батька. У дівчаток схильність до схожості на матір виражена слабше (33%). Це говорить про те, що юнаки прагнуть наслідувати образ батька, а в майбутньому прагнуть знайти таку дружину, як мати. У дівчат це бажання виражено набагато менше.

У поведінковому компоненті уявлення старшокласників про модель стосунків із майбутньою дитиною в цілому виявилися більш-менш сформованими, оскільки молоді люди вже теоретично визначилися, як поводитись з нею під час спілкування. У своїх думках більшість із них надає перевагу оптимально- емоційному контакту з дитиною (дівчата 56%, хлопці 51%), дещо менша кількість старшокласників надає перевагу надмірно емоційній віддаленість від дитини (дівчатка 29%, хлопчики 38%) і третя група в об'єднала найменшу кількість респондентів, які надають перевагу надмірному зосереджені на дитині (дівчатка 15%, хлопчики 38%). молоді чоловіки 11%).

Зміст уявлень старшокласників про майбутнє батьківство характеризується незавершеністю та неоднозначністю, а існуюча у родині виховна система недостатньо формує оптимальний рівень уявлень юнаків і дівчат про майбутнє батьківство і потребує перегляду та розробки нових форми роботи в даному напрямку.

Список використаних джерел

1 Демидова Т.А. Проблеми підготовки молоді до сімейного життя. *Психологія. Збірник наукових праць НПУ імені М.П. Драгоманова. Випуск 1*. Київ, 1998. С.1 33-135.

2. Долинська Л., Демидова Т. Проблеми підготовки молоді до сімейного життя. *Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім.. Г.С. Костюка АПН України*. Київ, 2001. Т.3, ч.4. С.73-76.

3.Кляпець О. Я. Вплив шлюбно-сімейних домагань на прогнозування майбутнього студентською молоддю. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Вип. 31. Серія: психологічні науки*. Чернігів: ЧДПУ, 2005. № 31. Т. 2. С. 32 -37.

4.Кравець В. П. Теорія і практика дошлюбної підготовки молоді. Київ: Київська правда, 2000. 688 с.

5.Кривко Т. Здоровий морально психологічний клімат сім'ї. Київ: Вища школа. 1998. 273 с.

***Марина Оксютович**, к.філос.н.,*
завідувач кафедри психології та соціального забезпечення,
Державний університет «Житомирська політехніка», м. Житомир
***Валерія Коршак**, асистент*
асистент кафедри психології та соціального забезпечення,
Державний університет «Житомирська політехніка», м. Житомир

ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ В УМОВАХ ВІЙНИ: ЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

У сучасних умовах повномасштабної війни в Україні, що супроводжується глибокими соціальними, економічними та психологічними потрясіннями, особливої актуальності набуває питання збереження психологічного добробуту особистості. Психологічна стійкість, здатність долати стрес і адаптуватися до змін залежать не лише від зовнішніх ресурсів, а й від внутрішніх, зокрема, емоційної компетентності. У кризових ситуаціях саме вона стає одним із ключових чинників, що забезпечує здатність людини підтримувати психоемоційний баланс, будувати здорові соціальні зв'язки та протистояти негативному впливу тривалого стресу. Нижче подано огляд сучасних наукових підходів до розуміння ролі емоційної компетентності у підтриманні психологічного благополуччя.

Емоційна компетентність, як складне інтегративне психічне утворення, відіграє суттєву роль у забезпеченні психологічного добробуту особистості. Такий висновок підтверджується результатами низки актуальних досліджень. Вона формується на основі емоційного інтелекту, виступаючи своєрідним його практичним проявом. Тому наукові дані щодо значення емоційного інтелекту одночасно свідчать і про важливість емоційної компетентності як чинника збереження психологічної стійкості та гармонії особистості [1; 2].

К. Джеймс, а також деякі інші дослідники визначають емоційний інтелект як здатність людини усвідомлювати, розуміти, використовувати та керувати власними емоціями з метою особистісного розвитку і побудови ефективних соціальних взаємин. Дослідження авторів демонструють

негативну кореляцію між рівнем емоційного інтелекту та проявами психічних розладів, зловживанням алкоголем, а також позитивну із загальним задоволенням життям [3].

У межах авторської моделі Бар-Он також підтверджено вплив емоційного інтелекту на суб'єктивне відчуття благополуччя. Це благополуччя, на думку дослідника, пов'язане із задоволенням станом свого фізичного здоров'я, особистісною самореалізацією, якістю міжособистісних стосунків, професійним становищем і фінансовою стабільністю. Найбільший внесок у формування цього стану мають такі навички: усвідомлення й прийняття власних емоцій і себе як особистості; прагнення до самореалізації через досягнення особистих цілей; здатність аналізувати власні почуття та адекватно оцінювати події [4].

Згідно з дослідженнями Р.Р. Шарми, такими важливими предикторами психологічного добробуту є емоційна чутливість, зрілість і компетентність. Люди з високим рівнем емоційної компетентності здатні ефективно реагувати на зміни, адаптуватися до нових умов, змінювати стратегії поведінки відповідно до ситуації, а також зберігати емоційну рівновагу при різних подразниках. Натомість низький рівень цієї якості є чинником професійного вигорання, соціальної дезадаптації та труднощів у міжособистісному функціонуванні. Водночас висока емоційна компетентність демонструє зворотну залежність від симптомів депресії, безнадії та суїцидальних схильностей [5].

Емпіричні дослідження К.В. Брауна та Р.М. Райана демонструють, що усвідомлена присутність, або уважність, чинить позитивний вплив на рівень психологічного добробуту. Зокрема, було встановлено її позитивний зв'язок із відкритістю до нового досвіду, здатністю усвідомлювати та розуміти власні емоції, глибиною емоційних переживань, пізнавальною мотивацією, загальним задоволенням життям і відчуттям автономності. Водночас, уважність негативно корелює з такими проявами, як тривожність, високий рівень нейротизму, депресивні стани та ворожість [6].

Як зазначають І. Коцу, К. Лейс та П. Фоссіон, емоційна компетентність охоплює індивідуальні відмінності у здатності людини розпізнавати, розуміти, регулювати та ефективно використовувати власні емоції. Високий рівень цієї якості, за їхніми спостереженнями, пов'язаний із покращенням як психологічного, так і фізичного стану людини [7]. Особливої уваги заслуговує регуляція емоцій, яка виступає важливою складовою емоційної компетентності. Її функціонування суттєво впливає на перебіг таких психоемоційних порушень, як тривожні стани, депресія та хронічний стрес. Ці розлади мають багатофакторну природу, однак значною

мірою вони обумовлені неефективними емоційними стратегіями. У поєднанні з такими психологічними характеристиками, як прийняття себе та уважність, емоційна компетентність може виступати надійним прогностичним фактором психічного здоров'я та добробуту.

У формувальному експериментальному дослідженні, яке проводив Д. Неліс разом із дослідниками, було доведено, що рівень емоційної компетентності може зростати в процесі цілеспрямованого розвитку. Результати показали, що учасники після навчання демонстрували помітне підвищення рівня екстраверсії, зменшення нейротизму, а також покращення показників психологічного добробуту, суб'єктивного відчуття здоров'я, якості соціальних зв'язків та загальної адаптивності, зокрема й у професійній сфері [8].

Емоційний інтелект тісно пов'язаний із диспозиційним оптимізмом, оскільки обидва феномени сприяють адаптивному функціонуванню особистості. Зокрема, здатність до емоційної регуляції, ефективного прийняття рішень, позитивної поведінки та формування соціальної підтримки асоціюється з розвитком оптимістичного світогляду. Емоційний інтелект забезпечує фокусування на позитивно забарвлених емоційних стимулах, підтримує позитивний настрій і, відповідно, підсилює оптимізм. Водночас оптимістичні очікування сприяють розвитку емоційної чутливості та адаптивного емоційного реагування. Таким чином, взаємозв'язок між цими характеристиками є двостороннім і взаємопідсилювальним. Зокрема, оптимісти виявляють позитивне упередження уваги, що полегшує розпізнавання позитивних емоцій у собі та в оточуючих.

Аналіз сучасних наукових досліджень свідчить про надзвичайну важливість емоційної компетентності як ключового чинника психологічного добробуту особистості. У структурі емоційної компетентності провідне місце посідають здатність до усвідомлення, регуляції та ефективного використання емоцій у контексті міжособистісної взаємодії, самореалізації та адаптації до життєвих викликів. Встановлено, що високий рівень емоційної компетентності корелює з нижчим рівнем психоемоційних порушень, вищими показниками життєвого задоволення, психологічної стійкості та суб'єктивного благополуччя. Водночас її формування є можливим у процесі цілеспрямованого навчання, що відкриває перспективи для розробки профілактичних та корекційних програм психоемоційної підтримки.

Особливої актуальності зазначена проблематика набуває в умовах повномасштабної війни в Україні, коли населення перебуває в ситуації хронічного стресу, невизначеності та емоційного виснаження. Емоційна

компетентність виступає своєрідним внутрішнім ресурсом, який дозволяє не лише зберігати психічне здоров'я, а й підтримувати ефективне функціонування особистості в екстремальних умовах. Вона сприяє розвитку адаптивних стратегій подолання, зменшенню проявів тривожності та депресивних станів, а також формуванню соціальної підтримки та почуття згуртованості. Відтак, розвиток емоційної компетентності слід розглядати як один із пріоритетних напрямів психологічної допомоги, освіти та профілактики психоемоційних порушень у воєнний і післявоєнний періоди.

Список використаних джерел

1. Забаровська С.М. Емоційна компетентність як предиктор психологічного благополуччя особистості. *Молодь і сучасні тренди наукової думки:* збірник тез доповідей Всеукраїнської мультидисциплінарної науково-практичної інтернет-конференції, 01 березня 2024 року / упоряд. Н.О. Івахно. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2024. С. 192-196

2. Забаровська С.М. Значення емоційної компетентності особистості у подоланні стресу війни. *Молодь і сучасні тренди наукової думки*: збірник тез доповідей Всеукраїнської мультидисциплінарної науково-практичної інтернет-конференції, 01 березня 2023 року / упоряд. Н.Ою Іважно. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. С. 87-90

3. James C., Bore M., Zito S. Emotional intelligence and personality as predictors of psychological well-being. *Journal of Psychoeducational Assessment*. 2012. Vol.30 (4). P. 425-438

4. Bar-On, R. The impact of emotional intelligence on subjective well-being. *Perspectives in Education*, 23(2), 2025. P. 41-61.

5.Sharma R.R. An Empirical Investigation into the Role of EQ/Emotional Intelligence Competencies in Mental Well-Being. *Vision*. Vol. 15, No2. P.177-191

6. Забаровська С.М. Емоційна компетентність як чинник психологічного добробуту особистості: дис. на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Ніжин, 2024. 232 с.

7. Kotsou A., Leys C., Fossion P. Acceptance alone is a better predictor of psychopathology and well-being than emotional competence, emotion regulation and mindfulness. *Journal of Affective Disorders*. 2018. Vol. 226, No 15. P.142-145

8. Nelis, D., Kotsou, I., Quoidbach, J., Hansenne, M., Weytens, F., Dupuis, P., & Mikolajczak, M. Increasing emotional competence improves psychological and physical well-being, social relationships and employability. *Emotion,* 11(2). 2011. P.354-366.

***Софія Осіпчук**, ст. гр. Псз – 41*
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка, м. Кременець
***Науковий керівник:** PhD Андрій Заблоцький*
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка, м. Кременець

ПЕРЦЕПТИВНІ ПРОЯВИ У СПІЛКУВАННІ

Вибудовування комунікації з людиною – складний процес. Важливо вміти не тільки отримувати і доносити інформацію, а й досягти певного рівня взаєморозуміння, особливо внутрішнього світу співрозмовника. Все це відноситься до перцептивної сторони спілкування. Реакцію людей на ті чи інші події нерідко визначають не об'єктивні умови, а як їх сприймають і хочуть сприймати взагалі. У кожний момент часу людина може сприймати лише незначну частину доступних їй сенсорних стимулів, інтерпретуючи їх у відповідності зі своїми уявленнями, цінностями і очікуваннями. Процес сприйняття один одного партнерами по спілкуванню виступає як обов'язкова складова спілкування і умовно може називатися перцептивною стороною спілкування[1].

Наша робота має за мету висвітлити зміст перцептивних особливостей та їх проявів у процесі міжособистісного спілкування. При дослідженні проблем, пов'язаних з перцептивної стороною спілкування, іноді говорять про соціальної перцепції. Під соціальної перцепції слід розуміти сприйняття, розуміння і оцінку людьми соціальних об'єктів (інших людей, самих себе, груп, інших соціальних спільнот).

Актуальність дослідження проблеми полягає в тому, що на даний час у науці накопичений чималий досвід визначення професійно важливих якостей практикуючих особистостей, а також з'ясування природи професійно важливих якостей, способів та умов їх формування. Вивчення цих питань продовжуються у різних аспектах. Один з них є формування особистості та розвиток комунікативних здібностей. Особливе місце має використання перцепції та її проявів в міжособистісному спілкуванні.

Перцептивна сторона спілкування – це процес взаємосприйманя і пізнання партнерів по спілкуванню і встановлення на цій основі взаєморозуміння. Це означає, що люди ставляться один до одного аж ніяк не як до джерел інформації – є ще з десяток факторів, за якими вони оцінюють співрозмовника як особистість[2].

Враження, яке виникає при сприйнятті людини, відіграє важливу регулятивну роль в спілкуванні. На основі сприйняття людини людиною формується уявлення про наміри, думки, здібності, емоції, установках партнера по спілкуванню. Цей процес в міжособистісної перцепції здійснюється з двох сторін: кожен з партнерів по спілкуванню уподібнює себе іншому. Отже, при взаємодії людей у спільній діяльності повинні бути прийняті до уваги не тільки потреби, мотиви і установки однієї людини, але і всіх людей, що беруть участь в спілкуванні[4].

Щоб мати вірне уявлення про людину, потрібно, по-перше, вміти спостерігати, по-друге, виключити можливі помилки сприйняття.

Відомо, що існують три канали надходження інформації у свідомість людини:

1) візуальний (зовнішня і внутрішня інформація являє собою комплекс зорових образів);

2) аудіальний (інформація являє собою комплекс звуків);

3) кінестетичний (інформація являє собою комплекс відчуттів)[5].

Кожна людина здатна сприймати і переробляти інформацію, використовуючи всі три канали. Але при цьому у кожного з нас є один канал, через який ми насамперед сприймаємо, думаємо, згадуємо. Такий канал називається пріоритетним. Кожній людині властива своя модальність (від лат. Modus ¬спосіб, якісна характеристика відчуттів)[4].

Відповідно до цього всіх людей можна розділити на візуалів, аудіалів і кінестетиків. Уважно спостерігаючи за співрозмовником, можна визначити, до якого типу він відноситься. Розбіжності виявляються у звучанні голосу, особливості жестикуляції, напрямку руху очей, переважному визначенні окремих слів, що відображають модальність образів, присутніх в його свідомості. За цими словами, званим предикатами, найлегше визначити тип людини[6].

Механізми соціальної перцепції

Перцептивна сторона спілкування включає в себе кілька важливих інструментів, що дозволяють налагодити ефективне міжособистісне взаємодія.

Рефлексія – це вміння аналізувати свої дії, робити висновки з подій і бачити можливі шляхи розвитку ситуації. Рефлексувати, значить – зуміти подивитися на процес з боку, проаналізувати те, що відбувається і спробувати дійти до суті проблеми за допомогою раціонального осмислення. З урахуванням рефлексії та взаємного відображення партнерів у спілкуванні беруть участь не дві, а як би шість осіб: «я», яким я є у дійсності; «я»,яким я бачу самого себе; «я», яким мене бачить партнер по

спілкуванню. Відповідно ці три позиції можна спостерігати й у партнера по спілкуванню. Коли одна група людей намагається зрозуміти, як вона оцінюється іншими, то рефлексія називається груповою.

Ідентифікація – ототожнення себе з співрозмовником, спроба поставити себе на його місце і подивитися на проблему через призму його сприйняття. Такий механізм дозволяє краще зрозуміти і прийняти позицію мовця.

Емпатія – являє собою здатність співпереживати і співчувати. Чим тонше душевна організація людини, тим сильніше у нього розвинена емпатійсть. Такі люди можуть аналізувати внутрішній стан опонента, просто спостерігаючи за його поведінкою.

Атракція – оцінювання індивіда, яке базується на стійкому, тривалому позитивному почутті по відношенню до партнера. Вона сприяє утворенню більш тісних міжлюдських обмінів: дружби, любові, прихильності.

Казуальна атрибуція – трактування фраз і дій співрозмовника на основі особистих припущень, пережитого раніше досвіду. Це спроба з'ясувати причини тієї чи іншої поведінки, але не за допомогою спостереження і отримання інформації, а спираючись на власні упередження, висновки [4].

Перцептивна сторона містить такі значні процеси: сприйняття фізичних характеристик суб'єкта; оцінка невербальних сигналів, які надходять від опонента (жести, міміка, погляд); сприйняття надходить вербальної інформації в ході бесіди; спостереження за поведінковими проявами; складання на підставі отриманих відомостей уявлень про наміри, здібностях, переконаннях, емоціях співрозмовника; формування сприйняття суб'єкта на емоційному рівні; формування ефективної взаємодії (або відсутність такої можливості) [6].

Можна підвести підсумки,що перцептивне спілкування – це складний інтерактивний процес, однак розуміти, в чому полягає ця сторона міжособистісного взаємодії і що входить в поняття «перцепція», вкрай важливо. Тільки володіючи цією інформацією можна скласти об'єктивне уявлення про людину (будь то незнайомець або друг) і тому, що він говорить.

Список використаних джерел

1. Варій М. И. Психологія: навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2007. 288 с.

2. Загальна психологія: підручник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. Київ : Либідь, 2005. 464 с.

3. Максименко С. Д. Загальна психологія: навчальний посібник. Вид. друге, перероб. та допов. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 272 с.

4. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2005. 448 с.

5. Цимбалюк І. М. Психологія спілкування: навчальний посібник. Київ : ВД «Професіонал», 2004. 304 с.

6. Філоненко М. М. Психологія спілкування: підручник. Київ : Центр навчальної літератури, 2008. 224 с.

***Сергій Павлишин**, ст. гр. ПСз-31*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
***Науковий керівник:** Микола Бабій, к. психол. н.,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

САМООЦІНКА ЯК РЕГУЛЯТОР ПОЧУТТІВ СТАРШОКЛАСНИКА

Самооцінка – це оцінка людиною того, наскільки вона володіє певними якостями, характеристиками порівняно з певним еталоном, зразком [3]. Самооцінка є показником оцінного ставлення людини до себе. Якщо на початковому етапі самооцінки еталонами є характеристики інших людей або оцінки дорослих чи поведінкові норми, правила, то надалі еталони є «внутрішніми», коли дитина вже може сама оцінити, наскільки вона володіє певною характеристикою. порівняно з тим, ким він був раніше. На цьому базується вміння оцінювати себе з точки зору характеристик і динаміки характеристик [1]. Самооцінка є найважливішою структурною частиною самосвідомості людини. Вона відіграє важливу роль у саморегуляції поведінки та діяльності [3]. Основними параметрами самооцінки є рівень і міра адекватності та стійкості, а неодмінною якісною характеристикою є ступінь самокритичності.

Зміст самооцінки багатогранний, як складна і багатогранна сама особистість, охоплює світ її моральних цінностей, відносин і можливостей. Комплексна самооцінка особистості формується на основі самооцінок окремих компонентів її психічного світу. Кожна складова самооцінки, яка відображає ступінь пізнання і відношення до суттєвих рис особистості, має свою лінію розвитку. У зв'язку з цим весь процес формування загальної самооцінки суперечливий і нерівномірний [2].

Основна функція самооцінки в психічному житті особистості полягає в тому, що вона виступає необхідною внутрішньою умовою регуляції

поведінки і дій. Оскільки самооцінка входить в структуру мотивації діяльності, особистість постійно співвідносить свої здібності, свої внутрішні психологічні резерви з цілями і засобами діяльності. У своїй поведінці в різних ситуаціях спілкування ми постійно експериментуємо з особливостями ситуації, поведінкою інших людей, реакцією на нашу поведінку тощо. Самооцінка - це постійно функціонуюча система, яка визначає позитивні і негативні сторони ситуації. намірів і дій особи. Вища форма саморегуляції на основі самооцінки полягає у своєрідному творчому ставленні до власної особистості – у прагненні змінюватися, самовдосконалюватись і в реалізації цього бажання [4].

Адекватність самооцінки, її істинність, логічність і послідовність визначаються на основі реальних проявів особистості в діях і поведінці. Моральним критерієм самооцінки є соціальна цінність того, що людина цінує в собі. Сумісність висунутих соціальних цінностей з особистісно значущими цінностями характеризує людину як морально зрілу, соціально цінну, а відхилення соціальних цінностей від тих, які людина культивує самостійно, свідчить про відсутність внутрішнього зв'язку між особистістю. . і суспільство.

Самооцінка також описується різними параметрами, які зазвичай подаються у вигляді позицій: свідомість – несвідомість, загальна – індивідуальна, афективно – когнітивна, реальна – демонстративна [1]. У реальному житті людини воно працює на двох рівнях: вербально-свідомому та інтуїтивному. Перший рівень складається з достатніх, стандартних, звичайних ситуацій або, навпаки, екстремальних умов, які вимагають швидкого прийняття рішень.

За результатами проведеного емпіричного дослідження самооцінки особистості та особливостей та її впливу на емоційну регуляцію поведінки ми виявили, що між ними існує стійкий зв'язок. Виходячи з отриманих показників, ми можемо стверджувати, що завищена і занижена самооцінка має емоційне підґрунтя, яке є основою для регулювання поведінки на всіх етапах її здійснення. Для людей з заниженою самооцінкою характерна домінуюча регуляторна роль балансу негативних емоцій, які не здатні адекватно регулювати поведінку, для людей з завищеною самооцінкою – позитивних емоцій, які є продуктом недостовірного порівняння реальних можливостей суб’єкта зі складністю ситуації.

Самооцінка людини не є стійким утворенням, вона постійно змінюється, деякі її компоненти зникають, а їм на заміну приходять зовсім інші, які можуть надавати нових форм діяльності особистості, її відношенню

до оточуючих і до себе. Відштовхуючись від даного твердження ми виконували завдання номер чотири і п'ять.

Її зміст є дуже важливим для людини, тому що певним чином визначає її соціальне обличчя. Це «обличчя» являє собою процес та результат емоційних переживань, за які відповідає як соціальне оточення, так і сама особистість. Тому, важливо надалі досліджувати впливи соціуму та особистісний потенціал щодо можливостей моделювання адекватної, тобто конструктивної, самооцінки.

Узагальнюючи вище сказане, маємо усі підстави для твердження, що самооцінка є одним з елементів самосвідомості, відповідно для того щоб наблизити її до адекватної, достатньо покращити роботу деяких складових самосвідомості. Особи в ранньому підлітковому віці продовжують перебудовувати власну діяльність, керуючись моделями, домінуючими в дорослому віці. Кардинальних змін зазнає не тільки зовнішній вигляд, а й складові особистісно-чуттєвої сфери. Однією з них є оціночна, або, вужче, самооцінка. У психології він вважається основою, оскільки від нього залежить стратегія поведінки, зміст намірів, рівень втручання та емоційний фон. Кожен тип самооцінки має свої прояви та особливості, вони стосуються і емоцій. У цій взаємодії є двосторонній рух, з одного боку, емоції виступають як атрибут певного виду самооцінки, з іншого – оцінка впливає на перебіг самих емоцій. У цьому випадку ми характеризуємо певну самооцінку певної людини, водночас характеризуємо особливості її емоційного стану, з іншого боку, аналізуючи перебіг емоційних станів, ми показуємо, що це характерно для певного типу самооцінка людини.

Список використаних джерел

1. Бахтіярова С. А. Азбука саморозуміння. Реверсивний психоаналіз. Київ : ТОВ «Росава» ЛТД, 2002. 440 с.

2. Варій М.Й. Психологія особистості. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 591 с.

3. Ведяев Ф.П. Емоційно-стресові стани. Київ: Здоров'я. 2002. 133 с.

4. Мітіна С.В. Психологія особистості. Київ : Ліра-К, 2020. 274 с.

***Богдана Парадовська**, ст. гр. ПСз-41*
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка, м. Кременець
***Науковий керівник:** Маріанна Ярощук, к. психол. н., доцент*
доцент кафедри психології і соціальної роботи
Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної

академії ім. Тараса Шевченка, м. Кременець

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ СФЕРИ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Ціннісно-смислова сфера як ядро структури особистості, що визначає її спрямованість, що виступає основою регуляції соціальної поведінки особистості, активно починає своє формування в юнацькому віці. В юнацтві не тільки розширюється діапазон цінностей і смислів, а й відбувається їх усвідомлення, процес структурування [3].

Юнацький вік відноситься до числа критичних етапів онтогенезу, пов'язаних з кардинальними перетвореннями в сфері свідомості, діяльності та системи взаємин. Основу формування нових психологічних і особистісних якостей становить спілкування в ході різних видів діяльності – навчальної, виробничої, творчої.

Зміна соціальної ситуації розвитку юнаків і дівчат пов'язано з орієнтацією поведінки, норм і цінностей цього світу.

Характерними новоутвореннями є розвиток самосвідомості і самооцінки, інтересу до себе як особистості, до своїх можливостей і здібностей. Лейтмотивом розвитку психічного в юнацькому віці є зміна Я-концепції, спроби зрозуміти самого себе і свої можливості.

Особливе значення для формування особистості в юнацькому віці має характерна для цього періоду специфічна ситуація розвитку. У цей період починає формуватися стійке коло інтересів, який є психологічною базою ціннісних орієнтацій юнаків і дівчат.

Відбувається перемикання інтересів з приватного і конкретного на абстрактне і загальне, спостерігається зростання інтересу до питання світогляду, релігії, моралі та етики. Розвивається інтерес до власних психологічних переживань і переживань інших людей.

Початок систематичного дослідження юнацької самосвідомості за кордоном поклав німецький філософ, психолог Е. Шпрангер. Автор розробив культурно-психологічну концепцію та описав три типи розвитку юнацького віку: перший тип характеризується різким, бурхливим, кризовим перебігом, у результаті якого виникає нове «Я». Другий тип розвитку – плавне, повільне, поступове зростання, коли юнаки та дівчата долучаються до дорослого життя без глибоких і серйозних зрушень у власному житті. Третій тип – процес розвитку, коли юнаки та дівчата самі активно та свідомо формують та виховують себе.

Головним психологічним придбанням юнацького віку відкриття свого внутрішнього світу, усвідомлення своєї унікальності, неповторності і несхожості на інших. Це відкриття безпосередньо пов'язане з відокремленням особистості і переживається юнаками і дівчатами як цінність.

Безумовно, у кожної людини існує своя система цінностей, і в цій системі цінності вибудовуються в певному ієрархічному взаємозв'язку. З цих позицій в процесі виявлення ціннісних орієнтацій юнаків і дівчат, як показника певного рівня розвитку їх особистості необхідно враховувати два основних параметри: ступінь сформованості ієрархічної структури ціннісних орієнтацій і зміст ціннісних орієнтацій (їх спрямованість).

Перший параметр дуже важливий для оцінки рівня особистісної зрілості юнаків і дівчат. Справа в тому, що інтеріоризація цінностей як усвідомлений процес відбувається лише за умови наявності здатності виділити з безлічі явищ ті, які представляють для молодих людей деяку цінність (задовольняють їх потреби та інтереси), а потім перетворити їх в певну структуру в залежності від умов, близьких і далеких цілей всього свого життя, можливості їх реалізації. Дана здатність може здійснитися лише при високому рівні особистісного розвитку, що включає певну ступінь сформованості вищих психічних функцій свідомості і соціально-психологічної зрілості.

Другий параметр, що характеризує особливості функціонування ціннісних орієнтацій дає можливість кваліфікувати змістовну сторону спрямованості особистості, що знаходиться на тому чи іншому рівні розвитку. Залежно від того, які конкретні цінності входять в структуру ціннісних орієнтацій особистості, які поєднання цих цінностей і ступінь більшої або меншої переваги їх щодо інших, можна визначити, на які цілі життя спрямована діяльність людини [3].

Аналіз змістовної сторони ієрархічної структури ціннісних орієнтацій юнаків і дівчат може також показати, якою мірою виявлені у них ціннісні орієнтації відповідають суспільному еталону.

Система цінностей в юнацькому віці формується поетапно і набувається через процеси ідентифікації, інтерналізації та підкріплення. Проходячи всі стадії, юнаки і дівчата формують свою ієрархію ціннісні орієнтації, які перетворюються в систему, зміцнюються в свідомості, формується зріле ставлення до оточуючих і себе. Включення в структуру особистості ціннісних орієнтацій допомагає юнакам і дівчатам досягти певної соціальної гармонії, адаптуватися до системи суспільних вимог.

В цілому можна говорити про те, в юнацькому віці здійснюється перехід від свідомості до самосвідомості, «викристалізовується» особистість. У зв'язку з чим, виникає завдання такої цілісної організації освітнього простору, яка створювала б умови для наповнення внутрішнього світу юнаків і дівчат ціннісним змістом. Особлива роль в її вирішенні належить духовно-моральному вихованню [4].

Виділяємо наступні критерії духовно-морального розвитку у юнаків і дівчат:

а) висока (відповідно до віку) ступінь інформованості в духовно-моральній сфері (показники: широта уявлень про найбільш значущих поняттях, ступінь сформованості понять);

б) високий ступінь емоційної чуйності по відношенню до подій і історичних подій, творів мистецтва (показники: емоційність, адекватність оцінок, осмисленість, широта і стійкість інтересу);

в) високий ступінь сформованості духовно-моральних якостей особистості (показники: високий рівень самосвідомості, переконаність, вольові прояви, мотиви діяльності, закріплені вміння, навички звички поведінки).

У руслі практичного вивчення особливостей ціннісно-смислової сфери особистості в юнацькому віці виявили, що в якості переважаючих цінностей-знань у юнаків виступають цінності цікавої роботи, здоров'я, краси природи. Як цінностей-мотивів виступають: наявність вірних друзів, творчість і пізнання. У плані цінностей-цілей - суспільне визнання, активне діяльне життя, щасливе сімейне життя і матеріальні блага. Серед цінностей-смислів переважають: мистецтво, свобода вчинків і суджень [2].

Таким чином, становлення особистості є важливим етапом в юнацькому віці, який являє собою складний процес особистісного розвитку, що відрізняється різнорівневими характеристиками соціального дозрівання. Рівень можливостей молодих людей, умови і швидкість їх соціального розвитку пов'язані з осмисленням себе і своєї приналежності до суспільства, ступенем вираженості прав і обов'язків, ступенем оволодіння світом соціальних речей і відносин, якістю міжособистісних відносин. У юнацтві найбільш усвідомлено формується ціннісно-смислова сфера особистості, внутрішні орієнтири.

Список використаних джерел

1 Виговський С.Є. Емпатія як чинник розвитку смислової сфери особистості в юнацькому віці: автореф. дис.. … канд. психол. наук:19.00.07. Одеса, 2013. 20 с.

2. Вірна Ж.П. Мотиваційно-смислова регуляція у професіоналізації психолога. Луцьк, 2003. 320 с.

3. Левенець А.Є. Психологічні особливості становлення життєвої перспективи в юнацькому віці: автореф. дис. … канд. психол. наук:19.00.07. Київ, 2006. 20 с.

4. Тітова Т.Є. Проблема психологічного супроводу формування ціннісно-смислової сфери майбутнього психолога. Психологія і особистість. 2015. № 1 (7). С. 176-185.

***Анна Романюк**, ст. гр. ПС-205*
кафедри теоретичної та практичної психології,
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів,
***Науковий керівник**: Оксана Онищук, к. філос. н.,*
доцентка кафедри теоретичної та практичної психології,
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів

ПСИХОЛОГІЧНА ОСВІТА НАСЕЛЕННЯ ЯК ПРОФІЛАКТИКА РОЗЛАДІВ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я

В Україні як пострадянській країні, яка тривалий час знаходилась під гнітом радянського режиму, де демонізувалась психологія та існувала каральна психіатрія, ставлення до психології ще й до сьогодні є доволі скептичним. Ми живемо у час, коли від нас вимагають високий рівень продуктивності, вміння швидко адаптовуватись на тлі стрімкого розвитку новітніх технологій, де присутня різного роду нестабільність, політичні та соціально-економічні проблеми. У реаліях нашої країни особливим фактором, який пронизує усі сфери життя, є воєнна агресія, порушення цілісності країни та великі втрати на фронті. З огляду на сукупний вплив усіх названих чинників, загальний психологічний стан людей погіршується, а недовіра до психологів та переконання у тому, що такі спеціалісти потрібні лише психічно хворим людям, ускладнює отримання вчасної допомоги.

З одного боку, люди бояться звертатись до спеціалістів через упередження та брак психологічної грамотності, а з іншого, рівень стресу та його вплив зростає. Особи, які звертаються за допомогою до психолога можуть стикатися з різного виду перепонами та упередженнями. І хоча, згідно останніх досліджень, рівень стигматизації психологічної допомоги зменшується («частка українців, які за потреби звертаються до психолога, зросла – з 7% у 2022 році до 17% на початку 2025 року»[1]), але суттєво така тенденція проблеми не вирішує. Як зазначають дослідники, «основними

бар'єрами звернення за психологічною допомогою є впевненість у власній здатності впоратися самостійно (39%) та сприйняття проблем як недостатньо серйозних, щоб йти за допомогою до спеціалістів (36%). Інші бар'єри, такі як недовіра до психологів або сором, залишаються менш поширеними, але також помітними»[1]. У деяких дослідженнях вказано, що «64% українців жодного разу не звертались за професійною психологічною допомогою та не планують цього робити. Ще 16% опитаних жодного разу не звертались до спеціаліста, але планують. Серед основних причин не звертатись до психолога – брак коштів (42%); незнання, де і як обрати спеціаліста (13%)» [2]. Більшість людей не розуміє першопричини їх психологічного стану. Саме тому покращення психологічної грамотності населення може стати ефективною зброєю у боротьбі з погіршенням емоційного стану та ментального здоров'я загалом.

Психологічна грамотність – це володіння психологічними знаннями та правилами у сфері спілкування з людьми, розуміння основних психологічних закономірностей психічної діяльності. Така грамотність включає розвиток емоційного інтелекту, критичного мислення, комунікативних навичок, навичок саморегуляції і ін. Психологічна грамотність впливає на здатність людини застосовувати знання про психіку та поведінку в повсякденному житті, усвідомлювати власні емоції, мотиви та реакції, а також ефективно спілкуватися і будувати здорові відносини. Людина, яка може пояснити власний стан, стабілізувати його, здатна пояснити та зрозуміти стан інших, вміє рефлексувати, є більш ефективною, може реалізовувати власний потенціал та краще впоратись із життєвими випробуваннями та стресами. До проявів психічного здоров'я також належить: почуття гумору, почуття обов'язку, вміння опановувати негативні емоцій, зрілість почуттів відповідно до віку, критичність мислення.

Важливою частиною психологічної освіти населення є навчання стресостійкості, адже у сучасному житті стрес відіграє значну роль. Психологічний стрес пов'язаний з напругою, яка виникає внаслідок перебування людини під впливом загрози чи перешкоди (наприклад, необхідність швидкого пошуку рішень, невдачі, підвищена відповідальність за роботу, розумове перенавантаження, емоційні та інформаційні стреси). Стресове навантаження впливає на поведінку людини, працездатність, здоров'я, взаємостосунки. Фізичні і психологічні навантаження, які є тривалими та перевищують норми, призводять до порушень роботи окремих органів, почасти до серйозних захворювань (як то інфаркт, гіпертонія та ін.).

Саморегуляція є базовим процесом, що дозволяє людині зберігати ефективність у кризових ситуаціях. У результаті успішної саморегуляції

людина досягає трьох ефектів, а саме: заспокоєння, відновлення та активізації. Ефективними методами саморегуляції є «керування диханням», адже дихання можна розглядати як засіб впливу на тонус м'язів і емоційні центри мозку. Повільне дихання знижує збудження нервових центрів. Також можна розглянути метод «самопрограмування», варто згадувати про свої успіхи, адже саме це нагадує людині про її можливості. Це вселяє людині впевненість у власних силах, налаштовує на успіх. Подібним чином працює «самосхвалення». Такі прості дії позитивно впливають на стан людини.

Отже, популяризація психології, формування серйозного ставлення та відкритість людей до неї покликані позитивно вплинути на загальний рівень життя особистості. За мінімізації стресових впливів покращується якість життя. Психологія допомагає розуміти, аналізувати та прогнозувати людську поведінку, що робить її незамінною в суспільстві (тим більше, у кризовий період). Психологічна грамотність допомагає побудувати гармонійні відносин між людьми, надаючи нам ефективні інструменти для управління стресом, тривогою, тощо.

Список використаних джерел:

1. Українська правда: В Україні суттєво зріс запит на психологічну допомогу – опитування. URL: https://is.gd/est3Fe (дата звернення 05.03.2025).

2. Рубрика все по поличках: 71% українців вважають звернення до психолога слабкістю: соціологія. URL: https://is.gd/02z65P (дата звернення 05.03.2025).

3. Блакитний птах: Упередження, що перешкоджають зверненню за психологічною підтримкою URL: https://is.gd/lgauK4 (дата звернення 05.03.2025).

4. Психологічна служба: практичні навички саморегуляції URL: https://vinps.vn.ua/?p=1131(дата звернення 05.03.2025).

5. Коцак І.Я., Ложкін Г.В., Мушкевич М.І. Психологія здоров'я людини навч.посібник 2011. с.86.

6. Жданюк Н.В. Психологічні особливості ефективності людини в умовах стресу: кваліфікаційна робота с.18.

***Надія Савчук**, канд. психол. н., доцент,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

КОНФЛІКТОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПСИХОЛОГА

Формування професійної компетентності фахівця передбачає широкий спектр набутих знань, умінь і навичок здобувачем і розвиток здатностей їх застосовувати у практичній діяльності. Важливою складовою професійної діяльності фахівця є оволодіння конфліктологічною компетентністю, що передбачає ефективно виявляти, аналізувати, розв'язувати та запобігати конфліктам у різних сферах життя особистості чи колективу. Вона включає в себе знання, вміння та навички, необхідні для управління конфліктними ситуаціями та мінімізації їх негативних наслідків.

Чимало досліджень у науковій літературі присвячено розгляду цього феномена. Зокрема, сучасні дослідження підкреслюють важливість інтеграції теоретичних знань з практичними навичками в галузі психології, використання сучасних технологій та методів навчання для формування у майбутніх фахівців здатності ефективно вирішувати конфлікти та забезпечувати гармонійне освітнє середовище. Так, О. Бартків, О. Дурманенко, Є. Дурманенко [1], визначають комунікативність підґрунтям конфліктологічної компетентності педагога, адже вміння спілкуватися, налагоджувати соціальні зв’язки є необхідною умовою успішної роботи в команді. Автори підкреслюють наявність чіткого розуміння фахівцем суті конфлікту як явища, його будови, ролі, етапів розвитку та способів врегулювання, що включає розвинені навички запобігання конфліктам, їх своєчасного виявлення та вирішення в конструктивний спосіб. С. Пухно [2], аналізує поняття "конфліктологічна компетентність" та її компоненти, зазначаючи, що впровадження інформаційно-комунікаційних технологій та інтерактивних методів навчання під час вивчення дисциплін "Психологія" та "Психологія освіти" сприяє підвищенню рівня конфліктологічної компетентності студентів.

Конфліктологічна компетентність психолога є важливим аспектом його професійної діяльності, що передбачає здатність ефективно виявляти, аналізувати та вирішувати конфлікти у різних сферах життєдіяльності людини. Це включає вміння здійснювати медіацію, використовувати психологічні техніки для зменшення напруги та допомагати особам або групам знаходити конструктивні рішення. Крім того, важливим є володіння комунікативними вміннями, здатність до організації та лідерства, а також уміння самостійно оцінювати власну підготовленість до розв'язання конфліктів та усвідомлення внутрішніх протиріч.

У контексті сучасних підходів до вивчення конфліктологічної компетентності у зарубіжних дослідженнях акцентовано увагу на кількох ключових аспектах: розумінні конфліктів та їх природи (конструктивних і деструктивних форм конфліктів та їхнього впливу на стосунки); розвитку технік медіації та переговорів у різних сферах; ролі емоційного інтелекту, вмінні психолога краще розуміти емоційний стан учасників конфлікту і ефективно управляти власними емоціями під час вирішення конфліктів; культурних аспектах конфліктів з урахуванням культурних відмінностей в сприйнятті та вирішенні конфліктів; психологічному втручанні в групові конфлікти в умовах організацій, шкіл або спільнот, що передбачає знання розвитку групової динаміки, вміння працювати з груповими емоціями та соціальними ролями в процесі конфлікту, застосовуючи різноманітні методи (наприклад, рольові ігри, тренінги) для вирішення групових суперечок; професійному навчанні психологів у сфері конфліктології теоретичним знанням (стадії конфлікту, психологія конфлікту) і практичним навичкам (активне слухання, техніки переговорів).

Належна увага розвитку конфліктологічної компетентності для майбутніх психологів приділяється у Луцькому національному технічному університеті. Зокрема, в ОК "Професійні комунікації" розглядається тема "Стратегії розв’язання конфліктів"; в ОК "Психологія міжособистісного розуміння" – "Конфлікти та шляхи їх розв’язання", в ОК" Психологія спілкування" – "Спілкування в конфліктних ситуаціях". Також розв’язання практичних кейсів, ситуаційних завдань, проведення дискусій на практичних заняттях спонукають здобувачів реально оцінювати передумови розвитку конфліктних ситуацій, розробляти тактику і стратегії виходу з них, ретельно підбирати методи і способи вирішення можливих суперечок. Участь у різноманітних заходах, гостьових лекціях дозволяє ознайомитися з реальним практичним досвідом регулювання конфліктних ситуацій. Навчання на освітніх платформах "Prometheus", "Коло сім’ї" та ін. дозволяє набути додаткових компетентностей у сфері медіації. Залучення до роботи Центру медіації та психології сприяє розширенню компетенцій безконфліктного вирішення проблем у роботі з військовими та їхніми родинами.

Таким чином, конфліктологічна компетентність є важливою складовою професійної діяльності психолога, яка дозволяє йому ефективно вирішувати конфлікти та підтримувати психологічний комфорт і гармонію в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Бартків О., Дурманенко О., Дурманенко Є. Конфліктологічна компетентність майбутнього педагога в системі професійних компетентностей. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2024. №4. С. 17-22.

2. Пухно С.В. Технології формування конфліктологічної культури майбутнього вчителя під час навчання в закладі вищої освіти. *Слобожанський науковий вісник.* Серія Психологія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 2. С. 56-60.

***Надія Савчук**, канд. психол., н., доцент,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк,
***Яна Зінгель**, ст. гр. ПС-32,*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ОСОБЛИВОСТІ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

У сучасному світі, де інформаційні навантаження зростають, а вимоги до дітей посилюються, проблема емоційної підготовки

В умовах сучасного суспільства зростає інтерес до проблеми самореалізації особистості. Відбувається своєрідна колізія: чим більше можливостей для реалізації своїх очікувань, тим більше викликів у молодих людей під час пошуку себе. Здобувачі освітніх закладів знаходяться на порозі кар'єрного шляху, тому важливо зрозуміти, як вони усвідомлюють власний потенціал та реалізують його, які проблеми виникають у процесі самореалізації та як їх можна подолати.

Тема самореалізації особистості активно досліджувалася такими вченими, як Абрагам Маслоу, який розглядав самореалізацію як вершину ієрархії потреб; Карл Роджерс, що акцентував увагу на важливості прийняття себе й усвідомлення власного потенціалу. Зокрема, в сучасних українських та зарубіжних дослідженнях (С. Максименко, Л. Сохань, В. Осьодло, Т. Титаренко тощо) робиться акцент на самореалізації в умовах інтенсивних соціальних змін. У психологічних розвідках дослідники, аналізуючи самореалізацію як всеосяжну спроможність людини до самовтілення, зосереджуючись на багатогранності цього явища, визначають у її будові комплекс концепцій (ціль, цінність, сенс, потреба, процес, креативність та інше), що виступають як психологічні складові самореалізації, кожна з яких має конкретне смислове наповнення та може

бути об'єктом окремого дослідження як психологічний аспект питання самореалізації особистості.

За твердженнями науковців, існує три типи самореалізації: діяльнісна, соціальна, особистісна. Саморозвиток представляє собою форму особистісної самореалізації. Втілення своїх задатків та здібностей, наповнення життя власним смислом, розуміння себе, усвідомлення своєї ролі, призначення, бажань і можливостей - це одне з найважливіших завдань, внутрішніх психологічних завдань, з якими людина стикається.

Варто підкреслити, що самореалізація є багатогранним процесом, який включає прагнення людини до розкриття власного потенціалу та досягнення гармонії між внутрішніми потребами й зовнішніми умовами. Отже, психологічні та соціальні бар'єри, такі як низька самооцінка, стрес, соціальні стереотипи та культурні очікування, значно впливають на процес самореалізації студентів, тому важливо забезпечити їм необхідну підтримку для подолання цих труднощів.

Аналізуючи дослідження з проблеми самореалізвції особистості, доходимо висновку, що чинники, що впливають на самореалізацію дорослих, поділяються на внутрішні (мотивація, самооцінка, рефлексія, стресостійкість) та зовнішні (соціально-економічне середовище, підтримка оточення, можливості для розвитку). Взаємодія цих факторів визначає успішність самореалізації кожної особистості.

Емпіричне дослідження здобувачів вищої освіти шляхом опитування дозволило детально вивчити різні аспекти самореалізації. Отримані в наслідок анкетування результати визначили актуальний рівень самореалізації респондентів. Зокрема, десять студентів (20%) вказали на високий рівень самореалізації, що свідчить про їх здатність до досягнення особистих і професійних цілей, а також розкриття свого потенціалу. Вищеозначене демонструє виражену здатність опитаних до самопізнання, прийняття рішень та ефективної організації власної діяльності. Тридцятьом здобувачам (60%) притаманний середній рівень, що передбачає наявність значного потенціалу для подальшого розвитку та досягнення більш високих результатів. Десять студентів (20%) показали низький рівень самореалізації, що може свідчити про труднощі в самопізнанні або недостатній мотивації для досягнення особистих цілей.

Важливим кроком у розвитку самореалізації вбачаємо проведення спеціальних програм, спрямованих на розвиток емоційного інтелекту, мотивації та навичок самоврядування. Наприклад, 70% студентів відзначили, що участь у тренінгах і консультація може значно поліпшити їх

здатності до самореалізації. Це підкреслює необхідність створення системної підтримки для молоді.

Таким чином, ефективна самореалізація здобувачів освіти можлива за умови гармонійного поєднання внутрішніх і зовнішніх факторів. Розвиток особистісних якостей в поєднанні з соціальною підтримкою сприяє досягненню життєвих цілей, задоволенню від саморозвитку, гармонійному становленню в сучасному суспільстві.

Список використаних джерел

1. Негараш О.І. Основні підходи до дослідження самореалізації в сучасній психології. URL: http://habitus.od.ua/journals/2023/56-2023/33.pdf (дата звернення 07.04.2025)

2. Чертов В. Саморозвиток і самореалізація особистості в освітньому просторі. URL: https://surl.li/nazgac (дата звернення 07.04.2025)

***Надія Савчук**, канд. психол., н., доцент,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк,
***Єва Ковальчук**, ст. гр. ПС -13,*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Проблема соціалізації військовослужбовців після проходження служби є однією з найбільш актуальних у сучасному суспільстві. Військовослужбовці, які повертаються до цивільного життя після служби, часто стикаються з низкою проблем, пов'язаних із адаптацією до нових соціальних умов. Психологічні травми, зокрема посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), труднощі в пошуку роботи, соціальна ізоляція – це лише кілька з багатьох викликів, які постають перед ветеранами.

Основні аспекти стосуються підтримки сім'ї та близьких та впливу армійського середовища на формування особистості військовослужбовця. Для багатьох ветеранів родина є тим осередком, який забезпечує емоційну та соціальну підтримку. Родина та друзі допомагають адаптуватися до змін, особливо після повернення з армії. Армія створює специфічні умови для розвитку військовослужбовця, де важливими є дисципліна, виконання наказів, а також взаємодія з іншими військовими. Однак таке середовище може призвести до змін в особистісній сфері, зокрема у ставленні до соціальних норм і взаємодії з цивільним населенням.

Аналіз зарубіжного досвіду допомагає визначити найефективніші методи підтримки військових під час цього складного періоду. Наприклад, у США процес реабілітації та соціалізації ветеранів включає спеціальну програму Transition Assistance Program (TAP), яка допомагає військовослужбовцям адаптуватися до цивільного життя після служби. Програма включає тренінги з пошуку роботи, навчання новим професіям, психологічну підтримку та інші заходи. Ветерани отримують доступ до соціальних служб, допомоги в отриманні освіти, а також підтримку в емоційному і психологічному аспекті.

У Великій Британії військові також мають доступ до програм, що підтримують їх адаптацію до цивільного життя. Програма реабілітації для ветеранів надає не лише професійну перепідготовку, а й психологічну підтримку. Канадська система підтримки ветеранів має схожі механізми допомоги, включаючи надання фінансової допомоги, медичних послуг і програм для реінтеграції в суспільство.

Варто зауважити, що посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) є одним з основних психологічних бар'єрів для адаптації військовослужбовців до цивільного життя. ПТСР може виникати після пережитих бойових дій або інших стресових ситуацій. Це захворювання має серйозний вплив на соціальну адаптацію, заважаючи людині встановлювати здорові стосунки з іншими людьми і виконувати повсякденні обов'язки.

Зарубіжний досвід показує, що успішна соціалізація ветеранів можлива лише за умови комплексного підходу, який включає не тільки професійну перепідготовку, а й психологічну реабілітацію, підтримку в соціальній сфері та допомогу у впровадженні нових навичок для життя в цивільному суспільстві. Програми, подібні до TAP у США, можуть бути дуже корисними у нашій країні, де ветерани також потребують комплексної підтримки після служби.

У нашій країні існують різноманітні програми, що допомагають військовим адаптуватися до цивільного життя, зокрема через психологічну підтримку, курси професійної перепідготовки та соціальні програми. Також громадські організації активно допомагають ветеранам через волонтерські ініціативи, організацію зустрічей, тренінгів та соціальних проектів. Це є важливим аспектом підтримки адаптації ветеранів до мирного життя. Наприклад, у Луцькому національному технічному університеті функціонує ветеранський простір «VETERAN HUB», робота якого полягає у налагодженні контактів, взаємодії та допомозі військовослужбовцям, ветеранам та членам їх сімей.

Для покращення соціалізації військовослужбовців в Україні слід розробити та впровадити спеціалізовані програми, що включають: розширену психологічну підтримку для ветеранів (робота з ПТСР), професійну перепідготовку і допомогу у пошуку роботи, підтримку ветеранів в процесі соціальної адаптації через спеціалізовані громадські організації та державні програми тощо. Зарубіжні дослідження показують, що ці програми мають великий успіх, особливо коли йдеться про підтримку ветеранів на всіх етапах адаптації.

Отже, проблема соціалізації військовослужбовців є багатогранною і потребує комплексного підходу. Важливо, щоб держава, громада та інші організації взаємодіяли для створення ефективної системи підтримки ветеранів. Підвищення рівня соціальної інтеграції військових, забезпечення належної психологічної підтримки та надання можливостей для працевлаштування є основними шляхами вирішення цієї проблеми.

Список використаних джерел

1. Лелеченко А. Роль громадських організацій у забезпеченні соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей у рамках державно-громадського партнерства. *Суспільство та національні інтереси.* 2025. №1(9). С. 488-499.

2.Холодков А. Актуальні проблеми соціалізації військовослужбовців з інвалідністю внаслідок війни. *Київський часопис права*. 2023. №1. С. 240-244.

***Надія Савчук**, канд. психол., н., доцент,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк,
***Анна Мацелик**, ст. гр. ПС -32,*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ЕМОЦІЙНА ГОТОВНІСТЬ ДИТИНИ ДО ШКОЛИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ

У сучасному світі, де інформаційні навантаження зростають, а вимоги до дітей посилюються, проблема емоційної підготовки до школи набуває особливої актуальності. Батьки, педагоги та психологи все більше уваги приділяють не лише знанням, які дитина має на момент вступу до школи, а й її емоційному стану, здатності взаємодіяти та адаптуватися.

Емоційна готовність дитини до школи є ключовим фактором її успішної адаптації та навчання, особливо в умовах інклюзивного навчання.

Останні дослідження в цій галузі підкреслюють важливість розвитку емоційних та соціальних навичок у дошкільнят з різними нозологіями. Зокрема, В. Погребняк [3], аналізуючи рівні емоційного розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення в інклюзивному середовищі, доходить висновку, що такі діти потребують спеціальних корекційно-освітніх заходів для досягнення високого рівня емоційної готовності до школи. О. Бєлова [1] розглядає емоційну готовність як вміння керувати своїми емоціями, співпереживати та адаптуватися до нових соціальних умов. Розвиток цих навичок сприяє формуванню емоційної стійкості та моральної компетентності у дітей, що є основою їхньої готовності до навчання в школі. Вчителі-практики також значну увагу приділяють розвитку емоційно-вольової готовності до навчання в школі. Так, Т. Єпіфанова-Кожевнікова [2] наголошує на важливості своєчасного включення дітей з порушеннями слухової функції у систему корекційно-педагогічного впливу з метою забезпечення їхньої успішної адаптації та навчання в школі.

Підготовка дитини до школи є важливим етапом у її житті, що визначає подальший успіх у навчанні та соціалізації. Емоційна готовність до школи передбачає здатність дитини регулювати власні емоції, адаптуватися до нових соціальних умов та вимог освітнього процесу. Вона включає вміння керувати поведінкою, долати труднощі, встановлювати позитивні взаємини з оточуючими та підтримувати мотивацію до навчання.

Серед численних факторів, що впливають на емоційну готовність дитини до шкільного навчання в умовах інклюзії виділяють насамперед сімейне середовище. Адже саме родинне коло є першим і найважливішим місцем, де формується емоційна сфера дитини. Підтримка, розуміння та стабільність у сім'ї сприяють розвитку впевненості в собі та позитивного ставлення до навчання. Натомість конфлікти, нестабільність або надмірна опіка можуть призвести до підвищеної тривожності та невпевненості дитини.

Індивідуальні особливості дитини, її особистісні характеристики: темперамент, самооцінка, рівень тривожності та ін. є важливим показником її емоційної готовності навчатися у школі. Діти з високим рівнем тривожності можуть відчувати страх перед новими ситуаціями, тоді як діти з низькою самооцінкою можуть сумніватися у своїх здібностях.

Досвід спілкування дітей з порушеннями психофізичного розвитку з однолітками та дорослими поза сім'єю дозволяє легше пристосовуються до шкільного середовища. Розвитку соціальних навичок сприяє відвідування дошкільних закладів, участь у групових заходах та іграх, екскурсії тощо.

Вступ до школи передбачає для дитини нове емоційне життя, насичене новими враженнями, спілкуванням з вчителями та дітьми, вміння адекватно реагувати на різні виклики в умовах шкільного середовища. Існує чимало способів підтримки емоційної готовності. В першу чергу батьки мають створювати вдома атмосферу підтримки та довіри, заохочуючи самостійність; вчити дитину висловлювати свої почуття; обговорювати очікування від школи. Спільне читання книг про школу, відвідування майбутнього навчального закладу та знайомство з учителем можуть знизити рівень тривожності. Сприятливий емоційний клімат в класі, підтримка, індивідуальний підхід та позитивне підкріплення допомагають дітям відчувати себе комфортно та впевнено. Організація групових заходів та ігор сприятиме розвитку соціальних навичок та згуртованості колективу. Також активна залученість психолога для проведення тренінгів з розвитку емоційного інтелекту, навичок саморегуляції допоможе у подоланні тривожності дітей, формуванню вмінь виражати та розуміти свої емоції та вчитися справлятися зі стресом.

Загалом, емоційна готовність дитини до школи є комплексним показником, що залежить від багатьох чинників, включаючи сімейне середовище, індивідуальні особливості та досвід соціалізації. Підтримка з боку батьків, педагогів та психологів сприяє формуванню позитивного ставлення до навчання, розвитку впевненості в собі та успішній адаптації до шкільного життя.

Список використаних джерел

1. Бєлова О.Б. Детермінанти емоційної готовності дошкільників з порушеннями мовлення до шкільного навчання. *Актуальні питання корекційної освіти (Педагогічні науки).* Випуск №16. Том 1 (2020)\ URL: https://aqce.com.ua/vipusk-n16-tom12020/ (дата звернення 07.04.2025)

2.Єпіфанова-Кожевнікова Т.В. Розвиток емоційно-вольової готовності дітей з порушеннями слухової функції до навчання в школі. URL: https://is.gd/kuIUZ5 (дата звернення 07.04.2025)

3. Погребняк В. Стан емоційного розвитку дітей з порушеннями мовлення в умовах інклюзії. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2023. № *111*(3). С.50-69.

***Людмила Стасюк**, канд. пед. н., доцент,*
доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк

ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ В АКЛАДАХ ОСВІТИ З ІНКЛЮЗИВНИМ НАВЧАННЯМ

В Україні використання дефініції «особа з особливими освітніми потребами» застосовують щодо осіб, які потребують додаткової підтримки в освітньому процесі з метою всебічного розвитку особистості, поліпшення якості життя, збереження здоров'я, посильної участі у житті громади. Згідно висновку інклюзивно-ресурсного центру дитина з особливими освітніми потребами має повне право здобувати освіту в усіх закладах загальної середньої освіти за місцем проживання, що включає варіації запровадження дистанційної та індивідуальної форм навчання, отримання психолого-педагогічної допомоги та корекційно-розвиткові заняття з кваліфікованими фахівцями. Міністерством освіти передбачено архітектурні зміни приміщень, роботу асистентів вчителів, адаптацію навчальних планів і програм, складання індивідуальної програми розвитку кожної дитини, використання спеціальних методів та форм навчання і виховання, конструктивне партнерство з громадою, залучення грандових коштів.

Перебування у закладі загальної середньої освіти має суттєві переваги для осіб з інтелектуальними порушеннями: мотиваційний вплив однолітків; можливість ознайомлення із довкіллям; удосконалення комунікативних навичок, розвиток логічного та креативного мислення; збагачення емоційного інтелекту. У зв'язку з цим зростає роль соціального виховання дітей з особливими освітніми потребами як одна з найважливіших сторін процесу становлення особистості, формування ціннісних орієнтацій.

Заслуговують уваги дослідження вітчизняних науковців із питань інтеграції осіб з особливими освітніми потребами усоціум (І. Дмитрієва, І. Іванова, Н. Коваль, А. Капська, А. Колупаєва, В. Ляшенко, С. Миронова, О. Молчан, В. Синьов, В. Тесленко).

Варто зауважити, що виховання в контексті інклюзивного освітнього середовища ЗЗСО не стали об'єктом системних науково-педагогічних пошуків.

Ми розглядаємо виховання як процес забезпечення в суспільстві умов та заходів, спрямованих на оволодіння і засвоєння підростаючим поколінням загальнолюдських і спеціальних знань, соціального досвіду з метою формування в нього соціально-позитивних ціннісних орієнтацій. Об'єкт соціального виховання – система соціальних взаємодій людини в зоні її найближчого оточення, а предмет – педагогічний вплив соціальних інститутів на процес соціального становлення особистості [2].

Виховання здійснюється у процесі взаємодії особистостей під час навчання, набуття соціального досвіду та індивідуальній допомозі особистості.

Освіта включає системне і систематичне навчання та самоосвіту, коли під впливом інклюзивних процесів в освіті освітній простір має змінюватися, підлаштовуючись під потреби дітей з інвалідністю. Це стимулюватиме інтелектуальну та соціальну активність учнів з особливими освітніми потребами, враховуючи сучасні соціокультурні реалії через рефлексію, усвідомлення суб'єктивної належності до соціальної групи, які будуть забезпечувати організацію процесу соціального виховання, що базується на пізнанні довкілля та своєї ролі в соціумі. Організація соціального досвіду здійснюється завдяки участі дитини у формальних та неформальних об'єднаннях (клас, гурток, вулиця, сусідство, референтна група): організація їх побуту і життєдіяльності, стимулювання самодіяльності, вплив на неформальні мікрогрупи, організація взаємодії членів об'єднання тощо [2]. Цьому сприяє раціональне поєднання традиційних та інтерактивних методів (моделювання ситуацій, рольові ігри, ділові ігри, психолого-педагогічні тренінги, творчі завдання тощо).

Індивідуальна допомога особистості – це свідома спроба інших осіб (батьків, осіб, що їх заміняють, вчителів, асистентів вчителів, близьких, друзів) допомогти дитині набути певних знань, навичок для задоволення власних потреб та потреб інших людей; в усвідомленні дитиною своїх цінностей та можливостей; в розвитку самосвідомості та самоствердженні, почутті приналежності до певної групи та соціуму [2]. Педагогічним працівникам доцільно прогнозувати розвиток креативного мислення дітей; обирати ефективні форми та методи роботи; створювати умови для особистісно орієнтованого розвитку дитини, виключаючи соціальну дезадаптацію. У зв'язку з цим процес соціального виховання таких дітей безпосередньо пов'язаний з природним (без тиску і нав'язування) введенням різноманітних орієнтирів у систему ставлення як до себе, так і до інших учнів, не забуваючи про підвищену самооцінку.

У сучасних умовах інклюзивного середовища виховний процес повинен бути спрямований на формування таких рис особистості, як: адекватне сприйняття дійсності, шанобливе ставлення до природнього та соціального довкілля, патріотизму, гуманізму, почуття гідності, відповідальності, морально-етична культура, посильна соціально-значуща діяльність дитини у громаді.

Отже, пріоритетними аспектами процесу виховання в закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням є формування

злагодженої дії педагогічних працівників, асистентів вчителів, дефектолога, логопеда, соціального педагога та психолога у наданні своєчасної спеціальної психолого-педагогічної допомоги, партнерські взаємовідносини між адміністрацією закладу, вчителями і батьками, що сприятиме успішному входженню дитини з інтелектуальними порушеннями у громаду міста чи села.

Представлені матеріали лише відкривають перспективи для подальших наукових розробок щодо удосконалення системи виховної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг» // Відомості Верховної Ради (ВВР). 2017. № 30. ст. 322. [Електронний ресурс]. Джерело доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2053-19

2. Інклюзивне навчання [Електронний ресурс]. Джерело доступу: https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya

***Марія Світозенська**, ст. гр. ПСз-41*
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка, м. Кременець
***Науковий керівник**: Юлія Мельник, к. психол. н., ст.викладач кафедри психології і соціальної роботи Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка, м. Кременець*

ОСНОВИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ДІТЯМ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ СИТУАЦІЯХ ТА КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ.

Психологічна допомога дітям з психологічною травмою має бути спрямована на подолання наслідків перебування у стресовій ситуації та запобігання розвитку посттравматичного стресового розладу. Потрібно сфокусувати локус уваги на роботу з середовищем, в якому перебувають діти, роботу з близькими людьми дитини та роботу безпосередньо з самою дитиною.

Завдання першої психологічної допомоги:

– формування почуття захищеності, спокою та надії;

– спілкування з іншими людьми, рідними та друзями;

– сприяння доступу до соціальної, фізичної та емоційної підтримки;

– зміцнення віри в здатність допомагати собі та іншим;

– формування у дитини розуміння того, що надзвичайна ситуація закінчилася і більше не є загрозою для неї.

Діти з сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах мають більш високий рівень тривожності. Їх емоційний стан може бути нестабільний, той який заважає екологічному та здоровому існуванню. Психіатр К.К.Голдштайн вважає, що коли діти хронічно занепокоєні, навіть батьки з найбільш добрими намірами, не бажаючи, щоб дитина страждала, насправді можуть посилити занепокоєння дитини. А коли батьки не здатні задовольнити власні емоційний потреби - проблеми дитини взагалі не сприймаються. Важливо зрозуміти, що основна мета подолання тривоги не в тому, щоб усунути тривогу взагалі, а в тому, щоб допомогти дитині впоратися з нею. Дитина повинна навчитися впізнавати та володіти власними емоціями, знати як з ними жити. Допомагаючи дітям уникати речей, яких вони бояться, у короткостроковій перспективі вони відчувають себе краще, але в довгостроковій перспективі це може посилити їх тривогу. Скажімо, дитина в незручній ситуації засмучується і починає плакати не для того, щоб маніпулювати, а просто тому, що вона так себе почуває.

Коли дитина не переростає страхи та занепокоєння, характерні для маленьких дітей, або коли страхів так багато, що вони заважають навчанню, вдома чи ігровій діяльності, у дитини може бути діагностований тривожний розлад [2]. Приклади різних типів тривожних розладів включають:

– сильний страх, коли немає батьків (тривога розлуки);

– надзвичайний страх перед певною річчю або ситуацією, наприклад, собаками, комахами, або звернення до лікаря (фобії);

– страх школи та інших місць, де є люди (соціальна тривога);

– тривога про майбутнє та про погані речі (загальна тривога);

– повторні епізоди раптового, несподіваного, сильного страху, які супроводжуються такими симптомами, як серцебиття, проблеми з диханням, запаморочення, тремтіння або пітливість (панічний розлад).

Тривога може проявлятися як страх або занепокоєння, але також може викликати у дітей дратівливість і злість. Симптоми тривоги також можуть включати проблеми зі сном, а також фізичні симптоми, такі як втома, головні болі або болі в животі. Деякі тривожні діти тримають свої занепокоєння при собі, і, таким чином, симптоми можуть бути пропущені.

Отже, стан тривоги має високий потенціал загрози майбутньому дитини. Критично важливо знати і володіти навичками подолання

тривожності, копінг- стратегіями, методами та техніками релаксації та саморегуляції [3]. Також важливо, аби батьки дитини були мотивовані на позитивні зміни їх середовища з складного та нездорового на екологічне та щасливе, адже найвагомішу терапію яку можуть отримати діти - вони одержують від власних щасливих та люблячих батьків.

Вивчення теми «копінг-стратегій» є дуже актуальним, оскільки рівень стресу та тривожності в людей та дітей є наразі високим. Даним питанням займався вчений Фолкман та ін. Поняття копінгу (від англійського слова «соре» – «перебороти», «впоратися», «подолати») розуміється як процес подолання труднощів у процесі взаємодії людини з довкіллям. Поняття «стрес-долаюча поведінка» та «копінг- поведінка» є тотожними. Дослідження вказують на те, що когнітивні зусилля особи спрямовані на аналіз проблеми, складання можливого плану дій, пошук альтернативних варіантів виходу із ситуації тощо.

Копінг-навички, орієнтовані на емоції, передбачають дії, які допомагають дитині відчувати себе краще. Вони також передбачають виконання чогось, що може її тимчасово відволікти, аби дитина почувала себе більш врівноважено та мала можливість вирішити проблему у стані спокою [5].

Важливість навичок подолання ситуації для пом'якшення реакції на стрес підтверджується в літературі. Ebata і Moos 1991, стверджують, що певні тенденції в подоланні підлітками можуть бути пов'язані з адаптивними результатами [5]. Хоча подолання – це процес, і не існує «правильного чи неправильного» способу подолання, підлітки які використовували більше підходів і вирішення проблем, ніж стратегії уникнення, і які оцінювали стресор як виклик, частіше асоціювалися з адаптивним результатом. Оптимальне адаптивне подолання відбувається, коли підліток демонструє широкий, гнучкий діапазон стратегій подолання в залежності від контексту.

Стратегії подолання – це підтримка, яку людина використовує для подолання важких емоцій і стресу в повсякденному житті. Вони є невід’ємними інструментами в процесі саморегулювання. Від позитивної розмови з самим собою, до усвідомленого дихання та перевірки власних емоцій–існує багато різних технік, яким можливо навчитись та практикувати з дітьми, щоб допомогти їм навчитися регулювати свій настрій та поведінку.

Стратегії подолання потрібно вивчати в стані спокою. Коли дитина схвильована або пригнічена вона не здатна вивчати нову інформацію, нові соціально-емоційні навички, такі як нові стратегії подолання. Важливо розуміти, що різні стратегії подолання проблеми працюють по-різному на

різних людей. Кожна людина, підліток та дитина є унікальною, тому всі мають різні заспокійливі заходи, які найкраще підійдуть для кожного.

Найважливішим є спробувати різноманітні стратегії, щоб побачити, що резонує з кожною дитиною чи підлітком [5]. Одна й сама стратегія не буде спрацьовувати кожного разу, коли дитина чи підліток засмучена. Ось чому так важливо мати «набір інструментів» навичок подолання. Дуже важливо мати різні методи, до яких можна повернутися, коли щось не працює.

Список використаних джерел

1. Ващенко І. В., Іваненко Б.Б. Психологічні ресурси особистості в подоланні складних життєвих ситуацій. Проблеми сучасної психології. 2018. Вип. 40. С. 33-49.

2. Максимова Н.Ю. Психологічна травма як чинник адиктивної поведінки. Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології імені ГС Костюка НАПН України. 2017. Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. Вип. 15. С. 292- 298.

3. Овсяннікова Я.О. Психологічна допомога дітям, які пережили психічну травму внаслідок надзвичайної ситуації. URL: http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/2142/%DF (дата звернення: 08.03.2025).

4. Психологічна допомога дітям у кризових ситуаціях: Методи і техніки : Методичний посібник. Вінниця : ФОП Рогальська І., 2016. 234 с.

5. Психологічна допомога сім'ї. Навчальний посібник за заг. редакцією З.Г. Кісарчук. К. 2006. 160 с.

***Дарина-Олександрина Север'янова**, ст. гр. ПСз-41*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
***Науковий керівник:** Катерина Шкарлатюк, к. психол. н.,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ

За останні декілька років у сучасному українському суспільстві відбулися значні трансформаційні зміни, що максимально актуалізують роль і значення соціально-психологічних факторів діяльності людини. Різнобічна і тривала дія несприятливих соціальних, психологічних, економічних чинників зумовлює велику нервово-психічну напругу, яка

здатна викликати різноманітні негативні прояви в поведінці і призводити до нервово-психічних розладів.

Небезпечні для життя події, конфлікти та війни мають величезні наслідки для психічного здоров'я та благополуччя, особливо дітей та молоді. Такі події призводять до травм, пригнічують і мають глибокий вплив у багатьох сферах життя людини. Війни та конфлікти можуть призвести до токсичного поєднання стресу та проблем із психічним і фізичним здоров'ям.

Труднощі соціально-психологічної адаптації виступають однією з ключових проблем психологічної науки. В період раннього повноліття, якому відповідає студентський вік, проблема такої адаптації набуває певних вікових особливостей і актуальності. Молодь відчуває значні складності включення в суспільне життя, що обумовлено суб'єктивними і об'єктивними чинниками. В Україні окремі аспекти цієї проблеми досліджувалися в рамках психофізіології, загальної психології, соціальної психології, педагогіки. Водночас практично не вивченими лишаються питання особливостей адаптації в період переживання кризових ситуацій [1].

Успішність соціальної адаптації залежить як від характеристики особистості, так і від соціального середовища, комплексу реабілітаційних заходів, наявності факторів соціальної адаптації. Соціальна адаптація виходить за межі звичайного пристосування і досягнення рівноваги з навколишнім середовищем. Як об'єктивно-суб'єктивний процес взаємодії особистості із соціальним середовищем, вона веде до формування адаптованості - особливого стану, в якому узгоджуються взаємні очікування, потреби, вимоги та оцінки, як особистості, так і соціального середовища.

У контексті спеціальних, соціологічних, соціально-філософських, психологічних досліджень виявлено закономірність осмислення стратегій адаптації студентів, яка полягає в тому, щоб створити умови, в яких молодь зможе у максимальній мірі, незважаючи на свій фізичний і психічний стан, проявити свої здібності, таким чином буде жити, зберігаючи почуття власної гідності і поваги до себе оточуючих людей. У цьому плані суб'єктний підхід передбачає орієнтацію, спрямованість дій (самореалізацію), актуалізацію суб'єктивності, «як духовно-розумового і суб'єктивно-ідеального стану». Суб'єктивність розглядається як креативна властивість особистості, активність її дій і способів орієнтації [3].

Специфіка стратегій соціальної адаптації на основі копінг-стратегії проявляється як:

1) долаюча поведінка, тобто пошук і застосування нових форм поведінки, прийняття нових соціальних тенденцій і норм;

2) поведінка, сфокусована на повноті реалізації себе в житті «сейворінг» як найбільш сприятливий емоційний фон для досягнення успіху в адаптації;

3) гнучкість мислення, установок і поведінки для вирішення проблем поліпшення власного становища, подолання стресу.

У рамках першого фактору велике значення для адаптації студентів має концепція копінг-поведінки, що розуміється як процес, що опосередковує пристосування, яке допоможе подолати стресову подію за допомогою стратегій:

– вирішення проблем;

– пошуку соціальної підтримки;

– стратегії уникнення стресу на основі позитивної адаптації особистості до ситуації [2].

Головні критерії ефективності соціальної адаптації студентів:

1) поліпшення здоров'я (фізичного, психічного, соціального);

2) підвищення ефективності психіки (розвиток здібностей, якостей і надійності функціонування);

3) підвищення рівня системності (організованості, самоврядування, автономії, суб'єктивності).

Складаються моделі соціально-психологічної адаптації студентів: експертна, клієнт-центрована, центрована на оточенні, цілеорієнтована на реабілітацію.

Психологічні заходи оптимізації адаптації призначені для роботи зі студентами, які демонструють низькі показники за рівнем соціально-психологічної адаптації. Основними методами роботи є емоційно-образна терапія та когнітивно-поведінковий підхід, які використовуються для опрацювання причин зниженого рівня соціально-психологічної адаптації. Мета надання психологічної допомоги - корекція внутрішніх умов, що стримують процес відновлення рівноваги між особистістю і соціальним середовищем.

Таким чином, адаптаційний шлях розвитку студентів включає: самоцінності, бажання і дії, ініціативи, рольову поведінку, цілеспрямованість, працьовитість, активність, вміння знаходити нові рішення, формування почуття тотожності, цілісності «Я», необхідності спілкування, потреби в розумінні, визнанні, активності, впевненості, почуття власної гідності, повноти життя.

Список використаних джерел

1. Коширець В.В. Особистісний простір сучасної молоді: особливості адаптаційних, мотиваційних та особистісно-поведінкових тенденцій. Психологічні перспективи. Луцьк: СНУ ім. Лесі Українки, 2017. Вип. 29. С. 125-136.
2. Шкарлатюк К.І., Коширець В.В. Особливості професійних прогнозів майбутніх фахівців: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2022. 200 с.

***Костянтин Тихий**, ст. гр. ОПНм-11*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
***Науковий керівник:** Надія Савчук, к. психол. н.,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ОСОБЛИВОСТІ УВАГИ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЯ

Актуальність проблеми. На сьогоднішній час дуже важливим є вивчення проблеми особливостей уваги у дітей з вадами мовлення, яка грає значну роль у процесі корекційної роботи. Саме тому увагу можна розглядати як основу успішної пізнавальної діяльності, бо вона є найважливішим динамічним показником всіх психічних процесів.

Проблемою вивчення розвитку психічних процесів, зокрема і уваги, у дітей з порушенням мовлення протягом багатьох десятків років займалися і займаються відомі вчені, психологи і педагоги, такі як: Т. Филичева, М. Рутман, Т. Березіна, В. Калягін та інші. Вони відмічали, що увага має велике значення в житті людини. Вона є необхідною умовою виконання будь-якої діяльності. Саме увага робить функціонування всіх наших психічних процесів повноцінним; тільки увага дає можливість реально сприймати світ, що нас оточує.

Аналіз останніх публікацій. Корекційна робота з подолання мовленнєвих порушень, вимагає від дитини активності на заняттях, точного виконання дій, завдань, розумової діяльності, що протікає швидше і правильніше при наявності уваги. Отже увага є необхідною умовою успішної корекційної роботи.

Увага є особливою властивістю людської психіки. В. Калягін дає визначення увазі. Увага – це зосередженість свідомості людини на певних об'єктах при одночасному відволіканні від інших. Увага, як психічний процес належить до пізнавальних процесів. Увага може проявлятися у

різноманітних формах. Вона може бути спрямована на роботу органів чуття (зорова, слухова, нюхова увага), на процеси запам'ятовування, мислення, на рухову активність.

Основними функціями уваги є забезпечення вибірковості пізнавальних процесів, цілеспрямованості діяльності людини і її активізації.

Завдяки вибірковості пізнавальних процесів людина має справу тільки з тією інформацією, яка в даний момент часу грає для неї найбільш важливу роль.

Увага дітей з порушеннями мовлення характеризується нестійкістю, більш низьким рівнем довільної уваги, труднощами в плануванні своїх дій.

Діти ніяк не концентрують увагу на аналізі умов, пошуку різних способів і засобів у вирішенні завдань, виконання має репродуктивний характер.

Діти з порушенням мовлення відрізняються за якісними показниками уваги. Наприклад, одним притаманна нестійка увага, що поєднується з достатнім рівнем розвитку пізнавальної діяльності (сприймання, пам'яті, наочно-образного і словесно-логічного мислення). При цьому основним чинником є порушення саморегуляції. Іншим дітям властивий обмежений обсяг уваги, що поєднується з недорозвитком пізнавальних процесів, уповільненим темпом діяльності, недостатньою короткотривалою пам'яттю.

Характерна особливість довільної уваги у дітей з порушенням мовлення полягає в залежності від модальності подразників (зорового або слухового): в умовах словесної інструкції дітям важче зосередити увагу на виконанні завдання, ніж в умовах зорової. Дітям складно, майже недоступно розподіляти увагу між мовою і практичними діями.

Більшість дітей з порушенням мовлення не можуть зосередитися і підтримувати нормальний рівень уваги протягом тривалого часу. Обсяг, стійкість, розподіл, переключення уваги в них гірші, ніж у ровесників з типовим розвитком. У процесі виконання навчального завдання діти реагують навіть на незначні подразники навколишнього середовища: малопомітний рух предметів або слабкий звук відволікають їхню увагу. Часто діти концентрують увагу на другорядних подразниках і не реагують на основні.

Увага є одним з важливих показників при оцінці психічного розвитку дитини. У дошкільному віці у дітей з мовленнєвими порушеннями увага має ряд специфічних особливостей, знання і врахування яких важливі для формування готовності дитини до шкільного навчання, а також для організації оптимальних умов корекції мовлення. Вивчення особливостей розвитку уваги у дітей з вадами мовлення є важливим як для вдосконалення

методів корекційної роботи спрямованої на усунення недоліків мовлення, так і для попередження шкільної дезадаптації, пов'язаної з цими порушеннями.

Висновки. Отже, увага – це особлива властивість людської психіки, яка є дуже важливою для здорового та гармонійного розвитку дитини. Саме тому дослідження особливостей розвитку уваги дитини з порушенням мовлення є важливим етапом в роботі спеціального психолога, що сприяє організації умов для повноцінного розвитку такої дитини. Аналіз літературних джерел доводить, що у дітей із порушеним мовленнєвим розвитком спостерігається зниження уваги, такі діти швидко втомлюються, часто відволікаються, через що знижується продуктивність засвоєння матеріалу на заняттях.

Список використаних джерел

1. Дмитренко К.А., Коновалова М.В., Семиволос О.П. Працюємо з «особливою» дитиною у «звичайній» школі: навч. посіб. Харків: Видавнича група «Основа» 2020. 120 с.

2. Копупаєва А. А. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх начання: наук. метод. посібник. Київ: 2011. 194 с. (Серія «Інкюзивна школа»).

3. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. Київ: «Самміт-Книга». 2009. 272 с.: іл. (Серія «Інклюзивна освіта»).

4. Григор'єв А.Й. Діти з особливими потребами: монографія. Київ: 2006. 208 с.

Valentyna Fedorchuk-Moroz *– PhD (Engineering), Head of the Department of Civil Security, Lutsk National Technical University, Lutsk*
Olha Bukareva*, st. gr. CS-31,* ***Viktoriia Komarchuk****, st.gr. CW-21, Lutsk National Technical University, Lutsk*

MENTAL HEALTH OF THE POPULATION IN THE VOLYN REGION DURING WARTIME

The issue of mental health in Ukraine is becoming increasingly relevant every day. This is primarily due to daily stress, volatility, unpredictability, and the uncertainty of the situation in the country. The war in Ukraine has been ongoing for the third year, and it is evident that during this time, the mental health of Ukrainians has inevitably deteriorated. As a result, both the civilian population and military veterans exhibit a range of conditions such as post-traumatic stress

disorder (PTSD), depressive episodes, depression, anxiety disorders, and others. Additionally, as of March 2024, since the beginning of the full-scale invasion, 18,944 businesses in Ukraine have been relocated from dangerous regions to safer ones [1]. These processes negatively affect all participants in the labor sphere, impacting both their mental health and their ability to work and overall productivity. According to experts from the State Labor Service of Ukraine, psychological and social issues lead to lost working time, increase the risk of workplace accidents, and create a tense atmosphere within teams [2]. Therefore, the relevance of studying the mental health of citizens during the war and post-war reconstruction is beyond doubt.

A significant number of domestic and international researchers have studied the impact of military conflicts on mental health. Among them are I. Pyholenko, O. Tkachyshyna, L. Kotlova, I. Dolinchuk, S. Kuzikova, V. Zlyvkov, S. Lukomska, T. Shcherbak, O. Kotukh, F. Baingan, I.J. Bodh, B.L. Green, K. Siegfried, Sh.A. Sheikh, and others. Furthermore, the issue of ensuring the psychophysiological resilience of various population groups in Ukraine during martial law and post-war recovery has been explored by Kokun O.M., Bakhmutova L.M., Kruzheva T.V., and others in [3]. They propose modern diagnostic approaches, methods for increasing resilience, and ways to provide psychological support. Karamushka L.M. analyzed the content and key components of individual mental health (using organizational employees as an example) during wartime and its potential risks [4]. The author provided recommendations on maintaining and supporting employees' mental health in key areas such as stress resistance, relationship-building, professional activity, and self-actualization. Sharovatova O.P. and Morozov A.I. in their study [5] argue that awareness of the situation and future steps, the presence of a clear action plan in emergencies, and constructive communication help reduce anxiety levels and enhance employees' psychological resilience in difficult times. Fedorchuk-Moroz V.I. and Bondarchuk L.F. recommend that business leaders and managers pay attention to the mental health of different categories of employees, including discharged military personnel, those who did not participate in combat, and individuals with disabilities involved in production – whose numbers will increase over the years due to military actions [6]. Tsопа V. in [7] states that the most significant loss of working hours results from mental health issues, specifically due to increased workloads and the lack of managerial support – two aspects relevant to businesses of any size.

The full-scale invasion of Ukraine in February 2022 significantly impacted the lives of Ukrainians, including their mental health. Oleksandra Mashkevych, Director of the Department of Medical Services at the Ministry of Health of

Ukraine, states that more than 15 million people in the country will require psychological assistance. Among them, 3.5 million will experience certain mental disorders, and about one million will have moderate to severe mental health issues. Since the beginning of the full-scale invasion in 2022, the use of antidepressants has peaked, and sales of over-the-counter sedatives doubled in MarchApril 2022 compared to 2021. The previous peak was recorded in March 2020 due to panic caused by the COVID-19 pandemic [8].

Since March 2023, the nationwide mental health program "How Are You?" has been in operation, launched in Ukraine at the initiative of Olena Zelenska. It operates with the support of the government, non-governmental organizations, and partners such as the WHO, UNICEF, USAID, the International Organization for Migration, the International Medical Corps, the World Bank, the international independent medical organization Doctors Without Borders, and the UN Development Program.

Additionally, various executive bodies of Ukraine, including the Ministry of Health, the Ministry of Social Policy, the Ministry of Education and Science, the Ministry of Economy, and the Ministry of Internal Affairs, are involved in the program. Each region has interregional program coordinators who collaborate with local authorities to develop steps for its implementation.

Experts have developed practical tools for mental health care and resilience-building, particularly for children and adolescents, veterans, and healthcare workers.

In the Volyn region, as part of the program, a survey of nearly 4,000 residents was conducted. The results showed: – 22% of respondents from Volyn have experienced potentially traumatic events during the war. – 27.2% have experienced panic attacks where nothing could calm them down. – 33.1% feel indifferent to things they usually enjoy and experience apathy. – 31% report feelings of hopelessness and persistent thoughts about the meaning of the future. Age analysis has shown that these conditions are most prevalent among young people. Therefore, in Volyn, numerous activities are being conducted to address mental health and provide psychosocial support for schoolchildren and students (more than a thousand individuals).

From 2023 to 2024, the following initiatives have been implemented: 4,872 group mental health and psychosocial support sessions were held in general secondary education institutions in Volyn. Over 70 educational events on mental health, stress management, and burnout prevention were organized for students. More than 30 training sessions and meetings were conducted for academic and educational staff [9].

Several mental health initiatives are also being implemented in the healthcare sector. In Volyn, the mhGAP (Mental Health Gap Action Program)—which aims to involve non-specialized psychiatric personnel in providing proper mental health care – has been successfully completed by 97% of family doctors in medical institutions across the region.

Out of 54 municipalities in the region, 49 currently provide psychological support services.

In four municipalities of the Volyn region, resilience centers have been established to provide psychological support. Various civil society organizations in Volyn are involved in the implementation of these programs.

In the Lutsk City Community, the FOX-HOUSE Inclusive Resilience Center was opened. It offers comprehensive support services to community residents, with a particular focus on defenders and their families.

In Novovolynsk, a Resilience Center was established by the Caritas Volyn organization. Over 2,000 people have sought assistance there, including: (955 individual consultations; 1,273 group sessions).

More than one-third of those seeking support were military personnel and their families, while another third consisted of internally displaced persons (IDPs) [9].

Additionally, consultation services and psychological support are provided to improve the mental health of students at Lutsk National Technical University (LNTU). Every year, on the occasion of World Mental Health Day, which is observed globally on October 10, LNTU organizes trainings, workshops, and guest lectures to raise awareness and promote mental wellbeing among students.

To enhance students' resilience, a Mediation and Psychology Center has been established at the university. This center provides individual psychological counseling, prevention, and correction of negative emotional states, as well as mediation services.

A significant number of LNTU students belong to privileged categories due to the current situation. Most of them require individual psychological counseling to support their mental well-being.

Summarizing the above, it is evident that the demand for psychosocial support among Ukrainians will continue to grow both during and after the war. In our opinion, it is essential to continuously assess the demand for these services and gather feedback on their implementation. One potential approach is to involve students in organizing mentorship programs aimed at improving the mental health of young people. Furthermore, it is crucial for employers to implement specific measures to reduce risks, enhance psychosocial well-being, and create a healthy work environment.

References

1. Relocation of Business in Times of War: Which Regions Are Companies Moving To. URL: https://is.gd/z8GkmB (дата звернення 08.03.2025).

2. How to Provide Psychosocial Support to Employees During and After the War. URL: https://op.expertus.com.ua. (дата звернення 08.03.2025).

3. Ensuring Psychophysiological Resilience of Different Segments of the Ukrainian Population During Martial Law and Post-War Recovery: A Practical Guide. O.M. Kokun, L.M. Bakhmutova, T.V. Kruzheva et al.; edited by O.M. Kokun. Kyiv: H.S. Kostiuk Institute of Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, 2024. 110 p.

4. Karamushka L.M. Mental Health of an Individual in Wartime: How to Preserve and Support It: Methodological Recommendations. Kyiv: H.S. Kostiuk Institute of Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, 2024. 48 p.

5. Sharovatova O.P., Morozov A.I. Mental Health and Psychosocial Support for Employees in the Workplace: Bridging Theory and Practice. URL: https://cutt.ly/GeKaSvpt (дата звернення 08.03.2025).

6. Fedorchuk-Moroz V.I., Bondarchuk L.F. Occupational Safety in the Context of the Impact of Certain Mental Health Factors on Employees During Martial Law. Scientific Bulletin of Donetsk National Technical University. Issue No. 2 (11). 2023. pp. 161-169. URL: https://is.gd/M0Uxe7(дата звернення 02.03.2025).

7. Tsopa V. The New ISO 45003:2021 Standard: Managing Psychosocial Risks at Work. URL: https://ohoronapraci.kiev.ua/article/socialnijzahist/novij-standart-iso-450032021-keruvanna-psihosocialnimirizikami-na-roboti (дата звернення 01.03.2025).

8. Consequences of the War: Around 15 Million Ukrainians Will Need Psychological Help – Ministry of Health. URL: https://is.gd/fvQINK (дата звернення 08.03.2025).

9. Mental Health of Volyn Residents: Infographic on the Medical, Educational, and Social Protection Sectors. URL: https://is.gd/iT4hk3 (дата звернення 08.03.2025).

***Тетяна Федотова**, к.психол.н., доцент,*
доцент кафедри загальної та клінічної психології,
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м.Луцьк

РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ БАТЬКІВ ПАЛІАТИВНО ХВОРИХ ДІТЕЙ

Народження дитини – радісна та знакова подія для всієї родини, яка передбачає певну перебудову системи сімейно-родинних взаємин й адаптацію до нової соціальної ролі. Проте інколи ця подія затьмарена невтішним діагнозом дитини – складною невиліковною хворобою, що стає справжнім потрясінням та змінює практично усі сфери життя сім'ї: емоційну, моральну, соціальну, матеріальну, професійну та навіть міжособистісних взаємин. Невиліковна хвороба дитини є фактором переживання батьками спектру негативних емоцій та станів, джерелом хронічного стресування, що знижує рівень їх психічного здоров'я та якості життя, позначається на здатності функціонування та включення в соціальне життя загалом.

За таких умов батькам потрібно не лише віднайти сили в прийнятті діагнозу дитини, а й навчитися долати пов'язані з цим виклики, відновлювати власні психологічні ресурси та знаходити сенс у житті, що дасть змогу ефективно функціонувати й підтримувати конструктивні міжособистісні взаємини в сім'ї та поза нею [3].

Мета публікації полягає у висвітлені особливостей вияву резильєнтності та ресурсного потенціалу батьків паліативно хворих дітей.

Специфіка допомоги пацієнтам, які перебувають на лікуванні в паліативі (переклад з латинської мови дефініції «pllium» – «покривало» чи «плащ») передбачає створення своєрідного «покривала» турботи, що не долає хворобу чи труднощі, а сприяє забезпеченню максимально комфортного перебування осіб в ситуації, що склалася, надаючи їм підтримку, турботу та тепло [4].

Згідно визначення ВООЗ паліативна допомога є багатогранним підходом, що спрямований на досягнення максимально можливого рівня якості життя для пацієнтів з невиліковними/смертельними захворюваннями та членів їх родин. З-поміж основних завдань відповідної допомоги розглядають запобігання стражданням пацієнта та полегшення їх переживання завдяки ранньому виявленню, точній оцінці та проведенню ефективних терапевтичних втручань. Відповідна підтримка передбачає втручання при больових синдромах і порушеннях життєдіяльності, а також надання психосоціальної та емоційної підтримки [3].

Оскільки повного одужання паліативного пацієнта не можливо досягнути, то при паліативній допомозі на перший план виходить турбота та цінності, пов'язані з самопочуттям і якістю життя самої хворої людини та її близьких. Тобто турбота про фізичне, психічне, соціальне та ментальне благополуччя пацієнта та його близьких завдяки емпатійному ставленню,

психологічній підтримці та супроводу [4]. Відповідно, одним із приорітетних завдань психологічного супроводу дітей в паліативі та їх батьків є підвищення рівня ресурсного потенціалу та резильєності останніх, адже саме від них залежить якість життя маленьких пацієнтів.

На базі Луцької міської дитячої поліклініки було проведено пілотажне емпіричне дослідження, в ході якого опитано 40 батьків (вік 25-50 років паліативно хворих дітей. Застосовано такий психологічний інструментарій: шкала резильєнтності (адаптована версія О.Односталко, З. Кіреєва, Б. Бірон) [1] та опитувальник психологічної ресурсності (О.Штепа) [5].

Усереднені результати респондентів за шкалою резильєнтності (адаптована версія О. Односталко, З. Кіреєва, Б. Бірон) засвідчують наявність у бітьків паліативно хворих дітей достатній (вище середнього рівня) рівень резильєтності – Хсер=43,4. Тобто можна констатувати, що батьки в достатній мірі адаптовані до складної ситуації хвороби дитини й демонструють певну емоційну рівновагу в її оцінці. А поява нових труднощів та проблем, пов'язаних зі здоров'ям дитини, хоча й може позначитися на звичному укладі життя й вплинути на його якість, проте буде опанована завдяки наявному досвіду подолання труднощів й навичок саморегуляці та здатністю адаптовуватися до мінливих життєвих обставин, що зумовлені рівнем їх резильєнтності.

Середньогрупові показники діагностованих за опитувальником психологічної ресурсності (О.Штепа) зображено на рис.1.

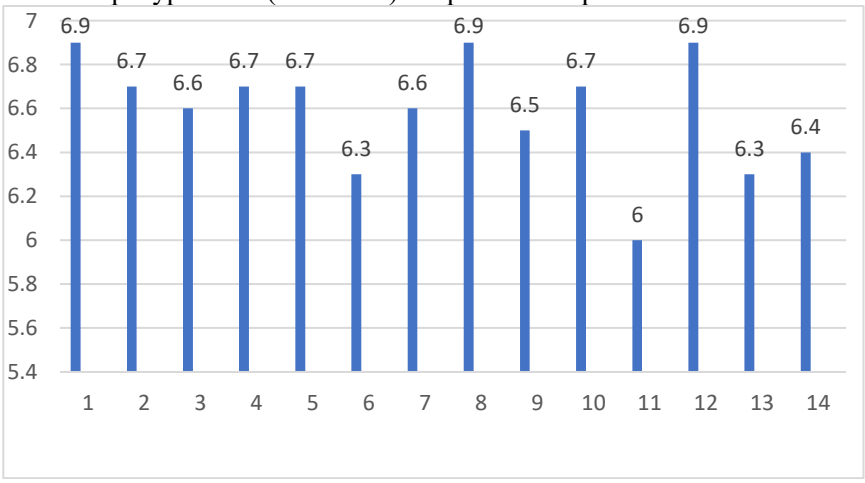

Рис.1. Середні значення діагностованих за опитувальником психологічної ресурсності (О.Штепа)

Примітка: 1– упевненість у собі, 2– доброта до інших, 3 – допомога іншим, 4 – успіх, 5 – любов, 6 – творчість, 7 – віра в добро, 8 – прагнення до мудрості, 9 – робота над собою, 10 – самореалізація у професії, 11 – відповідальність, 12 – знання власних ресурсів, 13 – уміння оновлювати власні ресурси, 14 – уміння використовувати власні ресурси

Загалом у батьків паліативно хворих дітей визначено високий загальний рівень психологічної ресурсності (X=93,2). Як бачимо з рис.1, відповідні респонденти усвідомлюють свої сильні сторони, знають власні ресурси, впевнені у собі та вирізняються прагненням до мудрості (Xсер=6,9). Такі психологічні ресурси, як доброта до інших, успіх, любов, оновлення власних ресурсів (X=6,7), допомага іншим, віра в добро (Xсер=6,6) та робота над собою (Xсер=6,5) в них також представлені на високому рівні.

Проте, для покращення якості життя та психологічного благополуччя батькам потрібно знати як саме розвинути та застосовувати такі ресурси, як: уміння використовувати (Xсер=6,4) і оновлювати власні ресурси (X=6,3) та творчість (Xсер=6,3).

Отже, психологічні ресурси та резильєнтність батьків паліативно хворих дітей відіграють надзвичайно важливу роль у здатності ефективно долати життєві негаразди, пов'язані з невиліковною хворобою дитини.

Проведене пілотажне дослідження має перспективу подальшого вивчення.

Список використаних джерел

1. Односталко О. С., Кіреєва, З. О., Бірон Б. В. Психометричний аналіз адаптованої версії шкали резильєнтності. Київ: *Габітус*, 2020. 117 с.

2. Паліативна допомога в Україні, 2017. URL:http://ligalife.com.ua/208/

3.Пришляк С., Федотова Т., Кихтюк О. Резильєнтність як складова ресурсності особистості: теоретичний огляд проблеми. *Особистість і суспільство: методологія та практика сучасної психології : матеріали XI Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.* (13-17 трав. 2024 р.). Луцьк : ФОП Мажула Ю. М., 2024. С.21-23.

4. Штелі А. Емоції та спілкування в паліативній допомозі. Івано-Франківськ : Вид-во Апостол, 2024. 236 с.

5. Штепа О. С. Особистісна зрілість як передумова становлення психологічної ресурсності людини: *Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка* : Київ, 2013. 584 с.

***Богдан Форманюк**, студент гр. ПС-21*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
***Науковий керівник**: Катерина Шкарлатюк, к. психол. н.,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

МЕНТАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я ТА ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

У наш час люди стикаються з глобальними проблемами, які суттєво впливають на ментальне здоров'я. Війна в Україні, економічні проблеми, недостовірне або гіперболізоване інформаційне поле та соціальні зміни безпосередньо сприяють зростанню рівня тривожності, депресивних розладів та посттравматичного стресового розладу. Повномасштабна агресія росії проти України у 2022 році призвела до масового поширення психологічних травм серед військових та цивільного населення. Основними наслідками є: підвищення рівня ПТСР, депресії та генералізованої тривоги.

Якщо проаналізувати статистику 2016 року, то дослідження психічного здоров'я внутрішньо переміщених осіб (IDPMHS) демонструвало, що більш ніж кожна п'ята людина (22 %) перевищила клінічні пороги для великої депресії, майже кожна п'ята (18 %) перевищила клінічні пороги для генералізованої тривоги, більш ніж кожен четвертий (27,4 %) відповідав діагностичним вимогам для ПТСР, і більше половини (55 %) перевищили клінічні пороги для соматизації. Крім того, 14,3 % чоловіків і 1,7 % жінок повідомили про потенційно небезпечне вживання алкоголю.

У свою чергу в 2022 році після початку повномасштабної агресії росії було проведено онлайн опитування українців методом квотної вибірки 2664 особи, ≥18 років. Отримано 1833 дійсні відповіді (рівень відповіді – 68,81 %).Використовували такі методи як: депресія, тривога, стрес – шкала DASS-21. Безсоння – Піттсбурзький індекс якості сну (PSQI). Механізми подолання – Brief-COPE. Після опрацювання отримано такі результати: стрес – 60,5 % ;тривога – 62,4 %; депресія – 58,2 %; безсоння – 21,8 %. Статистично значущими факторами були стать, житло в зоні бойових дій, наявність дітей і старших дорослих. Відтак, велика кількість населення потребує психологічної допомоги і довготривалої реабілітації, для проведення якої необхідним є створення відповідних умов.

Після початку повномасштабного вторгнення росії, українці відчули масштабні соціально-економічні потрясіння, які суттєво вплинули на всі

аспекти життєдіяльності країни. Одним із найсерйозніших викликів сучасного етапу стало скорочення та деградація людського капіталу – ключового чинника економічного зростання, технологічного розвитку та соціального прогресу. Військові дії, що охопили значну частину території держави, змусили мільйони українців залишити свої домівки, що призвело до безпрецедентного рівня внутрішньої та зовнішньої міграції. Втрата кваліфікованої робочої сили, руйнування виробничих потужностей, освітньої та наукової інфраструктури створили серйозні виклики для збереження та відновлення економічного потенціалу країни. Значна частина працездатного населення опинилася за межами України або була мобілізована до лав Збройних сил, що суттєво скоротило кількість доступної робочої сили у критичних галузях економіки. Водночас руйнування підприємств, заводів, малих та середніх бізнесів, а також значне зниження рівня інвестиційної активності загострили проблему безробіття та уповільнили відновлення економіки. Особливе занепокоєння викликає ситуація в освітньому секторі: закриття та знищення навчальних закладів, масова міграція студентів і викладачів, обмежені можливості для якісного навчання та професійного розвитку створюють довгострокові загрози для підготовки майбутніх фахівців.

Окрім економічних наслідків, війна також спричинила значний психологічний тиск на населення, що позначається на продуктивності праці та рівні адаптивності до нових умов. Втрата людського капіталу є не лише поточною проблемою, але й стратегічним викликом для України, оскільки вона ставить під загрозу перспективи економічного відновлення та довгострокового розвитку держави після завершення бойових дій. Відтак, необхідно розробляти ефективні механізми повернення та реінтеграції кваліфікованих кадрів, відновлення освітнього потенціалу та підтримки підприємництва, що сприятиме відбудові країни та її подальшому розвитку.

Також варто зазначити як сильно змінився вплив медіа на психологічне здоров’я людей. Згідно із статистикою відповіді на питання «Чи відчуваєте Ви тривожність та страх після переглянутих новин?» свідчать про відмінності у реакціях чоловіків і жінок. Серед жінок 18,2 % осіб відзначають, що їхня тривожність і страхи значно зростають після перегляду новин, і їм важко заспокоїтися. У той же час жоден із чоловіків не відчуває такого впливу. Більшість жінок (81,8 %) зазначають, що їхня тривожність частково зростає, проте вони здатні контролювати свої емоції. Серед чоловіків аналогічну відповідь дали 45,5 % респондентів. Жодна з опитаних жінок не вказала, що перегляд новин не впливає на їхній

емоційний стан. Натомість 54,5 % чоловіків заявили, що не відчувають тривожності чи страху після перегляду новин.

Також результати дослідження свідчать про те, що час, проведений у медіа-просторі, зріс у чоловіків, й у жінок. Багато респондентів скоротили час, відведений на особисті справи, щоб частіше стежити за новинами. Ймовірно, ось така тенденція пояснюється відчуттям страху, тривоги та природної цікавості. Регулярне оновлення стрічки соціальних мереж і перегляд теленовин стали звичною практикою для більшості опитаних, які переглядають інформацію в середньому 3-4 рази на день.Найбільшу потребу в оновленні медіа-контенту демонструють жінки, що може бути пов’язано з вищим рівнем їхньої емоційною чутливістю. Але на перевагу позитивним є те, що значна частина опитаних ставиться до отриманої інформації критично та намагається перевіряти її достовірність.

Висновки. Сучасні виклики, зокрема війна, економічні проблеми та інформаційний тиск, формують реальність яка відрізняється від тієї, що була в мирний час і це має відповідний вплив на ментальне здоров'я українців. Для нас важливими є розширення доступу до психологічної допомоги, впровадження ефективних методик реабілітації та формування культури психічного здоров’я.

Список використаних джерел

1. Лисенко С. М., Савченко М. О., Пітел Н. С. Економічні наслідки війни для України в умовах глобалізації. Здобутки економіки: перспективи та інновації. 2024. Вип. 8. С. 1-10.

2. ЧалюкЮ. Глобальні соціально-економічні наслідки російсько-української війни.Економіка та суспільство. 2022. No37. URL:https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-54 (дата звернення: 13.05.2024).

***Ірина Циганюк**, ст. гр. ПСз-41*
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка, м. Кременець
***Науковий керівник:** Маріанна Ярощук, к. психол. н., доцент доцент кафедри психології і соціальної роботи Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка, м. Кременець*

СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Сучасний освітній процес актуалізує багато різних педагогічних підходів до особистості студента: розкрити його як професіонала, навчити самостійно приймати рішення, зацікавити у самовдосконаленні та постійно йти до нових звершень тощо. Це пояснюється тим, що вища школа намагається відповідати вимогам, які ставить перед нами світ (глобалізація, нерівномірний економічний розвиток, різні види навчання, наприклад, дистанційне). Метою вищої школи є створення такої моделі фахівця, його поведінки, які будуть відповідати всім вищезазначеним вимогам. Актуальним сьогодні є формування у студентів навичок самокерованості в навчальному процесі, оскільки реформування освіти в Україні зумовлює підвищення вимог до організаційних умінь, до здатності самостійно визначити пріоритети та їх реалізувати. Вища школа репрезентує нові цілі та завдання перед молодою особистістю, яка має свої амбіції, але не завжди може їх реалізувати у студентському колективі [3].

Студентський вік відрізняється істотними змінами в мотиваційній сфері особистості, формуванням соціальної активності. У студентські роки особистість ініціативна, вона прагне до самостійної участі в житті суспільства і держави. У сучасної молоді величезна кількість проблем, пов'язаних із соціальною адаптацією, отриманням якісної освіти, працевлаштуванням, придбанням житла, соціальної комунікацією, здоров'ям, повноцінним дозвіллям тощо. Більшість студентів не можуть повноцінно проявити свої лідерські якості. Існуюча ж вища освіта приділяє недостатню увагу питанню формування і розвитку лідерських якостей у студентів. Відсутній комплекс цілеспрямованих заходів з розвитку цих важливих якостей, необхідних особистості для успішного професійного зростання.

Студент, який ефективно поєднує навчання й громадську діяльність, має більше шансів стати керівником колективу чи його неформальним лідером, людиною, яка може впливати на психологічну атмосферу. Набутий у студентські роки досвід стане в нагоді спеціалісту в процесі виконання професійних завдань, виконання функцій управління різними державними чи громадськими організаціями [5].

Отже, для визначення оптимальної, на нашу думку, типології лідерських якостей, які доцільно формувати в майбутнього фахівця, спочатку встановимо сутність понять «якість» та «якість особистості».

У науковій літературі якість визначають як найістотнішу властивість, що надає будь-якому феномену визначеності. Відомі вчені тлумачили якості особистості як усталену сукупність її властивостей і рис. «Якості особистості» – це стійкі, численні внутрішні утворення, яким властива

система «знань, умінь, навичок, ідей, поглядів, переконань, соціальних і психологічних властивостей».

Лідерські якості, як зазначає М. Кіпніс, – це «відносно стабільні й пов'язані між собою утворення особистісних характеристик, які забезпечують закономірності лідерства в різноманітних групових та організаційних ситуаціях ... і охоплюють характер, темперамент, мотиви, розумові здібності, вміння, знання й досвід особистості» [3].

Д. Креймс визначає лідерські якості як «внутрішні риси чи здібності, що дають змогу лідерові діяти ефективно, сприяючи при цьому розвитку організації».

На основі аналізу науково-педагогічних праць ми дійшли висновку, що лідерські якості є різновидом соціально-психологічних властивостей особистості, оскільки вони дійсно відображають ставлення до людей і суспільства взагалі й виявляються в суспільній поведінці та вчинках. Уважаємо, що формування лідерських якостей має стати стрижневим напрямом у підготовці майбутнього фахівця.

Отже, під лідерськими якостями студентів закладів вищої освіти розуміємо сукупність стійких характеристик особистості, які забезпечують ефективність діяльності та допомагають особистості займати позицію лідера в групі, виявляються в організаторських здібностях, умінні суттєво впливати на поведінку й настрій людей, бути прикладом для наслідування.

У структурі лідерських якостей студентів закладів вищої освіти виділяємо такі компоненти:

1)індивідуально-особистісний: індивідуально-типологічні особливості особистості (емоційна стійкість, упевненість у собі, відповідальність, наявність сили волі, інтелектуальна лабільність, адекватна самооцінка та самовладання, вимогливість до себе та інших) та її прижиттєві надбання (ідеали, установки, цінності, моральні якості, етичні норми);

2) соціально-психологічний: емпатія, сприйняття себе та інших, уміння бути потрібним, рефлексивність, усвідомлення соціальної ролі й манери поведінки, узгодженої з цією роллю;

3) індивідуально-комунікативний: тактовність, чесність і порядність у стосунках, доброзичливість, товариськість, уміння слухати співрозмовника, уміння встановлювати й підтримувати контакт, зворотний зв'язок; уміння говорити, уміння розуміти емоційний стан людини, уміння розв'язувати конфлікти, комунікативні знання, уміння й навички;

4) організаційний: здібність до організаційної роботи, здатність активно впливати на інших, організаторська проникливість, уміння приймати відповідальні рішення в будь-яких ситуаціях, рішучість,

готовність самостійно виконувати завдання, готовність до ризику, уміння управляти собою.

Аналіз стану досліджуваної проблеми свідчить про недостатність розробки проблеми формування лідерських якостей студентів закладів вищої освіти. Отже, сьогодні існує потреба визначення педагогічних умов формування лідерських якостей студентів закладів вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Земба А. Б. Проблема ефективності управління студентською групою: тренінг розвитку лідерських якостей студентів. Практична психологія та соціальна робота. 2007. № 3. С. 42-49.

2. Мороз В. П. Лідерство як наукова проблема. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. 2019. № 1 (324), ч. І. С. 99-110. URL: http://visnyk.luguniv.edu.ua/index.php/vped/article/view/26/23.

3. Олексюк О. Лідерські риси та якості як складові структури особистості лідера. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки. 2017. № 4 (59). С. 372-380. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2017_4_72.

4. Чорний А. В. Сучасні теорії лідерства: Загальний огляд та структурна модель. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Економіка. 2018. № 9 (37). С. 78-84.

5. Яхнін Я. К. Сучасні підходи до виховання лідера. Київ : Наукова думка, 2010. 143 с.

***Оксана Черниш**, к.ф.н., доцент, клінічний психолог*
директор Науково-дослідного інституту медичних технологій, ментального здоров'я та людського інтелекту
Державний університет «Житомирська політехніка», м. Житомир

THEORETICAL DEBATES AND CULTURAL DIMENSIONS OF BASIC EMOTIONS

Introduction: The investigation of emotional phenomena constitutes a fundamental domain within psychological science. A persistent and prominent discourse centers on the theory of basic emotions, defined as innate, universal affective states that underpin the development of more complex emotional constructs. This theoretical framework has been examined through biological and psychological lenses, each articulating distinct criteria for classifying basic emotions. The biological perspective, grounded in evolutionary principles, posits that basic emotions represent hardwired, adaptive responses critical for

organismal survival. Conversely, the psychological perspective emphasizes the contributive role of cognitive processes and sociocultural learning in forming emotional experiences. Contemporary theoretical models incorporate neurocognitive data, elucidating the complex neurobiological mechanisms governing emotional processing. These models underscore the dynamic interaction between neural circuitry, physiological responses, and contextual environmental factors in generating and modulating affective states.

Theoretical Perspectives on Basic Emotions. A primary contention in studying basic emotions is the lack of consensus regarding which emotions are fundamental. Scholars debate which emotions should be classified as essential and what theoretical underpinnings justify their classification. Ortony (1987) delineates two primary theoretical approaches, which serve as foundational perspectives in this discourse. These approaches offer distinct explanations regarding emotions' origin, function, and manifestation, reflecting the broader divide between biological determinism and psychological constructivism in emotion research [10, p. 318]. The divergence in perspectives has implications for various fields, including affective neuroscience, cross-cultural psychology, and clinical applications, as each theoretical model suggests different pathways for understanding emotional development, regulation, and expression.

The biological approach to emotion emphasizes that fundamental affective states are products of evolutionary processes, inextricably tied to specific physiological and neurological underpinnings. Advocates of this perspective maintain that these emotions fulfill adaptive roles, enhancing survival and promoting effective social interaction. Notably, Darwin (1872/1965) initially theorized that emotions such as happiness, sadness, anger, and fear manifest in universally recognized facial expressions and originate from biological sources, thus implying their cross-cultural recognition [11, p. 72]. Building upon this framework, LeDoux (1996) identifies the amygdala as a critical neural substrate in processing emotions such as fear and anxiety. His research indicates that specific emotional responses are intrinsically encoded within the brain, providing evidence for the biological foundation of basic emotions.

The psychological approach to the study of emotion posits that basic emotions are fundamental, indivisible psychological constructs that serve as the building blocks for more nuanced emotional experiences. Prinz emphasizes the importance of Ekman's "Big Six" emotions—happiness, sadness, fear, surprise, anger, and disgust—stressing their unique psychological qualities and underlying biological architecture [11 p. 69]. Conversely, Barrett offers a contrasting perspective through the theory of constructed emotions, which challenges the assumption of innate and discrete emotional categories. This theory proposes that

emotions arise from core affective states and are shaped by contextual and social influences rather than being biologically predetermined. Consequently, this approach suggests that emotional experiences are dynamically constructed through individual and environmental factors [1, p. 37].

While Ekman's model continues to exert significant influence, contemporary scholarly inquiry indicates that emotional phenomena may exhibit greater fluidity than previously delineated categorical frameworks suggest. Specifically, neuroimaging investigations have demonstrated the absence of discrete neural correlates for individual emotions [8, p. 132]. These findings support the proposition that emotions are not distinct biological entities but are modulated by situational and sociocultural contexts. Consequently, this challenges the conventional classification of emotions as static, biologically predetermined constructs and instead advocates for a more dynamic and contextually contingent understanding of emotional experience.

Facial Expressions and Universality. Whether facial expressions function as universal indices of emotion occupies a central position within the basic emotion discourse. Ekman et al. (1969) offered initial empirical support for the universality hypothesis, demonstrating the ability of individuals across diverse cultural contexts to accurately recognize emotions from facial expressions [12, p. 610]. This finding was pivotal in establishing that specific emotional expressions are biologically determined and evolutionarily advantageous. However, subsequent empirical investigations have problematized the assertion of strict universality, foregrounding the influence of cultural norms on the formation of emotional expression and perception [13, p. 870]. Matsumoto & Hwang (2012) posit that cultural display rules, defined as socially acquired norms governing the appropriate manifestation of emotions, can supersede presumed universal expressions, thereby generating significant variability in the display and interpretation of emotions across cultural groups [9, p. 98]. Moreover, Jack et al. (2012) present neurocognitive data indicating that Eastern and Western populations utilize divergent facial cues in emotion recognition, with Western individuals exhibiting a greater reliance on discrete facial features (e.g., the mouth) and Eastern individuals prioritizing holistic facial information (e.g., eye expressions). These findings suggest that the universality of facial expressions is more complex than initially conceived, modulated by innate biological mechanisms and sociocultural learning processes [6, p. 7242]. Furthermore, Barrett et al. (2019) propose that emotional expressions may not serve as direct reflections of internal affective states but as contextually constructed phenomena, further complicating the debate regarding facial expression universality [2, p. 20].

These insights underscore the imperative of integrating biological and cultural perspectives in analyzing facial expressions within emotional communication.

Cultural Influences on Emotional Experience. Ford and Mauss (2015) posit that cultural frameworks substantially influence the phenomenology, manifestation, and modulation of affective states. Specifically, variations in emotional experience are frequently observed along the independence-interdependence continuum. Western cultures, exemplified by those of North America, exhibit a predilection for high-arousal positive affect, such as excitement and enthusiasm, and prioritize individual affective experiences, congruent with individualistic values emphasizing autonomy and self-expression [3, p. 1]. Conversely, Eastern cultures, including East Asian ones, emphasize low-arousal positive affect, such as calmness and contentment, and prioritize social harmony, reflecting collectivistic values that underscore group cohesion and interpersonal relationships.

These divergent cultural orientations significantly modulate emotion regulation strategies. Song et al. (2024) demonstrate that East-Asian individuals exhibit a higher propensity for suppression, defined as the inhibition of overt emotional expression, and avoidance, characterized by the active circumvention of distressing cognitions and affective states [13, p. 870]. In contrast, Western individuals favor cognitive reappraisal, which entails the cognitive restructuring of emotional stimuli. These cultural distinctions bear significant clinical implications, influencing the efficacy of therapeutic interventions across diverse cultural contexts. Notably, suppression, which is often considered maladaptive within Western paradigms, may serve adaptive functions within East-Asian cultures by facilitating the maintenance of social harmony.

Furthermore, the research in affective neuroscience provides evidence for the neural correlates of culturally mediated emotion regulation. Functional magnetic resonance imaging (fMRI) studies, such as that by Han et al. (2016), have revealed heightened engagement of brain regions associated with social cognition in individuals from collectivistic cultures during the processing of emotional stimuli [5, p. 1]. This underscores the intricate interplay between culture and emotional processing, suggesting that in collectivistic cultures, emotional responses are more deeply embedded within social contexts and considerations of others' affective states, in contrast to individualistic cultures where emotional experiences are more self-referential. These neurobiological distinctions necessitate the adoption of culturally sensitive methodologies in psychological research and clinical practice.

Clinical and Applied Implications. Understanding basic emotions and cultural variations is essential for practical psychological assessment and

intervention. This is particularly important in accurate assessment, as clinicians must consider cultural biases in emotion recognition to avoid misinterpreting emotional expressions. This includes awareness of cultural display rules and nonverbal communication differences (e.g., varying interpretations of eye contact). Therapeutic approaches should be tailored to individual and cultural factors influencing emotional experiences and regulation. This moves beyond a "one-size-fits-all" model, adapting interventions like cognitive-behavioral therapy (CBT) to be more suitable for clients from diverse cultural backgrounds (e.g., collectivistic cultures).

Also, psychologists need cultural awareness to work effectively with diverse populations, ensuring interventions align with clients' emotional and cultural contexts. This involves self-reflection, education, and understanding how social factors (e.g., acculturation, discrimination) affect emotional experiences.

Moreover, contemporary interventions such as mindfulness-based therapies incorporate cultural perspectives on emotion regulation, demonstrating the value of integrating traditional Eastern practices (e.g., meditation) into Western psychological frameworks [4, p. 5]. Mindfulness, emphasizing acceptance and non-judgmental awareness of emotions, can be valuable for individuals from various cultural backgrounds. Still, its implementation may need to be adapted to align with specific cultural values and beliefs. Future research should continue exploring the intersection between emotion science, culture, and clinical applications to develop more effective, context-sensitive interventions. This includes investigating the efficacy of culturally adapted evidence-based practices and developing new approaches that integrate cultural strengths and resources.

Conclusion. This investigation elucidates the multifaceted nature of emotional processing, expression, and regulation. While biological theories posit certain affective states' inherent and universal characteristics, psychological and cultural perspectives offer a counterpoint, emphasizing the role of cognitive, social, and cultural determinants in shaping emotional experiences. The persistent debate surrounding categorizing basic emotions and the influence of facial expressions and cultural norms on emotional recognition underscores the complexity of emotional phenomena across diverse populations. This thesis affirms the critical importance of integrating universal biological factors and context-specific cultural elements in the scholarly study of emotion. Furthermore, the implications for clinical psychology are considerable, as therapeutic interventions must incorporate these variables to optimize their efficacy. Future interdisciplinary research, synergizing insights from neurobiology, psychology, and cultural studies, is indispensable for fostering a more nuanced understanding

of emotion and developing more precise and culturally competent frameworks to inform psychological theory and practice.

References

1. Barrett, L. F. (2006). Solving the emotion paradox: Categorization and the experience of emotion. Personalityand Social Psychology Review, 10(1), 20–46. https://doi.org/10.1207/s15327957pspr1001_2.

2. Barrett, L. F., Adolphs, R., Marsella, S., Martinez, A. M., & Pollak, S. D. (2019).Emotional expressions reconsidered: Challenges to inferring emotion from human facial movements. Psychological Science inthe Public Interest, 20(1), 1–68. https://doi.org/10.1177/1529100619832930.

3. Ford, B., &Mauss, I. (2015). Culture and emotion regulation. Current OpinioninPsychology, 3, 1–5. https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2014.12.004.

4. Gross, J. J. (2015). Emotion regulation: Current status and future prospects. PsychologicalInquiry, 26(1), 1–26. https://doi.org/10.1080/1047840X.2014.940781.

5. Han, J., Kim, H., & Yu, J. (2016). Empirical study on the relationship between corporate social responsibility and financial performance in Korea. Asian Journal of Sustainability and Social Responsibility, 1, 10. https://doi.org/10.1186/s41180-016-0002-3.

6. Jack, R. E., Garrod, O. G., Yu, H., Caldara, R., &Schyns, P. G. (2012). Facial expressions of emotion are not culturally universal. Proceedings of the National Academy of Sciences, 109(19), 7241–7244. https://doi.org/10.1073/pnas.1200155109.

7. Lim, N. (2016). Cultural differences in emotion: East-West differences in emotional arousal level. IntegrativeMedicine Research, 5(1), 12–18. https://doi.org/10.1016/j.imr.2016.03.004.

8. Lindquist, K. A., Wager, T. D., Kober, H., Bliss-Moreau, E., & Barrett, L. F. (2012). The brain basis of emotion: A meta-analytic review. Behavioral and Brain Sciences, 35(3), 121–143. https://doi.org/10.1017/S0140525X11000446.

9. Matsumoto, D., & Hwang, H. S. (2012). Culture and emotion: The integration of biological and cultural contributions. Journal of Cross-CulturalPsychology, 43(1), 91–118. https://doi.org/10.1177/0022022111420147.

10. Ortony, A., & Turner, T. (1990). What's basic about basic emotions? Psychological Review, 97(3), 315–331. https://doi.org/10.1037/0033-295X.97.3.315.

11. Prinz, J. (2004). Which emotions are basic? In Emotion, evolution, and rationality (pp. 69–88). Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198528975.003.0004.

12. Sieun, A., et al. (2017). Two sides of emotion: Exploring positivity and negativity in six basic emotions across cultures. FrontiersinPsychology, 8. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.00610.

13. Song, H., Chan, J. S., & Ryan, C. (2024). Differences and similarities in the use of nine emotion regulation strategies in Western and East-Asian cultures: A systematic review and meta-analysis. Journal of Cross-CulturalPsychology, 55(8), 865–885. https://doi.org/10.1177/00220221241285006.

14. Wang, S. K., Feng, M., Fang, Y., Lv, L., Sun, G. L., Yang, S. L., Guo, P., Cheng, S. F., Qian, M. C., & Chen, H. X. (2023). Psychological trauma, posttraumatic stress disorder, and trauma-related depression: A mini-review. World Journal of Psychiatry, 13(6), 331–339. https://doi.org/10.5498/wjp.v13.i6.331.

***Анна Шиц**, ст. гр. ПС-11*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
***Науковий керівник:** Катерина Шкарлатюк, к. психол. н.,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

КОЛЕКТИВНЕ МИСЛЕННЯ ТА ГРУПОВА ДИНАМІКА В УМОВАХ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ

Чи пам'ятаєте ви момент, коли група людей прийняла рішення, яке здалося абсолютно нелогічним або небезпечним? Наприклад, в ситуаціях, коли хтось на роботі або в компанії намагається швидко вирішити проблему, часто виникає бажання погодитись з більшістю, навіть якщо рішення не зовсім правильне. Чому це відбувається? Як ми приймаємо важливі рішення в умовах стресу або кризових ситуацій? Як групи приймають рішення в екстремальних умовах і чому іноді ці рішення можуть бути не найкращими.

Що таке групове мислення?

Групове мислення - це коли люди в групі хочуть зберегти мир і згідні з більшістю, навіть якщо це призводить до поганих рішень. Приміром, під час аварії на Чорнобильській АЕС, коли стало зрозуміло, що ситуація критична, багато людей в колективі не хотіли визнавати, що все може закінчитись катастрофою. Вони боялись створити паніку, тому не діяли швидко та рішуче.

Приклад: у соцмережах часто виникають ситуації, коли всі починають підтримувати якусь ідею або тренд. Люди починають слідувати за іншими,

навіть не замислюючись, чи це дійсно правильна думка. Це теж є прикладом групового мислення.

Чому ми схильні до групового мислення?

В екстремальних ситуаціях наш мозок часто шукає швидке рішення, тому ми просто погоджуємось з тим, що каже більшість. Це може бути через бажання не відставати від інших або уникати конфлікту.

Психологічний тиск: уявіть, що на роботі ви маєте команду, і всі вже вирішили, як діяти. Навіть якщо у вас є сумніви, ви можете погодитись, щоб не виділятись.

Страх бути «не таким»*:* у кризових ситуаціях ми часто не хочемо виділятись і думаємо, що краще зробити те, що всі.

Як групова динаміка впливає на рішення в кризах?

У групах є різні ролі і вплив лідерів, які можуть допомогти або навпаки - збити зі шляху.

Лідерство: коли лідер діє швидко і рішуче, це може мотивувати інших до швидких дій. Але якщо лідер розгублений або не впевнений, це може викликати додатковий стрес і непотрібну паніку. Наприклад, під час катастроф на великих кораблях, як «Титанік», відсутність чіткої комунікації призвела до хаосу серед пасажирів.

Підтримка в групі: коли люди підтримують одне одного, їм легше діяти разом, і це може допомогти зберегти спокій і прийняти більш обґрунтоване рішення.

Як приймаються рішення в екстремальних ситуаціях?

Іноді, коли час обмежений, ми приймаємо рішення дуже швидко, без ретельного обмірковування. Наприклад, у медичних ситуаціях, коли лікарям потрібно терміново вирішити, як лікувати пацієнта, це може бути складно, особливо в умовах стресу.

Швидке прийняття рішень: У екстремальних умовах групи часто не мають часу на довге обмірковування. Вони реагують миттєво, що не завжди призводить до правильного рішення.

Ризики: Інколи через стрес чи паніку ми не враховуємо всі можливі ризики, і це може привести до ще більших проблем.

Як уникнути помилок у кризових ситуаціях?

Існують деякі стратегії, які допомагають зменшити помилки*:*

Обговорення різних варіантів: Важливо, щоб у групі кожен міг висловити свою думку і не боявся піднімати сумніви. Це допомагає знаходити найбільш обґрунтовані рішення.

Чітке планування: Коли група має чіткий план дій, це знижує паніку і допомагає діяти ефективно, навіть у стресових ситуаціях. Розподіл ролей:

якщо кожен знає, що йому робити, це зменшує хаос і допомагає швидше приймати рішення.

У кризових ситуаціях групи можуть приймати рішення, які здаються нелогічними або поспішними. Групове мислення, стрес і психологічний тиск можуть призвести до помилок, якщо не враховувати всі варіанти дій. Однак, якщо групи вміють ефективно комунікувати і підтримувати одне одного, це допомагає приймати обґрунтовані рішення навіть у найскладніших ситуаціях.

Список використаних джерел

1. Бурбан Н. Психологічні аспекти поведінки особистості в натовпі. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2014. № 6. С.106–118.

2. Карамушка Л. М. Психологічні тренінги для підготовки менеджерів та персоналу освітніх організацій (реалізація технологічного підходу) : Навч. посібник. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2022. 144 с.

3. Коструба Н.С. Ефективні комунікації як засіб досягнення професійних цілей. Соціально-психологічна компетентність персоналу в сфері публічного управління : монографія / О. В. Лазорко, О. В. Кихтюк та ін. / за заг. ред. О. В. Лазорко, Т. В. Федотової. Луцьк : Вежа-Друк, 2020. С. 92-105.

***Олена Школьник**, старша викладачка кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький*

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА В КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ: ЕФЕКТИВНІ СПОСОБИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ

У сучасному світі кризові ситуації стали невід'ємною частиною життя. Війни, пандемії, економічні кризи, природні катаклізми та особисті трагедії – усе це чинить значний вплив на ментальне здоров'я людей. У подібних обставинах психологічна підтримка відіграє важливу роль, сприяючи адаптації людини, зниженню рівня стресу та пошуку ресурсів для подолання труднощів.

Термін «криза» (від грецьк. krisis — рішення, поворотний пункт, вихід) означає тяжкий перехідний стан людини, що викликаний внутрішнім чи зовнішнім чинником або різкою зміною особистого життя [4, с. 8].

У енциклопедичному словнику поняття «криза» трактується як переломний момент, важкий перехідний стан, загострення, небезпечний нестійкий стан [1].

Незалежно від того, що стало її причиною, криза зачіпає базові потреби та цінності особистості, впливаючи на її внутрішній стан і викликаючи сильні емоційні переживання. Як правило, цей процес перегляду поглядів веде до змін у структурі особистості.

Кризову ситуацію можна інтерпретувати як суттєве порушення звичного стану речей, що характеризується різкою зміною обставин, загостренням життєвого становища або внутрішнім конфліктом, пов'язаним із незадоволеністю собою чи результатами власної діяльності [1, с. 343].

У сучасній психологічній науці усталеним є підхід, згідно з яким у кризовій ситуації, на тлі спроби подолання стресового стану, індивід зазнає як психологічного, так і фізіологічного перенавантаження. Високий рівень емоційного напруження та стресу може мати два полярні наслідки: сприяти адаптації до нових умов за допомогою копінг-стратегій або, навпаки, зумовлювати дезадаптацію, що проявляється у порушенні базових життєвих функцій.

Кризові стани зазвичай виникають через значні стресові фактори, які підривають звичні механізми подолання труднощів і змушують людину шукати нові способи адаптації. Подібні потрясіння можуть глибоко впливати на особистість, спричиняти руйнівні наслідки, включаючи соматичні порушення, психічні розлади, залежності, соціальну дезадаптацію, депресію, суїцидальні думки та посттравматичні стресові розлади (ПТСР). Виникає сильне емоційне та психологічне напруження, яке може серйозно позначитися на психічному здоров'ї [3, с. 192].

ПТСР є однією з найпоширеніших форм психічних порушень у людей, які пережили небезпечні для життя ситуації. Його симптоми можуть довго залишатися прихованими, а згодом проявитися навіть у періоди загального благополуччя. Травматичні події часто виходять за межі звичайного людського досвіду, і статистичні дані свідчать, що близько 60% чоловіків і 50% жінок хоча б раз у житті зазнавали травматичних переживань. У певний момент ПТСР розвивається у 7-8% людей, а щороку близько 8 мільйонів дорослих стикаються з цим розладом. Жінки більш схильні до розвитку ПТСР (10%) порівняно з чоловіками (4%). У регіонах, де війна впливає на значну частину цивільного населення, ризик поширення ПТСР значно зростає [6, с. 280].

Ефективне подолання кризового стану можливе завдяки використанню внутрішніх копінг-стратегій або ж за допомогою додаткових ресурсів, таких як підтримка фахівців і застосування дієвих психотерапевтичних методів. Водночас існує ризик неконструктивного виходу з кризи, коли людина звертається до некомпетентної психологічної допомоги або намагається змінити свій психоемоційний стан за допомогою наркотичних чи психотропних речовин.

Науковці визначають такі основні принципи психологічної допомоги особистостям у кризових ситуаціях [2, с. 64]:

– встановлення емпатійного контакту;
– надання допомоги в терміновому порядку;
– активна взаємодія психолога з клієнтом;
– чітке обмеження цілей роботи;
– емоційна підтримка;
– орієнтація на вирішення конкретної проблеми;
– дотримання принципу поваги.

У більшості випадків кризова психологічна допомога має бути надана в короткі строки. Вона може здійснюватися в індивідуальному або груповому форматі, проте у роботі з людьми, які пережили травматичні події, найчастіше застосовується саме групова форма підтримки. Ефективність такої допомоги залежить від дотримання певних принципів та застосування відповідних методів.

Надання психологічної підтримки в кризових ситуаціях базується на таких ключових принципах:

1. Негайність реагування: оперативне надання допомоги одразу після виникнення кризової події сприяє зниженню гостроти емоційних реакцій та запобігає розвитку глибших психічних розладів.

2.Забезпечення безпеки: створення фізично та емоційно безпечного середовища для постраждалого є необхідною умовою для ефективного відновлення та подолання наслідків кризи.

3. Емоційна підтримка: прояв емпатії, прийняття та уважне слухання допомагають особі відчути розуміння та підтримку, що є важливим для стабілізації емоційного стану.

4. Мобілізація ресурсів: залучення внутрішніх (особистісних) та зовнішніх (соціальних) ресурсів сприяє активізації адаптивних механізмів та ефективному подоланню кризової ситуації.

5.Поступовість адаптації: врахування індивідуальних особливостей та психологічного стану особи передбачає поступове впровадження змін та адаптаційних заходів.

Залежно від специфіки кризової ситуації та індивідуальних потреб постраждалого застосовуються різні методи психологічної допомоги:

1. Кризове консультування: цей підхід передбачає короткострокову інтервенцію, спрямовану на зниження емоційного напруження та відновлення психологічної рівноваги. Основні етапи кризового консультування включають:

– встановлення контакту та довіри: створення атмосфери відкритості та безпеки для ефективної взаємодії;

– виявлення основних проблем та переживань: ідентифікація ключових аспектів кризової ситуації та емоційних реакцій на неї;

– надання емоційної підтримки та інформації: пояснення нормальності реакцій на стрес та інформування про можливі шляхи подолання кризи;

– розробка стратегії подолання: спільне планування конкретних кроків для виходу з кризової ситуації та відновлення контролю над життям;

– моніторинг стану та подальша підтримка: оцінка ефективності обраних стратегій та надання додаткової допомоги за потреби.

2. Техніки стабілізації емоційного стану: для зниження рівня тривоги та попередження панічних реакцій використовуються такі методи:

– дихальні вправи: техніки глибокого дихання сприяють зниженню фізіологічного збудження та відновленню спокою;

– практики усвідомленості: методи майндфулнес, медитація та візуалізація образів допомагають зосередитися на теперішньому моменті та зменшити негативні переживання;

– фізична активність: помірні фізичні навантаження, такі як прогулянки, йога чи розтяжка, сприяють зниженню рівня стресу та покращенню загального самопочуття.

3. Робота з травмою: у випадках, коли кризова ситуація спричинила психологічну травму, застосовуються спеціалізовані терапевтичні підходи: когнітивно-поведінкова терапія (КПТ), спрямована на виявлення та корекцію негативних мисленнєвих схем, що підтримують тривожні та депресивні стани; EMDR-терапія – це ефективний метод для зменшення впливу травматичних спогадів шляхом стимуляції білатеральної активності мозку; наративна терапія: допомагає особі переосмислити та інтегрувати травматичний досвід через побудову та аналіз особистих історій.

Варто зазначити, що різні категорії населення потребують специфічних підходів у наданні психологічної допомоги. Діти є особливо вразливими до впливу кризових подій. Ефективними методами підтримки є: ігрова терапія, яка дозволяє дітям виразити свої переживання та емоції

через гру, що сприяє зниженню тривоги та покращенню емоційного стану. Дорослим варто надавати підтримку через консультування, групові терапії та навчання стресостійкості. Окрім того, доречним буде виокремити і психологічну допомогу уразливим групам. До таких груп належать літні люди, люди з інвалідністю та ветерани. Їм необхідна індивідуальна підтримка з урахуванням їхніх особливих потреб.

Отже, кризові ситуації є серйозним випробуванням для психіки людини, але завдяки ефективним стратегіям психологічної підтримки можна значно зменшити їхній негативний вплив. Важливо діяти швидко, проявляти емпатію, застосовувати перевірені методи психологічної допомоги та залучати ресурси для відновлення. Головне – допомогти людині відчути підтримку та впевненість у власних силах.

Список використаних джерел

1. Атаманчук Н.М. Кризова психологія: конспект лекцій : навч. посіб. для студентів спеціальності 053 Психологія денної та заочної форм підготовки освітньокваліфікаційного рівня бакалавр, магістр / уклад. Н. М. Атаманчук. Полтава: ПНПУ ім. В.Г. Короленка, 2023. 142 с.

2. Власенко С. Б. Психологічна допомога особам, які знаходяться в стані травматичної кризи. *Юридична психологія*. 2017. № 2 (21). С. 59-71.

3.Лесков В. О. Психологічна реабілітація військовослужбовців запасу в системі мінімізації виявів негативних психологічних наслідків локальних воєнних конфліктів. *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць інституту психології ім. Г. С.Костюка АПН України*. Київ: Том 8. Вип. 3. 2006. С.191-197.

4. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: метод. посіб. / З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос, Л. І. Литвиненко… Царенко Л. Г.; за ред. З. Г. Кісарчук. Київ : ТОВ Видавництво Логос, 2015. 207 с.

5. Словник української мови: в 11 томах. Том 4. / за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1973. 1332 с.

6. Терещук Ангеліна Дмитрівна. Основні аспекти психологічної допомоги постраждалим внаслідок воєнної травматизації. URL: http://appsychology.org.ua/data/jrn/v9/i12/28.pdf (дата звернення: 03.04.2025).

***Катерина Шкарлатюк**, к. психол. н., доцент,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА БАТЬКАМ ЗАГИБЛИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Кажуть, що коли діти ховають батьків – це нормально, страшно, коли батьки ховають дітей. На превеликий жаль, останні роки українські батьки дуже часто ховають своїх дітей, які загинули під час виконання військових завдань у російсько-українській війні.

Скорбота взагалі і внаслідок загибелі на війні зокрема, є різноманітною у своєму вираженні, тривалості, особливостях прояву залежно від таких чинників, як особистість горюючого/ї, ситуація, в якій він/вона перебуває, його/її оточення та ін. Тому важливо знайти способи подолання, оптимальні для кожної людини.

Подолання – це, в першу чергу, наявність сил для вирішення проблем і здатність контролювати власне життя. Активне й позитивне прагнення до подолання допомагає пристосуватися до нової дійсності та бути спроможним розрізняти те, що людина може змінити від того, з чим потрібно змиритися. Управляти своїм повсякденним життям – означає нормально харчуватися, висипатися, займатися якоюсь діяльністю, бути в змозі спілкуватися з іншими людьми.

Переживаючи втрату, треба дивитися на кризу як на виклик – переосмислити ситуацію. Суспільна підтримка в цьому випадку є ефективною стратегією подолання. Допомога людям, які переживають втрату, є не лише особистою допомогою, це внесок у здоров'я громади в цілому. Ефективною допомогою у горюванні є спеціалізовані проєкти, спрямовані на сприяння батькам загиблих у відновленні власного повсякденного життя.

Найголовніша спільна проблема для всіх учасників реабілітаційних груп – переживання втрати дитини, що є дуже складним і болючим. Цей біль кожна людина переживає по-різному: в когось він виплескується, а в когось, навпаки, захований чимдалі.

Горювання і скорбота накладаються на особисту проблематику кожної людини. Умовно можна поділити горювання на адекватне, нормальне та неадекватне – підсилене особистою проблематикою людини й іншими ускладнюючими чинниками. Розглянемо деякі з них:

– посилення проблем з алкоголем;

– якщо є проблеми з професійною самореалізацією, то внаслідок цього може виникати героїзація дитини як компенсація власної нереалізованості;

– досвід власного перебування в полоні;

– перебування у полоні іншої дитини; у такому випадку виникає подвійне горювання: за загиблою дитиною, і за дитиною, що в полоні;

– деякі учасники не мали можливості поховати свою дитину, тобто вони не бачили її тіла, і це створює певні очікування, дає іскру надії на те, що дитина жива (можливо вдалося втекти, можливо, в полоні тощо), хоча за всіма фактами його/її немає серед живих, але де-не-де та й проскочить таке сподівання.

Були зауважені певні відмінності у чоловічій і жіночій групах проєкту, які подано нижче.

Особливості чоловічої і жіночої груп. Жінки більш емоційні, швидше і яскравіше проявляють свої емоції як негативні, так і позитивні. Водночас відзначається і більша емоційна нестабільність і лабільність. Підвищена рухливість (важко довго сидіти на місці). Відповідно, жіночу групу потрібно більше стабілізувати. Жінкам легше плакати, та водночас були зауважені заборони на позитивні емоції, зокрема сміх. Можуть дуже болюче реагувати на слова «горювання», «втрата» тощо.

Жінки швидше йдуть на контакт одна з одною і краще цей контакт зберігають, швидше гуртуються. Спочатку роботи групи відзначається певна напруга, скутість, труднощі і взаємодії, але це швидко змінилося. Наприкінці групової роботи учасниці стали одна для одної справжньою «жіночою силою».

Швидко вчилися та легко користувалися набутими навичками. Швидше за чоловіків переходили до певного рівня автономії. Водночас жінок потрібно більше переконувати у необхідності виконання тої чи іншої вправи. Вони можуть бунтувати. Для них важливою є можливість висловите своє негативне ставлення до завдання, психолога, проєкту тощо.

Може виникати опір на тестування, зміст програми, психоедукацію та багато агресії на психологів, їх знецінення. Згодом, за умови правильно поставленої роботи, це зникає.

Для полегшення психопросвітництва для жінок його варто здійснювати під час занять з арттерапії: протягом виконання тої чи іншої вправи акуратно вплітати елементи психоедукації, щоб це виглядало як невимушена бесіда. У такий спосіб учасниці психічно розвантажуються, виражаючи свої емоції через творчість і спілкування між собою, розслабляються та легше сприймають і засвоюють інформацію.

Чоловікам складно рефлексувати та вербалізувати свої емоції і почуття. Невелика і здатність їх опрацьовувати. Коли чоловіки стикаються із необхідністю усвідомлення і відреагування емоцій, вони можуть починати це знецінювати, різко зростає групова напруга. Відповідно, потрібно застосовувати додаткові методи і прийоми, щоб спонукати їх до цієї вербалізації: арттерапевтичні, дихальні, тілесно-орієнтовані техніки тощо. Було зауважено, що чоловіки йшли неохоче на використання тілесно-орієнтованих технік.

Чоловіки між собою менше взаємодіють, спілкуються, знайомляться. Їхня єдність більш мовчазна. Можуть гарно об'єднуватися для виконання групових завдань, напр. виконання групового малюнку. Значний позитивний прорив у розвитку групової згуртованості чоловічої групи відбувся після походу в гори, з якого вони повернулися командою.

Чоловіки більше дослухаються до інструкцій, є більш чіткі, ретельні, старанні у виконанні поставлених перед ними психологічних завдань, навіть якщо вони не хочуть їх виконувати. При цьому інструкції мають бути чіткі і зрозумілі.

Схильні розмовляти між собою під час психоедукації, не зважати на ведучих групи. Можуть багато говорити про своїх жінок, піклуються про них. У чоловіків відзначається особливо гостре почуття провини за смерть дитини і за біль дружини (еволюційно-соціальна роль чоловіка – захищати сім'ю, а «не змогли» захистити свою сім'ю від цієї біди).

Відзначаються деяка безініціативність, терплячість і водночас багато стримуваної агресії.

Спостерігається відчуття лише власних обов'язків і нерозуміння себе («забули себе»). Відповідно, доцільно звертати чоловіків до їхніх спогадів про дитинство (що любили їсти, у які ігри грали тощо). Це сприяє відновленню і задіянню психічних ресурсів та енергії особистості.

На початку роботи відзначається скептичне ставлення до психологів, але згодом це зникає, і психологічна робота стає для чоловічої групи важливою. В цілому, чоловіча група потребує більше часу, щоб налагодити з учасниками довіру, але коли цей рівень довіри встановлюється, він є стабільним.

Варто також зазначити, що жінки переживають втрату через комунікацію, чоловіки – через трудову діяльність і фізичну активність.

Батьки менше діляться своїми переживаннями, ніж матері.

Жінки активніші у соціальному плані: беруть участь у громадських організаціях, рухах, більше відвідують різні реабілітаційні групи, більше звертаються за психологічною допомогою, чого чоловіки не роблять.

Проговорювання і соціальна активність допомагають матерям краще справлятися з втратою, ніж чоловікам, які виношують її у собі без належного проживання.

Список використаних джерел

1. Волошин В. 8-ми крокова програма психологічної допомоги дорослим, дітям та підліткам, що зазнали втрати близьких внаслідок смерті : презентація. Київ : Інститут психології здоров'я. 2022. 138 с.

2. Групи психологічної підтримки дорослих, які втратили близьких людей внаслідок різних обставин : метод. посібн. / Хеге Сантандер Еліне Греллан Рьоккольт Айнхіль Селнес. Акерсгус : Центр психологічної підтримки людей, які втратили близьких Університетська клініка округу. Акерсгус. 2017. 152 с.

3. Психологічна допомога учасникам АТО та їх сім'ям : колективна монографія / М. І. Мушкевич, Р. П. Федоренко, А. П. Мельник [та ін.] ; за заг. ред. М. І. Мушкевич. Луцьк : Вежа-Друк, 2016. 260 с.

***Яна Шупінська**, ст. гр. ПС-41*
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка, м. Кременець
***Науковий керівник:** Маріанна Ярощук, к. психол. н., доцент доцент кафедри психології і соціальної роботи Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка, м. Кременець*

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ПЕРШИХ КУРСІВ ДО НАВЧАННЯ У ВНЗ

Навчання у вищому навчальному закладі для сучасної молодої людини є одним із найважливіших періодів її життєдіяльності, особистісного зростання та становлення як фахівця. Вступ до закладу вищої освіти супроводжується зміною соціального оточення, підвищенням вимог до самостійності, відповідальності та професійної мотивації. Пошук шляхів успішної адаптації до нових умов стає нагальною проблемою для кожного студента-першокурсника.

Основний вид діяльності студента – професійне навчання – ускладнюється за формами й змістом, що, своєю чергою, підвищує вимоги до особистості. Питання адаптації молоді розглядали у своїх працях як вітчизняні дослідники (В. Л. Кікоть, А. В. Фурман), так і зарубіжні (Е. Еріксон, Д. Клаузен, З. Фройд та інші).

В окремих психолого-педагогічних дослідженнях (О. І. Борисенко, Н. М. Мирончук, О. Г. Мороз, В. С. Штифурак та ін.) порушуються питання адаптації до навчального процесу у вищій школі. Увага дослідників переважно зосереджується на впливі особистісних властивостей і соціальних факторів, що зумовлюють як адаптацію, так і дезадаптацію студентів.

Під соціально-психологічною адаптацією більшість учених розуміють процес пристосування індивіда до нових умов соціального середовища та його результат. Здатність ефективно адаптуватися є свідченням особистісного становлення та професійного зростання. У разі дезадаптації порушується не лише цей процес, але й загальний стан психофізіологічного здоров'я, що підтверджується дослідженнями [2, с. 33].

Спроможність адаптуватися, долати труднощі, віднайти своє місце у життєвому просторі є вирішальним чинником вдалого розвитку молодої людини, а в майбутньому – фахівця з вищою освітою. У закладі вищої освіти процес адаптації першокурсників є складним і багатоаспектним. Він супроводжується високою динамікою психічних станів, що зумовлено зміною соціального довкілля. Вступ до ЗВО часто викликає в молоді дезадаптаційні явища, пов'язані з новим статусом, відсутністю підтримки референтної групи, новими вимогами з боку викладачів, змінами у режимі навчання, а також збільшенням обсягу самостійної роботи та рівня особистої відповідальності.

Такі обставини потребують зосередженості студента на власних можливостях і зусиль, спрямованих на ефективну інтеграцію в нове соціальне середовище та адаптацію до якісно іншого ритму життя. У науковій літературі термін «адаптація» має різне трактування. Одні дослідники розглядають його як процес або результат пристосування, інші – як взаємодію особистості з колективом чи середовищем.

Психологічна адаптаціяє ключовим фактором соціалізації. Учений розглядав її як процес входження індивіда в нові соціальні ситуації, що супроводжується формуванням специфічного ставлення до навколишнього середовища [3, с. 43]. У цьому контексті адаптація студентської молоді – це активний процес, що передбачає самостійне осмислення власних дій, пошук ефективних шляхів взаємодії з оточенням, а також критичне ставлення до нових умов життєдіяльності.

За Л. Філіпсом, адаптованість особистості може проявлятися у двох основних формах. По-перше, це прийняття та ефективна відповідь на соціальні очікування, відповідно до вікових і гендерних норм, що

відображає комфортне засвоєння суспільно прийнятних моделей поведінки. По-друге, адаптація розглядається як здатність особистості бути гнучкою й ефективною в нових, а іноді й загрозливих умовах, а також як уміння змінювати хід подій на власну користь, реалізуючи себе в різних сферах діяльності [3, с. 27].

Студентський вік збігається з юністю – періодом інтенсивного фізіологічного, емоційного та когнітивного розвитку. Молоді люди цього віку характеризуються високою працездатністю, пластичністю психомоторних функцій і здатністю до засвоєння нових навичок. Формуються провідні особистісні риси – цілеспрямованість, самостійність, ініціативність, моральна свідомість. Разом з тим, набуття нового соціального статусу – студента ЗВО – супроводжується підвищеним рівнем відповідальності за власні дії, навчання та соціальну активність. Адаптація до цих нових вимог часто ускладнюється низкою труднощів. За результатами досліджень С. С. Вітвицької, до основних проблем, з якими стикаються першокурсники, належать:

– емоційні переживання, пов'язані з переходом від шкільного до дорослого життя;

– невизначеність у мотивації вибору професії;

– психологічна неготовність до самостійного життя й відповідальності;

– складнощі з психологічною саморегуляцією поведінки;

– потреба у формуванні нового режиму праці й відпочинку;

– труднощі побутового характеру (особливо у гуртожитку);

– відсутність навичок самостійного навчання та роботи з джерелами [1, с. 121].

Ці труднощі мають різне походження: частина з них є об'єктивно неминучими, інші – суб'єктивними, обумовленими недостатньою підготовкою до змін, а також прогалинами у вихованні та освітньому середовищі.

Процес адаптації першокурсників відбувається на кількох рівнях: адаптація до нової системи освіти, зміни режиму життя, входження у нове соціальне середовище – студентський колектив. Успішність проходження цих рівнів визначає загальну ефективність соціалізації молодої людини у вищій школі.

Узагальнюючи викладене, зазначимо, що формування повноцінного фахівця здійснюється лише за умови його благополуччя, особистісного комфорту, ціннісного ставлення до себе і фаху, який здобувається, позитивного емоційного стану. Тому проблеми студентської адаптації

вимагають як удосконалення умов його побуту та навчання, так і ціннісного ставлення до особистості студента. Серед напрямів педагогічної підтримки, спрямованих на вирішення проблеми адаптації студентської молоді, виокремимо такі:

– формування позитивної мотивації студентів до змісту професійно-педагогічної підготовки;

– методично обґрунтована організація навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі;

– організація позаурочної діяльності студентів з метою оптимізації їх міжособистісного спілкування, створення умов для виявлення їх здібностей, обдарованості, індивідуального самовираження, самоутвердження, активного залучення до громадського життя групи та факультету;

– активізація роботи викладачів та кураторів груп у напрямку виявлення та подолання труднощів адаптації;

– формування ціннісного ставлення у викладачів вищого навчального закладу до особистості студента, врахування індивідуальних характеристик та надання допомоги студентам у виробленні їх індивідуальної життєсмислової програми.

Список використаних джерел

1. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: підручник. Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 2012. С. 121.

2. Левківська Г. П. Адаптація першокурсників в умовах вищого закладу освіти: навч. Посібник. К. 2001.

3. Мирончук Н.М. Особливості адаптації студентів вищих навчальних закладів до змінених умов життєдіяльності. Нові технології навчання: наук.-метод. зб. Ін-т інновац. технол. і змісту освіти МОН України. К., 2013. Вип. 79. С. 82-85.

4. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи: навч. посібник. К.: «Академвидав», 2010. С. 35-46.

СЕКЦІЯ 4. СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ ТА ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

***Галина Герасимчук**, к.т.н., доцент,*
декан факультету цифрових, освітніх та соціальних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЦИФРОВИХ ПЛАТФОРМ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

В умовах цифрової трансформації публічного управління забезпечення якісних та доступних соціальних послуг через цифрові канали є стратегічним пріоритетом розвитку територіальних громад України [1]. Особливої актуальності ця проблема набуває в регіонах із високою часткою вразливих груп населення, зокрема у Волинській області. В статті здійснено аналітичне дослідження стану цифровізації соціальних послуг у територіальних громадах Волинської області.

Метою дослідження є оцінка ефективності функціонування цифрових інструментів соціального обслуговування в територіальних громадах Волині, таких як офіційні сайти громад, «Кабінети мешканця», CRM-системи (системи управління відносинами), електронна черга, мобільні застосунки, чат-боти тощо, а також розробка моделі ефективного цифрового сервісу соціального захисту населення.

Оцінка ефективності цифрових платформ у сфері соціального обслуговування базується на комплексному аналізі технологічної, організаційної та соціальної складових. Головною метою такої оцінки є виявлення, наскільки цифрові сервіси відповідають очікуванням користувачів, державним стандартам якості, а також сприяють досягненню соціальної справедливості та доступності послуг.

До основних критеріїв ефективності цифрових сервісів соціального призначення у громадах Волинської області можна віднести:

Доступність: наявність сервісу в онлайн-режимі, простота навігації, мобільна адаптація.

– функціональність: можливість онлайн-запису, подання заяв, отримання довідок, інтеграція з державними реєстрами.

– зручність для користувача (user-friendly): інтерфейс, мова, дизайн, багатомовність.

– швидкість та якість реагування: час обробки запитів, автоматизовані відповіді (боти), персональна підтримка.

– охоплення послугами: кількість та різноманітність соціальних послуг, що доступні в електронному вигляді.

– інклюзивність: наявність функцій для маломобільних груп, людей з вадами зору/слуху.

– зворотний зв'язок: форми оцінки сервісу користувачами, наявність системи скарг та пропозицій.

– аналітичність: наявність звітності, відкритих даних, можливість моніторингу ефективності сервісу

Оцінювання проводилось за матрицею, що включала вище вказані критерії. У ході дослідження використано методи контент-аналізу, експертного оцінювання та порівняльного аналізу вебресурсів [2; 3]. Досліджено цифрову інфраструктуру ЦНАПів області: у 2024 році вони надали понад 880 тис. адмінпослуг, з яких 187 тис. – соціального характеру. У 20 ЦНАПах функціонують мобільні цифрові валізи для обслуговування віддалених територій, що є позитивним прикладом підвищення цифрової інклюзивності [4].

Рівень цифрової активності громад є нерівномірним. Найбільш активними в розвитку цифрових платформ соціального обслуговування є Луцька та Володимир-Волинська громади, де впроваджено мобільні додатки, онлайн-запис до ЦНАПів, електронні форми звернень, механізми зворотного зв'язку. Поглиблений аналіз практик, зокрема, Володимир-Волинської та Луцької громад засвідчив наявність елементів е-врядування, проте також виявлено обмеження, пов'язані з цифровою грамотністю населення, технічною неспроможністю деяких платформ, а також нестачею інтегрованих сервісів на одному ресурсі.

На основі проведеної оцінки запропоновано для громад модель цифрового соціального сервісу, що має включати:

– зручний та інклюзивний вебінтерфейс,

– мобільну адаптацію,

– інтеграцію з державними реєстрами (через «Дію»),

– CRM-систему для внутрішньої роботи фахівців,

– канали зворотного зв'язку (чат-боти, онлайн-консультації),

– механізми збору зворотного зв'язку від бенефіціарів.

Отримані результати можуть бути використані для підвищення ефективності цифрових трансформацій у соціальній сфері на місцевому рівні та слугувати основою для розробки стратегій розвитку е-сервісів у громадах.

Список використаних джерел

1.Цифрова трансформація України: стратегія, виклики, перспективи / за ред. М. Згуровського. – Київ: НТУУ «КПІ», 2021. – 320 с.

2.Лук'яненко І. Г., Воронкова А. Електронне урядування та електронна демократія: навч. посібник. – Київ: КНЕУ, 2020. – 292 с.

3.Методичні рекомендації щодо цифрової трансформації громад / Мінцифра України. – 2023. – Режим доступу: https://thedigital.gov.ua/ (дата звернення: 06.04.2025).

4.Волинські новини. Торік ЦНАПи Волині надали 880 тисяч адмінпослуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.volynnews.com/news/all/torik-tsnapy-volyni-nadaly-880-tysiach-adminposluh/ – Назва з екрана.

5.Офіційний сайт Луцької міської ради. – 2025. – Режим доступу: https://www.lutskrada.gov.ua (дата звернення: 07.04.2025).

6.Офіційний сайт Володимир-Волинської міської ради. – 2025. – Режим доступу: https://www.volodymyrrada.gov.ua/ (дата звернення: 07.04.2025).

***Наталія Герасимчук**, ст. гр. СЗ-41*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
***Науковий керівник:** Наталія Щербюк, к.ю.н, доцент,*
доцент кафедри права
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СІМЕЙНИХ ФОРМ ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ

Конституція України гарантує захист дитинства і встановлює, що держава бере під опіку дітей, які залишилися без батьків. Базовим нормативно-правовим актом, який регулює сімейне виховання, є Сімейний кодекс України (далі – Кодекс). У ньому визначено права та обов’язки батьків щодо виховання та розвитку дитини, а також правові механізми влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування. У Сімейному кодексі України визначено, що «Сімейний кодекс України визначає засади шлюбу, особисті немайнові та майнові права і обов'язки подружжя, підстави виникнення, зміст особистих немайнових і майнових прав та обов'язків батьків і дітей, усиновлювачів та усиновлених, інших членів сім'ї та родичів» [1], а також зазначається, що «Регулювання сімейних відносин здійснюється цим Кодексом з метою забезпечення кожної дитини сімейним вихованням, можливістю духовного та фізичного розвитку» [1].

Закон України «Про охорону дитинства» регламентує державну політику щодо захисту прав дітей. Він визначає охорону дитинства в Україні стратегічним пріоритетом, який є важливим як для національної безпеки, так і для внутрішньої політики держави. Цей Закон спрямований на забезпечення базових прав дитини – на життя, здоров’я, освіту, а також виховання у сімейному середовищі, встановлюючи основні засади

державної політики, що спрямованні на забезпечення найкращих інтересах дитини [2].

В Україні є кілька форм сімейного виховання для дітей, які залишилися без піклування батьків. Перша форма - це опіка та піклування. Опіка встановлюється над дітьми до 14 років, а піклування – для дітей віком від 14 до 18 років. Опікуни мають право представляти інтереси дитини, піклуватися про її виховання, здоров'я та освіту.

Наступною формою влаштування дитини-сироти чи дитини, позбавленої батьківського піклування є усиновлення. Усиновлення є найбільш пріоритетною формою сімейного виховання, оскільки дитина набуває прав рідної дитини у новій сім'ї, а процедура здійснюється за рішенням суду з обов'язковим урахуванням інтересів дитини.

Ще однією із форм сімейного виховання є прийомна сім'я. Це тимчасова форма виховання, де прийомні батьки доглядають за дитиною, отримуючи державну допомогу (підтримку), при цьому діти не набувають статусу усиновлених, але виховуються в теплому сімейному середовищі.

Сімейний кодекс України як форму сімейного виховання визначає також дитячий будинок сімейного типу, розуміючи її як «окрему сім'ю, що створюється за бажанням подружжя або окремої особи, яка не перебуває у шлюбі, для забезпечення сімейним вихованням та спільного проживання не менш як п'яти дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування» [1].

Важливим моментом, окресленим у Кодексі є те, що «На влаштування дитини-сироти і дитини, позбавленої батьківського піклування, до дитячого будинку сімейного типу потрібна згода дитини, якщо вона досягла такого віку та рівня розвитку, що може її висловити. Згода дитини на влаштування її до дитячого будинку сімейного типу з'ясовується службовою особою закладу, в якому вона перебуває, у присутності батьків-вихователів і представника органу опіки та піклування, про що складається відповідний документ» [1]. Це надзвичайно важлива примітка, оскільки не тільки усиновлювачі можуть обирати дитину, а й дитина повинна мати вибір і можливість висловити свою власну думку щодо свого майбутнього.

Держава здійснює підтримку сімей, які виховують дітей, позбавлених батьківського піклування, через надання фінансової допомоги, юридичний супровід, соціальну підтримку та освітні гарантії. Опікуни, піклувальники, прийомні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу отримують щомісячні виплати на дитину (сума виплат відрізняється залежно від певних обставин).

Існування значної кількості нормативних актів, які регулюють зазначену сферу спрямоване на забезпечення прав дітей, які за різних

життєвих обставин втратили родину. Як зазначає Ю. Черновалюк, «найбільш вагомим результатом процесу реформування державної системи опіки над дітьми, став розвиток національного усиновлення та інших форм сімейного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що дозволяють реалізувати їх право на сім'ю: опіки (піклування), патронату, прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу. Адже, враховуючи, що усиновлюються переважно діти молодшого віку, то для дітей, старших 6 років, улаштування в прийомні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу часто є чи не єдиною можливістю реалізувати своє право на виховання в сім'ї» [3, с.1].

Нещодавно Міністерство соціальної політики України внесло зміни до деяких нормативно-правових актів і спростило процедуру усиновлення і влаштування дітей в інші сімейні форми виховання. Зокрема, 22 березня 2024 року Уряд України ухвалив зміни до законодавства, які мають допомогти дітям-сиротам і дітям, позбавленим батьківського піклування, швидше потрапити у свої нові родини [4].

Важливість впровадження сімейних форм виховання в Україні є надзвичайно важливою, оскільки сім'я залишається найкращим середовищем для гармонійного розвитку дитини. У сучасних умовах, особливо з огляду на соціально-економічні виклики та воєнний стан, значна кількість дітей потребує альтернативного сімейного виховання з різних причин. Держава не стоїть осторонь від цих проблем, зокрема, розпорядженням КМУ від 26.11.2024 р. № 1201-р схвалено Стратегію забезпечення права кожної дитини в Україні на зростання в сімейному оточенні на 2024-2028 роки. Її метою є «реалізація права кожної дитини на зростання в безпечному та сприятливому для розвитку сімейному оточенні шляхом створення системи підтримки дітей та сімей з дітьми, реінтеграції дітей і їх сім'ї та розвитку сімейних форм виховання» [5].

Незважаючи на розвинену законодавчу базу, існує низка проблем у сфері сімейного виховання. На нашу думку, до основних труднощів належать недостатня кількість кандидатів в усиновлювачі та прийомні батьки, оскільки, виховання усиновлених дітей, особливо старшого віку, має свої труднощі. Крім цього, існують бюрократичні труднощі при усиновленні, відсутність достатнього рівня матеріальної підтримки для прийомних сімей, а також необхідність удосконалення механізмів соціального супроводу дітей після виходу з прийомних сімей та інтернатів.

Таким чином, правове регулювання сімейних форм виховання в Україні є важливою складовою державної політики щодо захисту прав дітей. Законодавство передбачає різні форми виховання, що дозволяють дітям,

позбавленим батьківського піклування, отримувати необхідний догляд та підтримку в умовах сім'ї. Водночас існує потреба в подальшому вдосконаленні правового регулювання та забезпеченні ефективних механізмів підтримки таких дітей і сімей, які їх виховують. Удосконалення правових норм та державних програм сприятиме підвищенню рівня захисту прав дитини та розвитку сімейних форм виховання в Україні.

Список використаних джерел

1.Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 р. № 2947-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text (дата звернення 19.03.2025).

2.Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-III. URL: https://is.gd/RmpF3P (дата звернення 23.03.2025).

3.Черновалюк Ю.Ю. Реалізація права на сім'ю шляхом створення дитячих будинків сімейного типу. Автореф. дис.к.ю.н. Спеціальність 12.00.03. Одеса. 2010. 22с. URL: https://is.gd/VsQ2ij (дата звернення 26.03.2025).

4.Мінсоцполітики: Спрощуємо усиновлення і влаштування дітей в інші сімейні форми виховання. URL: https://is.gd/dVRDQx (дата звернення 21.03.2025).

5.Стратегія забезпечення прав кожної дитини в Україні на зростання в сімейному оточення на 2024-2028 роки: схвалена розпорядженням КМУ від 26.11.2024р. №1201-р. URL: https://is.gd/sm8IyV(дата звернення 21.03.2025).

***Леся Герасимюк**, старший викладач кафедри документознавства та інформаційної діяльності ЗВО «Академія рекреаційних технологій і права», м. Луцьк*
***Людмила Тарасюк**, старший викладач кафедри документознавства та інформаційної діяльності ЗВО «Академія рекреаційних технологій і права», м. Луцьк*

ВІДДАЛЕНІ СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ: ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ

Повномасштабна війна поставила перед українським суспільством низку критичних викликів у сфері соціального захисту, що зумовило необхідність швидкої трансформації традиційних підходів до надання соціальних послуг. Масові переміщення населення, руйнування інфраструктури, зростання кількості постраждалих від війни та географічна

розрізненість отримувачів допомоги – усе це створило передумови для активного впровадження інноваційних цифрових рішень.

Сьогодні внутрішньо переміщені особи, мешканці прифронтових територій і тимчасово окупованих районів стикаються зі значними труднощами в доступі до традиційних соціальних сервісів. Звична система соціального захисту, орієнтована на офлайн-взаємодію, виявляється неефективною в умовах, коли люди фізично не можуть звернутися до соціальних служб через відсутність транспорту, небезпеку пересування або зруйновану інфраструктуру.

У такому контексті віддалені соціальні послуги набувають особливого значення. Вони дають змогу подолати географічні бар'єри та забезпечити рівний доступ до соціальної підтримки для всіх категорій населення, незалежно від їхнього місця перебування. Онлайн-консультації соціальних працівників, віртуальні центри підтримки, телемедицина та мобільні застосунки стають не просто альтернативою, а часто – єдиною можливістю отримати необхідну допомогу.

Особливої уваги заслуговує зростання попиту на психологічну підтримку – як серед цивільного населення, так і серед ветеранів. Традиційні методи роботи не здатні охопити всіх потребуючих, натомість цифрові платформи дають змогу надавати допомогу оперативно та масштабно [5].

Розвиток дистанційних соціальних послуг відкриває нові можливості для соціальних служб: дозволяє оптимізувати ресурси, автоматизувати частину процесів і покращити якість обслуговування. Водночас широке впровадження таких практик вимагає подолання низки викликів, пов'язаних із цифровою грамотністю населення, захистом персональних даних і технічною доступністю сервісів для вразливих груп.

В умовах воєнного стану онлайн-консультування соціальних працівників перетворилося на важливий інструмент забезпечення доступності соціальних послуг для населення. Такий формат роботи, що передбачає використання цифрових технологій для надання консультацій та соціальної підтримки, дозволяє подолати географічні бар'єри й забезпечити допомогу навіть у найвіддаленіших регіонах країни [3].

Наразі онлайн-консультування реалізується через різноманітні платформи – від звичних месенджерів і відеозв'язку до спеціалізованих CRM-систем, створених спеціально для потреб соціальних служб. Такі сервіси, як «Дія» або «Є-Підтримка», вже демонструють ефективність цифрових рішень у соціальній сфері [6]. Особливого значення цей формат набуває для внутрішньо переміщених осіб, мешканців прифронтових

територій та сільської місцевості, де традиційні соціальні служби часто недоступні.

Головними перевагами онлайн-консультування є швидке реагування на запити, зручність для клієнтів, які можуть отримувати допомогу, не виходячи з дому, а також економія часу й ресурсів для соціальних працівників. Важливо й те, що цифровий формат часто сприяє більшій відкритості клієнтів – особливо у випадках чутливих тем, таких як домашнє насильство чи психологічні проблеми.

Однак розвиток цього напряму супроводжується низкою викликів. Серед них – необхідність підвищення цифрової грамотності серед людей старшого віку, забезпечення стабільного інтернет-зв'язку в сільській місцевості, а також створення ефективних механізмів захисту персональних даних. Важливим завданням є також професійна підготовка соціальних працівників до роботи в цифровому середовищі, що включає як технічні навички, так і розуміння особливостей дистанційної комунікації.

Український досвід останніх років довів, що онлайн-консультування може бути ефективним доповненням до традиційних форм соціальної роботи [4]. Подальший розвиток цієї практики вимагає системного підходу, який поєднує вдосконалення технічної інфраструктури, розробку чітких стандартів роботи та постійний моніторинг потреб клієнтів. В умовах триваючої війни та відбудови країни онлайн-консультування має всі шанси стати невід'ємною частиною сучасної системи соціального захисту в Україні.

В умовах повномасштабної війни телемедицина та дистанційна психологічна підтримка стали критично важливими інструментами збереження здоров'я нації. Ці цифрові рішення дали змогу подолати ключові проблеми, спричинені війною: руйнування медичної інфраструктури в прифронтових районах, нестачу лікарів у зоні бойових дій, а також неможливість для мільйонів переселенців отримувати регулярну медичну допомогу за місцем проживання.

Сучасні телемедичні платформи в Україні розвиваються у двох основних напрямах: екстрена медична допомога через онлайн-консультації та системи моніторингу хронічних захворювань. Особливого значення набули сервіси дистанційного супроводу пацієнтів із діабетом, серцево-судинними захворюваннями та посттравматичним стресовим розладом (PTSD), кількість яких різко зросла внаслідок воєнних дій. Такі системи, як «Дія.Здоров'я» або «Моя eHealth», дозволяють не лише отримувати консультації, а й вести електронні медичні картки – що особливо важливо для внутрішньо переміщених осіб [2].

Психологічна підтримка через цифрові канали стала окремим стратегічним напрямом. Війна спричинила масові психологічні травми серед цивільного населення, ветеранів та дітей. Відповіддю на це стали [1]:

– цілодобові гарячі лінії психологічної допомоги;

– спеціалізовані чат-боти з алгоритмами кризової інтервенції;

– онлайн-групи підтримки для постраждалих;

– мобільні додатки з техніками саморегуляції.

Цифрові інструменти дали змогу забезпечити анонімність звернень – що особливо важливо для військовослужбовців та жертв насильства, – а також знизити рівень стигматизації, пов'язаної з отриманням психологічної допомоги.

Водночас розвиток цих сервісів стикається з серйозними викликами: потребою в інтеграції розрізнених цифрових рішень у єдину систему, гарантуванні кібербезпеки медичних даних, підготовці фахівців до роботи в цифровому середовищі та подоланні цифрового розриву серед людей літнього віку. Важливо також розробити етичні стандарти надання дистанційної медичної й психологічної допомоги.

Досвід воєнного часу довів: телемедицина та цифрова психологічна підтримка – це не тимчасові «кризові» інструменти, а невід'ємна частина майбутньої системи охорони здоров'я України. Їх подальший розвиток має враховувати як уроки війни, так і світові тенденції цифрової медицини, спрямовані на створення доступної, якісної та людяної системи допомоги.

У сучасних умовах війни та соціальних потрясінь віртуальні соціальні центри стали справжнім порятунком для тисяч українських сімей. Ці інноваційні цифрові платформи поєднують у собі функції соціального супроводу, психологічної підтримки, юридичних консультацій та освітніх послуг, створюючи цілісний простір допомоги у віртуальному середовищі. Особливого значення вони набувають для сімей із дітьми, які внаслідок бойових дій або переміщення втратили доступ до звичних соціальних сервісів.

Сьогодні такі центри пропонують широкий спектр послуг, доступних буквально в кілька кліків. Батьки можуть отримати кваліфіковану консультацію соціального працівника через відеозв'язок, пройти віртуальні тренінги з виховання дітей у кризових умовах або знайти підтримку у спеціалізованих чат-спільнотах. Для дітей організовуються онлайн-групи психологічної реабілітації, дистанційні заняття з педагогами та віртуальні майстер-класи, які допомагають відновити відчуття стабільності й безпеки [4].

Унікальна перевага таких центрів – здатність оперативно реагувати на найгостріші потреби. Системи моніторингу соціального благополуччя дають змогу виявляти проблеми ще на ранніх етапах, а цілодобові гарячі лінії забезпечують негайну допомогу в кризових ситуаціях. Для багатьох сімей, особливо з прифронтових чи тимчасово окупованих територій, ці віртуальні сервіси стали єдиним доступним каналом отримання професійної допомоги.

Онлайн-консультування, телемедицина та віртуальні соціальні центри стали тими інноваційними рішеннями, які не лише відповіли на виклики воєнного часу, а й сформували новий стандарт соціальної роботи. Вони довели свою ефективність у підтримці внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, дітей та сімей, що опинилися у складних життєвих обставинах через російську агресію.

Водночас подальший розвиток віддалених соціальних послуг в Україні потребує системного підходу, що передбачає:

– удосконалення нормативно-правової бази;
– розвиток цифрової інфраструктури;
– підготовку фахівців до роботи в цифровому середовищі;
– подолання цифрового розриву;
– забезпечення кібербезпеки та конфіденційності даних.

Попри всі труднощі, віртуальні соціальні центри вже довели свою життєву необхідність. Вони не лише допомагають долати наслідки війни, але й формують нову модель соціальних сервісів – більш гнучку, доступну й адаптовану до реалій цифрової епохи. Їх подальший розвиток має стати ключовим елементом стратегії відбудови України, забезпечуючи надійний соціальний захист для всіх, хто цього потребує [1].

Отже, в умовах повномасштабної війни віддалені соціальні послуги перетворилися на життєво необхідний інструмент соціального захисту, який кардинально змінив традиційні підходи до надання допомоги. Досвід останніх років переконливо доводить, що цифрові технології дозволяють ефективно долати географічні бар'єри, забезпечувати оперативну підтримку вразливим групам населення та зберігати безперервність надання соціальних сервісів навіть у найскладніших умовах.

Віддалені соціальні послуги мають великий потенціал для подальшого вдосконалення та масштабування. Вони здатні стати не лише ефективним інструментом соціального захисту під час війни, а й важливим елементом соціальної політики у період післявоєнної відбудови. Реалізація цього потенціалу дозволить сформувати сучасну, доступну та людяну систему соціальних сервісів, здатну ефективно реагувати на виклики нашого часу.

Список використаних джерел

1. Єдина інформаційна система соціальної сфери успішно функціонує по всій Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.msp.gov.ua/news/23274.html.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування телемедицини : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2023. – № 89. – Ст. 336.

3. Про соціальні послуги : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2019. – № 18. – Ст. 73 (зі змінами 2024 року).

4. Квітка С., Миргородська М. Цифрова трансформація системи охорони здоров'я: фактори впливу на якість життя населення // Аспекти публічного управління. – 2024. – Т. 12, № 1.

5. Про схвалення Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери : розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 жовт. 2020 р. № 1353-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1353-2020-р.

6. Реалізація стратегії цифрової трансформації: Мінсоцполітики розповіло про досягнення та плани на Digital Social Forum [Електронний ресурс] // Міністерство соціальної політики України. – 2023. – 19 лип. – Режим доступу: https://www.msp.gov.ua/news/22969.html.

***Я. Загребельний**, ст. гр. СЗ-2110*
Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси,
***Світлана Архипова**, доктор педагогічних наук, професор,*
професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ЧЕРЕЗ ЦИФРОВІ ПЛАТФОРМИ: ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ В РЕАБІЛІТАЦІЇ КОМБАТАНТІВ

Актуальність теми психологічної підтримки через цифрові платформи в контексті реабілітації комбатантів є надзвичайно важливою в умовах повномасштабної війни в Україні. Військові, які повертаються з передової, часто стикаються з численними психологічними проблемами, такими як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), тривожні розлади, депресія та інші наслідки травматичних подій. Проблеми психологічної реабілітації стають актуальними не тільки для медичних установ, а й для широкої

аудиторії, особливо для тих, хто не має змоги звертатися за традиційною допомогою через географічні, соціальні чи економічні обмеження.

Цифрові платформи, зокрема онлайн-консультації, мобільні додатки для психотерапії, програми для самообслуговування, групи підтримки – все це стає доступним навіть у найвіддаленіших місцях, де немає можливості відвідати психолога особисто. Це також дозволяє забезпечити необхідну конфіденційність та знизити тривожність, яка може супроводжувати звернення за психологічною допомогою.

Цифрові платформи у контексті психологічної допомоги – це інструменти, що забезпечують доступ до психологічної підтримки через інтернет, включаючи мобільні додатки, вебсайти, відео-консультації, чати та онлайн-тренінги [2].

До основних типів цифрових платформ для реабілітації комбатантів можна віднести відео-консультації з психологами, які дозволяють зв'язуватися з психологами через відеозв'язок або аудіозв'язок для індивідуальних консультацій; групи підтримки, онлайн-форуми, де ветерани можуть обмінюватися досвідом, брати участь у групових сесіях або тренінгах; мобільні додатки для психологічної самодопомоги (наприклад, для контролю стресу, розвитку навичок усвідомленості, дихальні вправи, медитації, тощо); мобільні додатки для психотерапії, що забезпечують доступ до когнітивно-поведінкової терапії (КПТ), прогресивної релаксації, медитації та інших методів психотерапії [1].

Перевагами використання цифрових платформ у психологічній підтримці комбатантів, в першу чергу, доступність, а саме: глобальний доступ, який дозволяє комбатантам отримати психологічну допомогу незалежно від їхнього місця перебування. Це особливо важливо для тих, хто знаходиться на фронті або в віддалених районах, де відсутні медичні установи чи психологи та психотерапевти. Така доступність повинна бути цілодобовою, адже онлайн-платформи, мобільні додатки та чати підтримки, дозволяють користувачам звертатися за допомогою у будь-який час доби, що є важливим в умовах напруженого графіку та непередбачуваних обставин [2].

Важливими складовими цифрових платформ, по-перше, є зниження соціальної стигматизації, за допомогої якої існує стереотип, що звертатися за психологічною допомогою – це ознака слабкості. Цифрові платформи дозволяють уникнути соціальної стигми та забезпечити анонімність, яка значно підвищує готовність людей звертатися за підтримкою.

По-друге, це безпека даних. Більшість сучасних платформ використовують високий рівень захисту особистої інформації, що дозволяє

користувачам бути впевненими у конфіденційності своїх розмов з психологами чи терапевтами.

По-третє, це гнучкість і зручність, які допомагають користувачам обирати формат взаємодії – чи то відео-консультації, чи текстові чати, або ж використання мобільних додатків для самообслуговування (наприклад, медитації, вправи для зниження стресу).

По-четверте, це зручність в інтеграції в повсякденне життя, так як цифрові платформи дозволяють інтегрувати психологічну підтримку в повсякденне життя користувача, не відриваючи його від роботи чи інших обов'язків.

По-п'яте, індивідуалізація та персоналізація підтримки, завдяки яким мобільні додатки для психотерапії, можуть адаптувати методи підтримки залежно від потреб конкретного користувача, використовуючи штучний інтелект для персоналізованих рекомендацій, а також можуть пропонувати вправи для розвитку емоційної стійкості, що дозволяє користувачам самостійно працювати над собою у будь-який час, а також вчити методи саморегуляції [3].

Перевагою використання цифрових платформ є їхня економічність та ергономічність. Для держави та організацій, що надають підтримку комбатантам, цифрові платформи можуть стати економічно вигідними, оскільки дозволяють знизити витрати на фізичні медичні установи, інфраструктуру та персонал, а також створювати доступність без додаткових витрат на поїздки до лікарів або спеціалістів, що важливо в умовах обмежених ресурсів та з високим рівнем стресу.

Цифрові платформи можуть обслуговувати тисячі користувачів одночасно, що дозволяє масштабувати послуги без необхідності збільшувати кількість фахівців. Це особливо важливо для великих груп, таких як військові, де попит на підтримку є надзвичайно великим.

Не зважачи на обгрунтовані переваги, цифрові платформи можуть мати виклики та обмеження у психологічній підтримці. Це пов'язано з тим, що не всі комбатанти мають стабільний доступ до інтернету або сучасних цифрових пристроїв. Це може обмежити доступ до послуг для деяких категорій користувачів. Користувачі, які не володіють технологіями або не мають досвіду в користуванні цифровими платформами, можуть мати труднощі в освоєнні нових інструментів. Це може бути значною перепоною для ефективного використання платформ, особливо серед старших людей або тих, хто не звик до технологій. Деякі ветерани можуть не довіряти онлайн-консультаціям і вважати, що відсутність фізичної присутності лікаря знижує ефективність лікування. Психологічний бар'єр може полягати в

тому, що багато хто звик до традиційних, «особистих» форм допомоги і не готовий звертатися за допомогою через інтернет. Крім того, цифрові технології можуть не забезпечувати такої глибини взаємодії, що може бути критичним для деяких комбатантів. Оскільки більшість цифрових платформ зосереджені на індивідуальних консультаціях, це може спричиняти почуття ізоляції або відчуження у комбатантів, яким важливо мати особистий соціальний контакт. Онлайн-взаємодія не завжди може замінити соціальні зв'язки, які є необхідними для емоційного відновлення [3].

Цифрові платформи можуть бути ефективними лише за умови, що на них працюють кваліфіковані спеціалісти. Не кожен психолог або терапевт може ефективно працювати онлайн, а доступ до висококваліфікованих фахівців може бути обмежений. Деякі платформи використовують стандартні методи, які не завжди можуть враховувати специфіку конкретного випадку або потреби людини. Це може знизити ефективність лікування в порівнянні з індивідуальними сесіями.

Розвиток та підтримка цифрових платформ потребує значних фінансових інвестицій, що може бути викликом для організацій, які надають підтримку ветеранам, якщо фінансування обмежене. Платформи можуть потребувати постійної технічної підтримки та оновлення, щоб забезпечити безперебійну роботу. Це може створити додаткові труднощі, особливо коли йдеться про використання нових технологій [2].

Цифрові платформи в реабілітації комбатантів є важливим і ефективним інструментом психологічної підтримки, особливо в умовах війни. Вони дозволяють зробити допомогу доступною, зручнішою та анонімною, а також дають можливість швидкої і ефективної допомоги. Водночас існують певні технічні та психологічні бар'єри, які потребують вирішення, щоб забезпечити максимальний ефект від таких платформ.

Загалом, розвиток та інтеграція цифрових інструментів у процес реабілітації комбатантів потребує подальших досліджень і вдосконалення, щоб створити найбільш ефективні механізми підтримки та терапії для цієї категорії людей.

Список використаних джерел

1 .«Ресурсна психологія та психотерапія». URL: https:// arpp.com.ua/ articles/ psychological -rehabilitation-of-military-personnel/

2. Страшний В. О. Психологічна реабілітація учасників бойових дій через цифрові платформи: виклики та можливості. / В. О. Страшний 5th International Scientific and Practical Conference «RECENT ADVANCES IN GLOBAL SCIENCE». December 6-8, 2024. Scientific Collection «InterConf», (190), 2024. 131- 133.

3. Як допомогти особистості в період переходу від війни до миру: соціально-психологічний супровід / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. Та політ. психології / ред.: Т. М. Титаренко, М. С. Дворник. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2022 154 с. URL: https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2022/11/TitarenkoDvornikPosb2022.pdf

***Мирослава Занюк**, ст. гр. СЗ-41*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
***Науковий керівник**: Наталія Щербюк, к.ю.н, доцент,*
доцент кафедри права
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ПРАВОВІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ СІМЕЙ З ДІТЬМИ В УКРАЇНІ

Згідно із Законом України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 року, «соціальні послуги – дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають. Особі/сім'ї можуть надаватися одна або одночасно декілька соціальних послуг» [1].

Протягом усієї незалежності Україна ставила на одне із пріоритетних місць захист прав дитини і надання соціальних послуг сім'ям з дітьми. Адже це є основним завданням державної соціальної політики згідно чинного законодавства. Створення умов для розвитку дитини в усіх сферах життя, враховуючи її інтереси та навички, є обов'язком держави відповідно до Конституції України та Конвенції ООН про права дитини.

Привертає увагу той факт, що в умовах військового стану по всій території України до вразливих груп населення, які «можуть потрапляти у складні життєві обставини та потребувати соціальних послуг, додалися нові категорії, а саме: сім'ї, діти та молодь постраждалі від військової агресії, сім'ї з дітьми, що пережили розлуку або втрату пов'язану з війною, сім'ї військовослужбовців та сім'ї ветеранів, сім'ї з дітьми та особи, які пережили окупацію, сім'ї, в яких безвісно зникли рідні, особи, які пережили катування та тортури, сім'ї, в яких є діти свідки тортур, особи, в тому числі діти, які повернулися після евакуації через війну, примусово депортовані діти» [2, с.2].

Допомога сім'ям з дітьми реалізується на основі Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» від 21 листопада 1992 року, який встановлює гарантований державою рівень матеріальної підтримки сімей з

дітьми шляхом надання державної грошової допомоги з урахуванням складу сім'ї, її доходів та віку дітей і спрямований на забезпечення пріоритету державної допомоги сім'ям з дітьми у загальній системі соціального захисту населення [3].

Ще один нормативний акт, який регулює соціальну роботу щодо сімей з дітьми, є Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 року. У ньому вказано, що основні соціальні послуги, які надаються сім'ям з дітьми – це соціальна профілактика, соціальна реабілітація, соціальний супровід, консультування [4].

Важливою соціальною послугою для сімей з дітьми є соціальне консультування, яка є відносно новою і потребує більше наукових досліджень, щоб якнайкраще надавати її потребуючим сім'ям.

Соціальне консультування – це одна із соціальних послуг, яка полягає у тому, що фахівці з соціальної роботи допомагають особам/сім'ям, які опинилися у складних життєвих ситуаціях, у прийнятті інформованого рішення з метою подальшої соціалізації у суспільстві, відновлення соціальних навичок тощо. Вона стала досить актуальною після повномасштабного вторгнення росії на територію України.

Одним із основних нормативно-правових документів згідно з яким надається послуга соціального консультування є наказ Міністерства соціальної політики «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги консультування» від 2 липня 2015 року. Він чітко «визначає зміст, обсяг, умови та порядок надання соціальної послуги консультування, показники її якості для суб'єктів усіх форм власності та господарювання, які надають цю послугу» [5].

Зміст послуги полягає у комплексі «заходів, що здійснюються протягом строку, необхідного для виходу зі складної життєвої ситуації та адаптації особи, сім'ї до нових умов соціального середовища, спрямованих на усунення/пристосування обмежень життєдіяльності, підтримку соціальної незалежності, збереження та продовження соціальної активності особи, сім'ї» [6, с.9].

Соціальне консультування у сучасних реаліях проводиться також з урахуванням вимог Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях». З його прийняттям внесені зміни до законів України «Про соціальні послуги», «Про правовий режим воєнного стану», які, зокрема: встановлюють, що особам, яким завдано шкоди пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями,

терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією всі соціальні послуги надаються безкоштовно.

З огляду на те, що 24 лютого 2022 року багато українських сімей з дітьми були змушені виїхати за кордон або переміститися в межах країни на безпечну територію, або ж залишитися на окупованих територіях, було прийнято рішення відкрити Консультаційний центр Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, який працює в рамках інформаційно-комунікаційного порталу «Діти війни». Такі центри працюють в Хмельницькому, Одесі та Львові [7].

Сімейне консультування потребує комплексного підходу, який буде допомагати сім'ям з дітьми зцілитися, соціалізуватися і набувати нових навичок. Сучасні умови змусили фахівців доопрацювати методи надання послуги сімейного консультування, адже військовий стан, і наслідки, які він спричинив, мають на меті допомагати ще більш професійно і комплексно. В деяких ситуація батьки мають зрозуміти, що вони не здатні самостійно подолати психологічні труднощі, які спричинила війна, тому необхідно попросити допомогу у кваліфікованого фахівця, щоб повернути радість і щастя в родину.

Отже, сім'ї з дітьми завжди вважалися вразливою категорією населення, а в сучасних умовах тим більше. З огляду на це, надання їм соціальних послуг загалом і соціального консультування зокрема, має здійснюватися на основі таких принципів: дотримання і захист прав отримувачів; послуги мають надаватися адресно і мати індивідуальний підхід; бути доступними і відкритими; сім'ї самі обирають чи отримувати, чи відмовитися від послуг; надаються на основі гуманності, комплексності, законності, соціальної справедливості, конфіденційності, як і затверджено майже у всіх нормативних актах.

Можна зазначити, що на державному рівні створені якісні законодавчі акти, які регулюють захист прав сімей з дітьми, але є проблеми з їхньою реалізацією. Саме тому потрібно доопрацювати цю прогалину, аби діти нашої незалежної України мали можливість проживати своє дитинство щасливо.

Список використаних джерел:

1.Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. Верховна Рада України: офіційний веб-портал. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text (дата звернення: 24.03.2025).

2.Сучасні підходи до впровадження інтегрованих соціальних послуг на рівні громад. URL: https://is.gd/4ioVTt (дата звернення: 26.03.2025).

3.Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від 21.11.1992 р. № 2811-XII. Верховна Рада України: офіційний веб-портал. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text (дата звернення: 24.03.2025).

4.Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю: Закон України від 21.06.2001 р. № 2558-III. Верховна Рада України: офіційний веб-портал. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text (дата звернення: 24.03.2025).

5.Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги консультування: затв. наказом Міністерства соціальної політики України від 02.07.2015 р. № 678. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0866-15#Text (дата звернення: 24.03.2025).

6.Суліцький В., Швед О. Консультування в соціальній роботі : навчально-методичний посібник. Київ : Видавничий дім «Вініченко», 2023. 240 с.

7.Права дітей. *Омбудсман:* веб-сайт. URL: https://is.gd/3QBJ0X (дата звернення: 24.03.2025).

***Валентин Малиновський**, д. політ. н., професор,*
професор кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

РОЗВИТОК ЦИФРОВИХ СОЦІАЛЬНИХ СЕРВІСІВ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Навіть в умовах повномасштабної війни Україна продовжує розвиватися як потужний технологічний хаб, будувати найзручнішу цифрову державу та доводити свою ефективність у міжнародних рейтингах. У 2024 р. Україна посіла п’яте місце за рівнем розвитку цифрових державних послуг серед 193 країн у рейтингу Online services Index, міжнародного дослідження E-Government Development Index (див. рис. 1). Ще у 2018 р. Україна була лише на 102 місці.

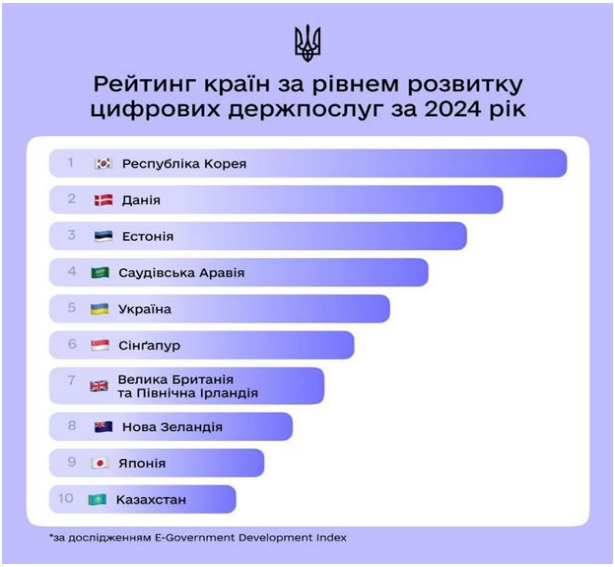

Рис. 1. Рейтинг країн рівнем розвитку цифрових держпослуг [1]

У 2024 р. кількість користувачів Дії сягнула понад 21,8 млн. У застосунку вже доступні 28 документів та понад 30 сервісів, ще понад 130 послуг – на порталі Дія [2]. Україна впевнено стає лідером з інновацій та поширює свій цифровізаційний досвід на весь світ. У нашій країні діють послуги та сервіси, про які іноземці можуть лише мріяти – шлюб онлайн, найшвидша реєстрація бізнесу в Дії чи освітня Мрія. Україна стала першою країною у світі, де весь цикл одруження можна пройти в застосунку. Шлюб онлайн у Дії потрапив до списку TIME Best Inventions 2024 в категорії Apps & Software [2]. А українськими технологічними продуктами BetterMe, GitLab, Cargofy, Restream, Reply, People.ai, MacPaw, Grammarly чи Petcube користуються люди та бізнеси у всьому світі. Загалом Україна експортує IT-послуги до 147 країн [3]. Вітчизняна IT-індустрія у 2024 р. сплатила $ 1 млрд податків [4].

У цих здобутках цифрової держави суттєвою є частка соціальних сервісів (Е-сервіси). Їх запровадження у діяльність інституцій соціального захисту здійснюється в межах реалізації принципів державної політики цифрового розвитку, зокрема з метою:

– використання всіх переваг, які надають сучасні технології, для доступу до е-ресурсів та е-послуг, подолання соціального та економічного розшарування;

– гарантування людям з інвалідністю, вадами і людям похилого віку можливість користуватися е-ресурсами та е-послугами на рівні з іншими громадянами;

– забезпечення електронної доступності для всіх громадян, включаючи людей з інвалідністю, вадами, людей похилого віку [5].

Електронна соціальна послуга (е-соцпослуга) – це адміністративна або інша соціальна послуга, що надається органами публічної влади, підприємствами, установами, організаціями, які перебувають в їх управлінні, що надається громадянину в електронній формі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем на підставі заяви, поданої в електронній формі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем. Завдяки цьому, громадянин має змогу отримати послугу від держави (оформлення соціальної допомоги тощо) без особистого відвідування органів публічної влади. Е-соцпослуги надаються через Інтернет, тож доступні з дому чи офісу 24 години на добу та сім днів на тиждень. Таким чином, вони є зручнішими та швидшими за особисті візити та мінімізують ризики корупції.

Запровадження цифрових соціальних е-сервісів, що дають можливість отримати необхідні соціальні послуги у декілька кліків, сприяє:

1) підвищенню доступності та зручності. Розвиток цифрових е-сервісів спростить доступ громадянам до отримання соціальних послуг, особливо для тих, хто живе в віддалених або важкодоступних районах. Е-сервіси дадуть можливість забезпечити допомогу тим, хто потребує її найбільше, без необхідності їхньої фізичного присутності;

2) підвищенню ефективності. Використання цифрових соціальних е-сервісів сприятиме оптимізації процесів надання послуг і управління ресурсами. Цифрові інструменти сприятимуть зменшенню бюрократії та ефективнішому використанню наявних ресурсів;

3) інноваційності та розвитку нових послуг. Е-сервіси відкривають нові можливості для розробки інноваційних підходів до надання соціальних послуг. Впровадження штучного інтелекту, аналітики даних та розумних алгоритмів може поліпшити здатність передбачати потреби та ідентифікувати проблеми громадян з метою надання більш якісної допомоги;

4) залученості громадськості та партнерству. Цифрові соціальні е-сервіси можуть забезпечити більш активне залучення громадськості до процесу надання соціальних послуг, а саме стати майданчиком для партнерства між громадськими організаціями, державою, бізнесом та іншими акторами для спільної реалізації соціальних проектів;

5) збільшенню обсягу, різноманітності та якості послуг. Цифрові соціальні е-сервіси сприятимуть розширенню переліку соціальних послуг, а також дадуть можливість ефективніше координувати роботу відповідних інституцій соціального захисту, що забезпечить більш повний спектр підтримки для громадян та якість соціальних послуг;

6) інклюзивності. Використання цифрових е-сервісів може забезпечити доступність соціальних послуг для всіх груп населення, включаючи людей з обмеженими можливостями, громадян похилого віку, мігрантів тощо;

7) створенню інформованого суспільства. Соціальні е-сервіси відіграватимуть важливу роль у створенні інформованого суспільства, де громадяни мають доступ до актуальної інформації про соціальні послуги, права та можливості [6].

На сайті Мінсоцполітики функціонує Соціальний веб-портал електронних послуг (soc.gov.ua) – нова підсистема Єдиної інформаційної системи соціальної сфери (ЄІССС), сучасне цифрове рішення для усіх сторін, які залучені до процесу надання соціальної підтримки. Він запрацював наприкінці вересня 2024 року. На порталі можна подавати онлайн-заяви на отримання соціальних послуг або ж залишати звернення про тих, хто цього потребує. Соціальні послуги – перший етап розвитку порталу, надалі його розширять можливістю подавати заяви і на призначення соціальної допомоги. Портал має такі переваги:

– людина або сім'я, якій потрібна підтримка – можливість подати онлайн-заяву, ознайомитися із доступними послугами у територіальній громаді та відстежувати статус свого звернення;

– фахівець соціальної сфери (кейс-менеджер) – оптимізація документообігу та ефективне планування у межах ведення випадку;

– надавач соціальних послуг – контроль справ, розподіл навантаження команди та менше часу на звітність;

– структурний підрозділ з питань соціального захисту населення – швидша обробка звернень, адже всі необхідні документи щодо людини або сім'ї вже у системі [7].

Ціла низка соціальних е-сервісів для Захисників і Захисниць України запроваджена в умовах воєнного стану. 10 грудня 2024 р. Кабінет Міністрів України прийняв рішення про запуск експериментального проекту на порталі Дія із запровадження комплексної послуги для військовослужбовців ЗСУ, ветеранів та членів їхніх сімей. Мета проекту – спростити отримання державної підтримки для Захисників і Захисниць України, зокрема за однією заявою отримати такі послуги:

– статус особи з інвалідністю внаслідок війни;

– одноразова грошова допомога при інвалідності – фінансова компенсація за шкоду здоров'ю, отриману під час виконання бойових завдань;

– пенсія по інвалідності – щомісячна виплата для забезпечення гідного життя військовослужбовців, які втратили працездатність під час служби;

– дострокова пенсія за віком – можливість отримати пенсію раніше встановленого терміну через особливості служби та стан здоров'я;

– допоміжні засоби реабілітації – забезпечення протезами та іншими засобами реабілітації, щоб адаптуватися до нових умов та повернутися до активного соціального життя;

– статус члена сім'ї загиблого Захисника чи Захисниці;

– одноразова грошова допомога – фінансова підтримка сім'ям загиблих військовослужбовців;

– пенсія в разі втрати годувальника – регулярні виплати сім'ям загиблих захисників;

– соціальні послуги – комплексна підтримка військових, ветеранів та їхніх родин;

– пільги з оплати комунальних послуг – знижки на житлово-комунальні послуги, опалення, газ, придбання твердого палива [8].

Цифрові послуги на порталі Дія усувають потребу особистого відвідування ветеранами війни закладів та установ, зокрема для отримання посвідчення ветерана, оформлення статусу особи з інвалідністю та статусу члена сім'ї загиблого Захисника чи Захисниці; можливість відкриття бізнесу та інтегруватися в цивільне життя через отримання грантів на розвиток власної справи (Дія.Бізнес запустив другий сезон програми «Траєкторія», завдяки якій ветерани та їхні сім'ї можуть отримати до 2 млн грн на старт або розвиток бізнесу). Захисники та їхні сім'ї у ЦНАП можуть отримати 19 послуг – грошові виплати, витяг з реєстру ветеранів чи статус УБД. Проект Mate academy дає можливість Захисникам і Захисницям безкоштовно опановувати технічні професії та вивчати англійську мову.

Електронний кабінет особи з інвалідністю – сервіс, який дає можливість безпечно подавати документи онлайн, щоб безоплатно отримати допоміжні засоби реабілітації. Дані про особу з інвалідністю або особу без інвалідності, яка потребує забезпечення допоміжними засобами реабілітації, з електронного кабінету вносяться до спеціальної бази, яка називається Централізований банк даних з проблем інвалідності (ЦБІ) [9].

Мінсоцполітики створило цифровий дашборд для напряму «виплати від міжнародних організацій». Він надає змогу скористатись

мультифільтрацією та побачити детальну інформацію по заявах, поданих через платформу єДопомога на отримання виплати від міжнародної організації, а також можна побачити кількісні дані щодо вже отриманої допомоги. У дашборді відображається аналітична інформація про надання грошової допомоги міжнародними організаціями в рамках реалізації проекту щодо надання додаткових заходів соціальної підтримки окремих категорій населення, зокрема з числа ВПО.

Он-лайн платформа «Допомога поруч» дає можливість координувати всі органи публічної влади, бізнес та волонтерів для підтримки соціально вразливих верств населення.

Крім того, в Дії громадяни можуть отримати такі соціальні сервіси: надання соціальної допомоги при народженні дитини, надання допомоги з безробіття, здійснити перерахунок пенсії, подати заяву на отримання субсидії, отримати статус ВПО та подати заяву на виплату грошової допомоги на проживання, змінити адресу фактичного проживання ВПО або скасувати статус ВПО, сервіс «єМалятко» дає можливість онлайн зареєструвати народження дитини та отримати свідоцтво про народження дитини, а також замовити інші державні послуги, потрібні для новонародженої дитини.

Список використаних джерел

1. Албул. С. Україна на 5-му місці у світі за рівнем розвитку цифрових державних послуг. LBua. 2024. 20 верес. URL: https://lb.ua/economics/2024/09/20/635729_ukraina_5mu_mistsi_sviti_rivnem.html

2. Шевченко Л. Нові послуги в Дії, сотні дронів і Мрія: як розвивалася цифрова Україна у 2024 і що буде у 2025. 24 канал. 2024. 30 груд. URL: https://24tv.ua/shho-chekati-vid-mintsifri-2025-novi-poslugi-diyi-droni-dlya_n2718212

3. Міністерство цифрової трансформації України. Офіційний вебсайт. 2025. 25 берез. URL: https://www.facebook.com/mintsyfra

4. Цифра дня. Урядовий кур'єр. 2025. 26 берез. С. 1.

5. Про забезпечення реалізації деяких питань цифрового розвитку : наказ Державного агентства з питань електронного урядування України від 09.04.2019 р. № 24. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0024883-19#Text

6. Кирилюк В. Рябоконь І., Кіндій А. Цифрові соціальні сервіси у менеджменті соціального забезпечення. Актуальні проблеми економіки. 2023. № 7 (265). С. 12-13.

7. Соціальний портал Мінсоцполітики. Офіційний вебсайт. URL: https://soc.gov.ua/welcome

8. У Дії запрацює комплексна послуга для захисників і захисниць – рішення Уряду. Офіційний вебсайт Мінсоцполітики. 2024. 10 груд. URL: http://surl.li/ybquss

9. Електронний кабінет особи з інвалідністю. Офіційний Веб-сайт. URL: https://ek-cbi.msp.gov.ua/

***Валентин Малиновський**, д. політ. н., професор,*
професор кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
***Анна Цвід**, студентка гр. СЗ-41*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЄДИНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Аналізуючи процес запровадження і розвитку Єдиної інформаційної системи соціальної сфери (далі – ЄІССС), можна виокремити такі етапи.

Перший етап пов'язаний з ухваленням Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери від 28 жовтня 2020 р., якою передбачено, що для її реалізації необхідна інформаційна система, створена з урахуванням новітніх інформаційних та управлінських технологій, єдиних сучасних стандартів якості обслуговування громадян, з можливістю прийняття ефективних організаційних і структурних рішень. Виконання таких функцій може здійснювати ЄІССС, що повинна забезпечувати:

– створення єдиної інформаційної бази соціальної сфери, зокрема шляхом взаємодії інформаційних ресурсів соціальної сфери та їх інтеграції з іншими державними інформаційними ресурсами, у тому числі державними реєстрами;

– усунення дублювання процесів і функцій інституцій соціального захисту (далі – ІСЗ), зокрема шляхом централізації цих процесів і функцій;

– стандартизацію та автоматизацію звернень громадян у соціальній сфері, їх централізований моніторинг, а також перехід ІСЗ на електронний документообіг;

– підвищення продуктивності та якості обслуговування у соціальній сфері, можливість надання послуг у цій сфері на умовах аутсорсингу;

– постійний автоматизований моніторинг і контроль усіх

фінансових потоків у соціальній сфері;

– надійний захист інформації, насамперед персональних даних громадян;

– підвищення рівня довіри населення до ІСЗ [1].

Другий етап – експериментальний. Постановою Кабінету Міністрів України у листопаді 2020 р. – червні 2021 р. запроваджувався експериментальний проект щодо запровадження першої черги ЄІССС, реалізація якого покладалася на Міністерство соціальної політики України (далі – Мінсоцполітики) та Міністерство цифрової трансформації України (далі – Мінцифра) до 30 листопада 2022 року. Завданням цього проекту було відпрацювання технології формування Єдиного соціального реєстру (далі – ЄСР) на базі реєстру застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування шляхом внесення до ЄСР з інших баз даних інформації, необхідної для надання електронних послуг [2].

Однак у силу різних обставин, зокрема через прогалини у нормативно-правовому забезпеченні, впровадження зазначеного проекту було затримано. Лише у квітні 2021 р. було затверджено положення про ЄІССС, яким визначено мету створення ЄІССС – «забезпечення цілісної автоматизації процесів у соціальній сфері шляхом оптимізації та розвитку електронної інформаційної взаємодії суб'єктів ЄІССС, спрямованої на забезпечення прозорості соціальної сфери, цифровізацію ринку соціальної підтримки та підвищення рівня її доступності для осіб, які її потребують» [3]. Відповідно до мети, визначені такі основні завдання, які забезпечує ЄІССС:

– технічну реалізацію впровадження єдиних стандартів і процедур для надання населенню будь-яких видів соціальної підтримки, передбачених законодавством;

– сприяння підвищенню ефективності управління соціальною сферою, зокрема шляхом забезпечення доступності інформації для органів публічної влади, інших суб'єктів ЄІССС;

– розроблення та впровадження єдиних стандартів і процедур обміну інформацією між суб'єктами ЄІССС, що дасть змогу забезпечити максимальну точність та своєчасність надання соціальної підтримки;

– оптимізацію процесів надання соціальної підтримки та автоматизацію взаємодії між суб'єктами ЄІССС, що дасть змогу зменшити витрати часу та зусиль на обслуговування громадян;

– централізоване зберігання та обробку даних;

– безпеку та конфіденційність персональних даних, обробка яких

здійснюється в ЄІССС;

– технічну реалізацію впровадження інструментів моніторингу та аналізу ефективності надання соціальної підтримки, що дасть змогу покращити якість та доступність соціальної підтримки для громадян [3].

Третій етап – реалізація дослідно-промислової експлуатації ЄІССС, що розпочалася в регіонах у січні 2022 року. Однак, у зв'язку із введенням воєнного стану, цей процес був призупинений та відновлений у червні того ж року. Незважаючи на об'єктивні перешкоди, у квітні 2022 р. ЄІССС була інтегрована з українським шлюзом для цифрових послуг Дія, що спростило доступ громадян до окремих соціальних послуг: житлові субсидії та підтримка житлово-комунальних послуг через єдиний портал. Протягом 2022 р. було проведено суттєві оновлення функціональності компонентів ЄІССС, запущено в роботу його технологічне ядро – ЄСР, базові підсистеми та налагоджено обмін даними з іншими державними інформаційними ресурсами, що необхідно для об'єднання інформації про отримувачів і відстеження заявок на соціальну допомогу.

Четвертий етап – транзит із експериментальної фази та адаптація до умов війни. До початку 2023 р. завершився пілотний етап, що показав ефективність ЄІССС, котра успішно пройшла випробування війною. В цей екстремальний період отримання соціальних послуг для багатьох громадян стало критично важливим, найперше для внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) та інших вразливих категорій. Суттєво спростити і пришвидшити отримання цих послуг без цифровізації стало неможливим, наприклад забезпечити екстериторіальність надання соціальних послуг для громадян, які втратили документи на тимчасово окупованих територіях. Завдяки впровадженню ЄІССС ці особи змогли отримувати допомогу для ВПО в офлайні та застосунку Дія. Також завдяки ЄІССС у 2023 р. була організована виплата одноразової допомоги мешканцям Миколаївської та Херсонської областей, які постраждали внаслідок підриву рашистами дамби Каховської ГЕС. Завдяки використанню цифрових записів, забезпеченню безперебійної комунікації між ІСЗ та віддаленому оновленні особистої інформації, ЄІССС забезпечувала доступ до соціального захисту для українців у зоні конфлікту.

Спільним проектом Всесвітнього банку та Мінсоцполітики з покращення ІТ-інфраструктури у територіальних громадах (далі – ТГ) та Пенсійного фонду України (далі – ПФУ) на 2023 р. було заплановано 12 програм соціальної допомоги, житлово-комунальних субсидій та Реєстру постачальників соціальних послуг. Для цього було надане комп'ютерне обладнання ТГ та ПФУ, а також фінансоване серверне обладнання для

Центрів обробки даних (ЦОД). Станом на 1 лютого 2023 р. проект модернізації системи соціальної підтримки охоплював 82 % ТГ технічною підтримкою, включно з комп'ютерним обладнанням, меблями та проведеним навчанням з метою забезпечення безперебійного та ефективного клієнтського користування новим програмним забезпеченням. У результаті робочі місця 5072 соціальних працівників були оснащені комп'ютерною технікою [4, с. 6].

П'ятий етап – перехід від цифрової трансформації до цифрового розвитку функціоналу ЄІССС. 27 жовтня 2023 р. Уряд вніс зміни до Положення про ЄІССС, які відкрили шлях під'єднання до ЄІССС різним державним органам. Це дало можливість підвищити оперативність надання соціальної підтримки населенню, уникаючи зволікання на бюрократичні процедури щодо перевірки даних (інформації) різними державними органами. До ЄІССС було включено низку функціональних підсистем, реєстрів і баз даних. Залежно від цілей, до ЄІССС можна приєднатися на різних умовах: як користувач або держатель інформаційного ресурсу. Електронна інформаційна взаємодія в режимі реального часу здійснюється між електронними інформаційними ресурсами, держателями яких є суб'єкти електронної інформаційної взаємодії.

Функціональною підсистемою ЄІССС став цифровий інструмент «Ведення випадку» (кейс-менеджмент). Він призначений для «забезпечення організації соціальних послуг, зокрема, щодо ведення справи родини/особи, яка перебуває у складних життєвих обставинах, оцінювання потреб особи/родини в соціальних послугах, обміну інформацією між надавачами соціальної послуг та інших публічних послуг, складання індивідуального плану надання соціальної послуги, обліку наданих послуг та інших видів підтримки, оцінки результатів впливу наданої соціальної послуги на життєву ситуацію» [5]. Для цього передбачено створення електронних кабінетів клієнтів, надавачів соціальних послуг та кейс-менеджерів. Кейс-менеджмент дає можливість сфокусуватися на результаті – соціальній підтримці людини, а всі організаційні процеси спрощуються та автоматизуються.

11 вересня 2023 р. у Вінницькій, Дніпропетровській, Полтавській та Черкаській областях розпочалося бета-тестування системи кейс-менеджменту, що дало можливість організувати надання соціальних послуг, виходячи з потреб конкретної людини чи родини. Впровадження та розвиток механізмів кейс-менеджменту для надання соціальних послуг є одним із пріоритетних завдань Плану відновлення України за напрямом «Соціальний захист». Електронний кейс-менеджмент покликаний

оптимізувати роботу соціальних працівників та забезпечити системний підхід до організації надання соціальних послуг вразливим категоріям населення та особам/сім'ям, які опинились у складних життєвих обставинах [6].

Шостий етап – сьогодення. На нинішньому етапі експлуатації ЄІССС працює за низкою функціоналів:

1) соціальна підтримка ВПО (надається понад 2 млн осіб);

2) надання соціальних послуг на Порталі Дія – подання заяв на усиновлення дітей;

3) отримання громадянами виплат від міжнародних організацій: за допомогою ЄСР проведено верифікацію даних і формування списків на виплату для більш ніж 4 млн осіб, які подали заявки через систему єДопомога;

4) підтвердження статусу людей з інвалідністю – надання верифікованої інформації про наявність інвалідності з інформаційних систем Мінсоцполітики та ПФУ під час звернення за соціальною допомогою, перетину кордону та в інших випадках (загалом налічується понад 2,5 млн людей з інвалідністю);

5) шеринг документів – автоматичне отримання з використанням порталу Дія документів, що містяться в інформаційних системах держави та необхідні для надання різних видів соціальної підтримки;

6) реєстр надавачів соціальних послуг – єдина загальнодержавна централізована база даних юридичних та фізичних осіб, які мають право надавати соціальні послуги громадянам [7].

За інноваційне рішення щодо допомоги ВПО ЄІССС була визнана найкращим проектом на Digital Transformation European Social Services Awards 2023. У повідомленні про нагороду зазначається, що за надзвичайно короткий період вдалося розробити необхідне програмне забезпечення – централізовану технологію автоматизації процесів соціального захисту ВПО у складі ЄІССС, а також впровадити його по всій країні [8].

Підсумовуючи зазначимо, що ЄІССС, як унікальна технологічна система соціального адміністрування, є провідною моделлю цифрової трансформації соціальної сфери. Успішність її функціонування у процесі вирішення небачених раніше викликів, з якими зіткнулася Україна у процесі російсько-української війни, дає унікальний досвід для модернізації всієї інфраструктури соціальної сфери. Системний розвиток та вдосконалення ЄІССС є необхідною умовою для забезпечення її адаптивності, інклюзивності та ефективності в умовах постійно змінних викликів, що постають перед соціальною сферою України.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери: затв. розпорядж. Каб. Міністрів України від 26.10.2020 р. № 1353-р. *Урядовий кур'єр*. 2020. 31 жовт. С. 13.

2. Про запровадження експериментального проекту щодо запровадження першої черги Єдиної інформаційної системи соціальної сфери: постанова Каб. Міністрів України від 11.11.2020 р. № 1278. *Урядовий кур'єр*. 2020. 22 груд. С. 9.

3. Про затвердження Положення про Єдину інформаційну систему соціальної сфери: постанова Каб. Міністрів України від 14.04.2021 р. № 404. *Урядовий кур'єр*. 2021. 24 квіт. С. 1-.

4. Бірнс Т. (2024) Єдина інформаційна система соціальної сфери (ЄІССС). Зміцнення інфраструктури соцзахисту в Україні в умовах кризи у 2023. Технічна допомога у сфері соцзахисту, поради та ресурси, LLC DAI Global UK, Велика Британія. С. 1. URL: https://medirent.ua/images/2024/STAAR_2024.pdf

5. Про внесення змін до Положення про Єдину інформаційну систему соціальної сфери: постанова Каб. Міністрів України від 27.10.2023 р. № 1130. *Сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1130-2023-%D0%BF#Text

6. Стартувало бета-тестування системи електронного кейс-менеджменту у чотирьох пілотних областях. *Офіційний вебсайт Мінсоцполітики*. 2023. 12 верес. р. URL: https://www.msp.gov.ua/news/23057.html

7. Цифровий розвиток Єдиної інформаційної системи соціальної сфери: які зміни ухвалив Уряд. *Офіційний вебсайт Мінсоцполітики*. 2023. 31 жовт. URL: https://www.msp.gov.ua/news/23150.html

8. Centralized Technology for Automating Social Protection Processes for Internally Displaced Persons. *Medirent*. URL: https://is.gd/Vmomta

Людмила Неїжпапа, к.пед.н., доцент,
доцент кафедри соціальної освіти та соціальної роботи,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова, м. Київ,

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У МОДЕРНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

У сучасних умовах соціальна сфера переживає активну фазу

трансформації, що зумовлена потребою у підвищенні доступності та якості соціальних послуг. Одним із ключових чинників цієї трансформації є впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, які відкривають нові можливості для модернізації механізмів управління, обліку, моніторингу та безпосереднього надання послуг населенню.

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) стали невід'ємною частиною сучасного суспільства, докорінно змінюючи способи надання соціальних послуг населенню. В умовах динамічного розвитку цифрового середовища модернізація соціальної сфери набуває особливої актуальності, оскільки дозволяє підвищити ефективність соціальних послуг [1].

Розвиток інформаційного суспільства супроводжується поступовою цифровою трансформацією системи соціального захисту та соціальних послуг. Впровадження єдиних інформаційних систем, електронних баз даних та реєстрів отримувачів соціальних послуг значно оптимізує процеси адміністрування та контролю. ІКТ дозволяють оптимізувати процеси взаємодії між державними установами, соціальними працівниками та отримувачами послуг. Завдяки електронним платформам, мобільним застосункам, системам електронного документообігу та цифровим реєстрам значно скорочується час опрацювання звернень, мінімізується людський фактор та зменшується адміністративне навантаження. Наприклад, використання електронних черг, персональних кабінетів користувачів соціальних послуг, онлайн-консультацій створює зручне середовище для комунікації громадян з органами соціального захисту.

Сучасні інформаційно-комунікаційні технології трансформують систему соціальних послуг за такими ключовими напрямами:

1. Автоматизація процесів управління та адміністрування соціальних послуг через створення інтегрованих інформаційних систем.

2. Розвиток дистанційних форм надання соціальних консультацій та послуг за допомогою відеозв'язку, мобільних додатків та онлайн-платформ.

3.Формування електронних систем моніторингу та оцінки ефективності соціальних послуг.

4.Впровадження технологій аналізу великих даних для виявлення соціальних проблем та прогнозування потреб вразливих груп населення.

5.Підвищення доступності соціальних послуг через розвиток електронних сервісів та мобільних додатків.

Окремої уваги заслуговує запровадження єдиних інформаційних баз даних, таких як Єдиний державний реєстр отримувачів соціальної послуг. Це дозволяє забезпечити прозорість у процесах нарахування та виплати допомоги, уникнути дублювання послуг, зменшити ризики шахрайства та

зловживань. Крім того, інтеграція таких систем з іншими державними реєстрами сприяє створенню цілісної картини соціальної ситуації в країні та прийняттю обґрунтованих управлінських рішень [1; 2].

Інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій у систему соціальних послуг забезпечує низку вагомих переваг:

1) підвищення доступності послуг для осіб з інвалідністю, людей похилого віку та мешканців віддалених територій;

2) скорочення часу надання послуг та зменшення бюрократичних процедур;

3) підвищення ефективності використання ресурсів та оптимізація витрат на адміністрування;

4) забезпечення персоналізованого підходу до надання послуг з урахуванням індивідуальних потреб отримувачів;

5) покращення координації між різними надавачами соціальних послуг через єдині інформаційні системи.

Серед позитивних прикладів впровадження ІКТ у соціальну сферу можна навести досвід розвинутих країн, де активно використовуються технології штучного інтелекту для аналізу потреб населення, автоматизовані системи прийняття рішень про надання допомоги, чат-боти для первинної комунікації з користувачами тощо. Україна також робить суттєві кроки в цьому напрямі, про що свідчить створення електронних сервісів на порталі «Дія», впровадження цифрових соціальних карток, онлайн-доступу до частини адміністративних послуг [2; 3].

Незважаючи на очевидні переваги, впровадження ІКТ у сферу соціальних послуг супроводжується низкою викликів: необхідність забезпечення захисту персональних даних отримувачів соціальних послуг, подолання цифрової нерівності та підвищення цифрової грамотності як надавачів, так і отримувачів соціальних послуг, потреба у значних інвестиціях в інфраструктуру та навчання персоналу, розробка нормативно-правового забезпечення для регулювання електронних форм надання соціальних послуг. До ефективних механізмів підвищення цифрової компетентності надавачів соціальних послуг можна віднести інтеграцію цифрових компетенцій у систему професійних стандартів соціальних працівників та фахівців із соціальної роботи, що передбачає обов'язкове володіння базовими та спеціалізованими цифровими навичками; створення багаторівневої системи підвищення кваліфікації персоналу соціальних служб у сфері ІКТ; впровадження системи наставництва та взаємонавчання в організаціях соціальної сфери, де більш досвідчені у цифрових технологіях працівники допомагають колегам опановувати нові інструменти; розробка

інтерактивних онлайн-курсів з адаптованим під потреби соціальних працівників контентом, що дозволяє навчатися без відриву від професійної діяльності; створення центрів цифрових компетенцій на базі закладів вищої освіти та організацій соціальної сфери для постійного підвищення кваліфікації працівників.

Важливо зазначити, що цифровізація соціальної сфери потребує належного рівня цифрової грамотності не тільки серед працівників соціальної сфери, а і серед отримувачів послуг. Для успішної реалізації цифрових рішень необхідно впроваджувати програми цифрової інклюзії для різних категорій населення: курси комп'ютерної грамотності з урахуванням вікових особливостей та потреб, адаптовані програми навчання з використанням асистивних технологій для людей з інвалідністю, мобільні центри цифрової освіти та виїзні консультації для мешканців сільської місцевості. Також доцільно передбачити розробку спрощених інтерфейсів та покрокових інструкцій для електронних сервісів соціальних послуг з урахуванням потреб різних категорій користувачів, організація консультаційних пунктів та служб підтримки у закладах соціального захисту для допомоги у використанні електронних сервісів, створення системи «цифрових волонтерів» з числа молоді та активних громадян для надання персональної допомоги вразливим категоріям населення у використанні цифрових технологій.

Отже, інформаційно-комунікаційні технології виступають потужним інструментом модернізації соціальних послуг, сприяючи підвищенню їхньої ефективності, прозорості та клієнтоорієнтованості. Однак успішне впровадження ІКТ у соціальну сферу потребує комплексного підходу, що враховує технологічні, організаційні та соціальні аспекти цього процесу. Цифрова трансформація соціальних послуг має зосереджуватися не лише на технологічних інноваціях, але й на розвитку цифрових компетенцій усіх учасників цього процесу, що дозволить максимально використати потенціал ІКТ для підвищення добробуту суспільства.

Список використаних джерел

1. Білецький О. П. Інтеграція цифрових технологій у соціальну роботу: виклики та перспективи. Публічне управління та соціальна робота. 2024. № 1. С. 45-52.

2. Мехед О., Мехед Д., Мехед К. Використання інформаційно-комунікаційних технологій при здійсненні соціально-педагогічної діяльності. Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. 2021. Вип. 16 (160). С. 259-265.

3. Сахарук О. Роль цифрових технологій у процесі соціальної

інтеграції та реінтеграції постраждалих від війни. Соціальна робота та соціальна освіта. 2024. № 1(12).С. 78-85.

Надія Орищин, *ст. гр. СЗм-11,*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
***Оксана Жук**, к. іст. н., доцент,*
завідувач кафедр соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

НАПРЯМИ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Повномасштабна війна, яку росія веде проти України, робить питання соціальної реабілітації ветеранів надзвичайно актуальним. Повернення до мирного життя для них є складним і потребує комплексного підходу. Соціальна реабілітація спрямована на фізичне, психологічне, професійне та соціальне відновлення ветеранів, що дозволяє їм інтегруватися в суспільство та жити повноцінним життям.

До початку повномасштабної агресії росії в Україні в офіційному реєстрі ветеранів війни було зареєстровано близько пів мільйона осіб. Після перемоги, за оцінками, щонайменше 1,5 мільйона українців, які брали участь у бойових діях, потребуватимуть особливої уваги та підтримки. Крім того, держава повинна буде дбати про членів сімей ветеранів та загиблих воїнів, що збільшить загальну кількість людей, які потребують допомоги, до 4 мільйонів [1].

Українська дослідниця Чуйко О. В. стверджує, що соціальна реабілітація не є окремим поняттям, адже соціальний аспект присутній у будь-якому виді реабілітації. Наприклад, освітня, професійна або медична реабілітація також мають соціальну складову (соціально-медичну, соціально-економічну, соціально-психологічну тощо). Проте, важливо, щоб цей соціальний аспект був повноцінно врахований у процесі реабілітації [2, с. 214].

Аналізуючи поняття соціальної реабілітації, варто підкреслити, що важливим є зв’язок реабілітаційного процесу з конкретними методами, спрямованими на розвиток здатності людини до соціального функціонування та діяльності. До таких методів належать: спеціальні програми, що допомагають вирішити нагальні соціальні проблеми; стратегії, що сприяють активізації внутрішніх ресурсів людини для подолання життєвих труднощів [2, с. 214].

Соціальна реабілітація – це комплекс заходів, спрямованих на те, щоб допомогти людині, яка пережила складні події (наприклад, війну), повернутися до нормального життя в суспільстві. Це включає в себе:

- відновлення соціальних зв'язків – це не лише про повернення до колишнього кола спілкування, але й про побудову нових відносин. Наприклад, ветеран, який після поранення відчуває відстороненість, відвідує групу підтримки, де зустрічає інших ветеранів з подібним досвідом. Це допомагає йому відновити відчуття приналежності та отримати емоційну підтримку;

- професійна адаптація – це пошук роботи, розвиток навичок, які дозволять людині бути успішною на новому робочому місці. Наприклад, військовослужбовець, який втратив працездатність, проходить професійну перепідготовку, щоб освоїти нову спеціальність, яка відповідає його можливостям. Йому також надають допомогу в пошуку роботи та адаптації до нового робочого місця. Або відвідує тренінги з розвитку навичок працевлаштування, де вчиться складати резюме, проходити співбесіди та налагоджувати ділові контакти;

- психологічна підтримка – індивідуальні консультації, групи психологічної підтримки, де отримує можливість поділитися своїми переживаннями та отримати підтримку від інших людей, які пережили подібний досвід;

- соціальна інтеграція – адаптація до нових умов життя, включення людини в активне соціальне життя [2, с. 215-216; 4, с. 97-98].

Реабілітація через спорт є дієвим способом відновлення фізичного та психологічного стану. Участь у змаганнях, таких як «Ігри нескорених», допомагає ветеранам знаходити новий сенс у житті та підтримувати активний спосіб життя.

Культурні програми, арт-терапія та волонтерська діяльність також сприяють соціальній інтеграції ветеранів, допомагаючи їм знайти нові захоплення та реалізувати себе у творчих напрямках.

В Україні активно розвивається адаптивний спорт, який є важливим інструментом реабілітації військових, що отримали інвалідність під час служби. Він ефективно сприяє відновленню як фізичного, так і психологічного стану ветеранів.

Такий підхід також сприяє підвищенню уваги до проблем ветеранів і формуванню позитивного ставлення до них у суспільстві. Заняття адаптивним спортом для бійців, має велике значення з кількох причин:

- це допомагає їм фізично відновитися та пристосуватися до нових обмежень чи інвалідності, які можуть виникнути через травми або

пошкодження. Заняття спортом сприяє зміцненню м'язів, поліпшенню координації рухів та відновленню рухових функцій;

- спорт допомагає відновити психологічний стан бійців, допомагаючи їм подолати стрес, тривогу та депресію, пов'язані зі службою в зоні бойових дій. Він надає можливість відволіктися від травматичних спогадів та зосередитися на позитивних аспектах життя;

- сприяє соціальній інтеграції бійців, допомагаючи їм знайти спільну мову з іншими ветеранами та отримати підтримку у спільноті [3, с. 166].

Успішна соціальна реабілітація ветеранів з інвалідністю також вимагає їхньої активної участі в розробці та реалізації програм відновлення.

Отже, соціальна реабілітація ветеранів з інвалідністю – це не лише питання медицини чи працевлаштування, а комплексна стратегія, що охоплює всі аспекти їхнього життя, яка потребує застосування конкретних методів для відновлення соціального функціонування людини. Ключові аспекти успішної соціальної реабілітації включають індивідуальний підхід, комплексність та участь держави, громадських організацій, бізнесу, суспільства та ветеранів.

Список використаних джерел

1. Адаптація ветеранів до мирного життя: помічник ветерана. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: https://is.gd/OE3WFV (дата звернення 02.04.2025).

2. Борисюк С.О. До питання визначення поняття «соціальна реабілітація» в умовах російсько-української війни. *Сучасні підходи до реабілітації та реадаптації військовослужбовців, ветеранів та членів їх сімей*: збірник матеріалів Першої міжнарод. наук.-практ. конференції. 5 грудня 2024 р. Харків, 2024. С. 213-216.

3. Литовченко М. А. Адаптивний спорт як напрям реабілітації та соціалізації ветерана. *Молодий вчений: сучасні тенденції формування та збереження здоров'я людини*: збірник тез VII Всеукр. молодіжної наук.-практ. конференції з міжнарод. участю. 28-29 березня 2024 р. Харків, 2024. С. 165-170.

4. Угрехелідзе А. С. Особливості соціальної реабілітації військовослужбовців в Україні. *Науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення*: збірник матеріалів VIII Міжнарод. наук.-практ. конференції. 21 травня 2024 р. Ніжин, 2024. С. 97-98.

***Валерія Присяжнюк**, асистент*
асистент кафедри соціального забезпечення
Хмельницький університет управління та права

ЦИФРОВІЗАЦІЯ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ НАСЕЛЕННЮ

У сучасному світі цифровізація стає основою ефективного функціонування державних інституцій. Однією з найбільш соціально значущих сфер, де діджиталізація має особливе значення, є сфера надання соціальних послуг. Особливо це актуально в сучасних умовах кризових ситуацій, зумовлені такими факторами як пандемія COVID-19, повномасштабна війна в Україні, запровадження воєнного стану, переміщення населення та зростання потреб у соціальній підтримці.

Цифровізація у сфері соціального захисту – це процес упровадження інформаційно-комунікаційних технологій з метою оптимізації надання послуг, підвищення доступності та прозорості системи. Можна ще сказати, що цифровізація соціального забезпечення – це спосіб досягти ефективного рішення, яке може задовольнити постійні потреби населення, які з року в рік лише зростають.

У Законі України «Про соціальні послуги» відсутні безпосередні норми, які б регламентували процес цифровізації у сфері їх надання. Натомість цифрові аспекти соціального забезпечення розкриваються в Розпорядженні Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 року № 1353-р, яким затверджено Стратегію цифрової трансформації соціальної сфери. Одним із ключових її напрямів визначено необхідність створення Єдиного соціального реєстру в межах Єдиної інформаційної системи соціальної сфери. До нього має бути внесено дані щодо отримувачів усіх видів соціальної підтримки, включно з їх правовим статусом, підставами для надання відповідної допомоги, а також інформацією про реалізацію або користування цим правом [1].

На думку представників Міністерства соціальної політики України завдяки співпраці з міжнародними партнерами соціальна підтримка в Україні стає більш зручною та інноваційною. Автоматизоване подовження виплат на підставі наявної інформації, спрощені процедури повідомлення про зміну місця проживання та нові формати доступу до допомоги – усе це свідчить про реальні покращення, які впроваджуються в рамках Єдиної інформаційної системи соціальної сфери. Такі нововведення значно спрощують щоденне життя особи і підвищують ефективність управління соціальними виплатами [2].

Із 2019 року в Україні поступово почали впроваджуватись перші

цифрові документи та електронні сервіси через портал і мобільний застосунок «Дія». Проте повноцінне запровадження нових соціальних функцій у межах цього інструменту потребує ефективної взаємодії з Єдиним соціальним реєстром та іншими складовими Єдиної інформаційної системи соціальної сфери (ЄІССС).

Основна мета створення ЄІССС – оптимізація роботи органів системи соціального захисту населення та підвищення ефективності надання послуг при особистих зверненнях громадян. Система покликана забезпечити централізоване збереження та обробку даних, автоматизувати процеси призначення та виплати соціальної допомоги, формування відповідних відомостей, а також ліквідувати застарілі інформаційні системи. У перспективі це має зменшити корупційні ризики та повністю перевести соціальні послуги в цифровий формат. Наразі ЄІССС включає понад 40 реєстрів і 16 підсистем.

Окрім цього, система відкриває шлях до реалізації концепції «універсальної соціальної допомоги» – єдиної форми підтримки, яку буде простіше адмініструвати та яка зможе замінити нині існуючі численні види допомог, зробивши їх більш адресними та справедливими.

На сьогодні в межах ЄІССС:

– реалізовано обмін інформацією між ключовими державними реєстрами, зокрема Міністерства соціальної політики, Пенсійного фонду, Міністерства юстиції, Державної податкової служби та порталу «Дія»;

– створено Єдиний соціальний реєстр, що охоплює дані понад 6 мільйонів осіб, які отримують соціальні виплати;

– впроваджено функціональні підсистеми «Єдина соціальна обробка», «Соціальне казначейство» та «Електронний бюджет», які спростили подання заяв, призначення допомог та контроль за їх виплатою [3].

Через ЄІССС уже успішно адмініструються виплати на дітей під опікою, на дітей одиноких матерів, допомога малозабезпеченим родинам, особам з інвалідністю, особам, які доглядають за хворими дітьми, а також подання заяв на реєстрацію як ВПО, зміну статусу ВПО та отримання допомоги для ВПО через застосунок «Дія».

Також відбулася інтеграція з платформою «єДопомога» для електронного збору заяв громадян і їх подальшої передачі міжнародним партнерам. Удосконалюється автоматичне відкриття особових рахунків, перевірка документів через інтеграцію з державними реєстрами, електронна передача справ, цифровізація таких документів, як трудова книжка, та оформлення субсидій через Пенсійний фонд.

У діючій системі триває робота над створенням електронних кабінетів

надавачів соціальних послуг і цифровим оформленням довідок через ЦНАПи, зокрема щодо пільг, дані про які беруться з Реєстру пільговиків.

Водночас з активним впровадженням цифровізації в процедурах надання соціальних послуг населенню залишаються невирішені проблеми:

– недоступність автоматичної верифікації особи для певних категорій громадян (осіб похилого віку, осіб із порушенням зору, слуху, рухливості), оскільки це вимагає як наявності технічних засобів, так і цифрових навичок);

– ризики збереження персональних даних особи у випадках ведення бойових дій або тимчасової окупації території;

– потреба в оцифруванні великої кількості паперових документів та належному відображенні всіх змін у персональних даних про особу;

– недостатнє фінансування цифровізації усіх систем закладів та установ;

– складність передачі справ між установами, котрі уповноважені на надання соціальних послуг.

У 2023 році впроваджено взаємодію між базами даних Податкової та Міграційної служб з метою автоматичної верифікації ВПО, а також інтеграцію з ПриватБанком і «Дією» для інформування сімей про можливість отримання допомоги за програмою е-Оздоровлення через мобільний додаток «Приват24». Державна судова адміністрація передає дані щодо судових рішень, які впливають на соціальний статус особи (наприклад, установлення опіки чи визнання особи безвісно відсутньою), а Міністерство фінансів України – проводить верифікацію для точного нарахування субсидій. Міністерство охорони здоров'я України, у свою чергу, передає інформацію про підприємства, що забезпечують технічні засоби реабілітації для осіб з інвалідністю.

Отже, на сьогодні до основних цифрових інструментів у сфері соціального забезпечення в Україні належать: державний портал «Дія» (https://diia.gov.ua/services/), електронна система надання послуг Міністерства соціальної політики України (https://e-services.msp.gov.ua/), портал електронних сервісів Пенсійного фонду України (https://portal.pfu.gov.ua/), офіційний сайт Державної служби зайнятості (https://www.dcz.gov.ua), а також платформа «Є-Допомога» (https://edopomoga.gov.ua/).

Підсумовуючи усе вищесказане, можна зробити висновок, що в Україні активно впроваджуються новітні онлайн-сервіси, які забезпечують можливість громадянам отримувати послуги дистанційно. На мій погляд, у перспективі ці сервіси повинні стати більш доступними, з урахуванням потреб ключових категорій користувачів, а також доцільним є розширення

їх функціоналу (від надання інформації до забезпечення повного циклу отримання результату).

Проте ефективне досягнення вказаних цілей можливе лише за умов належного фінансового та матеріально-технічного забезпечення органів місцевого самоврядування, зокрема тих територіальних громад, які перебувають у складному фінансовому становищі. Крім того, на ці органи слід покласти обов'язок залучення та забезпечення кваліфікованих спеціалістів – технічних працівників і консультантів, які б відповідали за підтримку програмно-апаратного комплексу та допомагали усувати цифрову нерівність серед соціально вразливих верств населення.

Вказані напрями діяльності мають перебувати під постійним моніторингом, із подальшим вдосконаленням механізмів реалізації зазначених завдань.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.10.2020 р. № 1353-р. Урядовий кур'єр. 2020. № 212.

2. Цифровізація соціальних послуг: Міністерство посилює співпрацю із Всесвітньою продовольчою програмою. URL: https://is.gd/InRjvI

3. Поговоримо про ЄІССС: проєкт, який день за днем перетворюється з ідеї в реальність URL: https://is.gd/CQ7RGb

***Анастасія Шокун**, ст. гр. ПО-21*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
***Науковий керівник:** Юлія Мельничук, к. пед. н., доцент,*
доцент кафедри цифрових освітніх технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ЕЛЕКТРОННИЙ ОСВІТНІЙ РЕСУРС ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ КУЛЬТУРИ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ТА ЯКОСТІ ОСВІТИ У ШКОЛІ

У сучасних умовах цифровізації освіти особливої актуальності набувають питання забезпечення якості навчального процесу та формування культури академічної доброчесності в закладах загальної середньої освіти. Одним із ефективних інструментів для досягнення цих цілей є використання електронних освітніх ресурсів, що інтегрують у собі інноваційні методи навчання, моніторинг навчальних досягнень та виховання відповідального ставлення до освітнього процесу.

Запропонований електронний освітній ресурс «Забезпечення якості навчального процесу у закладах середньої освіти» розроблено з метою підвищення рівня культури академічної доброчесності серед учнів, формування свідомого ставлення до виконання навчальних завдань та дотримання етичних норм у освітньому середовищі.

Доцільно означити проблему дослідження. Незважаючи на активне впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес, у закладах загальної середньої освіти досі спостерігається низький рівень сформованості культури академічної доброчесності серед учнів. Брак системних підходів до виховання свідомого та етичного ставлення до навчання знижує ефективність освітнього процесу та негативно впливає на його якість. Це зумовлює потребу у створенні та впровадженні ефективних цифрових засобів, здатних одночасно сприяти як підвищенню якості навчання, так і формуванню академічної доброчесності.

Метою дослідження є розробити та апробувати електронний освітній ресурс «Забезпечення якості навчального процесу у закладах середньої освіти» як інструмент підвищення культури академічної доброчесності учнів і засіб покращення якості освітнього процесу.

Зважаючи на сформульовану мету, до завдань дослідження належать:

– проаналізувати науково-педагогічну літературу з питань академічної доброчесності та забезпечення якості освіти в умовах цифровізації;

– визначити критерії та показники сформованості культури академічної доброчесності серед учнів закладів середньої освіти;

– розробити електронний освітній ресурс, спрямований на підвищення якості навчального процесу та формування академічної доброчесності;

– провести педагогічний експеримент із впровадження розробленого ресурсу в освітній процес;

– проаналізувати результати експерименту та оцінити ефективність впливу електронного ресурсу на рівень академічної доброчесності та якість освіти.

Протягом здійснення дослідження, ми плануємо використовувати наступні методи: теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення наукових джерел, моделювання); емпіричні (анкетування, спостереження, тестування, експертне оцінювання); педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи); методи кількісного та якісного аналізу результатів дослідження (статистична обробка даних).

У рамках дослідження було розроблено електронний освітній ресурс «Забезпечення якості навчального процесу у закладах середньої освіти», що містить навчальні та методичні матеріали, інтерактивні завдання, модулі для

самоперевірки та блоки з формування культури академічної доброчесності. Зміст ресурсу орієнтований на розвиток в учнів відповідального ставлення до навчання, формування навичок самоконтролю, критичного мислення, дотримання етичних норм при виконанні навчальних завдань.

Ресурс було впроваджено в освітній процес учнів 9–11 класів у межах формувального етапу педагогічного експерименту. На цьому етапі проводився моніторинг рівня академічної доброчесності за визначеними критеріями: усвідомлення етичних норм, дотримання правил цитування, відсутність плагіату в письмових роботах, здатність до самостійного виконання завдань.

Порівняльний аналіз результатів, отриманих на констатувальному та контрольному етапах експерименту, засвідчив позитивну динаміку. Зокрема, зросла частка учнів, які продемонстрували високий рівень сформованості етичних установок щодо навчальної діяльності, покращилась якість виконання завдань, зменшилася кількість випадків списування та академічної недоброчесності.

Результати дослідження підтверджують ефективність електронного освітнього ресурсу як засобу підвищення якості освітнього процесу та формування культури академічної доброчесності серед учнів. Впровадження подібних ресурсів доцільне як складова комплексної системи забезпечення якості освіти в закладах середньої освіти. Надалі перспективним є розширення функціоналу ресурсу, його адаптація до різних вікових категорій учнів і інтеграція в систему внутрішнього забезпечення якості освіти.

Список використаних джерел

1. Академічна доброчесність, відкрита наука та штучний інтелект: як створити доброчесне освітнє середовище: збірник есе програми підвищення кваліфікації / упорядники: А. Артюхов, М. Віхляєв, Ю. Волк. 18 вересня – 18 жовтня 2023 року. –Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. 524 с.

2. Академічна доброчесність: виклики сучасності : збірник наукових есе учасників дистанційного етапу наукового стажування для освітян (Республіка Польща, Варшава, 10.08 – 18.09.2020) / Польсько-українська фундація «Інститут Міжнародної Академічної та Наукової Співпраці», Духовна Академія Університету Кардинала Стефана Вишинського, Фундація ADD. Варшава, 2020. 182 с.

3. Гречаник О. Є. Академічна доброчесність учасників освітнього процесу. *Управління школою*. № 7/9, 2020. С. 24–33.

4. Єсипенко Д. Плагіат: толерований і токсичний. *Дивослово.* № 2, 2019. С. 55–59.

***Наталія Щербюк**, к.ю.н, доцент,*
доцент кафедри права
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
***Анастасія Яконюк**, студентка гр. СЗ-41*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ ЦЕНТРІВ СОЦІАЛЬНО - ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

Умови сьогодення загострюють соціальні проблеми і зумовлюють збільшення кількості людей, які опиняються у складних життєвих ситуаціях та потребують соціально-психологічної допомоги. Важливою є підтримка таких осіб через надання фахової допомог, яка сприятиме подоланню кризових станів та адаптації до нових умов життя.

Згідно статті 3 Конституції України, «людина є найвищою соціальною цінністю … . …Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [1]. Проголосивши себе соціальною державою, Україна взяла на себе відповідні зобов'язання перед власними громадянами і світовим співтовариством щодо забезпечення гідного рівня життя людини. Вона гарантує забезпечення основних потреб громадян відповідно визначених законом державних соціальних стандартів і нормативів, зокрема й у сфері соціальних послуг [2, с.134]. Дотримання останніх має вагомий вплив на рівень реалізації права на соціальне забезпечення в цілому і права на соціальні послуги зокрема.

Базовим нормативним актом тут виступає Закон України «Про державні соціальні стандарти і державні соціальні гарантії», який визначає їх як встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій [3].

Закон України «Про соціальні послуги» є ключовим документом, який визначає основні організаційні та правові засади надання соціальних послуг, спрямованих на профілактику складних життєвих обставин, подолання або мінімізацію їх негативних наслідків, особам/сім'ям, які перебувають у складних життєвих ситуаціях [4].

Постанова КМУ «Деякі питання діяльності центрів соціальних служб» від 01.06.2020р. № 479 [5] рекомендує органам місцевого самоврядування та місцевим органам виконавчої влади відповідно до положень, затверджених цією постановою, утворити центри соціальних служб шляхом реорганізації

відповідних центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Вона визначає їх організаційні засади функціонування, структуру, завдання та принципи взаємодії з іншими суб'єктами соціального захисту. Зазначений нормативний акт включає вимоги щодо професійної підготовки соціальних працівників, їх обов'язків та стандартів надання послуг. Окремо наголошено у ньому на важливості своєчасного надання соціально-психологічної допомоги людям, які потрапили в складні життєві обставини. Особливо звертається увага на соціально-психологічну підтримку ВПО, учасників АТО, осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсіч і стримування збройної агресії росії і членів їх сімей.

Важливим етапом у реформуванні соціальних послуг вважається прийняття Постанови Кабінету Міністрів України № 99 від 27.01.2021 р. «Про Реєстр надавачів та отримувачів соціальних послуг», яка визначає механізм формування, ведення та доступ до Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг [6]. Створення такого Реєстру має надзвичайно важливе значення, оскільки сприяє координації між різними соціальними службами, дозволяючи ефективно планувати та надавати соціальну допомогу, створює можливість здійснювати централізований моніторинг якості послуг та оперативного реагування на потреби тих, хто опинився у складних життєвих обставинах. Його створення сприяє підвищенню прозорості процесу надання соціальних послуг та дозволяє знизити дублювання послуг та підвищити їх якість.

Згідно статті 17 Закону України «Про соціальні послуги» соціальні послуги надаються надавачами соціальних послуг державного, комунального, недержавного секторів незалежно від джерел фінансування відповідно до державних стандартів соціальних послуг [4]. Вищезгадані стандарти закріплено в наступних нормативних актах: Наказ Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Державного стандарту соціальної адаптації» від 18.05.2015р. № 514, Наказ Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги консультування» від 02.07.2015р. №678, Наказ Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги кризового та екстренного втручання» від 01.07.2016р. № 716. Крім того, постановою КМУ від 03.03.2020р. № 185 затверджено критерії діяльності надавачів соціальних послуг, які поділяються на загальні та спеціальні.

Варто відмітити ще один факт вдосконалення чинного законодавства у сфері надання соціальних послуг на договірних засадах, зокрема

прийняття Наказу Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Типового договору про надання соціальних послуг» від 23.12.2020р. № 847, який регламентує права та обов'язки надавачів і отримувачів соціальних послуг.

Постановою КМУ від 04.10. 2017р. №741 «Про затвердження типових положень про заклади соціальної підтримки сімей, дітей та молоді» затверджено Типове положення про центр соціально-психологічної допомоги. Згідно нього, центр соціально-психологічної допомоги є закладом, що надає соціальні послуги особам, які внаслідок стихійного лиха, збройних конфліктів, домашнього насильства та насильства за ознакою статі або реальної загрози їх вчинення тощо перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати [7].

Варто звернути увагу на постанову КМУ від 29.11.2022р. № 1338, якою затверджено Порядок та умови надання психологічної допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб. Зазначений нормативний акт визначає механізм надання безоплатної психологічної допомоги особам, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членам сімей таких осіб (дружина (чоловік) малолітні, неповнолітні та повнолітні діти і батьки), постраждалим учасникам Революції гідності та членів сімей загиблих (померли) ветеранів війни і членів сімей загиблих (померлих) Захисників та захисниць України відповідно до закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»[8]. Як бачимо, із загальних правил законодавець виокремлює правове регулювання надання соціально-психологічних послуг окремій групі осіб – нашим Захисникам і Захисницям та членам їх сімей. Таким чином відбувається процес диференціації у зазначеній сфері.

Отож, можемо відмітити проведення активної роботи щодо розробки і прийняття нормативно-правових актів в нашій державі, які регулюють сферу комплексного надання соціально-психологічних послуг та діяльності центрів соціально-психологічної допомоги. Серед них варто виокремити Конституцію України, законодавчі акти, постанови Кабінету Міністрів України, накази Міністерства соціальної політики України та інші документи, які регулюють як загальні засади надання соціальних послуг загалом, так і діяльність центрів соціально-психологічної допомоги зокрема. Чинна нормативна база регулює організацію надання соціальних послуг орієнтовану як на профілактику, так і на подолання складних життєвих обставин. Як бачимо, мова йде про сукупність нормативно-правових актів різної юридичної сили, які забезпечують належне функціонування та

розвиток зазначеної сфери. Вони мають надзвичайно важливе значення в нинішніх непростих умовах, оскільки сприяють реалізації загальнонаціональної парадигми соціального розвитку України – визнання людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканості і безпеки найвищою соціальною цінністю.

Список використаних джерел

1. Конституція України. URL: surl.li/ghzouh (дата звернення – 25.03.2025р.)

2. Чудик-Білоусова Н.І. Сучасні тенденції правового регулювання надання соціальних послуг. *Університетські наукові записки.* 2016. № 59.С.133-150 URL: https://old.univer.km.ua/visnyk/1567.pdf (дата звернення – 25.03.2025р.)

3. Про державні соціальні стандарти і державні соціальні гарантії: Закон України від 05.10.2000р. URL: https://surl.li/ueukvs (дата звернення – 25.03.2025р.)

4. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019р. URL: https://surl.lu/ipzlmn (дата звернення – 25.03.2025р.)

5. Деякі питання діяльності центрів соціальних служб: постанова КМУ від 01.06.2020р. № 479 URL: https://surl.li/fshhht (дата звернення – 25.03.2025р.)

6. Про Реєстр надавачів та отримувачів соціальних послуг: постанова КМУ від 27.01.2021р. № 99 URL: https://surl.li/tpsbot (дата звернення – 25.03.2025р.)

7. Типове положення про центр соціально-психологічної допомоги затв. постановою КМУ від 04.10.2017р. №741. URL: https://surl.li/xmatpv (дата звернення – 25.03.2025р.)

8. Порядок та умови надання психологічної допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб: постанова КМУ від 29.11.2022р. № 1338. URL: https://surl.li/rzulou (дата звернення – 26.03.2025р.)

***Ольга Ярощук**, директор,*
Волинський обласний центр соціальних служб, м. Луцьк

РОЗБУДОВА МЕРЕЖІ ІНСТИТУЦІЙ НАДАВАЧІВ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ДЛЯ РОБОТИ З СІМ'ЯМИ З ДІТЬМИ ТА МОЛОДДЮ У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Процеси децентралізації стали серйозним викликом для чинної в

Україні системи надання соціальних послуг. Передача повноважень у цій сфері органам місцевого самоврядування на рівень об'єднаних територіальних громад (ОТГ) потребувала суттєвого реформування мережі інституцій - надавачів соціальних послуг. До запровадження децентралізаційних змін надання таких послуг здійснювали дві основні структури:

– центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (ЦССССДМ) обласного, районного та місцевого рівнів;

– департамент соціального захисту населення та його структурні підрозділи при районних державних адміністраціях.

У 2021 році Міністерство соціальної політики України доручило обласним державним адміністраціям забезпечити ефективне управління системою надання соціальних послуг особам і сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах, у перехідний період формування нових територіальних громад і новоутворених районів.

У цьому контексті територіальним громадам було рекомендовано створити власних надавачів соціальних послуг - комунальні установи, зокрема:

– центри надання соціальних послуг;

– центри соціальних служб;

– територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг).

Зазначені інституції у своїй діяльності керуються відповідними нормативно-правовими актами:

Типове положення про центр надання соціальних послуг – Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2020 № 177;

Типове положення про центр соціальних служб – Постанова КМУ від 01.06.2020 № 479;

Типове положення про територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) – Постанова КМУ від 29.12.2009 № 1417 (із змінами).

При створенні комунального надавача соціальних послуг у територіальній громаді рекомендовано враховувати чисельність її населення. Відповідно до національних рекомендацій, пропонується така модель:

– до 20 тис. мешканців — центр надання соціальних послуг;

– від 20 тис. до 50 тис. мешканців — центр соціальних служб та територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг);

– від 50 тис. до 100 тис. мешканців — по одному центру соціальних служб та територіальному центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) на кожні 20–50 тис. мешканців;

– від 100 тис. до 500 тис. мешканців — по одному центру соціальних служб та територіальному центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) на кожні 50–100 тис. мешканців;

– понад 500 тис. мешканців — по одному центру соціальних служб та територіальному центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) на кожні 250 тис. мешканців.

Реформа децентралізації суттєво вплинула на функціонування центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Станом на 01.01.2021 року у Волинській області, у зв'язку зі створенням об'єднаних територіальних громад, було ліквідовано 16 районних центрів соціальних служб, які раніше надавали послуги сім'ям з дітьми та молоді. Лише 4 центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді були реорганізовані в центри соціальних служб відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 479 «Деякі питання діяльності центрів соціальних служб» ,Володимирський центр соціальних служб; Ковельський та Нововолинський міські центри соціальних служб; Комунальна установа «Центр соціальних служб» Рожищенської міської ради,які функціонують і на сьогодні.

Соціальні послуги вразливим категоріям населення області у 2020 році надавали: 4 центри соціальних служб; 18 територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг);15 центрів надання соціальних послуг, серед яких: 14 - створені об'єднаними територіальними громадами; 1 - Центр надання соціальних послуг Ковельської районної ради.

У 2020 році було створено 5 нових центрів надання соціальних послуг. Станом на 2021 рік кількість надавачів соцпослуг Волині складала:

13 територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг); 22 центри надання соціальних послуг; 9 структурних підрозділів територіальних громад з питань надання соціальних послуг та 4 центри соціальних служб ()

У 2022 році соціальні послуги надавалися у 53 територіальних громадах Волинської області, окрім Сошичненської сільської ради.

Станом на 2023 рік мережа інституцій, які здійснюють соціальну роботу та надають соціальні послуги, складалася з: 4 центрів соціальних служб; 2 регіональних закладів соціальної підтримки сімей, дітей та молоді(Волинський обласний центр соціально-психологічної допомоги; Волинський обласний гуртожиток для дітей-сиріт та дітей, позбавлених

батьківського піклування;) 11 територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг); 27 центрів надання соціальних послуг; Управління соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді Луцької міської ради.

46 громад надавали соціальні послуги самостійно через створені комунальні заклади або структурні підрозділи.

7 громад делегували повноваження з надання соціальних послуг іншим громадам:

–Устилузька — Зимнівській громаді;

–Луківська — Турійській громаді;

– Смідинська та Сереховичівська — Дубечненській громаді;

– Велимченська, Забродівська та Самарівська — Заболоттівській громаді.

У 2024 році свою роботу розпочали два нові центри надання соціальних послуг у Вишнівській та Підгайцівській територіальних громадах.

18 квітня 2024 року рішеннями Зимнівської сільської ради, Устилузької міської ради та Володимирської міської ради (як співзасновників) було створено Комунальне некомерційне підприємство «Центр надання соціальних послуг Володимирського району».

У 2025 році розпочав роботу Центр надання соціальних послуг Велимченської територіальної громади. На етапі створення перебувають ЦНСП у Олицькій та Шацькій селищних радах.

Відповідно до потреб населення, територіальним громадам рекомендовано створювати також інші установи для надання спеціалізованих соціальних послуг особам, сім'ям і дітям у складних життєвих обставинах, зокрема:

– малі групові будинки;

– центри соціальної підтримки сімей та дітей;

– центри раннього втручання;

– реабілітаційні центри;

– центри реінтеграції бездомних осіб;

– стаціонарні та паліативні центри догляду;

– центри соціально-психологічної реабілітації тощо.

Надання спеціалізованих соціальних послуг особам, дітям, сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах, може здійснюватися:

– у межах міжмуніципального співробітництва між територіальними громадами;

– шляхом залучення надавачів соціальних послуг недержавного

сектору, відповідно до чинного законодавства.

До надавачів соціальних послуг недержавного сектору належать громадські, благодійні, релігійні організації, а також фізичні особи – підприємці, які відповідають Критеріям діяльності надавачів соціальних послуг.

Станом на 2024 рік в області функціонують 5 центрів життєстійкості у таких територіальних громадах: Луцька, Нововолинська, Володимирська, Устилузька та Зимнівська.

До участі в експериментальному проєкті з формування життєстійкості долучилася також Вишнівська територіальна громада, яка перебуває на етапі підготовки до відкриття відповідного центру.

У Луцькій ТГ надавачем соціальних послуг в ЦЖ є громадська організація «Фокс Хаус». В інших громадах ці функції виконує Волинський обласний благодійний фонд «Карітас-Волинь».

Для ефективного надання соціальних послуг, спрямованих на профілактику складних життєвих обставин, а також на подолання або мінімізацію їх негативних наслідків, критично важливо забезпечити наявність підготовленого фахівця із соціальної роботи в кожній територіальній громаді.

На сьогодні, соціальну роботу з сім'ями вразливих категорій населення на рівні територіальних громад Волинської області здійснюють 59 фахівців із соціальної роботи.

Список використаних джерел

1. Закон України від 7.01.2019 №2671-VIII «Про соціальні послуги».

2. Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2020 № 185 «Про затвердження критеріїв діяльності надавачів соціальних послуг».

3. Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 479 «Деякі питання діяльності центрів соціальних служб».

4. Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2020 № 177 «Деякі питання діяльності центрів надання соціальних послуг».

5. Постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2009 № 1417 «Деякі питання діяльності територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг).

6. Постанова Кабінету Міністрів України від 23.01.2024 № 83 «Про організацію діяльності та забезпечення функціонування центрів життєстійкості».

7. Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.01.2024 №83 «Про затвердження професійного стандарту «фахівець із соціальної роботи».

8. Наказ Міністерства соціальної політики України від 30.12.2020 «Методичні рекомендації щодо організації та забезпечення діяльності територіальної громади у сферах соціального захисту населення та захисту прав дітей».

СЕКЦІЯ 5
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ОСВІТНЬОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ІНКЛЮЗІЇ

***Діана Андрійчук**, ст. гр. ПС-41*
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка, м. Кременець
***Науковий керівник**: PhD Андрій Заблоцький*
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка, м. Кременець

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ, ОСОБИСТІСНИЙ ТА ЕМОЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Після періоду гармонійного зростання у перші роки дошкільного дитинства ушестирічок відбуваються якісні зміни у побудові тіла: воно набирає типово «шкільної форми». Тобто мова йде про формування у цьому віці первісних форм, характерних для чоловічої і жіночої конституції.

Найбільш суттєві зміни, які охоплюють різні психічні сфери дітей старшого дошкільного віку – пізнавальну, вольову, емоційну – свідчать про те, що цей вікє переломним, багатим на такі новоутворення, які забезпечують перехід дитини до систематичного шкільного навчання. Коротко охарактеризуємо ці зміни.

На шостому році життя дитини є уже достатньо усталеними і функціонально дієвими такі «внутрішні інстанції» підростаючої особистості, як її образ «Я», самооцінка, самолюбство, рівень домагань, особистісні очікування та ін., які опосередковують будь-які види активності дитини й дають змогу їй діяти самостійно — «від імені власного «Я». Поява цих інстанцій як регуляторів діяльності і поведінки є свідченням диференціації внутрішнього і зовнішнього боку особистості дитини і розвитку у неї здатності діяти довільно, згідно з поставленою

метою, попри ситуативні афективно забарвлені спонуки, що відволікають від цієї мети.

З названими фундаментальними новоутвореннями особистості старшого дошкільника органічно пов'язана його установка на досягнення бажаного результату в різних видах діяльності. Бажаний результат – це той, який відповідає рівню домагань дитини. Зазначена установка ґрунтується на одному з найважливіших новоутворень дошкільного дитинства (його другої половини) – супідрядності мотивів. Тобто діяльність дітей старшого дошкільного віку дедалі більше спонукається не окремими, ізольованими від інших мотивами, що не пов'язані один з одним або навіть вступають між собою у конфлікт, а певною системою мотивів, де провідні, найбільш значущі для досягнення успіху в діяльності, набувають провідного значення і підкоряють собі більш часткові, ситуативні мотиви, які гальмують процес досягнення результату. Завдяки цьому й розвивається здатність дитини до морального вибору, що дає змогу їй діяти свідомо, самостійно, відповідно до суспільно значущих вимог.

На основі зазначених змін формується довільність поведінки і нове ставлення дитини до себе, до своїх можливостей та вчинків. Оволодіння вмінням керувати собою, регулювати власні наміри, дії та вчинки виділяється як окреме завдання. Дитина вже більш-менш реально оцінює свої можливості щодоздійснення того чи іншого завдання: «можу», «не можу», «це у мене не вийде» тощо. Створюється відповідний ґрунт для усвідомлення дитиною своїх особистих властивостей, які формуються у неї в процесі різних видів діяльності і спілкування під впливом оцінного ставлення оточуючих.

Розвиток взаємин дитини з дорослими та однолітками піднімається (порівняно з молодшим дошкільним віком) на якісно новий ступінь. У процесі комунікативної діяльності старших дошкільників формується одна знайспецифічніших людських властивостей – здатність до рефлексії. Ця здатність, полягає у тому, що дитина починає оцінювати себе з точки зору інших людей, вона навчається ніби збоку аналізувати свої дії, приймати рішення, враховуючи при цьому можливу реакцію на її дії партнерів по спілкуванню. Із здатністю до рефлексії пов'язане і таке новоутворення старшого дошкільного віку, як антиципація, тобто передбачення можливих дій та оцінок збоку інших, упередження тієї чи іншої ситуації.

Діти цього віку здатні вже до вибіркового й усвідомленого запам'ятовування. Отже, їхня пам'ять набуває якісно нових особливостей.

Серед них найголовніша – це довільність процесів запам'ятовування та відтворення. З цією особливістю органічно пов'язані і такі, як більша міцність пам'яті та її досить широкий обсяг, який значно збільшується під кінець дошкільного віку завдяки збагаченню життєвого досвіду дитини.

Істотні зміни відбуваються у розвитку мислення старшого дошкільника. Воно підноситься на новий ступінь розвитку. Це виявляється не тільки в умінні оперувати уявленнями, а й у збагаченні змісту цих уявлень. Крім того, дитина стає здатною оперувати не лише поодинокими чуттєвими образами предметів, а й більш узагальненими уявленнями, в яких об'єднуються і поодинокі враження, і судження про ці предмети. Це означає, що мислення дитини відокремлюється від сприймання і водночас від практичної дії та і стає відносно самостійним процесом. Залишаючись ще переважно наочно-образним, воно поступово робиться словесним. Формування у другій половині дошкільного віку форм словесного (вербального) мислення є надзвичайно важливим у тому відношенні,що дитина готується до засвоєння розумових дій, характерних для шкільногонавчання.

У нерозривному зв'язку з розвитком мислення дитини здійснюється і її мовний розвиток. На кінець шостого року діти загалом засвоюють систему рідної мови. Формування нових взаємин з оточуючими – дорослими і однолітками, а також опанування нових видів діяльності веде до збагачення форм і функційусного мовлення дитини. На цій основі здійснюється перехід від діалогічних форм мовлення до розгорнутих висловлювань, які нерідко набувають форми монологу. Центральною ланкою у розвиткові зв'язної мови є збагачення функцій внутрішнього мовлення. Внутрішнє мовлення починає функціонувати тоді, коли у дитини в умовах її практичної діяльності виникає проблемна ситуація, яку дитині треба осмислити, в цих випадках внутрішнє мовлення виконує функції планування, угадування, обмірковування з самим собою того, що треба зробити. Отже, опанування у старшому дошкільному віці зв'язної і виразної мови, засвоєння її граматичних структур, а також розвиток функцій внутрішнього мовлення виступають основними передумовами засвоєння писемної мови.

Невіддільною від розвитку мислення і мови є уява дошкільників. Уява зароджується у надрах уявлень дитини про навколишню дійсність, але не зводиться до них. У своїй уяві дитина завжди ніби відривається від реальних подій. У молодших дошкільників уява ще не скеровується спеціальною метою уявити ті чи інші предмети, явища, події. Діти старшого дошкільного віку здатні вже керувати процесом фантазування

для досягнення певної мети. Завдяки цьому можна говорити про розвиток у старшому дошкільному віці не лише репродуктивної уяви, а й про зародження творчих форм уяви. У зв'язку з формуванням внутрішнього світу дитини, її образу «Я», самооцінки та іншихновоутворень з'являється також особливий вид уяви – мрія, що знаходить свій вияв у створенні образів бажаного для дитини майбутнього.

Вчені-дослідники визначили основні чинники, які впливають на розвиток особистості дитини дошкільного віку. Отже, чинниками розвитку підростаючої особистості є: спадковість, середовище, виховання, діяльність.

Дослідженнями встановлено, що процеси і результати розвитку дитини визначаються спільною дією вище зазначених чинників. Саме в дошкільному дитинстві відбувається становлення основних особистісних механізмів та утворень, які визначають наступний особистісний розвиток [1].

У дошкільний віковий період відбувається інтенсивний розвиток емоційної сфери дитини. Вся її діяльність повинна бути емоційно насиченою тому, що дитина не здатна робити те, що їй не цікаво. У дошкільнят виникають емоції співпереживання та співчуття стосовно оточуючих, з віком їх переживання стають складнішими та глибшими. Наприклад, почуття гордостіта самоповаги, які є основою самооцінки дитини, зумовлюють її поведінку. Іноді відбувається викривлення цих почуттів, внаслідок чого у дитини формуються самолюбство та егоїзм. Розвиток динамічної сторони емоцій і почуттів дошкільника зумовлений формуванням уміння контролювати і регулювати свої емоційні прояви. Змістова сторона емоцій дитини пов'язана із причинами і об'єктами переживання.

Важлива роль у розвитку особистості дитини дошкільного віку належить естетичнимпочуттям. Особливі переживання супроводжують ставлення дітей до батьків, спілкування з якими викликають у дітей позитивні емоції. Тривожні переживання провокують конфлікти у сім'ї, суперечки з ровесниками, несправедливе ставлення до них.

У дошкільному віці, особливо у другій його половині, проявляється здатність до емпатії. Дітям властива гуманістична і егоцентрична емпатії. Емоційна сфера дошкільників відрізняється своєю індивідуальністю. Головним джерелом гармонійного розвитку емоцій і почуттів дитини є сім'я. Діти активно засвоюють мову почуттів, здатні словами пояснити свій емоційний стан, вчаться контролювати його. Найяскравішими інтелектуальними почуттями дошкільників є почуття

здивування і допитливості. Успіх у діяльності викликає у них яскраві позитивні переживання, які можуть проявлятися досить стримано, однак невдача стає причиною бурхливого незадоволення. Пов'язані з діяльністю неприємні переживання часто породжують невпевненість дитини у своїх силах, страх перед виконанням нових завдань.

Психологи зазначають, що протягом дошкільного віку дитина походить величезний шлях розвитку – від відділення себе від дорослого («Я сам»), до відкриття свого внутрішнього світу, самосвідомості. При цьому велике значення має характер її мотивів, які спонукають дитину до задоволення потреб у спілкуванні та діяльності.

Мотиваційний компонент. В дошкільному віці мотиваційна сфера активно розвивається. Внаслідок спілкування з дорослими, що відповідають на безліч дитячих запитань, повідомляють їм нову інформацію про навколишній світ, а в подальшому і в освітній діяльності формуються пізнавальні мотиви. З віком діти починають порівнювати власні успіхи з досягненнями інших дошкільників, бажають отримати похвалу та бути кращими за інших, виникають змагальні мотиви. Ігрові мотиви є найхарактернішими для дошкільного віку та зберігають вплив на будь-який вид діяльності, коли дитина виглядає заклопотаною та зайнятою, але насправді вона вжилась в ігрову роль дорослого.

Власне, ставлення дорослих та однолітків до самого дошкільника набуває все більшого значення, що формує у нього мотиви збереження позитивних відносин. Спершу діти вчаться підпорядковувати свою поведінку загальноприйнятим нормам лише поряд з тими людьми, відносно яких відчувають симпатію або потребують їхньої похвали. З часом таке ставлення розповсюджується на всіх оточуючих, що свідчить про формування у дошкільника моральних мотивів [3].

Протягом дошкільного дитинства мотиви поведінки дитини суттєво змінюються. Дитина молодшого дошкільного віку, як і діти більш раннього віку, переважно діє під впливом ситуативних почуттів і бажань, не усвідомлюючи того, що змушує її до певних вчинків. Більш усвідомленою є діяльність дитини старшого дошкільного віку, що виявляється у її здатності пояснити, чому вчинив так, а не інакше. Підпорядкування мотивів є найважливішим новоутворенням у розвитку мотиваційної сфери дошкільника.

Ієрархія мотивів надає певну спрямованість усій його поведінці. З часом з'являється змога оцінювати не лише окремі вчинки дитини, а і її поведінкузагалом як добру або погану. Якщо головними у поведінці стають суспільні мотиви, дотримання моральних норм, дитина

здебільшого діятиме під їх впливом, не піддаючись протилежним спонуканням. Переважання мотивів, які спонукають до отримання особистого задоволення, демонстрування своєї переваги над іншими, може спричинити серйозні порушення правил поведінки.

На розвиток емоційвпливають пізнавальні процеси, самосвідомість, мотиваційна сфера.Трансформація та виникнення нових емоційних станів дитини дошкільного віку спричинені структурними та змістовними змінами в його діяльності, формуються вищі почуття [4].

Завдяки навчанню та дидактичним іграм у дошкільника розвиваються інтелектуальні емоції – здивування, зацікавленість, радість, впевненість або сумніви щодо виконання певних задач. Завдяки пізнанню навколишнього світу та ознайомленню з новими продуктивними видами діяльності формуються естетичні емоції: в той час як діти молодшого дошкільного віку надають перевагу яскравим, блискучим речам, старші дошкільники починають цінувати нові форми краси – ритмічність мелодії, пластичність рухів, гармонія кольорів тощо [3]. Моральні почуття починають регулювати ставлення дошкільника до оточуючих людей, суспільних подій та власної поведінки у соціумі: це перш за все почуття обов'язку, гордості, самоповаги. Основним критерієм емоційного розвитку дитини стає не наявність емоцій, а їх інтенсивність та співвідношення, що підводить нас до розгляду категорії емоційного благополуччя.

Основою когнітивного компоненту розвитку особистості дитини дошкільного віку виступає розвиток самосвідомості. В. Зінченко виділяє два основних етапи онтогенезу самосвідомості: перший – формується схема власного тіла і відчуття власного Я, другий – перехід до рефлексивного рівня індивідуальної самосвідомості та осмислення власної відмінності від інших та власної цілісності в різні періоди часу: минулому, теперішньому та майбутньому [5].

Саме критерій усвідомлення себе в часі на думку багатьох вчених, стає важливим показником розвитку дитини. У 6-7 років дитина вже пам'ятає себе в минулому, усвідомлює в сьогоденні і представляє себе в майбутньому, використовує сентенції «коли я був маленьким», «коли виросту великий». Для цього періоду також характерна статева ідентифікація: дитина усвідомлює себе як хлопчика чи дівчинку. Діти набувають уявлення про відповідні стилі поведінки. Більшість хлопчиків намагаються бути сильними, сміливими, мужніми, не плакати від болю або образи; дівчатка – акуратними, діловитими в побуті і співчутливими в спілкуванні. До кінця дошкільного віку хлопчики і дівчатка грають

не в усі ігри разом, у них з'являються специфічні гри – тільки для хлопчиків і тількидля дівчаток [2].

Розглядаючи комунікативно-поведінковий компонент особистісного розвитку дитини дошкільного віку, першочергово звернемось до такого особистісного новоутворення, як довільна поведінка. Однією з важливих функцій самосвідомості є співвіднесення імпульсивних потягів з вимогами до поведінки та цілями, які необхідно досягти. Власне, довільна дія починається саме з покладання цілі. Молодший дошкільник вже здатен усвідомлювати результат дії та спосіб її виконання, однак ще не осмислює операції окремоодну від одної. Дитина у віці 3-4 років лише вчиться контролювати свою поведінку, яка ще продовжує у багатьох випадках характеризуватись як мимовільна [1].

У дошкільному віці опорою для регуляції дитиною своєї поведінки стає гра, під час якої правила адресуються дитині не прямо, а через роль. Розвиток довільності пов'язаний з усвідомленням дитиною окремих компонентів діяльності і себе у ній, коли вона починає розуміти, що недотримання правил гри не дасть їй досягнути бажаного результату. В подібних випадках мимовільна поведінка регулюється кожною окремою ситуацією та ґрунтується на звичках індивіда, в той час як довільна поведінка реалізується всупереч звичкам та спонукає дитину вдаватись до вольових зусиль.

Список використаних джерел

1. Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку на християнських цінностях: навч. прогр. та календарно-темат. план / А. Богуш, І. Сіданіч, В. Сучок та ін. Київ: ВБФ «Східноєвропейська гуманітарна місія», 2019. 164 с.

2. Лисенкова І. Аналіз проблеми розвитку емоційної сфери дітей у психолого-педагогічній літературі. Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України. *Психологічні науки.* 2018.№ 1(9). С. 139-150.

3. Літвякова І., Ханецька Н. Дослідження впливу емоцій на стан особистості. *Молодий вчений*. 2017. № 11(51). С. 806-809.

4. Олійник О. Особливості емоційного розвитку та умови формування емоційної культури дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованих ігор. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи.* 2013. Вип. 47. С. 167-173.

5. Трофімов А., Загурська Е. Психологічні особливості емоційно-вольової сфери особистості залежно від професійної спрямованості (на

прикладі професії актора). *Психологія і особистість*. 2016. № 1(9).С. 264-277.

***Яна Бартко**, ст. гр. СЗ-41,*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
***Науковий керівник**: Оксана Майборода, к. іст. н., доцент,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ВРАЗЛИВИМ СІМ'ЯМ ІЗ ДІТЬМИ

У сучасних умовах російсько-української війни, функціонування сфери соціальної роботи потребує постійного оновлення та вдосконалення, що обумовлюється як зовнішніми суспільними трансформаціями, так і внутрішніми викликами самої системи соціального захисту. Зміна поглядів суспільства на життєві пріоритети під час війни, призупинене прав, свобод і гідності людини, посилення гуманітарна криза, а також запровадження нових стандартів якості соціальних послуг на рівні державної політики – усе це зумовлює необхідність переосмислення підходів до соціальної роботи з вразливими групами наслення в умовах воєнного стану.

Водночас суспільство сьогодні стикається з низкою хронічних соціальних проблем, а саме: зростанням кількості осіб у складних життєвих обставинах (далі – СЖО), поширенням психоемоційних розладів, підвищенням рівня соціальної ізоляції окремих груп населення, наслідками воєнного конфлікту тощо. Ю. Горемикіна стверджує, що перераховані виклики потребують нестандартних, ефективних та адаптивних рішень, однак фінансові, кадрові та організаційні ресурси соціальної сфери в України залишаються обмеженими [9, с. 92]. Вважаємо, що у такій ситуації пошук і впровадження інноваційних практик стає не просто бажаним, а необхідним кроком для забезпечення стійкого розвитку соціального захисту населення під час війни.

Інноваційні практики у соціальній роботі з вразливими групами включають нові підходи до оцінки потреб, індивідуалізацію соціальних послуг, розвиток партнерств із громадськими організаціями (далі – ГО), застосування цифрових технологій, інтегрованих моделей супроводу, менторства, медіації тощо [1, с. 93]. Загалом, вони сприяють більш ефективному розв'язанню соціальних проблем, підвищенню якості життя одержувачів послуг та зміцненню соціального капіталу територіальних

громад (далі – ТГ). Таким чином, інновації виступають ключовим чинником розвитку соціальної роботи, здатним забезпечити її відповідність сучасним викликам і потребам населення.

О. Макарова під інноваційними практиками розуміє нові, ефективні та адаптивні способи надання соціальної допомоги, спрямовані на забезпечення повноцінного функціонування сімей, у яких є ризик порушення прав дитини або загроза її вилучення з родинного середовища [4, с. 698].

О. Савчук та А. Галай вказують на те, що особливістю інноваційних технологій соціальної допомоги вразливим сім'ям з дітьми є їх багатовекторність і гнучкість. Зокрема, автори стверджують, що технології можуть реалізовуватися як через окремі проєкти або програми (наприклад, короткострокові інтервенції або кризові центри підтримки), так і через сталий набір послуг, які соціальні служби надають на постійній основі, що може включати: кейс-менеджмент, індивідуальні плани виходу із кризи, патронат над дитиною, менторський супровід батьків, програми раннього втручання, послуги мобільних мультидисциплінарних команд, а також цифрові інструменти моніторингу та оцінки потреб родин [6, с. 71]. Як зазначає Г. Кучер, впровадження таких інновацій потребує проходження кількох етапів:

– оцінка незадоволених потреб вразливих сімей з дітьми (збір інформації про житлові, психологічні, матеріальні та освітні проблеми в родині, визначення рівня ризику для дитини);

– формування реалістичного бачення інноваційного втручання, тобто моделі допомоги, яка відповідає виявленим потребам родини;

– розробка, апробація та впровадження відповідної програми чи послуги, наприклад, проєкту підтримки батьківства, який поєднує тренінгові модулі з менторською підтримкою;

– оцінка ефективності, яка здійснюється через зворотний зв'язок, моніторинг змін у добробуті родини та коригування дій соціального працівника [2, с. 18].

Загалом, на наш погляд, у процесі важливо враховувати, що інноваційність є контекстуальною. Наприклад, Ю. Попик дійшов висновку про те, що практика соціального супроводу батьків за принципом «рівний рівному» або запровадження електронного кейс-менеджменту може вважатися інноваційною в умовах окремої ТГ України, тоді як у європейських країнах це вже звична практика [5, с. 194]. Інноваційні технології соціальної допомоги, як зазначає О. Бражко, також включають використання цифрових платформ, чат-ботів, мобільних застосунків для

батьків, які потребують порад або доступу до інформації, а також гейміфікованих програм навчання навичкам позитивного батьківства . Усе вищенаведене, науковець вважає, сприяє більш якісному залученню родин до процесу змін і підвищенню їхньої відповідальності за власне майбутнє [1, с. 44].

У контексті інноваційних технологій соціальної допомоги вразливим сім'ям з дітьми, впровадження нових підходів у сфері державної соціальної політики відіграє ключову роль у створенні ефективної, чутливої до потреб, людиноцентричної системи підтримки. Зокрема, як зазначають З. Кияниця та Ж. Петрочко: «вразливі сім'ї з дітьми – це соціальна група, яка найгостріше потребує якісної, доступної, своєчасної та комплексної допомоги, особливо в умовах соціально-економічної нестабільності, воєнного стану, втрати джерел існування, домашнього насильства або інших складних життєвих обставин [3, с. 119]. Інноваційні технології в соціальній сфері означають не лише цифровізацію процесів, а й зміну самої філософії надання послуг – від формального виконання функцій до індивідуалізованого, інтегрованого та клієнтоорієнтованого підходу. Зокрема, Є. Татарчук говорить про нові моделі, програми, інструменти та методи роботи, які забезпечують:

– оцінку потреб сім'ї на основі мультидисциплінарного підходу;

– інтегроване надання послуг – соціальних, психологічних, медичних, освітніх – в одному «вікні»;

– активну участь клієнта у створенні індивідуального плану виходу зі складних обставин;

– міжвідомчу співпрацю органів опіки, служб у справах дітей, закладів охорони здоров'я, освіти, поліції, громадських організацій (далі – ГО);

– застосування цифрових рішень (електронних кейс-менеджментів, онлайн-консультацій, мобільних додатків для доступу до послуг);

– соціальні інновації (патронажна сім'я, наставництво, батьківський коучинг, групи самодопомоги, сімейні центри підтримки) [7].

Наприклад, інтегрована модель допомоги передбачає роботу в команді фахівців з різних секторів, які разом із сім'єю визначають ключові проблеми та ресурси, а потім узгоджено реалізують індивідуальний план допомоги. Також, впроваджується практика раннього втручання – виявлення проблем на ранніх етапах, що дозволяє мінімізувати ризики соціального сирітства або втрати батьківської опіки. Децентралізація та розвиток ТГ створюють умови для впровадження локальних інновацій, які враховують особливості кожної громади. Наприклад, О. Татохіна

підкреслює, що в деяких ТГ діють «мобільні бригади» соціально-психологічної допомоги, кризові кімнати для жінок з дітьми, сімейні соціальні хаби. Також, розвиток соціального замовлення на послуги для вразливих сімей відкриває простір для залучення недержавних організацій (далі – НДО), які часто мають більшу гнучкість у впровадженні інновацій, що дозволяє поєднати державні ресурси з громадським досвідом, ефективніше реагувати на локальні потреби [8].

Отже, інноваційні технології соціальної допомоги вразливим сім'ям з дітьми – це шлях до створення нової якості соціальної підтримки, яка базується на партнерстві, довірі, залученні та сталому розвитку на рівні ТГ. Загалом, впровадження інноваційних технологій у роботу з вразливими сім'ями з дітьми дозволяє підвищити ефективність соціальних інтервенцій, запобігти інституціоналізації дітей, зберегти сімейне середовище та створити умови для сталого розвитку громади через підтримку базового соціального інституту — родини.

Список використаних джерел

1. Бражко О. В Функціонування інтегрованих соціальних послуг на державному та місцевому рівні. *Журнал «Наукові інновації та передові технології». Серія «Управління та адміністрування»*. Вип. № 11 (25). 2023. С. 44–57.

2. Кучер Г. Створення оптимальної моделі надання соціальних послуг у громаді в умовах децентралізації (на прикладі м. Умань). *Social Work and Education*. 2016. № 2. С. 15–25.

3. Кияниця З. П., Петрочко Ж. В. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми: посіб. у 2-х ч.; Ч. І. Сучасні орієнтири та ключові технології. К: Обнова Компані, 2017. 256 с.

4. Макарова О. В., Черенько Л. М. Соціальні послуги для сімей з дітьми: нові виклики та напрямки вдосконалення. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. № 10. С. 697–700.

5. Попик Ю. Організація діяльності інтегрованих соціальних служб в територіальних громадах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2016. Вип. 2. С. 193–196.

6. Савчук О. М., Галай А. О. Кейс-менеджмент у роботі з внутрішньо переміщеними особами. *Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. 2016. № 188. С. 70–74.

7. Татарчук Є. Інноваційні методи удосконалення системи надання соціальних послуг для сталого розвитку громад. *Peers International*. 2023. URL: https://is.gd/4Rq1Ek (дата звернення: 05.04.25).

8. Татохіна О. В Україні діють 30 мобільних бригад соціально-психологічної допомоги: як звернутися? *Львівський портал*. 2022. URL: https://portal.lviv.ua/news/2022/07/26/v-ukraini-diiut-30-mobilnykh-bryhad-sotsialno-psykholohichnoi-dopomohy-iak-zvernutysia (дата звернення: 05.04.25).

8. Horemykina Y. Innovative Social Work Practices for Vulnerable Groups of the Population in Ukraine. *Demography and Social Economy*. 2020. № 3 (41). P. 91–113.

***Лілія Вибранець**, здобувач вищої освіти*
1 курсу другого (магістерського) рівня
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк
***Науковий керівник:** Наталія Павлишина, к. пед. н., доцент,*
доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА УМОВА СТВОРЕННЯ СПРИЯТЛИВОГО ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Створення рівних можливостей для всіх учасників освітнього процесу та доступ до якісної освіти незалежно від їх фізичних, психічних, соціальних чи культурних особливостей є визначальною мето інклюзивного навчання. Важливу роль у цьому процесі відіграє толерантність, адже без неї важко досягти гармонійного співіснування та взаємопідтримки у інклюзивному освітньому середовищі.

У сучасній педагогічній, психологічні літературі немає єдиного визначення поняття толерантності, зокрема у освітньому середовищі.

Згідно Декларації принципів толерантності, затвердженої резолюцією 5.61 Генеральної конференції ЮНЕСКО від 16.11.1995, толерантність трактується як повага, прийняття і правильне розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, наших форм самовираження і способів проявів людської індивідуальності [2].

Х. Сайко та К. Островська зазначають, що поняття «толерантність» є структурно складним утворенням особистості, яке неможливо описати за допомогою лише одного поняття та в одному вимірі. Варто виокремлювати

її структуру, зокрема раціонально-логічний та емоційно-чуттєвий компоненти, когнітивну, емоційну та поведінкову складову [5].

Т. Ремах пропонує розглядати толерантність як настрої в суспільстві, протилежні булінгу та приниженню особистості [4].

Толерантність в інклюзивній освіті – це готовність і здатність усіх учасників освітнього процесу приймати та поважати усіх учнів, у тому числі з особливими освітніми потребами (ООП), незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних, соціальних, емоційних чи інших особливостей.

У руслі дослідження важливо з'ясувати ознаки інклюзивного освітнього середовища.

Так, Т. Атрощенко та Т. Бондар виокремлюють такі компоненти інклюзивного освітнього середовища:

– просторово-предметний компонент;

– матеріальні можливості закладу освіти;

– доступна архітектурно-просторова організація;

– забезпеченість сучасними технічними засобами й системами;

– змістово-методичний компонент;

– комунікативно-організаційний компонент [1].

Варто зазначити, що на шляху побудови інклюзивного освітнього середовища снує багато викликів, зокрема стереотипи та упередження щодо дітей з особливими освітніми потребами, архітектурні та цифрові бар'єри, недостатня підготовка педагогів до роботи в умовах інклюзивного навчання, брак необхідних адаптованих навчальних програм, тощо. Власне процес формування толерантності серед учасників освітнього процесу сприяє подоланню значних труднощів в організації інклюзивного навчання. Адже толерантне ставлення педагогів до дітей з ООП формує загальну атмосферу класу, інтеграція теми толерантності в освітній процес сприяє розвитку емпатії та взаємопідтримки, а різноманітні волонтерські ініціативи допомагають розвинути толерантне ставлення до усіх учасників освітнього процесу.

Отже, толерантність є визначальним чинником побудови сприятливого інклюзивного освітнього середовища, оскільки сприяє запобіганню конфліктних ситуацій та розвиткові взаємоповаги, інтеграції всіх учасників освітнього процесу. Формування толерантного ставлення серед учнів, педагогів та батьків є надважливим завданням сучасної освіти, що вимагає зміни освітньої парадигми.

Список використаних джерел

1. Атрощенко Т.О, Бондар Т.І. Наукові підходи до створення сприятливого інклюзивного освітнього середовища в початковій школі. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип 36, том 1, 2021. С. 195-200.

2. Декларація принципів толерантності, затверджена резолюцією 5.61 Генеральної конференції ЮНЕСКО від 16.11.1995. URL: https://nibu.kyiv.ua/exhibitions/337/.

3. Острянко Т.С. Толерантність як умова розвитку інклюзивного освітнього середовища. *Інклюзивна освіта та навчання в сучасних умовах трансформацій: психолого-педагогічні основи інклюзивної освіти* : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 23 січня – 5 березня 2023. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2023. С. 97-99.

4. Ремех Т.О. Проблема розвитку толерантності до дітей з інвалідністю в закладах загальної середньої освіти. *Український педагогічний журнал*. 2024. №2. С. 147-158.

5. Сайко Х.Я., Островська К.О. Толерантність до дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивній школі. *Молодий вчений*. 2020. №1 (77). С. 43-46.

***Каріна Власенко**, к. пед. наук,*
доцент кафедри соціальної роботи та реабілітації,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України, м. Київ
***Уляна Жугунісова**, здобувач вищої освіти першого*
(бакалаврського) рівня 1-го курсу
спеціальності «Соціальна робота»,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України, м. Київ

РОЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ У ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У сучасних умовах розвитку соціальної сфери ефективне ведення професійної документації є важливою складовою діяльності соціального працівника. Документаційне забезпечення відіграє ключову роль у плануванні, реалізації та оцінці соціальних послуг, сприяючи систематизації

інформації, забезпеченню прозорості роботи та підвищенню якості соціального супроводу клієнтів.

Ведення документації у сфері соціальної роботи є важливим елементом її управлінського процесу, тобто складовою менеджменту соціальної діяльності. Воно виступає невід'ємною частиною як організації взаємодії соціальних служб із людиною, так і їхнього втручання у вирішення соціальних проблем мікросередовища [3, с. 103].

Зважаючи на зростаюче значення практичної роботи з документами в сучасному суспільстві, швидкий розвиток інформаційних технологій, активне впровадження, поширення, використання та збереження інформації, а також прискорення обміну юридично значущими документами, які безпосередньо впливають на ухвалення управлінських рішень, підвищуються вимоги до ефективності документаційного забезпечення у різних професійних сферах. У сфері соціальної роботи документаційне забезпечення базується передусім на законодавчих актах України, що регулюють питання соціального захисту населення, а також на нормативно-правових актах у сфері інформації, документації та процесів документування. Його правову основу становлять укази та розпорядження Президента України, постанови й розпорядження Кабінету Міністрів України, що визначають правила ведення документації в управлінській діяльності. Крім того, важливе значення мають нормативні акти органів виконавчої влади (міністерств, відомств, комітетів) як загальногалузевого, так і відомчого характеру, а також документи інструктивного та методичного спрямування. Систематизація документаційної діяльності забезпечується державними стандартами, уніфікованими системами документів та класифікаторами техніко-економічної й соціальної інформації [2].

Зростання обсягу адміністративної роботи, впровадження цифрових технологій, зміни у законодавчій базі та необхідність адаптації до міжнародних стандартів створюють нові виклики для ведення професійної документації. Водночас ці виклики відкривають перспективи для вдосконалення процесів документування, оптимізації документообігу та впровадження електронних систем управління соціальними послугами.

Інтеграція електронних систем, зокрема баз даних, електронних журналів та платформ для обміну інформацією між установами, дозволяє значно спростити роботу соціальних працівників і зробити її більш ефективною. Водночас це також створює нові виклики, пов'язані з безпекою та конфіденційністю даних, а також з необхідністю додаткового навчання соціальних працівників для роботи з новими технологіями. Оскільки

соціальні працівники часто мають справу з чутливою інформацією, пов'язаною з життєвими ситуаціями, важливо гарантувати, що ці дані не будуть доступні стороннім особам або використані не за призначенням. Для цього необхідно впроваджувати сучасні методи захисту інформації, такі як шифрування даних, двофакторну аутентифікацію та регулярний моніторинг безпеки інформаційних систем. Окрім технічних засобів, важливою складовою є також навчання соціальних працівників щодо правил безпеки при роботі з електронною документацією.

Впровадження електронних систем вимагає чіткого дотримання законодавства, яке регулює захист персональних даних. Стандарти етики, що регулюють взаємодію між соціальними працівниками і клієнтами, також потребують адаптації до нових реалій, щоб забезпечити конфіденційність і гідність кожної особи, з якою працює соціальний працівник.

Інтероперабельність також стає важливим аспектом при інтеграції електронних систем. Взаємодія між різними платформами, організаціями та державними структурами має бути безперешкодною і зручною. Тому важливо створювати єдині стандарти обміну даними, що дозволяють швидко і без помилок передавати інформацію між установами, такими як органи соціального захисту, медичні заклади та правоохоронні органи, забезпечуючи ефективність та своєчасність соціального обслуговування.

Одним із найбільших викликів є необхідність стандартизації професійної документації. В Україні, як і в багатьох інших країнах, наявність різноманітних форм та шаблонів документації може призвести до плутанини та непорозумінь у роботі соціальних працівників. Стандартизація документації дозволить забезпечити єдність підходів, зменшити кількість помилок і покращити координацію між різними установами та організаціями, що займаються наданням соціальних послуг.

Соціальна робота передбачає свідомий вибір професії, ґрунтовну підготовку фахівців і їхнє постійне професійне зростання. Важливим аспектом є формування компетентності майбутнього соціального працівника, що являє собою комплексну характеристику, яка поєднує знання, навички, вміння, ціннісні орієнтири, професійний досвід, а також готовність і здатність ефективно виконувати обов'язки відповідно до покладеної відповідальності [1, с. 76].

Незважаючи на важливість професійної документації, багато соціальних працівників досі мають проблеми недостатнього рівня кваліфікації в цій сфері. Окрім технічних навичок, важливо, щоб соціальні працівники володіли знаннями з етики, правових норм, а також розуміли важливість ведення якісної документації для забезпечення якості послуг.

Перспективи професійної документації у діяльності соціального працівника мають великий потенціал для розвитку завдяки впровадженню нових технологій та стандартів. Зокрема, важливим напрямком є інтеграція електронних систем і баз даних, що можуть значно полегшити роботу та зробити процес надання послуг більш прозорим і ефективним. Однак для досягнення максимального ефекту необхідно приділяти увагу постійному підвищенню кваліфікації соціальних працівників, забезпеченню етики та конфіденційності інформації, а також стандартизації документації, що дозволить створити єдиний, зручний та надійний інструмент для управління соціальними послугами.

Список використаних джерел

1. Безпалько О. Соціальна педагогіка: навч. посіб. К. : Академвидав, 2013. 312 с.

2. Маліновська Н. Навчальна дисципліна «Документаційне забезпечення соціальної роботи» в системі підготовки майбутніх соціальних працівників. *Сучасна наука та освіта: стан, проблеми, перспективи* : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 20–21 березня 2023 року). Полтава : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2023. С. 299–302.

3. Рень Л. Культура справочинства у підготовці майбутніх соціальних педагогів. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя : збірник наукових праць.* Ніжин, 2014. Серія: Психолого-педагогічні науки, Вип. 3. С. 101–104.

***Каріна Власенко**, к. пед. наук,*
доцент кафедри соціальної роботи та реабілітації,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України, м. Київ
***Софія Расенчук**, здобувач вищої освіти*
першого (бакалаврського) рівня
2-го курсу спеціальності «Соціальна робота»,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України, м. Київ

БУЛІНГ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОГО СТУДЕНТСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

У сучасному суспільстві проблема булінгу набуває все більшої актуальності, зокрема у студентському середовищі. Заклади вищої освіти

мають бути простором для всебічного розвитку особистості, проте дедалі частіше в них спостерігаються прояви агресії, психологічного тиску та дискримінації. Булінг як соціально-педагогічне явище не лише порушує комфортне навчальне середовище, а й може мати серйозні наслідки для психоемоційного стану та соціалізації студентів.

Актуальність дослідження зумовлена зростанням кількості випадків булінгу, що негативно впливає на освітній процес та міжособистісні стосунки серед молоді. Вивчення цієї проблеми є важливим для розробки ефективних механізмів профілактики та подолання булінгу, а також для формування безпечного й толерантного середовища у закладах вищої освіти. Одним із ключових завдань сучасних освітніх установ є усвідомлення масштабів булінгу та створення безпечного освітнього середовища для його попередження й подолання негативних соціально-педагогічних наслідків.

Булінг (цькування) є серйозною проблемою, яка особливо гостро проявляється серед сучасної молоді. Це соціальне явище має глобальний характер і спостерігається вже понад століття, проте досі залишається недостатньо дослідженим. В Україні наукові публікації, присвячені цій темі, почали з'являтися лише у 2005 році. За даними UNICEF, у 2019 році кількість постраждалих від булінгу в Україні становила 39 %.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)», законодавчі норми щодо боротьби з булінгом не поширюються на повнолітніх студентів. Це створює труднощі у використанні цієї правової бази як засобу захисту від насильства в освітньому молодіжному середовищі, а також у притягненні до відповідальності як винуватців булінгу, так і неповнолітніх студентів [3].

Булінг має широкий вплив, що виходить за межі постраждалої особи, зачіпаючи все соціальне середовище. Він може спричиняти зростання напруженості в навчальних закладах, родинах і суспільстві загалом, погіршуючи стосунки та провокуючи конфлікти. Це явище здатне формувати агресивні та ворожі моделі поведінки, які можуть негативно позначатися на подальшому розвитку особистості.

Варто звернути увагу на погляди дослідниці Андрєєнкової В., яка зазначає, що булінг – це цілеспрямоване й систематичне застосування фізичного, вербального або психологічного насильства з боку окремої особи чи групи осіб. Його мета – завдати шкоди, встановити контроль або знизити самооцінку жертви, що призводить до стресу, страху та психологічних травм [1, с. 87].

Булінг є однією з найпоширеніших форм психологічного насильства. Проблема насильства завжди залишалася актуальною для суспільства, проникаючи в різні сфери життя, зокрема й освітнє середовище. Сучасні студенти можуть безпосередньо стикатися з випадками жорстокості та насильства в колективі або ставати свідками булінгу серед однолітків. З огляду на прагнення молоді до самоствердження у світі дорослих та способи його реалізації, ця проблема набуває особливої гостроти. Тому заклади освіти мають не лише організовувати освітній процес, а й приділяти більше уваги психологічній безпеці студентів, своєчасно реагуючи на можливі прояви булінгу [4, с. 174].

Фізичний булінг проявляється через здатність агресора застосовувати фізичне насильство або чинити тиск на жертву. Соціальний статус і популярність можуть надавати кривднику вплив на оточення, визначати ставлення групи та змушувати жертву підкорятися. Емоційна перевага ґрунтується на вмінні агресора маніпулювати почуттями жертви, завдаючи їй психологічних страждань. Культурна перевага включає дискримінацію за расовими, етнічними, релігійними чи іншими ознаками, що дозволяє агресору виправдовувати насильство, спираючись на соціальні стереотипи та культурні норми [2, с. 47–48].

Попри заходи державної політики, спрямовані на протидію булінгу, рівень цькування серед студентів залишається досить високим. Запровадження адміністративної відповідальності за булінг в освітньому середовищі не призвело до значного зниження його випадків. Оскільки лише юридичні санкції не можуть повністю вирішити проблему, важливо продовжувати роботу з її попередження в закладах освіти [5, с. 34].

Найбільш вразливими до булінгу є студенти, які відзначаються сором'язливістю, зразковою поведінкою або схильністю до замкненості через особисті обставини. Молодь часто стає об'єктом цькування через зовнішній вигляд, переконання, особливості поведінки або інші фактори, що відрізняють їх від оточення [1, с. 5–6].

Освітні заклади відіграють ключову роль у створенні безпечного середовища для навчання, формуванні у студентів навичок ненасильницької комунікації, а також у запобіганні конфліктам та проявам насильства.

Таким чином, можна підсумувати, що булінг є формою агресивної поведінки, яка включає систематичне застосування насильства однією особою щодо іншої та може проявлятися у різних видах: вербальному, фізичному, психологічному та кібербулінгу. Відмінною рисою цього явища є навмисність заподіяння шкоди, що відрізняє його від звичайних конфліктів. Основою булінгу часто є дисбаланс сил, коли агресор

використовує свою перевагу над жертвою. Повторюваність таких дій упродовж тривалого часу підсилює їхній негативний вплив, сприяючи виникненню психологічних травм. Наслідки булінгу можуть включати емоційні розлади, зниження самооцінки, соціальну ізоляцію, погіршення успішності та загального рівня життя постраждалої особи. Зважаючи на це, надзвичайно важливо не лише усвідомлювати проблему булінгу, а й активно протидіяти йому, створюючи безпечне та підтримуюче середовище для всіх.

Список використаних джерел

1. Андрєєнкова В., Мельничук В., Калашник О. Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 132 с.

2. Журавко Т. Булінг як соціально-педагогічна проблема в освітньому середовищі. 2019. С. 47–50. URL: http://tpsp-journal.kpu.zp.ua/archive/6_2019/part_1/12.pdf

3. Закон України «Про освіту». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text.

4. Кормило О. Явище булінгу в освітньому просторі. *Проблеми гуманітарних наук. Серія : Психологія*, 2015. № 37. С. 174–187.

5. Hradova Y. Bullying: notion, signs and causes of occurrence. *Visegrad Jurnal on Human Rights*. 2019. Vol. 4. Part 3. P. 30–35.

***Іванна Глушко**, ст. гр. СЗ-41,*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
***Науковий керівник**: Оксана Майборода, к. іст. н., доцент,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ЕФЕКТИВНІСТЬ СІМЕЙНОЇ МЕДІАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна війна 2022 р має серйозний вплив на соціальну адаптацію сімей, створюючи для них численні виклики. Зокрема, Д. Маліннікова вважає, що першим серйозним наслідком є розрив сімейних зв'язків через евакуацію, переселення або втрату близьких, що спричиняє емоційну ізоляцію та стрес. Другим важливим аспектом науковця вважає травми та стрес, особливо серед дітей, які часто стають свідками насильства або безпосередніми жертвами конфлікту, що може призвести до розвитку посттравматичного стресу [4, с. 36].

Економічна нестабільність є ще однією проблемою про яку говорить дослідниця. Зокрема, вона сильно впливає на сімейне життя через втрату робочих місць і зниження доходів, які у підсумку ускладнюють забезпечення базових потреб родин, що може призвести до внутрішніх конфліктів. Зміни в ролях та відповідальності членів сім'ї, зокрема через мобілізацію, також можуть призводити до стресу та порушення сімейної гармонії. Війна спричиняє втрату близьких, що створює глибоке горе та психологічний біль для родини, часто ведучи до дезадаптації та порушень у міжособистісних стосунках, стверджує Д. Маліннікова. Діти, як найбільш вразлива категорія, стикаються з обмеженням доступу до освіти, порушенням їхніх прав на безпеку та тяжким емоційним станом, що також погіршує атмосферу в сім'ї. Не менш важливим, при цьому, є втрата житла та майна, що додає додаткові труднощі родинам, створюючи матеріальний і психологічний тиск. У результаті цього, сім'ї часто стикаються з труднощами в доступі до правової допомоги та соціальних ресурсів, що посилює ізоляцію та конфлікти [4, с. 37]. Загалом, усі перелічені Д. Малінніковою фактори потребують термінового реагування з боку соціальних служб і психологів для надання підтримки та збереження соціальної стабільності в родинах, які постраждали від війни.

За таких нестійких умов, сімейна медіація може стати важливим інструментом у вирішенні сімейних конфліктів в умовах воєнного стану в Україні. Зокрема, за даними 2023 р, в Україні функціонувало 587 судів, з яких 87 не працюють через бойові дії чи окупацію, а ще 84 не здійснюють правосуддя з 2014 р [5]. Враховуючи понад 2 тис вакантних посад суддів та суттєві затримки в роботі судової системи, строки розгляду справ значно збільшуються. Європейський суд з прав людини неодноразово виносив рішення щодо порушення права на справедливий суд в Україні через надмірну тривалість судових процесів.

В такому випадку, вважаємо, що сімейна медіація має стає важливим інструментом для вирішення спорів, оскільки вона дозволяє скоротити час на розв'язання конфліктів. Медіація забезпечує можливість швидкого і мирного вирішення спорів, що допомагає розвантажити судову систему, яка не здатна оперативно реагувати на всі заяви та позови через відсутність достатнього числа суддів і судових органів [6]. Згідно з практикою, медіація дозволяє досягти згоди в 80–85 % випадків, що значно перевищує успішність традиційного судового процесу, особливо в умовах надмірного навантаження [7]. Медіація також відіграє важливу роль у збереженні сімейних відносин, особливо в умовах воєнного стану, коли стрес і травми призводять до погіршення міжособистісних стосунків, а медіація в свою

чергу, дозволяє уникнути руйнування сім'ї через конфлікти і зберегти емоційний баланс, що особливо важливо для дітей.

Відповідно до Закону України «Про медіацію», сімейна медіація є процесом мирного врегулювання конфліктів, в якому нейтральний медіатор допомагає сторонам знайти компромісне рішення. Вона базується на таких ключових принципах, як: добровільність, конфіденційність, нейтральність медіатора та самостійність сторін у прийнятті рішення [8].

В умовах напружених сімейних відносин, де емоційні та моральні аспекти часто відіграють більш важливу роль, ніж правові норми, сімейна медіація може бути значно ефективнішою, ніж судовий процес. Як зазначає Л. Бондаренко-Зелінська, в медіації вирішення конфлікту орієнтується не на формальні правові норми, а на моральні цінності та індивідуальні уявлення сторін про добро та справедливість, що дозволяє уникнути загострення спору, яке може статися в суді через суворе дотримання доказів та правових норм [1].

Також, у випадку судових спорів щодо дітей, часто ігнорується їхні інтереси через особисті амбіції батьків, що може призвести до серйозних психологічних проблем у дітей, зокрема до порушень самоідентифікації та емоційних травм. Судовий процес лише загострює ці проблеми, тоді як медіація допомагає досягти більш конструктивного та компромісного результату, мінімізуючи травмуючий вплив на дитину та зберігаючи позитивні сімейні відносини [3].

Згідно з дослідженнями С. Дяченка та Н. Колокольної, впровадженню медіації в Україні перешкоджає низка факторів, які потребують комплексного вирішення. Зокрема, основними бар'єрами є: низька правова культура населення, що ускладнює проведення реформ, а також відсутність достатнього рівня довіри до медіації як альтернативного методу вирішення спорів. При цьому, значна частина населення продовжує вважати суд єдиним способом вирішення конфліктів, що свідчить про відсутність обізнаності про переваги медіації. Важливим аспектом є також фінансова обмеженість, яка ускладнює реалізацію медіаційних програм і їх популяризацію в Україні [2, с. 121].

Загалом, в умовах воєнного стану в Україні, ефективне застосування сімейної медіації може відігравати важливу роль у посиленні сімейної рівноваги, розбудові довіри між членами родини, що матиме позитивний вплив на загальну соціальну стабільність. Також, медіація пропагує культуру миру та мирного вирішення конфліктів, через діалог та взаєморозуміння. Для покращення процесу сімейної медіації в умовах воєнного стану пропонується:

– забезпечення медіаторів необхідними знаннями і навичками для роботи в умовах війни, зокрема у сфері психології;

– розвиток культурної чутливості медіаторів, що дозволить адаптувати методики до конкретних соціокультурних умов;

– створення безпечного середовища для проведення медіації, враховуючи загрози, які виникають в умовах воєнного стану;

– залучення експертів, таких як психологи та соціальні працівники, для надання додаткової підтримки учасникам медіації;

– використання сучасних технологій для забезпечення доступу до медіації в небезпечних або віддалених регіонах;

– розробка спеціальних підходів до медіації для дітей, що враховують їхню унікальну вразливість;

– залучення громадськості та підтримка з боку судів, у тому числі пропозиція медіації як альтернативного способу вирішення спорів під час судового процесу [4, с. 39].

Отже, ефективність сімейної медіації в умовах воєнного стану полягає в її здатності знижувати конфлікти, зменшувати психологічний стрес та сприяти конструктивному вирішенню спорів. Медіація допомагає зберегти сімейну стабільність, захищає інтереси дітей і підтримує психоемоційний стан учасників враховуючи специфічні виклики (підготовка медіаторів, забезпечення захисту та залучення експертів), які є критичним для підвищення ефективності медіаційного процесу в умовах війни, сприяючи зниженню соціальної напруги та покращенню мирного врегулювання конфліктів.

Список використаних джерел

1. Бондаренко-Зелінська Н. Л. Окремі аспекти альтернативного вирішення спорів при врегулюванні сімейних конфліктів. *Приватне право і підприємництво.* 2016. Вип. 15. URL: https://is.gd/dOBi3v (дата звернення: 06.04.2025).

2.Дяченко С., Колокольна Н. Запровадження медіації для вирішення сімейних спорів у цивільному судочинстві України: судова практика. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 118–121.

3.Маркус Ф. Відчуження одного з батьків другим – це психологічне насилля над дитиною. *Судова влада України*. 2021. URL: https://is.gd/B0baHV (дата звернення: 06.04.2025).

***Ірина Гринюк**, асистент вчителя інклюзивного навчання, КЗ загальної середньої освіти «Жидичинський ліцей № 31 Луцької міської ради»*

ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ІНКЛЮЗИВНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Підготовка студентів педагогічних спеціальностей до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчального середовища розглядається як цілеспрямований процес набуття здобувачами вищої освіти здатності ефективно здійснювати професійно організовану діяльність в умовах інклюзивного простору, що характеризується їхньою мотиваційно-ціннісною орієнтацією та високим рівнем фахових знань, умінь, навичок щодо роботи з особами, які мають особливі освітні потреби.

Підготовка студентів педагогічних спеціальностей професійної діяльності вимагає формування у них високого рівня професійної компетентності, що передбачає пошук нових підходів до навчання у закладах вищої освіти, які сприятимуть ефективній підготовці конкурентоспроможних на ринку праці фахівців.

З огляду на зазначене майбутній педагог повинен володіти такими основними якостями:

– знаннями про моральні цінності та професійну етику, про способи формування самооцінки власної педагогічної діяльності;

– навичками аналізу конкретної ситуації, полегшення проблем особи з особливими освітніми потребами, захисту її інтересів та інших способів взаємодії в учнівському колективі;

– такими моральними цінностями, як емпатія, толерантність, відкритість, гуманність, справедливість, самодостатність, конфіденційність, чесність у педагогічній діяльності;

– доречним й усвідомленим використанням власних моральних якостей і диференційованим застосуванням навичок спілкування у професійних цілях;

– глибокою і щирою зацікавленістю потребами та можливостями осіб, що мають особливі освітні потреби;

– налаштуванням на роботу у складних умовах і розв’язування гострих соціальних проблем, що можуть періодично виникати в учнівському колективі.

На думку О. Бабакової, важливими аспектом у процесі підготовки майбутніх педагогів до роботи в інклюзивних умовах є формування у них таких професійних якостей:

– професійно-ціннісні орієнтації педагога, який працює з дітьми з особливими освітніми потребами;

– визнання цінності особистості дитини незалежно від її порушення; усвідомлення своєї відповідальності як носія культури та її транслятора для дітей з особливостями психофізичного розвитку;

– розуміння творчої сутності педагогічної діяльності з дітьми, що потребує великих духовних та енергетичних затрат тощо [1].

Дослідники визначають також напрями підготовки педагогічних кадрів для інклюзивної освіти:

– реорганізація і модифікація програм вищої освіти до ідей освітньої інклюзії;

– удосконалення програм підвищення кваліфікації фахівців педагогічного профілю;

– створення безбар'єрного, відкритого, адаптованого освітнього середовища [2].

Основоположною базою такої підготовки та підґрунтям формування відповідних професійних компетенцій, на думку авторки, повинні стати базові знання з фахових предметів, основ спеціальної педагогіки, основ сучасних методів, методик, технологій навчання [2].

Отож студенти педагогічних спеціальностей мають досконало володіти системою професійно-орієнтованих знань, умінь та навичок щодо особливостей реалізації педагогічної діяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища. Так, відповідно до Національної рамки кваліфікацій, майбутній педагог повинен володіти концептуальними знаннями, набутими у процесі навчання та професійної діяльності, включаючи певні знання сучасних досягнень. Зокрема, системними, глибокими та ґрунтовними професійними знаннями про особливості соціалізації осіб з особливими освітніми потребами, специфіку виконання педагогічної роботи з такою категорією населення, організаційно-правові форми та напрями роботи закладів освіти в умовах інклюзії.

Для ефективного виконання професійної діяльності в умовах інклюзивного навчального середовища студенти повинні володіти проєктувальними, виконавськими та аналітичними уміннями і навичками виконання педагогічної роботи з особами, що мають особливі освітні потреби. Їх наявність свідчить про здатність та готовність майбутніх фахівців працювати в умовах інклюзії та застосовувати індивідуальний підхід до учасників навчального процесу.

Проєктувальні уміння та навички включають:

– вміння здобувати, поповнювати та розширювати свої знання про засоби, принципи, методи та форми роботи з особами, що мають особливі освітні потреби;

– вміння планувати індивідуальну та групову роботу з учнями відповідно до загальної, стратегічної мети педагогічної діяльності, а також оптимальних дидактичних технологій;

– вміння системно та комплексно застосовувати педагогічні методи та технології в процесі професійної діяльності у відповідних закладах освіти.

Виконавські уміння та навички включають:

– вміння сформувати позитивну мотивацію до навчання у осіб з особливими освітніми потребами;

– вміння направляти процеси планування та організації навчання учнів, враховуючи їх індивідуальні можливості та потреби;

– вміння налагоджувати правильні, довірливі, відкриті взаємини педагога з колегами; використовувати різні механізми формування міжособистісних взаємин учнівського колективу, попереджувати і долати конфлікти у спілкуванні.

Аналітичні уміння та навички охоплюють:

– вміння визначати ступінь проблем та потреб осіб з особливими освітніми потребами;

– вміння коригувати індивідуальну роботу відповідно до вікових, статевих та індивідуальних особливостей учнів;

– вміння об’єктивно оцінювати результати власної діяльності;

– вміння адекватно оцінювати та контролювати ефективність використання педагогічних технологій на всіх етапах роботи та визначати їх відповідність з врахуванням вікових, статевих та індивідуальних особливостей.

Вважаємо, що процес підготовки студентів педагогічних спеціальностей до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчального середовища буде більш ефективним, якщо нормативні та варіативні навчальні дисципліни міститимуть відповідні змістові модулі на інклюзивну тематику.

Так, у процесі виконання професійної діяльності з особами, що мають особливі освітні потреби, майбутній фахівець має бути гуманістично спрямованим, готовим до особистої та соціальної відповідальності, мати почуття власної гідності та повагу до гідності учнів, здатним розуміти їх проблеми та надавати всебічну допомогу та підтримку. До психологічних якостей, якими повинен володіти студент в процесі виконання педагогічної роботи, відносять толерантність, ерудованість, стресостійкість, соціабельність, автентичність, самодостатність, життєрадісність, професійну інтуїцію, дипломатичність, зацікавленість у професійній діяльності та професійну компетентність.

Отже, для успішної професійної діяльності в умовах інклюзивного навчального середовища студенти педагогічних спеціальностей повинні мати чітко виражений інтерес до обраної професії, мотиваційно-ціннісну орієнтацію на соціальну активність; стійке бажання виконувати педагогічну роботу в умовах невизначеності тощо.

Список використаних джерел

1. Бабакова О.С. Готовність педагогів до впровадження інклюзивної освіти в Україні. *Педагогіка здоров'я : збірник наукових праць IV Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 210-річчю з дня заснування Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди* / за загальною редакцією акад. Прокопенка І.Ф. Харків: ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. 2014. С. 625–626.

2. Малишевська І.А. Забезпечення підготовки педагогічних фахівців до роботи в умовах інклюзивної освіти. *Витоки педагогічної майстерності*. 2017. Випуск 20. С. 158–162.

***Сергій Гринюк**, к. т. н., доцент*
доцент кафедри комп'ютерної інженерії та кібербезпеки,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
***Валентина Гринюк**, вихователь, заклад дошкільної освіти*
(ясла-садок) № 3 «Лісова казка», м. Ківерці

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ У ПРОЦЕСІ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті пріоритетним напрямом у розвитку освіти є підготовка освічених людей, кваліфікованих спеціалістів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння і впровадження сучасних технологій [4]. Прагнення постійно оптимізувати навчально-виховний процес зумовило появу нових і вдосконалення кращих педагогічних технологій, що використовувалися до цього часу. Подальший їх розвиток пов'язаний із орієнтацією на реалізацію сучасних концепцій освіти і виховання.

Ще на початку 20-х рр. минулого століття у працях відомих педагогів з'являється термін «педагогічна технологія». У сучасній педагогічній літературі й досі не існує єдиних, вичерпних визначень понять освітніх, педагогічних, навчальних технологій. Дослідники нараховують близько 300 трактувань цих термінів, що різняться не лише формою, а й за змістом, який у них вкладається. Одні науковці термін «технологія» розуміють як

управління педагогічними процесами, інші – як способи організації діяльності учнів, різноманітні методи та прийоми досягнення педагогом навчальної мети тощо.

До основних ознак технології належать:

– стандартизація (єдина типова форма організації, проведення, здійснення чого-небудь);

– уніфікація процесу (зведення чого-небудь до єдиної форми, системи, єдиних нормативів);

– можливість його ефективного відтворення відповідно до заданих умов [1, с. 2–3].

На сучасному етапі розвитку освіти діти дійсно навчаються завдяки тому, що можуть повністю себе реалізувати. Вони не бояться висловити свою думку, критику, не бояться бути почутими. На таких уроках учитель повинен стати «невидимим диригентом», який вміє вчасно почути, помітити, підтримати кожного учня. Коли діти працюють разом, вони формують навички, які необхідні для самостійного життя: розв'язувати конфлікти; активно слухати; критикувати думку, а не того, хто її висловив; аналізувати; приймати рішення.

У сучасній педагогіці серед основних моделей навчання виділяють: традиційну або класичну, активну та інтерактивну (рис. 1)

Рис. 1. Основні моделі навчання

Особливостями традиційної (класичної) моделі є те, що учні засвоюють матеріал зі слів учителя чи з тексту підручника. Вони не беруть

участі в обговоренні, на уроках демонструють тільки репродуктивні знання. На уроках учні найчастіше стають пасивними слухачами чи глядачами або виконують чітко обмежені дії відповідно до підготовленого педагогом сценарію.

Активна модель передбачає стимулювання пізнавальної діяльності й самостійності учнів, взаємодію в системі «учень-вчитель», наявність творчих завдань. До цієї моделі відносяться такі методи: бесіди, «відкритий мікрофон», індивідуальні конкурси, пошук інформації, виконання індивідуальних творчих проектів, вікторини, рішення кросвордів, захист творчих робіт тощо.

Інтерактивна модель навчання передбачає організацію комфортних та ефективних умов навчання та виховання, за якої всі учні активно взаємодіють між собою і вчителем, використовуючи моделювання життєвих і професійних ситуацій, рольові ігри та методи, що дають змогу створити ситуації пошуку та успіху, співпереживання, суперечностей, ризику, сумніву, переконання, задоволення, аналізу та самооцінки своїх дій, спільне розв’язання проблем.

Метою інтерактивного навчання є створення комфортних умов пізнавальної діяльності, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність тощо. Суть інтерактивного навчання полягає у тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учнів. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де і учень, і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб’єктами навчання. Вони розуміють, що роблять; рефлексують з приводу того, що знають, вміють і здійснюють [2].

В інтерактивному навчанні важливими є вміння дискутувати, доводити і відстоювати свою думку, аргументувати власну позицію, вміння працювати в групі, вільно висловлюватися. Тому під час оцінювання доречно враховувати такі якості, а не лише здатність учня запам’ятати той чи інший алгоритм виконання дії чи відтворювання певної інформації, поданої вчителем, чи тієї, що розміщена у підручнику з певного предмета.

Варто зауважити, що такі інтерактивні технології, як рольова гра, обговорення в групі, дискусії та інші здебільшого сприймаються як гра, а не як серйозне навчання. Використовуючи їх, учителі хочуть переконатися в тому, що інтерактивне навчання обов’язково забезпечує досягнення якісних результатів учіння, ефективну взаємодію між усіма учасниками навчального процесу.

Для цього в першу чергу необхідно чітко сформулювати традиційні завдання оцінювання, а саме:

– показати учням, як вони досягли мети уроку;

– визначити найкращі результати досягнення учнів;

– стимулювати мотивацію учнів до навчання та отримання знань;

– визначити рівень здібностей учнів; з'ясувати, чи є необхідність у додатковому навчанні;

– виставити оцінки (бали).

Усі названі традиційні завдання оцінювання зберігають свою актуальність і на інтерактивних уроках, але водночас перед учителем постають інші нові проблеми. Нові підходи в оцінюванні повинні показати рівень оволодіння навичками мислення, спілкування, вміння спільно вирішувати поставлені проблеми. Оцінювання має бути тісно пов'язане з процесом навчання. Методика перевірки знань, умінь і навичок має обов'язково відповідати меті та методиці викладання певного предмета.

Інтерактивні технології навчання, які застосовують на уроках, сприяють ефективному розвитку здібностей, логічного мислення, системи загальнолюдських цінностей та загальноприйнятих норм поведінки як на уроках, так і в житті; розвитку здатності цінувати знання та вміння, користуватися ними; усвідомленню особистої відповідальності та вмінню об'єднуватися з іншими учнями задля розв'язання спільної проблеми; розвитку здатності визнавати і поважати цінності іншої людини; формуванню навичок спілкування та співпраці з іншими членами групи, взаєморозуміння та взаємоповаги до кожного індивіда; вихованню толерантності, співчуття, доброзичливості та піклування, почуття солідарності й рівності; формуванню вміння робити вільний та незалежний вибір, що ґрунтується на власних судженнях та аналізі дійсності.

Використання інтерактивних методів навчання дозволяє в процесі навчання знімати нервову напругу, дає можливість змінювати форми їхньої діяльності, переключати увагу на основні питання занять; сприяє розвитку різних комунікативних умінь і навичок.

А отже, у результаті оптимального використання різних інтерактивних методів навчання змінюються позиції як вчителя, так і учнів. Із носія готових знань учитель перетворюється в організатора пізнавальної діяльності учнів, а останні стають рівноправними суб'єктами в навчанні. Водночас створюється та реалізується модель творчої особистості, яка не лише володіє навичками спілкування, розуміє історичний процес і правові явища, а й уміє самостійно працювати над розвитком власного інтелекту, культури й моралі; виявляє свій творчий потенціал, що є основою подальшого успішного професійного становлення особистості майбутнього фахівця.

Список використаних джерел

1. Гуревич Р.С., Гордійчук Г.Б., Коношевський Л.Л. Освітнє середовище для підготовки майбутніх педагогів засобами ІКТ : монографія. Вінниця: ФОП Рогальська І.О., 2011. 348 с.

2. Литвинова С.Г. Інформаційно-комунікаційні компетентності вчителів загальноосвітніх навчальних закладів. *Комп'ютер у школі і сім'ї.* 2011. № 5. С. 6–10.

3. Овчарук О.В. Проблеми оцінювання інформаційно-комунікаційної компетентності в системі загальної середньої освіти: загальні підходи, *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2017. № 6. Том 44. С. 83–92.

4. П'янковська І.В. «Компетенція» та «компетентність» як провідні поняття компетентнісного підходу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія».* Серія: Психологія і педагогіка. 2010. № 15. С. 202–211.

***Аліна Гриценко**, здобувач вищої освіти ступеня «бакалавр» спеціальності «Соціальна робота» 4-го року навчання, НУБіП України, м. Київ*

***Науковий керівник:** Інна Осадченко, д. пед. н, професор, професор кафедри соціальної роботи та реабілітації НУБіП України, м. Київ*

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

У сучасних умовах вищої освіти студентська молодь зіштовхується з численними стресогенними чинниками, що обумовлено як внутрішніми психологічними характеристиками особистості, так і специфікою соціально-культурного середовища навчального закладу. Зростання вимог до академічної успішності, постійні зміни у соціальному оточенні, а також інтеграція в динамічне інформаційне середовище створюють комплекс стресових факторів, які можуть негативно впливати на психоемоційний стан та функціональну адаптацію студентів.

Актуальність проблеми полягає у тому, що формування стресостійкості є ключовим фактором забезпечення не лише психологічного благополуччя, але й успішної академічної та соціальної інтеграції молоді. Сучасна наукова література свідчить про необхідність системного підходу до аналізу соціально-психологічних умов, які сприяють або, навпаки, перешкоджають розвитку адекватних механізмів копінгу. Водночас, існує

дискусія щодо визначення основних компонентів соціальної підтримки, внутрішньої резилієнтності та ролі соціального капіталу у формуванні стресостійкості.

Проблематика психологічних особливостей стресостійкості студентської молоді є об'єктом широкого наукового дослідження. Зокрема, у працях М. Кузнєцова [3], О. Кузнецова [3], А. Маєвської [4], І. Мартинюк [5], К. Фоменко [3], А. Шамне [9] та інших було детально висвітлено різноманітні аспекти цієї проблематики. Сучасна наукова література доповнюється працями Л. Афанагенко [1], Г. Дубчак [2] та колег, якими здійснено систематичний аналіз залежності рівня стресових реакцій від періоду навчання в закладах вищої освіти. Зазначені дослідження свідчать про необхідність врахування етапів освітнього процесу при розробці профілактичних та корекційних програм у сфері психологічної підтримки студентської молоді.

У сучасних умовах вищої освіти навчальний процес сприймається як багатовимірний та надзвичайно динамічний феномен, що вимагає від здобувачів не лише високорозвинених когнітивних здібностей, але й значних інтелектуальних, фізичних та емоційних зусиль для досягнення оптимальних результатів [2]. Цей процес характеризується потребою у розвитку та вдосконаленні вольових характеристик, таких як наполегливість, самовладання та емоційний самоконтроль, які є визначальними для успішного досягнення поставлених академічних та професійних цілей.

Складність навчального процесу в закладах вищої освіти зумовлена високими темпами освоєння навчальних дисциплін, аналітичним характером завдань та значною кількістю самостійної роботи, що вимагає чіткої організації часу та ресурсів. Особливо гостро ці виклики проявляються у студентів із недостатньо розвиненими когнітивними механізмами, що часто призводить до виникнення проблем у сприйнятті та засвоєнні навчального матеріалу. Період екзаменаційних сесій виступає критичним етапом, оскільки він супроводжується підвищеним емоційним напруженням і нервово-психічними перевантаженнями, що може негативно впливати на загальну академічну успішність [1, с. 189].

За результатами сучасних досліджень, здобувачі освіти відчувають стрес як під час практичних та семінарських занять, так і в екзаменаційний період, що свідчить про комплексний характер впливу навчального процесу на психоемоційний стан студентів. Особливо виражені ці явища спостерігаються у здобувачів, які відчувають недостатність знань та вмінь, а також дефіцит особистісних компетенцій, необхідних для ефективного

навчання. Недостатня самооцінка власних вольових здібностей, пам'яті, уваги та мислення, а також брак навичок ефективного розподілу часу, сприяють формуванню прокрастинаційних тенденцій і ускладнюють процес структуризації навчальної діяльності [8].

Додатковими стресогенними чинниками виступають міжособистісні стосунки в студентських групах, організаційні особливості освітнього процесу, специфіка поведінки викладацького складу, лаборантів та іншого адміністративного персоналу, а також недостатність сучасних навчальних ресурсів, таких як підручники, посібники і технічні засоби навчання. Підвищена емоційна реактивність на дії одногрупників, прагнення виділитися чи проявляти недисциплінованість, а також негативні елементи міжособистісного спілкування значно впливають на інтенсивність переживання стресових станів. Неспроможність студента ефективно організувати свою діяльність супроводжується появою симптомів втоми, апатії, сонливості та нудьги, що негативно позначається на його здатності до саморегуляції та адаптації [9, с. 145].

Основні проблеми, що впливають на соціально-психологічну адаптацію студентської молоді, пов'язані переважно з навчальним процесом, тоді як конфліктні ситуації в студентських групах є менш інтенсивними. З точки зору соціальної роботи, ключовими індивідуальними характеристиками, що визначають траєкторію адаптації, є особистісний адаптаційний потенціал, який включає рівень нервово-психічної стійкості, показники особистісної тривожності, самооцінку, самоповагу, конфліктність особистості та досвід міжособистісного спілкування. Згадані параметри є важливими для розробки комплексних програм психологічної підтримки, спрямованих на формування ефективних копінг-стратегій та посилення стресостійкості.

Стрес, що виникає в процесі навчання, є значущим чинником формування нервово-психічних перевантажень, перевтоми та негативних психоемоційних реакцій, що супроводжуються високою психофізіологічною активністю. Підвищення рівня стресостійкості виступає однією з ключових передумов успішної соціально-психологічної адаптації здобувачів освіти, що забезпечує збереження фізичного та психічного здоров'я студентів як на ранніх етапах адаптації до вимог навчального середовища, так і у подальшій професійній діяльності. Розробка та впровадження комплексних профілактичних та корекційних заходів, орієнтованих на зміцнення внутрішніх ресурсів особистості та формування адаптивних копінг-стратегій, є пріоритетним завданням для

фахівців соціальної роботи та психологічної підтримки в сучасних закладах освіти.

О. Харко у своїх статтях зазначає: «Стресостійкість – це важлива і складна властивість особистості, пов'язана з низкою інтелектуальних, когнітивних, емоційних й особистісних властивостей, які допомагають їй переживати великі розумові, фізичні, вольові та емоційні навантаження, зберігаючи спокій та рівновагу в стресовій ситуації» [8, с. 48].

Студентське середовище характеризується високою експозицією до численних стресогенних факторів, що вимагає розробки та впровадження комплексних механізмів адаптації. Емоційно-психологічна реакція молодої особистості на зовнішні подразники є функціональним результатом її індивідуальних психологічних характеристик, накопиченого життєвого досвіду, а також внутрішньої системи ціннісних орієнтирів та переконань. У контексті сучасних підходів до вивчення стресових процесів та копінг-стратегій особливе значення надається процесу самоусвідомлення, який формує як суб'єктивне сприйняття власної ідентичності, так і самовідчуття.

У сучасних умовах вищої освіти формування стресостійкості студентської молоді виступає одним із ключових завдань не лише в контексті психологічного благополуччя, але й у забезпеченні успішної соціальної та професійної адаптації особистості. Стресостійкість розуміється як комплекс внутрішніх ресурсів, що дозволяє студенту ефективно протистояти численним стресогенним чинникам навчального процесу, формується під впливом як індивідуально-психологічних характеристик, так і специфічних умов зовнішнього соціально-психологічного середовища [7, с. 48].

Індивідуальні особливості особистості, такі як самооцінка, емоційна регуляція, рівень копінг-стратегій, вольові якості та резилієнтність, виступають базисом для формування ефективних механізмів адаптації до стресових навантажень. Студенти, що володіють високим рівнем внутрішніх адаптаційних ресурсів, здатні адекватно інтерпретувати зовнішні виклики, оперативно відновлювати психофізіологічний баланс після стресових ситуацій та використовувати набуті навички для подолання труднощів. У цьому контексті важливе значення має системний підхід до розвитку особистісних якостей, що включає як профілактичні заходи, так і корекційні програми, орієнтовані на вдосконалення внутрішньої стійкості.

Зовнішні соціально-психологічні умови, що сприяють формуванню стресостійкості, охоплюють широкий спектр організаційних та міжособистісних факторів. Організаційна структура навчального закладу, методика управління навчальним процесом, взаємодія між викладацьким

складом і студентами, а також якість комунікації в студентських групах створюють сприятливий або, навпаки, дестабілізуючий контекст для психологічного розвитку молоді [9]. Ефективні канали соціальної підтримки, що включають консультаційну допомогу, психолого-педагогічну підтримку та заходи щодо інтеграції студентів у колектив, є вирішальними у зниженні рівня стресових впливів та розвитку адаптивних копінг-стратегій.

Культурно-економічний контекст є невід'ємною складовою соціально-психологічних умов, адже сучасні суспільні вимоги до індивідуального розвитку та професійної компетентності створюють додатковий стресовий фон, який впливає на формування внутрішніх ресурсів студентів. Саме тому розробка комплексних програм психологічного супроводу, орієнтованих на розвиток резилієнтності та оптимізацію міжособистісних взаємодій, є пріоритетною задачею у сучасній практиці соціальних працівників.

Підхід до аналізу соціально-психологічних умов формування стресостійкості студентської молоді має бути міждисциплінарним, що передбачає інтеграцію теоретичних положень психології, соціології та педагогіки, оскільки він дозволяє не лише всебічно вивчити фактори, які впливають на адаптацію студентів до стресових ситуацій, але й розробити ефективні стратегії профілактики та корекції [5]. Реалізація практичних рекомендацій у рамках інтегрованих програм супроводжується активним залученням соціально-психологічних ресурсів навчального середовища, що сприяє формуванню стійкого рівня стресостійкості, збереженню психофізіологічного балансу та забезпеченню оптимальних умов для подальшої професійної самореалізації студентської молоді.

Отже, формування стресостійкості студентської молоді є складним і багатофакторним процесом, який охоплює взаємодію внутрішніх психологічних ресурсів особистості та зовнішніх соціально-психологічних умов навчального середовища. Встановлено, що ключовими індивідуально-психологічними чинниками, що впливають на рівень стресостійкості, є емоційна регуляція, рівень розвитку копінг-стратегій, самооцінка, вольові якості та адаптаційний потенціал. Водночас значущу роль відіграють і зовнішні фактори, такі як організаційні особливості освітнього процесу, характер міжособистісних взаємодій у студентських групах, поведінка викладачів та рівень соціальної підтримки.

Список використаних джерел

1. Афанасенко Л. Розвиток стресостійкості студента у контексті соціально-психологічного забезпечення професійного навчання. *Психологія*

*стресостійкості студентської молод*і / за заг. ред. В. Шмаргуна. Київ : Видав. центр НУБіП України, 2018. С. 185–203.

2. Дубчак Г.М. Аналіз навчального стресу сучасних студентів. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі у світлі реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю : тези доповідей XVII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ. 22 листопада 2017 р.). Частина 1.* Київ : Університет «Україна», 2017. С. 149–152.

3. Кузнєцов М.А., Фоменко К.І., Кузнецов О.І. Психічні стани студентів у процесі навчально-пізнавальної діяльності. Харків : ХНПУ, 2015. 338 с.

4. Маєвська А. Визначення стійкості студентської молоді до стресів. *V Харківські студентські філософські читання : міжнар. наук. конф. студ. та асп. ХНУ ім. В.Н. Каразіна* / редкол.: І.В. Карпенко (гол. редкол.) та ін. Харків : б. в., 2008. С. 205.

5. Мартинюк І. Стресостійкість та індивідуально-психологічні особливості студентської молоді. *Психологія стресостійкості студентської молоді* / за заг. ред. В. Шмаргуна. Київ : Видав. центр НУБіП України, 2018. С. 97–107.

6. Наугольник Л.Б. Психологія стресу : підручник Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ. 2015. 324 с. URL: https://salo.li/a2817CE (дата звернення: 08.03.2025).

7. Пухно С.В. Стресостійкість студентів закладів вищої освіти як психологічна проблема. *Слобожанський науковий вісник. Серія Психологія*. Випуск 1. 2023. С. 44–48. URL: https://salo.li/66C9E8E (дата звернення: 08.03.2025).

8. Харко О. С. Практичні рекомендації дотримання психологічних умов формування стресостійкості студентів ЗВО в навчальному процесі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, 2022. № 14. С. 46–56. URL: https://salo.li/8282275 (дата звернення: 08.03.2025).

9. Шамне А. Стресостійкість та особливості адаптації студентів-першокурсників до умов навчання у закладах вищої освіти. *Психологія стресостійкості студентської молоді* / за заг. ред. В. Шмаргуна. Київ : Видав. центр НУБіП України, 2018. С. 140–148.

***Ольга Гулай**, д. пед. н., професор,*
професор кафедри цифрових освітніх технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

***Віталій Кабак**, к. пед. н., доцент,*
завідувач кафедри цифрових освітніх технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
***Павло Саварин**, к. пед. н., доцент,*
доцент кафедри цифрових освітніх технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

АСИСТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ІНКЛЮЗИВНІЙ ОСВІТІ

У сучасному світі цифрові технології стали важливим чинником, що забезпечує доступність та якість освіти для осіб з особливими освітніми потребами. Їх інтеграція в освітній процес відкриває нові можливості для формування інклюзивного середовища, у якому кожен учень має змогу повною мірою розкрити свій потенціал — незалежно від фізичних, когнітивних чи емоційно-поведінкових особливостей.

Реальні приклади впровадження цифрових рішень у сфері спеціальної та інклюзивної освіти свідчать про їхню ефективність у підвищенні результативності навчання. Використання інтерактивних платформ, асистивних пристроїв і мобільних застосунків допомагає максимально індивідуалізувати освітній процес відповідно до потреб кожного здобувача освіти.

Асистивні технології (АТ) – це будь-які пристрої, інструменти чи програми (див. табл. 1), які компенсують або підтримують функціональні можливості осіб з особливими освітніми потребами (ООП). Вони дозволяють забезпечити рівний доступ до навчання, незалежність, комунікацію та повноцінну участь у шкільному житті. АТ – не просто «додаткова допомога», а інструмент для реалізації права на освіту, закріпленого в українському законодавстві та Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю.

Таблиця 1

Типи асистивних засобів у закладах освіти

	Категорія	Приклади засобів
1.	Фізичні	Ергономічні миші, джойстики, клавіатури з великими кнопками, стійки для підручників, адаптивні меблі
2.	Комунікативні	AAC-пристрої (альтернативна та додаткова комунікація), планшети з піктограмами для невербальних учнів, додатки типу CoughDrop, GoTalk

3.	Сенсорні та зорові	Програми читання тексту (Text-to-Speech), дисплеї Брайля, відеолупи, шрифт OpenDyslexic
4.	Інтелектуальні	Програмне забезпечення з адаптивним навчанням, мовні аналізатори, навігатори для учнів із порушеннями просторового сприйняття

Україна має чітке законодавче підґрунтя для впровадження інклюзивної освіти: Закон України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту» визнає право кожного на доступ до якісної освіти. Державний стандарт базової середньої освіти та Концепція НУШ підкреслюють важливість індивідуального підходу. Створення Інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ) сприяє оцінці потреб дитини та наданню рекомендацій щодо АТ.

У межах співпраці з міжнародними партнерами (ЮНІСЕФ, ПРООН, EdCamp, USAID) реалізовуються проєкти, спрямовані на забезпечення шкіл технікою, навчання вчителів та створення методичних матеріалів. Педагоги все частіше використовують безкоштовні або доступні додатки: Text-to-Speech та Speech-to-Text на цифровій платформі Google Speech (https://cloud.google.com/speech-to-text), Natural Reader (https://www.naturalreaders.com/) – для підтримки навичок читання й письма; ClassDojo (https://www.classdojo.com/uk-ua/), Seesaw (https://seesaw.com/) – для зворотного зв'язку з учнями та батьками; SymboTalk (https://www.symbotalkapp.com/home) – для невербальної комунікації; Quiver (https://quivervision.com/) – для роботи з доповненою реальністю, що полегшує розуміння абстрактних понять.

У сучасному інклюзивному освітньому середовищі роль учителя значно розширюється: він стає не лише передавачем знань, а й фасилітатором, наставником, координатором і технологічним посередником. Для ефективного використання асистивних технологій в освітньому процесі педагог має володіти цілою низкою компетентностей, які охоплюють як технічні, так і соціально-емоційні аспекти.

Учитель насамперед має орієнтуватися у базових і спеціалізованих цифрових інструментах: знати типи АТ, які використовуються для різних категорій учнів (з порушеннями слуху, зору, мовлення, аутизмом, порушеннями опорно-рухового апарату тощо); вміти користуватися текстовими редакторами з функціями адаптації (наприклад, Read&Write), застосунками з озвучуванням тексту, додатками з піктограмами, платформами альтернативної комунікації (AAC); розуміти принципи

безпечної та етичної роботи з цифровими даними, включно з конфіденційністю особистої інформації учнів.

Необхідно не просто знати технологію, а вміти інтегрувати її в навчальний процес: адаптувати навчальні матеріали під особливі потреби учня (наприклад, створювати завдання з візуальним супроводом, використовувати підказки або спрощені інструкції); змінювати темп, формат і спосіб подачі інформації, зважаючи на індивідуальні особливості сприйняття; розробляти альтернативні шляхи оцінювання досягнень учнів.

Учитель має вміти комунікувати відкрито, конструктивно з урахуванням потреб родини та дитини, будуючи партнерські відносини. Робота з асистивними технологіями передбачає тісну співпрацю з асистентами вчителя, батьками та опікунами, фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ), логопедами, дефектологами, психологами.

Ефективне використання АТ потребує від учителя здатності до терплячого й позитивного ставлення до процесу адаптації; розуміння емоційного стану учня та здатності підтримати його у складних моментах; гнучкого реагування на непередбачувані ситуації – наприклад, якщо техніка не працює або дитина не готова нею користуватись.

Учитель, який володіє цифровими, адаптаційними, комунікативними та емоційними навичками, здатен не лише ефективно використовувати асистивні технології, а й створити для учня з особливими потребами безпечне, підтримувальне й мотивуюче освітнє середовище. Технології постійно змінюються [1–3], тому вчитель має бути готовим до постійного вдосконалення цифрових навичок; участі в тренінгах, семінарах, обміні досвідом з колегами; тестування нових інструментів і адаптації їх до власного стилю викладання.

Українські школи лише починають освоювати повний потенціал асистивних технологій. Водночас вже зараз можна бачити, як навіть невеликі включення – один планшет, одна програма або метод – змінюють долю конкретної дитини, даючи їй голос, підтримку, можливість вчитися й рости.

Список використаних джерел:

1. Будник О.Б., Кондур О.С., Дяків І.Б. Цифрові технології в інклюзивній освіті: реалії, проблеми та перспективи. Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: «Педагогічні науки», 2020. № 3. С. 39–45.

2. Бацуровська, І.В., Курепін В.М. Використання цифрових технологій у спеціальній та інклюзивній освіті: теоретичні основи та практичні підходи

в професійній підготовці фахівців. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2024. С. 22–44.

3. Семеніхіна О., Друшляк М. Типологія цифрових технологій інклюзивного освітнього простору. Фізико-математична освіта. № 35 (3). С. 65–70.

***Микола Дарнопук**, ст. гр. СЗм-11,*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
***Науковий керівник**: Оксана Майборода, к. іст. н., доцент,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ, ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Проблема соціального захисту учасників бойових дій (далі – УБД) набуває особливої актуальності в умовах триваючої російсько-української війни. Зокрема, постійне зростання чисельності зазначеної соціально вразливої категорії населення супроводжується збільшенням навантаження на державні соціальні інститути, які в свою чергу, через обмежені фінансові ресурси, не завжди здатні забезпечити повноцінну соціальну підтримку. Саме тому, стратегічного значення набуває розробка і впровадження ефективних механізмів соціально-економічної реінтеграції УБД у мирне життя. Йдеться, насамперед, про створення умов, за яких УБД зможуть реалізувати власний трудовий, освітній та підприємницький потенціал, що сприятиме їхній самозабезпеченості та зниженню рівня соціальної напруги.

Загалом, вирішення зазначеної проблеми потребує формування комплексних загальнодержавних програм, що мають бути інституціоналізовані на регіональному рівні з урахуванням специфіки територіальних громад (далі – ТГ). Важливим, при цьому, є застосування інклюзивного підходу, який передбачає індивідуалізацію соціальних послуг та заходів підтримки, з врахуванням потреб, можливостей і стану здоров'я кожного УБД [2, с. 188]. Таким чином, соціальний захист УБД має трансформуватися з переважно матеріальної допомоги в систему підтримки, орієнтовану на реінтеграцію, соціальну адаптацію та активне залучення до суспільного життя.

Соціальний захист УБД має чітке нормативно-правове підґрунтя в Україні, яке закріплене в низці законодавчих актів. Зокрема, визначення

правового статусу УБД міститься у Ст. 5 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22.10.1993 р № 3551-XII (зі змінами). Згідно з положенням: «УБД визнаються особи, які безпосередньо брали участь у виконанні бойових завдань із захисту Батьківщини в складі військових підрозділів, з'єднань та об'єднань усіх видів і родів Збройних Сил України (далі – ЗСУ), а також у партизанських загонах і підпіллі – як у воєнний, так і у мирний час» [5].

Осмислення проблем соціального захисту УБД та членів їхніх сімей у науковому дискурсі висвітлюється як одне з ключових у сфері державної соціальної політики. Зокрема, українські науковці акцентують увагу на потребі всебічного правового, економічного та соціального забезпечення УБД. Так, Ю. Сербалюк у своєму дослідженні підкреслює, що в умовах воєнного стану відбулося розширення нормативно-правової бази у сфері соціального захисту військовослужбовців, зокрема – збільшення обсягів грошового утримання, запровадження додаткових виплат, а також включення до переліку захищених категорій членів добровольчих формувань ТГ [7, с. 74]. Водночас, автор звертає увагу на те, що гострою залишається проблема недостатньої поінформованості військовослужбовців щодо своїх прав у галузі соціальної, медичної, психологічної та професійної реабілітації, що перешкоджає ефективній реалізації наданих державою гарантій.

На відсутність цілісності та системності законодавчого регулювання вказує і Я. Митько, який наголошує на існуванні численних прогалин у правовому полі, що регулює соціальний захист УБД. З метою їх усунення дослідник пропонує кодифікацію чинного законодавства через прийняття єдиного нормативного акта – «Основ законодавства про соціальний захист УБД та їхніх сімей» [3, с. 157].

У своїй роботі О. Письменна та Р. Пінчук розглядають питання комплексного підходу до нормативно-правового забезпечення соціального захисту УБД, підкреслюючи необхідність державного регулювання у сферах медичного, соціально-економічного та інформаційного забезпечення. Автори також акцентують на важливості інтеграції міжнародного досвіду для вдосконалення національного законодавства у соціальній сфері [6, с. 170].

Дослідники Р. Гринько, А. Мота та С. Петреченко у своєму аналізі підкреслюють залежність ефективності правового захисту УБД від економічного потенціалу держави. На їхню думку, створення стійкої системи соціальних гарантій можливе лише за умови залучення бізнесу до забезпечення як цивільних, так і військових потреб суспільства. Особливої

уваги, на думку дослідників, потребує розширення соціального захисту для резервістів, добровольців територіальної оборони та інших категорій, залучених до національної оборони [1, с. 163]. К. Спицька порушує питання, які залишаються поза межами правового регулювання, зокрема осіб, які зникли безвісти або перебувають у полоні. Окремо вона наголошує на відсутності державних стандартів (протоколів) соціально-психологічної реабілітації УБД, що обмежує ефективність їх підтримки на етапі повернення до мирного життя [8, с. 177].

У межах компаративного підходу К. Недря досліджує зарубіжний досвід, звертаючи увагу на практики Франції. Зокрема, французька система архівного управління дозволяє прозоро та достовірно визначити участь особи в бойових діях, що є актуальним для України з огляду на проблеми з визнанням статусу УБД [4, с. 64]. М. Карпа та О. Акімов звертають увагу на те, що в Україні статус УБД станом на кінець 2023 р мають близько 1,2 млн осіб, однак досі відсутній єдиний реєстр вказаної категорії населення. На думку дослідників, для забезпечення ефективного, автоматизованого й прозорого соціального захисту необхідно впровадити електронну систему, яка б об'єднала наявні реєстри та забезпечила функціонування особистого електронного кабінету УБД [10, с. 8]. Загалом, як зазначає В. Савка наявна в Україні система соціального захисту УБД є досить розгалуженою та формально охоплює ключові сфери життя: житлово-комунальне забезпечення, охорону здоров'я, транспорт, соціальне обслуговування, освіту та працевлаштування [9, с. 127]. Законодавчо передбачений широкий спектр пільг та гарантій, а також пріоритетність соціальної підтримки захисників у політиці держави свідчать про стратегічне визнання важливості цього питання.

Однак ефективність реалізації соціальнної політики на практиці залишається обмеженою низкою проблем. Зокрема, спостерігається:

– відсутність єдиного електронного реєстру ветеранів, що ускладнює оперативність і прозорість надання пільг;

– фрагментарність нормативно-правової бази, що призводить до прогалин у правозастосуванні;

– низька поінформованість ветеранів про свої соціальні права та механізми їх реалізації;

– нерівномірність доступу до соціальних послуг залежно від регіону;

– недостатнє врахування міжнародного досвіду у реабілітації, особливо в аспектах психологічної допомоги та реінтеграції до цивільного життя [9, с. 128].

Отже, попри позитивні зрушення у сфері соціального захисту УБД, ефективність чинної системи значною мірою залежить від подальшого вдосконалення нормативно-правового регулювання, впровадження цифрових сервісів, підвищення інституційної спроможності органів соціального захисту та посилення міжсекторальної взаємодії. Лише за умов комплексного підходу можливе формування стійкої моделі соціальної реінтеграції УБД, що відповідатиме викликам сучасного воєнного та поствоєнного контексту України.

Список використаних джерел

1. Гринько Р. В., Мота А. Ф., Петриченко С. А. Соціальний захист військовослужбовців в умовах воєнного стану. *Право і суспільство*. 2022. № 3. С. 161–166.

2. Колосок А., Цимбалюк І. Соціальний захист ветеранів війни. *Ввічливість. Humanitas*. Вип. 3. 2024. С. 187–196.

3. Митько Я. В. Шляхи вдосконалення законодавства, яке визначає правові засади соціального захисту учасників бойових дій. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. № 2 (1). С. 154–159.

4. Недря К. М. Соціальний захист ветеранів війн та військових конфліктів у державах романо-германської правової сім'ї (на прикладі Франції та Німеччини). *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 2 (105). С. 63–70.

5. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України № 3552 XII від 22.10.93 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text (дата звернення: 05.04.25).

6. Письменна О. П., Пінчук Р. С. Правовий захист учасників бойових дій та ветеранів війни. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. № 58. С. 168–172.

7. Сербалюк Ю. Соціальний захист військовослужбовців: зміни в умовах воєнного стану. *Ввічливість. Humanitas*. 2022. № 6. С. 72–79.

8. Спицька К. Правові засади соціального захисту учасників бойових дій в Україні. *Юридичний вісник*. 2022. № 2. С. 171–181.

9. Савка В. Особливості соціального захисту учасників бойових дій в Україні. *Ввічливість. Humanitas*. Вип. 5. 2024. С. 125–130.

10. Karpa M., Akimov O. State policy of supporting war veterans in the active phase of combats in Ukraine. *Public Administration and Law Review*. 2023. № 4 (16). P. 4–10.

***Ірина Дейнека**, ст. гр. КПЛ-37*

Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

Науковий керівник: *Полухтович Т. Г., к. пед. н., доцент,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ОСОБЛИВОСТІ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Кожна дитина має певний набір інтуїтивного поняття мови, відчуття ритму, сприйняття мовлення матері, інтуїтивне відчуття до арифметики, логіки, логічних висновків тощо. Саме це враховує освітня система, коли дитина іде до школи. Молодший шкільний вік є періодом розвитку пізнавальних процесів. Пізнавальними або когнітивними називають найбільш складні процеси, які забезпечують дитині активне оволодіння в подальшому знаннями. За допомогою когнітивних процесів здійснюється мислення дитини, вміння раціонально сприймати інформацію, вибудовувати послідовність дій, робити логічні зв'язки.

«До когнітивної складової відносять: сприйняття, обробку, аналіз інформації, її запам'ятовування й використання, обсяг активного та пасивного словників, знання і уявлення про довкілля» [2, с.13].

«Молодшим школярам з інтелектуальними порушеннями притаманні: проблеми з мовленням та комунікацією; затримка у розвитку соціальних навичок; обмежені можливості навчання; труднощі у здатності розуміти та виражати думки як наслідок наявності порушень інтелектуального розвитку; обмежений лексичний запас; труднощі у висловлюванні думок та складності у розумінні слів і фраз; ускладнена здатність розуміти і виражати думки та ідеї в усній комунікації; обмеження лексики та порушення здатності у використанні складних граматичних конструкцій; труднощі у підтриманні розмови, слуханні та реагуванні на інших тощо» [1, с.313]. Українські дослідники цього питання М. Матвєєва, В. Синьов, О. Хохліна зазначають, «що для дітей з порушенням інтелектуального розвитку характерно недорозвинення когнітивної сфери, а саме пізнавальних інтересів, що виражається в меншій потребі в пізнанні, ніж у однолітків, які мають типовий розвиток» [1, с.313]. Пізнавальний інтерес стимулює пізнавальну активність учнів і тим самим спрямовує розвиток розумової, психічної та соціальної сфери особистості, створює умови для формування творчої навчальної діяльності учня.

Пізнавальна активність є першорядною умовою формування в школярів потреби в знаннях, оволодіння вміннями інтелектуальної діяльності, самостійності, забезпечення міцності знань. Пізнавальна

активність – важливий аспект їхньої пізнавальної діяльності. Щоб розвивати цю активність на уроках, потрібно використовувати різні форми роботи, які стимулюватимуть інтерес дітей та їх мотивацію до навчання.

Одним із найбільш ефективних способів є ігрова діяльність, адже гра допомагає підвищити зацікавленість школярів у вивченні різних предметів. Гра є творчим методом навчання, виховання і розвитку дітей початкової школи. Слід підібрати таку гру, щоб інструкція була досить чітка, але й водночас зрозуміла дитині. Дослідники виокремлюють кілька умов, які сприяють розвитку пізнавальної діяльності дітей: активна розумова діяльність учнів, навчальний процес, що відповідає їхньому рівню розвитку, створення позитивної емоційної атмосфери під час навчання та підтримка доброзичливого спілкування в процесі навчання [3,с.52]. Створюючи простір для активного розвитку пізнавальних процесів дитини, як: увага, пам'ять, мислення, вміння робити найпростіші висновки, вибудовувати логічну послідовність дій при виконанні того чи іншого завдання, за допомогою гри, – важливо задовольнити емоційні потреби в комунікації, що сприяє кращій корекції.

Список використаних джерел

1. Хомик Т.В., Гребінь Б.В. Стан сформованості діалогічного мовлення у дітей молодшого шкільного віку із порушеннями інтелектуального розвитку. *Психолого-педагогічний супровід дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах спеціальної та інклюзивної освіти:* матеріали ІІІ Всеукраїнської наук.-практ. конф. з міжнар. участю, Кам'янець-Подільський, 9 лист. 2023 р. Кам'янець-Подільський, 2023. С.312-314.

2. Чеботарьова О.В. Учні початкових класів із порушеннями інтелектуального розвитку: навчання та розвиток : навчально-методичний посіб. Харків: Вид-во «Ранок», 2020. 128 с.

3. Шевців З. М. Основи соціально-педагогічної діяльності: навч. посіб. Київ: Вища школа, 2012. 246 с.

***Ірина Демченко**, докт., пед., н., професор,*
професор кафедри соціальної роботи та реабілітації,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України, м. Київ
***Тетяна Григоренко** докт., пед., н., професор,*
професор кафедри української мови та методики її навчання,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини, м. Умань

КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА ФАХІВЦЯ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНОЇ ІНКЛЮЗІЇ

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується фундаментальними змінами у сприйнятті соціального розмаїття та пошуком ефективних механізмів забезпечення рівних можливостей для всіх громадян. Соціальна інклюзія як принцип організації суспільного життя поступово трансформується з теоретичної концепції на практичну парадигму, що визначає політику держав, стратегії організацій та професійні підходи до підготовки фахівців соціономічних спеціальностей. Особливої актуальності набуває проблема комунікативної культури соціальних консультантів, які безпосередньо взаємодіють з різними категоріями населення, зокрема: дорослі та діти з інвалідністю, представники етнічних меншин, внутрішньо переміщені особи, люди похилого віку, безробітні, малозабезпечені, бездомні, жертви домашнього насильства та інші вразливі групи. Адже консультант надаючи соціальну послугу консультування у стаціонарних умовах або дистанційно має вміти слухати та активно реагувати на потреби людей, висловлювати свої думки чітко, зрозуміло та шанобливо, бути емпатійним та толерантним до різних поглядів і переконань, володіти навичками ефективного розв'язання конфліктів; дотримуватися професійної етики та конфіденційності, тобто володіти високим рівнем комунікативної культури.

У контексті інклюзивних підходів діяльність консультанта охоплює кілька вимірів: перший позначає перехід від ролі експерта в одній вузькій професійній сфері до ролі посередника в процесах соціальної інтеграції; другий полягає умінні адаптувати комунікативні стратегії до індивідуальних особливостей отримувачів соціальних послуг; третій визначає роль консультанта як носія інклюзивних цінностей, які він демонструє через власну комунікацію. Такі тенденції розвитку інклюзивних практик консультування відображаються у законодавчих актах: міжнародних – «Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю», яка закріплює право на доступ до інформації й комунікації; національних – Закони України «Про соціальні послуги», «Про освіту», «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення прав осіб з інвалідністю на працю», «Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року» та ін., що регулюють питання інклюзії в різних сферах суспільного життя, включаючи освіту, працевлаштування, надання соціальних послуг.

Науковці С. Вербещук [1], О. Кошелєва [2], Л. Петренко [3] у своїх працях визначають комунікативну культуру у професійному контексті як сукупність знань, навичок, норм і цінностей, що регулюють ефективну, етичну та цілеспрямовану взаємодію між суб'єктами у професійному середовищі. Це не просто вміння говорити чи слухати, а комплексна компетентність, яка включає адаптацію до різних комунікативних ситуацій, врахування культурних і соціальних особливостей співрозмовників, а також використання відповідних технологій, спрямованих на подолання бар'єрів, що перешкоджають соціальній інклюзії різних груп населення. Тому налагодження комунікативної взаємодії має опиратись на унікальні потреби різних груп отримувачів соціальних послуг.

Особи з інвалідністю. До цієї категорії входять студенти з фізичними (обмежена рухливість), сенсорними (недоліки зору або слуху) та інтелектуальними порушеннями. Їхні потреби зумовлені комунікативними труднощами і вимагають спеціальних адаптацій: спрощена мова, повторення, жестова мова та дактилювання, шрифт Брайля, альтернативна та допоміжна комунікація, графічні символи, стандарти формату легкого читання (easy-to-read), письмовий текст замість усного, доступні шрифти (Arial, Calibri, Tahoma), піктограми, аудіоформати, субтитри, спрощені інструкції, візуальні підказки (іконки, картинки, схеми, інфографіки), цифрові додатки та програми, зокрема екранні читачі (NVDA, VoiceOver), екранні лупи, дисплеї Брайля, програмне забезпечення для розпізнавання мовлення, субтитри та титри, цифровий перекладач мовою жестів для відео контенту, телепередач чи під час спілкування в онлайн або у прямому ефірі, відеозв'язок із субтитрами (Zoom, Microsoft Teams), прості додатки з голосовими командами (Google Assistant) тощо.

Особи, які мають хронічні захворювання, можуть зіштовхуватись з низкою комунікативних бар'єрів, що впливають на їхню комунікативну активність та соціальну інтеграцію. Основні труднощі включають: фізичну втому та енергетичні обмеження; больовий синдром; періодичні госпіталізації або погіршення стану; обмежені можливості усної комунікації; психологічний дискомфорт; соціальні стереотипи та нерозуміння. Для ефективної взаємодії консультанту необхідно враховувати наступні адаптації: гнучкість у спілкуванні; підтримка альтернативних форм комунікації; використання спеціальних програм (екранних луп, голосових асистентів, текстових перетворювачів у мовлення); психологічна підтримка та соціальна адаптація; створення інклюзивних груп для підтримки дорослих і дітей з хронічними станами, індивідуальний підхід та взаєморозуміння. Забезпечення таких умов сприятиме ефективному

комунікативному процесу, соціальній інтеграції та збереженню здоров'я отримувачів соціальних послуг.

Особи з ментальними особливостями та психічними розладами (з депресією, тривожними розладами чи іншими психічними особливостями) потребують спеціального підходу до спілкування – емпатії, терпіння та спрощеної подачі інформації. У своїй практиці консультанти застосовують методи проведення індивідуальних бесід, акцентуючи увагу на емпатії та активному слуханні, поступового зростання обсягу інформації для запобігання перевантаженню, груповій терапії або соціальній підтримці, а також дистанційних консультаціях через чат-боти чи телефонний зв'язок.

У процесі взаємодії консультанту слід скористатися спрощеною інформацією або текстом з короткими реченнями, супроводжуючи розмову підтримуваними словами, фразами та невербальними сигналами (посмішка, кивок). Технологічна підтримка консультативної взаємодії може включати цифрові додатки для релаксації та самодопомоги (Calm, Headspace), асинхронні чати (Rakuten Viber, Telegram, WhatsApp) для зниження тривожності під час спілкування, а також програму відеозв'язку з можливістю відключення камери (Zoom) для забезпечення комфортної взаємодії.

Діти та літні люди зі специфічними комунікативні потребами, що зумовлені віковими особливостями. Консультант застосовує інтерактивні ігрові методи, візуальні матеріали, мультифільми, комікси та планшети з навчальними додатками (Kahoot, Duolingo Kids) для дітей. Літні особи під час консультування потребують друкованих інструкцій з великим шрифтом, детальних усних пояснень, повторень, використання аналогій з їхнього досвіду, спрощеного підходу до мобільного інтерфейсу та управління додатками з голосовими функціями, систем управління сервісами відеозв'язку (великі кнопки на передній панелі), чат-ботів з простими командами (наприклад, для «Дії»).

Представники етнічних, культурних і мовних меншин можуть зіштовхуватись з мовними бар'єрами або культурними відмінностями. Під час консультування важливими є толерантність і знання культурного контексту, щоб уникнути стереотипів і надати інформацію рідною мовою. Тому необхідно адаптувати взаємодію з цією категорією отримувачів соціальних послуг, організовуючи індивідуальні консультації з перекладачем, групові заняття з представниками однієї громади для обміну досвідом із застосуванням невербальної комунікації (жести, міміка), письмового перекладу інформації та культурно адаптованих матеріалів (з урахуванням національних чи етнічних традицій, норм, правил). До

найпоширеніших технологій консультування належать програми-перекладачі (Google Translate, DeepL) з підтримкою голосового введення, чат-боти з багатомовним інтерфейсом, онлайн-платформи для дистанційного консультування (Zoom з функцією перекладу) тощо.

Соціально вразливі групи населення (внутрішньо переміщені особи (ВПО), біженці, люди, які перебувають в економічній скруті та інші, потреби часто пов'язані з нестабільністю та дезорієнтацією). Консультанту слід акцентувати увагу на різномовних підтримках комунікації через: інформаційні буклети або повідомлення; прості інструкції доступу до послуг (житло, робота) з використанням мобільних додатків, які містять інформацію про пільги (наприклад, «Дія» для ВПО); соціальні мережі та Telegram-канали для оперативного інформування, а також систем відеозв'язку (Zoom, Skype) для дистанційного консультування в нових регіонах. Серед методів консультування найпоширенішими є індивідуальні консультації для оцінки потреб (умов проживання, працевлаштування тощо), групові сесії для обміну досвідом і підтримки (наприклад, для внутрішньо переміщених осіб), телефонні консультації для оперативної допомоги.

Соціальне консультування успішно відіграє ключову роль у запобіганні дискримінації та стигматизації, які проявляються в упередженнях, стереотипах або ненавмисних образах, що можуть травмувати людей. Тому консультант повинен володіти інклюзивною термінологією, використовуючи нейтральні, шанобливі та коректні терміни, які не підкреслюють відмінності або інвалідність. З ними можна ознайомитися в Посібнику з безбар'єрності в розділі «Безбар'єрне спілкування» (https://bf.in.ua/). Культура рівності та поваги просувається шляхом свідомого уникнення дискримінаційної мови, демонстрації емпатії та залучення усіх громадян до діалогу як рівних партнерів. Також у посібнику наведено правила спілкування з людьми, які мають інвалідність за різними нозологіями з основним акцентом на головному – бачити перед собою людину, а не її інвалідність. Ці комунікаційні стратегії є не лише засобом передачі інформації, а й способом налагодження такої взаємодії, під час якої кожен відчуває визнання, повагу, підтримку.

Отже, розвиток комунікативної культури консультанта в умовах соціальної інклюзії є не лише професійною вимогою, а й соціальним запитом, що відображає вектор суспільних цінностей та практик. Ефективна комунікація стає ключовим інструментом забезпечення рівних можливостей, а комунікативна культура консультанта – механізмом реалізації інклюзивних цінностей у щоденній професійній діяльності.

Список використаних джерел

1. Вербещук С. В. Комунікативна культура як складова професійної компетентності майбутніх фахівців. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2021. Вип. 1 (48). С. 65–69.

2. Кошелєва О. Б., Кравчук О. А., Цисельська О. В. (2021). Комунікаційна культура в умовах глобалізації та її вплив на формування іміджу країни. Питання культурології. 2021. № 38. С. 287–300.

3. Петренко Л. О. Розвиток комунікативної культури фахівців в умовах професійної діяльності. Український психологічний журнал. 2020. № 2 (14). С. 107–119.

Анастасія Дендак, *асистент вихователя,*
вихователь дітей дошкільного віку,
приватний садок Кіт Філемон,
м. Люблін (Польща)

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Розвиток інклюзивної освіти в Україні – актуальне питання сьогодення. Відбувається ліквідація соціальної ізольованості дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Сучасна соціальна модель сприймання осіб з ООП зазнає позитивних трансформацій, що стає фундаментом для адекватних реформ у галузі освіти та соціальному житті.

Вагомий здобуток впровадження інклюзивної освіти в Україні відбувся у період з 2008–2013 рр. під час реалізації канадсько-українського проєкту «Інклюзивна освіта для дітей з особливими освітніми потребами в Україні». Канадська агенція надала повну фінансову підтримку для вивчення цього питання. Завдяки активній участі Канадського центру міжнародного розвитку (CIDA), Університету Грента МакЮена, Національної Асамблеї інвалідів України Всеукраїнського фонду «Крок за Кроком» та провідної наукової установи Інституту спеціальної педагогіки НАПН України були сформульовані основні пропозиції щодо покращення розвитку інклюзивної освіти. Проведений моніторинг та наукова співпраця мали неабияке значення для створення основних загальнодержавних документів і розроблення відповідних матеріалів для урядових інституцій.

На основі напрацювань цього проєкту були розроблені методичні напрацювання та програмне забезпечення інклюзивного навчання для педагогічних коледжів, університетів, закладів післядипломної педагогічної освіти.

Загалом щороку кількість проєктів щодо підтримки інклюзивного навчання зростає. Так, у 2018–2019 рр. було створено ряд проєктів, які мали за мету залучення дітей з ООП у сферу культури та мистецтва.

У Волинській області селі Жидичин за підтримки Українського культурного фонду наприкінці вересня стартував перший інтеграційний проєкт. Суть якого – створення сучасної музичної школи та впровадження у ній інклюзивної освіти для осіб з ООП. Завдяки фонду було створено п'ять музичних класів за такими напрямами: сопілка, скрипка, акордеон, фортепіано та гітара [3].

У Києві в рамках фестивалю «Арсенал Ідей» було організовано перформативний простір. Було створено 5-ти денний театральний міні-фестиваль з інтерактивним та комфортним середовищем, який передбачав забезпечення соціальної взаємодії між учасниками та присутніми. Проєкт мав на меті залучити усіх членів суспільства до цікавої театральної програми, воркшопів, імпровізацій та інших захоплюючих заходів. «Більше, ніж гра» став простором взаємодії та артистичних відкриттів для дітей з різними нозологіями, їхніх батьків, педагогів та всіх охочих [4].

Варто також зазначити, що у Київському національному академічному театрі оперети було організовано проєкт «Арт-дія-інклюзія». Відбулися покази вистави «АндерСон» з описовою оповіддю (аудіодискрипцією) та партисипативні заняття для незрячих/слабозорих дітей. Аудіодискрипція (тифлокоментування) – це голосовий супровід, який за допомогою спеціальних технічних пристроїв передає інформацію до слабозорого глядача. Це можливість зрозуміти, що відбувається довкола, опис акторів їх вбрання, міміку, наявні декорації, дії сценічних персонажів та інше. Організатори проєкту також вперше в Україні видали збірку дитячих п'єс «Магія театру» шрифтом Брайля [1].

Проєкт «Ті, хто підкорив темряву» за підтримки організації «Української спілки осіб з інвалідністю – УСІ» організував гастрольний тур до Литви. Це концерти, у яких брали участь українські і литовські виконавці з важкими порушеннями зору. Виступ відбувся у супроводі естрадно-симфонічного оркестру Національного театру ім. М. Заньковецької. До проєкту було залучено незрячих виконавців з різних куточків України та Литви [6].

Перспективним наміром для підтримки осіб з порушеннями зору став проєкт «Торкнутися слова. Це можливо!», реалізований Всеукраїнською громадською організацією. Завдяки цьому було видано інклюзивне видання поезій із застосуванням універсального дизайну. Креативна книга була створена для дітей з ООП. Так, для слабозорих дітей книга зі пласкодрукованим збільшеним кеглем, шрифтом Брайля або у аудіоформаті MP3, WAV та форматі DAISY для прослуховування і можливістю завантаження. У паперовій книзі розміщений QR-код за, яким можна перейти на сайт, де наявна книга у вільному доступі для скачування у текстовому форматі DOCX та PDF. На сайті є можливість перегляду рекламного ролика книги, а також відеопоезій, перекладених на жестову мову кожного з авторів.

Додатково книгу доповнює флеш-накопичувач, на якому записана книга у всіх цих форматах та відео. У створенні книги взяли участь автори України, які мають особливі освітні потреби. Такий задум має на меті прищеплення толерантного ставлення до осіб з ООП, а також покращення сприйняття громадськістю, подолання стереотипних думок, впровадження інноваційних методів для розвитку мистецтва [5].

Вагомий внесок у розвитку інклюзивної освіти належить також Благодійному фонду «АІК», який представляє інтереси людей з ООП в Україні та втілює ідеї інклюзії в українському суспільстві після офіційної реєстрації у 2002 році і дотепер. Команда фонду запускає низку проєктів, які мають за мету підтримку та соціалізацію людей з ООП. За підтримки фонду було організовано ряд вебінарів, інтенсивів, допомога з працевлаштуванням людей з ООП, безкоштовні навчання, психологічна підтримка. У 2022 році був створений проєкт «Мені потрібна допомога», який спрямований на допомогу людям з ООП, які опинилися у складних життєвих обставинах після повномасштабного вторгнення росії (адресна гуманітарна допомога, евакуація осіб з ООП) [2].

Інклюзивний майданчик, створений за фінансування американського подружжя Едді та Тетяни на території центру соціальних послуг «Джерело», з'явився у Львові 22 серпня 2023 року. Унікальний проєкт характеризується доступністю креативністю та практичністю використання дітьми з ООП. Парк займає понад 1 100 кв м простору для розваг дітей з ООП. Наявні гойдалки та каруселі для дітей на кріслах колісних, велика гірка та розваги для дітей з розладами спектру аутизму, міні футбольне поле та багато цікавого для розвитку сенсорики та емоційного розвантаження. Простір для відкриттів поділений на дві зони – для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату та дітей з розладами спектру аутизму.

У першій зоні – знаходяться гойдалки та кругові каруселі, які мають спеціальні паси безпеки, що надійно фіксують дітей. Вони призначені для дітей з ДПЦ (дитячий церебральний параліч) та іншими порушеннями. Важливим аспектом для розвитку дитини є закріплення дитини обличчям до парку. Це дасть можливість бачити всю красу навколишнього середовища, розвивати естетичні почуття.

Друга зона майданчика – це сенсорна локація. Там розміщені звукові панелі, на яких можна грати та насолоджуватись різноманітністю мелодій; кольорові гумові іграшки, які розвивають дрібну моторику рук, а ще викликають позитивні емоції як для дорослих, так і дітей [7].

Беручи до уваги сказане вище, можемо констатувати, що розвиток інклюзивної освіти з кожним роком прогресує і зазнає значних трансформацій. Змін, пов'язаних із запровадженням інклюзії та інклюзивного навчання, зазнали фактично всі ланки суспільного життя. Відповідно до статистичних даних від Міністерства освіти України відбувається позитивна динаміка її впровадження. Реалізовано чимало проектів, заходів та форумів, які мають на меті включення та підтримку людей з ООП. На цьому етапі розвитку інклюзивної освіти дитина з ООП може бути включена в освітній навчальний процес, брати участь у сфері культури та мистецтва, мати можливість працевлаштуватися.

Враховуючи принцип демократизму й гуманізму, усунення дискримінації та рівності усіх громадян України без винятку, інклюзивна освіта сьогодні в перш чергу виступає як вимога суспільства. Наведені вище реалізовані проекти підтверджують той факт, що наше суспільство готове до впровадження нових методів залучення дітей з ООП.

Список використаних джерел

1. Арт-дія інклюзія Український культурний фонд : вебсайт. URL: https://salo.li/03ac61e (дата звернення: 20.03.2025).

2. Асоціація інклюзивної країни URL: https://aik.ua/ (дата звернення: 18.03.2025).

3. Український культурний фонд. URL: https://salo.li/7B77373 (дата звернення: 20.03.2025).

4. Мистецький арсенал URL: https://salo.li/FDB7F00 (дата звернення: 18.03.2025).

5. Проєкт Торкнутися слова. Це можливо! Інклюзія в Україні : вебсайт. URL: https://salo.li/A3252d1 (дата звернення: 20.03.2025).

6. Ті, хто підкорив темряву: інтегрований мистецький проєкт «Відчинилося життя» святкує своє 10-річчя Львівська міська рада : вебсайт. URL: https://salo.li/1C1AB46 (дата звернення: 20.03.2025).

7. У Львові для дітей з інвалідністю створили перший в Україні унікальний парк розваг та відкриттів. Львівська міська рада : вебсайт. URL: https://salo.li/0B023Da (дата звернення: 20.03.2025).

***Олеся Дишко**, канд. пед. наук, доцент,*
доцент кафедри теорії і методики фізичної кудьтури,
КЗВО «Луцький педагогічний коледж», м. Луцьк

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО РОБОТИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Упродовж останніх десяти років в Україні активно впроваджуються ключові реформи, спрямовані на розвиток інклюзивної освіти та процеси деінституціалізації. Попри повномасштабну військову агресію з боку росії, реформа інклюзивного навчання триває, супроводжуючись переосмисленням пріоритетів і окресленням нових завдань для подальшого удосконалення освітньої системи. Згідно із Законом України «Про освіту» діти з особливими освітніми потребами (ООП) мають право на безкоштовне здобуття освіти у всіх державних і комунальних закладах освіти. Такий підхід спричинив значне збільшення кількості дітей з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої освіти: з 4180 у 2017 році до 40147 у 2024 році [3].

Інклюзивна освіта дає можливість дітям з ООП отримувати додаткові освітні послуги. За рішенням інклюзивно-ресурсного центру учням, які навчаються за інклюзивною формою навчання, при необхідності призначають корекційно-розвиткові заняття, серед яких розвиток мовлення, корекція розвитку, соціально-побутове орієнтування, лікувальна фізкультура та інші. Організація і проведення корекційно-розвиткових занять здійснюється фахівцями різних спеціальностей таких як логопед, дефектолог, психолог та ін. Організація і проведення занять із фізкультури для дітей з ООП лягає на плечі вчителя фізичної культури. Сучасний учитель фізичної культури повинен мати високий рівень професійної компетентності, володіти основами медичних знань Отже, й освітні програми потребують переорієнтації відповідно до соціальних запитів сьогодення та забезпечення потреб ринку праці в підготовці висококваліфікованих фахівців з фізичної культури для закладів освіти різних типів, у тому числі й інклюзивних [5].

Інклюзивна освіта висуває особливі вимоги до професійної та особистісної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури, які повинні ясно розуміти сутність інклюзивного підходу, знати вікові та психологічні особливості вихованців з різними патологіями розвитку, реалізовувати конструктивну педагогічну взаємодію між усіма суб'єктами освітнього середовища [4].

Також важливим аспектом є підвищення рівня обізнаності педагогів щодо прав учнів з ООП та принципів інклюзивного навчання. Це включає в себе знання міжнародних та національних нормативно-правових документів, які регулюють питання інклюзивної освіти, а також уміння застосовувати ці знання на практиці. Вчителі фізичної культури повинні бути готовими до співпраці з іншими фахівцями – психологами, логопедами, соціальними педагогами, а також з батьками учнів, що сприяє комплексному підходу до вирішення навчальних завдань [2].

Підготовка вчителів фізичної культури до роботи в умовах інклюзивної освіти є складним і багатогранним процесом, що включає кілька ключових етапів і напрямів. Одним із найважливіших аспектів цієї підготовки є розвиток професійних компетентностей, які забезпечують ефективну роботу з учнями з особливими освітніми потребами [1].

Як вказує Н. Поліщук, підготовка вчителів фізичної культури до роботи в інклюзивних освітніх закладах вимагає комплексного підходу, що включає теоретичну і практичну підготовку, розвиток психологічної готовності, міждисциплінарну співпрацю та використання сучасних технологій. Це дозволить забезпечити якісну освіту для учнів з особливими освітніми потребами та сприяти їхньому всебічному розвитку. Важливим є постійне вдосконалення навчальних програм і методик підготовки педагогів з урахуванням новітніх досліджень та практичних досягнень у сфері інклюзивної освіти. Лише за умови системного підходу до підготовки та підтримки вчителів можна досягти високих результатів у реалізації інклюзивної освіти [2].

У рамках обраної проблеми на базі КЗВО «Луцький педагогічний коледж» було проведено дослідження щодо виявлення ставлення майбутніх учителів фізичної культури до можливості роботи в інклюзивному класі. Ми провели анкетування 47 здобувачів вищої освіти спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура). На запитання «Чи відчуваєте ви себе готовими до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами на уроках фізичної культури?» з'ясували, що лише 12,77 % студентів вважають себе повністю готовими до роботи в інклюзивному середовищі. Понад 76 %

респондентів визнають часткову готовність або потребу в додатковій підготовці, що вказує на удосконалення освітньої програми (ОП).

Понад 63% опитаних зазначили, що мають лише поверхневе або загальне уявлення про основи інклюзивної освіти. Лише 29,79 % студентів вказали, що вивчали цю тему ґрунтовно, що свідчить про недостатню кількість годин в освітній програмі. Також ми запитали в респондентів «Які труднощі ви мали під час проходження практики в інклюзивному класі?» на що найбільше студентів (понад 70 %) вказали про власну недостатню підготовленість. Це ще раз підкреслює важливість підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до роботи в інклюзивному освітньому середовищі.

Отже, інклюзивна освіта в Україні, попри складні суспільно-політичні умови, продовжує розвиватися, що вимагає оновлення підходів до підготовки фахівців, зокрема майбутніх учителів фізичної культури. Результати анкетування свідчать про нагальну потребу у вдосконаленні освітніх програм, збільшенні кількості практичних занять, міждисциплінарної співпраці, а також забезпеченні матеріально-технічної бази для якісної реалізації інклюзивного фізичного виховання. Лише за умов системного підходу можна забезпечити підготовку компетентного педагога, здатного ефективно працювати в умовах сучасного освітнього середовища.

Список використаних джерел

1. Дудка І.П. Психологічні аспекти підготовки педагогів до роботи в умовах інклюзивного навчання. Психологія і педагогіка. 2020. № 2 (15). С. 35–42.

2. Поліщук Н.М. Особливості підготовки вчителів фізичної культури до роботи в інклюзивних освітніх закладах. Актуальні питання у сучасній науці. 2024. № 8 (26). С. 906–913. URL: https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-8(26)-906-913 (дата звернення: 25.03.2025).

3. Розпорядження про схвалення Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2024–2026 роки. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2024-%D1%80#Text (дата звернення: 26.03.2025).

4. Соколенко О.І. Особливості професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до роботи в умовах інклюзивної освіти. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2021. № 2 (340). Ч. І. С. 65–72. URL: https://doi.org/10.12958/2227-2844-2021-2(340)-1-65-73 (дата звернення: 23.03.2025).

5. Ткаченко С.В., Ткаченко С.С. Фахова підготовка вчителів фізичної культури до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти. Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. 2020. Том 167 № 11. С. 161–165. URL: https://doi.org/10.5281/zenodo.4516618 (дата звернення: 26.03.2025).

***Ірина Дубчук**, вчитель-логопед,*
комунальний заклад «Луцький заклад дошкільної освіти
(ясла-садок) № 7 Луцької міської ради»

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ ДО КОЖНОЇ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ У ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Інклюзивна освіта – це не просто модне слово, а нагальна потреба сучасного світу. Її актуальність зумовлена кількома ключовими факторами:

1. Права людини та рівність. Кожна людина, незалежно від її особливостей, має право на якісну освіту. Інклюзія забезпечує реалізацію цього права, усуваючи бар'єри та дискримінацію. Інклюзивна освіта також сприяє формуванню толерантного та відкритого суспільства.

2. Соціальна інтеграція та розвиток. Інклюзія сприяє соціалізації дітей з особливими освітніми потребами (ООП), допомагаючи їм адаптуватися до життя в суспільстві. Спільне навчання з однолітками позитивно впливає на розвиток усіх дітей, вчить їх взаємодії, емпатії та повазі до різноманітності. Інклюзивна освіта сприяє формуванню активних та відповідальних громадян, які здатні будувати інклюзивне суспільство.

3. Економічні переваги. Інклюзивна освіта сприяє розвитку людського капіталу, забезпечуючи доступ до освіти для всіх. Інтеграція людей з ООП на ринку праці сприяє економічному зростанню та зменшенню соціального навантаження. Інклюзивне суспільство є більш стабільним та процвітаючим.

4. Зростання кількості дітей з ООП. На жаль, кількість дітей, які потребують корекційного навчання, зростає. Інклюзивна освіта є необхідною для забезпечення їхніх потреб.

5. Міжнародні стандарти. Інклюзивна освіта є частиною міжнародних стандартів у галузі прав людини та освіти. Україна, як і багато інших країн, взяла на себе зобов'язання щодо розвитку інклюзивної освіти.

Незважаючи на важливість інклюзивної освіти, її впровадження стикається з низкою викликів, таких як недостатнє фінансування, брак

кваліфікованих кадрів та стереотипи в суспільстві. Однак завдяки спільним зусиллям держави, громадськості та міжнародних організацій інклюзивна освіта має великі перспективи для розвитку в Україні, адже є не просто трендом, а необхідністю для побудови справедливого та процвітаючого суспільства. Оскільки перша освітня установа, до якої потрапляє дитина, це заклад дошкільної освіти, то й впровадження інклюзії для дітей з особливими освітніми потребами розпочинається саме тут.

Індивідуальний підхід до дітей з особливими освітніми потребами у закладі дошкільної освіти – це не просто теоретична концепція, а необхідність, що вимагає практичних кроків. Ось кілька *ключових аспектів:*

1. Створення індивідуальної програми розвитку. ІПР розробляється командою фахівців, включаючи вихователів, психолога, логопеда, батьків та за необхідності інших спеціалістів; базується на ретельній оцінці потреб дитини, її сильних і слабких сторін, інтересів та стилю навчання; містить чіткі, вимірювані, досяжні, релевантні та обмежені в часі (SMART) цілі; передбачає адаптацію фізичного та навчального середовища, матеріалів та методів навчання.

2. Адаптація навчального процесу. Завдання повинні бути адаптовані до рівня розвитку та потреб кожної дитини. Варто використовувати різноманітні методи навчання, такі як ігри, проєкти, мистецтво, рухова активність, щоб залучити дітей з різними стилями навчання. Також слід застосовувати візуальні матеріали, такі як картинки, символи, розклади, щоб допомогти дітям з ООП зрозуміти інформацію. Необхідно враховувати сенсорні потреби дітей, створювати сенсорні кімнати або куточки, використовувати сенсорні матеріали.

3. Співпраця з батьками. При роботі з дітьми з ООП важливою є підтримка постійного зв’язку з батьками, обговорення прогресу дитини, обмін інформацією та ідеями. Також варто залучати батьків до участі в освітньому процесі, надавати їм поради та рекомендації щодо підтримки дитини вдома.

4. Підготовка педагогів. Для ефективної роботи з дітьми з ООП важливим є регулярне навчання педагогів з питань інклюзивної освіти, методів роботи з такими дітьми, а також надання педагогам психологічної підтримки та супервізії, допомога у вирішенні складних ситуацій.

5. Створення інклюзивного середовища. Створення атмосфери прийняття та поваги до кожної дитини незалежно від її особливостей – першочергове завдання закладу освіти. Дітей слід навчати соціальним навичкам, таким як співпраця, емпатія, вирішення конфліктів, а також

залучати всіх до спільної діяльності, створювати можливості для спілкування та дружби.

Індивідуальний підхід до дітей з особливими освітніми потребами у закладі дошкільної освіти – це складний та багатогранний процес, який вимагає від педагогів високого рівня професіоналізму, емпатії та готовності до постійного навчання. Ось основні *виклики*, які можуть виникнути під час його реалізації:

1. Діагностика та оцінка потреб:

Різноманітність дітей з ООП. Діти з ООП мають широкий спектр потреб, від легких порушень розвитку до складних комплексних станів. Це ускладнює процес діагностики та вимагає використання різноманітних інструментів та методик.

Недостатня кваліфікація фахівців. Не завжди в закладах дошкільної освіти є достатньо кваліфікованих фахівців (психологів, дефектологів, логопедів), які можуть провести якісну діагностику та оцінку потреб дитини.

Складність оцінки динаміки розвитку. Оцінка розвитку дитини з ООП – це не одноразова процедура, а постійний процес, який вимагає відстеження динаміки змін та адаптації індивідуальної програми розвитку.

2. Розробка та реалізація індивідуальної програми розвитку (ІПР):

Індивідуалізація. ІПР має бути максимально індивідуалізованою, враховуючи унікальні потреби та можливості кожної дитини. Це вимагає багато часу та зусиль від педагогів.

Міждисциплінарна співпраця. Розробка та реалізація ІПР вимагає тісної співпраці між педагогами, батьками та іншими фахівцями (психологами, медиками, соціальними працівниками).

Адаптація освітнього середовища. Необхідно створити доступне та комфортне освітнє середовище, яке відповідає потребам дитини з ООП. Це може включати адаптацію навчальних матеріалів, обладнання та простору.

3. Соціалізація та інтеграція:

Подолання стигматизації. Діти з ООП часто стикаються зі стигматизацією та дискримінацією з боку однолітків та суспільства. Необхідно проводити просвітницьку роботу та створювати інклюзивне середовище, де кожна дитина відчуває себе прийнятою та цінною.

Розвиток соціальних навичок. Діти з ООП можуть мати труднощі з соціальною взаємодією та комунікацією. Необхідно приділяти особливу увагу розвитку їхніх соціальних навичок та навчати їх ефективним стратегіям спілкування.

Залучення батьків. Батьки відіграють ключову роль у процесі соціалізації та інтеграції дитини з ООП. Необхідно залучати їх до участі в освітньому процесі та надавати їм підтримку.

4. Ресурсне забезпечення:

Недостатнє фінансування. Реалізація індивідуального підходу до дітей з ООП вимагає значних фінансових ресурсів для забезпечення необхідних фахівців, обладнання та матеріалів.

Недостатня кількість фахівців. В Україні відчувається гостра нестача кваліфікованих фахівців, які можуть працювати з дітьми з ООП.

Недостатня матеріально-технічна база. Не всі заклади дошкільної освіти мають достатню матеріально-технічну базу для створення доступного та комфортного освітнього середовища.

5. Підготовка педагогів:

Необхідність постійного навчання. Педагоги, які працюють з дітьми з ООП, повинні постійно підвищувати свою кваліфікацію та вивчати нові методики та підходи.

Емоційне вигорання: Робота з дітьми з ООП може бути емоційно виснажливою. Необхідно надавати педагогам підтримку та створювати умови для їхнього емоційного благополуччя.

Подолання цих викликів вимагає системного підходу, міжвідомчої співпраці та залучення всіх учасників освітнього процесу.

Індивідуальний підхід до дітей з особливими освітніми потребами в закладах дошкільної освіти є ключовим фактором їх успішного розвитку та соціалізації. Кожна дитина з ООП є унікальною, тому важливо використовувати індивідуальний підхід та адаптувати методики до її конкретних потреб. Раннє виявлення та втручання є ключовими факторами успішного розвитку дітей з ООП. Створення інклюзивного середовища, де кожна дитина відчуває себе прийнятою та цінною, є важливим компонентом успішної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Список використаних джерел

1. Дитина із сенсорними порушеннями: розвиток, навчання, виховання: зб. наук. праць: вип. 3. / за ред. Колупаєвої А.А. К.: Педагогічна думка, 2012. 130 с.

2. Доступність та універсальний дизайн : навчально-методичний посібник / Азін В. О., Грибальський Я. В., Байда Л. Ю., Красюкова-Еннс О. В. К. : 2013. 128 с.

3. Колупаєва А.А., Данілавічютє Е.А., Литовченко С.В. Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник. К.: Видавнича група «А.С.К.», 2012. 192 с.

4. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Інклюзія: покроково для педагогів: навчально-методичний посібник (Серія «Інклюзивна освіта»). Київ, 2023. 232 с.

5. Миронова С.П. Педагогіка інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2016. 164 с.

6. Організація інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах нової української школи: навчально-методичний посібник / Укл. Л. Чопик. Вінниця: КВНЗ «ВАНО», 2019. 39 с.

***Олена Жданова-Неділько**, д. пед. наук, професор,*
завідувач кафедри педагогічної майстерності та менеджменту
імені І.А. Зязюна,
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка, м. Полтава
***Дмитро Білай**, Ph. D.,*
директор професійно-технічного училища № 31, м. Полтава

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ ЯК ПСИХОЛОГО ПЕДАГОГІЧНА УМОВА УСПІШНОЇ ІНКЛЮЗІЇ В ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ

Сфера обслуговування розглядається сьогодні не лише як галузь, що забезпечує повсякденні потреби населення, а й як середовище професійної діяльності багатьох тисяч наших співвітчизників, де вони не лише можуть знаходити робочі місця, а й мають змогу отримати можливості для самореалізації, зокрема і у тому випадку, якщо йдеться про людей з особливими потребами.

Проблема підготовки молоді, що має проблеми зі здоров'ям, особливо актуалізувалася з початком повномасштабної війни. У закладах професійної (професійно-технічної) освіти сфери обслуговування вона традиційно здійснюється з урахування індивідуальних характеристик кожного учня чи учениці, їхніх нахилів і здібностей. Зараз же ми говоримо про те, що таких дітей не просто стає більше. Як зазначає українська вчена Г. Коссова-Сіліна, сьогодні «педагогічні працівники ЗП(ПТ)О на практиці стикаються з необхідністю забезпечення психолого-педагогічної підтримки учнівської молоді, постраждалої від військових дій (внутрішньо переселені особи; особи, що пережили насильство або психотравмуючу ситуацію; втратили близьких; мають стресову реакцію на події в країні, різноманітні

психологічні травми тощо) [1, с. 7]. І така категорія учнів також має розглядатися як особи з особливими освітніми потребами.

Індивідуалізація навчання в інклюзивному середовищі закладів професійної (професійно-технічної) освіти передбачає забезпечення для таких дітей мінімальної стресогенності обставин, що, однак, не виключає їхньої адаптації до звичайних умов життя, а отже – і створення чи відновлення внутрішньоособистісних передумов для цього. Тож врахування особистісних особливостей, освітніх потреб, темпу та специфіки засвоєння матеріалу кожного здобувача освіти, що відбиває його індивідуальні особливості, поєднується з формуванням у них емоційної стабільності, самоповаги, позитивної «Я-концепції», зі створенням ситуацій успіху як моментів фіксації нового рівня їхніх досягнень. Але ми маємо говорити не лише про сприятливість інклюзивного середовища закладу освіти.

Ще на етапі вибору майбутньої професії слід ураховувати, що сфера послуг дуже різноманітна не лише за змістом діяльності, яка лежить в основі кожної з цих професій, а й за типом стосунків з соціальним оточенням, які вона передбачає. Так, зокрема, кравчиня може бути меш комунікабельною, працювати з невеликими перервами, якщо того потребує її стан здоров'я, без постійного контролю її дій з боку клієнта, довше обмірковувати способи виконання певної технологічної операції тощо. Якщо ж ідеться про майбутнього перукаря, то важливими є не лише добре відпрацьовані вузькопрофесійні навички, які реалізуються зазвичай в дуже обмежених часових рамках, а й комунікативна культура, толерантність і клієнтоорієнтованість, розвиток яких в учнів з особливими освітніми потребами потребує від педагогів високої емпатії, професійної майстерності, психологічної компетентності, методичної грамотності.

Така сукупність якостей притаманна, на жаль, не кожному педагогові. Більше того, як свідчать дослідження [2, с. 23], навіть майбутні педагоги, які щойно отримали бакалаврську освіту, досить обережно оцінюють свою готовність до роботи в умовах інклюзивної освіти (за даними опитування, проведеного Л. Котловою та І. Долінчук, лише 9,4% опитаних студентів таку свою готовність засвідчили повністю). Тому один із актуальних напрямів методичної роботи в ЗПТО полягає в формуванні у педагогів готовності працювати зі здобувачами з особливими освітніми потребами на належному рівні, забезпечувати оптимальні характеристики освітнього середовища (зокрема, ті, що стосуються взаємин між суб'єктами освітнього процесу).

Таке формування передбачає принаймні три основні аспекти:

– розвиток психологічної компетентності, що поєднує теоретичну обізнаність із джерелами та проявами ментального неблагополуччя, достатню емпатійність, здатність обирати правильний тон у взаємодії тощо;

– розвиток методичної компетентності, завдяки якій педагог отримує змогу обирати та застосовувати дієві форми індивідуалізації навчального процесу для здобувачів з особливими освітніми потребами (сюди відносимо різні форми індивідуальної роботи з учнем, мікрогрупову взаємодію, менторську підтримку, використання практичних кейсів, індивідуальних маршрутів професійного розвитку, моделювання реальних виробничих ситуацій із залученням усіх учасників навчального процесу тощо);

– розвиток загальнопедагогічної компетентності як здатності допомогти учневі обрати найбільш прийнятний для нього шлях професійного становлення, виробити оптимальний стиль діяльності та максимально комфортну соціальну позицію, зміцнити свою психоемоційну стабільність.

Отож індивідуалізація навчання здобувачів з особливими освітніми потребами – це також і забезпечення для кожного з них можливості в подальшому успішно працювати за обраною професією, не відчувати надмірного дискомфорту при виконанні професійних функцій. А отже, на педагога ЗПТО покладається важлива місія – не лише з'ясувати, індивідуально конкретизувати особливі навчальні потреби здобувачів освіти, а й дібрати такі засоби педагогічної взаємодії, які б найкращим чином сприяли, насамперед, опануванню ними професійних компетентностей, а в подальшому – сприяли успішній діяльності у професійному середовищі.

Список використаних джерел

1. Коссова-Сіліна Г.О. Інклюзивне навчання в ЗП(ПТ)О в умовах воєнного стану: навчально-методичний посібник. Біла Церква: БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України, 2024. 129 с.

2. Котлова Л., Долінчук І. Професійна та психологічна готовність педагога до навчання дітей, які мають особливі освітні потреби. *Інклюзивне навчання в закладах професійної (професійно-технічної) освіти в сучасних умовах : проблеми та перспективи розвитку:* зб. наук. праць : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 07 червня 2023 р.). / за ред. І. Д. Сахневич. Житомир : ТОВ «Видавничий дім «Бук-Друк»», 2023. С. 20–24.

***Марія Кандиба**, ст. гр. КПЛ-37*
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

Науковий керівник: *Полухтович Т. Г., к. пед. н., доцент,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

РОЗВИТОК ФОНЕТИКО-ФОНЕМАТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ У ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ ЛОГОРИТМІКИ

На сьогодні спостерігається тенденція до збільшення кількості дітей з порушенням мовлення. Вихователі дошкільних закладів стикаються з проблемою створення комплексного й ефективного корекційно-розвивального підходу шляхом включення педагогічних методів і засобів, які допоможуть дітям вчитися, мислити і оволодівати новими навичками. Скажімо, інноваційні технології, які базуються на різних формах мистецтва: театр, музика, живопис, інтегруються в освітню практику. Так, «поряд із традиційними методами корекції мовленнєвих порушень дітей дошкільного віку значної популярності набуває логопедична ритміка (логоритміка) – інноваційний напрям музично-корекційної діяльності, що побудований на синтезі слова, руху та музики»[1,с.44]. Упровадження музичної діяльності в умовах дошкільного закладу має відповідати вимогам. Л.Л.Стахова відмічає, що «одним із провідних напрямів мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку є своєчасно організована робота щодо виховання звукової культури мовлення та розвитку фонематичного слуху і фонематичного сприймання, що стане основою подальшого успішного навчання читання та письма дітей у процесі шкільного навчання»[2, с.82]. Важливо організувати спілкування з дітьми під час занять при встановленні позитивного емоційного контакту, дружньої атмосфери, уважного ставлення до кожної дитини. Дослідники зазначають, що наявність музики в освітньому процесі позитивно впливає на гармонійний розвиток дітей дошкільного віку. На думку Ю. В. Рібцун приділяє *музично-дидактичні ігри* розвивають у дітей уміння чути та розрізняти немовленнєві звуки, визначати джерело й напрямок звучання, диференціювати мелодії за висотою, силою, тембром, ритмом, динамікою (колискова, марш, танцювальна), що сприяє розвитку слухового сприймання, уваги, пам'яті дошкільників [2,с.82]. Також *ритмічні заняття* для фізичного розвитку дітей, які покращують координацію рухів і поставу.

У контексті корекційної роботи, спрямованої на подолання фонетико-фонематичних недоліків мовлення, рекомендовано застосовувати певну структуру логоритмічних занять, яка складається з трьох етапів. Перший

етап є вступним і передбачає підготовку до мовленнєвого і моторного навантаження. Цей етап створює умови для адаптації та налаштування дітей на подальші завдання. Другий етап, основний, включає вправи, спрямовані на розвиток уваги і координацію рухів, що поєднують мовлення з рухами. Тут особлива увага приділяється зміцненню м'язового тонусу, розвитку відчуття темпу і ритму, а також вдосконаленню мовленнєвих, мімічних рухів і дрібної моторики. Крім того, інтегруються такі активності, як: слухання, співи, елементи танців, ігри. Третій етап є завершальний і забезпечує заключну релаксацію після інтенсивних занять. Фахівці рекомендують обирати такі завдання, щоб кожен музичний елемент викликав конкретну рухову реакцію. Це сприяє розвитку уваги, просторової орієнтації, слухового сприйняття, допомагає виправляти мовленнєві порушення, як: фонематичний слух, мовленнєве дихання, ритмічні відношення тощо.

На корекційних заняттях дітям можна запропонувати виконати наступні вправи: порівняти музичні звуки із звуками навколишнього середовища; визначити висоту сили звуку; оцінити силу звучання з можливістю розрізнення між тихим і гучним; розпізнання музичних інструментів за звучанням; аналіз характеру мелодії, її емоційне забарвлення; оцінка темпу виконання музики; визначення жанрів музичного твору (танець, марш або пісня). «У музики і мови існує чимало загальних засад, навіть спільностей. Одна з них (можливо, найважливіша) полягає у тому, що і музичне мистецтво, і мова мають спільне – початок – звук» [2, с.83].

«Отже, заняття з логопедичної ритміки доцільно проводити за такою структурою: емоційно-мімічна розминка, ігрогімнастика, музикування, мовно-рухові вправи, танцювально-ритмічні вправи, креативний тренінг, заключний етап.застосування музичної діяльності в освітньому процесі дошкільного закладу сприяє створенню оптимальних умов для корекції й розвитку фонетико-фонематичного компонента у мовленні дітей» [1, с. 46]. Дидактичні ігри та вправи, що супроводжуються музикою, допомагають розвивати слухове сприйняття, увагу, пам'ять, фонематичний слух; також покращують дихання, силу і висоту голосу, що, в свою чергу, підвищує ефективність процесу корекції звуковимови.

Список використаних джерел

1. Аніщенко Н., Ярошенко І. Роль логоритміки в музично-мовленнєвому розвитку дітей дошкільного віку. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи.* Серія «Педагогічні науки». 2021. Розділ 2. С.44-52.

2. Стахова, Л. Розвиток фонетико-фонематичних процесів у дітей із порушеннями мовлення засобами музики. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Випуск 73. Том 2. 2020.

Вікторія Качуєвська, *студентка гр. СР-31*
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», м. Київ
Науковий керівник*: *Ольга Боковець, д. ф. з психології,
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», м. Київ

СКАУТСЬКИЙ МЕТОД ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ

Неформальна освіта є одним із ключових методів психофізіологічного та соціального розвитку дитини в сучасних умовах. Попри те, що ця форма освіти поступово набирає популярності в Україні, її потенціал і значення досі залишаються недостатньо усвідомленими як на рівні педагогічної спільноти, так і серед батьків.

Ми акцентуємо увагу на тому, що неформальна освіта, на відміну від традиційної, орієнтована не лише на засвоєння знань, але й на формування навичок лідерства, співпраці, самостійності, відповідальності та критичного мислення – саме тих якостей, які є фундаментальними для гармонійного розвитку особистості.

Скаутинг в Україні є яскравим зразком неформального освітнього руху, що з часів свого виникнення сприяв вихованню активних, свідомих і соціально включених громадян.

Скаутинг зародився у Великій Британії завдяки Роберту Бейден-Пауеллу, який у 1907 році організував перший табір на острові Браунсі. У 1908 році вийшла його книга «Scouting for Boys» [3], що швидко здобула популярність. Мета написання цієї книги полягала у допомозі юнакам Великої Британії вирости мужніми, загартованими духовно та фізично.

Уже в 1909 році в Кристал-Паласі відбувся перший скаутський з'їзд, на якому були присутні також дівчата. Це стало поштовхом для створення окремої організації – «Girl Guides» [5]. У 1920 році у Лондоні вперше прийнято Всесвітній скаутський джемборі, де Бейден-Пауелла проголосили

Головним скаутом світу [4]. Через два роки виникла Всесвітня організація скаутського руху (WOSM) [8], а в 1928 році – Всесвітня асоціація дівчат-гайдів і дівчат-скаутів (WAGGGS) [7].

Перший український скаутський загін з'явився у 1909 році в Бахмуті Катеринославської губернії. Його заснував Юрко Гончарів-Гончаренко – вихованець Першої Київської гімназії та учасник військових дій англійської армії на Балканах. У 1910 році українські скаути взяли участь у похороні Михайла Драгоманова, що свідчить про їхню активну громадську позицію [2].

На західноукраїнських землях скаутський рух розпочався трохи пізніше. З 1909 по 1911 рік О. Тисовський перекладав та адаптовував працю Бейден-Пауелла «Scouting for Boys». У 1911 році він організував першу скаутську групу при Академічній гімназії у Львові, а в 1912 році разом із Іваном Чмолою та Петром Франком започаткував рух «Пласт» [6].

Східноукраїнські скаути організовували табори, проводили змагання, дотримувалися військової дисципліни, тоді як «Пласт» робив акцент на громадсько-патріотичному вихованні. Незважаючи на відмінності у традиціях, обидві течії скаутингу в Україні мали спільну мету – формування активної, освіченої та національно свідомої молоді [8].

Впродовж історії молодіжних організацій директори літніх таборів і професійні вихователі уважно стежили за теоріями розвитку в психології та освіті, впроваджуючи у свої програми найновіші ідеї. У деяких випадках вчені навіть використовували табори як природні лабораторії для своїх досліджень та експериментів. Літні табори виникли в період популярності дарвіністської інстинктивної психології Гола та Вільяма Джеймса, але з переходом психології до біхевіоризму Едварда Л. Торндайка (1874–1949) та прагматичної філософії Джона Дьюї (1859–1952), програми таборів стали орієнтованими на навчання через безпосередній досвід і позитивне підкріплення [1].

Особливо Джон Дьюї заклав інтелектуальну основу для навчання через досвід поза класною кімнатою та наголошував на важливості практичної освіти для життя у демократичному суспільстві. До 1940-х років літні табори почали організовувати свою діяльність навколо концепції «дитячо-орієнтованого відпочинку», що передбачала зменшення контролю дорослих і надання дітям можливості самостійно обирати власний досвід [1].

Основою освітньої програми скаутингу є скаутський метод, який часто описують як систему прогресивного самовиховання. Він складається з групи взаємопов'язаних елементів, що утворюють єдине ціле для

досягнення освітніх цілей. Ось чому використовується слово «метод» у однині. Кожен елемент має виховну функцію та доповнює інші. Для належного функціонування системи всі елементи мають використовуватися відповідно до принципів скаутингу. Основними складовими скаутського методу є закон та обіцянка, навчання через діяльність, система малих груп, символічна основа, особистісний прогрес, життя у гармонії з природою та підтримка дорослих [6].

Чимало молодіжних організацій прагнули виховувати самостійність та відповідальність, створюючи структури, у яких старші юнаки керували молодшими. У Бойскаутах Америки (BSA) цей принцип реалізується через «метод патрулів», що передбачає поділ загону на групи (не більше восьми хлопців), очолювані трохи старшими юнаками – «провідниками патрулів». Загалом, різні скаутські організації мали власний рівень молодіжного керівництва, однак у демократичних суспільствах прагнули створювати такі об'єднання як «малі демократії», балансувавши між керівництвом дорослих і молоді [1].

Отож, скаутський рух, що зародився як ініціатива з виховання відповідальної та загартованої молоді, переріс у глобальний освітній феномен, який досі залишається актуальним.

Український скаутинг, маючи власну історичну траєкторію, поєднав західні освітні ідеї з національними традиціями, формуючи покоління активних і свідомих громадян.

Еволюція скаутингу та його адаптація до змін у педагогіці та суспільстві доводять, що навчання через досвід, малу групову взаємодію та відповідальність молоді, є ефективним підходом до виховання. Цей рух підтверджує те, що позакласна освіта не лише доповнює академічне навчання, а и закладає основи для формування демократичного суспільства.

Тому розширення можливостей неформальної освіти, зокрема через скаутські методи, має стати важливим пріоритетом як у педагогічному середовищі, так і в суспільстві загалом.

Список використаних джерел

1. Suratman T., Kasih E., Ruslaini R. Non-formal Education through Scouting__Enhancing Academic Performance and Social Development [Електронний ресурс] / Tono Suratman, Ekawahyu Kasih, Ruslaini Ruslaini. 2024. 18. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4887195.

2. Гончарів-Гончаренко Ю. Скавтінґ. Нова Україна. 1923. № 12. Прага, грудень. 159 с.

3. Історія Світового Скаутингу 2025. https://surl.li/zlqnvu

4. Логунова М. М. Соціально-психологічні аспекти управлінської діяльності. Київ: Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2006. 196 с.

5. Онацький Є. Українська мала енциклопедія. Кн. 1: Літери А-Б. Буенос-Айрес, 1957. 120 с.

6. Сапіга С. В. Програма розвитку особистісного потенціалу підлітків Національної Організації Скаутів України. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: Педагогічні науки. 2016. № 3 (300). Ч. 1. С. 320–228.

7. Статут Всеукраїнської Молодіжної Громадської Організації «Національна Організація Скаутів України» від 05-06.11.2019 р. 13 с. URL: посилання.

8. Ягоднікова В. В. Формування лідерських якостей старшокласників в особистісно орієнтованому виховному процесі загальноосвітньої школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. Луганськ, 2006. 21 с.

***Юлія Каян**, студентка гр. ПС-41*
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка, м. Кременець
***Науковий керівник**: PhD Андрій Заблоцький*
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка, м. Кременець

ГЕНДЕРНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК ПРОВІДНИЙ ФАКТОР ВПЛИВУ НА СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

Успішне розв’язання завдань, пов’язаних з розвитком нашого суспільства та реформування освітньої галузі в Україні, потребує значної уваги до питань формування особистості та створення сприятливих умов для її розвитку. У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях дедалі частіше розглядається процес формування особистості як представника певної статі, як носія певних вихідних якостей, що визначають зміст поведінки індивіда як чоловіка або жінки. Формування гендерних якостей людини відбувається у процесі гендерної соціалізації, тобто під впливом соціокультурного середовища, яке пред’являє особистості певні вимоги як до представника певної статі. Науковий підхід до розробки програм гендерного виховання вимагає врахування основних закономірностей

гендерної соціалізації, а також особливостей цього процесу на основних вікових стадіях розвитку особистості.

Сучасні гуманітарні науки накопичили значний багаж знань щодо проблем взаємовідносин статей у сучасному суспільстві і викривають їх асиметричний характер майже в усіх сферах життєдіяльності. Це роботи філософів, соціологів, психологів, лінгвістів, педагогів: О. Вороніної, І. Кльоциної, О. Кікінежді, І. Кона, В. Кравця, О. Петренко, Л. Штильової та ін. Аналізу соціально-педагогічних засад, розвитку позашкільної освіти присвячені дослідження В. Береки, В. Вербицького, Г. Пустовіта, Т. Сущенко та ін.

Проблема гендерної соціалізації не є новою, проте актуальність її не тільки не зменшується, а, напроти, зростає. Про це свідчить зокрема, чисельність наукових робіт з психології за останні роки, в яких автори намагаються вирішувати різні питання, пов'язані зі статтю особистості. Як і раніше, дослідників цікавлять питання особистісних відмінностей чоловіків і жінок, закономірності формування психологічних особливостей статі, фізіологічні основи статевих відмінностей, формування гендерної ідентичності особистості, набуття гендерних ролей та ін.

Суспільство на сучасному етапі характеризується набуттям статевого балансу в різноманітних сферах людської життєдіяльності, встановленням гендерної рівноваги між представниками обох статей. Формування статевих якостей людини відбувається в процесі її гендерної соціалізації [3].

Гендерна соціалізація дитини починається від народження, коли дорослі, визначивши стать малюка, починають навчати його гендерній ролі хлопчика чи дівчинки. Гендерна роль – один з видів соціальних ролей, набір очікуваних зразків поведінки для чоловіків і жінок. Гендерну роль розуміють як виконання певних соціальних розпоряджень – тобто поводження у мові, одязі, манерах, жестах відповідної статі. Отже, бути чоловіком або жінкою – це не просто бути людиною з жіночою або чоловічою анатомією чи фізіологією; тільки цього недостатньо. Необхідно, щоб людина сама відчувала себе представником чоловічої або жіночої статі та, крім того, щоб це відчуття було в гармонії з певними соціокультурними експектаціями відносно прийнятих у суспільстві зразків поведінки, чоловічого й жіночого зовнішнього вигляду, яке воно приписує індивідам.

Гендерна соціалізація має низку особливостей і специфічних труднощів. Від народження дитина потрапляє в соціальне оточення, яке задає стереотипи гендерно-рольової поведінки. На природні диференціально-психологічні різниці між статями накладаються моделі жіночих і чоловічих ролей, наявні у суспільній свідомості, які часом не

мають нічого спільного із справжніми психофізіологічними статевими відмінностями. Ці суспільні моделі існують не просто як система поглядів на норми гендерно-рольової поведінки – вони діють як соціальні очікування, відіграють активну роль у формуванні соціальної поведінки людини. Суспільство здійснює певний тиск на свідомість людини, використовує певні санкції, якщо реальна поведінки не збігається з нормативами. Невідповідність суспільним нормам, що висуваються до гендерних ролей створює численні суперечності між гендерними ролями людини, соціальними очікуваннями до стандартів гендерних ролей та її гендерною ідентичністю, що є усвідомленням індивідом себе як представника даної статі,, усвідомлення своєї приналежності до певної статі у соціальному контексті.

Серед агентів гендерної соціалізації виділяють наступні: сімейні чинники, освітні установи, позасімейні чинники, до яких відносять літературу, засоби масової інформації (ЗМІ), іграшки та однолітків. Ці агенти гендерної соціалізації потребують більш змістовного аналізу. На першому місці знаходиться сім'я, стиль сімейного виховання, система батьківських впливів на дитину. На гендерну самореалізацію і гендерний розвиток істотно впливають власні гендерні стереотипи та цінності батьків, їхні життєві сценарії, характер стосунків у подружжі та між батьками й дітьми.

Для гендерного розвитку також велике значення має система громадського виховання, передусім – школа. В залежності від того, які цінності прищеплюють в школі молодому поколінню, формуються ті чи інші гендерні ролі, моделі гендерної поведінки. І. Клецина вказує на те, що освіта – найважливіший інститут соціалізації взагалі та гендерної соціалізації зокрема. Освітні заклади разом з іншими агентами гендерної соціалізації визначають можливості особистісного, громадського та професійного вибору дитини. Сама організація освіти, як і пануючі тут гендерні ролі, вбудовують в нас модель «нормального життя» та диктують нам жіночі та чоловічі статусні позиції [4]. Згодом у дітей виявляються різні форми поведінки по відношенню одне до одного. М. Бреслав вказує, що офіційна педагогічна установа сама по собі непослідовна: з одного боку вона декларує паритетність у взаємовідносинах, з іншого – вимагає від однієї статі визнання своєрідного пріоритету іншої. Прикладом є ситуації. коли вчителі вимагають від хлопчиків певної поведінки щодо дівчат. Все це в свою чергу, призводить до протиріччя із суб'єктивною дійсністю дітей, що включені в учбовий процес, а також формує певні гендерні установки, що зводяться до ідентичності.

В числі позасімейних агентів гендерно-рольової соціалізації перш за все виділяють ЗМІ та дитячу літературу. Багато експериментів показують, що читання книг, в змісті яких підсліджується статева стереотипізація, призводить до збільшення частини статево-типічної поведінки в дитячих іграх[2]. Щодо телебачення, то Ш.М. Берн приписує йому унікальну можливість змінювати фундаментальні уявлення про природу соціальної реальності. Дослідження показали, що ЗМІ дуже важливі в гендерній соціалізації, а аналіз інформації, що поступає до нас по телевізійним каналам продемонстрував, що телебачення створює традиційні, образи чоловіків та жінок.

Дуже важливим агентом статевої соціалізації є однолітки, як своєї, так і протилежної статі. На думку І. Кона [1], однолітки також є головними посередниками в пристосуванні дитини до прийнятої в суспільстві, але прихованої від дітей, системи сексуального символізму. Відсутність спілкування з однолітками, особливо у передпідлітковий та підлітковий період, може суттєво призупинити психосексуальний розвиток дитини, залишивши її непідготованою до складних переживань пубертату, коли проблема статевої ідентичності здіймається знову і з особливою силою, знову ж таки в результаті спільної дії біологічних і соціальних факторів.

Проблеми та суперечності гендерного розвитку й гендерної соціалізації є причиною багатьох гендерних дисгармоній. Суперечності проявляються як різноманітні гендерно-рольові конфлікти особистості. Гендерно-рольовий конфлікт найчастіше відбувається як суперечність між суспільними стереотипами гендерної ролі і реальними потребами людини. Окрім гендерно-рольового конфлікту, який так чи інакше наявний в усіх інших формах гендерно-рольових дисгармоній, є багато психологічних проблем, пов’язаних з труднощами та порушеннями гендерного розвитку людини.

Серед різних видів гендерно-рольових дисгармоній слід назвати гендерно–рольовий інфантилізм та гендерно-рольову недостатність.

Гендерно-рольовий інфантилізм – це невідповідність гендерної ролі віковій стадії гендерного розвитку, заміна або компенсація одних ролей іншими, що відповідають більш ранньому періоду життя.

Гендерно-рольова недостатність проявляється в двох формах – гендерно-рольовий дефіцит та атрофія гендерної ролі.

Гендерно-рольовий дефіцит – це затримка гендерно-рольового розвитку, блокування важливих потреб у рольовому розвитку, внаслідок чого гендерна роль не формується або формується лише частково.

Атрофія гендерної ролі – це втрата функціональних особливостей ролі, скорочення сфер застосування в результаті обмеження рольової поведінки тощо [1].

Гендерно-рольові ідентичність та поведінка особистості може виходити за межі статистичних, суспільних, а часом і клінічних норм. Можна говорити про такі порушення в сфері статевих і гендерних ролей, як статеві девіації чи статеві дисгармонії.

Статеві девіації – відхилення від загальноприйнятих норм статевої поведінки. Їх можна проілюструвати прикладами так званої інверсії статевих і гендерних ролей, тобто зміною компонентів чоловічих та жіночих ролей на протилежні, заміною одних іншими – повною (транссексуалізм) і частковою (гомосексуалізм і трансвестизм) [5].

Значимість агентів соціалізації на всіх етапах життєвого шляху дуже велика. безпосередньо вони і утворюють середовище, з яким індивід себе ідентифікує і існування якого він підтримує.

Основні механізми соціалізації – способи свідомого та несвідомого засвоєння і відтворення соціального досвіду. Аналіз наукової літератури виявляє, що вчені виділяють такі механізми гендерної соціалізації: процес ідентифікації (психоаналітична теорія); соціальні підкріплення (теорія соціального навчання й статевої типізації); усвідомлення гендерної ролі (теорія когнітивного розвитку); соціальні очікування (нова психологія статі); гендерні схеми (теорія гендерної схеми).

Суть механізму гендерної ідентифікації полягає у орієнтації на ідеал статеворольової поведінки, яка відповідає її системі уявлень про найбільш позитивні риси конкретного представника даної статі (найчастіше батька чи матері). Механізм ідентифікації дитини з батьками пов'язаний з біологічними складовими людини і міститься в основі традиційної психоаналітичної концепції. Формування особистості дитини визначають тип, склад, структура сім'ї, порядок народження дітей, професійні ролі батьків, характер подружніх та батьківсько-дитячих взаємовідносин. Найбільш важливі агенти гендерної соціалізації у сім'ї – особистісні і гендерні характеристики батьків, їх ідентичність і рольові моделі, стать народженої дитини, уявлення батьків про те, якою повинна бути дитини даної статі.

На теорії соціального навчання в контексті вивчення гендерної соціалізації спирається теорія статевої типізації. Основу теорій соціального навчання складають такі механізми як навчання, позитивне та негативне підкріплення, моделі батьківської поведінки. Представники цих теорій доводять, що гендерна поведінка залежить від батьківських моделей, яким

дитина намагається слідувати, і від підкріплень, які батьки надають своїй дитині за відповідну поведінку (позитивну – що відповідає статі, тобто: дівчатам за фемінінну поведінку, хлопчикам – за маскулінну; а негативну – за протилежну, що не відповідає статі) [2].

І. Кон зазначає, що теорії статевої типізації докоряють через її механічність, оскільки «дитина виступає в ній скоріше як об'єкт, ніж як суб'єкт соціалізації» [6].

Наступним механізмом засвоєння гендерної ролі в процесі гендерної соціалізації є гендерні схеми, що покладені в основу теорії гендерної схеми. Сутність цієї теорії полягає в тому, що «статева типізація виникає значною мірою з процесу гендерної схематизації, з узагальненої здатності частини дітей кодувати та організовувати інформацію – включаючи інформацію про себе – у відповідності з культурними визначеннями жіночого та чоловічого», наполягаючи на тому, що процес гендерної схематизації базується на соціальній практиці диференціювання за статтю.

Список використаних джерел

1. Аніщук Н. В. Виникнення та сутність феномена гендерного насильства: історико-правовий екскурс. *Форум права*. 2008. Вип. 1. С. 18–22.

2. Єрмолаєва Т. В., Шваб К. В. Ґендерні стереотипи у сучасному українському суспільстві. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля.* 2017. № 1(13). С. 92–96.

3. Ісакова Н. Б. Гендерний паритет у науці: тенденції в світі та в Україні. *Science and Science of Science*. 2018. № 2(100). С. 68–90.

4. Камінська О. В. Вплив ґендерних стереотипів на формування самоставлення особистості. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2009. № 13(1). С. 134–143.

***Оксана Ковальчук**, канд. пед. н., доцент,*
доцент кафедри іноземної та української філології
Луцький національний технічний університет, м.Луцьк

ТРУДНОЩІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Впровадження інклюзивного навчання є позитивною динамікою розвитку освіти України. Завдяки цьому все більше здобувачів мають можливість учитися і соціалізуватися. Створення інклюзивного освітнього середовища не передбачає лише створення доступності приміщень, але й

ретельного підбору методів спільного навчання, використовуючи особистісно-орієнтований підхід та головним аспектом створення сприятливого освітнього середовища [2].

Впровадження інтерактивних форм навчання є одним з найважливіших напрямків вдосконалення підготовки студентів з особливими потребами в сучасному вищому закладі освіти. Для викладача нового часу недостатньо бути компетентним у своїй галузі знань, а й необхідно в освітньому процесі використовувати методичні інновації, які на сьогоднішній день пов'язані із застосуванням інтерактивних методів навчання та їх підбору для особливих категорій здобувачів.

Звідси виникає необхідність розширення доступності здобуття освіти для осіб з особливими потребами. Стрімкий розвиток науки передбачає використання інформаційно-комунікаційних технологій та вивчення іноземної мови. Саме тому варто особливу увагу звернути на викладання іноземної мови, застосовуючи інформаційно-комунікаційні технології. Звичайно, звертаючи увагу на ці виклики, оскільки в аудиторії можуть бути здобувачі з різними освітніми потребами, рівнем підготовки та стилями навчання, варто окреслити ряд труднощів та їх подолання.

Різний рівень мовної підготовки. Це ускладнює планування занять, які мають бути цікавими для усіх. Одні здобувачі мають базовий рівень, інші високий. Щоб мінімізувати різницю, варто проводити на початку семестру диференціацію знань з іноземної мови і правильно підбирати матеріали. Особливу увагу звернути потрібно на категорії обмежень здобувачів, щоб врахувати доступність для сприйняття іншомовного матеріалу, особистий темп їх роботи, акценти на різноманітні комунікативні вправи, підбираючи різні технічні засоби та спецтехнології для покращення сприйняття, адаптивні навчальні платформи, які підлаштовують складність завдань. Для зниження стресу слід практикувати роботу в групах.

Проблеми з мотивацією. Якщо здобувачі не встигають за навчальною програмою, це в свою чергу створює труднощі у вивченні іноземної мови і тому втрачають інтерес. Для покращення ситуації пропонується використання ігрових методик (квестів, вікторин, гейміфікації), проведення тематичних занять, використання сучасних інтерактивних технологій [3], заохочень.

Використання традиційних методів навчання є неефективними для усіх здобувачів, оскільки вони не враховують особливості кожної категорії. Викладач повинен підібрати особливі, інноваційні, інтерактивні вправи для засвоєння іншомовного матеріалу, цікавого і доступного для вивчення та засвоєння. Тому найкращим є комунікативний підхід, тобто навчаємо через

спілкування, діалоги, рольові ігри. Використання інтерактивних ресурсів (LingQ, Duolingo, BBC Learning English). Проєктні методи – виконання спільних завдань, створення відео, презентацій тощо. Саме завдяки проектам можна активізувати soft skills роботу в команді, критичне мислення, творчість, уміння вирішувати проблеми, ініціативність, відповідальність, ефективне спілкування у взаємодії.

Комунікативні бар'єри. При нерозумінні іншомовного матеріалу чи боязні говорити іноземною мовою у здобувачів виникають ряд труднощів, які долаються у позитивному освітньому середовищі, в якому педагоги відіграють ключову роль, направляючи студентів у правильному векторі для сприйняття мови. Помиляючись, здобувачі мають відчувати підтримку та можливість виправитися. Особливого значення відіграє психологічна підтримка і взаєморозуміння між учасниками освітнього процесу.

Доступність ресурсів. Не усі заклади освіти мають доступ до інтерактивних матеріалів або спеціального обладнання, використання безкоштовних освітніх платформ. Тому важливо застосовувати різні мобільні додатки, відкриті освітні ресурси для вивчення чи повторення іншомовного матеріалу. Перевага їх використання дозволяє навчатися у звичному темпі, форматі, місті. Це сприяє інклюзивності і дозволяє організувати навчальний процес доступним і цікавим.

Готовність викладачів до роботи в іншомовному інклюзивному середовищі. Не усі педагоги готові для роботи з особами з особливими потребами як методично так і психологічно. Тому важливо брати участь у різних тренінгах та семінарах з інклюзивної освіти, співпрацювати з психологами, тьюторами, самостійно проходити навчання через онлайн-курси (Coursera, EdX, Prometheus). Результат співпраці можливий лише коли є глибоке розуміння проблеми, підбір різних варіантів завдань, зацікавленість у взаємодії усіх учасників навчального процесу.

Отже, проаналізувавши труднощі викладання іноземної мови в інклюзивному середовищі, можна зробити висновки, що потрібно гнучко підходити до освітнього процесу, використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології, враховувати особливості кожного для забезпечення розвитку професійних навичок та інтересів. Робота з інклюзивними групами вимагає постійного підвищення професійної компетентності кожного викладача для успішної взаємодії зі здобувачами.

Список використаних джерел

1. Інклюзивне навчання [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchanny

2. Соціалізація молоді з особливими освітніми потребами: кращі практики: метод. посіб. / Базиленко А.,Таланчук І., Давиденко Г. та ін.; за загальною редакцією А. Базиленко. К.: Талком, 2020. 128 с.

3. Коваль Т.І. Інтерактивні технології навчання іноземних мов у вищих закладах освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання: електрон. наук. фах. вид*. / Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України.К.: 2011. № 6 (26). Режим доступу: https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/546/451

4. Щербяк Ю. А. Адаптація студентів із особливими потребами до авчання в інтегрованому освітньому середовищі. *Педагогічний альманах.* 2018. Вип. 38. С. 188–195.

***Галина Корчова**, к.пед.наук, доцент,*
доцент кафедри професійної освіти,
Київський національний університет будівництва і архітектури

ЗНАЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ МАРІЇ МОНТЕССОРІ ЩОДО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Методика Марії Монтессорі є однією з найвідоміших і найпоширеніших альтернативних систем освіти у світі. Вона базується на принципах самостійного навчання, індивідуального підходу та розвитку через практичну діяльність. У сучасному суспільстві, де зростає попит на персоналізовану освіту, методика Марії Монтессорі набуває ще більшого значення. Особливо актуальною постає педагогічна система Марії Монтессорі щодо навчання дітей з особливими потребами.

Марія Монтессорі народилася 31 серпня 1870 року в Італії, у місті К'яравалле. Її родина належала до середнього класу, батько працював фінансистом. Мати італійської педагогині підтримувала інтерес доньки до науки. З дитинства Марія цікавилася технічними та природничими науками, що було нетиповим для жінок того часу [1].

У 1896 році Марія Монтессорі стала однією з перших жінок в Італії, яка отримала диплом лікаря. Спочатку вона працювала в Римській психіатричній клініці, де займалася лікуванням дітей з розладами розвитку. Саме цей досвід спонукав її до пошуку нових педагогічних методів, що сприяли б розвитку дітей із когнітивними особливостями [2].

У 1900 році Монтессорі очолила «Школу ортофренії» в Римі, де працювала з дітьми з розладами розвитку. Вона впроваджує інноваційні

методи навчання, зокрема: використання сенсорних матеріалів (форми, текстури, об'ємні фігури); розвиток дрібної моторики через практичні завдання; навчання через гру та фізичну активність. Ось як вона описує свій досвід роботи з такими дітьми: « Наш матеріал для сенсорного розвитку має власну історію. Він являє собою добірку, що пройшов перевірку на ретельних психологічних експериментах, матеріалах, що використовувались іншими педагогами з виховування дітей із вадами розвитку. Використовувалися тести з експериментальної психології, а також серії матеріалів, визначених мною у ранній період моєї експериментальної роботи.

Спосіб, у який діти використовували ці різні медіа, реакції, які вони викликали в них, частота, з якою вони використовували ці об'єкти, і, перш за все, розвиток, який вони зробили можливим, поступово дали нам надійні критерії для усунення, модифікації та прийняття цих медіа як матеріалу для наших шкіл» [3].

Отже, спостерігаючи за дітьми з психічними порушеннями, Монтессорі помітила, що вони здатні засвоювати знання через сенсорний досвід та маніпуляцію предметами. Діти, яких вважали «неосвічуваними», почали вчитися читати, писати та рахувати [4].

У 1907 році Марії Монтессорі відкрила свій перший «Будинок дитини» (*Casa dei Bambini*) в римському районі Сан-Лоренцо. Цей заклад став експериментальним простором, де Монтессорі впроваджувала свої педагогічні методи. Вона спостерігала, як діти природним чином тягнуться до навчання, коли мають свободу вибору та доступ до спеціально розроблених матеріалів у класі.

У такому класі використовуються принципи педагогіки Марії Монтессорі з наголосом на індивідуальному підході до розвитку кожної дитини. Встановлено основні характеристики Монтессорі-класу:

1. Структурованість та організованість: клас поділений на зони, кожна з яких відповідає певній сфері навчання (сенсорний розвиток, практичне життя, математика, мова, культурні науки). Кожна зона облаштована спеціальними матеріалами, які відповідають віковим особливостям дітей.

2. Доступність матеріалів: усі навчальні матеріали розміщені на доступній для дітей висоті та вільно відкриті для використання. Це дозволяє дітям самостійно обирати завдання, вчитися відповідальності та приймати рішення.

3. Простір для самостійності та ініціативи: Монтессорі-клас дає дитині свободу дій у рамках певних правил, що сприяє розвитку самостійності, впевненості та самоорганізації. Діти можуть працювати у власному темпі,

обирати завдання, яке їм цікаве, і повертатися до нього знову і знову для поглиблення навичок.

4. Відповідність віковим потребам: матеріали та завдання в Монтессорі-класі розроблені для задоволення потреб конкретної вікової групи. Вони сприяють розвитку як інтелектуальних, так і фізичних здібностей дітей.

5. Взаємодія вільного вибору та навчання: діти вчаться через власну ініціативу та зацікавленість, що забезпечує глибше і більш стійке засвоєння знань. Вихователь виступає спостерігачем і фасилітатором, а не традиційним педагогом, що дає дітям можливість самостійно працювати з матеріалами та вивчати їх у власному темпі [5].

Монтессорі-клас створює оптимальне середовище, яке відповідає віковим потребам дітей і сприяє гармонійному розвитку їхніх особистісних та інтелектуальних здібностей у атмосфері свободи та підтримки.

Таким чином, методика Монтессорі вже здійснила значний вплив на систему освіти та має всі шанси стати ще більш поширеною щодо навчання дітей з особливими потребами.

Список використаних джерел

1. Kramer R. *Maria Montessori: A Biography*. University of Chicago Press. 1983. 410 p.

2. Standing E. M. *Maria Montessori: Her Life and Work*. Plume. 1998. P 82. *La scoperta del bambino.* URL: https://liberliber.it/autori/autori-m/maria-montessori/la-scoperta-del-bambino/

3. Montessori M. *The Montessori Method*. New York: Frederick A. Stokes Company. 1912. 349 p.

4. Лапаєнко С. В. Інтегрування результатів наукових досліджень педагогічної спадщини Марії Монтессорі в освітній процес // Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України: матеріали VII Міжнародної конференції, Київ: КНУБА, 14 листопада 2024 року. Київ: Видавництво Ліра-К, 2025. С. 243-247. URL: https://is.gd/gtdwEP

5. Руденко М. В. Методика викладання у вищій школі: навч. посіб. / М. В. Руденко, Ю. С. Красильник, Г. Л. Корчова. – Київ: КНУБА, 2022. – 296 с.

6. Методика проведення навчальних занять в умовах дистанційного навчання: навч. посіб. / Ю.С. Красильник, Г.Л. Корчова, М.В. Руденко. – Київ: КНУБА, 2021. – 156 с.

7. Педагогіка: навч. посіб. / Ю.С. Красильник, Г.Л. Корчова, М.В. Руденко. – Київ: КНУБА, 2020. – 164 с.

8. Руденко М.В., Мороз І.М. Комунікативні процеси у педагогічній діяльності. Креативні технології навчання: навчальний посібник / М. В. Руденко, І. М. Мороз. – К.: КНУБА, 2016. – 204 с.

9.Urszula Kempińska, Mykola Rudenko. 'Hook – up' in the sexual culture of Polish and Ukrainian students – a communique of research. - International Journal of Pedagogy Innovation and New Technologies. - ISSN: 2392-0092, Vol. 5, No. 1, 2018. - pp. 50-57. [Електронний ресурс]. URL: https://is.gd/jhopLH

***Алла Кригіна**, здобувач вищої освіти*
1 курсу другого (магістерського) рівня
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк
***Науковий керівник**: Наталія Павлишина, к. пед. н., доцент,*
доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З РАС В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

У зв'язку із швидкими й динамічними соціальними змінами, мінливістю світу, збільшенням кількості дітей, які мають різні психофізичні порушення та вади розвитку, а також з різними зовнішніми загрозами й викликами які є у сучасному світі, зростає необхідність вивчення проблеми соціалізації дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти.

Актуальність дослідження підтверджується статистичними даними, що були отримані за останні 10 років в Україні. Спостерігається тенденція збільшення кількості дітей з розладами аутистичного спектра: у 2017 році була зареєстрована 7 491 дитина з РАС, а в жовтні 2023-го – уже 20 936 таких дітей.

За інформацією, опублікованою на сайті Буковинського державного медичного університету, в нашій країні на 10 тисяч дітей припадає від 4 до 26 діагностованих випадків аутизму.

Як відомо з попередніх світових та вітчизняних досліджень, діти з розладами аутистичного спектра (РАС) часто стикаються з труднощами у встановленні соціальних контактів, розумінні соціальних сигналів та

адаптації до нових ситуацій. З огляду на різноманітність аутистичних розладів у дітей та їх проявів, процес соціалізації набуває особливого значення та складності. Для подолання труднощів у комунікативній та емоційній сфері важливо створювати оптимальні умови для успішного розвитку дитини, її виховання, навчання, соціальної адаптації та інтеграції в суспільство. Це підкреслює важливість досліджень та потребу в розробці ефективних методів, спрямованих на покращення соціалізації таких дітей.

Соціалізація – це процес засвоєння та активного відтворення індивідом соціального досвіду, норм, цінностей, традицій і моделей поведінки, необхідних для функціонування в суспільстві. Це складний довготривалий і багаторівневий процес інтеграції індивіда до системи соціальних зв'язків і відносин, його активної взаємодії з оточенням, що починається з народження і триває протягом усього життя людини.

У цьому контексті можна виділити кілька видів соціалізації:

– первинна соціалізація, що відбувається в ранньому дитинстві, коли дитина засвоює базові навички спілкування, поведінки та взаємодії з іншими людьми, переважно з батьками та найближчим оточенням;

– вторинна соціалізація розпочинається з вступом до освітніх закладів, де дитина з ООП адаптується до шкільного середовища, взаємодіє з однолітками та вчителями, засвоює нові соціальні ролі та норми;

– ресоціалізація, що виникає за умови переходу до нового освітнього середовища або при впровадженні нових методів навчання; характеризується повторним навчанням або корекцією вже засвоєних моделей поведінки та соціальних навичок;

– десоціалізація, що характеризується втратою раніше засвоєних навичок та моделей поведінки; є небажаним негативним явищем, що виникає, наприклад, у зв’язку зі змінами в оточенні або індивідуальними кризовими ситуаціями.

В процесі соціалізації важливу роль відіграють агенти соціалізації – це люди, групи або інституції, що сприяють засвоєнню соціальних норм, правил і моделей поведінки. Вони можуть бути формальними або неформальними, залежно від ступеня їхнього впливу та способу передачі соціального досвіду. У випадку дітей з розладами аутистичного спектра (РАС) в умовах інклюзивної школи основними агентами виступають:

– сім’я – перший і найважливіший агент соціалізації, який впливає на формування базових життєвих орієнтацій. Батьки та близькі родичі формують навички спілкування та поведінки, створюють сприятливе середовище для розвитку дитини. Вони забезпечують емоційну підтримку,

допомагають у подоланні труднощів і співпрацюють з освітніми установами для розробки індивідуальних програм навчання та розвитку;

– освітні установи (дитячий садок, школа, університет) сприяють засвоєнню академічних знань, соціальних норм, розвиткові самостійності та відповідальності. Вчителі та асистенти вчителя в інклюзивній школі адаптують навчальні матеріали та методики відповідно до потреб дитини з РАС. Вони створюють структуроване та передбачуване середовище, що сприяє зниженню тривожності та покращенню навчальних результатів. Педагоги також навчають однолітків толерантності та розумінню особливостей дітей з РАС, що сприяє формуванню підтримуючого колективу;

– інклюзивні педагоги (логопеди, психологи, корекційні педагоги тощо) розробляють і впроваджують індивідуальні програми розвитку, спрямовані на покращення комунікативних навичок, емоційної регуляції та соціальної взаємодії;

– лікарі – їхня роль не обмежується традиційним медичним лікування. Ранньою діагностикою, призначенням корекційних заходів і рекомендаціями для родини, лікарі сприяють формуванню базових комунікативних та адаптаційних навичок, які є критично важливими для соціальної інтеграції дитини. Їхній внесок допомагає створити умови для подальшої роботи з педагогами та спеціалістами, що впливають на соціалізацію дитини в умовах інклюзивного навчання;

– однолітки відіграють значну роль у процесі соціалізації, оскільки допомагають засвоювати норми поведінки, взаємодіяти в групі, формувати власну ідентичність. Взаємодія з ними сприяє розвитку соціальних навичок та почуття приналежності. В інклюзивній школі важливо формувати культуру прийняття та підтримки, навчаючи дітей розуміти та поважати відмінності, що сприяє створенню сприятливого середовища для всіх учнів;

– засоби масової інформації (телебачення, соціальні мережі, література, кіно тощо) можуть виступати важливим ресурсом для ознайомлення з соціальними ролями, мовою та емоційними сигналами. При правильному підході до їх застосування ЗМІ можуть стати ефективним інструментом підтримки соціалізації;

– релігія – засіб передачі моральних, етичних і культурних цінностей. Вона формує певну систему норм, ритуалів і символів, що впливають на спосіб мислення та поведінку людини. Для дітей з РАС у контексті інклюзивного навчання релігійний аспект може мати як позитивний, так і негативний вплив, тому потребує адаптації до індивідуальних потреб дитини;

– держава та правові інституції створюють нормативну та інституційну базу, яка забезпечує захист прав та доступ до послуг, розробляє спеціальні стратегії, програми фінансової та соціальної підтримки. Таким чином, вони формують сприятливе та толерантне середовище для адаптації та розвитку дітей з РАС, стимулюють закріплення позитивних соціальних установок у суспільстві;

– громадські організації, гуртки та клуби створюють альтернативне соціальне середовище, де дитина має можливість практикувати навички взаємодії, спілкування та співпраці в менш формалізованих умовах, ніж у класі чи родинному колі.

Протягом багатьох десятиліть у нашій країні дітям з порушеннями в психічному і фізичному розвитку пропонувалося перебування в спеціалізованих установах. Такий підхід в даний час піддається серйозній критиці світової спільноти. Відповідно до Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, саме інклюзивна освіта є основним напрямом розвитку сучасних освітніх систем і одним з ключових механізмів соціалізації дітей з особливими освітніми потребами, зокрема дітей з РАС.

Інклюзивна освіта – це модель навчання, яка забезпечує рівні можливості для всіх дітей незалежно від їхніх психофізичних особливостей. Вона ґрунтується на принципах доступності, адаптації навчального середовища та індивідуального підходу до кожної дитини.

Т. Скрипник вважає, що інклюзивне навчання ефективним засобом соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами (ООП) в умовах загальноосвітніх закладів, що сприяє їхньому соціальному та емоційному розвитку.

Запровадження інклюзивного навчання дітей з РАС має низку переваг порівняно зі спеціальною освітою:

– в інклюзивному середовищі діти з РАС мають можливість спостерігати та наслідувати поведінку однолітків без особливих освітніх потреб, що сприяє розвитку соціальних навичок та адаптивної поведінки;

– спільне навчання сприяє вихованню толерантного ставлення серед усіх учнів, що допомагає дітям з РАС відчувати себе прийнятими та зменшує ризик соціальної ізоляції;

– постійна взаємодія з різними людьми в інклюзивному класі сприяє покращенню мовленнєвих та комунікативних здібностей дітей з РАС, що є важливим для їхньої соціальної адаптації;

– інклюзивне середовище відображає різноманіття суспільства, готуючи дітей з РАС до взаємодії з різними людьми в повсякденному житті, що є важливим для їхньої подальшої інтеграції в суспільство. Інклюзивне

середовище потрібно адаптувати під індивідуальні потреби дитини у вигляді утворення просторового зонування класу з мінімальними відволікаючими чинниками, окремим столом, облаштуванням учбової кімнати комфортними меблями у зоні відпочинку для емоційного розвантаження, облаштування зони для групової роботи з однолітками, підтримка сенсорного комфорту: освітлення, акустика, тактильні матеріали. Візуальна підтримка у вигляді маркувань кольоровими позначками меблів та шкільних предметів, розклад у вигляді піктограм, картинки з підказками для поліпшення орієнтування у кімнаті.

– інклюзивне навчання є територіально вигідним для сімей, які мають дитину з особливими потребами, оскільки дає змогу отримати якісну освіту за місцем проживання без необхідності довготривалих поїздок до спеціалізованих закладів. Це також сприяє збереженню сімейного ресурсу, полегшує адаптацію дитини в суспільстві та забезпечує її інтеграцію в громаду.

Процес соціалізації дітей з аутизмом ускладнюється низкою факторів, які можна поділити на індивідуальні (пов'язані з особливостями розвитку) та зовнішні (спричинені недосконалістю соціального середовища).

Серед індивідуальних бар'єрів слід відзначити:

1) порушення соціальної взаємодії – діти з РАС часто уникають контактів або не розуміють соціальних норм, що ускладнює встановлення дружніх відносин та призводить до порушення соціалізації у суспільстві;

2) мовленнєві порушення, ехолалія (повторення почутого), труднощі у розумінні невербальних сигналів (жести, міміка, інтонація) призводять до порушення комунікації з оточуючими;

3) наявна сенсорна гіпер- або гіпочутливість – це надмірна або знижена реакція на звуки, світло, дотики, може спричиняти стрес у соціальних ситуаціях;

4) стереотипна поведінка та вузькі інтереси у вигляді повторювальних рухів, зацикленість на певних темах або предметах можуть заважати ефективній соціальній взаємодії;

5) будь-яка зміна звичного середовища чи розпорядку може викликати у дитини сильну тривожність або стресову реакцію.

Зовнішні бар'єри соціалізації – це:

1) недостатня поінформованість суспільства, яка проявляється у вигляді відсутності розуміння особливостей дітей з РАС серед педагогів, однолітків та батьків що стає причиною соціальної ізоляції таких дітей;

2) дефіцит спеціалізованих фахівців – нестача кваліфікованих педагогів, психологів, логопедів та тьюторів ускладнює корекційно-розвиткову роботу;

3) обмежені можливості інклюзивної освіти – це недостатня адаптація навчальних програм, відсутність належного середовища для комфортного навчання та спілкування дітей з РАС;

4) відсутність спеціальної підготовки нормотипових дітей щодо взаємодії зі своїми особливими однокласниками може призводити до їхнього відторгнення та булінгу;

5) низька підтримка з боку держави, яка проявляється недостатнім фінансуванням освітніх програм, а також відсутністю нормативної бази для ефективного функціонування інклюзивного середовища.

Слід зазначити, що інтеграція в суспільство дітей з РАС може бути успішною завдяки розвитку та підтримці певних якостей і навичок:

– краща адаптація до змін у середовищі та результати освоєння навичок за умови використання індивідуально підібраних методів навчання та підтримки;

– ефективна інтеграція та розвиток соціальних зв’язків у колі однолітків, що мають спільні інтереси в певних сферах;

– використання спеціальних програм підтримки, спрямованих на усунення труднощів у соціальній взаємодії;

– використання уваги до деталей як переваги в індивідуальному навчанні та груповій діяльності;

– дотримання чіткої структури та розпорядку для задоволення потреб у комфорті та безпеці в різних соціальних ситуаціях.

Таким чином, соціалізація дітей з РАС в умовах інклюзивного навчання стикається з численними бар’єрами, зокрема порушеннями комунікації, труднощами в адаптації, стереотипною поведінкою, а також соціальними проблемами, такими як недостатня поінформованість суспільства та недосконаліть інклюзивного середовища. Водночас існують значні можливості для подолання цих труднощів за умови створення сприятливого навчального та соціального середовища де кожна дитина відчуває себе прийнятою та цінною. Ефективна соціалізація дітей з аутизмом можлива завдяки адаптації освітнього процесу, використанню спеціальних методик розвитку комунікативних навичок, підготовці педагогів та вихованню толерантності серед суспільства. Інтеграція інститутів соціальної роботи, охорони здоров'я та освіти повинна бути спрямована на формування нормальної життєдіяльності дітей з аутизмом та їх сімей, оптимізацію і задоволення їх потреб.

Отже, при відповідному підході діти з РАС можуть не лише пристосуватися до соціального середовища, а й стати його активними учасниками.

Список використаних джерел

1. Богуш А.М. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного віку та молодшого шкільного віку : монографія / А.М. Богуш, Л.О. Варяниця, Н.В. Гавриш та ін. ; наук. ред. А. М. Богуш ; за заг. ред. Н. В. Гавриш. Луганськ: Альма-матер, 2006. 368 с.

2. Керик О. Психолого-педагогічні умови використання гри в корекційній роботі з дітьми, які мають вади мовлення. *Вісник Львівського університету ім. Івана Франка*. Серія педагогічна. Львів, 2016. Вип. 31. С. 309-317.

3. Ковалишин І. В. Психологічні особливості соціалізації дітей з аутизмом. *Психологічні перспективи Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки* ; [редкол.: Л. Засєкіна (голов. ред.) та ін.]. Луцьк. 2010. Вип. 15. С. 104-110.

4. Куцупер О.М. Особливості формування інклюзивного освітнього середовища для забезпечення всебічного розвитку дитини. *Сучасні теоретичні й прикладні контексти спеціальної та інклюзивної освіти* : зб. тез доп. всеукр. наук.-практ. конф. 11-12 трав. 2021 р. Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Ф-т пед. освіти та соц. роботи, Каф. спец. та інклюзивної освіти. Луцьк. 2021. С. 68-71.

5. Махновець О.Г. Соціалізація дітей з особливими освітніми потребами в умовах сьогодення. *Сучасні теоретичні й прикладні контексти спеціальної та інклюзивної освіти* : зб. тез доп. всеукр. наук.-практ. конф. 11-12 трав. 2021 р. Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Ф-т пед. освіти та соц. роботи, Каф. спец. та інклюзивної освіти. Луцьк. 2021. С. 77-83.

6. Мацюк З.С., Грицюк Т.В. Інклюзія та інтеграція в загальноосвітньому просторі. *Сучасні теоретичні й прикладні контексти спеціальної та інклюзивної освіти* : зб. тез доп. всеукр. наук.-практ. конф. 11-12 трав. 2021 р. Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Ф-т пед. освіти та соц. роботи, Каф. спец. та інклюзивної освіти. Луцьк. 2021. С. 86-89.

7. Москаленко В.В. Соціальна психологія : підруч. для студ. ВНЗ. М-во освіти і науки України, Акад. пед. наук України. Київ : Центр навч. л-ри, 2005. 624 с.

8. Скрипник Т.В. Діти з аутизмом в інклюзії: сценарії успіху : монографія. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2019. 208 с.

9. Соціальна педагогіка: теорія та практика: наук. журн. Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка ; редкол.: Я. І. Юрків (голов. ред.) [та ін.]. Луганськ ; Одеса: Гельветика, 2007. С. 53-58

10. Сушик Н.С. Основи соціалізації особистості : навч.-метод. посіб. Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Пед. ін-т, Каф. соц. педагогіки та педагогіки вищ. шк. Луцьк : Вежа-Друк, 2014. 188 с.

11.Шевців З.М. Основи інклюзивної педагогіки: підручник. Київ:«Центр учбової літератури», 2016. 248 с.

***Богдана Лінник**, вихователь,*
комунальний заклад «Луцький заклад дошкільної освіти
№ 23 (ясла-садок) Луцької міської ради», м. Луцьк

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО СТИЛЮ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Проблематика формування індивідуального стилю педагогічної діяльності майбутнього викладача в умовах сучасної освіти є надзвичайно важливою і актуальною. Вивчення цього питання допомагає краще зрозуміти, як різні стилі впливають на навчальний процес і професійний розвиток викладачів і чому в процесі навчання педагогічній майстерності важливо не намагатися підлаштувати тип діяльності під якийсь загальний стандарт, а розвивати свій унікальний стиль, враховуючи індивідуально-психологічні особливості.

Фахова підготовка майбутніх викладачів є основою для формування їхнього індивідуального педагогічного стилю, який суттєво впливає на ефективність навчання та взаємодію зі студентами. Під час підготовки викладачів необхідно зосереджувати увагу не лише на засвоєнні теоретичних знань і практичних навичок, але й на розвитку особистісних якостей, які визначають унікальний підхід до навчання. Якість цієї підготовки безпосередньо впливає на те, як викладачі взаємодіють зі студентами та реалізують свої навчальні завдання, тому процес фахової підготовки має спрямовуватися не лише на засвоєння конкретних теоретичних знань і практичних умінь, але й на розвиток особистісних якостей, що формують унікальний стиль викладання.

Процес фахової підготовки майбутніх викладачів включає ознайомлення з різними педагогічними моделями та підходами, що дозволяє зрозуміти, як різні теоретичні основи можуть бути застосовані на практиці

для покращення навчального процесу. Основною метою ж є формування знань, навичок і компетенцій, що відповідають вимогам сучасного освітнього середовища.

Формування індивідуального стилю педагогічної комунікації відбувається через три основні напрями:

1. Перетворення системи комунікації: включає зміни у функціях та ієрархічній структурі взаємодії. У процесі вдосконалення комунікативних навичок особистість поетапно розвиває свою професійну майстерність, що веде до формування унікальної системи методів здійснення комунікації.

2. Трансформація особистості педагога: зміни проявляються як у зовнішніх аспектах (моториці, мовленні, емоціях та формах спілкування), так і в розвитку елементів професійної свідомості (включаючи професійну увагу, перцепцію, пам'ять, мислення та емоційно-вольову сферу). В ширшому сенсі це можна розглядати як формування професійного світогляду.

3. Корекція установки педагога стосовно інших осіб: охоплює когнітивний аспект (рівень знань про іншого індивіда та усвідомлення його значимості), емоційний аспект (зацікавленість в іншій особі, бажання взаємодії та задоволення від спілкування попри труднощі) і практичний аспект (усвідомлення реальних можливостей впливу на об'єкт) [6]. Установка педагога змінюється з прагнення впливати на потребу до взаємодії із врахуванням усіх особливостей, що свідчить про розвиток комунікативної культури.

Визначення стилю педагогічної діяльності педагога ґрунтується на кількох ключових аспектах: змістових характеристиках стилю, динамічних характеристиках та результативності [3]. Змістові характеристики стилю визначають, наскільки вчитель орієнтується на процес навчання чи на досягнення конкретного результату. Важливо також враховувати, як він розгортає орієнтовний та контрольно-оцінний етапи у навчальному плані. Динамічні характеристики стилю включають гнучкість, стійкість, імпульсивність та інші аспекти динаміки педагогічного процесу й визначають здатність викладача адаптуватися до змінних умов заняття і потреб студентів [5]. Результативність стилю є основним показником ефективності педагогічного підходу та оцінюється через рівень знань і навичок студентів, зацікавленість до предмета [2], оскільки їхні досягнення є прямим відображенням роботи викладачів.

Багато дослідників, коли говорять про вплив педагога на розвиток дитини, зазвичай фокусуються на стилі комунікації педагога, залишаючи менш дослідженим стиль його педагогічної взаємодії. Між продуктивністю

педагогічної діяльності і ефективністю педагогічного спілкування, яке проявляється у взаємодії викладача зі студентами, існує тісний зв'язок. Продуктивність педагогічної роботи значно підвищується, коли в освітньому процесі застосовуються сучасні педагогічні технології та методи організації роботи з учнями. Окрім того, критично важливими є особистісні характеристики педагога, такі як рівень емоційної культури, емоційного інтелекту та інші.

Педагогічний стиль не лише визначає методи викладання, але й відображає соціокультурний контекст, в якому здійснюється навчання. Соціальні фактори, такі як культурні традиції, соціально-економічний статус учнів та їхнє середовище, суттєво впливають на вибір і адаптацію педагогічних стратегій. Наукові роботи А. Сидоренка та І. Мельниченко, акцентують увагу на важливості соціальних і психологічних факторів у формуванні індивідуального педагогічного стилю майбутнього викладача, серед яких:

1. Соціально-культурне середовище.
2. Психологічні характеристики.
3. Взаємодія зі студентами.
4. Професійне середовище.
5. Психологічний вплив.

Важливу роль у формуванні індивідуального стилю педагогічної діяльності відіграють педагогічні теорії, згідно з якими педагогічний процес є не лише передачею знань, але й розвитком особистості учня. Основні педагогічні теорії визначають основні принципи, на яких базується індивідуальний стиль викладача, включаючи:

– конструктивістський підхід, який вимагає активної участі учнів у навчальному процесі;

– диференційований, згідно якого викладачі повинні адаптовувати свій стиль викладання до різних рівнів підготовки і стилів навчання учнів;

– гуманістичний підхід, що акцентує увагу на цінності особистості учня, його емоціях, мотивації та інтересах [5].

Основою професійного розвитку педагога є його власна – активність, самостійність у набутті нового досвіду і знань, а також інтеграція цих знань у свою практику.

Фахова підготовка майбутніх викладачів закладів вищої освіти включає як теоретичну підготовку, так і практичний досвід, необхідний для успішної педагогічної діяльності в умовах сучасної вищої освіти. Це може включати практику в навчальних закладах, участь у навчальних проєктах та інших формах практичної діяльності.

Важливими елементами фахової підготовки є також процес оцінювання і зворотного зв'язку. Оцінювання може включати як формальні, так і неформальні методи, такі як самооцінка, оцінка колег і студентів, а також результати навчальної діяльності. Зворотний зв'язок дозволяє викладачам отримувати інформацію про свою ефективність і вносити необхідні корективи у свою педагогічну практику [1].

Фахова підготовка викладачів не завершується після отримання диплому, оскільки на них ще чекають курси підвищення кваліфікації, тренінги, вебінари тощо, що є важливими для підтримки та удосконалення педагогічних навичок протягом усієї кар'єри. Постійне оновлення знань і навичок дозволяє викладачам залишатися в курсі нових педагогічних практик і технологій, що дозволить викладачам ефективніше реагувати на вимоги сучасної освіти та забезпечувати високу якість навчання [4].

У результаті аналізу формування індивідуального стилю педагогічної діяльності виявлено, що ефективна фахова підготовка є основою для розвитку унікального педагогічного стилю, який значно впливає на результативність навчального процесу. Важливість адаптації педагогічних методів до індивідуальних особливостей викладача та студентів підкреслює значення особистісних якостей педагогів, таких як емоційний інтелект і готовність до змін.

Доцільно вважати формування індивідуального педагогічного стилю майбутнього викладача важливим і комплексним процесом, що безпосередньо впливає на ефективність навчання та професійний розвиток. Цей процес має ґрунтуватися на інтеграції теоретичних знань і практичного досвіду, враховуючи індивідуально-психологічні особливості викладача, тип нервової системи та темперамент. Суттєвими аспектами у формуванні стилю є комунікативна культура, професійна свідомість, емоційна компетентність та здатність адаптувати свої методи до змінних умов навчального процесу.

Ключовими напрямками розвитку індивідуального стилю визначено: перетворення системи педагогічної комунікації, трансформація особистості педагога та корекція його ставлення до студентів, що сприяє створенню комфортного навчального середовища, в якому викладач не лише передає знання, але й сприяє особистісному розвитку студентів. Окрім цього, професійна компетентність викладача вимагає постійної рефлексії, самовдосконалення та інтеграції нових педагогічних підходів, таких як конструктивізм, диференціація і гуманістична педагогіка, які дозволяють створювати інклюзивне та динамічне середовище для навчання.

Отже, формування індивідуального стилю педагогічної діяльності є ключовим етапом професійного розвитку викладача, що забезпечує високий рівень навчання та сприяє успішному впровадженню сучасних освітніх технологій у процес викладання.

Список використаних джерел

1. Бондаренко Н.П. Значення зворотного зв'язку у навчальному процесі. *Журнал освіти та психології*. 2020. Т. 8. № 2. С. 33–47.

2. Гончарова О. В. Методичні аспекти організації навчального процесу. Київ: Педагогічна думка, 2022. 200 с.

3. Іванова Л. П. Сучасні педагогічні технології. Харків: Видавництво «Освіта», 2022. 180 с.

4. Коваленко О. П. Індивідуальний стиль педагогічної діяльності та його вплив на ефективність навчального процесу. *Психологія та освіта*. 2021. Т. 29. № 1. С. 45–60.

5. Коваленко Т. В. Психологія навчання: нові підходи. Львів : Наукова думка, 2023. 220 с.

6. Левченко Т. Реакції учнів на методи навчання: вплив на педагогічний стиль. *Освітні технології.* 2021. Т. 37. № 5. С. 90–97.

Катерина Литвинчук, *здобувач вищої освіти 1 курсу другого (магістерського) рівня спеціальності 016 Спеціальна освіта*
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк
Науковий керівник: *Наталія Павлишина, к. пед. н., доцент, доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти*
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Важливою умовою успішного навчання є здоров'я здобувачів освіти, особливо у випадку дітей з особливими освітніми потребами. Сучасний освітній процес має бути адаптованим до фізичних та психологічних особливостей, що особливої актуальності набуває у період воєнного стану. Саме тому визначальну роль у навчанні, соціалізації та інтеграції дітей з особливими освітніми потребами відіграють здоров'язбережувальні технології.

Аналіз сучасної педагогічної та психологічної літератури дозволив з'ясувати, що являють собою здоров'язбережувальні технології.

Так, Т. Бережна під здоров'язбережувальними технологіями має на увазі напрями діяльності закладу загальної середньої освіти щодо формування культури здоров'я здобувачів освіти та позитивної мотивації на здоровий спосіб життя [2].

М. Крива зазначає, що здоров'язбережувальні технології– це сукупність методів, прийомів, засобів, які націлені на здоров'язбереження дітей. Усі учасники освітнього процесу мають бути націлені на формування здоров'язбережувального середовища, що сприяє адаптації та інтеграції дітей в освітній та інклюзивний простір закладу загальної середньої освіти [4].

На думку, Н. Алендарь та В. Антонюк, здоров'язбережувальні технології збагатилася новими підходами, новими шляхами реалізації та елементами. Сьогодні у закладах освіти педагоги активно використовують фітбол-гімнастику, дихальну гімнастику, пальчикову гімнастику, фітотерапію, психогімнастику, кольоротерапію, сміхотерапію, музикотерапію, танцювально-рухову терапію, пісочну терапію та різноманітні авторські технології [1].

Таким чином, здоров'язбережувальні технології – це певний комплекс методів, заходів і підходів, спрямованих на збереження та зміцнення здоров'я дітей під час освітнього процесу та включають фізичний, психологічний, соціальний та екологічний аспекти.

Варто зазначити, що для дітей з особливими освітніми потребами (ООП) ці технології мають особливе значення, оскільки загальний стан здоров'я дітей досить часто може негативно впливати на процес навчання у закладі освіти та потребувати заходів підтримки та корекції.

Здоров'язбережувальні технології мають відповідні напрями, що стосуються різноманітних сфер життя дитини:

1. Фізичне здоров'я (фізкультхвилинка, лікувальна фізкультура, сенсорна гімнастика).

2. Психоемоційне здоров'я (методи арт-терапії, релаксаційні техніки, ігрова терапія).

3. Освітнє середовище (ергономічне облаштування класу, використання ІКТ, адаптація навчальних матеріалів).

4. Здоровий спосіб життя (гігієнічне виховання, збалансоване харчування, профілактика перевантажень).

Т. Луценко виокремлює наступні типи: здоров'язбережувальних технологій:

– здоров'язбережувальні технології, що створюють безпечні умови для

перебування й успішного навчання в закладі освіти;

– виховання культури здоров'я;

– оздоровчі;

– технології навчання здоров'ю [5].

Варто зазначити, що впровадження здоров'язбережувальних технологій для дітей з ООП)є важливим компонентом інклюзивного навчання. Вони допомагають створити безпечне, комфортне та сприятливе середовища, що сприяє збереженню та зміцненню здоров'я дітей, їхньому гармонійному розвитку, зменшує фізичне та емоційне навантаження, тощо.

У закладах освіти впровадження цих технологій можливе через адаптацію освітнього процесу відповідно до потреб кожної дитини, навчання батьків методам підтримки здоров'я дітей удома, тісну співпрацю та взаємодію відповідних фахівців (лікарів, команди психолого-педагогічного супроводу, фахівців ІРЦ, адміністрації закладу освіти).

До новітніх здоров'язбережувальних технологій, які активно впроваджуються в освітній процес дитини з ООП, можна віднести:

− відповідні інклюзивні STEAM-проекти, що залучають дітей до активного пізнання;

−ігрові методики, що зменшують стрес та підвищують мотивацію до навчання;

−використання світлових панелей, інтерактивних панелей для розвитку сенсорної чутливості;

− робота з тактильними доріжками, сенсорними килимками.

Отже, здоров'язбережувальні технології є необхідною складовою освітнього процесу дітей з ООП, адже вони не лише сприяють збереженню фізичного та психічного здоров'я, а й допомагають дітям краще адаптуватися до освітнього середовища та соціуму. Саме тому одним із пріоритетних напрямів у роботі освітніх закладів має бути розвиток та удосконалення таких технологій, що передбачає системну перепідготовку педагогів, розширення матеріально-технічної бази та активну співпрацю з батьками та спеціалістами у сфері корекційної педагогіки.

Список використаних джерел

1. Алендарь Н.І., Антонюк В.З. Використання здоров'язбережувальних технологій у практиці сучасних закладів дошкільної освіти. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. 2021. Випуск 80. Том 1. Київ: Видавничий дім «Гельветика». С. 5-9.

2. Бережна Т.І. Здоров'язбережувальні педагогічні технології – важлива складова здоров'язбережувального середовища загальноосвітнього навчального закладу. *Наукові записки нду ім. М. Гоголя. Серія Психолого-педагогічні науки.* 2014. № 2. С. 35-39.

3. Діти з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі / навчально-методичний посібник /авт.: Н. Ярмола, Л. Коваль-Бардаш, Н.Компанець, Н. Квітка, А. Лапін. К.: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 208 с.

4. Крива М.В., Лозинська Ю.В. Здоров'язбережувальні технології в освітньому просторі початкової школи. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 63. Т.1. С. 211-215.

5. Луценко Т. Здоров'язбережувальні технології як засіб формування соціальної компетентності учнів нової української школи. *Педагогічні науки та освіта*. 2022. Вип. XXXVIII–XXXIX. С. 61-68.

***Наталія Лях**, ст. гр. КПЛ-37*
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м.Луцьк
***Науковий керівник:** Полухтович Т. Г., к. пед. н., доцент,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

КОРЕКЦІЯ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ НА ЗАНЯТТЯХ З ЛОГОРИТМІКИ

З огляду на дослідження логоритмічної спрямованості корекції мовленнєвих порушень, розглянемо їх причини у дітей, зокрема ураження центральної нервової системи, психічні навантаження, погану екологію, а також педагогічну непідготовленість батьків [1]. У дітей дошкільного віку мовленнєві порушення впливають на їх поведінку, активність, психічний розвиток, формування комунікативних здібностей тощо. Це створює необхідність впровадження спеціально спрямованих корекційно-розвивальних програм, пошуку ефективних методів для вирішення вказаних питань. Одним із таких методів є логопедична ритміка, яка активно застосовується для подолання порушень мовлення [1].

Українська дослідниця Г. Котломанітова пояснює «логоритміку» як систему фізичних вправ на основі використання рухів, музики і слова. Зазначає, що логопедичну ритміку слід використовувати у лікувально-корекційній роботі з дітьми, які мають мовленнєві або інтелектуальні

порушення у дошкільних і загальноосвітніх закладах, з навчальною, пізнавальною, розвивальною, виховною метою.

Основними завданнями логоритміки є: формування рухових вмінь, навичок, пізнавальної активності, розвиток мовлення, координації рухів, спритності, сили, витривалості, відчуття ритму, зорового аналізатора, слухового сприймання, емоційної та словесно-логічної пам'яті, довільної уваги, образної уяви, фантазії. Все це впливає на розвиток мовлення.

Логоритміка несе і виховні завдання. До них входить: основні моральні якості особистості, працелюбності, наполегливості, охайності, вміння дотримуватися правил під час виконання ігор і вправ. Також одними із важливих завдань є корекційні завдання. До них відносяться: корекція правильної постави, ходи, грації, рухів, порушень загальної та дрібної моторики, мовленнєвих порушень, корекційний розвиток моторних функцій, дихання, розвиток особистості дитини [1].

Логоритмічне заняття має таку будову:

– ритмічна розминка;

– музично-ритмічні вправи;

– спів;

– вправи на розвиток моторики пальців рук і мовленнєвих мімічних м'язів;

– гра;

– кінцева хода під марш спокійного характеру.

Ігри та вправи з логоритміки є потужним засобом для розвитку креативності у дітей з мовленнєвими порушеннями. Це надзвичайно важливо, оскільки розвиток індивідуального мислення є основною метою сучасного виховання і навчання.

Для ефективного проведення логоритмічних занять важливо створити певні психолого-педагогічні умови: забезпечити комфортну психологічну атмосферу, постійно залучати увагу дітей і викликати в них інтерес до вправ. За їх наявності заняття з логоритміки можуть бути надзвичайно результативними й корисними.

Отже, логоритміка дає змогу активізувати мовлення, вдосконалити зв'язне мовлення, збагатити словниковий запас, усунути порушення звуковимови, сприяти емоційному розвитку дітей.

Список використаних джерел

1. Черніченко Л. Діагностика і корекція мовлення у дітей дошкільного віку. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2020. № 1. С. 234–238.

***Оксана Майборода**, к. іст. н., доцент,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ОСОБЛИВОСТІ ЕТИЧНИХ АСПЕКТІВ У БІЗНЕС-МЕДІАЦІЇ

В Україні інститут медіації поступово набуває значення в якості ефективного способу вирішення спорів, зокрема у сфері бізнесу. Актуальність медіації в умовах війни з росією (далі – рф) обумовлена необхідністю зменшення навантаження на суди та забезпечення швидшого й економічно вигіднішого процесу врегулювання конфліктів. У зв'язку з тим, що судовий процес в Україні часто супроводжується затягуванням справ, високими витратами та недоступністю послуг висококваліфікованих юристів для широких верств населення, медіація стає альтернативним, більш доступним методом вирішення спорів.

У грудні 2017 р Національною асоціацією медіаторів України (далі НАМУ) був ухвалений Кодекс етики медіатора [1], який визначає етичні стандарти та принципи діяльності медіаторів, зокрема і в сфері бізнесу. Метою Кодексу є забезпечення єдиних вимог до надання якісних послуг з медіації, сприяння розвитку медіаційних процедур у бізнес-середовищі та підвищення довіри до процедури медіації як альтернативного методу вирішення спорів.

Аналіз Кодексу етики бізнес-медіації показав, що він базується на кількох ключових принципах, важливих для забезпечення ефективності та етичності медіаційних процесів у підприємництві. Зокрема, основні принципи включають: добровільність участі сторін у процесі, що дає змогу підприємствам приймати рішення про участь у медіації без зовнішнього тиску; конфіденційність, що гарантує захист комерційних та стратегічних інтересів учасників; нейтральність та безсторонність медіатора, що дозволяє зберегти рівновагу інтересів усіх сторін конфлікту; незалежність медіатора, що забезпечує об'єктивність у процесі врегулювання спору; поінформованість учасників, що дозволяє сторонам бути впевненими в прозорості процесу; а також структурованість і гнучкість медіаційної процедури, що дозволяє адаптувати її до специфіки бізнес-конфлікту [1].

Як зазначає Н. Мазаракі, у бізнес-медіації ключовими етичними аспектами є: етика свободи, етика автентичності та етика рівності. Етика свободи передбачає забезпечення кожному учаснику медіації свободи вибору, що включає можливість самостійно ухвалювати рішення без зовнішнього тиску та відповідно підвищує відповідальність учасників за

прийняті рішення. Етика автентичності акцентує на важливості розуміння відмінностей між сторонами, що дозволяє медіатору допомогти учасникам краще зрозуміти один одного, не змушуючи їх погоджуватися з чужими поглядами. Етика рівності забезпечує справедливі умови для кожної сторони, що дозволяє рівно представляти інтереси всіх учасників конфлікту, сприяючи таким чином досягненню ефективних і збалансованих рішень [2, с. 23]. Таким чином, дотримання етичних принципів є важливим аспектом для успішного застосування бізнес-медіації в Україні, оскільки вони сприяють формуванню довіри до процесу та забезпечують ефективне вирішення комерційних спорів із мінімальними витратами часу та ресурсів.

З погляду етичних аспектів діяльності бізнес-медіатора, забезпечення рівності та справедливості є ключовими елементами для ефективного врегулювання конфліктів. Створення однакового простору для обговорення всіх тем і питань, які мають намір обговорити сторони конфлікту, є основою для забезпечення рівності. Важливо, щоб кожен учасник мав рівні можливості для вираження своїх поглядів та потреб. Забезпечення етичних стандартів у діяльності медіатора сприяє розвитку взаємоповаги між сторонами, що є основою для побудови конструктивних і довгострокових відносин. Відповідно, етичні принципи медіації закладають основу для ненасильницької комунікації, що дозволяє учасникам конфлікту досягати домовленостей без застосування примусу, маніпуляцій чи інших деструктивних методів взаємодії. Такий підхід є важливим не лише під час переговорів, а й після них, коли важливо зберегти стабільні, поважні та професійні стосунки між сторонами [2, с. 25].

Відповідно до Кодексу етики медіатора НАМУ [1], наразі відсутня чітка регламентація відповідальності бізнес-медіаторів за порушення етичних норм та процедур притягнення до такої відповідальності. При цьому зазначені норми поширюються лише на членів НАМУ. У Законі України «Про медіацію» встановлено, що у разі недотримання норм професійної етики медіатор несе відповідальність, яка визначається статутом або положенням об'єднання медіаторів, до складу якого він входить [4].

Згідно з позицією Ю. Потьомкіної, керівниці практики медіації «Asters» та експертки робочої групи з розробки Закону України «Про медіацію», застосування альтернативних способів вирішення спорів, зокрема медіації, є усталеною практикою у західній бізнес-культурі. Водночас в українських реаліях спостерігається зростаючий інтерес до інструментів, що забезпечують незалежність від органів державної влади, оперативність та ефективність врегулювання конфліктів, що особливо

актуалізується в умовах перевантаженості національної судової системи та її фрагментарного реформування [5].

Аналіз результатів дослідження, проведеного Гаазьким інститутом інновацій права щодо правових потреб малого та середнього бізнесу в Україні («До, під час і після пандемії COVID-19: правові проблеми ММСП в Україні») [3], засвідчує, що у 88 % випадків правові проблеми мали негативний вплив на функціонування підприємств. Серед наслідків таких проблем респонденти найчастіше вказували на втрату частки ринку, зменшення клієнтської бази та, у 3 % випадків, – банкрутство. Таким чином, правові труднощі створюють як тимчасові, так і довгострокові ризики для фінансової стабільності бізнесу.

Водночас результати опитування підтверджують вищу ефективність процедури бізнес-медіації порівняно з судовим розглядом спорів. Зокрема, 75 % підприємців, які скористалися медіаційними процедурами, повідомили про повне врегулювання проблем, на відміну від лише 25 % респондентів, які досягли аналогічного результату шляхом судового розгляду [3, с. 71]. Таким чином, медіація постає як дієвий та доцільний механізм врегулювання бізнес-конфліктів в Україні, що потребує подальшої інституціоналізації, популяризації та практичного впровадження.

Згідно з результатами дослідження Ю. Потьомкіної, судова система в Україні не сприймається представниками підприємницького середовища як ефективний інструмент вирішення правових спорів. Основними чинниками, що обумовлюють таке ставлення, є: затягнуті строки розгляду справ, а також низький рівень довіри до виконання судових рішень. Зокрема, фіксуються випадки, коли перше судове засідання відбувається лише через кілька місяців після подання позовної заяви, що не відповідає потребам оперативного вирішення спорів у бізнес-середовищі [5].

Згідно з положеннями Національної економічної стратегії на період до 2030 р [6], схваленої постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р № 179, за даними Індексу економічної свободи (Index of Economic Freedom), який оцінює, зокрема, якість регуляторного середовища, Україна демонструє недостатній рівень розвитку в таких ключових компонентах, як «свобода бізнесу» [7]. Виділені нами обставини вказують на наявність системних проблем у сфері регулювання підприємницької діяльності, що потребують подальших глибинних реформ та впровадження більш сприятливих умов для ведення бізнесу.

Отже, особливості етичних аспектів у бізнес-медіації в Україні вимагають належної уваги до принципів свободи, автентичності та рівності. Медіатор повинен забезпечити рівні умови для сторін конфлікту, сприяючи

досягненню справедливих рішень через визнання різноманіття поглядів і рівність учасників. Проблемою залишається відсутність чіткої регламентації відповідальності медіаторів за порушення етичних стандартів, що потребує розробки ефективного механізму контролю, зокрема за прикладом регулювання адвокатської діяльності в Україні.

Список використаних джерел

1. Кодекс етики медіатора. *Національна асоціація медіаторів України*. 2017. URL: http://namu.com.ua/ua/info/mediators/ethical-code/ (дата звернення: 06.04.25).

2. Мазаракі Н. Медіація як доступ до справедливості. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 6. Т. 1. С. 23–27.

3. Новосьолов Я. О., Жарова Л. В. Стан та перспективи розвитку бізнес-медіації в україні. *Проблеми міжнародної, національної та регіональної економіки. Joint Scientific Journal*. 2021. № 6–7. С. 69–79.

4. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р № 1875-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text (дата звернення: 06.04.25).

Христина Максимюк, *вчитель навчання грамоти,*
Цуманський ліцей Цуманської селищної ради Волинської області,
смт Цумань

ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК СОЦІАЛЬНОЇ ОСНОВИ ІНКЛЮЗИВНОГО СЕРЕДОВИЩА

Інклюзивна культура – найважливіша складова інклюзивної освіти. Її несформованість позначається на освітньому процесі в цілому, оскільки не дає високих результатів. Отже, інклюзивна культура передбачає формування ціннісної системи, яка забезпечує у закладі освіти атмосферу доброзичливості, безпеки та прийняття, стимулює до співпраці, взаємодопомоги. Інклюзивна культура сприяє створенню єдиної системи цінностей, яка поділяється членами суспільства [3, с. 7]. «…. серед реформ і змін у напрямі інклюзії, які проводяться у школі, аспект «розвиток інклюзивної культури» є, на наш погляд, визначальним, оскільки та увага, яка приділяється потенціалу позитивного чи негативного впливу культури навчального закладу на характер і динаміку реформ освіти, є абсолютно недостатньою.

Культура навчального закладу якраз і є основою реформ і змін, що проводяться в ньому. Розвиток загальних інклюзивних цінностей і можливостей співпраці може призвести до змін і в інших аспектах. Саме

інклюзивна культура, яка формується в навчальному закладі, змінює політику та практику освіти й навчання, її можуть активно підтримувати педагоги та учні школи, а також інші працівники, батьки та інші члени місцевих громад» [1, с. 3]. Інклюзивна культура є одним із показників інклюзії, що впливає на інклюзивну практику. Інклюзивна культура трактується, як:

– особлива філософія, згідно з якою цінності, знання про інклюзивну освіту і відповідальність прийняті і розділені між всіма учасниками освітнього процесу;

– частина загальної культури закладу освіти, спрямована на забезпечення підтримки спільних цінностей інклюзії, що сприяє підвищенню ефективності процесу інклюзії в цілому;

– унікальний мікроклімат довіри між учасниками освітнього процесу, відносин студента – сім'ї – навчального закладу, що дозволяють уникнути конфліктних ситуацій;

– особлива інклюзивна атмосфера, в якій впроваджуються модифікації, адаптовані до потреб вишу та органічно вплетені в його загальну структуру, що дозволяє знизити ризик виникнення багатьох протиріч;

– фундаментальна основа для створення культури інклюзивного суспільства, в якому різноманіття потреб вітається, підтримується, акумулюється соціумом, забезпечуючи досягнення високих результатів відповідно до цілей інклюзивного освітнього середовища, забезпечуючи збереження, прийняття, співпрацю і стимулювання безперервного вдосконалення педагогічної спільноти і суспільства в цілому [2, с. 38].

Найскладніший і найтриваліший процес у формуванні інклюзивної культури, як зазначають дослідники цього питання, є усунення сприйняття «нормотиповими» людьми образу дитини чи дорослого з особливими освітніми потребами (ООП) як хворого, який потребує лише постійної турботи, догляду, на образ особистості, з якою цікаво знайти загальні захоплення, погляди, теми для обговорення, побудови планів тощо.

Суб'єктність у такому спілкуванні може полягати у гнучкості використання спеціалістами різних підходів до взаємодії з дітьми з особливостями розвитку, їх посильній участі у всіх освітніх «активностях» і повсякденному житті навчального закладу; делегування відповідальності за успіх справ школяра з проблемами здоров'я. «Візитною карткою» школяра (дорослого) мають стати його ж здібності, інтереси, ідеї, у яких немає порушень у розвитку.

Інклюзивна культура – соціокультурне явище, модель соціальної поведінки людини, колективу. Її компонентами є:

– прийняття інклюзивних цінностей та норм;

– знання особливостей розвитку дітей з ООП;

– володіння методами інклюзивного виховання, навчання, розвитку, соціалізації дітей із порушеннями здоров'я.

Перераховані складові не суперечать професійним компетентностям педагога – предметній, методичній, комунікативній. Якщо вчитель прийняв інклюзивні цінності милосердя, доброчинності, поваги, співчуття, підтримує норми інклюзивного середовища, сформульовані на Саламанській конференції (кожна дитина має право на підтримку та дружбу ровесників, кожна дитина має право бути почутою та ін.) [3, с. 20], то й інклюзивне середовище в цьому класі буде побудоване на принципах гуманістичних цінностей, індивідуальних можливостей, безпеки й комфортності шкільного життя, персоніфікації.

Ось так співвідносяться показники інклюзивного освітнього середовища та його складові:

– доступність – знання особливостей розвитку дітей з ООП;

– безпека – знання особливостей розвитку дітей з ООП;

– адаптивність – володіння методами інклюзивної освіти;

– компенсаторність – знання особливостей розвитку дітей з ООП;

– комфортність – прийняття інклюзивних цінностей, правил інклюзивного середовища;

– діяльність – знання особливостей розвитку дітей з ООП, володіння методами інклюзивної освіти;

– творчість – володіння методами інклюзивної освіти.

Зазначені вище компоненти інклюзивної культури та складові інклюзивного середовища, сприяють формуванню різних показників освітнього середовища класу, школи. Так, доступність не може бути реалізована без знання особливостей розвитку дітей з ООП, а діяльність у цьому середовищі – без володіння методами інклюзивного навчання.

Проєктування інклюзивного освітнього середовища починається з прийняття цінностей інклюзії усім педагогічним колективом, усією педагогічною командою. У статутних документах, нормативних актах прописуються основні положення інклюзивної освіти, які потім на педагогічних радах обговорюються й приймаються членами колективу. На методичних об'єднаннях розробляються методи роботи з дітьми з різними порушеннями здоров'я, на батьківських зборах інформують батьків про спільне навчанні дітей з ООП та нормотипових дітей.

Інклюзивна культура – це насамперед характер відносин між усіма учасниками освітніх відносин, стиль взаємодії. Педагог, класний керівник вибудовує векторну модель інклюзивної культури за напрямами: «дитина з ООП та її сім'я», «дитина з ООП та однокласники». У цьому контексті за допомогою інклюзивної культури вчителя розвивається інклюзивна культура класу, що проєктується на освітнє середовище. Тут, на першому місці – повага, тактовність, можливо, співчуття.

Основними методами створення інклюзивного освітнього середовища постають включення особливої дитини до посильної, спільної з іншими дітьми, діяльності, підтримка, терпіння й творення. У цей період саме інклюзивна культура учасників освітнього процесу може допомогти уникнути або ж запобігти конфліктові.

У роботі з дітьми з ООП педагогу необхідно звернути увагу на позитивні сторони поведінки дитини, заохочувати до досягнень; критикувати поведінку, а не учня; дозволити дитині бути відповідальною за щось, поважати її точку зору, поводитися спокійно в будь-якій ситуації, звертатися школяреві з ООП за допомогою. Інший важливий крок у формуванні інклюзивного середовища – встановлення доброзичливих відносин із сім'єю особливої дитини. Батьки цієї категорії дітей дуже чутливі до будь-яких зауважень. Тому у відносинах з ними важливі повага, доброзичливість, вміння «зайняти» однакову позицію з батьками щодо дитини, зробити батьків своїми союзниками.

Таким чином, інклюзивна культура є важливим чинником створення інклюзивного освітнього середовища й реалізації інклюзії в освіті. Водночас інклюзивна освіта допомагає коригувати порушення розвитку й адаптації в соціумі за допомогою спеціальних педагогічних підходів та умов, що сприяють полегшенню процесу освіти і соціальної адаптації. Відповідно до цього сучасне суспільство ставить перед освітніми установами такі завдання:

– високий рівень освітніх послуг, тобто різноманітність форм навчання; компетентний педагогічний колектив;

– доступність отримання освітньої послуги для всіх, зокрема, створення умов для успішного навчання осіб з ООП та інвалідністю у ЗВО – важливий і відповідальний процес. Вимоги до освітніх установ ґрунтуються на таких принципах корекційного навчання й виховання:

– формування толерантного ставлення суспільства до осіб з особливими потребами та інвалідністю;

– розширення прав і свобод освітніх установ, залучення батьків і громадськості до управління інклюзивною освітою;

– безперервність процесу освіти, що дозволяє забезпечити можливість розширення й поглиблення освітньої підготовки для всіх вікових категорій відповідно до індивідуальних особливостей;

– варіативність освіти, що передбачає широкий вибір різних типів навчальних закладів і форм навчання відповідно до особливостей розвитку кожного школяра;

– диференційований підхід, тобто підбір індивідуальних методів навчання відповідно до особливостей психофізичного розвитку учасників освітнього процесу;

– створення спеціальних служб (корекційних, лікувальних, соціальних, реабілітаційних) для нормалізації життєдіяльності кожної особи з ООП;

– створення спеціальних освітніх програм для осіб з ООП та інвалідністю;

– єдність діяльності сім'ї та освітньої установи для створення сприятливої підготовки до переходу в самостійне життя й адаптації у соціумі.

Список використаних джерел

1. Індекс інклюзії: загальноосвітній навчальний заклад : навч.-метод. посіб. / заг. ред. В. І. Шинкаренко. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди»», 2011. 96 с.

2. Качалова Т.В. Формування інклюзивної культури закладу вищої освіти. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя. Сер. Психолого-педагогічні науки*. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2018. № 3. С. 35–44.

3. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навч. посіб. Київ: Україна, 2019. 300 с.

***Алла Мартинюк**, к.пед.наук,доцент,*
завідувач кафедри іноземної та української філології,
Луцький національний технічний університет, м.Луцьк
***Ірина Забіяка**, к.пед.наук, доцент,*
доцент кафедри іноземної та української філології,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

РОЗВИТОК SOFT SKILLS НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ З ОСОБЛИВИМ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Для сучасного компетентного фахівця ключове значення має наявність так званих «hard skills» («тверді навички») та «soft skills» («м'які навички»). Hard skills – (англ. «жорсткі навички») професійні навички, яким можна навчити і які можна визначити. Soft skills – (англ. «м'які навички») універсальні компетенції, яким набагато важче навчити. Це особисті якості, які залежать від характеру людини, її родинного виховання, природних задатків, вміння комунікувати, налагоджувати стосунки, виходити зі складних ситуацій та відповідально відноситися до поставлених завдань.

Аналіз наукового дискурсу з проблеми (Н. Длу¬гунович, І. Гевлич, К. Коваль, Г.Корнюш, Abbas A., J. James Heckman, Mosquera I. та інших.) розвитку soft skills студентів ЗВО, зокрема в процесі вивчення іноземних мов, доводить, що, незважаючи на те, що м'які навички мають величезне значення для забезпечення вдалого працевлаштування ІТ-фахівців, інженерів, економістів, ключем до побудови професійної кар'єри загалом, вони все ще не вважаються необхідними в системі вищої освіти[1, 2, 4, 5, 6, 9].

Цінні ідеї стосовно способів формування м'яких навичок можна пізнати в англомовних науково-популярних статтях: в особистих блогах зарубіжних освітян або на сайтах освітніх представництв (напр., British Council). Це доводить актуальність та недослідженість даного методичного аспекту та важливість у самоосвіті й освіті протягом усього життя (lifelong learning).

У дослідженні ми описуємо кілька способів, які допоможуть розвитку особистісних і міжособистісних навичок під час занять з іноземних мов. Крім того, звертаємо увагу на форми організації навчальної діяльності, а також на методи, що зможуть забезпечити студентів основними навичками на основі реальних життєвих ситуацій і навчального досвіду. Очевидно, що під час підготовки до заняття, викладачі мають розуміти, яким чином формуються м'які навички, виокремити, які м'які навички вони хотіли б бачити в студентів, і підібрати відповідні методи й прийоми навчання з метою моделювання ситуації, за яких м'які навички можуть бути сформовані максимально природньо, а зокрема, коли мова йде про здобувачів з особливими освітніми потребами.

Метою наукового пошуку є виокремлення твердих та м'яких навичок майбутніх фахівців, в тому числі у здобувачів з особливими освітніми проблемами, які прививаються на заняттях з іноземної мови та обґрунтування способів їх розвитку у ЗВО.

Виклад основного матеріалу. На нашу думку, на усіх заняттях у ЗВО викладачеві слід звертати немалу увагу на розвиток м'яких навичок,

оскільки саме вони є передумовою успішного працевлаштування. Сьогодні при публічному обговоренні освітніх програм роботодавці неодноразово наголошують, що вміння працювати в команді та налагоджувати стосунки є першочерговим критерієм висококваліфікованого фахівця. У блозі пані Лори Брюер [6], спеціаліста з розвитку навичок для зайнятості молоді в Міжнародній організації праці, виокремлюються компетенції та навички необхідні для того, щоб бути конкурентоспроможним на сучасному ринку праці. Шість найголовніших м'яких навичок: гнучкість; комунікативні навички; вихід з критичних ситуацій; креативність; відносини між членами колективу; злагоджена командна робота. Пані Брюер також дає поради молоді про те, як вдало висвітлити свої вміння та навички у резюме без досвіду роботи. Акцент робиться у цьому випадку саме на навичках. Таке резюме називається функціональним [6].

Як же організувати процес навчання, щоб оптимально розвивати необхідні навички? Ми, як викладачі іноземної мови у технічному вузі, повинні розвивати м'які навички у студентів інженерних та економічних спеціальностей. В описі кожної освітньої програми є перелік загальних, спеціальних компетентностей та програмних результатів навчання.

На нашу думку, саме м'які навички зашифровані у загальних компетентностях, а саме здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу; вчитися і оволодівати сучасними знаннями; застосовувати знання у практичних ситуаціях; спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово; спілкуватися іноземною мовою; навички міжособистісної взаємодії; вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми; працювати в команді та ін. Іноземна мова одна з таких дисциплін, яка забезпечує в основному ці компетентності. Поряд з навчанням нового лексичного, граматичного матеріалу, розвитком навичок читання та письма, ми розвиваємо комунікативні навички, лідерські вміння, творче мислення, екологію мови, вміння вербально та невербально висловити свої емоції, керувати часом та правильно організувати роботу тощо.

Розглянемо основні форми та методи роботи, які лежать в основі розвитку м'яких навичок.

Зрозуміло, що не тільки організаційні форми роботи на заняттях з іноземної мови мають значення, але й змістове наповнення занять, що відповідає робочій навчальній програмі дисципліни, відіграє ключову роль також. Методи організації навчально-пізнавальної діяльності студентів і завдання, що їм пропонуються, мають націлюватись не лише на розвиток чотирьох видів мовленнєвої діяльності (письма, читання, говоріння та письма), але й на формування відповідних м'яких навичок.

На нашу думку, одними з найефективніших методичних інструментів в цьому контексті є метод проектів. З метою реалізації комплексного індивідуального завдання на кафедрі іноземної та української філології Луцького національного технічного університету студенти 1-2 курсів усіх спеціальностей на початку кожного семестру отримують перелік проблемних питань, що являють собою комунікативні теми з програмного матеріалу. Для отримання максимального балу за цей вид діяльності студенти кожної мікрогрупи повинні повністю розкрити свою тему за допомогою належного лексичного наповнення та граматичної коректності. Крім того, звертається увага на структуру презентації, її представлення, правильну вимову та темп мовлення. Важливо, щоб студенти мали хорошу інтеракцію між собою, передавали один одному слово, взаємодіяли за допомогою зорового контакту. Їхній виступ має бути зрозумілим, логічним та лімітованим у часі. Як бачимо, метод проектів зможе забезпечити розвиток м'яких навичок, які були перераховані вище. Здобувачі з особливими освітніми проблемами працюють нарівні в групах з іншими студентами та набувають універсальних навичок.

Безперечно, безпосередня комунікативна взаємодія – це ключ до вироблення м'яких навичок. Саме тому викладачі іноземних мов мають застосовувати на заняттях елементи дискусії, дебатів та різні інтерактивні методи типу «Мікрофон», «Акваріум», «Ажурна пилка» тощо, які, будучи комунікативно-проблемними за своєю природою, прищеплюють уміння співпрацювати, правильно висловлюватися, розумно слухати, доводити свою думку, працювати в команді. Так, метод «Мікрофон» надає можливість кожному сказати щось швидко, по черзі, відповідаючи на запитання або висловлюючи свою думку. Відповіді ж не коментуються і не оцінюються. Важливо, що коли одні висловлюються, інші не можуть перебивати. «Акваріум» – метод, який ефективний для розвитку вмінь дискутування в малих групах по 4-6 учасників. «Ажурна пилка» також спрямований на командну роботу для опрацювання значної кількості інформації за короткий проміжок часу. Позитивним ефектом методу є заохочення учасників до взаємодопомоги та конструктивну у роботі .

Висновки. Отже, у ході наукового пошуку ми довели необхідність формування поряд з hard skills м'яких навичок (soft skills) для студентів з особливими потребами у ЗВО. Описали рекомендації стосовно способів їх розвитку на заняттях іноземної мови через індивідуальні, парні та групові форми роботи.

Список використаних джерел

1. Длугунович Н. Soft skills як необхідна складова підготовки ІТ-фахівців. Вісник Хмельницького націо¬нального університету. 2014. № 6 (219). С. 239–242.

2. Імжарова З. Дебати як педагогічна технологія. Електронний ресурс. Режим доступу: http://osvita.ua/school/method/technol/369/

3. Коваль К. Розвиток «soft skills» у студентів – один із важливих чинників працевлаштування. Вісник Вінницького політехнічного інституту. 2015. № 2. С. 162–167.

4. Корнюш Г.В. Розвиток «soft skills» у студентів — один з важливих чинників працевлаштування. – Режим доступу : https://surl.li/gkrlpr

5. Abbas A. Integrating the English language teaching and learning process with soft skills. International Conference on Education and Language (ICEL). Indonesia: Bandar Lampung University, 2013. P. 356−371.

6. Brewer L. The top 6 skills today's employers want [Електронний ресурс] / Laura Brewer // Work in progress. — Режим доступу : http://iloblog.org/2014/04/11/the-top-6-skills-todays-employers-want/.

7. Harmer J. The practice of English language teaching. Harlow, Essex: Longman, 2002.

8. Heckman James J., Kautz Tim D. Hard Evidence on Soft Skills. Working Paper 18121; National Bureau of Economic Research. June 2012. URL: http://www.nber.org/papers/w18121.

9. Mosquera, I. (2018). Ideas to bring soft skills into the English classroom. British Council. Teaching English: website. Available at: https://www.teachingenglish.org.uk/blogs/ingrid-mosquera-gende/ideas-bring-soft-skills-english-classroom [Accessed 25 Jan. 2020] [in English].

***Ірина Мартинюк**, здобувач вищої освіти*
1 курсу другого (магістерського) рівня
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Волинський національний університет імені Лесі Українки, мЛуцьк
***Науковий керівник:** Наталія Павлишина, к. пед. н., доцент,*
доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти,
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З РОЗЛАДОМ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Розлад аутистичного спектру (РАС) – це порушення нейророзвитку що характеризується порушеннями соціальної взаємодії, а також наявністю стереотипних моделей поведінки. Простір соціалізації дітей дошкільного віку з розладом аутистичного спектру є досить специфічним, а вивчення процесу соціалізації як психологічного феномена є важливою ланкою у сучасній корекційній психології. Діти з РАС важко набувають соціального досвіду, соціальної компетентності та обізнаності, а соціальна поведінка не завжди відповідає суспільним нормам.

В. Синьов зазначає, що у дітей з РАС досить часто існує дефіцит соціалізації, що характеризується нетиповою поведінкою (відсутність зорового контакту, жестів, міміки, положень тіла та інтонації), сповільненим соціальним розвитком, уникненням підтримки та розумінням важливості відносин, зниженою швидкістю реакції на інших, тощо [3].

На думку Л. Луканьової, нездатність відповісти на соціально-емоційні сигнали значно погіршує розвиток стосунків з однолітками, оскільки діти можуть не розпізнавати або належним чином реагувати на емоційні стани інших, що є важливим для побудови соціальних зв'язків. Крім того, діти з РАС часто демонструють нетипові моделі взаємодії, відзначені затримкою або відсутністю відповідей на інших у соціальних умовах [1].

Якщо порівнювати з нормотиповими дітьми, дошкільнята РАС мають значно нижчі соціальні навички, комунікаційної поведінки (наприклад погляд і вказівка), швидкість вербальної комунікації, спільних дії з однолітками, уваги та розмовних жестів [5].

Для дітей дошкільного віку з РАС дефіцит соціальної комунікації перешкоджає взаємодії з нормотиповими однолітками, оскільки соціальна комунікація опосередковує взаємодію під час гри, а отже, обмежені соціальні навички перешкоджають здатності брати участь у спільній ігровій діяльності, яка є ведучою діяльністю для даного вікового періоду.

І. Мельник підкреслює, що «у той час як зазвичай діти що розвиваються в межах норми у віці трьох років починають використовувати мову для обговорення ролей, планування дій і участі у спільній грі, діти з РАС, як правило, беруть участь у повторюваних іграх на самоті та уникають соціальної взаємодії» [2].

Оскільки гра є саме тим контекстом у якому діти вчаться спілкуватися та співпрацювати, відсутність такої взаємодії обмежує можливості дітей з РАС розвивати важливі соціальні навички та посилює соціальну ізоляцію.

Дефіцит соціалізації серед дітей дошкільного віку з РАС також пов'язаний з основними когнітивними та емоційними труднощами. Діти з РАС часто виявляють труднощі в розумінні та інтерпретації соціальних

сигналів, що впливає на їх здатність формувати відповідні соціальні реакції. Ці труднощі ускладнюються емоційною дисрегуляцією, яка може призвести до тривожності, відчуття розчарування та відсторонення від соціальних ситуацій.

Дослідження демонструють, що навчання соціальним навичкам і заходи в межах дошкільного закладу можуть значно покращити результати соціалізації дітей з РАС. Ці втручання зазвичай зосереджені на посиленні соціально-емоційної взаємності та допомозі дітям розвинути необхідні навички орієнтуватися в соціальних ситуаціях.

В. Синьов соціалізацію аутичної дитини розглядає як «психолого-педагогічний процес її діяльності та спілкування, результат засвоєння й активного відтворення соціального досвіду, перебіг якого відбувається в умовах виховання, а отже – цілеспрямованого формування особистості, що можливо за умов мультидисциплінарного (медико- психолого-педагогічного) характеру діагностики та корекції розвитку особистості» [3].

Дослідження підкреслюють важливість раннього втручання для покращення соціалізації дітей з РАС [5]. Чим раніше розпочато втручання, тим більше шансів, що діти розвинуть ефективні навички соціального спілкування, які сприятимуть взаємодії з однолітками. Такі заходи, як структурована ігрова терапія, групи соціальних навичок і програми навчання для батьків, виявилися ефективними для сприяння соціалізації дітей дошкільного віку з РАС; вони спрямовані на усунення основних недоліків у спілкуванні та соціальній поведінці, надаючи дітям інструменти, необхідні для більш успішної взаємодії з однолітками.

Крім того, залучення до дошкільних закладів з дітьми, які зазвичай розвиваються, може запропонувати цінні можливості соціалізації для дітей з РАС. Дослідження показали, що діти з РАС можуть отримати користь від взаємодії з однолітками в інклюзивному освітньому середовищі, де вони стикаються з типовою соціальною поведінкою та моделями спілкування. Цей вплив може допомогти покращити їхні соціальні навички та зменшити ізоляцію, яка часто пов’язана з РАС [4]. Однак важливо, щоб це середовище було сприятливим, а вчителі та вихователі були навчені сприяти соціальній взаємодії та надавати належне керівництво.

Зважаючи на сказане вище, розвиток дітей дошкільного віку з РАС є складним процесом, на який впливають дефіцити соціальної комунікації, емоційної регуляції та когнітивного розуміння. Разом з тим, раннє втручання, інклюзивні освітні умови та цільові програми соціальних навичок можуть значно покращити процес соціалізації та впровадити

ефективні стратегії підтримки дітей з РАС у їх соціальному розвитку, має значення для їх благополуччя та інтеграції в суспільство.

Список використаних джерел

1. Луканьова, Л. О. (2024). Соціалізація та розвиток навичок комунікації дітей з РАС в умовах інклюзивного освітнього закладу. Формування життєвої компетентності осіб з особливими освітніми потребами в системі позашкільної, спеціальної та інклюзивної освіти. Харківський національний педагогічний університет імені ГС Сковороди. Харків, 2024. С. 122-124.

2. Мельник, І. С. (2018). Психологічна характеристика портрету аутичної дитини на різних етапах дошкільного дитинства. *Молодий вчений.* (10). С. 627-632.

3. Синьов В.М. Корекційна психопедагогіка, Олігофренопедагогіка Підручник. - Частина І - К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2007. 238 с.

4. Hage, S. V. R., Sawasaki, L. Y., Hyter, Y., & Fernandes, F. D. M. (2021). Social Communication and pragmatic skills of children with Autism Spectrum Disorder. CoDAS, 34(2), e20210075. URL: https://doi.org/10.1590/2317-1782/20212021075

5. West, R., & Silverman, M. J. (2021). Social Skills Instruments for Children with Autism Spectrum Disorder: A Critical Interpretive Synthesis. Journal of music therapy, *58*(2), pp. 121-154.

***Галина Мельник**, вчитель початкових класів, Ківерцівський ліцей № 4, м. Ківерці*
***Віктор Кошелюк**, к. т. н., доцент, доцент кафедри комп'ютерних наук, Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Особливості формування культури здоров'я в умовах школи виявляються у впровадженні комплексного підходу до забезпечення здорового способу життя. Враховуючи різноманітні аспекти здоров'я, від фізичного до психологічного, школа має можливість створити оптимальні умови для здорового розвитку своїх учнів. Формування культури здоров'я в умовах інклюзивного навчання є складним та багатогранним процесом, який включає в себе різноманітні аспекти.

Так, формування культури здоров'я має включати активізацію резервних можливостей організму, розвиток почуття єдності з природою і суспільством, а також відчуття захищеності і можливості для самовираження. У зв'язку з цим культура здоров'я охоплює такі аспекти: перехід на позитивне сприйняття світу та перегляд свого місця в ньому; побудова оптимістичного плану особистісного розвитку для себе та своїх близьких; оптимізація взаємодії з навколишнім середовищем у повсякденному житті; розширення розуміння можливостей власного організму; оволодіння навичками саморегуляції психічного стану; набуття знань і вмінь у сфері здоров'я; регулярні заняття фізичною активністю.

Таким чином, відповідальне ставлення до здоров'я як елементу культури включає усвідомлення його важливості для активного та щасливого життя, позитивне ставлення до факторів, що сприяють здоров'ю, та прагнення до дій, спрямованих на його підтримку, що загалом створює емоційний фон для всієї активності людини, орієнтованої на збереження та розвиток здоров'я [4, с. 313].

Процес формування культури здоров'я у молодших школярів тісно пов'язаний з вихованням і навчанням. Виховна робота спрямована на розвиток ціннісного ставлення до регулювання психофізичних сил, а також на формування навичок ефективного використання біологічної та психічної енергії в різних видах діяльності. Навчання включає засвоєння знань про функціонування здорового організму, індивідуальні особливості його реакцій на різні впливи, а також інформацію про методи свідомого психічного впливу на тіло і раціонального використання фізичних ресурсів. Практична складова культури здоров'я учнів початкових класів охоплює організований режим дня, харчування, що відповідає індивідуальним потребам, правильний розподіл фізичних та психічних навантажень, підтримку позитивних емоційних станів і зниження ризику виникнення негативних почуттів, що шкодять психічному здоров'ю. Формування культури здоров'я вимагає врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей, що підкреслює важливість розуміння специфіки розвитку культури здоров'я у молодших школярів.

На формування культури здоров'я впливають дві групи факторів: об'єктивні та суб'єктивні. До об'єктивних відносяться такі чинники, як засоби масової інформації, сім'я, школа, система охорони здоров'я, референтна група та загальний стан здоров'я дитини. Суб'єктивні фактори включають особисті орієнтири й установки щодо освоєння культури здоров'я, а також індивідуальний досвід у цій сфері [1, с. 140].

Важливим аспектом у формуванні культури здоров'я молодших школярів є постійний моніторинг усіх складових їхнього здоров'я протягом усього навчального періоду, а також правильна організація фізкультурно-оздоровчої роботи в школі. Безперервне дослідження стану здоров'я учнів дозволяє відстежувати його динаміку та на цій основі застосовувати індивідуальний підхід у виборі найбільш підходящих оздоровчих методик. Це особливо важливо для створення персоналізованої оздоровчої системи для кожного школяра.

Педагогічні методи та підходи є важливими у формуванні культури здоров'я в умовах школи, вони допомагають учителям та адміністрації школи створити ефективні стратегії для навчання учнів здоровому способу життя. До них відносимо:

– використання інтерактивних методів навчання (дискусії, групові вправи та проєкти);

– організація практичних занять (фізичні вправи, кулінарні майстер-класи зі здорового харчування та медитаційні сесії);

– вчителі є прикладом здорового способу життя для своїх учнів;

– створення сприятливої атмосфери для соціальної взаємодії серед учнів сприяє формуванню позитивних зв'язків та психологічному благополуччю, що впливає на загальне здоров'я;

– врахування індивідуальних потреб та особливостей учнів при розробці програм та планів навчання допомагає підтримувати їхнє здоров'я та благополуччя [2, с. 61].

Створення здорового середовища є ключовою особливістю формування культури здоров'я в умовах школи. Це важливий аспект, який впливає на фізичне, психологічне та соціальне благополуччя учнів. Основні аспекти створення здорового середовища в школі включають шкільні приміщення та територія забезпечені всім необхідним для здорового життя учнів; школа сприяє фізичній активності серед учнів шляхом організації спортивних заходів, тренувань, фізкультурних хвилинок та інших заходів, що стимулюють рух; школа забезпечує доступ до здорового та збалансованого харчування для учнів, що включає в себе введення в раціон шкільної їдальні свіжих фруктів, овочів, багатих на білки та інші корисні продукти; школа створює сприятливе психологічне середовище, що підтримує емоційне благополуччя учнів, що включає в себе проведення тренінгів з розвитку емоційної інтелігентності, створення психологічних центрів та консультацій для учнів; школа дотримується всіх норм безпеки та санітарії, щоб забезпечити захист учнів від травм та захворювань,

включає в себе регулярну дезінфекцію приміщень, дотримання правил безпеки на спортивних заходах та інші заходи [3, с. 195].

Отже, створення здорового середовища в школі допомагає не лише підтримувати здоров'я учнів, а й сприяє їхньому загальному розвитку та навчанню. Це створює умови для ефективного навчання та досягнення успіхів у навчальній діяльності, а також формує здорові звички, які стануть основою для здорового способу життя у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Боєцька А.С. Особливості діяльності з формування здорового способу життя учнів в умовах Нової української школи. *Науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення* : зб. матеріалів VI Міжнар. наук.-практ.конф. (25 трав. 2022 р., м. Ніжин) / за ред. О. В. Лісовця, С. О. Борисюк. Ніжин, 2022. С. 139–142. URL: http://lib.ndu.edu.ua:8080/dspace/handle/123456789/2595 (дата звернення: 01.04.2025).

2. Гостар В.В. Здоров'язберігальні технології як основа формування культури здоров'я учнів старших класів. *Проблеми та перспективи розвитку фізичного виховання спорту і здоров'я людини* : матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (18–19 квіт. 2024) / Полтав. нац. пед. ун-т імені В.Г. Короленка. Полтава, 2024. С. 59–61.

3. Кондрацька Г. Роль просвітницької роботи в закладах освіти з метою формування здорового способу життя учнівської молоді. *Перспективи та інновації науки*. 2022. № 1. С. 194–201.

4. Москалюк Н. В., Дериш Г. А. Формування здоров'язбережувальних компетентностей у школярів. *Біорізноманіття: теорія, практика, формування здоров'язбережувальної компетентності у школярів та методичні аспекти вивчення у закладах освіти* : матеріали Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. (30 жовт. 2020 р., м. Полтава) / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка ; за заг. ред. проф. М.В. Гриньової. Полтава, 2020. С. 311–314. URL: http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/15776 (дата звернення: 29.03.2025).

***Наталія Мрочко**, директор*
КУ «Інклюзивно-ресурсний центр»
Ківерцівської міської ради, м. Ківерці
***Наталія Гмитрук**, фахівець (консультант) ІРЦ,*
(практичний психолог),
КУ «Інклюзивно-ресурсний центр»
Ківерцівської міської ради, м. Ківерці

ДІАГНОСТИЧНА І КОРЕКЦІЙНА РОБОТА ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА ІЗ ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ІРЦ

У своїй діяльності із дітьми раннього та дошкільного віку фахівці (консультанти) ІРЦ керуються Конституцією України, Конвенцією про права осіб з інвалідністю, Законами України «Про освіту», «Про дошкільну освіту» та іншими нормативно-правовими актами. Згідно з п. 8.6 Положення про інклюзивно-ресурсний центр, основними завданнями Центру є надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових та інших послуг дітям з особливими освітніми потребами раннього та дошкільного віку. Під час організації діагностики та корекційної роботи використовуються методичні рекомендації щодо визначення освітніх труднощів та рівнів підтримки у дітей раннього та дошкільного віку [8].

Провідна діяльність дитини раннього та дошкільного віку – гра, тому намагаємося максимально «наситити» дітей ігровими завданнями відповідно до віку. Для дітей раннього віку (2–3 роки) це завдання на визначення рівня розвитку сенсорних еталонів величини, форми, кольору. Досліджується рівень моторики та пріоприцепції. Звертається увага на сприймання інструкцій – словесних чи потреби у демонстрації дій. Відмічається рівень розвитку наочно-дійового та наочно-образного мислення. Для цього дитині пропонуються ємкості різної величини, пірамідка, різноманітні сортери та дошки Сегена.

У дитини молодшого віку (3–5 років) додатково визначається, чи діє дитина методом зорового співвідношення, чи здатна вона до аналітико-синтезної діяльності. Пропонуються сюжетні вкладанки, картинки-небилиці, кольорові палички 2-х кольорів для побудови послідовностей.

Діагностичні матеріали для дітей 5–6 років спрямовані на визначення рівня сформованості мисленнєвої діяльності – образної, словесно-логічної, вміння зробити найпростіші висновки. Звертається увага на рівень розвитку слухової робочої пам'яті, рівень уваги. Пропонуються серія картинок (4 шт.) на побудову логічної історії, небилиці, виключення зайвої картинки тощо. Проводиться методика Джекобсона для діагностики об'єму безпосередньої робочої слухової пам'яті.

У випадку визначення готовності/неготовності дитини шестирічного віку до відвідування школи може використовуватися методика Стадненко Н.М., Ілляшенко Т.Д., Обухівська А.Г. «Методика діагностики відхилень у розумовому розвитку молодших школярів та старших дошкільників» [14],

яка визначає рівень самостійності та успішності дитини у виконанні завдань.

У окремих випадках застосовуються стандартизовані діагностичні методики. Якщо у дитини прослідковуються маркери РАС (розладів аутистичного спектра) – із 2,5 років пропонується методика РЕР 3 та із 2-х років – опитувальник для батьків CASD. Результати можуть свідчити про наявність спектру аутизму, труднощів і перспективних зон розвитку дитини. Дитині, яка має труднощі із мовленням та слухом, із 3-х років пропонується стандартизована методика Leiter 3, за допомогою якої можна дослідити рівень природнього кристалічного інтелекту.

Впродовж усього діагностичного обстеження спостерігаємо за емоційно-вольовою сферою дитини, для уточнення проводимо інтерв'ю із батьками.

Результатом діагностичного обстеження є визначення наявності/відсутності маркерів порушень розвитку дитини і потреби у певному рівні підтримки та організації психолого-педагогічного супроводу.

Корекційно-розвиткова робота організовується відповідно до визначених труднощів, на основі програм, затверджених Міністерством освіти і науки України [3; 9; 10; 11]. У більшості випадків корекція має комплексний підхід – пропонуються заняття із фахівцями різного профілю.

У корекції когнітивної сфери практичні психологи застосовують різноманітні форми роботи, зокрема дидактичні вправи та ігри. Такі вправи покращують мислення, увагу, дрібну моторику, концентрацію, сприйняття кольору, величини, форми.

Дітям дошкільного віку важко втримувати увагу, особливо дітям із ознаками РДУГ. Тому важливо застосувати кінезіологічні вправи, під час яких поєднується рух, мовлення, мислення, гармонізується міжпівкульова взаємодія, розвивається робота аудіального, візуального, кінестетичного каналів. Це покращує сприйняття інформації, увагу, сконцентрованість та здатність до переключення.

У комплексі вправ, які використовуються на кожному занятті, важливе місце посідають сенсорні – з манкою, сіном, водою, пальчиковими фарбами. Це покращує тактильне та слухове сприйняття, дрібну моторику, взаємодію обох рук, моторне планування. Позитивний результат дають вправи із сенсорними торбинками.

Дошкільний період найсприятливіший для розвитку просторового мислення [1], що у майбутньому є важливою передумовою в оволодінні читанням і письмом. Для стимулювання здатності сприймання візуальних

образів та обробки їх у мозку пропонуються вправи (аплікації за зразком та конструкторська діяльність).

Окремий важливий напрям у розвитку мислення дошкільника пов'язаний із плануванням практичних дій. Дуже важливо, щоб дитина навчилася сприймати дво- триступеневі інструкції та планувати свої дії. Такі вправи застосовуються насамперед для дітей із ГРДУ. Цей процес сприятиме розвитку уваги та самодисципліни у майбутньому навчанні.

Музично-ритмічні вправи – цікавий, захоплюючий вид діяльності дошкільників. У проведенні цих вправ використовуємо шумові музичні інструменти, палички, горішки, олівці. Навчання дотримання певного ритму сприяє розвитку слухового сприйняття, моторики, координації рухів, уваги, пам'яті.

Формування та розвиток дитини дошкільного віку неможливо уявити без казки. Тому вона активно використовується з метою розвитку словесно-логічного мислення. Знайомство із казкою розпочинається із її відеоперегляду та доповнюється різноманітними видами роботи, які творчо відтворюють зміст казки (послідовні колажі, малюнки, пазли, озвучення мелодії за допомогою шумових інструментів – марокасів, дзвіночків, кутника). Під час міні-інсценізацій, коли встановлюється ширма та використовуються ляльки-рукавички, діти програють казкові ролі та збагачують емоційний словник, стимулюють вміння виражати свої почуття.

Важливим елементом гармонійного розвитку дитини є спільна діяльність закладу, дитини і батьків. Такими засобами стали застосування методу проєктів, художньої діяльності та спільних ранків для дітей із батьками.

Виконання проєктів у дошкільному віці сприяє пізнавальному розвитку дитини, стимулюванню інтересу до певних проблем і розв'язання їх через діяльність. Гарною традицією, що привчає дитину піклуватися про менших і слабших, і чудовим творчим заняттям став проєкт «Годівничка». Він містить як дидактичну вправу «Годуємо птахів», так і виготовлення із зерна, ягід та клею на муці й желатині печива для птахів. Така діяльність формує знання про птахів, які зимують, розвиває моторику і стимулює уяву. Вдома разом із батьками діти розвішують свої вироби – годівнички і спостерігають, як птахи годуються.

Художня діяльність – провідний спосіб естетичного виховання дошкільнят, основний засіб художнього розвитку дітей раннього віку [4]. При цьому використовуємо кольорову глину, пластилін, пастельні масляні олівці, крупи, природній матеріал. Підбираємо роботи відповідно до здібностей дітей. Така діяльність розвиває дрібну моторику, сприйняття

кольору, перцепцію і уяву. Дитячі роботи розміщуються у вестибюлі для загального огляду під час щорічних виставок «Вже скоро Великдень – свято чудес», «Писанкове дерево», «Весняний вернісаж», «Квіти для мами», «Чудовий світ осіннього листя» тощо.

Уже традиційними у Центрі стали спільні ранки для дітей із батьками до Дня Святого Миколая. Такі заходи нечасті, але вони єднають, розривають замкнений круг сім'ї дитини з ООП. Спільно із батьками виготовляються вироби. Діти доповнюють мелодії про Миколая звуками шумового оркестру, разом із батьками виконують танцювальні рухи під музику, отримують побажання і маленькі подарунки. Зазвичай такі зустрічі приносять неймовірні емоції радості для дітей, сльози щастя у батьків, відчуття важливості місії ІРЦ.

Список використаних джерел

1. Бобренко І.В. Розвиток просторового орієнтування дошкільників із інтелектуальними порушеннями в аспекті реалізації наступності дошкільної і початкової ланки освіти. *Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти*: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, кафедра теорії та методики дошкільної освіти; відпов. секр. К.І. Демчик. Київ : Міленіум, 2019. С. 22–25.

2. Діагностика психічного розвитку дітей раннього віку: Метод. рекомендації / Укл. Н.В. Карпенко-Сашньова. К. : ІЗМН, 1996. 60 с.

3. Комплексна програма розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом «Розквіт». 2013.

4. Контрольний список сфер розвитку для діагностики та раннього втручання й корекції поведінки: навчально-методичний посібник. Тереза Сіансіоло, Леся Прохоренко / за ред. Л. Прохоренко. Київ : Наша друкарня, 2021. 106 с.

5. Кочерга О.В. Початок життя становлення творчості. К. : Кобза, 2003. 106 с.

6. Манова-Томова В. Психологічна діагностика раннього віку. К., 1997.

7. Методи вивчення психічного розвитку дитини-дошкільника / Т.О. Піроженко, Л.Г. Подоляк та ін. К.: Світоч, 2003.

8. Методичні рекомендації щодо визначення освітніх труднощів та рівнів підтримки у дітей раннього та дошкільного віку. 2024. URL: https://salo.li/dc28343.

9. Програма розвитку дітей від пренатального періоду до трьох років «Оберіг». Тернопіль : Мандрівець, 2014. 160 с.

10. Програма розвитку дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку від 3 до 7 років «Віконечко» / [Т.В. Сак, Л.І. Прохоренко, та ін.]; За заг. ред. Л.І. Прохоренко Тернопіль: Мандрівець, 2019. 312 с.

11. Програма розвитку дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю. 2013. URL: https://salo.li/A755a65.

12. Прохоренко Л.І., Бабяк О.О., Недозим І.В., Баташева Н.І. Бар'єри в навчанні та участі дітей з когнітивними порушеннями: особливості розвитку дітей із ЗПР, РАС, ГРДУ. Чернівці : «Букрек», 2018. 31 с.

13. Раннє втручання для дітей з розладами спектру аутизму. Клінічний протокол. 2009. URL: https://cwf.com.ua/.

14. Стадненко Н.М., Ілляшенко Т.Д., Обухівська А.Г. Методика діагностики відхилень в інтелектуальному розвитку молодших школярів [2-е вид. перероб. та доповн.]. Кам'янець-Подільський : ПП Зволейко Д.Г., 2006. 36 с.

15. Чеботарьова О.В., Гладченко І.В. Сонячні діти. Діти із синдромом Дауна. Харків : Видавництво «Ранок», ВГ «Кенгуру». 2019. 32 с. (Серія «Поради батькам і педагогам»).

16. Ярмола Н.А. Діти дощу. Діти з розладами аутистичного спектра. Харків : Видавництво «Ранок», ВГ «Кенгуру». 2019. 32 с. (Серія «Поради батькам і педагогам»).

***Юрій Невзгляденко**, здобувач вищої освіти ступеня «бакалавр» спеціальності «Соціальна робота» 4-го року навчання, Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ*
***Науковий керівник**: Інна Осадченко, д. пед. н., професор, професор кафедри соціальної роботи та реабілітації НУБіП України, м. Київ*

СОЦІАЛЬНА ПРОГРАМА ФОРМУВАННЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ

Формування стресостійкості старшокласників є однією з ключових проблем сучасної освіти та психології. Підлітковий вік характеризується підвищеною емоційною чутливістю, нестабільністю самооцінки, пошуком власної ідентичності та необхідністю соціальної адаптації. Умови постійних соціальних, економічних та політичних змін створюють додаткові стресові чинники, що можуть негативно впливати на психологічний стан

старшокласників, їхню навчальну успішність та міжособистісні стосунки.

Проблему стресу та стресостійкості активно досліджували як зарубіжні, так і вітчизняні науковці. Г. Сельє [8] розробив концепцію загального адаптаційного синдрому, Р. Лазарус [4] акцентував увагу на когнітивному сприйнятті стресових ситуацій, а Л. Наугольник [4] розглядали психологічні та соціальні аспекти стресостійкості в підлітковому віці. У сучасних дослідженнях зазначається важливість соціальної підтримки, когнітивно-поведінкових технік та психоедукації у формуванні стресостійкості підлітків.

Підлітковий вік, у якому перебувають учні старших класів, характеризується високим рівнем психологічної вразливості, що зумовлено як віковими особливостями розвитку, так і зовнішніми впливами [3]. У цей період індивід часто опиняється у стресових та конфліктних ситуаціях, які стають джерелом значних психоемоційних навантажень. Подібні ситуації спричиняють порушення стабільності нервових процесів, що може призводити до зниження адаптаційного потенціалу та рівня стресостійкості.

Структура конфліктостійкості в учнів старших класів охоплює декілька ключових компонентів, кожен з яких відіграє специфічну роль у забезпеченні ефективної взаємодії в умовах конфліктів або стресу.

Першим компонентом є емоційний, який відображає здатність особистості контролювати свій емоційний стан у напружених ситуаціях. Емоційна стійкість передбачає розвиток навичок саморегуляції, здатності розпізнавати, оцінювати та адекватно виражати емоції, що мінімізує ризик емоційного вибуху чи дезадаптації у конфліктній ситуації [2]. Для учнів старших класів, які часто переживають емоційні коливання, розвиток цього компонента є надзвичайно важливим у контексті соціальної інтеграції.

Другим важливим компонентом виступає вольовий, який визначає здатність до свідомого контролю над власними діями та емоційними реакціями. Вольова складова конфліктостійкості включає здатність до мобілізації внутрішніх ресурсів для подолання труднощів, а також вміння зберігати спокій у стресових умовах [2]. Цей компонент є важливим показником зрілості особистості, адже саме свідома саморегуляція дозволяє ефективно управляти поведінкою у складних соціальних взаємодіях.

Третім компонентом є пізнавальний, який характеризує стабільність функціонування когнітивних процесів (сприйняття, пам’ять, мислення та увага) у складних обставинах. Учні старших класів, які демонструють високий рівень пізнавальної стійкості, здатні об’єктивно аналізувати ситуацію, прогнозувати її розвиток та приймати оптимальні рішення. Здатність до критичного мислення та конструктивного вирішення

конфліктів є невід'ємною частиною цього компонента.

Стресові ситуації у підлітків часто супроводжуються соматичними проявами, які свідчать про інтегровану взаємодію психічних і фізіологічних процесів. Стрес може викликати головний біль, порушення сну, втрату апетиту або, навпаки, надмірну тягу до їжі, а також загальну втому. Відповідно до теорії стресу Г. Сельє, фізичні симптоми є результатом активації нейроендокринної системи, що вивільняє стресові гормони, зокрема кортизол, який впливає на різні функції організму [8].

У контексті нашого дослідження концептуальною дефініцією є «стресостійкість», що визначається як інтегративна властивість особистості, яка забезпечує адаптивну реакцію на стресогенні фактори, що виникають у процесі життєдіяльності [5]. Пошук сутності цього феномену передбачає конкретизацію його проявів через теоретичні підходи, що дають можливість глибше розглянути взаємодію особистості з різними стресовими ситуаціями.

Г. Ришко розглядає стресостійкість як властивість психіки, що відображає здатність особистості успішно здійснювати необхідну діяльність, навіть в умовах, що характеризуються високим рівнем стресу [5].

І. Гаврілець визначає стресостійкість як сукупність особистих якостей, які дозволяють людині переносити значні інтелектуальні, вольові та емоційні навантаження, характерні для професійної діяльності, без негативних наслідків для її функціональності та здоров'я [1].

Стресостійкість розглядається як індивідуальна характеристика, риса особистості, що захищає від негараздів життя та запобігає розвитку психічних розладів внаслідок психотравматизації; містить у собі набір таких характеристик, як гнучкість, спритність, винахідливість та міцність характеру, а також гнучкість функціонування в різних зовнішніх умовах [6].

Особливе місце у формуванні стресостійкості займають школа та сім'я, які відіграють провідну роль у соціалізації учнів. Сім'я виступає первинним джерелом емоційної підтримки, закладає базові навички адаптації та формує ціннісні орієнтири, тоді як школа є важливим середовищем соціальної взаємодії та розвитку особистості.

Поведінкові прояви підлітків, які перебувають у стані внутрішньої дисгармонії, нерідко викликають занепокоєння як у самих молодих людей, так і їхніх батьків. Характер впливу сімейного середовища на розвиток дитини зазнав суттєвих змін протягом останніх десятиліть. Якщо в минулі часи одним із провідних чинників, що визначали шкільну успішність дитини та тривалість її навчання, був матеріальний стан сім'ї, то сьогодні ця залежність зменшується.

Водночас соціальні працівники та психологи повинні враховувати, що недостатній рівень освіченості батьків, їхня неспроможність забезпечити належний виховний вплив може спричинити низку проблем у поведінці підлітків. До таких проблем належать зниження навчальної мотивації, емоційна нестабільність, підвищена конфліктність та труднощі в адаптації до соціуму.

Нами виокремлено під час дослідження такі причини стресу випускника:

– невпевненість у власних знаннях властива тим учням старших класів, які починають готуватися напередодні іспитів шаленими темпами;

– переоцінка події: так, іспити важливі, але в жодному разі вони не головні у житті, це лише певний етап, який слід подолати;

– навантаження на організм: підготовку супроводжує поганий сон, фізіологічні прояви хвилювання (часте серцебиття, спітнілі долоні); деякі діти відчувають це, просто сідаючи за підручник.

Шкільне середовище забезпечує комплексне впровадження педагогічних технологій, спрямованих на розвиток емоційної та когнітивної гнучкості [3]. Сучасна педагогіка, орієнтована на інтеграцію когнітивно-поведінкових методик, стимулює формування адаптивних моделей поведінки шляхом впровадження тренінгів з емоційної саморегуляції, практичних занять із розвитку міжособистісних комунікативних навичок та організації групової роботи, що сприяє оптимізації психоемоційного стану учнів.

Результати проведеного дослідження засвідчили важливість комплексного підходу до формування стресостійкості учнів старших класів, що включає підтримку сім'ї, активну роль навчального закладу та розвиток індивідуальних психологічних якостей. Впровадження соціально-психологічних програм, орієнтованих на розвиток емоційної стійкості, когнітивної гнучкості та навичок саморегуляції, значно підвищує рівень адаптації підлітків до стресових ситуацій.

Список використаних джерел

1. Гаврілець І. Г. Психофізіологія людини в екстремальних ситуаціях : навч. Посібник. Київ : ЗАТ «Віпол», 2006. 188 с.

2. Кравцов Д. Р. Поняття стресу та психологічної стійкості в межах різних теоретичних підходів. Харківський національний університет внутрішніх справ. Соціальна психологія. Юридична психологія. Випуск 18. Т. 1. 2020. С. 122-116. URL: https://salo.li/1c953cB (дата звернення: 06.03.2025).

3. Кудінова М. С. Нормативно-правові засади розвитку

стресостійкості учнів загальноосвітніх навчальних закладів. *Сучасні проблеми та перспективи розвитку психології і педагогіки*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 1-2 грудня 2017 р.). Київ : Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2017. С. 181–183. URL: https://salo.li/bA49FE7 (дата звернення: 05.03.2025).

4. Наугольник Л. Б. Психологія стресу. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 639 с. URL: https://salo.li/6e2D346 (дата звернення: 23.03.2025).

5. Ришко Г. М. Психологічні особливості розвитку стресостійкості у науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київський університет ім. Б. Грінченка. Київ, 2014. 255 с. URL: https://salo.li/9e72340 (дата звернення 07.03.2025).

6. Block J. H., Block J. P. The role of ego-control and ego resiliency in the organization of behavior. Minnesota Symposium on Child Psychology. Erlbaum; Hillsdale; NJ, 1980. Vol. 13. P. 39–101.

7. Lazarus R. S., & Folkman S. Stress, appraisal, and coping. New York, NY: Springer. 1984 Pp. 17–140. URL: https://salo.li/Ff5538a (дата звернення: 07.03.2025).

8. Selye H. The stress of life. New-York: Mc Craw-Hill, 1956. p. 12. URL: https://salo.li/174CaF1 (дата звернення: 07.03.2025).

***Інна Осадченко**, доктор пед. н., професор,*
професор кафедри соціальної роботи та реабілітації,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України, м. Київ
***Александр Сідоров**, здобувач освітнього рівня «магістр»,*
ОП «Соціально-психологічна реабілітація»,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України, м. Київ

ОСНОВНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСІБ ІЗ НАРКОТИЧНОЮ ЗАЛЕЖНІСТЮ ЗАСОБАМИ МУЗИКОТЕРАПІЇ

Постановка проблеми. Наркотична залежність є складною медико-соціальною проблемою сучасного суспільства, що потребує комплексного підходу до її вирішення, особливо в умовах війни. Зростання кількості осіб, які страждають на наркотичну залежність, їхня подальша соціально-психологічна дезадаптація та низька ефективність традиційних методів

лікування зумовлюють актуальність пошуку нових підходів до реабілітації таких осіб. Пошук різних видів терапії, зокрема арттерапії (музикотерапії, театротерапії, художньої терапії тощо) у роботі із особами із наркотичною залежністю – перспективний напрям соціально-психологічної реабілітації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні основи арт-терапії загалом та музикотерапії зокрема розглядалися такими дослідниками, як А. Гілрой, Б. Горай, К. Мун, П. Орджіллес та ін. Проблема застосування музикотерапії в роботі з особами, які мають психічні та соматичні відхилення, висвітлюється у працях Л. Брусиловського, В. Гаврилюка, Л. Кузьминської, Г. Лозанова, С. Мамулової, В. Петрушина, Г. Побережної, С. Шушарджана та ін. Вивченню лікувального впливу музики на психоемоційний стан людини, її фізіологічні функції присвятили свої роботи В. Бехтерєв, І. Догель, І. Тарханов, Г. Шипулін та ін. У контексті соціальної роботи та реабілітаційного процесу дослідження музикотерапії здійснювали О. Безпалько, А. Бондаренко, А. Капська, М. Лукашевич, І. Мигович, І. Пінчук та ін. Проте проблема застосування музикотерапії у реабілітації наркозалежних осіб потребує подальшого дослідження.

Наркоманія – це хвороба, що характеризується непереборним бажанням вжити наркотики, котрі в малих дозах викликають ейфорію, а у великих – забудькуватість, наркотичний сон. Систематичне вживання наркотиків призводить до розвитку психологічної та фізичної залежності [8, с. 61]. Реабілітація наркозалежних – це комплексний процес відновлення фізичного, психічного, соціального і духовного здоров'я людини, а також її особистісного і соціального статусу [11, с. 13].

Актуальність проблеми реабілітації осіб із наркотичною залежністю підтверджується статистичними даними. За даними ООН, у світі налічується близько 275 млн людей, які мають проблеми через вживання наркотиків. В Україні, за офіційними даними, кількість наркозалежних становить понад 150 тис. осіб, проте реальна кількість може бути значно більшою [4–5]. Наслідки вживання наркотиків є руйнівними для особистості та суспільства в цілому і включають: 1) медичні (депресія, передозування, зараження крові, гепатит, ВІЛ / СНІД); 2) психічні (звикання, страхи, суїцидальні спроби); 3) соціальні (сімейні конфлікти, втрата соціальних зв'язків, правопорушення) [6].

В умовах воєнного стану в Україні проблема наркозалежності набуває нових вимірів, оскільки травматичний досвід, стрес та невизначеність можуть посилювати тенденції до вживання психоактивних речовин як способу уникнення реальності.

У контексті сучасних реабілітаційних підходів музикотерапія виступає ефективним методом відновлення психоемоційного стану особистості. Музикотерапія належить до, так званих, активних методів групової психологічної допомоги, кінцевою метою яких є відновлення почуття гідності, набуття стійкості до стресу, реабілітація та реадаптація [9, с. 546].

Ефект музичної терапії оцінюють як основне чи додаткове втручання порівняно зі стандартним лікуванням, соціально-психологічною реабілітацією осіб із розладами, пов'язаними зі зловживанням психоактивними речовинами, на зменшення вживання психоактивних речовин, тяжкість залежності / зловживання психоактивними речовинами, враховуючи психологічні симптоми та потяг; підвищення мотивації до змін/лікування; наступного збереження результатів лікування [10].

Вплив музики на людину реалізується через дію на її психоемоційну сферу. Музичні звуки, що сприймаються акустичною системою, перетворюються у нервовий імпульс, який проходить через низку відділів центральної нервової системи, стимулюючи вегетативну нервову систему, що впливає на функції внутрішніх органів та систем організму. Тому музика збуджує нервові центри, і від тону та сили звуків залежить частота серцевих скорочень, функції дихання та живлення тканин організму.

Л. Брусиловський ще в 1970-х роках минулого століття [1, с. 75], покликаючись на праці зарубіжних дослідників, виокремив такі механізми терапевтичного впливу музики: катарсис, емоційне розрядження, розширення доступу до свідомого переживання психо- та соціодинамічних процесів. Метою музикотерапії, на його думку, є досягнення глибинних сфер особистості, до яких не можна дійти словами.

Дослідники виокремлюють такі основні аспекти використання музикотерапії в реабілітації наркозалежних: зняття психоемоційної напруги; формування відповідного почуття власної гідності; розвиток комунікативних навичок; активізація внутрішніх резервів особистості; корекція негативних емоційних станів; знижений рівень тривожності; створення позитивного емоційного фону; подолання внутрішніх конфліктів; формування мотивації до позитивних змін [3].

Методи музикотерапії, що застосовуються у реабілітації наркозалежних осіб, дослідники розподіляють на такі категорії [7]:

1. Рецептивна (пасивна) музикотерапія – терапевтичне слухання музики. Залежно від спрямованості психотерапевтичного впливу виділяють: а) комунікативну (спільне прослуховування музики, спрямоване на підтримку контактів, взаєморозуміння); б) реактивну (спрямовану на

досягнення катарсису); в) регулятивну (спрямовану на зниження нервово-психічного напруження).

2. Активна музикотерапія – терапевтично спрямована активна музична діяльність: а) вокалотерапія (співи); б) інструментальна терапія (гра на музичних інструментах); в) рухова терапія під музику.

3. Інтегративна музикотерапія – поєднання музичного впливу з іншими видами мистецтва: а) музично-образотворча терапія; б) музична кінезітерапія; в) музично-драматична терапія; г) музично-поетична терапія.

Як зазначає П. Орджіллес [13, с. 143], прийоми групової арт-терапії мають велике значення в терапевтичній роботі з людьми, які страждають на наркотичну залежність, оскільки в них залежна людина відчуває себе поміченою та зрозумілою іншими членами групи, з якими вона знаходить полегшення та певну міру благополуччя.

Музикотерапія набуває все більшої популярності як допоміжний метод лікування розладів, пов'язаних із вживанням психоактивних речовин, зокрема при лікуванні та соціально-психологічній реабілітації наркозалежних. Недавні дослідження, за твердженням Лю Ян'яна, показали, що музична терапія не тільки покращує психологічні симптоми пацієнтів, але також може мати позитивний вплив на зменшення тяги до наркотиків [12].

Основними перевагами музикотерапії у роботі з наркозалежними особами є [2, с. 15]: брак протипоказань; доступність для різних вікових та соціальних груп; можливість роботи з почуттями, що здаються непереборними; розвиток творчого мислення та здатності до позитивних змін; зменшення емоційної напруги; активізація різних сенсорних систем; формування комунікативних навичок.

Музикотерапія є ефективним методом у системі комплексної соціально-психологічної реабілітації осіб із наркотичною залежністю. Це дозволяє підвищити ефективність процесу соціально-психологічної реабілітації, сприяє гармонізації особистості, зниженню тривожності та агресивності, розвитку комунікативних навичок, формуванню відповідної самооцінки, відновленню емоційної рівноваги та активізації внутрішніх ресурсів особистості.

Перспективами подальших досліджень вбачаємо наукові пошуки щодо розробки комплексних програм реабілітації наркозалежних, які інтегрують музикотерапію з іншими методами терапії через мистецтво та психосоціальну підтримку з урахуванням індивідуальних особливостей особистості та впливу воєнного стресу на формування механізмів подолання.

Список використаних джерел

1. Брусиловський Л. С. Музикотерапія: керівництво по психотерапії. Ташкент: Медицина, 1979. 275 с.

2. Капська А. Й. Соціальна робота: деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю. Київ: УДЦССМ, 2014. 220 с.

3. Литвинчук Л. М. Застосування методів музикотерапії як метод підвищення адаптаційної здатності організму осіб, хворих на наркоманію. *Digital Libiary NAES of Ukraine.* 2015. URL: https://salo.li/06a5f3B (дата звернення: 15.03.2025).

4. Наркоманія – проблема сучасного суспільства. *Офіційний сайт Запорізької міської ради.* 01.08.2019. URL: https://salo.li/6576C75 (дата звернення: 15.03.2025).

5. Наркополітика у світі та в Україні. Сучасні підходи до лікування наркозалежності. *Офіційний сайт «Центру громадського здоров'я МОЗ України».* 02.02.2023. URL: https://salo.li/53EA4ea (дата звернення: 15.03.2025).

6. Профілактика та корекція відхилень поведінки : навч.- метод. посібник / укл. Лариса Мафтин. Чернівці : Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 368 с. URL: https://salo.li/07dcf2c (дата звернення: 15.03.2025).

7. Скорик Т. В. Методи музичної терапії у соціальній роботі. *Збірник наукових праць Національного університету «Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка.* 2013. URL: https://salo.li/6815098 (дата звернення: 15.03.2025).

8. Degenhardt L., Hall W. Extent of illicit drug use and dependence, and their contribution to the global burden of disease. *The Lancet.* 2012. Vol. 379. No. 9810. P. 55–70.

9. Florence C. S., Zhou C., Xu L. The economic burden of prescription opioid overdose, abuse, and dependence in the United States, 2013. *Medical care.* 2016. Vol. 54. No. 10. P. 901–906.

10. Ghetti C., Chen X., Fachner Jo., Gold C. Music therapy for people with substance use disorders. *Cochrane Database Syst Rev.* 2017. №. 3. URL: https://salo.li/BC267aE (дата звернення: 15.03.2025).

11. Iraurgi I., Corcuera N. Craving: concepto, medición y terapéutica. *Norte de Salud Mental.* 2008. No. 32. P. 9–22.

12. Liu Yangyang. Music therapy in the treatment of drug addiction. *Journal of Clinical and Medical Images Case Reports*. 2014. 4(6). URL: https://salo.li/9558bD3 (дата звернення: 15.03.2025).

13. Orgillés P. Arteterapia en las drogodependencias. *Arteterapia: Papeles de arteterapia y educación artística para la inclusión social*. 2011. Vol. 6. P. 135–149.

***Наталія Павлишина**, к. пед. н., доцент,*
доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти,
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Сучасний етап розвитку інклюзивної освіти в Україні характеризується розробкою різноманітних стратегій соціально-педагогічного супроводу осіб з особливими освітніми потребами на основі розуміння і поваги до їх особливостей, можливостей та прав. Інклюзивна освіта забезпечує доступне, відкрите, безпечне освітнє середовище для дітей з різними можливостями. Вона здійснює вагомий вплив на розвиток освітнього процесу в цілому та вимагає активного впровадження нових підходів до організації професійної підготовки майбутніх педагогів, здатних працювати в умовах інклюзивного навчання.

Процес підготовки майбутніх педагогів до роботи в інклюзивних умовах передбачає формування відповідних професійних якостей: професіоналізм, дитиноцентризм, здатність до емпатії та рефлексії, етичність, толерантність, тощо [1].

Для успішного впровадження соціальної інклюзії педагоги мають: впроваджувати освітні програми відповідно до рівня психофізичного розвитку та можливостей дітей; реалізовувати варіативні форми і методи організації освітнього процесу; адаптовувати різноманітні методики навчання і виховання до осіб з особливими потребами; застосовувати системний та комплексний психолого-педагогічний супровід, тощо [5].

О. Бородіна стверджує, що «для успішної інклюзивної діяльності, майбутні педагоги повинні володіти певним рівнем професійних знань та навичками практичної роботи з дорослими, а також достатнім рівнем умінь спілкуватися, домовлятися, співпрацювати з сім'ями і вирішувати конфлікти, скорочувати психологічну відстань між батьками і педагогом» [2].

І. Малишевська визначає такі напрями підготовки педагогічних фахівців, компетентних у сфері інклюзивної освіти: впровадження

відповідних освітньо-професійних програм на засадах інклюзивного навчання; розробка сучасних та ефективних програм з підвищення педагогічної кваліфікації фахівців, що здійснюють професійну діяльність в інклюзивній сфері; створення безбар'єрного, відкритого, адаптованого освітнього середовища [4].

Н. Лещій вважає, що «важливою умовою якісної фахової підготовки педагогів до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища є оволодіння студентами сучасними педагогічними технологіями. Слід не лише розкрити сутність й особливості впровадження особистісно орієнтованих, інтерактивних, проєктних, інформаційно-комунікаційних технологій навчання, а й дати можливість студенту підготувати конспект уроку чи заняття за запропонованою технологією, захистити його, показати зразок упровадження та самостійне проведення уроку чи заняття під час практико зорієнтованої діяльності (наприклад, педагогічна практика). Формування у студентів гуманістичної позиції, коли дитину приймають такою, якою вона є, визначають метою педагогічної діяльності» [3].

Водночас І. Малишевська зазначає, що існують ряд чинників, які на сучасному етапі обмежують теоретичну підготовку майбутніх педагогів до здійснення професійної діяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища: відсутність у навчальних планах, та освітньо-професійних програмах в цілому, відповідних навчальних дисциплін та спецкурсів; дублювання змістового наповнення декількох навчальних дисциплін; відсутність чіткого конструювання, логіки вивчення та системності навчальних дисциплін у робочих навчальних планах; брак педагогічних кадрів, що забезпечують саме практичну підготовку майбутніх фахівців для інклюзивної освіти [4].

Проаналізувавши роботи науковців, ми можемо виокремити напрями підготовки майбутніх педагогів у закладах вищої освіти до професійної діяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища: фахова підготовка, психологічна підготовка, практична підготовка.

Фахова підготовка педагогів до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища передбачає забезпечення спеціаліста відповідними необхідними знаннями із дидактики та методології організації інклюзивної освіти, основ загальної та корекційної педагогіки, психології особистості, особливостей індивідуальних та вікових відмінностей осіб з особливими освітніми потребами.

Фахова підготовка педагогів є результатом багатокомпонентного освітнього процесу, що забезпечує формування широкого світогляду, високого рівня загальної культури особистості та обґрунтованого

оволодіння професійними знаннями в галузях педагогіки, психології, соціальної роботи, теорії й методології менеджменту. Вона включає здатність ефективно впроваджувати набуті теоретичні знання в практичну діяльність, а також уміння використовувати комплекс традиційних та інноваційних методів психолого-педагогічних і соціальних досліджень, пропонує сучасні педагогічні та управлінські технології.

Психологічна підготовка майбутніх педагогів до професійної діяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища полягає у формуванні професійно-орієнтованих особистісних якостей педагога. Особлива увага надається наявності у студентів мотивації до професійного навчання, яке дасть змогу ефективно виконувати педагогічну роботу з особами, що мають особливі освітні потреби.

Підготовка майбутніх педагогів до роботи в умовах інклюзивної освіти передбачає розвиток у студентів інклюзивної компетентності. Під цим поняттям розуміють комплексну особистісну характеристику, яка показує здатність педагога виконувати професійні обов'язки в інклюзивному навчальному середовищі, забезпечуючи рівень можливостей для всіх учасників освітнього процесу, враховуючи їх індивідуальні здібності, потенціал, умови, рівень готовності та спеціальні освітні потреби.

Практична підготовка майбутніх педагогів до професійної діяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища спрямована на розвиток у них умінь, які відповідають різним видам діяльності з особами, які мають особливі освітні потреби. Під час практичної діяльності здобувачі освіти покращують опановувати нові компетентності. Це відбувається через участь у патронажній та волонтерській роботі, координацію взаємодії з громадськими організаціями, налагодження партнерських взаємодій та формування нових соціальних ролей.

Отже, ефективність навчання осіб з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища значною мірою залежить від якості підготовки майбутнього педагога до роботи в зазначених умовах. Підготовка майбутніх фахівців має охоплювати не лише професійну, але й психологічну та практичну складові. Такий підхід сприяє підвищенню рівня освіченості педагогів, розвитку їхніх етичних і моральних якостей, а також стимулює особистісне зростання. Це дозволить сформувати педагогів нового покоління, здатних ефективно працювати в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Список використаних джерел:

1. Бабакова О.С. Готовність педагогів до впровадження інклюзивної освіти в Україні. Педагогіка здоров'я : збірник наукових праць IV

Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 210-річчю з дня заснування Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди / за загальною редакцією акад. Прокопенка І.Ф. Харків : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. 2014. С. 625–626.

2. Бородіна О.С. Роль вчителя в оптимізації взаємовідносин «педагоги-батьки» в інклюзивному освітньому середовищі. Педагогіка здоров'я: збірник наукових праць IV Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 210-річчю з дня заснування Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди / за загальною редакцією акад. Прокопенка І.Ф. Харків : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. 2014. С. 629.

3. Лещій Н.П. Професійна підготовка майбутніх фахівців до роботи з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку в умовах інклюзивної освіти. Актуальні питання корекційної освіти. 2017. Вип. 3. С. 156–164.

4 Малишевська І.А. Забезпечення підготовки педагогічних фахівців до роботи в умовах інклюзивної освіти. Витоки педагогічної майстерності. 2017. Випуск 20. С. 158–162.

5. Потапюк Л.М. Соціальна інклюзія у сучасних освітніх закладах. Витоки педагогічної майстерності : журнал / Полтав. нац. пед. ун-т імені В.Г. Короленка. Полтава, 2021. Випуск 27. (Серія «Педагогічні науки»). С. 205–210.

***Владислав Пантєлєєв**, викладач біології і екології,*
ВСП «Технічний фаховий коледж ЛНТУ», м. Луцьк

АНІМАЛОТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ДЦП

У сучасних умовах інклюзивної освіти та соціальної реабілітації особливого значення набуває пошук ефективних методів психолого-педагогічної підтримки дітей з дитячим церебральним паралічем (ДЦП). Соціалізація таких дітей — один із ключових аспектів їх успішної інтеграції в суспільство. Серед нетрадиційних, але результативних підходів варто виокремити анімалотерапію — метод лікувально-корекційної дії за допомогою спеціально навчених тварин. Залучення до взаємодії з тваринами сприяє налагодженню емоційного контакту, формуванню навичок комунікації, розвитку впевненості у власних силах та зменшенню соціальної ізоляції.

ДЦП залишається на сьогодні складним захворюванням, тяжкість якого визначається ураженням багатьох систем організму, складними

руховими розладами та деформацією кінцівок [1]. Значні порушення функцій опорно-рухового апарату обмежують соціальну свободу дитини, формують психотип дитини з інвалідністю. Незважаючи на свою довгу історію вивчення, церебральний параліч і дотепер є однією з найбільш складних проблем медицини і суспільства в цілому [2]. Це зумовлено значною поширеністю цієї патології серед населення і не завжди вчасно його діагностикою.

Церебральний параліч є однією з найбільш частих причин дитячої інвалідності, поширення ДЦП у Європі становить від 2 до 3 на 1000 живих новонароджених. Даний показник практично не змінюється вже впродовж останніх 40 років. Згідно з галузевою статистикою, поширення ДЦП в Україні становить 2,56 на 1000 осіб. Діагноз ДЦП ставиться дитині у віці 10-12 місяців і з цього часу діти повинні знаходитися під наглядом дитячого невролога, фізичного терапевта, ортопеда [3].

На сьогодні більшість учених вважають, що дитячий церебральний параліч (paralysis cerebralis infantilis) є групою центральних рухових порушень (кірково-підкіркових синдромів), за яких в антенатальному, перинатальному і ранньому неонатальному періодах розвитку відбувається гостра і хронічна дія етіологічного чинника (чинників), що призводить до ушкодження головного мозку і подальшого порушення розвитку переважно рухової сфери [4].

Метою комплексної соціальної реабілітації, включаючи засоби фізичної терапії дітей з руховими порушеннями є зменшення проявів клінічної симптоматики — лікування болю, підвищення рівня рухової функціональної активності, полегшення догляду за дитиною, попередження винекнення ускладнень. В комбінації з іншими втручаннями, які направлені на корекцію асоціативних рухових порушень та супутньої симптоматики, сприяти незалежності та досягненню найбільш повної соціальної інтеграції для дітей з обмеженими функціональними можливостями.

Серед багатьох чинників, які впливають на ефективність анімалотерапії, виділяють декілька груп: психологічні, фізичнні, емоційні. Психологічні чинники, пов’язані з тим, що діти не сприймають тварин як конкурентів, або тих, хто оцінює їх вміння чи знання. При взаємодії з тваринами дитина веде себе природно, зникає скованість. Все це сприяє тому, що зникає необхідність витрачати час фахівця на боротьбу з психологічним напруженням дитини.

Фізичні чинники пов’язані з безпосередньою сенсомоторною активністю, яка відбувається під час взаємодії з тваринами. Наприклад, при іпотерапії (терапії з використанням коней) дитина залучається до активних

рухів, що стимулює розвиток м'язового тонусу, координації, рівноваги. Подібний фізичний контакт позитивно впливає на моторну сферу, покращує загальне самопочуття та фізичний стан дитини з ДЦП. Також присутній ефект тілесного контакту, що зміцнює почуття безпеки та довіри.

Емоційні чинники охоплюють глибокий психоемоційний зв'язок між дитиною і твариною. Для дитини з ДЦП взаємодія з лагідною, дружньою твариною часто стає джерелом позитивних емоцій, радості, внутрішнього комфорту. Тварина виконує роль емоційного «посередника», що допомагає встановити контакт із навколишнім світом. Внаслідок цього зменшуються прояви замкненості, знижується емоційна напруга, покращується настрій і мотивація до спілкування.

Результати аналізу свідчать, що анімалотерапія має значний позитивний вплив на процес соціалізації дітей з ДЦП. Взаємодія з тваринами активізує емоційно-соціальну сферу, стимулює розвиток комунікативних навичок і знижує рівень тривожності. Анімалотерапія може ефективно інтегруватися в систему комплексної реабілітації та інклюзивної освіти за умови наявності професійного супроводу й індивідуального підходу до кожної дитини.

Список використаних джерел

1. Крись-Пугач А.П., Кінчая-Поліщук Т.А. Сучасні аспекти проблеми дитячого церебрального паралічу. *Ортопед. травматол*. 1999. № 2. С. 112-114.

2. Чеботарьова О. В. Дитина із церебральним паралічем. Харків : Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 40 с.

3. Про затвердження та впровадження медико-технологічних документів зі стандартизації медичної допомоги при органічних ураженнях головного мозку у дітей, які супроводжуються руховими порушеннями. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0286282-13#Text (дата звернення: 09.04.2025).

4. Башкін І.М. Сучасні тенденції в фізичній реабілітації осіб з церебральним паралічем. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : наук, моногр. / за ред. С. С. Єрмакова. Харків, 2009. С. 17- 20.

***Тетяна Полухтович**, к. пед. н., доцент,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ЛОГОНЕВРОЗ І ЛОГОРИТМІКА У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМИ

Проаналізуємо в контексті теми дослідження, що таке заїкання або логоневроз, або затинання і як допомагає логоритміка у забезпеченні роботи здорового артикуляційного апарату дитини. На сьогодні фахівці не прийшли до єдиної думки, яким терміном позначити цю невротичну форму (дискусії не припиняються). Заїкання розглядається як порушення темпо-ритмічної організації мовлення, обумовлене судомним станом артикуляційного апарату. В окремих моментах темп може бути пришвидшений, сповільнений або змінений, тобто порушується й ритм. Важливо зрозуміти, що заїкання обумовлене саме судомним станом артикуляційного апарату. Фахівці доводять, що судом відбувається у тонкій глотковій мускулатурі, скорочуються м'язи і, відповідно, маємо такі особливості. Заїкання, як було зазначено вище, *невротична форма*, яка виникає разом з певною психотравмуючою ситуацією у 2 – 3 роки, а потім може новою хвилею з'явитися у 6-літньої дитини. Наголосимо: є подія, після якої виникає заїкання. *Неврозоподібна форма* з'являється внаслідок організаційних особливостей. У дорослих, скажімо, після контузії під час війни. Існує чимало історій про те, як дитину злякала собака, і вона почала заїкатись. Такий момент не пов'язаний із початком заїкання при типовій організації мозкової діяльності. Це означає, що певний тип нервової системи більш схильний до заїкання і якщо таких передумов немає, то заїкання не виникає. Учені дискутують, чи може прихована ліворукість стати причиною заїкання, чи все-таки причиною є неузгодженість у роботі півкуль головного мозку? У дитини в якийсь момент почалися зупинки в мовленні. Як це виглядає:

– проговорювання складів першої частини слова;

– застрягання на певному звуці (дитині треба більше зусиль, вонанапружується)

– хочеться багато розповісти і багато разів проговорюється одне і теж слово (клатерінг).

Назвемо особливості учнів, що мають заїкання:

– можуть соромитися власного мовлення;

– потребують розуміння;

– використовують додаткові рухи;

– потребують більше часу для висловлювань;

– не мають інтелектуальних обмежень;

– вчителю не можна перевіряти техніки читання.

Судоми не виникатимуть під час співу, ритмізованої діяльності рекламування віршів; слухання музики в навушниках. У вирішенні зазначеної проблеми на допомогу приходить логоритміка, яка поєднує мовлення, музику і рух, є ефективно-дієвим методом роботи з дітьми з мовленнєвими паталогіями. «Практика показує, що регулярне включення в музичні заняття елементів логоритміки, сприяє швидкому розвитку мови та музикальності, формує позитивний емоційний настрій, навчає спілкуванню з однолітками»[1,с.44]. Зазначимо, ритмізація додає комфорту в мовленні і це один із корекційних засобів під час роботи з заїканням. А рухи рук і тулуба при читанні вірша розглядаються як частина корекційних методик (фонетична ритміка).., і педагог має дати можливість саме так поводитися дитині.

Список використаних джерел

1.Аніщенко Н., Ярошенко І. Роль логоритміки в музично-мовленнєвому розвитку дітей дошкільного віку. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи.* Серія «Педагогічні науки». 2021. Розділ 2. С.44-52. URL: https://pi.iod.gov.ua/images/pdf/2021_2/6.pdf (дата звернення: 26.01.2025).

***Лілія Потапюк**, к. пед. н., доцент,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПЕДАГОГА З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ, ЯКІ МАЮТЬ ОСОБЛИВІ ОСВІТНІ ПОТРЕБИ

На сьогодні особливої уваги та підтримки потребують родини, які виховують дітей з особливими потребами. Це пов’язано з тим, що ціннісна система перебуває у стані кризи, а в родинних стосунках помітна тенденція до втрати традиційних сімейних орієнтирів і цінностей. Спостерігається суттєва зміна у ставленні батьків до своїх дітей: малеча часто залишається без належної уваги, відчуває нестачу емоційної підтримки та не має достатнього почуття безпеки в суспільстві. Ослаблення виховної ролі родини спричиняє поступову зміну внутрішнього світу дитини. Взаємодія батьків з дитиною, яка має особливі потреби, значною мірою впливає на розвиток їх психічних якостей, викликаючи глибокі зміни в їхньому особистісному становищі. Родина виступає первинною інституцією, числом осередків розвитку та формування дитини, де створюється база для її соціальної адаптації.

З огляду на це сучасна гуманістична парадигма передбачає новий підхід до осіб із порушеннями розвитку та збільшення суспільної уваги до сімей, які виховують таких дітей. У цьому зв'язку активно вивчаються питання, пов'язані з періодизацією змін у ставленні суспільства до людей з особливими потребами; підтримкою родини, що мають дітей із особливими потребами; співпрацею педагогів із батьками та закладом освіти із такими сім'ями. Окрему увагу приділяють розробці ефективних моделей співпраці сім'ї та школи, а також дослідженню особливостей супроводу таких родин, що підкреслює актуальність розвитку проблем.

Науковці мають власну думку щодо чинників, які покращують адаптацію «особливих» дітей до навчального середовища, і стверджують, що «активне залучення дітей із особливими освітніми потребами в освітній процес загальноосвітньої школи залежить від багатьох чинників, серед яких чільне місце посідає визначення та поєднання головних детермінант останнього. Ці чинники, що складають підґрунтя процесу навчання, формують і увиразнюють мету та завдання навчання. Саме через аналіз ключових детермінант інклюзивного навчання можемо побачити й усвідомити як причини, що спонукають до розвитку інклюзії в освітньому середовищі, цілі кожного учасника навчального процесу, наявні засоби для їхньої реалізації, так і виявити шляхи легітимізації інклюзії загалом» [2, с. 16].

Тісна взаємодія батьків із закладами освіти забезпечує їхню активну участь у навчально-виховному процесі та сприяння школі в ефективній роботі з їхньою дитиною. Успіх дитини у навчальному середовищі значною мірою залежить від обізнаності та залученості батьків, їхньої готовності до співпраці, професійної допомоги та сумлінного виконання своїх обов'язків. Коли батьки стають активними партнерами вчителів, це значно полегшує освітній і виховний процес, сприяючи гармонійному розвитку дітей із особливими освітніми потребами.

Суттєвими особливостями педагогічної діяльності є особистісні якості та характерні риси вчителя. У структурі професійно-особистісної підготовки педагогів можна виокремити такі компоненти:

Особистісний компонент – охоплює рефлексивні настанови, мотиваційну сферу, а також погляди й переконання педагога.

Мотиваційний компонент – включає систему стійких мотивів праці в умовах інклюзивної освіти й орієнтацію педагога на визнання кожної дитини як активного учасника освітнього процесу.

Креативний компонент – рішення поєднання творчого підходу до організації навчальної діяльності та стимулювання розвитку творчого мислення у дітей.

Діальнісний компонент – охоплює професійно-педагогічну компетентність, необхідність для роботи з дітьми, що мають особливі освітні потреби.

Для результативної співпраці закладу освіти з батьками дітей з особливими освітніми потребами пріоритетними завданнями є:

– створення умов для тісної взаємодії батьків і педагогів із забезпеченням ефективного вирішення проблеми, що забезпечується в процесі виховання дитини з особливостями розвитку;

– врахування емоційного аспекту у комунікації між вчителями та батьками;

– залучення батьків до активної участі у громадському житті навчального закладу;

– допомога батькам в адаптації до суттєвих змін у соціальному середовищі, що є особливо актуальним в умовах воєнного стану.

Науковці виділяють фактори, які «допомагають навчальному закладу залучати батьків до активної участі в прийнятті всіх рішень, які стосуються дітей з особливими потребами. Основні серед них:

– сприятлива атмосфера, коли педагогічний колектив дружно налаштований і зацікавлений в усьому;

– постійне двостороннє спілкування між родиною дітей і школою;

– сприйняття батьків як колег» [1].

У процесі взаємодії педагогів із батьками загалом забезпечується узгодженість комплексу послуг, необхідних для їхньої спільної діяльності. Проте ця співпраця супроводжується низкою серйозних труднощів, серед яких можна виділити такі:

– недостатня професійна підготовка педагогічних працівників;

– обмеженість знань педагогів щодо навчання й консультування батьків дітей з особливими потребами;

– низький рівень сформованості інклюзивних компетентностей у педагогів;

– упереджене ставлення батьків до інклюзивної освіти;

– слабка компетентність батьків у питаннях виховання та розвитку дитини;

– емоційне відсторонення від дітей та прагнення створити соціально-прийнятний образ батьківської поведінки;

– відсутність системи емоційної підтримки тощо.

Одним із важливих завдань педагогів є підтримка батьків у розумінні суті проблеми, пошуку шляхів її вирішення та виявленні потенційних можливостей у вихованні дитини. Вчителі повинні чітко усвідомлювати, що кожна родина є унікальною, має свої особливості, потреби та ресурси. Саме тому необхідно знаходити індивідуальний підхід до кожної сім'ї та шукати компромісні варіанти розв'язання питань.

Отже, лише за умов ефективної співпраці між закладом освіти та батьками можна досягти успіху у вихованні дітей з особливими освітніми потребами. Така взаємодія допомагає батькам накопичувати досвід, розширювати знання про індивідуальні особливості власної дитини, що дає їм змогу своєчасно надавати необхідну підтримку та допомогу.

Список використаних джерел

1. Єфімова С.М. Налагодження партнерських стосунків з родинами. URL: http://www.ussf.kiev.ua/iearticles/93/ (дата звернення: 07.04.2025).

2. Козіброда Л. Основні моделі організації інклюзивної освіти в умовах загальноосвітньої школи (початок XXI ст.). *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології.* 2020. № 8 (102). С. 15–27.

***Дарина П'явка**, ст. гр. КПЛ-36*
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м.Луцьк
***Науковий керівник:** Полухтович Т. Г., к. пед. н., доцент,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У РОБОТІ З ДІТЬМИ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ

У контексті дослідження питання використання інноваційних технологій у роботі з дітьми із загальним недорозвитком мовлення, – зазначимо, що мовлення розвивається в процесі онтогенезу паралельно з фізичним і розумовим розвитком дитини та служить показником її загального розвитку. Ми не можемо обійти поза увагою саме цю проблему дисбалансу мовлення. Практично завжди при порушенні фонематичних процесів говоримо лише про випадок змішувань звуків. Навіть змішування звуків, близьких за артикуляційними ознаками, можуть бути пояснені порушеннями сформованості слухової уваги, слухового контролю чи фонематичних уявлень дитини. Підкреслимо, що робота вітчизняної освіти у питаннях корекції мовлення особливих дітей в сучасних реаліях спрямовуються на їх вирішення і включає ефективні способи, діагностичні

процедури, створення сприятливих умов для отримання позитивного результату. Відзначимо також, що збільшення кількості мовленнєвих порушень серед дітей вимагають реалізації нових напрямків: творчого пошуку освітніх концепцій, принципів, суттєвих змін у змісті, формах і методах навчання, виховання, професійності освітян. Сьогодні у глобальному світі відзначається стрімкий розвиток технологій, які проникають у кожну сферу нашого життя, тому у корекційній роботі відкриваються нові можливості для впровадження й використання інноваційних технологій.

«Інноваційні технології – це впроваджені, нові, що володіють підвищеною ефективністю, методи та прийоми, які є кінцевим результатом інтелектуальної діяльності педагога. Саме під інноваційними логопедичними технологіями дослідники розуміють ретельно продуману у всіх деталях технологію, яка базується на впровадженні сучасних, нових методів корекційної роботи, з метою підвищення її ефективності» [2]. Аналіз наукових джерел вказує на інтерес з боку вчених-дослідників, логопедів-практиків, які присвятили чимало досліджень. Так, у контексті розглянутої проблеми нами отримано цікаву інформацію на вебінарах Т.Білик, виступи на науково-практичній конференції «Дошкільна освіта: інновації для особливих дітей» тощо.

Відмітимо, що загальний недорозвиток мовлення (ЗНМ) – це складне мовленнєве порушення, при якому у дитини з нормальним слухом й інтелектом порушуються усі компоненти мови – лексика, фонетика, граматика. Тому актуальність впровадження різноманітних інноваційних технологій у роботі з дітьми із ЗНМ має охоплювати такі функції, як: увага, пам‘ять, мислення, дрібна моторика, моторна координація. Нами вказано вище, що у роботі з особливими дітьми важливо не лише накопичувати, збагачувати й уточнювати словниковий запас, а створювати умови для збагачення мовного досвіду дитини. Назвемо такі інноваційні технології, як: синквейн, мнемотехніка, цифрові технології.

Синквейн сприяє розвитку лексико-граматичних навичок у дітей із ЗНМ, дозволяючи їм виявляти суттєві елементи інформації, формулювати власні думки і полегшує засвоєнню понять, розширюючи словниковий запас.

Мнемотехніка – це система методів для розвитку пам'яті, яка полегшує запам'ятовування інформації через використання символів і схем. Використання *мнемотаблиць* дає змогу ефективніше сприймати і переробляти зорову інформацію, зберігати і відтворювати відповідно до поставлених навчальних завдань [1].

Цифрові технології ще один ефективний інструмент у корекційній роботі дітей із ЗНМ. Використання мультимедійних презентацій, відео, анімацій допомагає зацікавити дітей, зробити навчання більш інтерактивним і зрозумілим. Розвивають слухове сприйняття, зорову пам'ять. Спеціалізовані програми для розвитку мовлення: вправи на фонематичний слух, артикуляцію, словниковий запас, граматику відіграють велику роль.

З метою корекції моторних функцій освітяни застосовують тілесно-орієнтовані техніки, як: логопедичний масаж, логоритміка, кріотерапія, суджок-терапія. З метою стабілізації емоційної сфери – арт-терапевтичні методики: музикотерапія, ізотерапія, казкотерапія, пісочна терапія [3,с.124].

Отже, заняття з використанням інноваційних технологій позитивно відображаються на розвитку дрібної моторики рук, зорово-моторної координації, уваги, уяви, пам'яті дитини, що суттєво впливає на перетворення її мовлення у повноцінну систему, здатну до саморозвитку й саморегуляції; засвоєння нею нових мовних знань та якісного їх використання у комунікативній і лінгвістичній ланках.

Список використаних джерел

1.Войтко В. Застосування основ мнемотехніки для корекції розвитку дітей з особливими освітніми потребами в педагогічній практиці вчителя-дефектолога Тетяни Лєонової. *Розвиток професійної компетентності педагогічних працівників в умовах неперервної освіти*: науково-методичний вісник. 2022. №58. С.443–457.

2.Інноваційні технології в корекційній роботі з дітьми з особливими освітніми потребами : навч.-метод. посібник / за заг. ред. Л. Галенко. Харків: «Друкарня Мадрид», 2018. 110 с.

3.Черніченко Л. А. Використання інноваційних технологій у логопедичній роботі з дітьми. *Формування здоров'язберігаючих компетенцій дітей та молоді: проблеми, розвиток, супровід*. Умань: ФОП Жовтий О. О., 2017. Вип. ІІІ. С. 124–126.

***Микола Руденко**, к.пед.н., доцент,*
доцент кафедри професійної освіти,
Київський національний університет будівництва і архітектури, м. Київ

ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ КНУБА

На сучасному етапі становлення системи вищої освіти в Україні, в контексті реалізації ідей створення студентоцентрованого, гендерно чутливого, інклюзивного та інформаційно-цифрового освітнього середовища великого значення набуває необхідність формування у майбутніх педагогів інформаційної компетентності у галузі інклюзивної педагогіки.

У Київському національному університеті будівництва і архітектури ця ідея закладена у місії формування нової генерації фахівців, здатних модернізувати будівельну й архітектурну галузь України.

Інклюзія сьогодні стає педагогікою індивідуального підходу та потребує вивчення особливостей розвитку кожної дитини, створення індивідуальної траєкторії особистісного зростання. З цією метою слід обирати ефективні технології, спрямовані на задоволення освітніх потреб дітей з обмеженими освітніми потребами (ООП). Постає необхідність здійснювати відповідну підготовку фахівців інженерно-педагогічного профілю з достатнім рівнем інклюзивної компетентності, що змушує вводити в контекст освітніх програм відповідних освітніх компонентів.

В освітньо-професійних програмах першого (бакалаврського) рівня вищої освіти «Професійна освіта (Будівництво та зварювання) за спеціальністю 015 «Професійна освіта» спеціалізації 015.31 «Професійна освіта (Будівництво та зварювання)» галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка», Професійна освіта (Машинобудування)» за спеціальністю 015 «Професійна освіта» спеціалізації 015.34 «Професійна освіта (Машинобудування)», «Професійна освіта (Комп'ютерні технології) за спеціальністю 015 «Професійна освіта» спеціалізації 015.39 «Професійна освіта (Комп'ютерні технології) успішно впроваджена освітня компонента 19 «Основи гендерної та інклюзивної педагогіки» об'ємом 5 кредитів ECTS.

Метою освітньої компоненти є ознайомити здобувачів освітнього рівня «бакалавр» із теоретичними основами ґендерної і інклюзивної педагогіки, сформувати необхідний рівень знань, умінь, навичок, що дозволить майбутнім інженерам-педагогам у їхній майбутній професійній діяльності створити комфортне освітнє середовище в умовах закладів професійної (професійно-технічної) освіти (ЗП(ПТ)О).

Завдання курсу «Основи гендерної та інклюзивної педагогіки»:

засвоєння теоретичних знань про механізми, закономірності та особливості гендерного розвитку особистості;

– ознайомлення з дієвими вітчизняними та закордонними напрацюваннями у галузі теорії гендерної та інклюзивної педагогіки;

– розвиток розуміння важливості розробки ґендерної методології, значення ґендерного аналізу та ґендерної і інклюзивної освіти;

– освоєння педагогічних технологій та методик, що дозволяють працювати з ґендерними та інклюзивними проблемами у викладацькій діяльності.

На сьогодні з особливою актуальністю постає питання щодо педагогічної компетентності сучасного педагога ЗП(ПТ)О загалом та інклюзивної компетентності зокрема. Вимога сьогодення до сучасного педагога в закладах професійної освіти не просто бути ретранслятором знань, а бути модератором, помічником, тьютором та модератором здобувачів освіти [3].

Отже, професійна діяльність педагога стає мультифункціональною та розширює свої межі, що й обумовлює її назву – соціально-педагогічна діяльність. Слід акцентувати увагу на тому факті, що інклюзія стосується не тільки учнів з особливими потребами, а й усіх учасників освітнього процесу.

На думку науковця Н. Фіголь, розрізняють такі компоненти інклюзивної компетентності: мотиваційний, когнітивний, операційний і рефлексивний [5, с. 201]. Готовність сучасного педагога до змін, самоосвіти, пізнання нового має бути представлена у професійній компетентності не лише з точки організації дидактичного процесу, а й до створення конформного освітнього середовища для всіх його учасників, у тому числі тих, хто має ООП. Безумовно, сучасний педагог це той, хто знає, розуміє і здатен організувати власну професійну діяльність з елементами соціально-педагогічних аспектів.

Соціально-педагогічна діяльність сучасного педагога – це різновид професійної діяльності, спрямованої на надання допомоги дитині в процесі її соціалізації, освоєння нею соціокультурного досвіду й створення умов для її самореалізації в суспільстві [1, с. 107].

Отже, провідна ідея соціально-педагогічної діяльності полягає в гармонізації відносин між усіма учасниками освітнього процесу, у тому числі з тими, хто має особливі освітні потреби.

Інклюзивна готовність майбутнього інженера-педагога представлена механізмом, що включає в себе комбінацію професійних якостей особистості, що розкриваються через комплекс компетентностей, які є основним показником успішності професійної діяльності в умовах закладів інклюзивної освіти. Серед таких компетентностей є К11 «Усвідомлення рівних можливостей та гендерних проблем», К 21 «Здатність упроваджувати ефективні методи організації праці відповідно до вимог екологічної безпеки, безпеки життєдіяльності та охорони і гігієни праці». Компетентність

педагога в інклюзивному середовищі – це синтез знань, умінь, навичок необхідних для успішного здійснення ним соціально-педагогічної діяльності. Важливою є інформаційна компетентність майбутнього інженера-педагога як здатність самостійно шукати, аналізувати, обирати, обробляти та передавати інформацію за допомогою усних і письмових комунікативних інформаційних технологій [2, с. 60]. Як зазначав В. Кащенко, «нівелювання, підведення усіх під одну мірку залишається первородним гріхом нашої школи звичайного типу, де сильні, талановиті діти і слабкі, невстигаючі діти повинні пристосовуватися до більшості класу» [4, с. 10].

Щодо інформаційної інклюзивної компетенції, то її слід розуміти як якість, яка дозволяє педагогові самостійно шукати, аналізувати, селекціонувати, обробляти та передавати необхідну інформацію за допомогою вербальних та невербальних комунікативних інформаційних технологій.

До тематики, що включає ОК 19 «Основи гендерної та інклюзивної педагогіки» належать:

Загальні засади інклюзивної педагогіки. (Розвиток та становлення інклюзивної педагогіки як науки, її об'єкт і предмет. Основні категорії інклюзивної педагогіки. Інклюзивна педагогіка в системі педагогічних наук. Міжпредметні зв'язки інклюзивної педагогіки).

Дидактика як загальна теорія інклюзивної освіти та навчання. (Виникнення і розвиток інклюзивної освіти та навчання. Предмет і завдання дидактики інклюзивного навчання, її категорії. Система закладів освіти для дітей з обмеженнями життєдіяльності. Особливості організації інклюзивного навчання у закладі загальної освіти).

Особливості розвитку особистості. (Закономірності розвитку особистості. Поняття «норма» і «відхилення» у розвитку дитини. Розвиток психіки дітей з обмеженими можливостями здоров'я. Розвиток емоційної сфери молодшого школяра з різними видами дизонтогенезу. Розвиток конативної сфери у дітей з нозологіями).

Професійна діяльність учителя в умовах інклюзивного середовища. (Методологічна основа соціально-педагогічної діяльності як засобу інклюзивного навчання. Сутність соціально-педагогічної діяльності вчителя початкових класів. Закономірності, принципи, функції та напрями соціально-педагогічної діяльності. Професійна компетентність вчителя початкових класів при виконанні соціально-педагогічної діяльності в інклюзивному класі).

Форми організації інклюзивного навчання. (Форми організації навчання. Спеціальні форми інклюзивного навчання). Методи і засоби інклюзивного навчання. (Сутність, функції та структура методу. Класифікація методів навчання. Інтенсивні методи розвитку когнітивної сфери. Методи розвитку і корекції емоційної сфери. Методичні прийоми корекції конативної сфери молодших школярів).

Для здійснення соціально-педагогічної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі сучасний інженер-педагог повинен володіти інклюзивною компетентністю, що включає в себе таку інтегральну характеристику, що впливає на його здатність розв'язувати професійні завдання в умовах інклюзивного підходу до освітньої діяльності.

Соціально-педагогічна діяльність, як і будь-яка діяльність, має свою структуру: мету, зміст, засоби, результат, суб'єкт і об'єкт професійної діяльності.

Кожен елемент органічно зв'язаний і взаємодіє з іншими, але виконує свої особливі функції. Такі структури утворюють цілісними системами. Отже, соціально-педагогічна діяльність є цілісною системою [6, с. 112].

Успішність ідеї впровадження інклюзії в закладах професійної освіти України значною мірою залежить від кваліфікації та професіоналізму педагогічних кадрів. Вирішальне значення набуває проблема формування інклюзивної компетентності майбутнього інженера-педагога. Перспективи подальших досліджень полягають у пошуку ефективних технологій і засобів, які сприятимуть формуванню інклюзивної компетентності у майбутніх педагогів для професійної освіти.

Список використаних джерел

1. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.

2. Методика викладання у вищій школі: навч. посіб. / М.В. Руденко, Ю.С. Красильник, Г.Л. Корчова. Київ : КНУБА, 2022. 296 с.

3. Методика професійної освіти: навч. посіб. / Д.О. Чернишев, К.І. Почка, Г. Л. Корчова, Ю.С. Красильник, М. В. Руденко. Київ : КНУБА, 2024. 217 с.

4. Пєхота О.М. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / О.М. Пєхота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; За заг. ред. О.М. Пєхоти. Київ : А. С.К., перевидання 2001, 2004. 256 с.

5. Фіголь Н.А. Інклюзивна компетентність педагога: теоретичний аспект. Серія 5. *Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Випуск 77. 2020. URL: https://is.gd/kNRfYx

6. Шевців З.М. Основи інклюзивної педагогіки: підручник. Видання 2-ге, виправлене, доповнене. Львів : «Новий світ – 2000», 2019. 264 с.

***Анастасія Рудчик**, студентка гр. КПЛ-36*
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м.Луцьк
***Науковий керівник:** Полухтович Т. Г., к. пед. н., доцент,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЛОГОПЕДИЧНОЇ РИТМІКИ

Дошкільний вік відіграє ключову роль у формуванні особистості дитини. Також з 2 до 4 – 5 років два освновні аналізатори, які забезпечують засвоєння дитиною звукової сторони мовлення, перебувають у стадії функціонального дисбалансу: мовленнєво-слуховий досягає своєї зрілості, а формування й удосконалення мовленнєво-рухового ще продовжується. Саме цей період є найбільш критичним у формуванні фонологічної системи мовлення дитини. Без належного розвитку чіткого і правильного мовлення неможливо ефективно навчитися спілкуватися і будувати взаємини з навколишнім світом. Тому своєчасне засвоєння правильного мовлення допомагає дитині впевнено розвивати свої комунікативні якості й мислення. Мовлення не є вродженою навичкою, воно поступово формується в процесі розвитку. До п'ятирічного віку дитина має навчитися правильно вимовляти всі звуки [2, с. 235].

Одним із ефективних методів розвитку мовлення у дошкільників є *логопедична ритміка.* Логоритміка використовується в корекційній педагогіці, а також допомагає у всебічному розвитку дошкільнят, включаючи їх самовираження. Складовими логоритміки є музика (сприяє збагаченню музичної культури дітей), ритміка (стимулює рухову активність) та мовлення (декламація віршів, виконання пісень). Заняття з логоритміки мають спрямованість на розвиток загальної і дрібної моторики, покращення роботи дихальної системи, регуляцію м'язового тонусу, а також на розвиток слухової уваги, пам'яті, емоцій, міміки й артикуляційного апарату дітей. Заняття, зазвичай, прив'язані до певних лексичних тем, що дозволяє працювати освітянам над збагаченням словникового запасу, вдосконаленням зв'язного мовлення.

Зазначимо, що мовленнєві навички, спів і рухи у дітей розвиваються через наслідування дорослих і відтворення. Тому педагоги створюють цікаві сюжети з елементами новизни, поєднуючи їх із грою й використанням

яскравого наочного матеріалу. Такий підхід стимулює інтерес до спілкування, сприяє мовленнєвому наслідуванню, розвиває дрібну і загальну моторику, а також емоційно-естетичний смак. На кожному занятті застосовуються різні види ігор, що допомагає підтримувати інтерес дітей і встановлювати зв'язки між предметами та явищами навколишнього світу.

Однією з переваг логоритміки є те, що заняття проводяться в групах. Це допомагає краще соціалізуватися, знайти спільну мову з однолітками, активно взаємодіяти з дорослими. Логоритмічні заняття, зазвичай, проводять для дітей із подібними мовленнєвими порушеннями або з приблизно однаковим рівнем мовного розвитку. Головна мета – це подолання мовленнєвих порушень через розвиток і корекцію рухової активності. Корекційні завдання включають вдосконалення дихання, голосу, артикуляції, розвиток психомоторних навичок, як: координація, м'язовий тонус, рухова пам'ять, здатність до переключення уваги. До виховних завдань входить розвиток почуття ритму, вміння ритмічно рухатися під музику, критично оцінювати свої рухи й мовлення [2].

У логоритміці використовуються наочні, словесні і практичні методи. Наочні методи забезпечують яскраве чуттєве сприйняття і розвиток рухових відчуттів. Назвемо: 1) наочно-зорові: показ педагогом правильного виконання рухів, використання зразків з навколишнього середовища, наочних посібників та інших орієнтирів; 2) наочно-слухові: використання музики для регулювання рухів. Словесні методи орієнтовані на свідомість дітей і допомагають їм зрозуміти завдання. Цей комплексний підхід до логоритміки сприяє всебічному розвитку дитини, зокрема її мовленнєвих і рухових здібностей. Практичні методи дають змогу перевірити правильність сприйняття рухів через м'язово-моторні відчуття.

Н.І. Луцан розглядає «мовленнєво-ігрову діяльність як двокомпонентне утворення, в основі якого лежить розвиток дитячого мовлення засобами гри. У мовленнєво-ігровій діяльності ми виокремлюємо такі її аспекти: психологічний, лінгвістичний, естетичний»[1, с. 120].

Підсумовуючи сказане, підкреслимо, що логоритміка – важливий інструмент для розвитку мовлення у дошкільників. Вона виконує оздоровчу, розвивальну, навчальну, пізнавальну, виховну, корекційну, організаційну, профілактичну й соціально-комунікативну функції. Логоритміка допомагає вирішувати різні завдання, такі, як:

– розвиток моторики та емоційно-вольової сфери,

– нормалізація психічних процесів,

– регулювання збудження і гальмування,

–розвиток навичок конструктивної діяльності у виправленні мовленнєвих недоліків,

–розвиток зв'язного мовлення.

Список використаних джерел

1.Луцан Н. Розвиток зв'язного мовлення дошкільника в мовленнєво-ігровій діяльності: лінгводидактичний аспект. *Наука і освіта.* 2014. № 10. С. 119 – 122.

2.Черніченко Л. Діагностика і корекція мовлення у дітей дошкільного віку. *Acta Paedagogica Volynienses*, 1, С. 234–238.

Лариса Садова, *к. філол. н. доцент,*
доцент кафедри іноземної та української філології,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

МЕДІАОБРАЗ ІНКЛЮЗІЇ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Українське суспільство початку XXI століття зазнало багатьох культурних, ментальних, ціннісних змін, що зумовлено як суттєвим впливом глобалізаційних процесів, так і переорієнтацією українського соціуму з пострадянських цінностей і наративів на європейські та світові ціннісні орієнтири, серед яких провідне місце займає ідея поваги до кожної людської особистості. Така переорієнтація українського суспільства суттєво позначилася на ставленні до людей з інвалідністю, відбулися вагомі зміни щодо впровадження інклюзивності, збільшення ступеня участі всіх громадян у житті соціуму.

Інклюзія передбачає розробку і застосування таких конкретних рішень, які зможуть дозволити кожній людині рівноправно брати участь у суспільному, академічному житті, а також активну участь усіх зацікавлених сторін в отриманні бажаного результату. Українське суспільство стало зацікавленим у тому, щоб стати інклюзивним та позбавитися сегрегації – різновиду дискримінації, який полягає у фактичному чи юридичному відокремленні в межах одного суспільства тих суспільних груп, які вирізняються за расовими, гендерними, соціальними, релігійними чи іншими ознаками, та в подальшому законодавчому обмеженні їхніх прав.

Особливості роботи журналіста з соціально-чутливими темами в медіа під час війни (на прикладі людей із порушеннями слуху) проаналізували М. А. Рожило, П. С. Заболотна [7]. Дослідниці О. Голуб, Є. Кузьменко

розглянули проблему висвітлення соціальних прав та вразливих груп в українських медіа. У своїй праці вони трактують інвалідність як соціальне явище, а не медичну проблему людини. [4].

На думку О. В. Соловйової, «інвалідами» людину роблять бар'єри: стереотипи й судження щодо людей з інвалідністю (ментальний бар'єр), економічні бар'єри, інституційні бар'єри, пов'язані із законами та політикою, а також бар'єри довкілля, такі як фізична недоступність, обмеження в інформації та комунікації. Бар'єри породжують дискримінацію, виключають із суспільного життя та ставлять осіб з інвалідністю у становище, що принижує їхню гідність [8].

С. Баранова, Д. Міщенко досліджують політичну коректність, основними стратегіями якої є уникнення нетактовності, фраз, слів, які можуть образити людей, указуючи на їхній вік, здоров'я, матеріальне благо, сексуальну орієнтацію, стать, запобігання виразів, які можна трактувати як образливі, як вияв упередженого ставлення щодо різних груп населення [1]. Практичні поради для журналістів щодо того, як писати про людей з інвалідністю, пропонують І. Виртосу [3], Я. Машкова [5], Л. Петрунькіна [6].

Мета дослідження – проаналізувати матеріали сучасних волинських ЗМІ, присвячені темі інклюзії, формування інклюзивного суспільства; окреслити основні тематичні групи цих матеріалів; з'ясувати роль ЗМІ у формуванні громадської думки та ставлення до людей із інвалідністю.

Матеріалом для дослідження стали публікації волинських ЗМІ «Район.in.ua», «Конкурент», «Волинські новини», «Insider Media», «Misto.media», «Волиньpost» за 2024 рік та січень 2025 року, а також публікації про людей із інвалідністю у волинських ЗМІ за 2018–2024 рр.

ЗМІ відіграють особливу роль у висвітленні теми інклюзії, адже вони формують громадську думку та можуть змінювати ставлення суспільства до людей з інвалідністю та інших вразливих груп, саме тому важливо розуміти, як регіональні ЗМІ висвітлюють тему інклюзії в суспільстві.

Роль ЗМІ у висвітленні теми інклюзії можна окреслити такими ключовими аспектами:

1. Підтримка кампаній та ініціатив, які мають на меті впроваджувати інклюзію в суспільстві. Журналістські матеріали такого плану висвітлюють діяльність місцевої влади, громадських організацій, представників громадянського суспільства, інформують читачів про новації та проєкти.

Серед проаналізованих публікацій засвідчено значний в кількісному плані ряд матеріалів, мета яких – популяризувати кампанії з підтримки інклюзії, розповісти про заходи, які відбулися в громадах Волині («На

Волині створюють центр денного догляду для дітей з інвалідністю», «Insider Media», 04.02.2025; «До реабілітаційного центру Луцька торік звернулось понад 6,5 тисяч пацієнтів», «Misto.media», 24.01.2025).

Ряд публікацій висвітлює нові ініціативи, якими можуть скористатися люди з інвалідністю («У центр реабілітації у Луцьку придбають лабораторію ходи», «Misto.media», 27.01.2025; «У Луцьку відкрили ветеранський простір. Графік роботи», «Misto.media», 24.01.2025).

Частина матеріалів цієї групи інформують про події, заходи, акції, які вже відбулися та були ініційовані громадськими організаціями, що відстоюють права людей з інвалідністю («Лучани з порушеннями зору просять покращити озвучку в транспорті», «Misto.media», 04.01.2025).

2. ЗМІ повинні висвітлювати проблеми та виклики, з якими стикаються люди з інвалідністю, серед яких недостатність безбар'єрних умов, дискримінація на роботі, упереджене ставлення, стереотипи тощо.

Часто інклюзію, впровадження інклюзивного навчання в школах звужують до поняття безбар'єрності. Проте безбар'єрність – лише одна зі складових частин інклюзії. Безбар'єрність зосереджує увагу на створенні доступного фізичного середовища, інклюзія охоплює ряд соціальних, культурних та освітніх процесів. Інклюзія як явище стосується створення умов для того, щоб усі люди малі рівні можливості для участі в усіх аспектах життя суспільства. Це не лише про доступність середовища, а й про створення такого середовища, де кожна людина відчуває себе прийнятою, цінною та має змогу реалізувати свій потенціал. Інклюзія охоплює освітні, робочі, культурні й соціальні сфери, орієнтуючись на забезпечення рівних прав та можливостей.

Незначна частина проаналізованих матеріалів висвітлюють проблему створення безбар'єрного середовища, яке дасть змогу людям з інвалідністю забезпечити своє право на освіту, медичну допомогу, пересування тощо. («У Луцьку менше половини зупинок є безбар'єрними», «Misto.media», 27.01.2025).

Поодинокі матеріали волинських ЗМІ торкаються проблеми упередженого ставлення до людей з інвалідністю («Луцька «Інтер Атлетика» вибачилась за образу людей з інвалідністю, які хотіли потрапити в спортзал» («Конкурент», 30.01.2025)).

3. ЗМІ, які висвітлюють тему інклюзії, варто порушувати у своїх матеріалах проблему негативних стереотипів, які склалися щодо людей із інвалідністю, а також намагатися розвіяти такі стереотипи, формуючи неупереджений образ людини з інвалідністю. ЗМІ можуть створювати

матеріали, які порушуватимуть проблему формування толерантного суспільства за законами поваги до людської гідності.

У досліджуваних матеріалах волинських ЗМІ не виявлено публікацій, які розвінчують негативні стереотипи про людей із інвалідністю, натомість наявні численні матеріали, де такі стереотипи транслюються. Матеріал «У Луцьку запрацювало безплатне таксі для ветеранів. Як викликати» («Misto.media», 17.01.2025) натрапляємо на такі речення: *«У Луцькій громаді запрацювало таксі для ветеранів, які не можуть пересуватися самостійно»; «Ветеранів, які втратили здатність самотужки пересуватися через ампутацію, можуть підвезти у лікарню, ЦНАП, магазин, банк, вокзал чи просто на прогулянку в парку».* У короткому новинному матеріалі на кілька речень двічі зосереджено увагу на стереотипному твердженні про людей з інвалідністю, як про неспроможних або таких, які є тягарем. При написанні таких матеріалів варто уникати пасивних слів та слів, які асоціюються з людиною, як жертвою, а також вживати слова, що показують повагу до людей з інвалідністю як активних громадян, які контролюють власне життя [3].

4. ЗМІ відіграють важливу роль у підвищенні обізнаності щодо питань інклюзії, масмедіа повинні транслювати достовірну та повну інформацію про інклюзію як процес забезпечення рівних можливостей для всіх людей. Серед публікацій волинських ЗМІ протягом 2018–2024 рр. засвідчено лише два матеріал, який інформує про те, що таке інклюзія та які мовні конструкції доречні для позначення осіб із інвалідністю («Хто вигадав «крісло колісне» і чому не «з особливими потребами»? 10 порад, як говорити про інклюзію», «Misto.media», 21.08.2024; «Інклюзія – це більше, ніж пандуси: що важливо знати про повагу і доступність», «Конкурент», 29.10.2024).

Роль ЗМІ у висвітленні теми інклюзії не може зводитися лише до інформування про громадські чи державні проєкти та ініціативи чи до порушення питання безбар'єрності окремих закладів чи міста загалом, а насамперед у тому, щоб постійно та кваліфіковано транслювати думку про те, що інклюзія – це процес, до якого має бути залученим суспільство загалом. Серед бар'єрів, які породжують дискримінацію, виключають із суспільного життя та ставлять осіб із інвалідністю у становище, що принижує їхню гідність, існують не лише інституційні бар'єри, пов'язані із законами та політикою, бар'єри довкілля, фізична недоступність окремих об'єктів, а насамперед ментальний бар'єр, тобто ряд хибних стереотипів та суджень про людей з інвалідністю, розвінчувати які мають змогу масмедіа.

5. ЗМІ повинні інформувати про позитивні приклади втілення інклюзії, а також історії успіху людей із інвалідністю. Варто акцентувати увагу на успіхах людей із інвалідністю в різних сферах: спорті, культурі, освіті, бізнесі тощо. Це допомагає руйнувати стереотипи і демонструє, що інклюзія приносить користь не тільки самим людям з інвалідністю, але й усьому суспільству. У матеріалах цього типу людей із інвалідністю краще зображувати як людей, які роблять внесок у життя суспільства, а не як людей, які потребують опіки з боку інших.

У волинських ЗМІ засвідчено незначну кількість публікацій, які висвітлюють історії успіху людей із інвалідністю («Виборює золоті медалі та керує у Луцьку ветеранським хабом: історія воїна, який втратив на війні ноги», «Волиньpost», 24.10.2024; «Після ампутації ноги переїхав на Волинь та працевлаштувався: історія бійця із Запоріжжя», «Волиньpost», 17.10.2024. Серед публікацій волинських ЗМІ не виявлено матеріалів, у яких до кола експертів із певної теми залучали б людей із інвалідністю, хоч такий підхід належить до вдалих способів висвітлення теми інвалідності.

На нашу думку, показовим є також те, що про інклюзивне навчання виявлено лише два новинних повідомлення («Ковель першим на Волині запроваджує нову соціальну послугу для інклюзивного навчання дітей», «Волинські новини», 24.01.2025). Одне з таких повідомлень містить негативні стереотипи про людей із інвалідністю, за якими дитина з інвалідністю інакша, ніж інші діти: *««Ми бачимо, що ці дітки, вони однакові, що вони мають ріні права і дехто із них ставить ті ж цілі, що й інші діти. І це показує хороший ефект і бачимо позитивний ефект не тільки на дітей з інклюзивною освітою, а й на інших дітей», – розповідає психолог школи»*. («У школі під Луцьком відкрили інклюзивні класи. ВІДЕО», «Волиньpost», 05.11.2019).

Така інформаційна тиша свідчить про те, що тема інклюзивного навчання у волинських ЗМІ висвітлена недостатньо, а отже, ЗМІ не сприяють формуванню позитивного ставлення громадськості до інклюзивного навчання. Оскільки ця тема не висвітлена регіональними ЗМІ, у сфері інклюзивного навчання можуть панувати застарілі стереотипні уявлення про дітей з інвалідністю та про те, що діти з інвалідністю мають навчатися лише в спеціалізованих навчальних закладах

Значна частина новинних матеріалів волинських ЗМІ містила згадки про права людей із інвалідністю в контексті отримання відстрочки від мобілізації, новацій в отриманні інвалідності, а також в матеріалах, які інформували про незаконний перетин кордону людьми з підробленими

документами про інвалідність. Наявність таких публікацій породжує ряд нових упереджень про людей із інвалідністю.

Так, сайт «Волиньpost» у період з 1 травня 2024 року до 31 січня 2025 року опублікував 97 матеріалів, які містили згадки про людей з інвалідністю. Домінувальна частина публікацій (39 матеріалів; 40, 2 %) стосувалася реформи комісій, які встановлювали інвалідність, а також інформування громадськості про випадки фальсифікації документів про інвалідність («На Волині судили матір, яка купила «інвалідність», щоб вивезти сина за кордон», «Волиньpost», 13.10.2024).

Журналісти інших волинських медіа також часто згадували осіб із інвалідністю в контексті ухиляння від мобілізації («На Волині правоохоронець і прикордонник випускали ухилянтів за кордон», «Конкурент», 12.06.2024). Сайт видання «Волинські новини» протягом 2024–2025 рр. опублікував 62 матеріали, які містили згадки про осіб із інвалідністю, серед яких домінують публікації, які стосуються мобілізації, ухиляння від неї та реформи МСЕК (40 матеріалів, 64, 4 %). Видання «Конкурент» містить 45 публікацій про осіб із інвалідністю, 14 матеріалів видання стосуються реформи МСЕК, мобілізації та ухиляння від неї (31 %). Видання «Misto.media» протягом 2024–2025 рр. оприлюднило 18 матеріалів, що містили згадки про осіб із інвалідністю, серед яких переважають матеріали, які інформують про нові можливості та проєкти (8 матеріалів), 4 публікації розповідають про явище інклюзії та життя людей із інвалідністю, 5 публікацій висвітлюють проблему реформи МСЕК. Видання «Район.in.ua» протягом 2024–2025 рр. опублікувало 18 матеріалів, які містили згадки про осіб із інвалідністю. Серед матеріалів видання домінують публікації про реформу МСЕК, ухиляння від мобілізації шляхом отримання фальшивих документів про інвалідність або створення фіктивного шлюбу (9 матеріалів, 50 %).

Вагома кількість публікацій містить згадки про осіб із інвалідністю в контексті судових процесів, інформаційних повідомлень про дорожньо-транспортні пригоди тощо. Водночас навіть такі згадки подають образ людини з інвалідністю як жертви, людини, яка не може обходитися без сторонньої допомоги («Чоловік скористався безпорадним станом потерпілої, яка є особою з інвалідністю 2 групи внаслідок неврологічної хвороби» («На Тернопільщині пенсіонер згвалтував дитину з інвалідністю», «Конкурент», 10.09.2024)).

Отже, дослідження образу інклюзії в сучасному медіапросторі демонструє, що засоби масової інформації відіграють ключову роль у формування суспільного ставлення до різноманіття та рівності. Завдяки

медіа суспільство отримує знання про осіб із інвалідністю, проте якість цієї репрезентації залишається невисокою. Незважаючи на позитивні тенденції щодо висвітлення інклюзивних тем, трапляються численні проблеми, зокрема використання некоректної лексики, поверхове висвітлення, стереотипні твердження.

Важливим кроком до формування якісного інклюзивного контенту є запровадження етичних стандартів у журналістиці, підвищення рівня медіаграмотності та співпраця з експертами у сфері прав людини й соціальної інклюзії. Відповідальність медіа не обмежується лише подачею інформації, вони мають сприяти руйнуванню дискримінаційних бар'єрів, змінювати суспільну свідомість і сприяти побудові толерантного інформаційного простору.

Отже, інклюзивний медіадискурс повинен ґрунтуватися на точності, повазі та прагненні до рівноправної репрезентації всіх соціальних груп. Лише за цих умов засоби масової інформації зможуть виконати свою суспільну місію – не лише інформувати, а й змінювати світ на краще.

Список використаних джерел

1. Баранова С., Міщенко Д. Стилістичні засоби позначення політкоректності в масмедійному дискурсі. *Проблеми гуманітарних наук : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія».* 2022. № 49. С. 11–16.

2. Бушковська Н. Що ви знаєте про інклюзивну освіту? Українська правда. Життя : сайт. URL : https://surl.li/sqaxgp

3. Виртосу І. Як розповідати про людей з інвалідністю : поради для журналістів. Детектор медіа: сайт. URL: https://surl.li/enasan

4. Голуб О., Кузьменко Є. Порадник висвітлення соціальних прав та вразливих груп в українських медіа. *Рада Європи*, 2020. 20 с.

5. Машкова Я. Інвалідність та ексклюзивність по-українськи. Як провалити тест на толерантність. Інститут масової інформації: сайт. URL: https://surl.li/kgqqjj

6. Петрунькіна Л. Інвалід чи людина з інвалідністю : нова мовленнєва етика, яку слід пам'ятати. Depo. ua: сайт. URL: https://surl.li/klfhta

7. Рожило М., Заболотна П. Особливості роботи журналіста з соціально-чутливими темами в медіа під час війни (на прикладі людей із порушенням слуху). *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Філологія. Журналістика».* 2023. Т. 34 (73). № 2. Ч. 2. С. 141–145.

8. Соловйова О. Героїзація чи жалість до людей з інвалідністю в журналістських матеріалах. *Засоби масової інформації та комунікації:*

історія, сьогодення, перспективи розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Київ : Міленіум, 2019. С. 83–85.

9. Шульська Н., Зінчук Р., Гундерук О. Образ людини з інвалідністю в українському медіапросторі: особливості номінації і журналістська етика. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Філологія. Журналістика».* 2024. Т. 35 (74). № 2. Ч. 2. С. 217–222.

***Самчук Софія**, ст. гр. СЗм-11,*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
***Оксана Жук**, к. іст. н., доцент,*
завідувачка кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ВПРОВАДЖЕННЯ ПРИНЦИПІВ УНІВЕРСАЛЬНОГО ДИЗАЙНУ ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Сучасне суспільство орієнтується на створення рівних умов для всіх, незалежно від фізичних, сенсорних чи когнітивних особливостей людини. У цьому контексті особливої ваги набуває концепція універсального дизайну, що спрямована на формування доступних просторів, сервісів і продуктів для максимально широкого кола користувачів. В умовах війни, коли кількість людей з інвалідністю зростає через поранення та інші наслідки бойових дій, впровадження принципів універсального дизайну стає не лише актуальним, а й життєво необхідним – адже йдеться про мільйони сильних, талановитих людей, які потребують підтримки для повноцінної участі в суспільному житті [6]. Тому потрібно створювати інклюзивне суспільство, де люди з обмеженими можливостями будуть повноправними членами, а універсальний дизайн у цьому плані не лише покращує якість життя людей із інвалідністю, але й робить середовище набагато комфортнішим для усіх категорій населення, незалежно від віку, статі чи фізичних можливостей [5].

Універсальний дизайн (безбар'єрний або доступний дизайн) – це підхід до проєктування, що передбачає створення середовища, об'єктів і послуг, зручних і доступних для всіх людей без потреби в додатковій адаптації. Ця концепція була сформульована у 1995 році в Центрі універсального дизайну при Університеті Північної Кароліни. Її суть полягає в тому, щоб з самого початку проєктувати простори, речі та послуги таким чином, щоб вони відповідали потребам якомога ширшого кола

користувачів – незалежно від наявних чи можливих функціональних обмежень. Це стосується як громадських місць і транспорту, так і технологій, засобів комунікації та інформаційних ресурсів [5].

Основні засади універсального дизайну охоплюють низку важливих принципів:

1. Принцип рівності та доступності передбачає створення середовища, яке не виділяє окремі групи користувачів і не нав'язує їм стереотипів. Продукти та простір мають бути зручними для людей із різними фізичними й когнітивними можливостями. У разі неможливості універсального підходу – необхідно забезпечити альтернативні рівноцінні рішення.

2. Гнучкість у використанні означає, що дизайн враховує різні потреби користувачів. Це, наприклад, може бути громадський транспорт із підйомником, меблі з регульованою висотою тощо.

3. Зрозумілість і простота – ще один принцип, що гарантує легкість у користуванні незалежно від рівня освіти, досвіду, віку або мовних знань людини.

4. Доступність інформації забезпечує сприйняття повідомлень незалежно від сенсорних можливостей користувачів.

5. Толерантність до помилок передбачає зниження ризику небажаних наслідків від випадкових чи помилкових дій.

6. Зниження фізичного навантаження – дизайн повинен передбачати мінімальні фізичні зусилля під час взаємодії з об'єктами.

7. Адекватність простору – передбачає наявність достатнього місця для вільного доступу або пересування незалежно від фізичних характеристик та мобільності користувача [4].

Впроваджувати універсальний дизайн можна у різних сферах, до прикладу:

– архітектура та міське середовище: будівлі повинні бути доступними для усіх людей. Сюди можуть відноситись безбар'єрні входи та виходи з будівель, автоматичні двері і сенсорні кнопки, пандуси із правильним нахилом та шириною, ліфти із тактильними чи аудіоіндикаторами, що допомагають людям із хворобами зору орієнтуватися у просторі, спеціальні тактильні покриття для людей з порушеннями зору, наявність понижень бордюрів для безпечного пересування маломобільних груп населення.

Найкраще коли безбар'єрний дизайн інтегрований у весь процес дизайну, враховуючись на етапі проектування об'єкту, адже так значно дешевше, ніж потім виправляти, перебудовувати і перепланувати об'єкт [3].

– транспорт: громадський транспорт повинен бути доступним для всіх, в тому числі для людей з інвалідністю. Загалом в Україні спостерігається позитивна динаміка у створенні доступного транспорту для осіб з інвалідністю. У містах дедалі частіше з'являється сучасний транспорт із низькою підлогою та є покращення у інфраструктурі зупинок. Крім того, «Укрзалізниця» поступово адаптує вокзали та поїзди для комфортного користування людьми з обмеженою мобільністю.

– освіта та інформація: освітній процес має бути доступним для всіх учнів та студентів незалежно від їхніх фізичних можливостей: адаптовані навчальні матеріали, що включають книги шрифтом Брайля, аудіопідручники та цифрові матеріали, використання субтитрів та мови жестів під час лекцій і навчальних відео, використання цифрових технологій та онлайн-освіти для забезпечення доступу до знань.

– робоче середовище: працевлаштування осіб з інвалідністю вимагає створення відповідних умов на робочому місці, а саме: гнучкого графіку роботи, що дозволяє людям працювати у зручний для них час, використання спеціальних технологій, таких як програмне забезпечення для розпізнавання голосу, тактильні дисплеї та слухові апарати, адаптація офісів та робочих приміщень, включаючи безбар'єрний доступ, просторі робочі місця та ергономічні меблі.

В Україні за останні роки зроблено важливі кроки щодо оптимізації робочого середовища для людей з інвалідністю. Законодавство передбачає пільги та фінансову підтримку для підприємців і компаній, які створюють інклюзивні робочі місця. До прикладу 18 березня набула чинності постанова Кабінету Міністрів від 21 лютого 2025 року № 273, що «визначає умови, механізм, розміри та строки виплати роботодавцям, фізичним особам - підприємцям, які є особами з інвалідністю, компенсації фактичних витрат за облаштування робочих місць…, провадження господарської діяльності/незалежної професійної діяльності … для осіб з інвалідністю» [2]. З початку 2025 року «роботодавці отримали за програмою 34 млн грн компенсації за облаштування 448 робочих місць для людей з інвалідністю. У 2024 році програмою скористались понад 1500 підприємців, які облаштували майже 2000 робочих місць для людей з інвалідністю. Держава компенсувала бізнесу витрати на 129 млн грн» [1].

Незважаючи на переваги доступного дизайну, існують певні виклики у впровадженні цієї стратегії, а саме: недостатня поінформованість суспільства, фінансові обмеження та необхідність оновлення нормативно-правової бази, але з розвитком технологій та врахуванням міжнародного досвіду стає очевидним, що поетапне впровадження принципів

універсального дизайну є важливим етапом на шляху до створення рівноправного та інклюзивного суспільства.

Отже, інтеграція принципів універсального дизайну є ключовим чинником у формуванні доступного середовища для осіб з інвалідністю. Завдяки системному підходу можна створити простір, у якому кожен почуватиметься зручно та безпечно. Для ефективної реалізації цих принципів необхідна тісна взаємодія між державними інституціями, бізнесом і громадськими організаціями, що у перспективі сприятиме гармонійному та інклюзивному розвитку суспільства. Після завершення війни Україна зіткнеться з викликом відбудови населених пунктів, і саме впровадження універсального дизайну під час цього процесу гарантуватиме доступність житлових об'єктів, закладів охорони здоров'я та соціальної інфраструктури для всіх громадян, зокрема людей з інвалідністю.

Список використаних джерел

1. Набули чинності зміни до програми компенсації витрат за облаштування робочих місць для людей з інвалідністю. *Ligazakon.* URL: https://is.gd/nN0p6v (дата звернення: 05.04.2025).

2. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2023 р. № 893: Постанова від 21 лютого 2025 р. № 273. Київ, 2025. *Верховна рада України.* URL: https://is.gd/hF5MyT (дата звернення: 05.04.2025).

3. Створюємо світ без бар'єрів. Що таке універсальний дизайн. *Джерело. Центр соціальних послуг та реабілітації.* URL: https://is.gd/c0sTYV (дата звернення: 05.04.2025).

4. Універсальний дизайн: коли простір комфортний для всіх. *Українська правда.* URL: https://is.gd/GRY537 (дата звернення: 04.04.2025).

5. Універсальний дизайн як виклик війні. *Українська правда*. URL: https://is.gd/pUQm7D (дата звернення: 04.04.2025).

6. Яка кількість людей з інвалідністю в Україні. *Факти.* URL: https://is.gd/9gXxxY (дата звернення: 04.04.2025)

***Світлана Сидорчук**, викладач спецдисциплін,*
ВСП «Технічний фаховий коледж ЛНТУ», м. Луцьк

ІНКЛЮЗИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ: ІНТЕГРАЦІЯ В СУЧАСНЕ СУСПІЛЬСТВО

Інклюзивні технології є одним із найпотужніших засобів інтеграції осіб з обмеженими можливостями в сучасне суспільство. В епоху цифрових

інновацій вони набули статусу мостів, які допомагають стирати бар'єри, створені фізичними або сенсорними обмеженнями. Ці технології не лише покращують якість життя, але й сприяють рівноправному доступу до освіти, професійної діяльності та соціальної взаємодії.

Інклюзія завжди вимагала комплексного підходу, що враховує потреби кожної окремої особи. Наприклад, технології допомоги, такі як програми озвучення тексту, дають змогу людям із порушеннями зору спілкуватися та отримувати доступ до інформації. Так само сенсорні системи, адаптовані клавіатури й візуалізовані інтерфейси стають важливими для тих, хто має порушення моторики або сприйняття. Розробки в галузі віртуальної реальності відкривають нові горизонти в реабілітації, дозволяючи людям відчувати контроль над середовищем і тренувати життєві навички в безпечних умовах [3].

Важливим аспектом є соціальна інтеграція через інклюзивні технології. Вони дають змогу людям з обмеженими можливостями бути повноцінними учасниками суспільного життя, використовуючи платформи для дистанційної освіти, спілкування в соціальних мережах або навіть програмування й професійної діяльності. Екосистема цифрових технологій стає невід'ємною частиною такого включення, адже вона дозволяє кожному знайти своє місце та розкрити потенціал.

Але інклюзивні технології не існують у вакуумі; їхній ефект залежить від взаємодії з культурними, освітніми та соціально-економічними факторами. Для їх успішного впровадження необхідно забезпечити доступність, навчання користувачів, а також підвищення суспільної обізнаності щодо проблем інклюзії. Наукові дослідження й міждисциплінарний підхід до створення інклюзивних рішень можуть прискорити цей процес, сприяючи гармонізації технологій з потребами суспільства [1].

Інклюзивні технології також дають можливість створювати глобальну мережу взаємодії, де різноманітність не тільки приймається, але й цінується. Вони змінюють не лише фізичну, але й цифрову інфраструктуру, відкриваючи для кожного користувача рівні можливості долучатися до процесів навчання, праці чи навіть дозвілля. Наприклад, голосові асистенти, автоматизовані системи перекладу жестової мови та програмне забезпечення з адаптивними функціями інтегруються у повсякденне життя, роблячи його більш комфортним для людей з обмеженими можливостями [2].

Крім того, ці технології стимулюють розвиток етичних підходів у суспільстві. Вони демонструють, як сучасні інновації можуть бути

спрямовані не лише на бізнес чи розваги, але й на реальні зміни, що покращують життя мільйонів людей. Успіх інклюзивних технологій також допомагає переосмислити фундаментальні цінності суспільства, зокрема рівноправність і солідарність, які стають не просто ідеологією, а практикою, закріпленою в реальних рішеннях.

Важливо також відзначити, що розвиток інклюзивних технологій позитивно впливає на інші аспекти наукового прогресу. Інновації в галузі робототехніки, штучного інтелекту та інтернету речей часто знаходять застосування в розробці нових пристроїв і програм для осіб з обмеженими можливостями. Такий синергетичний підхід прискорює процес інтеграції технологій, забезпечуючи максимальний ефект для кінцевого користувача.

Зрештою, інклюзивні технології стають символом того, як технічний прогрес може перетворювати виклики на нові можливості. Вони створюють суспільство, в якому кожен може реалізувати свій потенціал, незалежно від фізичних чи сенсорних обмежень. Таким чином, вони стають не просто інструментом інтеграції, а й каталізатором суспільного прогресу, який прагне до гармонії та рівноправності для всіх.

Список використаних джерел

1. Андріяш В. Державна етнополітика України в умовах глобалізації. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2018. 328 с.

2. Краснова М. В. Договори в екологічному праві України: навч. посіб. Київ: Алерта, 2020. 216 с.

3. Скидан О. В. Аграрна політика в період ринкової трансформації: монографія. Житомир: ЖНАЕУ, 2019. 375 с.

***Ірина Стасюк**, студентка. гр. КПЛ-36*
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м.Луцьк
***Науковий керівник:** Полухтович Т. Г., к. пед. н., доцент,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

МЕТОДИ ЛОГОРИТМІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ У ДІТЕЙ З ФФПМ

Фонетико-фонематичні порушення мовлення (ФФПМ) – одна з найпоширеніших проблем у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, які лише починають засвоювати мовлення. Виникає, коли дитина має труднощі з диференціацією звуків, що негативно впливає на формування навичок правильної вимови й розуміння мовлення. Такі порушення проявляються як у проблемах із правильним відтворенням звуків, так і в

нерозвиненому фонематичному сприйнятті, що є основою для формування мовленнєвої системи. Наголосимо, що за відсутності своєчасної корекції це негативно впливатиме на академічну успішність дитини, її адаптацію в соціумі, загальний психоемоційний розвиток.

У цьому контексті логоритміка, як метод корекції мовленнєвих розладів, має значний потенціал для розвитку мовлення дитини, оскільки вона поєднує мовленнєві вправи з ритмічними рухами і музичним супроводом. Така дихотомія кількох стимулів – мовленнєвого, слухового та кінестетичного – стимулює різні ділянки мозку, сприяє кращому засвоєнню мовленнєвих навичок, розвитку фонематичного слуху, а також загальному мовленнєвому прогресу дитини. Логоритміка є ефективним *інструментом* для корекції саме фонетико-фонематичних порушень мовлення, оскільки враховує індивідуальні потреби кожної дитини, націлена на всебічний розвиток її мовленнєвої системи. Логоритміка базується на унікальному підході: мовлення, рух і музика тісно переплітаються, створюючи умови для комплексного розвитку. Під час логоритмічних занять діти не лише виконують мовленнєві вправи, а й активно рухаються, співають або грають на простих музичних інструментах, як: маракаси або барабани. Поєднання мовленнєвих завдань із ритмічними рухами допомагає дитині краще сприймати і засвоювати звуки, контролювати дихання, розвивати артикуляційну моторику [1].

Розвиток фонематичного слуху – одна з ключових цілей логоритміки. У процесі занять діти вчаться розрізняти схожі звуки, визначати їхню послідовність та місце у словах. Наприклад, вправа на слухову диференціацію передбачає порівняння схожих за звучанням слів, визначення, на якому місці в слові знаходиться певний звук: на початку, в середині чи наприкінці. Це сприяє формуванню чутливості до звукової структури мови, правильної вимови.

Проаналізуємо роль ритмічних ігор в логоритміці. Виконання ритмічних вправ на повторення звуків, складів або слів під музику допомагає дитині відчути природний ритм мови, позитивно впливає на її мовленнєву активність. Використання музичних інструментів стимулює слухову увагу і координацію: завдяки інструментам дитина відтворює різні ритмічні малюнки, що зміцнює здатність сприймати мовлення та на нього реагувати. Наприклад, гра з барабаном відтворює заданий ритм, допомагає дитині відчути послідовність і ритмічність звуків [2]. Для розвитку правильної вимови у логоритміці застосовують ритмічні промовляння звуків, складів та слів під музику. Це дозволяє дітям засвоювати правильну артикуляцію й інтонацію. Крім того, спеціальні вправи для вдосконалення

артикуляційної моторики, такі, як: ритмічне видування повітря, сприяють розвитку м'язів обличчя та покращують контроль над диханням.

Логоритміка має значні переваги у порівнянні з традиційними методами корекції мовлення. Вона забезпечує одночасну активацію кількох сенсорних каналів – зорового, слухового й кінестетичного, що сприяє глибшому засвоєнню та обробці мовленнєвої інформації. Діти не тільки чують звуки, але бачать рухи рота, відчувають ритм і темп завдяки рухам і музиці [3].

Позитивний емоційний фон занять є визначальною перевагою логоритміки. Ігрова форма занять, музика і рухи роблять їх привабливими, знижуючи рівень тривожності й стимулюючи інтерес до навчання. Зазначимо, що інтеграція музики і ритму створює умови, у яких дитина більш вільно виражає себе, відчуває впевненою.

Аналіз наукових праць українських дослідників підтверджує високу ефективність логоритмічних методів у корекції мовленнєвих розладів. Логоритміка значно покращує фонематичний слух і артикуляційні навички у дітей. Успішна корекція фонетико-фонематичних порушень мовлення вимагає не лише методичних занять, але й належного середовища, співпраці педагогів і батьків. Логоритміка інтегрує в корекційний процес різноманітні вправи, спрямовані на розвиток мовленнєвих, слухових і моторних навичок, але для досягнення стабільного результату важливою є систематичність занять і врахування індивідуальних особливостей дитини [4].

Під час застосування логоритмічних вправ логопедам рекомендується структурувати заняття так, щоб діти отримували позитивний досвід і мотивацію до участі. Логоритмічні вправи мають проводитися в ігровій формі, оскільки це допомагає дітям долати психологічний бар’єр і відкриватися до занять. Музика та рухи, що супроводжують мовленнєві вправи, сприяють зосередженню та підвищенню інтересу, позитивно впливають на емоційний стан дітей. Це робить заняття більш приємними, адже діти почуваються комфортно і розслаблено.

Для логопедів важливо також дотримуватися поступовості у введенні вправ, починаючи з простих ритмічних завдань, таких, як: повторення звуків під музику, і поступово ускладнюючи їх, вводячи складніші мовленнєві та координаційні вправи. Наприклад, можна почати з простих ритмічних плескань і відтворення звуків за логопедом, а згодом перейти до завдань, що потребують уважності. Регулярні заняття, поступове збільшення їх складності допомагають дітям освоювати навички, не відчуваючи надмірного тиску [5].

Батьки можуть продовжувати практикувати з дитиною ритмічні вправи та ігри вдома. Для прикладу, ритмічне промовляти склади чи звуки під улюблену музику дитини або разом створювати ритм за допомогою домашніх предметів — ложок, каструль чи інших інструментів. Такі вправи не тільки закріплюють навички, отримані під час занять, а й підтримують мовленнєвий розвиток. Невеликі досягнення мають бути помічені і позитивно оцінені, адже це мотивує дитину, розвиває впевненість у власних силах [6].

У практиці логопедів і педагогів використовуються візуальні матеріали, як: картки з зображеннями чи піктограми, які супроводжують кожну вправу. Це полегшує розуміння завдань, особливо для дітей із порушеннями уваги або розладами аутичного спектра. Візуальні матеріали допомагають структурувати заняття, забезпечують додаткові підказки.

Висновки. Логоритміка як метод корекції мовленнєвих порушень зарекомендувала себе як ефективний і багатогранний підхід, особливо в роботі з дітьми, що мають фонетико-фонематичні порушення мовлення. Завдяки поєднанню мовленнєвих, рухових і музичних елементів, цей метод впливає на різні аспекти розвитку дитини – від фонематичного слуху і координації до уваги і ритму. Як наголошувалось вище, такі заняття не лише розвивають фонематичний слух і поліпшують артикуляційні навички, а й сприяють загальному гармонійному розвитку дитини, стимулюючи її когнітивні й емоційні можливості. Однією з важливих переваг логоритміки є її здатність залучати кілька сенсорних каналів. Водночас ігрова форма занять і музичний супровід створюють позитивний емоційний фон. Логоритмічні вправи стимулюють інтерес до мовленнєвої активності, забезпечуючи індивідуальний підхід і підтримку, таку важливу для дітей, які мають труднощі у вимові й сприйнятті звуків.

Список використаних джерел

1. Котик М. О. Логоритміка в контексті логопедичної корекції. *Логопедія.* 2019. №3. С. 42–45.

2. Семенюк А. В. Логоритмічні вправи для дітей з мовленнєвими порушеннями. *Дефектологія.* 2020. №6. С. 78–82.

3. Мартиненко Л. Г. Комплексний підхід до розвитку фонематичного слуху у дітей. *Вісник психології і педагогіки*. 2021. №5. С. 115–119.

4. Дорошенко І. В. Особливості розвитку фонематичного слуху у дітей з мовленнєвими порушеннями. *Актуальні питання спеціальної педагогіки.* 2019. №8. С. 93–97.

5. Петренко М. Д. Логоритмічні вправи як засіб корекції мовленнєвих порушень. Київ: Академія, 2020.102 с.

6. Кирилюк С. О. Логоритміка: навчально-методичний посібник для корекційної педагогіки. Львів: Центр Європи, 2018. 143 с.

***Ірина Сулік**, ст. гр. КПЛ-36*
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м.Луцьк
***Науковий керівник:** Полухтович Т. Г., к. пед. н., доцент,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ ЛОГОРИТМІКИ ТА АКТИВНИХ РУХІВ

Логоритміка є важливим корекційним заняттям для розвитку мовлення дітей. Логоритміку розглядають як – спеціальну методику, яка поєднує музичні, ритмічні вправи, активні рухи та мовні завдання для корекції й розвитку мовлення. Основними засобами логоритміки є ігри, вірші, музика та рухи. Такий підхід дозволяє створити природне середовище для розвитку слухової уваги, дрібної та загальної моторики, а також формування творчих здібностей у дітей. Музичний супровід створює ритм і динаміку, завдяки чому у дитини виникає бажання рухатися, відтворюючи завдання.

«Проблему використання логопедичної ритміки в системі корекції мовленнєвих порушень в дітей дошкільного віку розглядають теоретики та практики. О. Боряк зазначає, що логоритміка є засобом корекції просодичної сторони мовлення дітей старшого дошкільного віку з дизартрією, М. Омельченко, В. Кордонець, Н. Юдіна пропонують застосовувати засоби логопедичної ритміки в корекційній роботі з дітьми старшого дошкільного та молодшого шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку [2,с.281].

Логоритміка має комплексну мету, основними аспектами якої є: корекція мовленнєвих порушень, тобто через ритм і повторення дитина краще засвоює мовні навички, автоматизує вимову. Наступний важливий аспект логоритміки – це збагачення словникового запасу за допомогою пісень, віршів та скоромовок, діти вивчають нові слова та вирази. Далі – розвиток мовленнєвого дихання завдяки спеціальним вправам, які вчать правильно дихати під час вимови і сприяє плавності мови. І крайній важливий аспект це – гармонійний розвиток моторики та слухової уваги

завдяки вправам, що вимагають координації. У дитини розвивається здатність контролювати свої рухи та слухати. «З огляду на особливості психофізичного розвитку дітей із порушеннями інтелекту, процес впровадження засобів логопедичної ритміки в корекційно-педагогічну роботу з ними відрізняється певною своєрідністю»[1, с.65].

Логоритміка має особливу ефективність завдяки простим заняттям. Заняття розроблені так, щоб діти дошкільного віку могли легко їх виконувати. Вправи базуються на повторенні: дорослий показує завдання, а дитина відтворює його. Педагог, фахівець, а також і батьки показують вправу, яку дитина повинна повторити. Для підвищення ефективності заняття проходять поступово, у міру розвитку можливостей дитини та в неквапливому темпі, що створює позитивну атмосферу. Важливо підтримувати гарний настрій під час виконання завдань, адже це сприяє кращому засвоєнню матеріалу. Запам'ятовування мовного матеріалу спеціально не вимагається. Головне – виконувати все без поспіху і в гарному настрої. Завдання ускладнюються поступово, залежно від здібностей дитини.

Логоритміка сприяє правильній, плавній вимові, розвитку слуху, моторики, пам'яті, уваги і творчих навичок у дітей. Отже, логоритміка — це ефективна методика для розвитку мовлення і загального гармонійного розвитку дітей. Вона дає можливість покращити мовленнєві навички, формувати правильну вимову, розвивати координацію рухів, пам’ять, творчі здібності. Заняття з логоритміки – це не тільки корисне, але й цікаве проведення часу, яке допомагає дітям отримувати задоволення від навчання й розвиватися всебічно.

Список використаних джерел

1.Омельченко М.С., Кордонець В.В., Юдіна Н.М. Особливості застосування засобів логопедичної ритміки в корекційно-педагогічній роботі з дітьми з порушеннями інтелектуального розвитку старшого дошкільного та молодшого шкільного віку. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. №78. С.64-67.

2. Стахова Л., Зелінська-Любченко К., Кравченко А. Логоритмічні вправи в процесі корекції порушень мовлення дітей дошкільного віку. URL: https://aqce.com.ua/download/publications/749/738.pdf/ (дата звернення: 15.10.2024).

Володимир Терпелюк, к.пед.н., доцент,
доцент кафедри психології і соціальної роботи
Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної
академії імені Тараса Шевченка, м. Кременець
Наталія Кирилюк, *ст. гр. СР- 41*
Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної
академії імені Тараса Шевченка, м. Кременець

АРТ-ТЕХНОЛОГІЇ В СУЧАСНІЙ ПРАКТИЦІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Творчі технології в сучасній практиці соціальної роботи стають важливим інструментом для покращення ефективності роботи соціальних працівників та надання допомоги клієнтам. Ці методи допомагають не лише вирішувати конкретні соціальні проблеми, але й сприяють розвитку особистісних якостей, зміцненню взаєморозуміння та підтримці позитивного емоційного фону у процесі соціальної допомоги.

Сучасне суспільство висуває все більш високі вимоги до людини. Однак останнім часом спостерігається тенденція до збільшення кількості дітей, що мають у своєму розвитку проблеми біологічної та соціальної природи. Це діти з особливими освітніми потребами. Освіта, навчання та розвиток таких дітей наразі є найважливішою соціально-педагогічною проблемою, оскільки такі діти є беззахисні в оточуючому світі, порівняно зі своїми однолітками, що нормально розвиваються. Вони не завжди здатні самостійно аналізувати свої дії, знаходити вихід з конфліктних ситуацій. Такі діти потребують допомоги педагога, який брав би щиру участь у їх долі.

Тому у сучасній педагогічній науці та практиці ведуться пошуки ефективних методів гармонійного розвитку дитини з ООП шляхом бережливого формування її емоційно-вольової та пізнавальної сфери. Одним з таких є арт-терапевтичний метод, який передбачає проведення занять з використанням мистецтва в медичних та профілактичних цілях. Це дозволяє ефективно стимулювати формування дитини з ООП в гармонії з її можливостями.

Сучасні дослідження в галузі арт-терапії представлені в наукових працях О. Вознесенської, О.Копитіна, Л.Терлецької, Л.Нікішиної, Л.Федоткіної, Л.Вадрус, Н. Некряч, О. Образцової та ін [5].

Метою статті є визначення ефективних арт-терапевтичних технік та аналізу можливостей їх застосування у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.

Термін «арт-терапія» був введений в 1938 році Адріаном Хіллом. Основною метою арт-терапії є гармонізація людини, її психологічного та емоційного стану [1]. Тому значення цього методу особливо зростає, коли справа стосується дітей з ООП. Завдяки розробці можливостей самопізнання та самовираження за допомогою художньої діяльності, можна змінити стереотипи поведінки таких дітей, збільшити їх адаптивні здібності, знайти компенсаційні можливості такої дитини та в кінцевому підсумку - успішно її соціалізувати.

Серед переваг арт-терапії, відзначених як зарубіжними, так і вітчизняними фахівцями, можна виділити найважливіші:

– створює позитивне емоційне ставлення;

– дозволяє звертатися до тих реальних проблем або фантазій, які з будь-якої причини важко обговорити вербально;

– дає можливість експериментувати з найрізноманітнішими почуттями, дозволяє відпрацювати думки та емоції, які дитина звикала подавляти;

– розвиває почуття внутрішнього контролю (стимулює розвиток правої півкулі мозку, відповідальної за інтуїцію та орієнтацію в просторі);

– сприяє творчому самовираженню, розвитку уяви, естетичного досвіду, практичних навичок зображувальної діяльності, художніх здібностей в цілому;

– збільшує адаптивні можливості дитини до повсякденного життя, зменшує втому, негативні емоційні стани та їх прояви [6].

Результати наукових досліджень у свідчать про те, що серед арт-терапевтичних технік найбільш ефективними у роботі з дітьми є ізотерапія, музикотерапія, ігротерапія, казкотерапія.

1. Ізотерапія – використання малювання та інших видів образотворчого мистецтва для вираження емоцій, допомагає дітям вивільнити внутрішні переживання і працювати через проблеми без вербального пояснення. Це дозволяє дітям візуалізувати свої емоції та почуття, що значно полегшує їх розуміння і обробку.

2. Музикотерапія – включає прослуховування музики або активну участь у музиці, що допомагає дітям розслабитись, знижувати рівень тривожності і покращувати емоційний стан. Музика може виступати як засіб самовираження та комунікації, особливо для дітей, які мають труднощі з вербальним вираженням.

3. Ігротерапія – метод, який використовує гру для розвитку соціальних навичок, вирішення конфліктів та вираження емоцій. Ігра дозволяє дитині розвивати творчий потенціал і взаємодіяти з іншими через рольові моделі,

що може допомогти у вирішенні особистісних проблем і психоемоційних труднощів.

4. Казкотерапія – використання казок як інструменту для вирішення внутрішніх конфліктів і навчання. Казки дозволяють дітям впізнавати себе у персонажах, переживати різні ситуації та отримувати нові способи подолання труднощів [4, с. 88].

Ці техніки дозволяють дітям виражати свої емоції, що є важливим етапом у їхньому психічному розвитку та забезпеченні психологічної підтримки в різних ситуаціях.

Важливим аспектом творчих технологій є їх інтеграція в індивідуальний підхід до кожного клієнта. Кожен метод вибирається з урахуванням специфіки проблеми, з якою звертається особа, і особливостей її психологічного стану.

Сучасні соціальні працівники активно інтегрують ці методи в свою роботу, щоб забезпечити більш ефективну допомогу та підтримку у процесі соціальної адаптації, реабілітації та розвитку особистості клієнтів.

Список використаних джерел:

1. Калька Н., Ковальчук З. Практикум з арт-терапії: навч.-метод. Посібник. Ч. 1. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 232 с.

2. Іваннікова С. Подолання труднощів у стосунках. Психолог. 2012. № 7. С. 43–45.

4. Тараріна О. Практикум з арт-терапії в роботі з дітьми. К.: Астамір-В, 2018. 256 с.

5. Колісник О. Знайома незнайомка – арт-терапія. Психолог. 2013. № 22. С. 22–25.

6. Бєляєва М. Арт-педагогіка для вчителя. Освіта України. Київ, 2014. №1–2. С. 12.

***Юрій Тулашвілі**, д. пед. н., професор,*
професор кафедри комп'ютерних наук,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
***Оксана Димарчук**, вчитель інформатики,*
опорний заклад «Вишнівський ліцей» Вишнівської сільської ради,
Ковельський район, с. Вишнів

СПЕЦИФІКА НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ОСІБ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

Порушення роботи зорового аналізатора призводять до зміни статусу дитини в групі однолітків, провокують виникнення в неї ряду специфічних установок у шкільному житті. Невдачі та труднощі, з якими дитина стикається при нездатності швидко прочитати пропонований текст, зрозуміти, що вчитель написав на дошці при виконанні складно скоординованих дій під час уроку, викликають складні переживання та негативні реакції, що виявляються в невпевненості, пасивності, самоізоляції, неадекватній поведінці і навіть агресивності. Багатьом дітям з порушеннями зору властивий астенічний стан, що характеризується значним зниженням бажання вчитися, нервовою напругою, підвищеною стомлюваністю. Діти з порушеннями зору опиняються у стресових ситуаціях частіше, ніж їхні однолітки. Постійна емоційна напруга, почуття дискомфорту можуть спричинити емоційні розлади, порушення балансу процесів збудження та гальмування у корі головного мозку.

На психічному розвитку людини з порушеним зором позначаються час появи зорового дефекту і ступінь порушення зору, наявність інших порушень здоров'я, процеси ефективності лікування та психолого-педагогічної корекції, ситуація в сім'ї тощо. Психічний розвиток може порушитися вдруге навіть тоді, якщо дитина мала лише порушення зору і не було жодної поєднаної патології. У слабозорих дітей виникають такі самі проблеми у розвитку, що і у незрячих, але вони менш виражені. Ситуація ускладнюється тим, що багато таких осіб мають й інші порушення здоров'я.

На формування особи з порушеним зором впливають як біологічні, так соціальні чинники, а саме: несприятливі умови сім'ї чи соціального оточення, обмежені можливості доступу до отримання інформації та спілкування з іншими людьми. Хоча учні з порушеннями зору можуть виконувати багато таких самих видів діяльності, що і зрячі діти, ці зовнішні фактори можуть впливати на освіту різними способами, змушуючи учнів з порушеннями зору навчатися по-різному. Деякі учні для досягнення мети можуть використовувати традиційні методи, а іншим необхідні будуть спеціальні умови та різні інструменти для навчання. Зазначені умови повинні бути розроблені та детально обговорені командою психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами.

У слабозорих учнів кількість отримуваної інформації значно менша, ніж у їх однолітків. Її сприйняття та переробка йде повільніше, а деякі об'єкти взагалі залишаються поза увагою дитини. Внаслідок цього учні з порушеннями зору можуть втрачати орієнтацію в просторі, не можуть відстежувати зміни, що відбуваються навколо, визначати об'єкти та оцінювати їх ознаки, співвідносити почуте з конкретними образами,

встановлювати взаємозв'язки між об'єктами. Дітям з порушеннями зору притаманне обережне та повільне пересування, причинами чого є власне не можливість правильно оцінити відстань та величини в просторі. Так, у дітей з порушеннями зору проявляється недолік отримання інформації, внаслідок чого виникають проблеми у навчальній та трудовій діяльності, комунікації, ігрових прийомах.

Домінуючими видами мислення у слабозорих учнів, є словесно-логічне і наочно-образне. Тому при навчанні слабозорих дітей більш ефективним буде використання прийому усного викладу інформації, що знижує навантаження на зір учня під час уроку. Під час проведення опитування завдання слід давати дозовано, чітко та правильно формулювати питання.

Педагогу необхідно навчитися розпізнавати ознаки інтелектуальної та зорової перевтоми і вживати заходи щодо їх профілактики. Про причини зорової перевтоми можна судити за такими критеріями, як наближення до очей текстів, погіршення підкреслення, поява відволікань, руховий неспокій. Для учнів з порушеннями зору характерна поява зорової втоми до четвертого уроку, до кінця п'ятого уроку зір значно знижується. З метою попередження зорової та загальної стомлюваності необхідно дотримуватись дозування зорового навантаження. Безперервне зорове навантаження учнів 5-11 класів не має перевищувати 20 хвилин, відпочинок між періодами зорової напруги має бути не менше 5 хвилин.

Дотримання розподілу навантаження може досягатися за рахунок своєчасної зміни видів діяльності: переведення уваги із зорової діяльності на інші види діяльності (прослуховування, тактильна діяльність, рух), включення в роботу кількох аналізаторів, проведення спеціальних вправ для очей.

Дітям із порушеннями зору властиве зниження довільної уваги, що обумовлено порушенням емоційно-вольової сфери. Вони відчувають утруднення переходу від одного виду діяльності до іншого. Внаслідок порушення зорових функцій у них порушена цілісність сприйняття образів відображуваних предметів та дій. При запам'ятовуванні матеріалу на перший план у них виходить словесно-логічна пам'ять. Але внаслідок недостатньої значущості об'єктів і понять, що позначають їх, матеріал швидко забування, тому уявлення і знання слабозорих учнів про предмети реального світу є недостатніми та схематичними. Для вирішення задач успішного навчання педагогам необхідно створювати спеціальні умови навчання, адаптувати навчальний матеріал відповідно до особливих потреб дітей з порушеннями зору.

Специфіка навчання та виховання слабозорих дітей проявляється в обліку загальних закономірностей, специфічних особливостей розвитку; формуванні прийомів, способів навчальної, ігрової, трудової діяльності; диференційованому та індивідуальному підході; застосуванні спеціальних форм і методів навчання, оригінальних посібників та адекватної корекційної наочності, оптики та тифлотехнічних засобів, що розширюють пізнавальні можливості; створенні спеціальних санітарно-гігієнічних умов, організації корекційної роботи.

Оскільки учні з порушеннями зору не можуть використовувати свій зір як основний засіб навчання, вони, як правило, покладають надію на свої органи дотику, слуху, нюху, смаку, руху та залишкового зору, щоб отримати інформацію зі свого навчального середовища. Щоб подолати цей спосіб навчання, педагоги повинні створювати середовище, яке є привабливим і доступним за допомогою усіх органів чуття, щоб люди з порушеннями зору могли навчатися. Оскільки діти від природи допитливі, надзвичайно потрібним є використання універсального дизайну для створення середовища для відпочинку. Використання кольорів, чітких великих друкованих слів, різноманітних текстур, тактильних маркувань, наклейок, підказок об'єктів та різноманітних матеріалів, до яких можна доторкнутися, усе це відноситься до засобів заохочення учнів до навчальної діяльності.

Процес впізнавання у слабозорих дітей кольорових, контурних, силуетних зображень не однозначний. З усіх видів діти краще розпізнають кольорові картинки, так як колір дає змогу створити в уяві додаткові форми зображення. Значно складніше діти орієнтуються в контурних та силуетних зображеннях. Чим складнішою і менш наближеною до геометричних форм є форма предмета, тим важче їм розпізнавати об'єкти. При сприйнятті контурних зображень успішність пізнання залежить від чіткості, контрастності, товщини лінії.

Велике значення надається використанню натуральної наочності, робота з якою сприяє формуванню в учнів бісенсорного (зорово-дотикового або відчутно-слухового) та полісенсорного (з використанням усіх аналізаторів) сприйняття досліджуваного наочного матеріалу. Найефективніше ознайомлення учнів з натуральною наочністю відбувається на цільових прогулянках та екскурсіях. Спостерігаючи та вивчаючи реальні об'єкти чи явища природи навколишньої дійсності в безпосередній близькості, діти знайомляться з різноманіттям та варіативністю їх ознак, якостей та властивостей. Набуваючи реалістичних уявлень про реальні об'єкти, учні починають розуміти сутність подій.

Нерідко педагогам доводиться самостійно виготовляти образотворчу наочність. При цьому необхідно враховувати смисловий зміст картинки, чіткість зображення, вік дітей, наявні у них уявлення про зображений предмет або явище (наочність має бути доступною для розуміння дітьми з порушеннями зору та відповідати їх інтересам), повинні бути точно передані форма, колір та будова зображеного предмета, просторове розташування його частин, їх пропорційне співвідношення. Для формування у дітей повноцінних уявлень необхідно не лише правильно вибрати наочність, а й методично грамотно використати її у процесі навчання. Альтернативні навчальні матеріали для учнів з порушеннями зору не завжди можуть бути придатними для діяльності в класі. Такі предмети, як олівці, кубики, іграшки, пальчикові фарби, музичні інструменти, рекреаційне обладнання або предмети сенсорного столу, є універсальними інструментами, якими можуть користуватися усі учні. Добре сплановане навчальне середовище корисне не лише для учнів з порушеннями зору, а й для усіх учнів класу.

Окрім використання різних матеріалів для дослідження існує ряд факторів, які необхідно враховувати при плануванні навчального середовища. Насамперед слід подбати про належне освітлення робочого місця. Звук у класах можна змінити, щоб усі учні могли відрізнити робочий час від вільного чи ігрового; використання FM-системи або звукових дошок для усунення небажаного шуму може бути корисним для всіх учнів.

Отож організація освітнього процесу осіб з порушеннями зору передбачає використання спеціальних освітніх модифікованих програм, підручників, навчальних посібників і дидактичних матеріалів, спеціальних технічних засобів навчання колективного та індивідуального користування; надання послуг асистента та адаптованих методів навчання і виховання; створення толерантного середовища; забезпечення доступу у будівлі організацій, що здійснюють навчальну діяльність, безперешкодне переміщення у школі та інші умови, без яких неможливе або утруднене засвоєння навчальних програм.

Список використаних джерел

1. Колупаєва А.А., Савчук Л.О. Діти з особливими потребами та організація їх навчання. Видання доповнене та перероблене : наук. метод. посіб. К. : Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. 274 с.

2. Садова І.І. Особливості навчання дітей з порушеннями зору в умовах початкової школи. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 10. 2014. С. 265-269.

***Тетяна Федончук**, ст. гр. СЗ-41,*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
***Науковий керівник**: Оксана Майборода, к. іст. н., доцент,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ДІЯЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ У СОЦІАЛЬНІЙ ПІДТРИМЦІ ДЕЗАДАПТОВАНИХ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ

Вітчизняні підходи до визначення поняття «соціальної дезадаптації» сприяють більш глибокому розумінню цього явища та його впливу на різні категорії дітей та підлітків, а також формулюванню методів подолання дезадаптації. Зокрема, Н. Гусак вивчав підготовку психологів до роботи з соціально дезадаптованими неповнолітніми. Науковець підкреслює важливість надання спеціалізованої підготовки психологам, яка включає не тільки теоретичні знання, а й практичні навички взаємодії з дітьми, що мають труднощі у соціальній адаптації. Н. Гусак акцентує увагу на необхідності формування у фахівців умінь організовувати реабілітаційні програми, спрямовані на соціалізацію таких дітей [4, с. 103].

Д. Стадник пропонує акцентувати увагу на педагогічному напрямі реабілітації дезадаптованих дітей в освітньому середовищі. На думку Д. Стадника, важливо створювати спеціалізовані педагогічні програми і методи роботи, які допоможуть дітям адаптуватися до навчального процесу і соціуму. При цьому, педагогічні методи повинні бути спрямовані на подолання внутрішніх і соціальних бар'єрів, що виникають у дітей через дезадаптацію [6, с. 150]. На необхідність проведення соціальної реабілітації дезадаптованих старших підлітків у професійних ліцеях звертає увагу Н. Глушко, яка вважає, що старші підлітки повинні мати можливість адаптуватися в умовах реального робочого середовища, отримуючи професійні навички, які допоможуть їм інтегруватися в соціум [5, с. 16].

О. Сорока та С. Калаур досліджували особливості соціальної роботи з дезадаптованими дітьми. Дослідниці наголошували на необхідності комплексного підходу до роботи з цією категорією дітей, що включає психологічну підтримку, соціальну реабілітацію та інтеграцію в соціум. Науковиці підкреслювали, що соціальна робота має бути спрямована на відновлення соціальних навичок і адаптацію дезадаптованих дітей до реального життя [7, с. 66]. Психологічні проблеми дезадаптації дітей молодшого шкільного віку вивчав Л. Ніколаєв. Зокрема, дослідник зазначає, що для цієї категорії дітей важливо враховувати особливості їхнього

психічного розвитку та створювати індивідуальні корекційні програми, які допоможуть їм подолати труднощі соціалізації [9, с. 129]. Загалом, дослідження вітчизняних науковців дозволяють розглядати проблему дезадаптації з різних аспектів, включаючи психологічний, педагогічний і соціальний підходи, що дає можливість формувати ефективні методи підтримки і реабілітації дезадаптованих дітей та підлітків у різних сферах життя.

Процес дезадаптації підлітків є багатогранним і складним феноменом, що зумовлений низкою біологічних, психологічних та соціальних чинників. Вивчення причин дезадаптації дітей та підлітків потребує комплексного підходу з боку соціальних служб, оскільки виявлення та аналіз причин дозволяє сформулювати стратегії для профілактики і корекції дезадаптаційних явищ серед молоді.

Біологічні чинники дезадаптації підлітків включають низку фізіологічних особливостей, пов'язаних з процесом статевого дозрівання та гормональними змінами, що відбуваються в підлітковому віці. Працездатність підлітків знижується на 60 %, а якість роботи – на 10 %, при цьому кількість помилок під час виконання навчальних завдань зростає [8, с. 49]. Соціальні чинники дезадаптації підлітків є визначальними у процесі розвитку дезадаптаційних процесів. Одним із основних соціальних факторів є порушення прав дітей, зокрема випадки насильства, як фізичного, так і сексуального, що набули поширення в останні роки в Україні [8, с. 50].

Згідно з даними Уповноваженого з прав людини в Україні, лише за останні три роки надійшли індивідуальні та колективні звернення від 7,5 тис дітей. За останні шість років (з 2019-2024 рр) майже 5 тис осіб були засуджені за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості осіб, де постраждалими були діти [11]. При цьому, вражаючою є статистика щодо дітей, які виховуються в неповних та неблагополучних сім'ях. Зокрема, в Україні налічується 3 млн неповних сімей, майже кожна п'ята дитина з загального числа дитячого населення проживає в такій сім'ї. Згідно зі статистикою, 93,5 % дітей з неповних сімей не мають батька, майже 3 % – матері, решта виховуються в родинах без обох батьків [2]. Саме в таких сім'ях відсутність позитивного дорослого зразка, а також низький рівень соціального захисту, стають важливими чинниками дезадаптації дітей та підлітків. У таких сім'ях підлітки часто шукають прийняття серед однолітків, що може призвести до залучення до девіантних груп і поведінки.

В Україні нараховується 62 тис дітей, позбавлених батьківського піклування, що робить їх однією з вразливих соціальних категорій. Лише 6,8 % з них є повними сиротами, решта стали сиротами за живих батьків, які

були позбавлені батьківських прав або знаходяться в місцях позбавлення волі, недієздатні або відмовилися від дітей у пологових будинках [3]. Діти біженців є ще однією з найбільш вразливих категорій, оскільки вони стикаються з низкою додаткових труднощів, пов'язаних із втратою стабільності, безпеки та звичних соціальних зв'язків. Згідно з даними української служби статистики, близько 1,5 млн дітей в Україні стали вимушеними переселенцями через війну, що триває на території нашої країни. Зокрема, діти та підлітки були змушені залишити свої домівки та переїхати в інші регіони або за кордон. Цей процес супроводжується серйозними психологічними та соціальними труднощами, які суттєво впливають на дезадаптацію дітей [1].

Для подолання та профілактики зазначених проблем, важливою є діяльність соціальних служб у соціальній підтримці дезадаптованих дітей та підлітків, особливо в умовах воєнного стану. Основним завданням соціальних служб є забезпечення індивідуалізованого підходу, що включає оцінку потреб дитини та визначення пріоритетних напрямків соціальної та психологічної допомоги. Особливістю такої діяльності є комплексний характер підтримки, що поєднує психологічну допомогу, медичне обстеження, соціально-правову допомогу та інтеграцію у навчальний процес [10, с. 42].

У роботі з дезадаптованими підлітками соціальні служби активно взаємодіють з іншими інститутами, зокрема з навчальними закладами, медичними установами та правоохоронними органами, для ефективного вирішення складних соціальних та психологічних проблем. Важливим аспектом є створення безпечного соціального середовища, що передбачає спеціалізовані заклади, де діти можуть отримувати необхідну підтримку та соціалізацію. Також, у практиці соціальних служб важливим є напрямок роботи з родинами дезадаптованих підлітків, що включає консультування батьків і вирішення сімейних проблем [10, с. 45].

Особливу увагу соціальні служби приділяють профілактиці девіантної поведінки серед підлітків, пропонуючи спеціальні програми, що сприяють формуванню соціально позитивних навичок, самоконтролю та відповідальності. У цілому, діяльність соціальних служб спрямована на забезпечення комплексного підходу до адаптації та соціалізації дезадаптованих підлітків, що включає не лише безпосередню підтримку, але й профілактику соціальних проблем [10, с. 53].

Отже, соціальна дезадаптація підлітків є результатом взаємодії численних біологічних, психологічних і соціальних чинників. Розуміння перерахованих нами факторів є необхідним для ефективної роботи

соціальних служб з дітьми та підлітками, що перебувають у складних соціальних умовах, та для розробки відповідних соціальних програм, спрямованих на їхнє відновлення та адаптацію в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Близько 1,5 мільйона українських дітей стали біженцями через вторгнення росії – ООН. *Укрінформ*. 2025. URL: https://is.gd/NzNNhR (дата звернення: 06.04.25).

2. В Україні 3 мільйони дітей живуть у неповних сім'ях – Левченко. *Укрінформ*. 2025. URL: https://is.gd/PXuohn (дата звернення: 06.04.25).

3. В Україні зменшилась кількість дітей-сиріт: нові дані від Мінсоцполітики. *Українські національні новини*. 2025. URL: https://is.gd/XqLh8C (дата звернення: 06.04.25).

4. Гусак Н., Чорнобровкін, В., Максименко, А., Богданов, С., Бойко, О. Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій: підхід резилієнс: посібник з проведення тренінгу. К: НаУКМА, 2017. 174 с.

5. Глушко Н. В. Соціальна реабілітація дезадаптованих старших підлітків у професійних ліцеях : Автореферат дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : 13.00.05. К: Національна академія педагогічних наук України, 2017. 23 с.

6. Стадник Д. О. Педагогічний зміст реабілітації дезадаптованих дітей в умовах освітнього середовища. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2012. № 6. С. 149–153.

7. Сорока О., Калаур С. Підхід резилієнс у реабілітації соціально-дезадаптованих підлітків. *Social Work and Education*, 2019. Vol. 6, № 1. P. 61–69.

8. Коренєв М. М. Нагальні проблеми охорони здоров'я підлітків в Україні. *Журнал НАМН України*. 2011. Т. 17. № 1. С. 48–53.

9. Ніколаєв Л.О. Психологічні чинники дезадаптації дітей молодшого шкільного віку. *Правничий вісник Університету «КРОК».* 2019. №. 34. С. 125–135.

10. Розкошенко Д. В. Технології соціальної роботи з дезадаптованими підлітками: кваліфікаційна робота бакалавра. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2024. 82 с.

11. Сексуальне насильство: у 2024 році кількість кримінальних правопорушень зросла на 34 %. *Скільки Скільки?* 2025. URL: https://is.gd/Xt5DFx (дата звернення: 06.04.25).

***Оксана Хомік**, канд. пед. наук., доцент,*
завідувач кафедри освітніх, педагогічних технологій,
ЗВО «Академія рекреаційних технологій і права», м. Луцьк
***Володимир Сворень**,*
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності «Середня освіта (фізична культура),
ЗВО «Академія рекреаційних технологій і права», м. Луцьк

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВЛЕНІСТЬ ПЕДАГОГІВ ДО ВЗАЄМОДІЇ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Одним із пріоритетних напрямків державної політики в галузі освіти є впровадження інклюзивного навчання для дітей з особливими освітніми потребами. Однак ідея інклюзії викликає суперечливі думки серед науковців та практиків, а проблеми, пов'язані з її впровадженням, стають об'єктом досліджень як в Україні, так і за її межами.

У сучасній спеціальній педагогічній та психологічній літературі існує значна кількість наукових праць, присвячених розробці теоретико-методологічних основ інклюзивної освіти, аналізу її переваг та недоліків, а також створенню різноманітних педагогічних моделей інклюзивного навчання для дітей з різними освітніми потребами. Серед відомих дослідників цього напрямку – В. Бондар, В. Засенко, А. Колупаєва, С. Миронова, В. Синьов, Н. Софій, В. Тарасун, А. Шевцов, Д. Шульженко та ін.

Попри широке поширення інклюзії як суспільної моделі ставлення до осіб з особливими освітніми потребами, вона пройшла довгий шлях свого становлення. Протягом багатьох десятиліть в Україні діяла єдина система спеціальної освіти для дітей з особливими потребами, яка передбачала їхнє навчання у спеціальних закладах дошкільної та загальної середньої освіти інтернатного типу. Така система негативно впливала на соціальну адаптацію дітей, оскільки їхнє перебування в умовах інтернату не тільки обмежувало соціальні контакти, але й негативно позначалося на формуванні соціальної компетентності.

Поступово, поряд з традиційною спеціальною освітою, виникають нові форми організації навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами, такі як інтеграція та інклюзія. Ці підходи спрямовані на можливості спільного навчання дітей з різними типами розвитку. Вони

пов'язані з розвитком демократичних тенденцій у суспільстві, прийняттям низки нормативно-правових документів, що декларують захист прав людей з обмеженими можливостями життєдіяльності, зокрема їхнього права на освіту та повноцінне життя у суспільстві.

Софій Н. тлумачить сутність поняття «інклюзивна освіта» так: «Інклюзивна освіта - це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу. Одним із головних завдань інклюзії є відгук на широкий спектр освітніх потреб у шкільному середовищі та поза його межами» [4].

Миронова С. зазначає, що інклюзивна освіта вимагає змін на всіх рівнях навчальної системи, оскільки вона передбачає інтеграцію учнів різних груп і категорій та адаптацію освітнього процесу до індивідуальних потреб кожного учня [2].

Колупаєва А. визначає інклюзивне навчання як створення освітнього середовища, яке відповідає потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від її психофізичного розвитку. Це гнучка та індивідуалізована система навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах загальноосвітньої школи, яку дитина відвідує за місцем проживання [1].

Однак, незважаючи на численні переваги інклюзивної освіти, на шляху її впровадження існують значні перешкоди, зокрема недостатня психологічна та методична підготовленість педагогів закладів загальної середньої освіти до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами та інтеграції їх у колектив однолітків з типовим розвитком.

Аналіз літературних джерел та практики впровадження інклюзивної освіти в Україні показує, що проблема формування адекватного, позбавленого упередженості ставлення педагогів до дітей з особливими освітніми потребами є однією з найактуальніших. Вона потребує розробки науково обґрунтованих та практично ефективних шляхів вирішення. Вчителі загальноосвітніх закладів, які протягом багатьох років працювали за усталеними системами і навчальними планами, виявилися неготовими до нових вимог, які ставить перед ними інклюзивна освіта – ні з мотиваційного, ні змістовного, ні особистісного аспекту.

Синьов В. виділяє низку психологічних чинників, які перешкоджають успішному навчально-виховному процесу в інклюзивних закладах [3]. Особливу увагу вони приділяють тим проблемам, які безпосередньо стосуються професійної діяльності вчителів загальноосвітніх навчальних закладів. Серед таких проблем:

– загальна некомпетентність вчителів у розумінні психологічних особливостей учнів з особливими потребами;

– формальне застосування індивідуально-диференційованого підходу;

– волюнтаризм вчителів початкових класів щодо «особливих» учнів;

– невідповідність структури, темпу і ритму уроку до можливостей цих учнів;

– відсутність методик включення учнів з особливими потребами в навчальний процес.

Однією з основних проблем інклюзії в Україні є відсутність соціально-психологічної готовності як педагогів, так і учнів до спільного навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами поряд з дітьми з типовим розвитком.

Аналіз психологічних бар'єрів показує, що основною причиною багатьох з них є вплив суспільних стереотипів щодо людей з обмеженими освітніми потребами та можливості їхнього спільного навчання з однолітками з типовим розвитком.

Вивчаючи проблему готовності педагогів до інклюзивного навчання, варто розглянути термін «інклюзивна готовність», який є ідентичним поняттю готовності до роботи в умовах інклюзивної освіти. Визначаючи його зміст, слід звернути увагу на те, що це складна інтегральна якість особистості, яка ґрунтується на комплексі академічних, професійних та соціально-особистісних компетенцій. Ці компетенції є передумовою успішного здійснення професійно-педагогічної діяльності.

Більш широким за змістом терміном, який близький до «інклюзивної готовності», є поняття «інклюзивна компетентність». Під інклюзивною компетентністю розуміють складову професійної компетентності фахівця інклюзивного закладу освіти. Іклюзивна компетентність включає необхідний обсяг знань і вмінь та проявляється у здатності педагога виконувати професійні функції з урахуванням особливих освітніх потреб дітей з порушеннями в розвитку, а також забезпечувати їх включення в середовище загальноосвітнього закладу, створюючи умови для розвитку і саморозвитку.

Колупаєва А. та Мартинюк В. підкреслюють, що для ефективного впровадження інклюзивної освіти необхідні не лише професійні зміни, а й трансформація особистісних якостей педагогів [1].

Нові вимоги до педагогів у сфері інклюзивної освіти можуть призводити до виникнення професійних труднощів, які часто є наслідком недостатньої сформованості базових компетентностей у вчителів. Вона визначає ці труднощі як переживання суб'єктом станів напруги, тяжкості,

незадоволеності, що виникають під впливом зовнішніх чинників та залежать від підготовленості педагога та його ставлення до нових вимог.

Труднощі можуть не лише мати негативні наслідки, але й виконувати позитивну функцію. Вони стимулюють творчий пошук, активізують педагогів та можуть бути індикатором рівня збурень у функціонуванні педагогічної системи. Тобто, професійні труднощі можуть служити як сигнал для необхідності адаптації та розвитку нових підходів у навчальній діяльності

Отже, з огляду на аналіз психолого-педагогічної літератури та практики впровадження інклюзивної освіти в Україні та за кордоном, можна стверджувати, що основною готовністю педагогів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами є психологічна готовність. Вона є комплексним утворенням, що включає сукупність здатностей, ціннісних орієнтацій та особистісних якостей, які забезпечують мотиваційну готовність педагога до взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами і його здатність до реалізації професійної діяльності в умовах інклюзії.

Узагальнюючи теоретичні підходи, можна визначити поняття «психологічна готовність педагогів закладів загальної середньої освіти до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами» як стійке системне психологічне утворення, яке включає в себе низку важливих компонентів. Це позитивна мотивація до професійної діяльності, неупереджене ставлення до дітей з особливими освітніми потребами, а також розуміння і прийняття концепції інклюзивної освіти.

Список використаних джерел:

1. Колупаєва А. Мартинюк В. Соціально-педагогічна підтримка дітей із епілепсією в Україні. Особлива дитина: навчання і виховання. 2015. № 3. С. 35-39.

2. Миронова С. П. Командний підхід до психолого-педагогічного супроводу дітей з вадами психофізичного розвитку в умовах інклюзивної освіти. Вісник Луганського нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. 2011. № 14 (225). С. 108-112.

3. Синьов В. М. Українська корекційна педагогіка та психологія на шляху до інтеграції у світовий простір. Педагогіка духовності: поступ у третє тисячоліття: матеріали міжнар. наук. конф. Київ, 2005. С. 175- 180.

4. Софій Н.З. Організаційно-педагогічні умови інтегрованого супроводу учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному навчальному закладі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : Нац. акад. пед. наук

України, Ін-т спец. педагогіки. Київ, 2017. 20, [1] с. : рис., табл. Бібліогр.: с. 17-19.

Ірина Цвяк, *вчитель польської мови та літератури,*
комунальний заклад загальної середньої освіти
«Боголюбський ліцей № 30 Луцької міської ради», м. Луцьк

АДАПТАЦІЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО УМОВ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Зміни, які останніми роками відбуваються у світі та в нашій країні не можуть не впливати на особистість. Політичні, соціально-економічні зміни, розвиток науки і техніки постійно висувають нові вимоги до людини. Щоб адаптуватися до цих умов вона змушена час від часу переглядати свої інтереси, погляди й переконання, змінювати свою поведінку відповідно до зовнішніх умов існування.

Особливо чутливою до змін, що відбуваються в людському суспільстві виявляється молодь. Вона легше і швидше в порівнянні зі старшим поколінням сприймає те нове, що приходить із-за кордону, або виникає на теренах нашої країни. Політичні події в нашій країні показали, що молодь не стоїть осторонь, а є активним учасником суспільних перетворень. Все це, безумовно, впливає на свідомість молодого покоління, формування його поглядів і переконань, сприяє утворенню індивідуальних соціально-психологічних особливостей, характерних для молоді наших днів.

«Студентство є особливою соціальною групою, що утворюється з різних соціальних прошарків суспільства, для якої характерні особливі умови праці, життя, побуту, особлива суспільна психологія та поведінка. Для студентства здебільшого єдиним і головним заняттям є набуття знань і формування навичок для майбутньої роботи» [2, с. 15].

У цей період життя основними сферами життєдіяльності студентів є:

– особистісне зростання, самореалізація та самовдосконалення;

– розвиток інтелектуального та духовного потенціалу;

– професійне навчання.

Освоюючи конкретну спеціальність за час навчання у закладі вищої освіти, у студента формується індивідуальна система поглядів на навколишній світ, виробляється власна система цінностей і форм поведінки в соціумі.

«Саме в час навчання у студента закладаються основи тих якостей спеціаліста, з якими він увійде в нову для нього атмосферу діяльності, де відбуватиметься його подальший розвиток як особистості. Тому питання особистісного становлення студентів в аспекті їхньої професійної діяльності має постійно знаходитися в центрі уваги вищої школи. Для цього система навчально-освітнього процесу повинна бути вибудувана на ґрунті гармонізації розвитку студента і як особистості, і як фахівця» [1, с. 81].

Студентська молодь є особливою категорією, яка самостійно формує свої життєві погляди, створює власну картину світу, розвиває соціально-психологічні компетентності. Формування низки соціально-психологічних особливостей (пошук самоідентифікації, розвиток соціальних контактах, формування стресостійкості, самостійності, відповідальності, активності, толерантності, креативності, інтелектуальний розвиток та ін.), які розвиваються у цьому віці, чинять безпосередній вплив на життя студентів-першокурсників; впливають на формування їхнього мислення, ставлення до світу та поведінку; дають можливість для переосмислення своїх вчинків та вчинків інших людей.

Враховуючи те, що перед закладами вищої освіти ставиться важливе завдання – підготовка конкурентоспроможного на ринку праці випускника, здобувачі освіти мають володіти певними компетентностями і набувати їх впродовж навчання у закладі освіти. Для їх успішного формування необхідно спрямовувати зусилля на:

– стимулювання пізнавальної та особистісної активності студентів;

– дослідження наявності відповідних задатків;

– виявлення у студентів-першокурсників певних труднощів, які виникають у навчально-виховному процесі;

– визначення шляхів подолання цих труднощів.

Серед основних критеріїв соціальної адаптації студентів виділяють:

– критерій соціально-психологічної адаптації, який відображає емоційні стани студентів, взаємини в академічній групі, морально-психологічну атмосферу;

– критерій професійної адаптації, який характеризує мотив вибору студентами їхньої майбутньої професії, рівень підготовленості студентів до виконання професійних завдань, оволодіння знаннями та навичками;

– критерій суспільної адаптації, що висвітлює адаптацію студентів до вищого навчального закладу як соціального інституту, розуміння студентами ролі суспільної діяльності, ставлення до громадського життя, рівень соціальної активності та її мотиви.

Дуже часто процес пристосування може проходити досить довго і зміни усього способу життя студента стають причиною як фізичного, так і психологічного перенапруження, пасивності, втрати мотивації до навчання, усіляких розчарувань. Внаслідок такого перенапруження у студента знижується активність. У такому випадку надзвичайно важливими є вибір адаптаційних механізмів особистості та активізація адаптаційних процесів першокурсників, оскільки саме від них залежить їхня майбутня професійна самореалізація та соціалізація.

Сучасний етап розвитку національної освіти визначається її реформуванням, що зумовлює впровадження нових моделей навчання, перманентних змін навчальних планів, удосконалення форм організації навчальних занять, запровадження дистанційної освіти, інноваційних педагогічних технологій й стандартів освіти. У зв'язку з цим навчання у закладі вищої освіти стає важчим і за змістом, і за формою.

Потрібно зазначити, що сьогоднішні студенти-першокурсники вже мають досвід онлайн-навчання в школі. Вони добре вміють користуватися програмним забезпеченням, бачать його позитивні і негативні сторони, в цілому відносяться до нього з розумінням.

Адаптацією студента до умов інклюзивного середовища є складний динамічний процес, який зумовлений певними як об'єктивними, так і суб'єктивними чинниками, у ході якого у студентів відбувається зміна соціального стану, формуються необхідні для подальшого професійного та особистісного становлення і зростання уміння та навички, виробляється певна система поглядів і цінностей, формуються суб'єктність, відбувається становлення конкретних особистісних рис, створюються індивідуальні своєрідні механізми поведінки і захисту особистості студентів в суспільстві.

Успішна адаптація студентів-першокурсників до освітнього процесу залежить насамперед від психічних індивідуальних особливостей особистості здобувачів освіти, рівня розвитку особистісної регуляції життєдіяльності. Якщо система операційних механізмів є чітко сформованою вона впливає на успішну адаптацію. Адаптація студентів-першокурсників є разом з тим індивідуальним процесом, і у кожного з них вона відбувається по-різному. В одних адаптація в освітньому середовищі проходить швидше, в інших – повільніше.

Список використаних джерел

1. Алмашій А.О. Студентство як соціальний феномен : концептуальний вимір. *Регіональні студії.* № 20. 2020. С. 80–84.

2. Плугатар О. Молодь як соціальна група: визначення, соціально-демографічні характеристики і перспективні напрямки дослідження. *Сучасні проблеми науки та освіти*. 2015. № 2. С. 11–17.

***Світлана Цісарук**, здобувач вищої освіти*
1 курсу другого (магістерського) рівня
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк
***Науковий керівник**: Наталія Павлишина, к. пед. н., доцент,*
доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти,
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

КОРЕКЦІЯ МОВЛЕННЄВИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ НЕЙРОСТИМУЛЯЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У сучасному світі, де інформаційна насиченість та високі темпи розвитку суспільства вимагають від дітей швидкої адаптації до нових знань і вмінь, мовленнєві порушення стають важливим фактором, що може ускладнити інтеграцію дітей у суспільне та освітнє середовище. Мовлення є однією з основних вищих психічних функцій, що забезпечує розвиток когнітивної, емоційної та соціальної сфер дитини. У дошкільному віці мовленнєві порушення можуть значно ускладнити процеси навчання, адаптації та комунікації дитини. Тож, дієвими засобами корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку є нейростимуляційні технології, які набувають усе більшою популярності серед вчителів-логопедів. Власне різноманітні нейропсихологічні вправи та ігри дозволяють здійснити комплексну діагностику та корекцію таких порушень, на основі вивчення взаємозв'язку між мозковою діяльністю та поведінковими проявами дитини.

Мета цієї статті – розкрити значення нейростимуляційних технологій в роботі з дітьми дошкільного віку, які мають мовленнєві порушення.

Аналіз спеціальної психолого-педагогічної літератури засвідчив, що сучасні науковці розглядають цю проблему з точки зору різних підходів. Так, Т. Дегтяренко, М. Максимчук, Н. Пахомова та Є. Соботович у своїх роботах акцентували увагу на особливостях нейропсихологічної діагностики та корекції дітей із мовленнєвими дисфункціями. Н. Бабич, Н. Лопатинська, К. Луцько та І. Мартиненко досліджували прояви мовленнєвих порушень у дітей та засоби їх корекції.

Сучасна нейропсихологія ґрунтується на теорії О. Лурії, який розглядав психічні функції як складні функціональні системи, реалізація яких залежить від взаємодії різних структур мозку. Нейропсихологічна діагностика дозволяє визначити сильні та слабкі ланки функціональних систем дитини, виявити порушення мовленнєвої діяльності та підібрати ефективні корекційні методики. Мовлення виконує не лише комунікативну, але й регуляторну функцію. Воно забезпечує розвиток довільності, структуризацію психічних процесів і формування навичок самоконтролю. Порушення мовлення впливають на емоційний стан дитини, знижують її самооцінку, викликають труднощі у спілкуванні з однолітками [4].

Н. Лопатинська зазначає, що завдяки поєднанню традиційних методик корекції мовлення з сучасними нейростимуляційними технологіями, спрямованими на відновлення функціональної системи мови і мовлення в цілому, сприяють подоланню мовних дизфункцій у дітей, в тому числі у дошкільного віку [3].

Авторка пропонує власну класифікацію нейростимуляційних технологій:

–нейрофізіотерапевтичні програми: транскраніальна мікрополяризація, мозочкова стимуляція, програма сенсорної інтеграції та антигравітації, Interactive Metronome, Timocco, OmiBeam, OmiFloor;

– нейроакустичні технології: Альфреда Томатіса, Алекса Домана «The Listening Program», Алекса Домана «inTime», В. Тарасенко «Високачастотна терапія звуком», метод біологічного зворотного зв’язку;

– нейропсихологічні: програми розвитку сенсомоторної інтеграції і модуляції Дж. Айріс;

– нейрологопедичні програми: Fast For Word, Forbrain, Speechleader, ДЕНС-терапія, біоенергопластика [3].

Т. Дегтяренко вважає, що нейростимуляційні технології допомагають у постановці логопедичного діагнозу та надають можливість розробки відповідних заходів щодо психолого-педагогічної корекції мовних дизфункцій у дітей [1].

При логопедичній діагностиці порушень мовлення у дітей дошкільного віку засобами нейростимуляційних технологій особливу увагу приділяють:

1. Фонематичному слуху (здатність розрізняти звуки мовлення);

2. Руховій координації (контроль за артикуляційними рухами);

3. Мовленнєвій продуктивності (побудова фраз, граматичних конструкцій);

4. Пам’яті й увазі, що впливають на розвиток мовлення.

Корекція мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку засобами нейростимуляційних технологій передбачає систематичну роботу з дитиною, спрямовану на відновлення порушених функцій і розвиток компенсаторних механізмів. Основою цього підходу є:

– системність впливу – врахування взаємозв'язку між мовленням і іншими психічними процесами (мислення, моторика, увага).

– комплексність методик – поєднання ігрових, когнітивних і сенсомоторних завдань для стимуляції роботи мовленнєвих центрів мозку.

– індивідуалізація програми – адаптація вправ залежно від віку, ступеня порушення та психологічних особливостей дитини.

Застосування нейропсихологічного підходу забезпечує не лише корекцію мовленнєвих розладів, але й розвиток когнітивних функцій, пов'язаних із мовленням. Це сприяє інтеграції дитини в соціальне середовище, підвищує її самооцінку та розвиває комунікативні навички.

Педагоги закладів дошкільної освіти відіграють ключову роль у виявленні мовленнєвих порушень у дітей, організації корекційної роботи та взаємодії з батьками. Водночас участь родини у корекційно-розвитковому процесі є незамінною для формування мотивації у дитини до подолання труднощів. Навчання батьків методам підтримки мовленнєвого розвитку вдома дозволяє прискорити досягнення позитивних результатів.

Раннє виявлення мовленнєвих порушень є ключовим для успішної корекційної роботи. Нейропсихологічний підхід дозволяє не лише аналізувати порушення, але й прогнозувати динаміку розвитку дитини, враховуючи особливості її мозкових структур.

Роль нейростимуляційних технологій у діагностиці та корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку є визначальною. Завдяки нейропсихологічному підходу можна комплексно вивчати порушення мовлення, визначати причини їх виникнення та обирати ефективні шляхи корекції. Використання сучасних засобів та методик сприяє гармонійному розвитку дитини, її адаптації до соціального середовища та формуванню відповідних мовленнєвих навичок.

Список використаних джерел

1. Дегтяренко Т.В., Павлова Н.В. Актуальність міждисциплінарного та нейропсихологічного підходів до діагностики тяжких порушень мовлення у дітей раннього віку. Наука і освіта. 2016. №8. С. 30-37.

2. Кашуба Л.В. Нейропсихологічний підхід у компенсації порушень мовлення. *Науковий журнал*, 2018, 3(2). С. 45-56.

3. Лопатинська Н.А., Хомик Т.В., Косянчук А.Д. Нейростимуляційні технології у корекційно-розвитковій діяльності з дітьми раннього та

дошкільного віку з моторними дисфункціями. Development trends in special and inclusive education in the context of the European dimension: theory and practice : Scientific monograph. Baltija Publishing, Latvia, Riga, Latvia. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/49706.

4. Лурія О.Р. Основи нейропсихології. Київ: Либідь, 2023. 320 с.

5. Пахомова Н.Г. Нейропсихолінгвістика: навч. посіб. для студ. спец. “Корекційна освіта”. Полтава: ТОВ «АСМІ», 2013. 268 с.

***Ольга Чубай**, корекційний педагог,*
ГО «Центр розвитку мовлення
та комунікативних навичок «Мозаїка»»,
м. Тернопіль

ФАКТОРИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ УЧНІВ В ІНКЛЮЗИВНІЙ ОСВІТІ

Сучасна стратегія розвитку національної освіти зосереджується на підвищенні уваги до особистості учня, всебічному розкритті його здібностей та інтелектуальному зростанні.

У своїх наукових працях зарубіжні психологи минулого століття розглядали креативність під різними кутами. Вони описували її як особливості поведінки особистості, що проявляються в оригінальних способах створення продукту, нестандартних підходах до розв’язання проблем та нових методах їх аналізу [4]. Також креативність трактували як процес реорганізації елементів у нові комбінації, які відповідають певним критеріям корисності та специфічним вимогам [3]. Інші вчені визначали її як здатність привносити щось нове в досвід [2], генерувати унікальні ідеї при постановці чи вирішенні проблем [7], а також як комплекс різноманітних здібностей, рівень вираженості яких може варіюватися, виокремлюючи при цьому 52 критерії обдарованості [6].

Фундаментом інтелектуальної активності виступають розумові здібності. Вони можуть проявлятися лише за допомогою активної участі мотиваційної сфери особистості. Інтелектуальна активність може поєднувати в собі як інтелектуальні чинники, так і неінтелектуальні. Основною формою її вираження є інтелектуальна ініціатива. Інтелектуальна ініціатива є продовженням розумової роботи та пізнавальної діяльності. Вона не обумовлена практичними потребами чи суб’єктивними оцінками інших людей [1].

Креативність – це здатність людини сприймати проблеми чи обставини новим і нестандартним чином, використовувати подану в завданнях інформацію дуже швидко і різними способами. Творчість проявляється насамперед у вчинках, і важливою частиною творчості є процес діяльності. Вивчення процесу діяльності традиційно включає і пізнавальну сферу, і творчі здібності людини. Креативність у психології є компонентом особистості, який проявляється у різних формах (подача думки, відчуття, мислення та різноманітні дії). Це враховує всі аспекти особистості, щоб підтвердити її цілісність. З огляду на зазначене креативність можна розглядати як синтез окремих емоційних, мотиваційних та особистісних рис людини.

Креативність часто розглядають як щось, що виступає протилежним поняттю конформності та звичайності, і передбачає нестандартні методи, які відрізняються від традиційних. У більшості визначень креативність пов'язана з винаходом, створенням щось нового, оригінального, що може стосуватися як суспільства, так і особистості.

Ефективним інструментом для створення інклюзивного навчального простору може стати креативність. Застосування творчих методів може зробити навчання більш цікавим і доступним для усіх учнів. Упровадження креативних підходів сприяє розвитку їхнього критичного мислення [5]. Такий підхід стимулює учнів до активної участі у навчальному процесі. Креативні завдання допомагають у розвитку комунікативних навичок та навичок співпраці серед учнів. Креативність також сприяє розкриттю потенціалу кожної дитини в навчальному процесі, а залучення до навчання за допомогою творчих методів може підвищити мотивацію учнів. Креативний підхід до навчання може зробити процес навчання більш ефективним та буде задовольняти всіх учасників, а відповідне використання креативних технік може сприяти збереженню інтересу до навчання у всіх учнів.

У складі креативності можна виділити такі три елементи: продукт, процес, людину. Особливістю цих елементів є їхня оригінальність та новизна. Креативність створюється та проявляється у діяльності.

Ключовими ознаками, які свідчать про зацікавленість самою творчою діяльністю, є:

– усвідомлення об'єкта інтересу, що впливає на поведінку людини;

– виразна потреба займатися саме цією діяльністю;

– емоційне залучення до процесу творчого пошуку та рішення різноманітних завдань.

Ще одним важливим елементом, що сприяє формуванню творчої особистості, є бажання всіляко прагнути і добиватися успіху у процесі творчого вирішення нею завдань творчого характеру. Мотивація досягнення відіграє ключову роль, оскільки саме вона значною мірою визначає результативність дій людини.

Творчі здібності школяра визначаються низкою індивідуально-психологічних особливостей, що впливають на його здатність ефективно здійснювати навчально-творчу діяльність, у ході якої вони розкриваються і розвиваються. Отже, креативні здібності – це комплекс властивостей, які здійснюють безпосередній вплив на виконання діяльності. Вони формуються на основі вроджених задатків кожної особистості в конкретному освітньому середовищі.

Розвиток творчих здібностей для дітей, які перебувають на інклюзивному навчанні, став можливим завдяки використанню прогресивних психолого-педагогічних методик. Такі методи включають у себе виконання спільних проєктів, що розвивають у дітей вміння працювати у команді. Також до даних методик можна віднести ігротерапію, яка дозволить найбільш ефективно розвинути уяву й креативне мислення. Через гру діти здатні відтворювати, або створювати нові ситуації та образи, вирішувати завдання які вимагають творчого підходу. Малювання, музика, театральні вистави допомагають не тільки виразити свої переживання, а й відкрити в дитині нові способи мислення.

Роль психолога та педагога у цьому процесі є головною та вирішальною. Вчитель зобов'язаний забезпечити умови які надихнуть дітей на творчість, а психолог має підтримувати їхню діяльність та допомагати долати невпевненість у власних силах. Важливо що б вчитель та психолог всього лиш направляли та стимулювали дітей, не забуваючи надавати їм свободу.

Таким чином, розвиток творчих здібностей передбачає формування вміння застосовувати знання у нестандартних ситуаціях та удосконалення психічних процесів. Тому він повинен стати невід'ємною складовою змісту всіх навчальних дисциплін у початковій школі, гармонійно інтегруючись у навчальний процес. Це забезпечить поєднання знань, умінь та навичок учнів із їх творчим потенціалом. Розвиток творчих здібностей у інклюзивній освіті є спільним процесом педагогів, психологів, та звісно батьків. Він зосереджений на формуванні в учнів розуміння як самовиражатись, як вирішувати складні для них завдання і взаємодіяти з іншими. Творчість не лише відкриває дітям нові можливості, а й допомагає різносторонньому

розвитку їхньої особистості, що є основною метою сучасної інклюзивної освіти.

Визначення факторів, що впливають на активізацію особистості, осмислення творчого потенціалу стане сприятливою умовою для визначення шляхів вдосконалення її творчих здібностей, що своєю чергою допоможе визначити способи їх розвитку.

Список використаних джерел

1. Ліннік О.О. Методика викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ»: навч. посібн. Київ: Видавничий Дім «Слова», 2018. 248 с.

2. Barron F. Creative person and creative process. Ibid., 1976. Vol. 10. № 3. P. 165–169.

3. Mednick S. A. The associative basis of the creative process. PsihoLRev. N.Y., 1962. Vol. 6.

4. Renzulli J. S. The enrichment triad model: A guide for developingdefensible programs for the gifted and talented/Wethersfield, Conn.: Creative Loaming Press, 1977.

5. Strogilos V., Stefanidis A. Co-teachers' Attitudes towards Planning and Instructional Activities for Students with Disabilities. *Journal Articles*; Reports – Research 2016. URL: https://salo.li/DC47c88 (acceded 02.04.2025).

6. Taylor C.W. Various Approaches to and Definitions of Creativity //The Nature of Creativity / Sternberg R.J. (Ed.). Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1988. P. 99–124.

7. Wollach M. A., Kogan N. A. A new look at the creativity – intelligence distinction. Journal of Personality. 1965. № 33. P. 348–369.

***Анастасія Шишковська**, ст. гр. СЗ-41,*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
***Науковий керівник**: Оксана Майборода, к. іст. н., доцент,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ОСОБЛИВОСТІ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах багатовимірних загроз та ресурсної нестачі, що загострилися внаслідок російсько-української війни – надзвичайно актуалізувалась потреба в мобілізації внутрішніх соціальних ресурсів. Волонтерська діяльність стала ефективним інструментом громадянської самоорганізації,

самозахисту та підтримки соціальної безпеки, а також потужним чинником розвитку громадянського суспільства. Зокрема, волонтерство компенсувало недоліки державного управління, забезпечуючи оперативну допомогу вразливим верствам населення та реагування на кризові ситуації. Досвід розвитку волонтерського руху в Україні останніх років є унікальним і заслуговує на системне осмислення та стратегічне використання. Необхідною є розробка цілісної державної стратегії щодо залучення волонтерських ініціатив і громадських організацій (далі – ГО) до вирішення актуальних соціальних проблем, що стане запорукою зміцнення демократичних інститутів і сталого розвитку українського суспільства [5, с. 25].

Волонтерська діяльність, відповідно до Закону України «Про волонтерську діяльність» [6], є важливим елементом соціальної та гуманітарної роботи в країні та є добровільною, неприбутковою діяльністю, яку здійснюють волонтери з метою надання допомоги тим, хто її потребує, зокрема в умовах соціальних, економічних чи природних криз. Важливою особливістю волонтерства є те, що волонтери надають свою допомогу безкоштовно, здійснюючи безоплатну роботу або надаючи послуги, що покликані покращити життя інших людей, зокрема вразливих груп населення.

Волонтерська діяльність є не лише формою благодійності, а й ключовим аспектом громадянської активності та дозволяє громадянам брати активну участь у вирішенні соціальних проблем, зокрема в періоди кризових ситуацій, таких як: війна, природні катастрофи, соціальні потрясіння. Волонтери зазвичай працюють в партнерстві з благодійними організаціями (далі – БО), державними установами та іншими соціальними інститутами, виконуючи різноманітні функції, включаючи організацію гуманітарної допомоги, надання психологічної підтримки, організацію освітніх та культурних заходів, а також допомогу в наданні медичних та соціальних послуг [4, с. 181].

Незважаючи на те, що волонтерська діяльність передбачає надання безоплатних послуг, вона не обмежується лише особами, що здійснюють свою допомогу на основі особистих відносин (сімейних, дружніх, сусідських). Волонтерство передбачає більш формалізовану діяльність, яка здійснюється через добровільне залучення людей до організацій, що займаються соціальними, благодійними чи гуманітарними проектами, що відрізняє волонтерство від неформальної допомоги в межах родини чи між близькими людьми [6].

В перші місяці війни, з лютого по квітень 2022 р, тисячі українців та БО об'єдналися для того, щоб надати допомогу внутрішньо переміщеним особам (далі – ВПО), організувати евакуацію, а також надати медичну і психологічну підтримку постраждалим від війни. Волонтери діяли швидко і емоційно, часто без формальних дозволів чи документів, надаючи необхідну допомогу у відповідь на термінову потребу. З травня 2022 р, коли бойові дії перемістилися на схід та південь України, роль волонтерства змінилася. Багато ВПО знайшли притулок за кордоном або почали повертатися в більш безпечні регіони. На цьому етапі волонтерські організації (далі – ВО) більше спеціалізувалися на підтримці фронту та ВПО, компенсуючи недоліки інституційної спроможності держави в таких сферах, як: забезпечення бійців на фронті, медична допомога та соціальна підтримка цивільного населення [2].

ВО під час війни і надалі виконують специфічні ролі, орієнтуючись на підтримку певних підрозділів Збройних Сил України (далі – ЗСУ), надаючи необхідне обладнання, продукти харчування, одяг та інші матеріали. Також, велика частина фінансування волонтерської діяльності тепер здійснюється через краудфандинг та бізнесові благодійні ініціативи, що дозволяє їм діяти як логістичні та маркетингові компанії [1]. Варто зазначити, що волонтери займаються постачанням, закупівлею та транспортуванням гуманітарної допомоги не лише в Україні, але й за кордоном.

Ще одним важливим аспектом є допомога в тилу. Зокрема, ВО підтримують соціально вразливі групи, організовують притулки для домашніх улюбленців, що залишилися без господарів, і забезпечують ліками та продовольством тих, хто цього потребує [1]. Загалом, волонтерський рух в Україні можна вважати частиною нових соціальних рухів, притаманних постіндустріальним суспільствам, зокрема за своєю мережею та фінансуванням, які в основному залежать від внесків громадян і допомоги міжнародних організацій (далі – МО). Волонтерський рух, на відміну від політичних партій, не має членів, а базується на прихильниках і доброчинних внесках. Волонтерство в Україні не тільки підтримує демократію і соціальну справедливість, але й служить важливим інструментом у формуванні нових соціальних рухів, здатних впливати на формування громадянського суспільства, що є важливим для європейської інтеграції країни [7].

На прикладі діяльності благодійного фонду «Карітас-Броди» чітко простежується системність, ефективність та глибока соціальна орієнтація волонтерських ініціатив [3, с. 32]. Зокрема, організація не лише надає гуманітарну допомогу, а й реалізує цільові проєкти підтримки вразливих

груп, працює з дітьми та родинами, надає психологічну підтримку та сприяє інтеграції внутрішньо-переміщених осіб (далі – ВПО) у місцеві територіальні громади (далі – ТГ). Особливої уваги заслуговує те, що проєкти спрямовані не лише на задоволення базових потреб, а й на довготривалу адаптацію та соціальну реабілітацію постраждалих.

Таким чином, волонтерська діяльність у сучасних українських реаліях є потужним інструментом соціальної допомоги, який забезпечує гнучкість, оперативність і людяність у кризових умовах. В умовах воєнного стану волонтерство доповнює зусилля державних структур, знімаючи з них частину навантаження, і водночас зміцнює громадянську солідарність, формуючи основи справжньої демократії та соціальної єдності.

Список використаних джерел

1. Аналіз українського волонтерства на основі методології нових соціальних рухів. *НІСД*. 2022. URL: https://is.gd/N1DhJa (дата звернення: 06.04.25).

2. Волонтерство в Україні під загрозою? Які ризики несуть нові законодавчі ініціативи щодо підтримки волонтерської діяльності. *Громадський простір.* 2020. URL: https://is.gd/fwQ88m (дата звернення: 06.04.25).

3. Думанська О., Білецький О. Особливості волонтерської діяльності в умовах воєнного часу (на прикладі м. Броди). *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, курсантів та молодих вчених*. Львів: ЛДУ БЖД, 2022. С. 30–36.

4. Нагірняк М. Я. Соціальна робота: становлення, перспективи, розвиток. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, курсантів та молодих вчених (09.11.22 р)*. Львів: ЛДУ БЖД, 2022. 222 с.

5. Панькова О. В., Касперович О. Ю., Іщенко О. В. Розвиток волонтерської діяльності в україні як прояв активізації соціальних ресурсів громадянського суспільства: специфіка, проблеми та перспективи. *Український соціум*. № 2 (57). 2016. С. 25–41.

6. Про волонтерську діяльність: Закон України № 2849-IX від 13.12.2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text (дата звернення: 06.04.25).

7. Україна за 5 місяців отримала 3,9 тисячі тонн гуманітарної допомоги з-за кордону. *Укрінформ*. 2025. URL: https://is.gd/TAdmPT (дата звернення: 06.04.25).

***Анастасія Шевчук**, асистент вчителя,*
Цуманський ліцей Цуманської селищної ради
Волинської області, смт. Цумань

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

На сучасному етапі розвитку освіти в України відбуваються процеси реформування, які зумовили зміну відношення суспільства до освітніх процесів інклюзії та ставлення до ступеня участі всіх громадян у соціумі і насамперед тих, які мають особливі освітні потреби (ООП).

Сьогодні головним завданням держави є створення умов для отримання освіти всіма дітьми, їх соціальної реабілітації та отримання можливості бути повноцінним членом суспільства. Зарубіжні країни вже давно мають досвід спільного навчання усіх дітей, що дозволяє судити про ефективність такого навчання для соціальної адаптації осіб з обмеженими можливостями здоров'я. Але найважливіше є те, що суспільство починає приймати осіб з ООП як повноцінних його членів, проявляє повагу і толерантне ставлення до таких людей.

Особливості організації освітнього процесу в інклюзивному середовищі розглядають такі зарубіжні автори як А. Маллер, Д. Мітчелл, Б. Евтіч, Г. Банч та ін. Особливості взаємодії учня з ООП з педагогами висвітлено у доробках О. Гаяш, А. Гуменюк, Л. Клочек, В. Котирло та ін.

Організація процесу навчання, в якому всі діти незалежно від особливостей їх фізичного розвитку, культурних і мовних особливостей включені в загальну систему, отримала назву інклюзивна освіта.

Найважливішими компетенціями педагога, який реалізує інклюзивну практику, є вміння проєктувати та адаптувати освітній процес, зміст навчальних дисциплін для всіх дітей, незалежно від їх можливостей, що забезпечує якість та доступність оволодіння програмним матеріалом. Крім цього, педагог, який реалізує інклюзивну практику, повинен мати соціальні компетенції: включатися у взаємодію з фахівцями освітньої організації, задіяними у створенні умов для якісної освіти тієї чи іншої дитини, створювати умови для прояву суб'єктами педагогічного процесу ініціативи та зацікавленості, нести відповідальність за результати своїх дій та дій вихованців і учнів.

У науці поняття інклюзивної взаємодії недостатньо глибоко опрацьовано, але можна стверджувати, що це різновид соціальної взаємодії, що реалізується з урахуванням двостороннього розвитку учасників, чия

діяльність вибудовується з урахуванням комунікативної компетенції. Мета інклюзивної взаємодії у широкому розумінні зводиться до забезпечення нормального функціонування мотиваційного, змістовного та операційно-діяльнісного елементів спільної діяльності.

Важливими умовами реалізації інклюзивної взаємодії є:

– організований простір спільної діяльності;

– мотиваційна готовність усіх суб'єктів до інклюзивної взаємодії;

– інклюзивна культура всіх учасників інклюзивної взаємодії щодо сформованості ціннісних орієнтацій та особливих комунікативних компетенцій [1, с. 40].

Очевидно, що ці умови не виникають автоматично. Для їх створення потрібні зусилля з боку держави, соціальних інститутів суспільства та окремо кожного громадянина.

Основна мета діяльності педагога під час інклюзивної взаємодії – створити оптимальні умови для розвитку позитивних потенцій кожної дитини, яка навчається в інклюзивному класі (групі).

Для досягнення цієї мети педагог у своїй професійній діяльності вирішує завдання:

1. Створення умов освоєння освітньої програми всіма учнями інклюзивного класу:

– організація у класі безбар’єрного, предметно-розвиваючого середовища;

– створення атмосфери емоційного комфорту, формування взаємовідносин у дусі співробітництва та прийняття особливостей кожного;

– формування у дітей позитивної, соціально спрямованої навчальної мотивації;

– застосування адекватних можливостей та потреб учнів сучасних технологій, методів, прийомів, форм організації навчальної роботи;

– адаптація змісту навчального матеріалу, виділення необхідного та достатнього для освоєння дитиною з ООП;

– адаптація наявних або розробка необхідних навчальних та дидактичних матеріалів та ін.

2. Створення умов адаптації дітей з ООП у групі однолітків:

– організація уроків, позанавчальних та позакласних заходів з використанням інтерактивних форм діяльності дітей;

– організація позакласної роботи, спрямованої на розкриття творчого потенціалу кожної дитини, реалізацію її потреби у самовираженні, участі у житті класу, школи;

– використання адекватних можливостей дітей способів оцінки їх навчальних досягнень, продуктів навчальної та позанавчальної діяльності.

3. Залучення додаткових ресурсів, підтримки:

– залучення фахівців психолого-педагогічного супроводу до участі у проєктуванні та організації освітнього процесу в інклюзивному класі;

– формування запиту на методичну та психолого-педагогічну підтримку як з боку фахівців школи, так і з боку «зовнішніх» соціальних партнерів – ІРЦ, громадських організацій;

– організація взаємодії з батьками в дусі співробітництва та поділу відповідальності.

4. Підвищення професійної компетенції [3, с. 89–90].

Спілкування та взаємодія з дорослими та однолітками є найважливішим фактором, що багато в чому визначає розвиток дитини. Розвиваючий ефект навчання залежить багато в чому від того, як організована спільна діяльність дорослого та дитини, дитини та однолітка, наскільки добре вона може будувати партнерські відносини з іншими. Вміння вибудовувати міжособистісні стосунки може бути не сформовано у дітей із нормальним психофізичним розвитком, де доречна лише невелика допомога та невелике втручання в організацію міжособистісних відносин. Діти з особливими освітніми потребами своєю чергою вимагають більш серйозного втручання в організацію процесу взаємодії з учасниками інклюзивного освітнього процесу.

Для дітей із проблемами у розвитку характерні такі труднощі взаємодії: прояви соціальної ізольованості, зниження кількості взаємодій, наявність бар'єрів спілкування, відсутність інтересу до спільної діяльності, негативні поведінкові реакції [2, с. 186]. Всі ці проблеми безпосередньо впливають на успішність навчання учнів, на особисті досягнення та просто на право реалізувати себе. Існує завдання – знайти оптимальний метод для вирішення такої проблеми, як створення ефективного спеціально організованого, керованого процесу взаємодії вчителів та учнів, спрямованого на засвоєння знань, умінь, навичок, формування світогляду, розвиток розумових сил та потенційних можливостей учнів, закріплення навичок самоосвіти відповідно до поставлених цілей.

Відповідно до думки К. Бондар, саме в умовах інклюзії дитина з проблемами у розвитку може навчитися взаємодіяти [3, с. 97]. Але для цього необхідно сформувати певні педагогічні компетенції, які необхідні для реалізації та організації взаємодії учасників у процесі інклюзивної освіти закладів загальної середньої освіти.

У вчителів закладів загальної середньої освіти мають бути сформовані компетенції діяльності та необхідні теоретичні знання в галузі спеціальної та педагогічної психології, корекційної педагогіки, розумінні та реалізації підходу індивідуалізації навчання дітей з особливими освітніми потребами. Необхідно враховувати у своєму педагогічному підході різноманітність можливостей навчання різних дітей. Виходячи з цього, існує потреба застосування моделей спільного викладання та співпраці звичайних та спеціальних педагогів. Що стане ефективним способом задоволення особливих потреб дітей із особливими освітніми потребами.

Найбільш важливим для соціального розвитку людини є шкільний період, але й у подальшому розвитку інклюзивне навчання дитини з проблемами буде мати позитивний досвід. Незважаючи на те, що взаємодія та спілкування з дорослим зберігають провідну роль у розвитку дитини, для повноцінного соціального та пізнавального розвитку дітям шкільного віку недостатньо взаємодіяти лише з дорослими чи однолітками, необхідна взаємодія із усіма суб'єктами навчального процесу.

Отже, наступною особливістю взаємодії учасників у процесі інклюзивної освіти шкіл залежить від гуманного відношення та ступеня прикладених зусиль самих учнів та інклюзивного освітнього процесу.

Діти, з особливими освітніми потребами виявляють велику гнучкість у спілкуванні, так само їм властивий більш високий рівень комунікативної толерантності та здатність до розуміння стану співрозмовника. Прагнення до розуміння, прийняття індивідуальності іншого, а так само готовності до рівноправної взаємодії з суспільством є характерною рисою для осіб з особливими потребами здоров'я.

Люди з типовим психофізичним розвитком більшою мірою використовують у спілкуванні соціальні стереотипи, в рамках яких не вкладаються особливості осіб з ООП. Особливість цього виду взаємодії полягає в бажанні спілкуватися тільки з комфортними та «зручними» для спілкування людьми, що зміцнює бар'єр інтеграції дітей із особливими освітніми потребами у суспільство.

Варто зазначити, що неадекватність людей із нормотиповим розвитком по відношенню до осіб з ООП пов'язана з відсутністю досвіду взаємодії з такими особами.

У процесі взаємодії з рівними партнерами дитина набуває таких якостей, як взаємна довіра, доброта, готовність до співпраці, вміння ладити з іншими, відстоювати свої права, раціонально вирішувати конфлікти, що виникають. Дитина, що має позитивний досвід взаємодії з однолітками та

дорослими починає точніше оцінювати себе та інших, свої можливості та можливості інших.

Таким чином, основна мета діяльності педагога під час інклюзивної взаємодії – створити оптимальні умови для розвитку позитивних потенцій кожної дитини, яка навчається в інклюзивному класі (групі). Педагогу необхідні практичні дії щодо створення такої атмосфери, яка дозволяє по-справжньому включити всіх учасників освітнього процесу у шкільне життя, а також дій щодо створення та розвитку інклюзивного освітнього середовища для всіх членів освітньої організації.

Список використаних джерел

1. Гуменюк А.В. Взаємодія батьків та вчителів на шляху формування в дітей з ООП готовності до життя в соціумі. *Педагогіка партнерства як основа розвитку суб'єктів освітньої діяльності в умовах нової української школи*»: наук.-метод. матеріали науково-практичної конференції / за ред. О. В. Косигіної. Житомир : Комунал. закл. «Житомир. обл. ін-т пед. освіти» Житомир. облради, 2019. С. 39–44.

2. Данілавічютє Е.А., Литовченко С.В. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник / за ред. А.А. Колупаєвої. Київ : Видавнича група «А.С.К.», 2012. 360 с.

3. Теорія і практика інклюзивної освіти / Упорядник Бондар К.М. Кривий Ріг, 2019. 170 с.

***Наталія Шкляєва**, к. філол. н., доцент,*
доцент кафедри іноземної та української філології,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
***Ірина Шкляєва**, студентка групи ПЛ-41,*
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ЗНАЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРНОГО КАЗКОВОГО МАТЕРІАЛУ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ПРОСТОРІ

Казка – один з найпопулярніших, найцікавіших, найпотужніших жанрів української фольклористики. Це твір про вигадані, часом фантастичні події. Казка – прозовий жанр фольклору з фантастичними елементами. Психологічною основою українських народних казок є свідченням високої духовної культури та моралі. Сюжетотворчою основою є мотиви господарства, народних промислів та ремесел, мисливства та

рибальства, подорожей та пригод, кохання й відданості, підлості та зради [1, с. 57].

Під терміном «народна казка» у фольклористиці прийнято розуміти один із найдавніших видів усної народної прози, особливістю якого є відсутність особи автора. Народні казки – це витвір усього суспільства впродовж тривалого історичного розвитку. На сьогодні – це один із найбагатших розділів української народної творчості. Ця ділянка фольклору належить до найвразливіших сфер, оскільки становить одне з найдинамічніших явищ народної творчості [2, с. 38]. Кожна казка в основі має розповідь певного інформатора, але казка, як правило, переказується великою кількістю людей, змінюється, що і є причиною її варіативності. Із покоління в покоління передавались у казках світогляд, морально-етичні принципи, мрії про нездоланність добра, віри у кращий світ.

Народні казки синтезують пізнавальний та естетичний рівні освоєння народом дійсності. При аналізі зразків народних казок повсякчас стикаємося з цілими «скарбницями» давньої минувшини у всіх сферах народного буття –етнології, антропології, психології, етнопедагогіки. Сюжети казок вміщують інформацію не лише про звичаї, а й про родинні стосунки, ведення населенням господарства, про давні промисли та ремесла, реліктові форми житла, відображають військові конфлікти. Велика кількість зразків народних казок пов'язана з тваринним і рослинним світом. Така багатоплановість змісту народної казки пояснюється тим, що вона належала колись до тих сфер народних знань, які заміняли простим селянам наукові джерела творчості [2, с. 115].

Казкотерапія – не лише скарбниця народної мудрості, а й необхідний елемент у роботі із дітьми особливими освітніми потребами, джерело розвитку емоційної сфери і творчого потенціалу дитини. З допомогою народної казкотерапії відбувається збагачення соціального досвіду, адже в народній казці завжди перемагає добро, переважають загальнолюдські цінності. У народних казках застосовується мова образів, завдяки яким темні сторони психіки людини уособлюються через перетворення, а позитивні втілюють мужні та героїчні персонажі [3, с. 141].

«Багатоманіття світу активніше представляється у літературних казках XXI століття, зокрема, за допомогою часопросторової специфіки текстів про героїв з інвалідністю. Інклюзивний хронотоп окреслюється не оприсутненням додаткових засобів для існування героя у тексті, його відокремлення або акцентуації, чарівного виліковування чи «нормалізації», а створенням інклюзивної громади, де комфортно всім такими, які вони є. Такий процес розпочинається з прийняття «іншості» головного героя через

усвідомлення неможливості рухатись. Рух стає маркером інклюзивності, простір без нього є вакуумним. Рух уможливлює розкриття персонажів і стає оцінним у поділі персонажів на «своїх» і «чужих». Оскільки казка інклюзивна, то у ній перешкодами до ініціації стає не страшний ліс чи дракон, якого потрібно здолати, а стрімкі звивисті стежини, струмок без моста, відсутність світлофора чи ліфта» [4, с. 18].

Зі змінами суспільного розвитку, викликаними господарською діяльністю людини, одні казки знаходять нові, сучасні інтерпретації, інші з'являються. Разом зі старими казками зникають і фольклорні обґрунтування їхнього походження. Нові ж казки народжуються тільки через деякий час. Таким чином, перебуваючи в постійному русі, народна казкова проза потребує постійної уваги. Сьогодні функції казки полягають у тому, щоб слугувати матеріалом для розвитку найкращих психічних якостей дитини. До того ж – це джерело інформації не лише для фольклористів, лінгвістів, культурологів та істориків, а й для психологів, психотерапевтів та педагогів [5, с. 42].

Закономірності наявності чи відсутності тих чи інших тем та мотивів нерідко знаходять свої причини в психологічних чинниках. Мета дослідження полягає у вивченні казкової прози в синхронічному аспекті та її співвідношення з даними психології, інклюзії та етнопедагогіки. Досягнення поставленої мети передбачає дослідити взаємозв'язки народної, історичної інформації, з'ясувати детермінованості фольклорних мотивів з психолого-педагогічними чинниками, вплинули на творення казкової прози різної тематики.

Отже, мета втілення фольклорного казкового матеріалу у інклюзивний простір полягає у тому, що основними положеннями можуть скористатися спеціалісти різних галузей (фольклористи, етнографи, культурологи, етнопедагоги, соціальні педагоги, корекційні педагоги, логопеди, психологи) у комплексному дослідженні генеалогії казкового сюжету.

Список використаних джерел

1. Велика книга українських казок. К.: Глорія. 2021. 248 с.

2. Гнатюк В. Українські народні байки (Звіриний епос) . Львів, 1916.

3. Гнатюк В. Народні казки з ілюстраціями В. Кобринського. Львів, 1913.

4. Дибовська О.В. Поетика інклюзивного хронотопу українських літературних казок (на матеріалі твору «Зайчик-нестрибайчик та його смілива мама» Оксани Драчковської). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2020 № 45. Том 1. С. 15-18.

5. Добрі казки. Казочки доні та синочку. К.: Ранок Книга,2020. 80 с.

***Наталія Якимець**, ст. гр. СЗм-11,*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
***Науковий керівник**: Оксана Майборода, к. іст. н., доцент,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ У ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

З початку повномасштабної війни у 2022 року в Україні суттєво зросла кількість осіб, які набули статусу ветеранів війни. Відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [2], до категорії «ветерани» належать особи, які брали безпосередню участь у бойових діях протягом 2014–2025 рр. В залежності від наслідків участі у бойових діях, військовослужбовці набувають статусу «учасника бойових дій» (далі – УБД) або «особи з інвалідністю внаслідок війни» – у разі поранення, контузії, каліцтва чи захворювання, отриманих у зоні виконання бойових завдань.

За офіційними даними Міністерства у справах ветеранів України, станом на 25 липня 2024 р в Єдиному державному реєстрі ветеранів війни було зареєстровано 1,3 млн ветеранів [1], а загалом прогнозується, що у зв'язку з продовженням воєнних дій загальна чисельність ветеранів війни після війни може сягнути 5–6 млн осіб [7]. Висхідна тенденція актуалізує потребу у всебічному реформуванні системи соціального захисту в Україні, її адаптації до нових демографічних та соціальних умов. Забезпечення ефективної підтримки ветеранів передбачає не лише надання матеріальних пільг і допомоги, а й реалізацію комплексного підходу до реінтеграції, медичної, психологічної та професійної реабілітації ветеранів війни на рівні територіадбних громад (далі – ТГ). Таким чином, зростання кількості ветеранів війни виступає ключовим фактором, що детермінує стратегічні пріоритети державної соціальної політики в умовах воєнного та післявоєнного відновлення.

Результати соціологічних досліджень, проведених в Україні з початку збройної агресії росії (далі – рф), засвідчують наявність широкого спектру соціальних потреб серед ветеранів війни (учасників АТО та ООС), а з 2022 р – повномасштабного збройного спротиву. Ветерани війни, в тому числі особи з інвалідністю, потребують системної підтримки у період адаптації до цивільного життя після повернення із зони бойових дій. Необхідність такої підтримки стосується не лише самих ветеранів, але й членів їхніх сімей, які

також зазнають трансформацій у соціальному становищі та психологічному стані [9].

Згідно з результатами операційного дослідження «Повертаємось з війни!» (2023) [3], значна частка ветеранів потребує спеціалізованої медичної, психологічної та соціальної реабілітації. Зокрема, 64,1 % респондентів заявили про потребу в медичній допомозі, 52,0 % – в оздоровленні та фізичній реабілітації, а 33,0 % – у психологічній підтримці. На нашу думку, отримані показники свідчать про критичну важливість комплексної медико-соціальної реабілітації, спрямованої на відновлення здоров'я ветеранів після участі у бойових діях. Зокрема, вважаємо, що особливої уваги потребує соціально-психологічна допомога, яка є найбільш затребуваною формою підтримки ветеранів через індивідуальні консультації з психологом. Вказану потребу зазначило 63,4 % респондентів, що свідчить про значимість військово-орієнтованого підходу у психосоціальній реабілітації ветеранів.

У перспективі ветерани також очікують на продовження оздоровлення та фізичної реабілітації (76,5 %), отримання медичної допомоги (42,5 %) і психологічної підтримки (28,8 %) [3]. Отримані дані свідчать про те, що адаптація та реабілітація ветеранів є тривалим процесом, який потребує не лише первинної допомоги, а й довгострокового супроводу.

Результати соціологічного опитування «Шлях пораненого: потреби, проблеми та бачення майбутнього» (2023) вказують на те, що понад половина військовослужбовців, які отримали поранення під час бойових дій, мають значні потреби в медичному та реабілітаційному супроводі у майбутньому. Зокрема, 60 % опитаних вказали, що вони потребуватимуть не тільки медичної допомоги, але й комплексної реабілітації для відновлення фізичного та психологічного стану [8]. Такий результат, на наш погляд, підкреслює важливість створення цілісної системи підтримки для поранених, яка має включати етапи лікування, реабілітації та соціальної адаптації на рівні ТГ. Враховуючи те, що наслідки поранень можуть бути тривалими і потребувати постійного медичного нагляду, а також психологічної допомоги, важливою є інтеграція таких послуг у систему соціального захисту ветеранів у ТГ.

Міністерство ветеранів України реалізувало проєкт у 2024 р в десяти регіонах країни (Вінницька, Дніпропетровська, Закарпатська, Київська, Львівська, Миколаївська, Полтавська, Сумська, Харківська області та м. Київ) [4]. Зокрема, проєкт був спрямований на розробку механізмів підтримки ветеранів, які повертаються з зони бойових дій, а також на забезпечення їм доступу до пільг, медичних та реабілітаційних послуг.

Основною метою проєкту стало створення посади фахівця супроводу ветерана, який надає індивідуальну допомогу у вирішенні питань, пов'язаних з їхньою адаптацією до цивільного життя. Помічники ветеранів займаються оцінкою потреб клієнтів, інформуванням про державні та місцеві програми підтримки, консультуванням щодо законодавчих можливостей, а також допомогою у отриманні соціальних, медичних, реабілітаційних та психологічних послуг. Реалізація проєкту дала можливість ветеранам отримати необхідну підтримку в таких питаннях, як: медичне обслуговування, реабілітація, соціальні пільги та правова допомога. За результатами реалізації експериментального проєкту було вирішено масштабувати ініціативу на всі ТГ України в 2024 р [5].

Узинська міська ТГ Київської області стала прикладом цілеспрямованого підходу до підтримки ветеранів війни на рівні місцевого самоврядування. У період з серпня 2023 по січень 2024 рр на її території було реалізовано соціальний проєкт «Ментори для ветеранів / ок», що здійснювався за підтримки виконавчого комітету ТГ [6]. Головною метою ініціативи було забезпечення ефективного переходу військовослужбовців, які звільнилися зі служби через стан здоров'я або з сімейних обставин, до цивільного життя через впровадження інституту менторства.

Проєкт передбачав створення локального механізму підтримки ветеранів, що включав алгоритм надання послуг і пільг на рівні ТГ, розробку програми тренінгу для менторів, а також організацію їхньої підготовки до роботи з ветеранами. Ключовим акцентом стало персоналізоване менторське супроводження осіб, які повернулися з військової служби, з метою полегшення їх соціальної адаптації, подолання бар'єрів у доступі до послуг та забезпечення психологічної реабілітації. Реалізація проєкту охопила три основні завдання. Перше – проведення інформаційної кампанії серед представників місцевої влади та жителів ТГ для привернення уваги до проблеми реабілітації ветеранів та пошуку її рішень. Друге – відбір та навчання менторів / помічників, які будуть безпосередньо працювати з ветеранами на місцевому рівні. Третє – безпосереднє впровадження інституту менторства в ТГ, що дозволило започаткувати новий формат взаємодії між органами влади, ветеранською спільнотою та місцевими жителями.

Таким чином, результати дослідження демонструють нагальну потребу у створенні цілісної системи соціальної реінтеграції ветеранів, яка має включати медичні, психологічні, реабілітаційні та освітньо-професійні компоненти. Запровадження таких програм є ключовим фактором успішного повернення ветеранів до повноцінного життя у ТГ. Загалом, проаналізовані

успішні практики, що реалізуються на місцях, мають бути масштабовані, адаптовані до різних регіональних контекстів і підтримані на державному рівні як пріоритетна частина ветеранської політики в Україні.

Список використаних джерел

1. Бурцева А., Нематіан Золбін Д. В Україні 1 мільйон 300 тисяч ветеранів: як їх підтримують. Суспільне новини. 2024. URL: https://is.gd/7geAjw (дата звернення: 05.04.2025).

2. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України № 4170 IX від 19.12.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text (дата звернення: 05.04.25).

3. Повертаємось з війни: результати операційного дослідження. *The public institution Central Project Management Agency, EU4Youth Phase III Youth Employment and Entrepreneurship.* 2023. URL: https://is.gd/JS5iP7 (дата звернення: 05.04.25).

4. Про реалізацію експериментального проекту щодо запровадження інституту помічника ветерана в системі переходу від військової служби до цивільного життя: постанова Кабінету Міністрів України від 19 червня 2023 р. № 652. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/652-2023-%D0%BF#Text (дата звернення: 05.04.25).

5. Порядок визначення обсягу, умов, вартості, показників надання послуги з підтримки переходу ветеранів від військової служби до цивільного життя, критеріїв її оцінки та якості. Наказ Міністерства у справах ветеранів України від 23 листопада 2023 року № 300. URL: https://is.gd/13HOhm (дата звернення: 05.04.25).

6. Путівник до ресурсів громади для Захисників / ць, ветеранів / ок та членів їхніх родин. *Громадська організація «Інститут молоді»*. 2024. URL: https://is.gd/DQzklE (дата звернення: 05.04.25).

7. Уряд прогнозує збільшення кількості ветеранів до 5–6 мільйонів після кінця війни. *Зміна*. 2024. URL: https://is.gd/iRfiMh (дата звернення: 05.04.25).

8. Шлях пораненого: потреби, проблеми та бачення майбутнього. Соціологічне дослідження. *Gradus Research на замовлення ГО «Принцип»*. 2023. URL: https://is.gd/2pjU70 (дата звернення: 05.04.25).

9. Ukraine Veteran Reintegration. *Соціологічне дослідження*. 2023. URL: https://is.gd/Hp8pPJ (дата звернення: 05.04.25).

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА І СОЦІАЛЬНА РОБОТА: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції 10–11 квітня 2025 року

Комп’ютерний набір: автори статей
Комп’ютерна верстка: Ольга Піменова

Підп. до друку. 30 квітня 2025 р. Формат 60х84/16.
Папір офс. Гарн. Таймс.
Ум.друк. арк 29.56. Обл.-вид.арк 28.0.
Тираж прим. 50.

Відділ іміджу та промоції
Луцького національного технічного університету
43018, м. Луцьк, вул. Львівська, 75.
Друк – ВІП ЛНТУ